

శ్రీ
అశ్వత్థభారతము.

రచయిత:-

‘కవిరాజ’ అశ్వత్థరావు,

కలుగోడుగ్రామము.

రాయదుర్గముతాలూకా, అనంతపురముజిల్లాము.

1961.

సర్వస్థాన్మనః కేతవః.

ప్రథమః ముద్రణము: ౧౦౦ ప్రతులు.

. [పీఠికాభిప్రాయములు, విషయసూచిక రాయదుర్గము
బసవేశ్వరముద్రణాలయముతో ముద్రింపఁబడినవి.] .

“కవిరాజు”

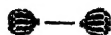
కలుగోడు అశ్వత్థరావు

“కవిభూషణ”

కప్పగల్లు సంజీవమూర్తిరావు

**Burgula Ramakrishna Rao, }
GOVERNOR,
Uttar-Pradesh. }**

**Lucknow
Governor's Camp,
Uttar-Pradesh.
24-9-60.**

భారతరామాయణాదులు వేచోపనిషదర్థములను సోదాహరణముగా ప్రవచించి మానవకోటికి ధర్మార్థకామమోక్షరహస్యములను సులువుగా దెలుపునట్టి మహేతిహాసములు. అందు భారతము పంచమవేదమునా బరగు ప్రభానేతిహాసమగుటచే భారతావనియందంతట నాబాలగోపాలమునకు సుపరిచితమైన గ్రంథము. దీనిని వివిధ భారతీయభాషలలో నెచోయొకస్వరూపమున పరివర్తన మొనర్చి అయాభాషాసాహితీవేత్తలు లోకోపకార మొనర్చిరి. అంధ్రమున కవిత్రయముచే రచింపబడిన మహాభారతము సుప్రసిద్ధము, సర్వమాన్యము. అంధ్రభాష ప్రపంచమున ప్రవర్తిల్లునంతవరకు నా మహాగ్రంథము చిరస్థాయియై భారతాంధ్రీకర్తలగు మహాకవుల యశశ్చంద్రికలనేగాక యాంధ్రజాతియొక్క ప్రతిభను ఒగడ్విడిత మగు సక్లు ప్రసరింపజేయుచుండు సమయలో సందియము లేదు.

వ్యాస హోక్త మగు మహాభారతము పదునెనిమిది పర్వములు గల బృహద్గ్రంథ మగుబచేత నాంధ్రీకర్తృలకు దమయను వాదమును సంపూర్ణ మొనరించుటకు బాదాపు మహాశతాబ్దముల కాలము పట్టిరవి. తరువాత గణచిర యైదుశతాబ్దముల కాలమునందు ను ప్రణిబావంతులగు మహాకవులు చలువురు మహాకావ్యములను వ్రాసిరి. కాని భారతకథను సంపూర్ణముగా తిరిగి కవనించుటకు సాక్షింపలేదు. తరుంతర్గతములగు నాభ్యాసములను, ఉపాఖ్యానములను కథావస్తువుగా గొని కావ్యములను ప్రబంధములను రచించి సంతృప్తిజెందిరి. కాని యంతకవూర్వము స్వతంత్రించి సపూర్ణముగా భారతేతిహాసము నెఱుగు రచించినట్లు నా ఎరుకకు రాలేదు. శ్రీ కరణం అష్టత్తరాపుగారు యట్టి సాహసమొనర్చిన యాచునికకవులలో ప్రథములుగా నగడుడుచున్నారు.

శ్రీ రావుగారు "కవిరాజ" చిరుదాంకితులు. అచంతపురం జిల్లా రాయచుర్లంకాల్లూకా కలుగోడుగ్రామ వాస్తవ్యులు. దండిక రామాయణము, గీరాచందకము, హరిగోవిందశతకము, మున్నగు రచనల గావించి భాషాసేవకు లందరికి సుపరిచితు లైరి. కన్నడభాషా సారస్వతమునందు ప్రగాఢపండిత్తముకల్గి "భాషగీతెగలు" యను కన్నడభాషాకావ్యసంపాదని ప్రకటించిరి. కన్నడభాషలో సుప్రసిద్ధమగు "అనుభవామ్మత" మను వేదాంతగ్రంథముయొక్క బహ్యనువాదన మొనరించి ఆంధ్రప్రదేశ్ లోకమున కందించి పండితు

లయొక్క యాదరాభిమానములకు పాత్రులైరి. పురాకృతసుకృత భాజనులై ప్రతిభా వ్యుత్పత్తి గల రావుగారు “అశ్వత్థభారతమును రచింపబూని పిరాటపర్వమువరకు పూర్తి చేసి ప్రకటించి యున్నారు. శేషించిన పర్వములను త్వరగా పూర్తిగావించి సంపూర్ణభారతేతిహాసమును తిరిగి తెలుగున ప్రవచించిన యశము నార్జించెదరని విశ్వసించుచున్నాను.

భారతకథ నొగరముపంటి విస్తారముగలది. విస్తీర్ణతకు భారతము పెద్దదియే. అంతటి మహేతిహాసమును సంక్షిప్తమొనరించి, ప్రముఖస్థాయిని వహించుచున్న యాభ్యాసోపాభ్యాసముల సారమును విడనాడక నీవిభమగు రసవత్కావ్యమును రచించుట కష్టసాధ్యమని కవితావీరులందు చరించు సాహిత్యకులేకాక నహ్మదయులగు పాఠకులును అంగీకరింపక తప్పదు. పిరాటపర్వంతమువరకుగల భారతకథను చిన్ననైజా 750 పుటలలో కుదించి శ్రీరావుగారు తమ సామర్థ్యమును రుజువుచేసుకొన్నా రగుటలో సందియములేదు. ఇది సంక్షిప్తకావ్యమగుటచే దీనిని వ్యాసప్రోక్షమగు సంస్కృతముల ముతోగాని సన్నయాదిమహాకవుల ఆంధ్రమహాభారతముతోగాని పోల్చి కవితాపరిభాషమును లేక కవితాసామర్థ్యమును పరామర్శింపబూనుట యన్యాయమగును, పిహంగమద్వైతాని సారించినను కొన్ని భాగములను చదివి చూచితినె. కవనము ఖహళ ధారాశుద్ధి గల్గినాతికరణమైన సరళశైలిలో కొనసాగినది. తెనుగునుడికారమునకు

IV

ప్రాముఖ్య మొసంగబడినది. బృహద్దగంధములోని ముఖ్యాంశములను పంచమవేదముయొక్క ప్రయోజనమును దృష్టిలోనుంచుకొని కవి గారు సరిగా నుద్దేశించిరా లేదా యనువిషయమును పూర్తిగా పరించి మూలముతోపోల్చి చూచిన గాని తేటపడదు. అంతటి సౌ మధ్యముగాని యవకాశముగాని నాకు లేనందున యాపని పండితులకును, విమర్శకులకును వదలుచున్నాను. ఏదియైతే నున్నను శ్రీరావు గారి నీ ప్రయత్న మొనర్చినందులకు హృదయక్షాంతకముగా నభినందించుచు, ఆంధ్రసాహిత్యోద్యమము వారినబోడత కావ్యకుసుమ పరిమళముచే నువాసితమై పాఠకలోకమున కామోద మొనగూర్చు గాత యని యభిలషించుచున్నాను.

బుధబసవెచ్చేయడు,

(నం.) బూర్గుల రామకృష్ణరావు.

శ్రీ

ఉ ప కృ మ ణి క.

—క్షే—

(మొదటిది విమర్శకులు “శతకవాఙ్మయసర్వస్వ - సెహూకా” వ్యాఖ్యాన-

ద్యుద్గ్రంథరచయితలు నగు బ్ర॥ శ్రీ “విద్యతృప్తిభూషణ” విద్వాంశ-

వేదమువేంకటకృష్ణశర్మగారు, మదిరాసు.)

“కావ్యం యశస్వేద్యతే వ్యవహరపిదే శివేతరక్షతయే

సద్భవరనిష్ఠితయే కాన్తానమ్మిత తయోషదేశయుజే”

అభ్యర్థనము:-

సంస్కృతాంధ్రకర్ణాటకసౌహిత్యములఁ గూలంకషముగఁ దఱచిచూచి, యేతద్భాషాభిజ్ఞత కవితావీధుల నిరాఘాటపాటవమున విహారమొనరించి, దండకరామాయణానుభవామ్మతాశ్చత్యైకాదికకృతుల రచించి, దిక్సంచయముల సంచలయశఃపరిధికల నింపిన రాయల సీమకవిరాజు- ప్రకృతము సంక్షేపరూపమున దీపించు- సమస్తానూన మాననీయమహితధర్మరత్ననిధియు- మహారాజాస్వవాయవర్ణనాంబుధి యు నగు- భారతమును రచించి సార్థకజన్ము లగు టెంతేని ప్రశంసించఁ

ఉన్నాను. కాని యజ్ఞముల్లంఘమున కుపోహ్వాతము వ్రాయఁ గుత్తికర్తలగు శ్రీ అశ్వత్థరావుగారు నన్నుగోరుట - వారికి నాయందుఁ గలయత్కంతాదరాధిమానములకుఁ దార్కాణ మగునేమో;- కాని కించిజ్ఞుడ నగునే నందులకుఁ దగుదు నని పూనుకొనుటమాత్రము సాహసమే యని భావించును. అయినను - ఈనెపముననేని పరమపవిత్రముగు - భారతేతిహాసామృతమహర్ణవమందలి లోతువైతు లరసి, తదంతర్గత ప్రాచీనాచ్యజీవనవిధానమును, ధర్మమార్గానుసరణమును బరిశీలించుభాగ్యము లభించినందులకు అమందానందతుండిల హృదయుండనై - యిందులకు దొరకొంటి.

వేదవ్యాసాపరనామప్రశస్తిఁ జెన్నెందినకృష్ణద్వైపాయనుచేఁ జెప్పఁబడినమూలగ్రంథమునకును - తత్పుత్రికలనఁదగు నితరాంధ్రకృతులకును గలతారమ్యముం దడపుటకు మున్న దానిపై వేదత్రయోదితధర్మబల మెంతగాఢముగ నుండునదియుఁ జక్కగబోధపడఁగలదు. కేవలముశ్రుతు లధ్యయన మొనర్చుసామాన్యుల కందఱు కందలి విషయము లవగాహనము చేసికొనుకార్య మంతసుకరమైనదికాదు. కానఁ జేతనైవంతవయకు అట్లానర్చినయనంతర మందలిపరమార్థముం గూర్చి విపులీకరింపనుద్యమించితి.

కావ్యాచికశబ్దనిర్వచనము:-

కవికృత మెద్దియో యది "కావ్య" మని యార్యవచనము. తదవాంతరభేదవివేచనముతో మన కిటుఁ బ్రసక్తి యనవసరము.

"మహాభారత" మితిహాస మని పరిశోధకులలో, బెక్కు చిదివడికే నిర్ణయించిరి. శ్రీమద్రామాయణభాగవతము లొక్కొక్కటియు నొక్కొక్కయంశముంగూర్చి మాత్రమే వివరించుటకు ఉద్దేశింపఁబడినవి. ఉత్తమమానవజీవితమును బ్రతిబింబించునది శ్రీమద్రామాయణము. భగవద్భక్తియొగరహస్యములను, శతాధికభాగవతులపుణ్యచరిత్రములను బ్రకటించునది భాగవతము. కాని, ప్రాజ్ఞులు భగవదవతారప్రయోజనమును ఉటంకించు శ్రీమద్రామాయణమును, ఆదికావ్యమని పేర్కొన్నను - నాస్తికుల కనేకులకు అస్తికతాప్రభావ మిట్టిదని తెలుపుభాగవత మత్యంతపవిత్రవంతవైనదని వాకొన్నను - "మహాభారత" తేహాసమునకు ఈయార్యావర్తమునఁ గల నిరుపమాన ప్రశస్తియారెంటికిని లభింపలే దనుట సత్యదూరము గానేరదు.

వేదములప్రకరణ:-

భారతీయావ్యజాతీయతాప్రభావమునకుఁ దన్నాగరికతాస్పృహయునకు, అధ్యాత్మికమార్గాన్వేషణమునకుఁ గారణ మగుపిజ్జాన సంపద మన వైదికలౌకికవాఙ్మయము లందిత్యంతసమగ్రముగ వెలయుచు, ఈనాటికిఁగూడ అనశ్వరమై విశ్వవ్యాప్తమై విలసిల్లుచుఁ జలింపనిపునాదులపై నది యాధారపడియున్నది. వేదములు హైందవులకెల్లఁ బ్రభునమ్మితములు.

ఋగ్వేదము విశేషముగ భౌతికనిగూఢతత్వమును, యజుస్సు

దైవమానవజాతులకుఁ ఎరస్పరమునంబంధించిన యజ్ఞయాగాదికకర్మ

కలాపవిధానములను, సౌమము పోషవతముఃపటలనిర్వాసనాపూర్వక ల
లిత (కళా) శాస్త్రకౌశలమును- మర్త్యలోకజీవితసౌఖ్యమునకు సహక
రించు చతుర్వర్గపురుషార్థసాధనములను బోధించుచున్నవి. తన్నిగది
తాచారవ్యవహారములకు మనఃపుష్కాభూమి క్రితాంగణము. కావున
దొల్లి జేదవిరుల్లెల్ల లంతర్ముఖులు. ఆవ్యాత్మికతర్వాన్వేషణము వారిపరా
కాష్ట, చింతితార్తసంసిద్ధి కుపాదేయ మగును. మార్గ మని త్రయీదేవిని
వారు ఉపాసించిరి. కాని;- దురవగాహగహనసంకాశము లగు- ఆమ్నా
యము లోకపట్టునఁ జదివి యందలినిగూఢభావాభినివేశనమునఁ పమ
యాధ్యాత్మికశక్తి నాకళించుకొన సమర్థులు గానందున ఆందలిసౌర
మును జక్కగను- సులభముగను- సూటిగను- స్వానుభవమునకుఁ
దెచ్చుకొన సమర్థులును వియంశమున కాయంశము- సంగ్రహముగ-
సమగ్రముగ- స్వొంతప్రశాంతిదముగ, ఉపనిషత్తులు మున్నగువాని
యందు సూత్రప్రాయములుగ నిమిడ్చి, ఆర్యష్టలే లోకసముద్భరణైక
దృష్టితో సంక్షేపించిరి.

ఐహికాధ్యాత్మికశక్తులు.

మహాప్రాచీనగ్రంథములఁ బరిశీలించితిమేని మనకం దెన్నియో
విచిత్రము లగువిషయము లగవడును. అవి అస్వభావికము లని
కొన్నిశతాబ్దములక్రిందటివఱ కనుకొనుచుంటిమి కాని ' ఈనాఁ
డందుఁ గొన్నిప్రత్యక్షముగఁ గనుగొనుచున్నాఁము. అనాఁటిమానవ
దృష్టి యాధ్యాత్మికవిషయములనుండి యాఁభౌతికపరిశోధనమువంక

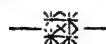
కొకింత మరలినది. మరలుటయే గాదు ఆరెంజీకిని ^{ధనా}సాధానంతర
సమ్యేకసముద్ర సాన్నిహిత్యమును, సంబంధమును సమకూర్చి, ప్ర
కృతిచూత్యగర్భమును జరిశోధింప నను వేర్పజచెను. అదియే దాని
కొకసూత్యవైతస్యముం గలిగించి, సమరవోన్మేషచిత్రాతిచిత్రస్వప్నులకు
హేతుబూత మయినది. అది ఆర్కర్షలకాలమునకే వాడుకలోనికి
వచ్చియు, మనము గ్రహించుజాల కుంటుంది.

యుగములు కూడని:- సామ్రాజ్యములు సతమతములు
గాని- సార్వభౌములనర్వన్యములు సంహృతములయి చననీ- గ్రహగ
తులకు గాని తటస్థించనీ!- ప్రపంచమంతటికీ బ్రహ్మయే ప్రాప్తిం
చనీ!- ఆర్యర్షిగణపూర్వయగత దివ్యతత్వముమాత్రము- ఆనుదిన మం
తకంత కభ్యుదయ మందవలసినదే. అది దివస్థాయి యయి- మర్త్య
లోకమునే స్వర్గతల్పముగ మార్చివేయగలదు.

అలనాటిమనపూర్వులు గాలించిచూడని యైహికాధ్యాత్మిక
కతత్వరహస్యములే లేవు. ఒకడు స్వర్గమునకు సోపానములునిర్మిం
చెను. మఱొక డమరులను సురలోకమునుండి సరజగతికిదిగింపడనెను.
ఒకడు విరించి నీసడించి, ఆతనిస్పృహకి బ్రతిస్పృహ యొనర్చెను.
ఒకడు దేవదాసువసంగ్రామరంగములలో దేవేంద్రుని ఆహ్వా
నముం దలదాల్చి, యరిగి, యాతనికి సహాయపడెను. అనాటిమాన
పు లన్నింటను సుషర్వచిత్రుల మించి చరించెరి. దానవులతో దా
రుణరణములు గావించిరి- వీని సభూతకల్పసము లనుకొనుడు!

పక్షవాతమును అనుకొనుడు! కవిత్వాచమత్కృతు అనుకొనుడు!
 తుదకు, బచ్చియబద్ధములె అనుకొనుడు! ఇంకేమైన ననుకొనుడు
 కాని, వా రన్నవి కావని మాత్రము వాదించుసౌహసము నావలకు
 లేదని దృఢముగ వచింపగలను.

శృంగారవిధులు:- ధర్మములు.

ఇకఁ బ్రకృత మనుసరింతము:- పాంచభౌతికకర్తలను
 అనుసరించి- యైహికధర్మబద్ధము లగువిధుల నాచరించుట, ప్రాణి
 జాలమునకెల్ల సహజము. వానిఁ దప్పించుట యన్న “నేలవిడిచి
 సొమ్మచేయుటచే”- యగును. ఏతత్కారణమునఁ దప్పింపరానిముప్పు
 లప్పలప్పటఁ ద్రిప్పటలు గలిగించును. వానిఁ దొలగించు కొనుటకు
 ఉపాయస్వేచ్ఛణ వఃత్యంతావశ్యక మగుననుటమాత్రము మనము
 మఱవరాదు. వేదములు, వేదాంగములు, ఉపవేదములు, ఉపనిషత్తులు
 బ్రాహ్మణములు, ఆరణ్యకములు మొదలగునవి- అట్టియుపాయ
 స్వేచ్ఛణార్థమే ఏర్పడినవి కాని, విద్యజ్ఞనైకజుష్టము లగుతత్వరహస్య
 ములను శామయి పలుమఱు పఠించినను, అనుభవశూన్యులైన కు
 క్షింభయలయపదేశమునను- బామరులకుఁబనుడడు ననుట కలలోని
 వార్త, పౌరమార్గకనిగూఢతత్వసౌధన మగు ఆత్మజిజ్ఞాస- స్వానుభవ
 మేమాత్రము లేకయే కేవలము విషయవిత్తము లగు నుపదేష్టలచే
 దీర్చికొననెంచుట చీకటిలోఁ దారట్లాడుటవంటిది. అట్టివ్యర్థపరిశ్ర
 మచే ఆయమూల్యరత్నము చేపడదు, విషయగ్రహణము వేదపఠనో

పలబ్ధము గావచ్చుగాక! కాని, యనుభూతి ఆజన్మసిద్ధముగదా! దానఁ జిత్తసంస్కృతియు గలుగును. అట్టియేడ మర్త్యలోకముననే ప్రైవిక శక్తులను సముపార్జించుకొన ననువగును.

శ్రుతిసూక్తసూత్రములలో సారాంశము ఆవగాహనము చేసికొనఁగోరువారికెల్ల- అదినుసాధ్యము గాదని యూహించి తపోధను లైనమహర్షిపుంగవశై, తన్నిక్షిప్తవిజ్ఞానసంపదను బురాణోతిహాసకావ్య భండారముల నింది, తదిపేక్షకులకు అక్షయముగఁ జూఱలిచ్చిరి. బోధ్యవిషయములు నోదాహరణములుగఁ బామరులకు సహితము మనస్సున నాటునట్లు వివరించిరి.

కృతితత్త్వస్వరూపనిరూపణము;

భారతప్రభావము.

ఏదేనొకనీతి నుద్ఘాటించునెడ, దానిని బలపఱచుటకయి యుదాహరణముగ- నొసఁగుపూర్వగాధగలకృతి “ఇతిహాస” మనియు, సర్వప్రతిసర్గాదిపంచలక్షణసమన్విత మైనది- “పురాణ” మనియు, అష్టాదశవర్ణనాబాహుళ్యముతోడను, కవిభావోల్పణోద్భూతాలంకారస్తో మముతోడను, వ్యంగ్యసూచితచమత్కృతులతోడను గూడినది “కావ్య” మనియుఁ దొల్లింటిపెద్దలు ఆయాకృతులయాకృతులంబట్టి నిరూపించిరి. ఈశ్రీవిధరచనములకుఁగ్రమముగ- మహాభారతము, శ్రీమద్భాగవతము, శ్రీమద్రామాయణము- నిదర్శనములు. అం దిట్ల భారతేతిహాస

మే మనకుఁ బ్రసక్తమగుట - దానింగూర్చియే యిండుక తెలిసికొనుట సమంజసము.

మహాభారతేతిహాసకర్తృకము.

—O—

దీనికర్త వేదవ్యాసాపరాభిభ్యుగల కృష్ణద్వైపాయనమహర్షియే యని పలువురు విమర్శకులు చాటియుండుటటుండ, మహాభారతమే చెప్పచున్నది. (ఈ గ్రంథమునకుఁ “పంచమవేద” మనియు “జయ” మనియు నామాంతరములుగలవు.)

విమర్శకులయభిప్రాయములకు గ్రంథస్థవిషయములును బలకముగ నుండ ఈకావ్యకర్తృకము మఱియొకని కెట్లును అంటఁ గట్టఁజాలముగదా! మఱి సంస్కృతవాఙ్మయచరిత్రద్వితీయసంపుట మున శ్రీమల్లాదివారు కృతిపతిత్వనిర్ణయ మొనర్చుటలోఁ జాలతికమ కలు పడుట విచార్యము. అందలిసత్యాసత్యములనుగూర్చి మనకిటు డనవసరము.

భారతాన్వవాయమహాకాట్యరిత్రములను వర్ణించుటచే నిది మహాభారత మనుట యుక్తినహము, నాలుగు వేదములలోని యావరంశములసౌరమెల్ల ఇందుఁ బొడవిపలుపఁబడియుండుటచేనిది “పంచమవేద” - మనం బఁగుటయు సహజముగ సార్థకమే. కురుక్షేత్ర సంగ్రామసిమఁ దుట్టుతుదకు ధర్మాత్ములైనపాండుకుమారులకుఁ గలిగినజయముం గొనియాడుభాగము (యద్ధపంచకము) “జయ” - మనియు నభిధానము నందినది. మొత్తమునకుఁ బై వివరించినపేళ్లు బ్రసిద్ధిగాంచిన “మహాభారతము”న కెంతేనియు తగియున్నవి.

దీనిని వేదవ్యాసమునియే వ్రాసె నని సర్వసాధారణముగ భారతీయులవిశ్వాసము. ఈవేదవ్యాసుడే X “కృష్ణద్వైపాయనుఁ డను అఖ్యుతోఁ గనమొప్పెడు. కాని, కృష్ణద్వైపాయనుఁడనుభారత కర్తయు, వేదవ్యాసుఁడును ఒకేవ్యక్తియేకాక, విభిన్నవ్యక్తు లనియు, అహేతువుంబట్టి— వేదవ్యాస—కృష్ణద్వైపాయనులు వేర్వేరుమహర్షు లనియు భావించుటయే సమంజసమనియు, గొందఱుపరిశోధకులు నిర్ణయించిరి. ఇందుల కాధారములు మృగ్యములు. భారతమునఁ జేర్కొనఁబడిన కృష్ణద్వైపాయనుడే వేదవ్యాసుఁడు. ఆతఁడే మహాభారతకర్త.

పర్వసంఖ్యాపరిగణనము :—

మహాభారతములోనిశాంతిపర్వమును కృష్ణద్వైపాయన శిష్యులగు పైలవైశంపాయనాదులు వ్రాసిరిని పరిశోధకులనిర్ణయము. ఎకరెవరేయేకర్వములు వ్రాసినను— మన కిటు తద్విమర్శనముతోఁ బనిలేదు. గీర్వాణాంధ్రమహాభారతములు చెంటను, వ్యాసశిష్యుల ప్రస్తావ ముండుటచే గాదని చెప్పనంతటెఱుగవ ఏవిమర్శకునికిని లేదు. తుదకాంధ్రీకర్తత్రయములఁ దెలుఁగొనరింప శ్రీకారము చుట్టి న సన్నయభిప్రాయములు మూలగ్రంథకర్త, కృష్ణద్వైపాయనుడే య న్నాడు. *

X కృష్ణద్వైపాయనుఁడును బ్రహ్మర్షి వేదంబు లేకీభూతంబులై యేర్పడకు న్ను, ఋగ్వేదసామవేదయజుర్వేదంబులుగా విభాగించి— తనశిష్యులైన పైలవైశంపాయనసుమంత జైమినులం బంచి, క్రమంబునఁ జతుర్వేదసూత్రంబులఁ జేయించి వేదవ్యాసుడై— (ఆది 1— పర్వము 30)

మహాభారతము మొత్తముమీద ఒక్కలక్ష శ్లోకపరిమితమని చిమర్చకులు వక్కాణించుచున్నారు. కాని, ప్రాచీనులవారతలు పరిశీలించితిమేని, శ్లోకసంఖ్య లొకదాన నున్నట్లు మతొకదానఁగా నింపవు. కృష్ణద్వైపాయనమహర్ష్యుక్త “జయ” మనుయుద్ధపంచకముమాత్రమే జరువదినాలుగువేల శ్లోకములుగలది. (“చతుర్వింశతి సహస్రేంచ క్షేభారతసంహితాం.”)

శాంత్యానుశాననాదికాలలోఁ గథాపస్తపు నాధారపఱచుకొని తద్రచయితలు,— ఆయా యుగధర్మములు, వర్ణశ్రమాచారవ్యవహారవిధులు, ఐహికాముష్మికనుఖసౌదనమూర్గములు, దుర్గకోశరాష్ట్రనిర్మాణపద్ధతులు, యజ్ఞ, యాగాదికనిర్వహణాకార్యక్రమములు, లోకత్రయప్రజాపృత్తములు, చతుర్వర్గప్రతిపాదితాంశవిజరణములు— మున్నగునవి వివరించిరి. ఆవి కౌరవపాండవప్రతినవిషయములకంటె మించియుండుటచే— దీనిని “బగవద్గేద” మనుటయే యుక్తియుక్తమును, సముచితమును అగు నని వాదించువిమర్శకులును లేకపోలేదు.

“క. జననుత కృష్ణద్వైపా

యనముని వృషభాభిహితమహాభారత బ

ద్ధనిరూపితార్థ మేర్పడఁ

దెనుఁగున రచింపు మధికధీయక్తి మెయిన్”—

(ఆది 1. పద్యము 16.)

పర్వవిభాగము:—

ఇది ఇరువదినాల్గుదేలశ్లోకములు గల దనుటకును— ఆధారమున్నది. రౌమహర్షిశ్లోదితమయిన వ్యాసప్రోక్తమహాభారతమందలి— ఆదిపర్వద్వివేకయాశ్వాసమునఁ గలవిషయముక్రమణికలోఁ గొప్పదైవప్రాయముఁడు, పరుసగా, అశతసర్వాంతర్గతవిషయములను సంగ్రహముగఁ దెలిపియున్నాఁడు. కాని, మన కిప్పటికి లభించిన దానిలో— ఆదిపర్వముమొదలు, స్వర్గారోహణము (మహాప్రస్థానము) వఱకు చూత్రమే వ్యాసరచితము. తక్కిన దెప్పరో పూరించినా రనుట నికర్మము. ఇయ్యంశము ద్వివేకయాశ్వాసమున నెఱుంగనగును.

“అష్టాశ్లోకసహస్రాణి, హ్యష్టాశ్లోకశతానిచ

ఇదం శ్లోకసహస్రాఖ్యం శ్లోకానాంపుణ్యకర్మణాం|

ఉపాఖ్యానైసహజ్జేయం శ్రావ్యం భారతముత్తమం|

చతుర్వింశతి స్తోహస్రీంచక్రేభారతసంహితాం|

ఉపాఖ్యానైవిన్వైతాపద్మారతం ప్రోచ్యతే బుధైః

తతోష్కర్షతంభూమ సంక్షేపంకృత్తేనాస్మయిః|

అనుక్రమణికాదాయం వృత్తానాం సర్వపర్వణామ్”||—

మహాభారతకాలము:—

ఈవిషయమును ఇదివఱకే పరిశోధకులు, ముఖ్యముగ “పునహ” నగర గీర్వాణసంస్థాపక్షమున ఉద్బంధులైన పరిశోధకులు కార్నేటిపండితుని యాజమాన్యమున సిగపట్లతో దమకు దొతకిన, ఆధారములతోద్భాటునఁ జాలవఱకుఁ జర్చించిరి. ఇటీవలివారును దాని నామోదించిరి. ఎప్పటికప్పుడు తాత్కాలికముగ నవి యన్నియు

విమర్శకులకు సకారణములుగనే కన్పట్టుట సహజము.

మహాభారతమోక్షసకాలమునకును, వితద్రచనాకాలమునకును, నడుమ ఎంతఅంతఃమో చెప్పఁజాలము, గ్రంథకర్త కృష్ణ ద్వైపాయనుఁ డను వేణుపేరుగల వ్యాసుఁడే— అనుకొన్నచో, నతఁడు కౌరవవంశము నిలిపినవాఁడగుట కథాప్రవృత్తకాలమునకే మహాభారతరచనము జరిగియుండవలె నని కొందఱియభిప్రాయము. కాదనునెడ, అతనియవసానదశకుముందే తనశిష్యులకుఁ జెప్పఁగ “జయ” మను వ్యాసోక్తభాగమునాశ్రయించి, యాయవకాశముం బురస్కరించుకొని, కృష్ణద్వైపాయనోదితకథమాత్రమే కాక;— శ్రుతిని క్లిప్తసారాంశమెల్ల బయలుపఱచి యుండవలె నని యూహింపఁదగును. కథజరిగినపిదపఁ, దాను మూలపురుషుఁ డైనకౌరవవంశము నాలైదుతరములవఱ కతఁ డుచ్చుట్లు తెలియఁచున్నను— అతనిచే నెఱిగిన శిష్యప్రశిష్యు లీగ్రంథము సమగ్రముగ బయలుపెట్టియుండురు. విమర్శకు లానడిమికాలమును వివరింపలేదు. కాని, యిది యెఱుమాచినను, హేత్వంతరములచే— శ్రీ.పూ. పదునాఱవశతాబ్దమున కుఁగాని వ్రాయఁబడలే దనుట నిశ్చయము.

పర్వశబ్దాచితి:— ఆష్టాదశసంఖ్యాప్రధాన్యము.

భారతము రసవత్తరకథాఘట్టములతోఁ బ్రకాశించునట్టి యత్యంతోత్తమ మయినకృతిరత్నము. కాన, నది— చెఱుకుగడకుఁ బోల్చుబడినది, అగుట, అం దాశ్వాసములంబోలుభాగములు అచెఱుకుగడలోని క్షభాపులుగ (పర్వములుగఁ) బ్రశస్తి నందినవి.

ఈయుద్ధగంధపర్వసంఖ్య పదునెనిమిది. కురుక్షేత్రమునఁ జేరికొండపకౌరికఁజలములసంఖ్య చదునెనిమిది. సంగరము జరిగిన దినములసంఖ్య పదునెనిమిది. భారతాంతర్గతభగవద్గీతాధ్యాయ సంఖ్య పదునెనిమిది. వేదవ్యాసున కీసంఖ్య అత్తంత్రపీయ మగుటకు నిమిత్తమేమో?— అంతతో దాని నాతఁడు విడిచినవాఁడు కాఁడు. తద్రచితపురాణములు, అం దతఁడు సూచించిన, అష్టాదశవిద్యలు, అష్టాదశద్వీపములు— మున్నగునవెల్లఁ బదునెనిమిదిగనే సుడివినాఁడు దీనిరహస్య మింతవఱ కేపరిచోధకుఁడు అంతుగనుగొనమి కోచ్ఛము, అంధ్రీకరణవైఖరులు:—

శ్రీనాథకవిసార్వభౌమునకు ముం దున్నకవులెల్ల రాంధ్రీ కరణ విషయమున ఇంచుకస్పృతంత్ర్య మవలంబించి— (ఆప్పటికి వ్యాప్తియందుండిన)— శ్రీమద్రామాయణాదులను గథాభాగములవ అకే మాతృకలుగా స్వీకరించిరి. పరిశీలించినంతలో, దెలుగునాఁ టఁ జాలకాలముగఁ బ్రచారమునందున్న కోనబుద్ధారెడ్డి రంగనాథరా మాయణమే స్వతంత్రాంధ్రీకృత (ద్విపద) పురాణ మని తోచుచు న్నది. అవెనుక సుప్రసిద్ధులగుకవులు ఏయిరువదిమందియేని శ్రీరా మాయణమును స్వేచ్ఛగఁ దెనిగించిరి, అందు గోపీనాథము, వావిలికొలను, జనమంచి. శ్రీపాదవారు— “తూ—చా”— తప్పక, మూలము సతిక్రమింపక, మిశ్రుల శ్రమించి— భాషాంతరికరించిరి. వీరందఱును— క్రీ. పూ. 1850 సం॥రమున కీపలివారే— ఇక భాగవతమును— శ్రీబమ్మెరపోతనకు వెనుకటివారగు మడికి, తరిగొండ, శ్రీపాద, జనమంచి మున్నగువారు తెలిగించిరి. అందు— పోతన

వేంకటాంబా, కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి, శేషాద్రిశర్మకృతములు సంపూర్ణములు. ఇందు వేంకటాంబది ద్విపదకావ్యము. ఇట్లు— భాగవతము నసంపూర్ణములుగ ద్విపదలలో సాగించినవారు తేకుమళ్లరంగశాయి, మణికిసింగనలు. వీరిలో— మొదటియతఁడు— ప్రథమస్కంధాదినాలుగు స్కంధములును, రెండవయతఁడు దశమస్కంధమును మాత్రము ద్విపదకావ్యములుగ నిర్మించెరి. ఇవిగాక. గజేంద్రమోక్షము, అంబరీషోపాఖ్యానము, ప్రహ్లాదచరిత్రము, కుచేలోపాఖ్యానము, రుక్మిణీ కల్యాణము— మున్నగు కథాభంధములను ఇతరు లెవరేని పద్యకావ్యములుగనో— ద్విపదకావ్యములుగనో వ్రాసియుండవచ్చును. కాని, చుట్టివి యింకను లభింపమి— తెలుఁగువారిదురదృష్ట మనవలెను.

ప్రకృతము దశమస్కంధమొక్కటే రచించినసింగన— దానిని మధురాకాండము, కల్యాణకాండము, జగదభిక్షకాండము అని— మూఁడుభాగములుగ విభజించెను.

—: శ్రీ మహాభారతాంధ్రీకరణములు :—

ఆర్యావర్తమున మిక్కిలి ప్రచారమునొందిన శ్రీమద్రామాయణ భాగవత, మహాభారతములకుఁ గలప్రశస్తి ఆనన్యము. ఈ మూఁటికిని ఆంధ్రీకరణములు ఉన్నవి కాని, రామాయణమున కున్నన్ని తక్కినరెంటికిని లేవు. రామచరిత్ర మంతమనోహర మయినది. కేవలము ముముక్షుజనోపభోగ్య మగుభక్తియోగముంగూర్చిమాత్రమే బోధించుభాగవతముమీఁదికిఁగాని, చాలభాగము వివిధోపాఖ్యానములతో నమస్తధర్మములు ఉపదేశించు మహాభారతముమీఁదికిఁగాని— పూర్వాంధ్రకవులదృష్టి పోతినది కా దనుట నిక్కుపము. అంధును

మహావారతమునందలి యుద్ధపర్వములపై అంధకపాతకుల కెక్కువము
 క్కువ. తక్కినవి సర్వనామానమముగ- ఒకపాదజక్షరజ్ఞానము గల
 వానికెల్ల అవగాహన మగుట దుర్లభము. నైతికాంశబోధనములకే
 ప్రాధాన్యము నిచ్చు ఆపర్వములు అన్నియుఁ “జాలవజకు”- పితరు
 ప్సవాండజనంబుంధిప్రాతలమూలముగనో కవి సేరూపింపఁ బూను
 కొనె ననితాహింపవలసియున్నది. ఇది విషయంతరము. ఈశతా
 జ్ఞమునఁ దమజీవితములెల్ల వాగ్దేవి- పర్వించు గంకణములుగట్టికొని
 కొంతవజకు సిద్ధసంకల్పులయినవారు:- వావిలికొలనుపిల్లరావు
 గారు, శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు, జనమంచిశేషాద్రిశర్మగారు. మ
 తికిందలు లెక్కకు రాదగినవా రున్నను- వీతితరువాతివారుగనె
 యెన్నుచును. అందు శ్రీపాదవా రగ్రశ్రేణిలో ముందుగఁజేర్కొనఁద
 గినవారు. వీరాంధ్రవ్యాసులు. అపరకృష్ణద్వైపాయనులు. మతోక్కర
 యినచో, వీరు వ్రాసినన్నికృతులు బయలుపడుట కింకొక్కజన్మ
 ముగూడఁ జాల దనఁదగును. లేకున్న మువ్వరకళ్ళు 350 సం॥
 ములకుఁ బూర్తిచేయఁగా, వీ రొక్కచే మహావారతమంతయుఁ దమ
 చేతిమీఁదుగా. ఒకేతైలిలో వ్రాయఁగలుగుట మనభాగ్యవిశేషము.
 కాని, పిష్టుపేషణన్యాయముగ మూలకవి ఒకసారిచెప్పినయంశము,
 మతోకసారి తటస్థించినచో, అమొదటిసారి వచించినదానినే చేకొను
 టయు, అక్కడ ప్రయోగించినశ్లోకము లట్లట్లే యుపయోగించుటయు,
 వారికృతులుపరిశీలించువారికిఁ దెలియఁగలదు. దీనిని యోడశమహా
 రాజులయొక్కయు, జక్రవర్తులయొక్కయు జరిత్రాదులు తార్కా
 ణింపఁగలవు. ఆర్యర్థులువ్రాసినగ్రంథములందెల్ల సాధారణముగ

జట్టివి కాన సగును. క్షత్రభర్తము సనుసరించి యుద్ధముసేయఁ గురుక్షేత్రమున సిద్ధమయిన యరుతెగలవారిపూనికకు, వైరాగ్యము సగు ఏమాత్రమయిన సంబంధము గలదా? బ్రతికినబ్రతుకునకు “భగవద్గీతాపారాయణ” — మన్మథులు — శ్రీకృష్ణభగవానునివేదాంత బోధనము — “రామాయణమునఁ బిడుకులవేల్చుటవంటిది” — కాక మఱేమి? అది కాదన్నచో, మూలకర్త అగు శ్రీకృష్ణుడైపోయెనుఁడు ఆయవకాశమును దొరకపుచ్చుకొని, తా నెఱింగినశ్రుత్యంతరహస్యము ను, శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదరూపమున బయలుపఱచెను. ఇంకెవరిమూలముననైన ఆనిగూఢతత్త్వమును బయలుపఱచియుండరాదా? యన్న అది వేఱుపెషయము. సరనారాయణులుగ ముందటిజన్మమున వెలసినవారే శ్రీకృష్ణార్జునులుగఁ బుట్టినపుడు, వారికంటె భగవద్గీత లోని పరమార్థమును వెల్లెట్టఁగలిగినవిష్ణుభక్తు లెవరు? ఇక్కారణముననే భగవద్గీతారంభప్రార్థనమున — “శరణారాయణం నమస్కృత్య నరంచైవసరోత్తమ” మ్మని వేదవ్యాసు లాపురాణమునఁల న్మరించుట లగ్గని ఆదేశించెను. పైఁగా, ఇటు పొండవులపక్షమునఁగాని, అటు కౌరవులపక్షమునఁగాని భగవద్భక్తులు పెక్కురుండవచ్చును. కాని, శ్రీకృష్ణుడే ఆభగవంతుఁ డని విశ్వసించినవారుమాత్ర మరుదే జట్టివారికి భగవద్గీతోపదేశము తగదని శ్రీకృష్ణుడే వక్కాణించెను. *

* “ఇదంతేనాతపస్యోయ

నాభక్తాయకదాచన

నచాశుశూషవేవాచ్యం

నచమూయోభ్యసూయతి”

అట్టివారు ఒకవేళఁ దనమహిమం గుర్తించినను, మానవసహజ మగు దౌర్బల్యమునకు గుఱియయి, అసూయాద్వేషాలేపపూరితచిత్తముతో, నాతనియందు భక్తిచూపరైరి.

ఇట్టిసందర్భములలోఁ గవిత్రితయము స్వాతంత్ర్యమవలంబించెను. అందును దిక్కయజ్ఞ మహాత్మాకృష్ణగుట, విరాటోద్యోగ పర్వములను, యుద్ధపర్వములను దెనిఁగించునపుడు— ఆయాపట్టులలో రసభంగ మగునని వేదాంతబోధన ముజ్జిగించెను. ఒక్కగద్యలో భగవద్గీతాసారమెల్ల నుగ్గడించి, తరువాతికథకుదాఁటెను.

—: తక్కిన ఆంధ్రీకరణములు :—

ఒక శ్రీకృష్ణభారతప్రయోజనము:—

అభినవకవిసౌర్యభామునికిని అతనికృతికిని నమోనమః! వారి భారతప్రశస్తి వారేయగ్గడింప నెంతయు సమర్థులు, అది తదస్యదుర్లభము.

ఈ నవీనయుగమున శతశతాధికగ్రంథనిర్మాతలలో ఆంధ్రలోకమున నగ్రతాంబూల మందఁదగినవారు “శ్రీకృష్ణభారతకర్త” యే యని ఘంటాపథముగ వచింపఁగలను. వారు రాష్ట్రప్రభుత్వాస్థానపండితకవిశేఖరులుగ ఈవయోధిక్యావస్థయందున్నట్లే యింకను జీరకాలము జీవించి, తెలుగునేలలోఁ గావ్యజాలములపంటఁ బండింతురుగాక!—

అశ్వత్థభారతము: రాయలజతరకృతులు:—

ప్రకృత మీభారతేతిహాసము— కలుగోడుగ్రామవాస్తవ్యులు, విద్యత్కవులు, బహుళగ్రంథకర్తలు, వ్యుత్పన్నులు నగు శ్రీఅశ్వత్థ

రాష్ట్రగాలిచే సంక్రమాముగ విరచితము. ఒకవిధముగ—ఇదితెనుగు రామాయణములలోని మిక్కిలిచిన్న దగవెల్లరామాయణముట్లు, మహాభారతకృతులలో జాలసంక్షిప్త మయినది. అట్లు సంక్షేపమొనర్చుటచో గ్రంథకర్త కడుంగడు జాగ్రతపహించి, మూలకథకు బంగము రాసేక తెనిగించిరని నావిశ్వాసము. గ్రంథకర్తగారిమాతృభాష కర్ణాటక మయినను సంస్కృతాంధ్రములయందును వీరు చక్కచిక్కయి యొకరి పొండిత్యమలవజుకొనిరి. ఇంక గవితయా, అజన్మకర్తమయినది, ఏదో యొకజొరెండుతప్ప— తక్కినకృతు లన్నియు వీరుతెలుగుననే వెలయించుటం జాడ వీరికాంధ్రసారస్వతము నెడ నున్న యాదరాధమానము లెంతటిగాఢములైనవో, మనము గ్రహింపఁగలము. ఈకవితాతపస్వికిఁ ద్రిలింగబాప నిత్యవ్యవహారమున లేనిదయ్య, నందు సముచితకర్తాచితికందురుటయు, ఇచ్చవచ్చినప్రాక్తనచ్చందస్సనవలంబించి, యందుఁ బుటలకొలది, భావానుగుణసరస్వత లిలో గావ్యము లల్లుటయు నల్లెరుపైబండినడకవలె నలవోకగ జాలువాఱినది.

ఇంతదనుక— వీరు వెలికిఁ చెచ్చినరచనలలో మిక్కిలి ముఖ్యములైనవి. ౧ దండకరామాయణము. ౨ అనుభవామృతము. మొదటిది దండకముగా వ్రాసిరని గ్రంథనామమే చెప్పుచున్నది. రెండవది షట్పదులలో నడచినకన్నడభాషలోని మూలమునకు అనువాదము. రెండును లాక్షణికసమ్మతములే కాని, రామాయణము వంటి యుద్గ్రంథమును— అటు మార్గకవితగఁ జెల్లుచున్నవివిధవృత్తములనడపక— ఇటు సర్వజనోపయుక్తమగు “రగడ, ద్విపద”—

ఇట్టిదేశికవిత్వమునఁ గపడక శ్రీఅశ్వత్థరాయ లొకకొత్తపుంత త్రొక్కిరి.— ఏమోచిన్నచిన్నకథ లొకటిరెండు దండకములుగ ఉండునేమో, కాని దండకచూర్ణికాదులు సర్వసామాన్యముగ దేవతాస్తోత్రములలోనేవాడియున్నారు. (పేరిజాతాపహరణాదికావ్యములు పరిశీలించవలెను.) ఆభ్యాంకికలకుఁ దక్కినవి అంతయతికినట్లుగ, సమంజసముగ, సరసముగ దండక ముండదనియు, కొంతవఱకుఁ జదువఁగనే వినువు జనింపఁజేయునదిగ నుండుననియు ఊహింపవలెను. శ్రీఅశ్వత్థరాయరచితరామాయణ మట్లుగాక, ముందునకు ఉలుకలెత్తు గజ్జలకంఠాణమువలెఁ జదువఁజదువఁ జచ్చులూరించుచు ముందునకుఁ బరువించుధోరణిలోనుండును. ఏబాసను గ్రంథమునకుపయోగింపఁబడని, ఆద్యంత మొకేతగణమగుదండకమును — తెలుఁగునాటఁ బ్రచారమేలేని పట్పదీపృత్తమును బ్రప్రథమమున నాంధ్రమున నుద్గ్రంథముల కుపయోగించి తరించె ననుకీర్తి ఈ కవిచంద్రునే వరించెను. మఱి ఇప్పుడు వీరు కవిత్రయమువారివలె సర్వలక్షణసంశోభిత అగు మార్గకవిత నాశ్రయించి ఈభారతమును వ్రాసిరి. కవిప్రతిభకు అతఁడుఉపయోగించినభందస్సు ఆధారము కాదు. “ముఖేముఖే సరస్వతి” అన్నారు పెద్దలు. విషయగౌరవముచుట్టి వీరి “అనుభవామృతము” అందలి దురవగాహవేదాంతవిషయములు ఎల్లర కందుబాటులో నుండునట్లు లలితశయ్యలో నడచినది. కర్ణాటకదేశమున పట్పదీపృత్తముల కున్నంతయాదర మింకఁ దక్కినవానికి దాదాపు లే దనియే వాకొనవచ్చును. మనకు ద్విపదయెట్లో, వారికి పట్పది యట్లు. దీనింగూర్చి ఆతివిస్తర మనపేక్ష్యము.

విరియూభావము కవిత్వముమువారికృతవలె గాక— క
 మంగము సంపైర్చుము. అత్తలత ముఖ్యాంశములు విడువకుండ,
 గభాభోరణికి అడ్డువాకులుగలుగకుండ, అన్వయ, శబ్దార్థావబోధలకు
 భంగము గలుగకుండ, రసజ్ఞులచిత్తము బుట్టుతబూగ, విసువృఘటి
 ల్లనీకుండ జేయుటలో ఆద్యితీయ మని నాయభిప్రాయము.
 ఇదినిర్మచనము. ప్రేరణ నితరులు:—

"పాదుకపాకశాసనికి భారతభూరచణంబునగుదు, నా
 రాయణసట్లు తానును భవామరవంశవిభూషణుండు నా
 రాయణభట్టు, వాఙ్మయపురంధరుడుక దనకిష్టుడుక నహా
 ధ్యాయుడునైనవాడభిమతంబుగఁ దోడయ నిర్వహించుగఁ"

అని నన్నయ చెప్పికొన్నట్లు:—

"కప్పగలు"— గ్రామనివాసియు, "గవిభూషణ"— విరు
 దాంపితుడును, బళ్ళారి పురపాలకసంఘోన్నతవిద్యాలయాధ్యాపకు
 డు నగు— శ్రీసంజీవమూర్తి తనభారతసభాపర్వద్వితీయాశ్వాసము
 విరచించె నని యితడు వాకొనెను. అతనింగూర్చి గ్రంథకర్త ఈ
 క్రింధివిధముగ వర్ణించెను:—

"చెలియై, బాపయ్యనై. కపిత్థగురుడై శ్రేయోన్నతుల్ నాకుఁ గా
 దలఁచుక, నైతకుఁ బ్రోత్సహించు. నెరసుల్దాఁ దిద్దు, నేవేళలక
 బలుకుం దియ్యమునెయ్యమేర్పడఁగ, సంభావించుబో శత్రునేక,
 గలరే మాకవిభూషణుబోలుగుణు లింక న్నూటికిఁ గోటికిఁ?"

తక్కినకవ్యభిజన్యవంశక్రమాదులనుగూర్చి, కవి
 తానేవివరించియున్నందున, నిట మరలప్రాయుట చర్చితచర్చణ

మని యెంచి విరమించి, గ్రంథస్థపైపయములే జంచుక స్పృశింతును. జప్పు డిది విరాటపర్వమువజ్రకు ముద్రితమైయున్నది.

పోతనభాగవతాభ్యాసముల కున్నప్రశస్తి— ఆతరువారి వానికి లేనట్లే,— కవిత్రయకృతమహాభారతమునకున్నప్రసిద్ధి తక్కినవానికి లేకపోవచ్చును. ఆర్జుని యాయశ్శత్రుభారతమునకు భాషాప్రపంచమునూ దా వుండు దనికాదు, నాయభిప్రాయము. దేనిప్రతీతి కత దానికిఁ గలదు. కవిత్రయభారత మామూలాగ్రము జదువుట కవకాశములేని యీనాటభండకావ్యప్రియులకెల్ల నిది సంగ్రహముగి భారతకథనుదెలిపి, భారతజాత్యాచారవ్యవహారములందు వారి కాసక్తి రేకెత్తించు ననుట కేమాత్రము సంశయము లేదు.

రచనావైచిత్ర్యము:—

ఈయశ్శత్రుభారతకర్త శ్రీయశ్శత్రురావుగారే యయినను, వారి కత్యంతాప్తమిత్రు లగు కప్పగల్లు శ్రీసంజీవమూర్తిగారికి జం దించుకంత పాలు గలదు. వీరుసభాపర్వమునందలి ద్వితీయాశ్వాసము రచించిరి. ఆంధ్రీకృతారంభకులు చెప్పకున్న ఈభాగమునహితము శ్రీరాయలవారిదే యని యనుకొనఁదగినంత నన్నివిష్టముగఁ జెన్నారెడు.

సన్నయభిభారకుని రచనావైశిష్ట్యము:—

భిభారకునిసేసపద్యములు— సామాన్యయతితోఁ బ్రార్థంబించెనేని,— తుదివజ్ర కన్నెపాదములలోను— అట్టియతియే యలరుచుండును.— అట్లుగాక, ప్రాసయతితో మొదలిడునెడఁ బ్రాసయతియే యెల్లచరణములలోను అమరియుండును. శబ్దానుశాసనునిసేసపద్య

ముల కొకప్రక్కకే గలదు. అవి విషయప్రౌఢాన్యము లగుటంబట్టి శబ్దములు— కలగాపులగముగ పులుముడుపుడికిళ్లుగ (విపాదమునకా పాదము అస్పృంశక) ఒకహాంతమున అనుకొన్న శబ్దము పూర్తిగాక ఆవేశుకటిదానికి దూఱికొనిచనుచుండును. (ఉదా:- ౧) అం తకాకాపతై, యార్చి యమరవరులఁ దాకి;- 2) బ్రాహ్మంబు, దై వంబు, బరంగ నాద్వంబు, బ్రా-హ్మపత్యమును రాక్షసంబు, నాను-రంబు 3) ఆగ్నేయుఁ డన, కాద్రుఁ డనఁగ శరవణోద్బ-వృండన;- 4) నిక్కంబుగాకుండునెక్కొ? వేల్పు-లార!)—

నన్నయ ఎంతటిపట్టమహిమనైన, రాజతనూజనైన, సౌప్తి ముద్రైన, అచ్చరలేమనైన— సూచింపవలసివచ్చినపుడు లఘిష్ఠనర్వ నామము లగు “అది-దాని”— అనియే నుడువును. శబ్దానుశాస నునికవనమున, వ్యంగ్యస్ఫోరకభావములు, అలంకారవైచిత్రములు ద మంత నవి వచ్చునెడ సతఁడు వలదనఁడు, కాని— ఆందలలకై వెంపరలాడిన త్లెందును గాన్పింపదు.—

కవిత్రయమహాభారతమున సందర్భానుసారముగ, ఆయా కవులకాలమున, వాడుకలో నుండినపదజాలము సునంస్కృతినంది ప్రయోగింపఁబడినది. (ఉదా॥ ఒండె, కోలెక, మెయిక, చొంబెక, తొట్టి, పెద్దకాలము, అట్లగుటజేసి, ఆట్లుకానినాఁడు (కానియెడ,) కు డుచు,— ముచ్చగులాక్షణికరూపములు ఉపయోగింపఁబడినవి.— నన్నయభారతమున దలుచుఁ ద్రికనంధులే కాన్పించును. మధ్యా క్కరలు సన్నపార్థునికాలమున విశేషప్రచారమున నున్నట్లు గన్న ట్టెడు, అతనితరువాత భారతమును వ్రాసి పూర్తిచేసిన తక్కిన యిరువురు

కొన్నివిషయములలో— అతనియడుగుజాడలలో నడువక తప్పినదికాదు.

అశ్వత్థభారతప్రవేశస్తవము:—

ఇది నిర్వచనము. ఉద్ధృంభరచయిత లీమార్గ మవలంబించినగాని బండినడవదు. ఇందలియాశ్వాసములకెల్ల మొదటిమంగళాదరణ మొక్కపద్యముతోనే చేయఁబడినది. పూర్వరచయిత లట్లుగాక విభిన్నపర్యాయపదములతోఁ జేయువారు.

ఈసంక్షిప్తభారతకవులలో— ముఖ్యులగు శ్రీఅశ్వత్థరాయలవారు కవిత్రయభావముల కేమాత్రము భిన్నముకాని కథావిధానము ననుసరించి, బుధసేవ్యము, శ్రోతృమనోహరము, పాఠకోల్లాసము గలిగించునులలితశైలిలోరచన సాగించిరి. వీరు రాచికులు, శబ్దార్థాలంకారములపై వీరికిఁ బ్రీతి మెండు. వీరు భట్టారకుని గుఱిలో నుంచుకొని, ఆతఁ డేపట్టున నేపద్యము వ్రాసెనో, ఆపట్టుననాపద్యమే రచించుచు వచ్చెనని కొన్నియెడలు పరికించుచోఁదెలియనగును. ఒందురెండు ఉదాహరణములు:—

(౧) “అనఘ! విశ్వామిత్రుఁ డనురాజతిలకుండు

బ్రహ్మర్షికాఁ జండభానుఁ డనంగఁ

డపియించుచుండంగఁ; దా సైవనోపక

యమరేశ్వరుఁడు కడునడలి యెడవ,

“ననిమిషరాట్టడమందఁ గిచ్చెచ్చె, నీ

తం” తని, యద్భురస్తరుణులందుఁ

దిలకమా మేనకఁ బిలిపించి యనియె, “నీ

వేగి కౌశికుతప మేటఁగలిపి,

వానినియతిఁ జెఱచి సూనాస్త్రుపలఁ ద్రోసి
నాకరాజపదవి నాకు నిలుపు;
మనసు పెట్టితేని మరునైన హరునైన
నింటిబంటుగాఁగ నేలికొనవె“—

“అని ప్రశంసింప, మేనక యనియె నిట్లు:—
కడఁక బడబాగ్నిఁ జొజ్జ నాజ్ఞ నిడుదురయ్య!
బ్రహ్మస్పృహకిఁ బ్రతిస్పృహఁ బన్నె, నతని
ధాతయే యోపఁడన్న నాచేతిపనిఁగు?”

“శాపం బతఁ డిడుఁ దడవిన్,
గోపింతురు తడవకున్నఁ, గ్రూరులు మీరల్!
తోపదు- ముందుతటాకము,
కూపము- వెను, కనుచు గొణిగికొని సతి నడచెన్”

(అ. భా. ౨ 1: పద్య 54-55-56)

“అనఘుఁడు రాజర్షియై తపశ్శక్తిమై
బ్రహ్మర్షిభావంబుఁ బడసియున్న
సన్మునీశ్వరుఁడు విశ్వామిత్రుఁ డతిఘోర
తపము సేయుచున్నఁ, దత్తపమున
కెంతయు వెఱచి దేవేశ్వరుఁ డప్పరో
గణములలో నగ్రగణ్యులైన
దాని, మేనకయనుధవళాక్షిఁ బిలిచి, వి
శ్వామిత్రుపాలికిఁ జని తదీయ

ఘోరతపముఁ జెఱచి, కోమలి నాడైన

దేవరాజ్యమహిమఁ దివిరి నీవు

గావు మనిన నదియుఁ గనుభయంపడి, యమ

రేళ్ళరుసుకు మ్రొక్కి యిబ్బులనియె”——

దీనితరువాతరెండువృత్తముల (చంపకోత్పలముల) లో ని విశ్వామిత్రునికోపప్రభావవర్ణనము ఆశ్చర్యభారతములో (ఒక) గీతము, ఒకకందములోనిమిడిపోయినది— కాని, నన్నయచంపకములో,— “నిన్ను చొట్టి యాయనిమిసులెల్ల వారికి భయంపడుచుండుదురు.”— ఇది ఇంద్రునితో మేనక వాకొన్నది— “నీవు మొదలు దేవతలందఱు ఆవిశ్వామిత్రునికి భయంపడుచుండ, ఇకనాయట్టియబల ఆతని యెదుట నిలువనేచ్చునా? నాపూన్ని నూహించిన భస్మీపటలమొన ర్చకయుండునా? అను ధ్వనితోడిగంభీరభావమును శ్రీరాయలవారు ప్రధాన మని తలంచి యుండఁదగునెమో; ఉద్యాభిప్రాయమునకంతటి కది జీవాతువు. కాని, వారు “బ్రహ్మస్పష్టికిఁ బ్రతిస్పష్టిఁ బన్నె”— అనివిశ్వామిత్రునిక్రోధోద్రేకమున కుపబలకముగ వాకొనుట, అంతకంటెఁగూడనిశితము. అయిన, యుగములకొలఁది బ్రహ్మర్షిపద మందుట కతఁడు నిష్ఠమై దపమునెఱపెనుగదా! అట్టియెడ, మేన కావృత్తాంతమునకు (కునశ్శేవునకై) ప్రతిస్పష్టికిఁ బూనినవృత్తాంతమునకు నడిమికాలవ్యవధి యెంత? ఏది ముందు?— ఈయంశ మిందుక పరిశీలించి క్రమానుసారము రచించి యుండవలసినది.—

ఇట్లే— మనుచంద్రుల (మనుమమువాన్మనరాధామయి) లో ఆంధ్రకవితాపితామహుఁడు (అల్లసాని వద్దన) కూడ, తాను వరూధిని

అనుట మఱచి—

“గాండీవము నీదేతిది పొండవమధ్యమునఁ జేరఁ బట్టి బ్రతికితిమి”— అని స్వారోచిషుని అవ్యయగు పరూధినినోటఁ జంద్రదూషణముతో పరాకుషడి పకిలినాఁడు. స్వాయంభువమనుకాల మెక్కడ? ఛాపరాంతమున మనియుండినపొండవమధ్యముఁడు (అచ్చునుఁడు) ఎక్కడ? యుగములే వ్యత్యాసము! “ప్రమాదోధీమతామపి.”

పలుకుబళ్లు, నానుడులు. సామెతలు— మున్నగునవి ఆ యాదేశీయములలోనే కోఁబిల్లును.—

“ముందు తటాకము, కూపము వెనుక”— దీనికిసాధ్య శ్యముగ— ఇతరభాషలలో— వేర్వేరువిధములుగ నుండితీరును.— అచ్చపుఁదెసుగునాటిసామెత:—

“ఏది సేయ ముందు నూయియు, వెన్న గోయియై” యని (అ. భా. స. ప. అ. 2 పద్యం 38) శ్రీనంజీవమూర్తిగారు ప్రయోగించినది నహజముగ నున్నది.— ఇదికించిత్కరము. ఇట్టివానిని రసజ్ఞులగుప్రోజ్ఞులు గణింపరు. “ఏకోహిదోషోగుణసన్నిపాతే నిమజ్జతీందోఃకిరణేష్యివాంకః.”— ఈగ్రంథము సాగరతుల్యము. ఇం దేది ఉవాహరింతును? ఏది మానుదును? ఐన మచ్చులు చదువుఁడు:—

ఉ. “అందెలు గల్లుగల్లు మన నందును నిందును జిందులాడు; జోకుందనమార నెల్లు నిడుఁ గోయిల కూసెడుభంగి; దివ్యమా— కందరసంబుఁ జిందఁగ శుకంబటు లల్లనఁ బల్కు— గుల్కునా నుందరి యమ్ము నీక్వరునిచుట్టును జుట్టుచుఁ బూఱఁగోధుచున్”

కం. “అల సవ్వడి విసి మునిపతి

మెలమెలఁ గనుగవను విచ్చిమెలఁతుకఁ గాంచెకా;

లలి సనిలుం దానతిమెంబు

వలువను బయిరెగయఁబోసి వారక పేచెకా.”

వె. “మోవి నానుచున్న మునిపతిచూపులు

కనకుచంబులందుఁ గొనునందు,

ముందువెనుక మేన కందందుఁబరువుల

నెత్త సతనిమనసు తత్తజ్జిల్లె”——

ఉ. “కో! యని గండుకోయిలలు గూసెను; మారుతుఁ డల్లనల్లనక

హయిగ వీచె; మచ్చకుఁ “డయారె! సెబా” సని యమ్ములిమ్ముగా

నాయమి నాటనెసె; చెలి యాకడగంటికటారి డూసె; “నా

హా!” యనిమాని లెచి దిగియారఁ గవుంగిటఁ దార్చెమేనకకా”——

(25, 26 పే. 58, 59, 60-6 ప.)

మ. “అనుచుకా జెక్కుల ముట్టు; మైనిమురు; లో నాపంగలే, కశ్రువులో

తనుకక బుచ్చు; శిరంబు మూర్కొనును; గార్లద్యంబుమైవెక్కు; గో

పనమై యేడ్చుమొగంబువెట్టు; మది సైపకలేక నిట్టూర్పు; న—

మ్మునిచంద్రుగడు సుతానురాగభరసమ్మోహనుబద్ధాత్ముడై”——

ఉ. “హా! యని చేతులకా బెనచి యయ్యగళంబున జోలెగట్టు; మో

మాయనమోముఁ జేర్చు, నకటా! యని యార్చును; బేర్చుఁ గొఁగిటకా;

అయనబొజ్జలో శిరము నాన్ని వగర్చును; నంఘ్రియుగ్మమం

దాయమఘాల ముంచి యిడు సశ్రువులకా బితఁబాయనోపకే”——

(30, 31 పేజీలు 81, 82 ప.)

సీ. "కలపంపువరములో, కలకంపుబొమ్మలో,
 చెలువారుకరువులో, చిత్తరువులో?
 విటులకళకల్పంలో, విరహికల్పకములో?
 మనమబాణునివిజయద్వజములో?
 యరవిరిముక్కులో, మరునిచేచిల్కలో,
 రతికాస్త్రమూలసూత్రార్థగతులో?
 మునితపఃఫలములో, మనసుశ్చేంఘలములో,
 యతసునిసంజీవనౌషధములో?"

గీ. అక్షిపక్షులఁ దిగిచెడినట్టియురులో?
 నాకసౌఖ్యపుసౌకారలోకతతులో?
 మించుతీవలో? యనఁ జనుదెంచి రచటి
 కచ్చరలు మించినభవారు మెచ్చిచూడ" (426 పే. 149 ప.)

సీ. "దివ్యవాద్యంబులు భవ్యనాదము లీనఁ,
 గాళులఁ గింకిణీకర్వణము లలర,
 భ్రూచలనము, నేత్రఘోరివిన్యాసంబు,
 వదనహాసము, గళవర్తనంబు,
 కటిసర్తనము, భాషగతి, కచకుడహస్త
 పౌదాభిసయములభంగి; విషమ
 సమరితు లెనఁగఁగ; సుమధురగానంబు
 అయతాళవిధులఁ జెలంగి మలయఁ"

గీ. గళ తొలుక, నవరసములు కరుడుచీర,

రోదసికహరబెల్ల నాద మలమఁ,

దత్తదుచితంబుగా శాస్త్రతత్వ మొలను

నభినయించిరి యప్పర లద్భుతముగ" (426 పే. 150 ప.)

కం. "నిలుపలుకాడిన ముత్తయ

ములు రాలునె నోట? నాఁటిమోహినివి కదే!

పలఁగొంటివి చెలి! నామది

చిలుకను; బంజరము నుడుపఁజెల్లునె యిటులక?" (612 పే. 124 ప.)

చం. "పరసతికాంత సేయ ఘనపాతక మబ్బును; వాసి మాసెడిక;

బరము సెడుక; బొలంగు సీరి; పాసెడి నాయువు; నింద మోసెడిక;

సరిజను తెల్ల రోసెదరు; సత్వముఁ గోల్పడు; సౌరముక జెడుక;

గరువము దీల్పడుక గనులు గాననికాముక! మూర్ఖకీచకా!

(613 పే. 130 ప.)

ఉ. వచ్చినయట్లు; క్రేగనులవాలు నురమ్మునఁ గ్రుచ్చినట్లు; తక

మెచ్చుచు నవ్వవెన్నెలల మేనునఁ జిల్కినయట్లు; గుబ్బులక

గ్రుచ్చుచు నిచ్చఁ గొఁగిటను గుప్పినయ; ట్లధరమ్ముఁ గ్రోలఁగా

నిచ్చినయట్లు; నీవి సడలించి పయికబడినట్లు భ్రాంతుఁడై" 620 పే 125 ప.

ఉ. "నెత్తురుఁ దేక తాఁకు లిడనేర్చిన బా కిది; మేన వాతలే

బొత్తిగఁ దోచనీ కడచుభూరికళం బిది; మానసంబునం

దత్తి పొగక రగుల్ప కనువారెడుచి చ్చిది; కంటిపారవే

గుత్తుకఁ గోయుఱంప మిదొకో! యని కీచకుఁ దార్చె దిగ్భ్రమక"

(623 పే. 177 ప.)

గీ. “కపటమున రాజ్యమును గొని, కాంతఁ బరిభ
 పించి, పొండవుల వనిక్కిఁబంచినట్టి
 క్రొవ్వు నాయెడఁ జూపుచే? కురువిభుండు
 తలఁచినాఁడేమొ నను బీదధర్మజునిగ?” 663 పే. 17 ప.

గీ. “గుంజెనా, యముమీసము? ఘోరవీర
 భైరవునిచెంప వాయించెనా, రుతింప?—
 మిత్తిముందలప ట్టిడ్డహతైనా? న
 మరము నాతోడఁ గోరెనా కురువిభుండు?” 663-18.

గీ. “చచ్చబాపలుకొందఱు, జమునిప్తురికిఁ
 దరలుముదుకలు గొందఱు; తక్కువైన
 కులమువారలు గొందఱు— కురుధరేశు
 సేనవీరులు! వీరల చెప్పనేల?”— 664-19

సీ. “రాకేందుముఖి, దివ్యరాజీవదళనేత్ర,
 శస్త్రకపోల, విశాలఘోల,
 అభినీలకుంతల, విలసితశ్రీకర్ణ,
 చంపకనాస, చంచలితహాస,
 కంబుకంధర, సుధాకలితబింబాధర,
 శుకవాణి, నీరదసుభగవేణి,
 తతకుచకుంభ, సైకతనన్నిభనితంబ,
 తనుమధ్య, నెఱజాణ, కనకవర్ణ

గీ. ఉత్తరకుమారి మదగజమో యనంగ,

చూడ్కి మెఱుగులఁ జిమ్ముచు, చేడ్కతోడ

నల్లనల్లన వచ్చి స్మృతాలయమ్ముఁ

జొచ్చి, నిజభక్తి గురునకు జోతజేసె.”

663-27.

శృంగార మొలికించుచట్టున శ్రీరాయలవాదిలేఖని యడ్డు
మాఁకలులేనిది:—

శా. “చంచత్కాంచనవర్ణరగజితమహాసౌభాగ్యతన్వంగినిక,

బ్రాంచన్యంగళచారులోకనవిభాస్వన్నైతయుగ్తః; లసత్

కాంచీనూపురకంకణకన్దరూపతార్కరాంఘ్రిహస్తాంబుజః,

గాంచోజప్రపయోధరః, శశిముఖేః శ్వానాథుఁ డాములదరుః” అ.భా.

ఇదిశ్రీనాథకవిసోర్వభౌముని:—

మ. “కమలేందీవరసుండమండితలసత్కాంతారసేవారతిః,

గమికర్మీకృతనైకసీమృతుడనై కంటికి విదర్పంబునక

రమణికి బల్లవపౌణిఁ బద్మనయనక రాకేందుబింబాననక

సమవీనస్తని, నస్తినాస్తివిచికిత్సాహేతుశతోదరిక”—

అనుపద్యముం దలపించుటలేదా?—

ఇంతకంటె ఒకమెట్టుపైఁగా, అంత్యప్రాసనియమముతో—

అలంకారయుక్తముగ ఈశతాబ్దపుకవిమలగురువులగు శ్రీతిరుపతివేంక

టకపులు చెప్పినపద్యముకూడ గమనింపఁదగినది.—

మ. “రణదుద్వన్నణికంకణకన్దజితప్రద్యుమ్నకంభాణికిక

గణనాతీతకలాలసద్రమణికిం, గాదంబినివేణికిక

గణితోద్యమస్థానిక బ్రహ్మతరరేఖాపాణికిం, బాలికా
మణికి, వక్రసితాబ్జశతపుణికి, మాద్యుక్తివాణికి."

శబ్దాలంకారముల కీకవికవితాకన్య మురిసిపోవుచున్నది.

—: తిక్కన కవితాప్రౌఢ్యము — అశ్వత్థభారతమహిమము :—

"తిక్కనకవితాకళయం దత్యంతకౌశలము, స్వభాషయం
దవీమానము, మనోదైర్యము, ఆత్మస్యాతంత్ర్యము, నిర్మలభక్తి, ఆ
ద్వైతభావము బాగుగఁ గుదురుపడిన వని చెప్పఁదగియున్నది —

భారతరచనాకాలమునాటి కీననికి (తిక్కనకు) గవితావి
లాసములేగాక, కవితాతత్వమేబోధపడినది. దానివలనఁ గలుగు
నానందమునకుఁ బరవశుఁడై భారతరచనకుఁ గడఁగెను. కావున నాత
నికిఁ గోచరించినకవితాతత్వస్వరూపము ఆతనిభారతమునఁ బొడక
ట్టకమానదు. బాగుగఁ బరిశీలించినచో, నత్తమకవితాప్రధానలక్ష
ణంబు లగు రసోవిష్కరణము, తత్తద్రసోభ్యుచితరచనాకౌశలము,
ప్రౌఢత్వము, స్వభాషోన్మీలనాశక్తి, ఉచితానుచితపరిజ్ఞానము, నీయే
దలగునుత్తమగుణంబుల ననమానచాతుర్యముతో వెలయుచుటంజేసి
భారతరచనాకాలమున కాతనియంతఃకరణ మెట్టిమహత్పరిపాకము
ను బొందినదో, తెలియఁగలదు."—

ఈమహత్పరిపాకమునకులక్షణములుగ - (విశ్వవిద్యాల
యమునఁ బనిచేసి ప్రకృతము విశ్రాంతి గైకొనుచున్న శ్రీకోశాడరా
మకృష్ణయ్య యం. యే— గారు తమ "ఆంధ్రభారతకవితావిమర్శన
ము" న సూచించియున్నారు. అం దొకరెండుమూఁడుఅంశములు
దక్కఁ దక్కినవన్నియు ఈగ్రంథకర్తకవితాకళయందు నిండుకొనియున్న

వసుటలో విస్తరింపజేసి ఇంచుకేసెయ్యఁ గానరాదు.

— విరాటపర్వరచనావైద్యము. —

ఇందలికవిత, రసోనుగుణశబ్దములతో చెంగుచెంగున న్ను
త్యభంగిమలతో నొయ్యారముగనడచు గజైలగుజ్జమట్లు చక్షుఃప్రియ
ము, శ్రవణప్రియము నయి, మనసునకాట్లాది మాపొదించును.—
విరాటపర్వము పూర్తిగఅశ్శత్రురాయప్రణీతమని. యందలి— కవితాత్మ
లు, శబ్దాలంకారవైచిత్రములు, స్తుతంత్రభావావిష్కరణములు, క్రొం
గొత్తపోహలు, మృదుమధురభారాసౌరభ్య, శబ్దబాలిత్యము
లు— చెప్పుకయ చెప్పెడు.

తిక్కనలోని కథాసంవిధానచాతుర్యము, మహోన్నతవిచి
త్రభావగాంభీర్యము, అల్పతరగజ్జానుగమ బహుళతరవిషయోద్ఘాట
నాసౌమర్యము— సునిశితముగఁబరిశీలించువారి కవి, ఆయాఘట్ట
ములయందు దీర్ఘికిచ్చిన మెఱుంగులట్లు గన్పట్టును. పాత్రానుగుణ
ముగ శబ్దాచితిఁ బాటించురసజ్ఞులకు ఉభయకవిమిత్రునికవితాధో
రణి నినర్థమాధురిమహితమై తన్మయత్వ మాపొదించును.

సోమయాజికవితాసుధను— అకండముగఁ గ్రోలి శ్రేంచిన
అశ్శత్రురాయలు, తాను దనిచిననుటయగాక ఆంధ్రప్రజానీకమునకుఁ
గూడఁ బంచపెట్ట నంకల్పించెను. అద్భుతసంకల్పమే ఈసంగ్రహ
భారతసృష్టికి మూలకంద మయినది.

కాని తిక్కననాటికి— నేటికి ఎన్నిశతాబ్దములవ్యవధియే.
ర్పడినది? దేశకాలపాత్రానుగుణములుగ, నెన్నిమార్పులుతటస్థించి
నవి?— ఈహేతువులన్నియు ససౌకల్యముగ, సౌపహసముగఁ బరి

కించితిమేని, ప్రాచీనకృతులు నవీనములుగ— జాతీయతాస్ఫూర్తిప్రా
బల్యమునను, సాంఘికపరిస్థితులమూలమునను, నూత్నసంస్కరణా
తిశయాభిరుచులకతమునను— రచయితలు కృతులు వెలువరింపవల
సినయవసర మేర్పడినట్లు గ్రహించగలము. తిక్కననాటికళావిలా
సమున కాతనికావ్యనిర్మాణకౌశలమే, తగినదోహద మొసంగి, అది
సౌర్యకాలికము, సౌర్యజనీనము అగుటకు దారించుపెట్టి. ఆనా
టికవిపుంగవు లాకవిబ్రహ్మయ్యమోదముద్ర తమకావ్యములపయి
బడిననేతప్ప లోకమునఁ జెల్లుబడికా నేరవని తలంచెడివార.—

ఈవిషయమున యజ్ఞకు సన్నిహితాంతవాసిగ నొప్పొరి
నకేతన:— “కవితచెప్పి యుభయకవిమిత్ర మెప్పింప నరిదిబ్రహ్మ
కైన”— అని యుగ్గహించినాడు. అతఁ డిది తిక్కనార్యునిమెప్పున
కుఁగారు చెప్పినది. సర్వధాసత్యము. కవితాకళాభివేషముగల
తిక్కన కక్కాలమునఁ దిక్కనయే సాటి! ఈనాడన్ననో,— అతని
ననుసరించి, అనుకరించి గుణితప్పుక అతనియడుగుజాడలలో నడచి
మహాభారతమున అత్యంతరసభరితములగు తొలినాలుగుపర్వములు
బూర్తిగావించినయుభయభాషానిధి యనందగు అశ్వత్థరాయల కశ్వత్థ
రాయలేసాటి యని నే నందును. కాదందురా? అశ్వత్థభారతమును
సునిశితమతి నవలోకింపుడు.—

కవులకు పహజముగఁగలస్వాతంత్ర్యము ననుసరించి.—
నూత్నభావోద్రేకము పెల్లుబికి గథాధోరణికొత్తమెఱుంగు జేకూ
ర్చునేని, దానిని వారు విడనాడుకొని— కేవలము— మూలమునకే
దామలు గాదాదు. ఔచిత్యమంతటను బాటించుచు, కథకు అమో

రుద్ధముగ రచించుటయే వాచికర్తవ్యము.---

ఇందులకు ద్విక్రూడచ్ఛసములుగ ఈరెండక్షత్రములు (శ్రీ మదాంధ్రమహాభారతాశ్వత్థభారతముల) కెనుగను తారతమ్యములు గొన్ని యాచిగువ సూచించుచున్నాఁడః---

౧) తమతోనున్నవిప్రవరులుమాత్ర మజ్ఞాతవాసదీక్షకుముం దే వీడ్కోలువడయుదురు. పరిజను లగుఁడటలవారు మహాససౌధ్య క్షులు, సౌరథులు మున్నగువారు తదనంతరమాధర్మతనూభవునాజ్ఞా నుసౌరము వెడలిపోవుదురు. కాని, ధౌమ్యుఁడుమాత్రము పొండవు లు విరటునగరముఁ బ్రవేశించునగతవజకు వారితోఁగూడ నుండినట్లుః-

“తమ్ములు, ధౌమ్యుఁడు సశియు, బానరదమ్ములతోడఁ గ్రోశమా

త్ర మ్మొకచోటి కల్లఁ జని ధర్మతనూభవుఁడు” అని-(తిక్కన)

కాని, అజ్ఞాతవాసమునకుమున్న తక్కినవారితోబాటు ధౌ మ్యు నగ్నిహోత్రసహితముగఁ బంపివైచినట్లు- (అశ్వత్థరాయలు)

౨) అగ్నిహోత్రరక్షణార్థము నియుక్తుఁ డగుధౌమ్యుఁ డెట నుండవలెనో- ధర్మతనూభవుఁడు చెప్పలేదు- (అనిరెంటను గలదు)

౩) పొండవు లొకనిష్ఠయమునకువచ్చినపిదప సేవాధర్మ ములనుగూర్చి ధౌమ్యుఁడు వారి కుపదేశించును. (తిక్కన)

అశ్వత్థభారతమున ఆధర్మములప్రస్తావమే లేదు.

౪) అజ్ఞాతవాసయోగ్యప్రదేశములనుగూర్చి అర్జునుఁడు సూ చించును (తిక్కన). అట్టిదేశములను ధర్మజుఁడే పేర్కొనును. (అశ్వత్థ రాయలు)

౫) మత్స్యదేశము తా ముండుటకుఁ దగిన దని ధర్మజుఁడు

పక్కాచించును. (తిక్కన)

కాని, తమనివాసయోగ్యప్రదేశము మత్స్యరాజ్య మని అర్జునుడే వచించును. (అశ్వత్థరాయలు)

౬) జమ్మికొమ్మకు ధర్మజుడే యెక్కితమయాయుధముల నిక్షిప్తమొనర్చినట్లు— రెంటును ఒకేవిధముగ నున్నది. కాని, మూలమున:— ఒకచానిలో:—

“తాముపారుహ్యనకులో
దసూంప్యభ్యాదదత్స్త్రియం
యానితస్యోవకాశాని
దృశ్యరూపౌఽన్యమన్యత”

అని నకులుఁడు శమీవృక్ష మధిరోహించి ఆయుధములు వ్రేలగట్టినట్లును,— మఱొకప్రతిలో:—

“తతోయుధిష్ఠిరోరాజా
సహదేవమువాచహ
ఆరుహ్యేమాంశమివీర
విధత్స్యేహ్యాయుధానిచ”

అని ధర్మజునాజ్ఞ, ననుసరించి, సహదేవుడే— అకార్యమొనర్చినట్లును గన్నట్టైడు.— ఈఅశ్వత్థభారతకర్తచాలవఱకుఁ దిక్కనకృతిపై నాధారపడినవాఁ డగుట, మూలాభిప్రాయమునుగైకొనియుండఁడు.

౭) శమీతరునిక్షిప్తాయుధాధిదైవతములంగూర్చి ప్రార్థిండుచో:— “నరునకు నాకుం దక్కఁగ నోరులకు మీరూపుసూపకున్నది”.—

అని (తిక్కన)

"కవచాకపరిగోరినదొ,

దవులుం; దీభీముఁ దెట్టితలిసేసి మిముఁ

దవులఁగ వచ్చిరఁ జిక్కక,

దవుదవులఁదొలఁగిపొందు" — (అని — అశ్వత్థరాయలు)

౮) తిక్కన ఈ సందర్భమునఁ గవలప్రసక్తిఁ గొంచెమేని దీసి
కొనిరాడు. తాను ఆయుధాధిదైవతములఁగూర్చి ప్రార్థించునెడ, తన
కు నరునకుఁ దప్ప భీముఁడుమున్నగువారికి ఆయా ఆయుధములు
గనఁబడరా దన్నంచుల కాతఁడు మనస్సున నొచ్చుకొనునేమో య
ని — అతనిండాసి సౌత్వసవదనములతోఁ గొఁగిలించికొన్నట్లును,
ఆరీతి అధిదైవతములఁ బ్రార్థించినయన్నపముఁ గినుకఁబూనినట్లును
దిక్కన వచింపలేదు. అంతియగాక అగ్రజునిఁ జలైత్తుమాట ఆనఁ
డు. — (తిక్కన) కాని, యీయశ్వత్థభారతమున ధర్మజుఁడు జమ్మి
చెట్టుపై — ఆయుధాధిదైవతములఁ బ్రార్థించుచుండఁగనే భీమసేనుఁ
డు అన్న తన్నుఁ గొంచెపఱచెననిభావించి —

"ఉద్దామాగ్రహుఁ డగుచు" — "పొండుతనయులు మీరల్;
సేమాత్రము కౌరవ్యుడనే? — మంచిది, చూతు మీదునియమములెల్ల" —
"నురసందోహమె యడ్డుఁగాక, యనురస్తోమంబె మారొడ్డి వం-
గరముఁ నల్పెడుగాక, యేకమయి లోకంబుల్ పడిన్నట్లు భీ-
కరమై పైఁబడుఁగాక నామ్మడుఁడే వీరక దాఁకెడుఁగాక, ని-
బ్బరమైమించుచు మద్గదాయుధము నేఁ బాణిగ్రహింతుఁ జూడీ."

(అశ్వత్థరాయలు)

ఇదియొకవిధముగఁ దనజ్యేష్ఠభ్రాతృపయి తిరుగుఁబాటుగఁ దోచెడు. కీమునిమాటలు అతనిధీదౌర్ధతకిఁ దగినవికావు. —

౯) పిఠటునిఁ గొల్పుఁ— దమతమసంకేతముల ననుసరించి మాజురూపములతో— పొండపులు ఒకేదినమున వెంటవెంటనే యేఁ గొనట్లు (తిక్కన)

చం. “మఱియొకనాఁడు కొల్వుఁగొని మత్స్యమహిషతియుండచవ్వలక బురుజుఁడుగాక, కేవలముఁ బొల్లిగనొప్పక”. —

అర్జునుఁడు విరటునియాస్థాని కరిగెను. ఈవాక్యమున “మఱియొకనాఁడు” అనుటవలనఁ బొండపులొకేదినమునఁ గాక, వెవ్వేఱుచినములలో విరాటుం జూచినట్లు— (అశ్వత్థరాయలు)

౧౦) ద్రౌపదిపయి మరులుగొన్నతనతమ్మునితో సుధేష్ఠుః—

“నిన్ను ననురక్తిఁ గొలుచునన్నెలఁత బుండ.

నీరసొకార సైరంధ్రిఁ గోరఁదగునె?”

అని అదివఱకే కీచకున కనేకులుఉంపుడుగత్తెలు (భార్యలు?) ఉన్నట్లు— (తిక్కన)—

“చూచి నేనె తగినసుందరి నొనగూర్తుఁ

దక్కుదీని; మించుచుక్కఁదెత్తుఁ;

బెండ్లిచేసికొనుము. పెడదారిఁ జనకుము”— అని (అ||భా)

ఈతెఱఁగున రెంటికిఁ గలతారతమ్యములు వివరింపఁబూనుచో, అదియే యొకభారత మగు నని, యితతోఁజూలింతు —

ఇట్లే, తిక్కనవిరాటపర్వమునకు దీనికి చిటుకుకథేదము అన్నవి. కాని, తిక్కన ఆకాలపరిస్థితుల ననుసరించి సాంఘికమర్యాద

అతిక్రమింపక ఆంధ్రప్రజానుమోదముగ రచించెను, - తిక్కనవలెనే యశ్వత్థరాయలును ఈనాటికెనుంగుఁజనానికమును కల్లుములు పల్ల వింతునట్లు రచించెను:- తిక్కనవలెనే ఆశ్వత్థరాయలునుఁబహులౌ క్యుఁడు. ఒక్కనిదర్శనముం గనుఁడు:- అజ్ఞాతవాస మారంభించు నాటికెల్లరను ధర్మజుఁడున్దస్థానములకుఁ వెడలనాజ్ఞాపించెను. కాని, ధౌమ్య సగ్నిహోత్రసంరక్షణార్థము నిలిపెనే కాని, అతఁ డా సంవత్సరమంతయు నెక్కడవసియింపనగునో- ఏమాత్రము ఈభార తద్వయమున నెఱవ్విడను సూచనములు గానరావు. చీనిచలన పల్ల శ్రమధర్మపరిపాలనాదక్షు లగుఁజేండ్లు- ఆనాఁడు (తిక్కనకాలమున) దమతోఁగూడఁబురోహితునిసహితము దీసికొనిపోయెడివా రని తెలియ వలసియున్నది. ఏల యన, వైదికకర్మకలాపము లచనరమయినపుడు వారియుపదేశానుసారము రాజులు నడచుకొనువారు. అందును అట్టి వానిపై ఆత్మంతమాస్త గలధర్మజునిపలటి ప్రభువులకుఁ బురోహితు లెల్లనమయముల వెన్నెంటునేయుండుట తప్పనిసరియని వేఱచెప్పనే ల? - కాన అగ్నులఁగావ నియమితుఁడైనధౌమ్యునకు ధర్మజుఁడు స్థలనిర్దేశముచేసినవాఁడు గాఁడు. ఏతత్కారణమున అతఁడవిరటు సగరపరిసరములలో ఉండియుండునగుట వాస్తవము. కాన, పొండవులు విరాటుని గొల్పునెడ అనునరింపఁదగుసేవాధర్మములనుగూర్చి ధౌమ్యుఁడు పొండుక మారులకు ఉపదేశించెను. (తిక్కనభారతము)-

ఆశ్వత్థభారతమున అట్లుగాక, త మ్మనుసరించిచరించుపరి వారమును వీడ్కొన్నట్లే, అగ్నిహోత్రసహితముగ ధౌమ్యునికూడ

అట్లే పట్టుకున్నది. ఆ క్కానిముసనె కాబోలు— “అందఱును దస్సు
వీడ్చుకొనుచు తరమున నుజులను ద్రోపదిసఱాడి యరదమెక్కి! తనర
శస్త్రాస్త్రములు గొని ధర్మబాండు” — అనిరచింపఁబడినది— కాని,
అతని సేవాధర్మప్రదేశమునకు ఆవకాశమేర్పడినది. కావుననే అశ్వత్థ
రాముని చూపుకొక్కఁ డని పైపజెప్పితి. ఇందు (౧) సంఖ్య క్రిం
దపెనుచిచ్చియియముం గనుఁడు. తిక్కిన ధౌమ్యుని బాండవు ల
యిచ్చునరతో వెవలినవారగు బెలిమెను.

— విరాటరహస్యములోని ముఖ్యపాత్రలు. —

ఆక మెరాలపర్వమున కథాసంచిహసమున కత్యంతముఁ
దోడ్పడుపాత్రలస్వభావములను చక్కఁపలు ఎట్లు చిత్రించిరో ఇంచుక
పరిశీలింతము:—

సుధేష్ఠ:- మూసినముతైమువలెఁ బైకిఁ ఈత్తమరాలియ
ట్లాపైబిది. తోబుట్టు వగుకిచకునిమౌర్వమున కెదురాడుసాహస
వంతురాలు కాకున్నను, అతనిపౌష్ట్యమునకుఁ బాంచాలి యగ్గమ్మ
గునేని ఆమె పతులగుగంధర్వులచే అతని కెట్టికిడు మూఁడునో య
సుధీతిమాత్రహామెకు లేకపోలేదు. తుద కెట్లయిన అతని యిచ్చ
కుఁ బ్రతికూలముగఁ జరించుచో (అతనిసైన్యాధిపత్యమువలనగెలి
చిన) రాజ్యమునుండి - తత్ప్రభుత్వమునుండి తొలఁగిపోవలసివచ్చు
ననువిషయ మామె యెఱుంగును. అంతియగాక, ద్రోవదిమీదివల
వంతచేఁ గృశించియేని, ఆమెపొందుచేయ నుద్యమించుటచే గంధ
ర్వులకుఁ జిక్కియేని కీచకుఁడు మరణించుటతప్పదు.— కాన అతని
కోర్కినెఱవేర్చుట కాఁసింపరా దని నిశ్చయించుకొనెను.— ఈవిషయ

యము తిక్కనకంటె అశ్వత్థరాయలే విపులముగ స్పష్టమొనర్చెను.
చూడుడు:—

“వినఁదే క్రూరుఁడు, మమ్ముగూడదుడుకన్ వీడెంచు, జావెట్టులీ
తనికిందప్పద.”— అని— అభిప్రాయపడును.

ఇక ద్రౌపదిని గీచకునింటికి బంపుట కామెపన్నిన
యుపాయము:—

“తతస్త్వైరంధ్రిమాఙ్గాయ సుధేష్టావాక్య మబ్రవీత్,

గచ్ఛ సైరంధ్రిమత్ప్రీత్యాకీచకస్మనివేశసమ్” (మూలము)

ద్రౌపది యీకార్య మొనర్చ సమీపింపనందున— దాను రాణి నను
అధికారగర్వముతో బలాత్కరించి యామెను గీచకునింటి కంపఁ
జూచును:—

“అవశ్యంతేనగంతవ్యం కిమర్థంవా వివక్షసి,

ఉక్తాచైనాం బలాచైవ వినియుజ్యప్రభుత్వతః.”

అప్పుడు పొంచాలి:—

“అబ్రవీత్ శోకశాంతప్రా నాహంతతప్రజామివై”—

అనుటతో— సుధేష్టుకు గుండెలు దిగజాలును. అప్పుడె— ఆమెకుఁ
బట్టువల యెక్కుడయి ద్రుపదతనయపై తన “జులం” చూపి,
అధికారము చెలాయించును. ఈఘట్టమునఁ దిక్కనార్యుఁడు అను
ధేష్టవంటియుత్తమనాయకకుఁ బెట్టుపోకుండు వెరపున ఉదాత్తవ
చనరచన ఆమెనోటివెంట వెలువడుచును— ఈసందర్భమున అశ్వత్థ
రాయలు:—

“పోవ నే నోపనచటికి దేవి, నీదు! సోదరుఁడు దుండగీ డమ్మ”—

సైరంధ్రీ అంతఃపురచరితాచిత. అట్టిది, తన్ను బోపించుప్రభృతి తో, దైత్య సుదీపనదన్న - అది అసహజమును, తోకాతిరిక్తము నగుపించుము. అందులకు ఆసుగుణముగనె, ద్రౌపదిశీలముమీద నే చెప్పుదీపననుభేష్ట:-

“తనగుణముబట్టి పురులు మొత్తములు వెట్టి
లసదు రింతయ, చానిని చెప్పునేమి?” (అ॥ భా॥)

సుధేష్టాదేవికి దమ్ము, ఓట్టివాడని చక్కగఁ దెలియును; అంతకుముందు పురులొకండుకూనములుగ రాణివాసము వీడని సైరంధ్రీ స్వభావమును ఆమెకు తెలియును. అట్లుండ “చనగుణముఁ బట్టి” - అని ద్రౌపదిసాక్షిత్వమును శంకించుటకంటె, బ్రత్యక్షము గఁచిన కాలరాంగురి గూర్చి టెట్టుటకై తన్నేవేదిన తమ్మునింటికి ఆ సైరంధ్రీనే పంపుచోఁ గించిత్తయిన సంశయింపనెనుభేష్ట కపటాత్మరా తకదా!

మొత్తముమీద - సుధేష్ట ఒక సామాన్య సంసారిణిగనె మూలమును - అశ్వత్థభారతమును ఒరిశీలించినవారికి దెల్లమగును. తిక్కన ఆమె నొకయుత్తమస్వభావము గల నరపాలాస్వయంసంజాత గఁ దిడ్డితీర్చెను. ఆమె (సుధేష్ట) - మాయలాడి; జంత. తనవార న్నుపు డెంతమట్టులనేని ఆచరించునది. కకటన్వభావముగఁది. సురా పానాదినీచపుటలవాట్లుగలది:- “పంపవచ్చునె నీచంపుఁబనులఁబోవ” (అని - అశ్వత్థభారతము.) - “నీచముల మ్మెడుపనులకు నాచాలమి యెఱిగి మన్ననకుఁ జాతముగా” - (అని శ్రీమదాంధ్రమహాభారతము.) - నత్తవ్యసనములలో సురాపానము దూష్టుము. కావుననే

అది నీచమయినది. ఉల్లాసమున కెప్పుడేని శ్రావినఁ ద్రావుభూషల్ల
భులుండవచ్చునేమో!— తృష కలిగినపుడెల్లఁ ద్రావువారు వారుణీ
కుంభములుగనో— “సౌరాపీపాలు”— గనోయిండవలయు!— సుధేష్ట
మదిరాపాన్వో^{స్థ}త్తచిత్తవృత్తి గలది. ఆమె కది సంక్రమించుటకుఁ గీ
చకుడే కారణమేమో! బానికిఁ బ్రతిఫలముగ అతనిమరణమున కా
మెయే కారణముగాలేదా? రాజదీవి, గాంభీర్యము, దయాస్వభావ
ము, ప్రశాంతప్రవర్తనము ఆమెపదపికి ఉచితమయినగుణములు.
అవి మత్స్యదేశమహారాజ్ఞయందుఁ గలికమునకయినఁ గానరావు.—

కీచకుడు:— మహాబలవంతుడు. విరాటరాజుసేనలకన్నిఁటికి
దండనాథుడు. చపలస్వభావుడు. ఏ రవంతరూపసి యగుకాంతయేని
అతనికంటఁబడఁగూడదు. అట్లుపడెనా, అనాఁటితో— ఆయవతినచ్చీల
మునకుజలాంజలియే. పేరునకుమాత్రమే విరాటరాజు మత్స్యదేశ
పరిపాలకుడు. సింహాసనమును దనబావమఱిది యనుగ్రహమున
నెక్కఁగలిగినరాతివిగ్రహము— పంటివాడు. (అతనిభీరుత్వమే వు
త్రయాపమునఁ జనించినఉత్తరుడు.) అంతటిపీరుడుగనుకనే కీచ
కుఁ దాతని ఏమాత్రమును సరకుసేయఁడు. అక్కయగు సుధేష్ట
యం దున్నగౌరవముకూడ అతనికి బావగారియందులేదు. దిగ్విగం
తములకు దండయాత్రవెడలి— ఎంతటిబాహుబలసంపన్నులనేని జ
యించునేర్పు క్షత్రియుల కాఽస్మలబ్ధ మయిననేతప్ప సామాన్యముగ
అరివీరులయెడల కడలువొడమఁ దొడరునేర్పు అలవడదు. ఈదృ
ష్టితోఁజూచుచో, విరటుఁ డంతటిపరాక్రమము గలవాఁడుగఁ దోఁపఁడు.
విధిలేక, కీచకమరణానంతరము విరాటాధిపతి సుశర్మతోయుద్ధమొనర్చి

జయించెను. వాస్తవము చెప్పవలసివచ్చినేని అతడుగారు విజేత; మాటువేసములతో అతనిని ఆశ్రయించి, సేవించుధర్మ భీమ నకుల సహదేవులు, అప్పుడునుండి యగుటఁ బోవఁజాలఁడఁయ్యెను. ఇట్టి శౌర్యహీనుఁ డగుబావయై కీచకుని కభిమాన మెట్లుకలుగును? అతనిదృష్టి కాభూపతి యొకగడ్డిపఱకతో సమానుఁడు.—

కీచకుఁడుచభిమాని. — సైరంద్రః—

“నాపతులసమబలాఢ్యో

ద్వీపులుగంధర్వుః తిద్దితేలిసిరయేనిక

ఏప్పుడుఁ త్రిమూర్తులేని నోగివా రలుగక?” (ఆ॥భా॥)

అనుటయు, కీచకుఁడు.—

“నీచయరాని, యాపయిన నీపతు లెల్లర నోర్తుఁ గాని, యీ

వాదము మాను, మాయముఁడె వాలిసలీలగఁ గాలరాచనే?” (ఆ॥భా॥)

అనును. తనబాహుబలమునం దంతవిశ్వాసము గలవాఁడు. శ్రీమ దాంధ్రమహాభారతమున నన్ననో, సుధేష్ఠయే “సైరంద్రీభర్త లగు గంధర్వులప్రశంసఁదెచ్చి— కీచకుని వారింప యత్నించును. అప్పు డతఁ డామెమాటలు జీరికింగొనక;—

“.... చతుర్వారాశిమధ్యంబునక—

ఘనబాహుబలమొప్ప వన్ను నెదురంగా నొక్కఁడుక లేమి, యె

వ్వనికిందెల్లమకాదె, దానిమగలక వ్రజాహతిం గూలు శై

లనికాయంబన మద్భుజానమదలీలం గీటడంగిఁచెడక” (తిక్కన)

కీచకుఁడు యుక్తాయుక్తపరిజ్ఞానము లేనివాఁడు. కేవలము పశుప్ర

యుడు. సిగ్గు బిడియములు లేనివాడు. ఎంతటి కామదళుడు డయినను మానవత్వము విడనాడి తనవలచిన కాంతకొఱకు వీధులవెంట ఆమె ననుసరించి పఱువిడి, రచ్చకెక్కునా? ఆమె నెట్లెని, తనకుఁగూర్చి పెట్టు మని— పూజ్యురా లయిన అక్కనుఁబ్రతిమాలనా?— ఆమె కబలలచిత్తవృత్తిని గూర్చి జుగుప్సాపూరితాసహ్యవాక్యములు వెలువరించునా?— క్రింది (మూలములోని) కీచకునివచనము లించుక గమనింపుడు:—

“నచత్వమనుజానాసి, స్త్రీణాంగసహ్యమనుత్తమమ్
పుత్రంవా, కిలపౌత్రంవా, భ్రాతరంవా మనస్విసమ్
రహసీవా నరందృష్ట్యా నానాగంధవిభూషితమ్
యోనిరుత్స్విజ్యతేస్త్రీణాం సతీనామపిచక్రతమ్
మాం నిరీక్ష్యానులిప్తాంగం సర్వాభరణభూషితమ్
వశమేష్యతిసైరంధ్రీ మశ్చ ఛేనాభిషిడితా”—

తనకు జ్యేష్ఠురాలగు అక్కలో బలుకఁదగిన మాటలాఁవి?— అత్తగౌరవహీనుఁడైన— తమ్మునివంటివాని నోటినుండి— తనపదవిసయిన గుర్తింపక, ఆభిజాత్యమునేని తలంపక సుధేష్టవంటిది అలింఘదగి సపలుకులా ఇవి?—

కీచకుడు అహంభావభరితుఁడు, ఆత్మాభిమానవిరహితుఁడు; (మానవ)— తత్రాపి రాజధర్మాత్రికాంతుఁడు, మూర్ఖస్వభావుఁడు, చపలచిత్తుఁడు. ఆన్యకామినీవాఁఁడాభిరతుఁడు, రహస్యగోపనోపాయానభిజ్ఞుఁడు. అనవరత వ్యసనసప్తకాత్యంతలాంపట్వము గలవాఁడు. కర్ణునితో భారత మున్నట్లు కీచకునితో విరాటపర్వము రక్తికట్టినది.

ఐష్విపయము - తిక్కనాశ్వత్థభారతముల సౌవధానమతి నిశితముగఁ బరిశీలించువారికి విస్పష్టముకాగలదు.

భీముడు:- మహాకవికాళిదాసు వాకొనినట్లు:- సూర్య పంశప్రభువులేకాక పరమపావనచంద్రకులోద్భవులును - ఆధ్యమ్యులు; అభిగమ్యులును, అందులకాదర్శప్రాయఁ డీభీముడు. స్వప్రతిజ్ఞానిర్వహణమునం దెక్కుడుపట్టుదల గలవాడు. సంగ్రామము తలస్థించుచో అతనికిఁ బెనుపండువు. సౌహసకృత్యముల కెంతేని తెగించువాడు. —

ద్రౌపది తనభంగపాటుఁగూర్చి నివేదించఁగనే, క్రోధావేశ పరవశుడై - యతఁ డాయాజ్ఞ సేసితో:-

“మదమునఁ గీచకాగ్రజుఁడు మార్కొని సిల్పిన వీరకమై మెయిం గదిసితిమేని నప్పుడు ప్రకాశరహస్యవిభేదబుద్ధి నా కొదవునె? యైన నేఁ దలఁచి యోపినభంగి నిరూఢవృత్తిమై బదిలము గల్గి తిన్ననియుపాయమునం దెగఁజూతు నాతనికి” (తిక్కనమ్మ) అనివక్కాణించెను. తాత్కాలికముగ భీమసేనుఁ డాడినయీమాట ద్రౌపది కూటబ కలిగించెను. కాని, అంతయుద్రేకపూరితముగాని యాతిక్కనరచనకంటె అశ్వత్థరాయలభారతభాగములోనిది - వెఱుఁ గని తోచెడు. అశ్వత్థభారత పద్యమిది:—

“చించెదఁగీచకుఁ; గనలుచెందినమాత్మునిఁ ద్రుంతు; నన్నగు

ర్షించినఁగౌరవప్రజము వ్రేల్చెద; నగ్రజుఁ డడ్డెనేనిల

క్షించెదనే? సహోదరులఁగిమ్మననిత్తునె? శారిమీటి కో

పించిన మించినె? ప్రతిసవట్టితి; నీచుఁడు చచ్చెఁ బొమ్మికక!”

భీముడు బహ్మశిష్యుడు, వేగిరహితుడు గలవాడు. కాని, ఉత్తమనా
యకలక్షణము లన్నియు ఆకాశలోఁ బుంజితమై యుండెను. ఇత
న్ను గోరిన అవివాహిత యగుహించి, రాక్షసియైనను దన్నువ
లచివచ్చింపుడు నిరాకరించినవాడు నాడు. దిగ్గజరాజులు
దగుఈతనికి జ్యేష్ఠనోదరునియానతి నితాంకుశసద్భవము.-

తక్కినతమ్ములవలె భ్రాతయైన నితడు ఏనముఁడయి
యున్నట్లు శ్రీమదాంధ్రమహాభారతము. కాని, లోకసామాన్యముగ
సమష్టికుటుంబములోనియన్నదమ్ములవలె, వ్యకోదరుఁ డన్నను గొ
న్నికట్టులలోఁ దిరస్కరించువాడుగ, ఈయభ్యుత్థభారతము నిరూపిం
చును. ఇంతకును మూలము సంచితవృత్తిలేకించినవారయి తిక్క
నాశ్వత్థరాయకవీంద్రు లిరువురు గొంతపలుకు స్వారంభము నవ
లంబించినారు- ఆనుటనిర్నివాదాంశము. ప్రాసవి (పైరంధి):-
హోమాగ్నిసంభవ, యగుట నేమో, తాను రాజ్ఞీమణియానతి రాణి
వాసమునఁ గొన్నినియములకుఁ గట్టువడిపైరంధ్రీవృత్తి నవలం
బింతు నని యనఁగా, సందులకావిరటుపత్ని యంగీకరించెను.-
యక్ష, దహ్నికుండోదిత, అయోనిజ- యగుటచే- బాంచాలి, దు
ర్బుష్టు లగువారివృష్టి కగ్గముయిన, ఆందును జగద్విభ్రాతజరుఁడు
గఁ జేరుమోసిన నీచకునికంటఁబడిన దప్పుక ఆపదలు సంభవించు
ననుశంక ముమ్మున్నదనిగట్టి అజ్ఞీవానినుండి తప్పించుకొనుటకుఁ ద
గుహారమునుగూర్చి చింతించి, తానయేవ్రతస్థి లెట్లెట్లు పూనుట
యుక్తమో ముందుగనే ఆలోచించి సుధేర్ష యటంకపఞ్చపకుండు
నట్లు వానింగూర్చి యామెకువివరించును:-

“అనఁ, గృష్ట పలుకు,— నీచవుఁ

బనులకుఁ జన, గరిత నగుదు, వలయుకలపడు

బనులకు. విరు లల్లుటకును

సనుఁ గొనుమా?”— (అశ్వత్థభారతము)

దీనిని మదాగ్రధమహాభారత మింకను విష్వస్థపఱచెడు:—

“నీచమతి నన్ను నెవ్వఁడు

నూచిన నారాత్రిలోనఁ జూతురు దెగఁదా

రాచపలు హరిహరారులు

గాచిన, బలవిక్రమము లభర్వములైనక” (తిక్కన)

అని బెదరించును. దానికి సుధేష్టయు భీతిలి పొంచాలిం గోరుకీచ కుని కావిషయ మెఱిగింప నతఁ డేమాత్రము చలింపఁడు. అతని బలపరాక్రమముల విషయమున ఆమె కుండినగాఢవిశ్వాసమే అందు లకుఁ గారణము. ఈకారణముం బురస్కరించికొనియే ద్రౌపదిని (నీచమయినను) దమ్మునింటికి వెడలి సుర తె మ్మన, ద్రౌపది పోవ నొల్ల నన్నది.— ఒల్ల నన్న— ఊరకవిడుచునదికాదు సుధేష్ట. ద్రౌపది అత్యంతమాత్మాభిమానము గలది. సయభయములు సూపి కీచ కుబారినుండి తప్పించుకొనఁ దలఁచినది. వల దీకార్య మని ప్రాధీ యపడినది. రావణాదులదుర్గతి స్మరింపు మన్నది. తాను దేవకాత ననియు, గంధర్వులకళత్ర మననియు వాకొన్నది. అన్నిటికి (తగిన సవాళ్లు) అన్ని నుడివినది. కాని, కీచనుఁడు పదుగువానకుఁ బద రఁడు; జంకఁడు; కొంకఁడు; చలింపఁడు. ఇంక పీనితో మాటాడి ప్రయోజనములే దని స్థిరపఱచికొని:—

“ప్రచ్ఛదె, నో, రిటు, నీచత

సుచ్చారణసేయఁ? గుక్కయోజఁ జరింపఁ

వచ్చునె? కీచక— (అ॥భా॥) అని కోపముతో నిష్ఠురము లాడును. అంతియగాదు. “కీచకు దండించెద, వనటను మాను”— సుధేష్ఠ యోదార్పణబూనుకొనఁగా పొంచాలి— “నీకేటికి దండింపఁగ? నాకాంతులు దీర్తు రది” (అ॥భా॥) అని నిశ్శంకముగ— నిశ్చయముగ— (సుధేష్ఠతో) అనును.

సైరంద్రీవేషమున ఉన్న పాండవపత్ని— తన్నుంచుకొన సుధేష్ఠాదేవిని గోరఁగా, ఆమె పొంచాలి కలశీలాదులు గూర్చి ప్రశ్నించును. అట్టియెడ అశ్వత్థరాయలకంటెఁ దిక్కనయే ఎక్కుడుగ విపులీకరించెను. అతఁడు సుధేష్ఠాద్రౌపదుల సంభాషణమును దాదాపు ఇరువది పద్యములలో వ్రాయఁగా, అశ్వత్థరాయలు ఏడెనిమిది పద్యములలో ముగించెను. అందుఁ బైనచూపిన పద్యమొక్కటే పొంచాలి నుడువులపిండితాఢము. చూడుడు:—

యాజ్ఞసేని, రాజ్ఞీమణితో—

“నేను సైరంద్రీజాతినంభూతః; సఖిధానంబు మాలిని. పురుషపంచకసనాథనై యుండుదు; నొక్కకారణంబున నుద్ధతులగు విరోధులచేతం బతులసన్నిధిం దలవట్టియాడ్వంబడి, వనంబున కరిగి, ప్రతంబుమై వల్లభసహితంబుగా వన్యహారంబులం గాలంబు గడపుచు బ్రహ్మచర్యప్రతంబు నడపితిః నిటమీద నియమాచరణంబునకు నొక్కనంవత్సరంబు గొఱంతగలదు” (తెక్కన).

“ననుఁ గుచ్చితంబుఁబనులకుఁ

బనుపక, యెంగిలికి లోనుపలుపక, తగుము

న్ననతోడ సరయువారల

కనురాగము నెఱపి నడతు రన్మత్పతులు॥” (తిక్కన)

అని వచించును— ఇట్టినియమములవలన చనకుఁ గలుగఁబోవు కష్టపాటును దరికిజేరకుండునట్లు ప్రయత్నించును. ఇందునుజుట్టి ఆమె “కిడెంచి మేలెంచు”— దూరదృష్టిగలదియని ద్వేతక మగును. “నీరూపము సూచి మాస్పృహతి యుష్వేళ్లాలు”— అని విరాటరాజు— నిల్లాలన్నప్పు డాద్రోషది యామెతో—

“నాదుపతులు వెరవులావు నలఘు విక్రమంబు గ

లుగుగుంధర్వు లేమఱు నన్ను సోక్కమాత్రమైన” (తిక్కన)

అనెను— ఇట్లనుటచే భర్తను దనయదుపులోఁ బెట్టుకొనవలె నని యుఁ గానిచోఁ గడగండ్లపాటు గావలసివచ్చు ననియు పొంచాలి నుద్దేశ్యకు సూచించుచున్నది.— శత్రుహనఁదీక్షయందుఁ బాడవు లలో అత్యంతపౌరుషముగలవాఁడు ఒక్కభీమసేనుఁడే యనియు, అతఁడుతప్పఁ దక్కినవా రెవరు అంతకుఁ దెగింప రనియు ఎఱిగి న దగుట అర్ధరాత్రమున మహానసమున నిద్రించుచున్నభీమునిం దరిసి యెల్లప్పుత్తాంతములు నివేదించెను. వారిరువురుఁ గార్యమలోచించి, తుదకు సర్తనాగారము నిర్జనప్రదేశము గాన, అక్కడికిఁ గీచకుఁ డరుదెంచుపన్నాగముతో సర్వసన్నాహము లొసరింపఁ దీర్మానించు కొనిరి.

ద్రోపది చాలగడుసరిః గాంభీర్యము గలది. కీచకునిదుర్బుత్తి

ధర్మ, అర్జున. నకుల, సహదేవు లందఱవలెనే యెఱుంగుదురు. కాని ప్రత్యేకముగ ద్రౌపదిఁగెడ నాతనిప్రవర్తన మింతేని వాఁ ఁఱుంగరు. ఇవిషయము ముందే ధర్మతనూజునికిఁ దెలిపిన కీచకసంహారము జరుగనీడు. అట్లేఱిగియున్నచో కథ మఱొకవిధముగ నుండెడిదేమో!—

సహజముగ యాజ్ఞసేని సౌధుశీల కాని, ఆమె యాత్మాభిమానము దెబ్బతిన్నచో, ఇంక నందులకుఁ బ్రతీకారము చేసినఁ గాని, ఆమెమనస్సు శాంతింపదు. పాండవకౌరవద్వేషము జ్ఞాతిత్వ హేతుజాతము. అది సర్వసౌమాన్యము. నాఁడుకాదు; నేఁడుకూడ— “జ్ఞాతిశ్చేదనలేనకి” మృనునీతి యుగములుగఁ బ్రచారమం దెసఁగు చున్నదేకదా!—

పాండవులు ద్యూతమునఁ దమనర్వస్వము గోలుపోవుట, తద్రాజసూయయాగమున కరిగియుండిన దుర్యోధనుని భంగపాటున కా ద్రౌపది కారకురాలయినందుననే కదా! ఆయవమానమును భరింపఁ జాలనికౌరవేంద్రునియమర్షమే పాండవుల “ఓకాపక్షీరులనుగ” దమ మేనమామ యగుశకుని కుతంత్రముచేఁ జేయించి, వారి నడవులకుఁ దఱిమివైచెను. అంతకుమున్నె ద్రుపదునిమీఁదికి గురునికోరికను అనుసరించి దాడివెడలినపాండవులలో అర్జునుఁ డాతని యుద్ధమున నోడించి బంధించి గురువున కర్పింపఁగా— అతఁ డాతని యవినీతికిఁ దగినట్లు బుద్ధిగఱపి ద్రుపదుని విడిపించెను. అప్పు డాతఁడు ద్రోణునిఁ జంపుకొడుకును అర్జునుని వరించుకూఁతును గోరి యజ్ఞ మాచరించెను. ఈకారణమున అర్జునుఁడు— ఎవ్వరును సాహసించి, కొట్టఁజాలని మత్స్యయంత్రమును గొట్టెను కాన, ద్రౌపది పాండవుల

నొత్తయ్యెను. ద్రోణుని జంపునంతటికై సౌమర్థ్యములు లేకున్నను (అర్జునుడు నేలఁగూల్చ నమాధియందున్న) ద్రోణుని శిఖండి తఱద టిగెను. ద్రుపదునియభీష్టములు రెండును సిద్ధించినవి.— ప్రళ యాంతక మగుకౌరవపాండవయుద్ధమునకు హేతుభూత పాంచాలి. ఆమె మహాశక్తిపరావతారము. “ద్వాపరేద్రౌపదీశక్తిః కలౌశక్తిః గృహేగృహే”— యనువాక్య మెంతసార్థకమయినదో గమనింపుడు—

ఈరీతి వ్రాయుచుఁబోయిన భారతమువంటి యుద్ధగంధమే యగును.— ఇంతటిగంధమును సంగ్రహముగఁ, బండితపామర చం జకముగ, మృదుమధురముగ సలక్షణభాషాసముచితముగ, లలిత శయ్యానుభగంబుగ వ్రాసి, కొమ్ములుదిరిగిన గొప్పవిద్వాంసులనుగూడ అశ్వర్యచకితులనుగఁ జేయునెర్పు ఈశతాబ్దమున ఒక్కశ్రీఅశ్వత్థరా యలకే చెల్లినది. పదగుంభనము, భావనైశిత్యము, రచనాచమ త్కృతి— వీరి కెన్నఁడో లభించిన దీని ఈ అశ్వత్థభారతమే వేనోళ్లఁ జాటుచున్నది. అచ్చికప్రయోగములయందు అశ్వత్థరాయలు అద్వి తీయుఁ డని ఈ భారతపద్యములే తెలుపఁగలవు. ఇం దేపట్టుదీసికొని చదివినను పాఠకులయుల్లములు పల్లవించుజేయు రసభావాంకార రచనాచిత్తముగ భాసించును.

కవిశ్రయభారతమునకువలెనే, దీనికిని సర్వాండ్రుగద్యా ప్తనిశ్చలయశఃకౌముదీద్యుతు లెనలాఁగల వని మూఁటికి ముమ్మాటికి హృదయపూర్వకముగ విశ్వసించుచున్నాఁడను,—

—: అశ్వత్థరాయ సంజీవమూర్తిగారల, కవితా తారలమ్యము :—

మొత్తమునకు శ్రీరాయలపారియొక్కయు శ్రీసంజీవమూర్తి

గారియొక్కయు కవిత్వములు పరామర్శించుచో దారితమ్యముం ^ఉడడపఁ జాలము.— శబ్దసిద్ధియందుఁ బరిణతిచెందినవారే ఈయిరువురు భాషా రాధకులు.

శ్రీరాయలవారికవిత అమృతసవంతి యన్నచో,— శ్రీసంజీ మూర్తిగారిది గంగాప్రవాహము. సమాససంఘటనమునందు రాయలవారిది ఆణిజేరినచేయి యగుచో,— శ్రీమూర్తిగారిది లక్షణసంయుతము. శ్రీరాయలవారు అలంకారములకు మోజుపడువా రన్నచో, శ్రీమూర్తిగారు అన్వయక్రమముగఁ గథ నడుపుటయందు ఆగ్రగణ్యులు. శ్రీరాయలవారు మూలమునకుఁ బ్రాధాన్యమిచ్చువా రనిన— శ్రీమూర్తిగారు వర్ణనాదులపట్ల స్వకపోలకల్పనములకు అగ్రస్థాన మొసంగువారు.

శ్రీఅశ్వత్థరాయలవారు ఈకృత్యయందును ద్విపదలకును— దండకములకును బావు కల్పించిరి. కొన్నిపట్ల మాలికలుగూడఁ గథాగమనమధ్యమున నుపయోగించిరి. కాని, యట్లొనర్చినవారు చాలనరుదు. ఆట్టికప్పింద్రులలో— సవ్యాఖ్యగ వాల్మీకిరామాయణము రచించిన బ్ర॥ శ్రీ॥ జనమంచితేషాద్విశర్మగా రొకరు, ప్రాచీనకవిప్రణీత కృతులలో ఇట్టిమాలికలు మందునకేని కానరావు.

—: శ్రీసంజీవమూర్తిగారి కవితాపేశములు :—

వీరు (కవితావైఖరినిబట్టి పరిశీలించుచో) శ్రీరాయలవారికి దరిదాపుగా వత్తురు. “వీరికవిత శ్రీరాయలవారికవితకు అతికినట్లున్నది.” అని చదువఁగనే ఒకనిర్ణయమునకు వచ్చితిని. కాని, పూర్తిగఁ బరిశీలించినతరువాత, రెంటికి అభేదముగానవచ్చినది. కావున

“ప్రారంభకుల కవనమున నిది లీనమై— శ్రీరాయలవారే— చూచియు
వ్రాసిరి” అనుతీర్మానమునకు రావలసిన ది.

శ్రీమూర్తి గారికి భావములపై గలమోజు అలంకారముల
పై బోవనిపద్ధతి, తత్కవితయందంతట గాన్పించును. సునిశిత
ధిషణాదతురిమ ముద్దీపింప, సూత్వభావములపై పీఠముపెట్టి
“నల్లెరుపై బండిపొతినట్లు” పొటుట వింతగాల్పెడు, రాయలసెమల
నికవులలో— శ్రీరాయలవారితోబాటు ప్రఖ్యాతినార్జించు కవికావాలి
వముగల శ్రీమూర్తిగా రింతదనుక నేస్తుతంత్రకావ్య రచనకును మూల
కొనకుంట తెలుగునాటి రసజ్ఞవిసరము యొక్క దొర్నాగ్నము. వాద
ల్పణ మువ్వెత్తుగఁ జెలరేగినపుడు— మూలమునకుఁ గలి తెలుగు
సేత ఎంతదవ్యుగనున్నను— అరెంటికి సమన్వయము గుఱుచుకొని
గలసంజీవిమూర్తిగా రిట్లు మౌనముద్రాలంకృతులై యూరకులతక
తమకవిత్వాకన్యకు అంధ్రలోకము క్రిడాంగణ మగునట్లు సుకృతక
ర్తలై,— తమకును, అనుకృతికిని జిరయశ మొప్పించి ధన్యచిహ్న
లగుదురుగాక!—

శ్రీరాయలవారన్ననో— “జగమేజిగినబ్రాహ్మణులు” శబ్ద
సిద్ధి, శుద్ధి— వారి కాజన్మసిద్ధములు. చింతటి (మహాభారతమునం
టి) అత్యుత్కృష్టజాతీయజీవనము (ప్రతిపదమునను) బోధించు
కృతి సంక్షేపముగ— తెనుగువారికిఁ గానుక చదుటకయి యుద్య
మించుట ఇహపరసార్థకము. పరమేశ్వరుఁ డింకను వారిచేఁ బెక్కు
కావ్యరత్నములు వెలువడునట్లు వారికి చిరాయురారోగ్యభాగ్యము
లనుగ్రహించి, రక్షించుఁగాక!—

ఇప్పటికే యీ ఉపక్రమణిక, దొలుత నే నూహించిన దానికంటెఁ జాలవఱకుఁ జెఱిగిపోయిన దని విచార మొకవంక బాధించుచున్నను, ఈసందర్భమును బురస్కరించుకొనియైన- నవిమర్శగఁ జెప్పఁదగిన విషయములెల్ల సంగ్రహముగనేని చెప్పగలిగితినని సంతృప్తిఁ జెందుచు, శ్రీమూర్తిగారికవిత నించుక పాఠకులకుఁ జవిచూపి విరమించెద—

“అచ్చెరువు భయంబు మది నావహిలక ధృతరాష్ట్రుఁడాత్మజుక మెచ్చక!— “జూద మెవ్వరికి మేలు ఘటించు; నిదేటి కోర్కె; యే పొచ్చెములేనివంశమును ముంచెదవేయఁకీర్తివార్ధి; నీ చిచ్చు దహించు నందఱ వశేషముగా, విను నాహితోక్తులక”

“విచురుండొప్పునె? ద్రోణుఁడికొనెడునె? భీష్ముండు సైరించునె? తుది నీకేనియు సమ్మతఁచె? యకటా! దుర్మార్గు లెవ్వరొ నీ కిది బోధించిరి; మాను మీతలఁపు; లెదే వేఱుమార్గంబు, నీ కొదవలీదీర్చుకొనంగ? బాండవులు నీకు లాతివారే సుతా!”

“అంతకుమించినసభ ని

ర్శితభీము; జన్మంబుసేయ మేకొండము, చారిత్రగని, రఠయును గని

సుంతయుఁగొడలేక మను యశోవంతుఁడవై”

అనుచు జనకుండు నొడివిన యంత, స్వతని

పలుకు ములుకై చెవిక దూఱ, వంతనొంది

యాతఁ డిట్లను; దండ! దాయాదిచేత

నాకుఁ బరిభవ మగుటయు నీకు హితమె?”

“ఆశాంతసకలదేశాధీశు లరుదెంచి

వేర్వేరుఁ గాన్క లర్పించుచుండ,

మౌనోద్రగణవేదమంత్ర ఘోషలు విశా

వలయంబుఁ దాఁకి మిన్నలముచుండ,

సురపొది సకలనిర్జరపౌళి గుమిగట్టి

దివిసుండి యాశీర్వదించుచుండ,

హరిసహస్రౌక్షుఁడై యందెందు నేలోటు

పొరయన ట్లభిలంబు నరయుచుండ,

గీ. మయవినిర్మితాద్భుత మహామండపమున

సింహపీఠి ధర్మజుఁడు భాసిల్లుచుండ,

నిఖిలలోక వైభవ మొక్కనెలపునందె

వాలె నన మించెఁ బాండవ ప్రాభవంబు”

“అపుడు తానె యుర్విసంతయు నేలి న

ట్లోరగంట నొక్కసారి నన్ను

మూదలించుచున్న ముసి నవ్వుతోఁ గన్న

భీముచూపు నెట్లు విన్నవించు?

“తినఁగఁబోవుచు రుచులవర్ణన లవేల?”

“జయంతితే సుకృతినో రససిద్ధాః కవిశ్వరాః”

మ ద రా సు. }

30-11-59 }

భాషాజీవి:-

(సం) పేదము వేఁకటక్కష్టశర్మ.

ఆంధ్రసాహిత్యఅకాడమీ ఉపాధ్యక్షులు అగు-

[బ్ర|| శ్రీ|| కమలమూర్తివిశ్వనాథసత్యనారాయణగారు, ఎం. ఎ.,]

[పిన్నిపాల్ — కరీంనగరుకాలేజి,

ఇది యొక్కకొత్త భారతము. రామాయణము లనేకములు
న్నవి. కాని భారతము లనేకములు లేవు. రామాయణము లనేకము
లుండుటకు “యదిక్షుణ్ణంపూర్వైరితిజహతి రామస్యచరితమ్” అను
సది పెద్దకారణము. ఇది బయటికి గనిపించుకారణము. తెలుగులో
సనేకములైన రామాయణములు వెలయుటకు భారతము లనేకము
లు వెలయుకుండుటకు నాంతరప్రబలకారణ మొక్కటి కలదు.
సన్నయతిక్కనలను మించి వ్రాయలేకపోవుటయు, భాస్కరుని మిం
చి వ్రాసినచో వ్రాయుటకు సాధ్యమైయుండుటయునే కారణము. భా
స్కరు డేమి తక్కువచేసెనా? యనిప్రశ్నించుచో రామాయణము
రసభూమి. భారతము భావభూమి; శిల్పభూమి. భావమునం
దు, శిల్పమునందు సన్నయతిక్కన్న అను మించువారు తెలు
గుభాషలో పుట్టరు. ఒకవేళ పురాకృతజహుసుకృతవశమున వారి
ద్దఱను మరెవ్వరైన మించి వ్రాయవచ్చును. ఆమించుట యేకదేశ
మందే జరుగును, ఎచ్చటనన్నయతిక్కనలు పర్వజగదతిశాయిప్రతిభా

సమేతులో ఆచ్చట నెవ్వరును మించలేదు. వారియిద్దరిశిల్పమార్గములు రెండుమహోత్కృష్టస్థానములందున్నవి. వానిని మించుట మనుష్యసాధ్యముకాదు. రామాయణము రసభూమి గురుబచేత “నాధ్యోవారసోయథాతథంకవిభిః.” అనుటచే రామాయణమును పలుమంది వ్రాసిరి. వ్రాయుచున్నారు. వ్రాయగలరు. అం దతీతము లగువిషయములు భాసింపవచ్చును. భారతమట్లుకాదు. సస్పృయతీక్రమలందు కొంద అనౌచిత్యాదిదోషములు జూపించినను ఆ దోషము లెక్కుపభాగము నిలుచునది కావు. “ఏకోహి దోషో గుణసన్నిపాతే నిమజ్జతి.” అదియుకాక వారియందు దోషములుచూపించుట తండ్రులయొక్కదోషముల నెన్నుటవంటిది. సస్పృయతీక్రమల భారతము వెలసి కొన్నివందలయేండ్లైనను తెలుగులో పెద్దనాదిమహాకవులు పుట్టినను భారతమును మరలముట్టుకొనలేదు. నాదన సోమస్పృయే తాకలేదు. తక్కినవారిమాట యెందులకు?

కాని నేటికాలమున భారతమును స్మరించినవారు కలరు. వానిగుణాగుణములు పరితృలోకమునకు భావుకజగత్తునకు ఓదలి పెట్టవలయును. ఇది యింకొకభారతస్పర్శము. ఈభారతము మరల వ్రాయఁబడుటకు రెండుకారణములు చెప్పఁబడుచున్నవి:—

“మహితుఁ డొక్కఁడు శౌరిమహిమఁ గొండాడినఁ

బరుఁ డింక నటు సేయఁ బాపమట్టె?”—

ఇది మొదటికారణము. భారతమునందు శౌరిమహిమ లేదనుటకు వీలులేదు. కనుక నీవాక్యమును కాదనుటకు వీలులేదేమో!- రెండవకారణము:—

“ఆకపిత్రయచుట్టు లల్లనేరనికవి

భారతము రచింప నేర మగునె?” -

ఈకారణమునకు నేమనవలయునో తెలియదు. అగునని కొందఱు అన వచ్చును. కా దని కొందఱు అనవచ్చును.

ఈభారతము అదినభాషార్వములు అరణ్యపర్వములోనొక యాశ్వాసము గ్రంథకర్తయైన కలుగోడుఅశ్వత్థరావుగారు పీఠిక వ్రాసిపెట్టు మని నా కాఱునెలలక్రిందఁ బంపించిరి. అఱునెల లీగ్రంథము నాబల్లమీదనున్నది. కళాశాలకు సెలవులువచ్చి నాకు తీఱికయైనది. ఇంతయాలశ్యము చేసినందులకు కవిగారు నన్ను క్షమింతురుగాక. నాకాలమునగము పీఠికలు వ్రాయుటతో సరిపోవుచున్నది. కాదనుటకు మీలులేదు.

ఈభారతరచన వేఱు. సర్వవిధముల వేఱు. ప్రధానముగా గథావిషయమునఁ జాల కుదించి వ్రాయఁబడినది. ప్రధానకథ యేతప్ప నుపాఖ్యానములు లేవు. భారతావతరణమునందలి బహుపాఖ్యానములు లేవు. గరుడకథ, సర్పయాగము లేవు. మొదలుపెట్టుచునే వ్యాసజననముతో నారంభింపఁబడినది. తరువాత దుష్టంతునికథ. వెంటనే భారతకథ యారంభింపఁబడినది. శంతనుఁడు మొదలైనకథ. ఇట్లే కథయంతయు నుపాఖ్యానములు చుదలఁబెట్టఁబడినవి. ఒక్కసుందరీయదులకథమాత్రము దీనియం దున్నది. ద్రౌపదిని పొందవు టైదుగురు భార్యగాఁజేసికొనుటలో నొకథ చేపు కున్నచో వారిచోవారికి పొరుపు కలుగునని కవి యుద్దేశపడియుండవచ్చును.

ఏకవిద్యైనను తాను కొంతక్రొత్త చేయలేనివాఁ డుండఁడు. అచేసినక్రొత్తఁదనములోఁ గొన్ని యధికగుణవంతములు సమర్థులైన కవులయందు భాసించును. ఈకవి కవితయందుఁ గొన్ని చమత్కారములు కలవు. శిల్పదృష్ట్యాచమత్కార జనకహేతువు లైనఁడనఁ బున్నవి. భారతాదియందు పూరుపంశము చెప్పఁబడవలయును. పంశపర్ణనము పరిహరించిన యీకవి యచ్చముగా వానిని తొలఁగించక ఆరాజుకొడు కతఁడు, అతనికొడు కతఁడు మొదలైనపేర్లు రెండుచోట్ల సీసమాలికలలో వ్రాసెను. ఇది మిక్కిలి క్రొత్తయైనవిషయము. ఈ గ్రంథమునందు వచనము లేదు. అందుచేత నట్లు చేయకతప్పదనుటకు వీలులేదు. అసీసమాలికలకు బదులు పాతకవృత్తములు వ్రాయవచ్చును. అట్లు వ్రాసినచో సీసమాలికలు వ్రాసిన విలక్షణత్వము పుట్టదు. ఇట్లే ధర్మజరాజసూయమునందు, భీష్మార్జున సకులసహదేవుల దిగ్విజయవర్ణనములందు ద్విపదయు, దండకము, గీతమాలికయు, షట్పదీవృత్తమును తీసికొని రచించెను. ఇదియు తాదృశ్య గ్విలక్షణతాజనకహేతువు. కనుక కవి తెలిసిచేసిన శిల్పము కాని గ్రుడ్డివేటుతనము కాదు.

ప్రధానకథ నెంతనవలంబించినను కవి తనయొక్క సౌందర్యమును చేయుచునే యుండెను. పాండురాజునకు సుతులు కలుగుచున్న సమయమున నొకపుత్రునితో సంతోషించక యైదుగురు పుత్రులనుకనుటకు ప్రతిపత్తులు లోకసహజముగాఁ గల్పింపబడినవి.

“సిరియును, విద్యయు, నుతులును

మరి యింకఁ జాలు నను వెట్టిమనుజులు కలరే?

తరలాక్షి! నాకు నిక నొక

వరసుతుఁ బడయంగ మదిని వాంఛ జనించెన్”—

“నాకొకఁడు, నీ కొకఁడు మరి

లోకమ్మున కొకఁడు కిర్తిలోలుఁడు వలదే?”— యని యర్జు
నోదయమునకు ప్రతిపత్తి.

“చంక నొకఁడు, కేలు లంకించి యొక్కఁడు

నాణెయొప్పవలదె నాకు నీకు?

నలుగు రైసఁగాని కలుగదా మాదిరి”— యని నకులజన్మయం
దు పాండురాజు కుంతిని ప్రోత్సహించెను. అయినయీపుత్రవాంఛకు
సమ్మద్ది కలుగఁజేయుటకువలె గవలు పుట్టిరి. ఈకల్పన చమత్కా
రముగా సున్నది.

దుష్టంతునికథ కవి యొకక్రొత్తతీర్పు తీర్చెను. కొం
త భారతకథ నవలంబించెను. కొంతవఱ కభిజ్ఞానశాకుంతలము నవ
లంబించెను. ప్రియంవదానసూయలు లేకపోయినను శకుంతలవద్ద
నొకచెలి యుండెను. శకుంతలాజన్మకథ యాచెలికత్తెచేతఁ జెప్పించె
ను. నన్నయగారు శకుంతలచేతనే చెప్పించిరి. అం బాధునికదృష్టి
నౌచిత్యలోపము కన్పించును. వేదకాలపుదృష్టితోఁ జూచినఁగాని
సన్నయ్యరచనయం దౌచిత్యము భాసించదు.

పాండవులు లక్కయింట చనిపోవునపుడు ధర్మరాజు తన
కారహస్యము తెలిసినతరువాత దుర్యోధనుని యసూయనుగూర్చి విస్త
రించును. ఈభారతములో చేసినమార్పులవలన సన్నయతిక్కన్నల
భారతములో సున్నధృతరాష్ట్ర, ధర్మరాజాదుల స్వరూపమే మాటిపోయి

నది. ధృతరాష్ట్రుడు కొడుకుతోఁ గలిసి కుత్సితాలోచనలుచేయును. నన్నయతిక్కన్నల భారతమునందు ధృతరాష్ట్రుని కుత్సితభావము క్రియాపర్యవసాయికాని వాగ్వాపారప్రాకట్యముకలది కాదు.

హిడింబపుట్టము:— భీముడు హిడింబును జూచితాను ప్రేమించును. హిడింబసౌందర్యము వర్ణింపఁబడెను:—

“సీ. ఆలమోము నెలవేత నమవననిసియైర

జంద్రిక వెదజల్లఁజూచాని”— ఈకల్పన చాలచమత్కారము గా నున్నది. అమవననిసియందు చంద్రుడేలేడు. చంద్రునిచేతను వనకు “సీసీవాలి” యనిపేరు. అచాటి చంద్రవిజయము చంద్రాక్ష శృము. ఇచ్చట జంద్రికయన్నమాటకు పట్టిలక్షణార్థము చెప్పికొనవలయును. ఆమెగ చురనల్లగా నున్నను నామెమెగముల దొకయా కర్షణశక్తి యున్నదని తాత్పర్యము. లేదా చంద్రుని యున్నది చెప్పకొనవలయును. ఆమెను చూచి భీముడు “శశిరాధిని” తాత్పర్యము. “అమమూర్తి గంవామరపుక్కిలంతగొన తర్కరతక గడుజొక్కి” నాడు— ఈభీముడు హిడింబునుచూచి పడించిన తరువాత నీరాక్షసి నా శక్కజలేదు పొమ్మన్నాడు. ఇది లోకమును ధ్వనించుచున్నది. మొదట ప్రేమించుట, తరువాత దెగటు పుట్టుట. మొదట రాక్షసి యని తెలియక ప్రేమించి తరువాత రాక్షసి యని తెలియుటచేత ససహ్యించుకొనినాడేమో తెలియదు.

దుర్వోధనుని మాతృర్యము ప్రకటించుటలో గూడ సుకవిది క్రొత్తభాదిగా నున్నది. నన్నయభారతమునందు దుర్వోధనుడు మునుగు పెట్టుకొని పన్నుండును. శకునికర్ణులు పోయి బలిమాలిగగాని

యతఁడు తనమనోభావమును జెప్పఁడు. ఈదుర్యోధనుఁడు తానే మాటాడును. మరియు పూర్వభారతములో ధృతరాష్ట్రుఁడు పొండవులను బిలిపించి ఇంద్రప్రస్థమిచ్చినతరువాత రాజసూయాసంతరమున దుర్యోధనునకు మాతృర్యముకలిగెను. పొండవులు మ్రపదుసింట నుండఁగనే దుష్టచతుష్టయముయొక్క కుటిలోహలందుఁ జెలరేగును.

ఈకావ్యములోఁ గావ్యవైఖరి యెక్కువగానున్నది. ఇంద్రప్రస్థపురవర్ణనము విస్తరించి చేయబడినది.

ఈకవి కొన్ని నన్నయగారిపద్యములకుఁ బద్యములు వ్రాసెను

మ. “మదమాతంగ తురంగకాంచనలసత్మాణిక్యగాణిక్యసం

పద లోలిం గొనితెచ్చి యిచ్చి”— అన్నపద్యమునకుః—

మ. “సరగఁ నస్తనముద్రముద్రితధరాచక్రంబునంగల్గఁబూ

వరు లత్యుత్తమహేమరత్నచయముల్ భద్రేభఘోటంబులుఁ

వరవీర్యధ్వజనీవితానములు నద్వస్తుప్రకాండంబులుఁ

బరగఁ గాన్క లొసంగి కొల్చిరి సభాభద్రాసనుఁ ధర్మజుఁ.”—

ఇట్లే సభాపర్యములో—

“సీ. వృద్ధుఁ డీతం డనుబుద్ధి పూజించితే

వసుదేవుఁ డల్లదే యెసఁగుగాదె”— అన్నపద్యము పద్యమునకు

మాఱుపద్యము. ఇట్లు కొన్నిపద్యములు కలవు. వీనివలనఁ గవియొ

క్కయహంప్రత్యయము గోచరించుచున్నది.

“కం. అది సింహమె, యివి కుక్కలె?”

ముదివగ్గా! మేలుమేలు బుద్ధిచిగిరె, నీ

మృత వలన గ్రామపంచాయతీ మ

గుడువ, కురునాథునింట గూటికొంటున్నది” —

అని శిశుపాలుడు భీష్ముని చూచుచున్నాడు. శిశుపాలుని కోరితనము తెలియదు. నోటికివచ్చినట్లు మాటాడును.

శ్రీకృష్ణుడు పాండవులను వచ్చిచూచి వెళ్ళిచున్నాడు. —

“గీ. ఎంతదప్పు చూచుకొని లేచినో యంచాక

నిక్కి హరిని, రథము, టెక్కియమును,

ధూళి జూచి, ధూళిమూలించి పాండవుల” — సనిరి.

ఈపద్యము కంకంటిపాపయ్యను స్మరించజేయుచున్నది. ధూళిమూలించుట విశేషము.

“గడచినకాలంబే మేలు వచ్చుకాలముకంటె” అన్న సన్తయ్యగారిచరణమునే తీసికొనెను. కుమారాశ్రయిద్రాక్షదర్శనము నందుగాని, భీముడు బకహిడంబులతో జేసినమల్లయుద్ధమునందు గాని. కుస్తీపట్టుటను, ఈకవి విస్తరించివ్రాసెను. మఱియు ద్రౌపదిస్వయంవరమునప్పుడు వచ్చినయతిథులకు వసతులు నిర్మించుట యెక్కువగా విస్తరించి వ్రాసెను. లోకమునెక్కువగా జీతించ పలయున్న కవిదృష్టి వీనియం దెక్కువగా భాసించుచున్నది. ఇంక సభాపర్యము మూఁడాశ్వాసములు; ప్రథమాశ్వాసము అశ్వత్థరావుగారు వ్రాసిరి. రెండవయాశ్వాసము కవిభూషణబిరుదాంకితులగు సంజీవమూర్తిగారు వ్రాసిరి. సంజీవమూర్తిగారు అశ్వత్థరావుగారి చెలియు, బావయు, కవిత్వగురుడు, శ్రేయోన్నతుల్ గల్గిగోరువాడు. ఈసంజీవమూర్తిగారికవిత తిక్కన్నగారి నెక్కువ మనుసరించునది.

“అదిసకలం బొకెత్తు; సభయం డటుభంగమునొందునన్ను ద్రోపది గని, నైజగౌరవము వావియె, యొండుగణింప కక్కటా! మదమున గేలుదట్టి సగి. మాయసిగాయము చేసె లోస; నా డుది సగ, నొర్పునాపురుషుడు బురుషుండె; యిదొక్క యెత్తుగా;” ఈపద్యము వారిమార్గమున కుదాహరణము. ఊహయు రచనయు సర్వంబును తిక్కన్నగారివరవడి. ద్రోపది సభాపర్యమునందే కృష్ణునితో తనపడినపాటును చెప్పుకొనును. మఱియు వీరు వ్రాసిసభాగమునందు గూడ నన్నయగారి కథనుండి చాలమార్పులుకలవు:

సన్నయ్యగారిభారతములో ద్రోపదిధర్మసందేహ మడుగఁగా ధర్మరా జేమియు మాటాడలేదు. ఇచ్చట ధర్మరాజు తాను ధర్మనిర్ణయముచేసిచెప్పెను..... అర్జునునకుఁ గోపమురాఁగా “అగ్ని పుత్రితోడ ననేలాత్ముఁడఁడ చేరె యింక ధనుంజయుండు నేఁచు తరుదె”? అన్న చమత్కార మొకటి,

ద్రోపది కృష్ణునిగూర్చి విస్తరించి సభలో ప్రార్థనము చేయుట, ద్వారకలో పాచికలాడుకృష్ణుడు అక్షయమనుట. మొదలైన లోకములోనికథ ఇందు పొందుపఱపఁబడినది; ఈరెండుశైలులు నొకదాని కొక డెట్లుపోసగు నని విచారణచేసినచో నొకటిరెండువిషయములుచెప్పువలయును. సంచీవమూర్తిగారిరచన తిక్కన్నగారివరవడి యని చెప్పితిని. అశ్వత్థరావుగారిరచనలో సరిగ్గదు సన్నయ్యగారిపద్యములకు బద్ధములు, పాపయ్యగారిభావములవంటి భావములుండిననుండవచ్చును గాని యాయనరచన స్వతంత్రమైనది, ఒకరి ననుసరించునది కాదు. తనకన్నశబ్దజాలముతోఁ దనభావములు

తానే చెప్పి కొనసాగిపోవును. ఆరచన తెట్టిస్థితి యున్నదన్నచో, సదిభావు
కులు నిర్ణయించబలసిన విషయము. ఒక్కటిమాత్రమున్నది, అట్టిరచన
పోనుపోను మెఱుగుతేలును, ఈకవిరచన తొలిరచనకంటె దరువాతరచ
న నిక్కముగా మెఱుగుతేలివది. ఎంతమెఱుగుతేలివ దనగా సంజీవ
మూర్తి గారిరచనతో తులతూగుచున్నది.

ఇందలిభాషావిషయము నేను వ్రాయఁదలచుకొనలేదు,
ఈగ్రంథమువలన లోకమున కొకమేలున్నది, కవిత్రయముయొ
క్క భారతము పాండిత్యమును, ప్రౌఢియు శిల్పరహస్యములు, భా
షారహస్యములు తెలిసినవారికే చానిలోనినిగ్గులు తెలియుటయు మొ
దలైనకష్టమున్నది. ఈభారతము సులభముగా నున్నది. కొంత
ప్రమాణమైనభాషాజ్ఞానముండినచో గ్రంథము సులభముగా నుం
డును. ఈకవి యీగ్రంథమును పూర్తిచేసి లోకమునకు మేలుచె
యుగాతమని వాంఛించుచున్నాను. ఈగ్రంథమునచ్చొత్తించుటయం
దుదారులు సాయపడుదురుగాత. ఈకవులకు ఐదవేళ్లరుడు ఓర్వ
యురారోగ్యైశ్వర్యము లిచ్చుగాత. నేనింతజూగుచేసినను కోపించని
యశ్వత్థరావుగారికి మత్స్యతజ్ఞతానమస్కారములు.—

(సం) విశ్వనాథశత్రుఘ్నారాయణ,

బె జ వా గ.

2-4-53

[శ్రీఆచార్య జి. జె. సోమయాజులు, ఎం. ఎ. ఎల్.టి.
ఆంధ్రభాషాభివృద్ధి; ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్, వాల్తేరు.]

పరిచయవేదమై భారతీయనాగరకతా విజ్ఞానములకు నిధియై
ఆసేతుహిమాచలం బగుభారతావనిని అమృతరూపంబున బ్రవహించి
ఖండంతరంబులకుఁబ్రాకి ప్రపంచమున చిరస్థాయియైనది మహా
భారతము.— ఏకాగ్రచిత్తులై మహర్షులు తపోబలమున ననుభవించిన
పరబ్రహ్మస్వరూపమే వేదములగుండు వెలయింపఁబడినది.
అట్టిబ్రహ్మమునకు పారమార్థికవ్యావహారికంబు లనెడిరెండుదృష్టుల
స్వరూపనిరూపణముచేయునది భారతీయదర్శనవాతము.— అట్టివేద
శాస్త్రములసౌరములంతటిని తనలోనిముడ్చుకొని మానవజీవితసమన్వయ
స్వరూపమును లోకులకు ప్రదర్శించుటకై వ్యాసమహర్షిచే భూ
లోకమున అవతరింపఁజేయఁబడినది యీపంచమవేదము.—

సంస్కృతభాష పండితైకశరణ్యముకాఁగా పామరులు దేశ
భాషలనుమాత్రమే యాశ్రయింపఁగా భారతాదిగ్రంథములు దేశభా
షలలోని కనువదింపవలసివచ్చెను. ఇట్టి ప్రయత్నము తమిళ
కర్ణాటకాంధ్రాదిభాష లన్నిటియందు జరిగినది. ఆంధ్రవాఙ్మయ

రూపమున సరస్వతిప్రచారమొనర్చుటకు మొదలిడినప్పుడు వేసినమొదటి యడుగే అంధ్రచుహాభారతము. నాటినుండి నేటివరకును భారతము అనేకవిధముల ననేకులచే వ్రాయబడుచున్నది. కావ్యములుగను, యక్షగానములుగను, నాటకములుగను, హరికథారూపమునను భారతోపాఖ్యానములు వేరువేరుగా వ్రాయబడుచున్నవి. కొందఱు దీనిని ద్విపదరూపమున వెలయించిరి. ఒక్కచే భారతముసంతతిని తెనిగింపవలెనని పట్టుపట్టి కవినార్జుణభాములు శ్రీహరి కృష్ణ మూర్తిశాస్త్రులవారు అసౌధారణకవిశాధోరణిలో వెలయించిరి.

ప్రకృతము అట్టియాశయముతోడనే అశ్వత్థభారతమును రచియింపవలయునని సంకల్పించి రచన నొగించుచున్నవారు శ్రీకలుగోడు అశ్వత్థరావుగారు. శ్రీకృష్ణదేవరాయాది మహా మహాలింగులచే నెల్లప్పుడును నాంధ్రవాఙ్మయము నాదరించి యుపాసించుచున్నారాయల సీమలోని రాయదుర్గముతాల్లూకా కలుగోడుగ్రామము వీరివాసస్థానము. అంధ్రమున యువతీవివాహభాగ్యోదయము, మయూరధ్వజము అనునాటకములను, మణికోన్ని యంతరగ్రంథములను వీరు రచియించి ప్రచురించినారు. కొలదికాలముక్రిందఁబే వీరు ప్రకటించిన అపూర్వగ్రంథము దండకరామాయణము. రామాయణము నెందఱో యెన్నియోరూపముల తెనిగించియుండ దండకరూపమున గ్రంథముసంతతిని వ్రాయసమకట్టి కృతకృత్యు లగుటచిక్కిలి ప్రశంసనీయమే. గాక అపూర్వము నయి యున్నది. వీరిట్టిఅసౌధారణ సంకల్పములను, నెఱవేర్చుగలుగుటకు భక్తిప్రధానమైన వీరి చిత్తమే హేతువుని చెప్పకతప్పదు.

ఇక ఈభారతము ననువదించుటలో పూర్వమును వాదము లెల్లను వానిపయివిమర్శనము లన్నియును వీరికి మార్గదర్శకము లు. మూలమును తెనిగించుపట్ల పూర్వ లనుసరించిన మార్గము స్వేచ్ఛానువాద సరణియేగాని మక్కికిమక్కి గాదు. అట్టిమార్గమునే వీరును అవలంబించిరి.

ఈరచనయందు కవికి స్వాతంత్ర్యము కలదు. ఆతనిప్రతిభకు ప్రయోజనము చూపట్టును. కల్పనాశక్తి కుంతితముగాదు. దేశీయములై పాఠకులకు పరిచితములైన తత్వజ్ఞాతీయ శిష్యములను మూలములోనికి జొప్పించి రూపముచెడకుండ హృదయంగమమైన రచనచే పాఠకులకు నానందము గొలుపుటకు ఈమార్గము మిక్కిలి యుపయుక్తము. ఇందలికవిత్వము హృదయంగమముగా నున్నది. తెలుగువాడిచెవులలో చల్లని అమృతంపు సోసలు కరిపించినట్లుండును. దీర్ఘములై చువువారు గుక్కఱిపెప్పలేనట్లు వ్రాయబడిన సంస్కృతసమాసప్రౌఢరచన తెలుగుకాశేరదు. సంస్కృతపదముల బరిహరించి శేషించిన అచ్చాంధ్రపదలవలన మాత్రమున స్వేచ్ఛమెయి కవి సంచరింపఁజాలడు. పదసంభాషము చాలనిరచన నే యార్థాదిదోషములకు తప్పక నెలవగుచుండును. ఇట్టి రెండువిధములను విడిచి పెట్టి తెలుగుపదముల స్వరూపము గుర్తించి సంస్కృతపదములను బరిహరింపక. జాతీయములచవు లొలికించుచు, వాక్యములను దీర్ఘములుచెయక, అన్వయమున క్లేశముకల్పింపక, సూటిగా, తేటమాటలతో వ్రాయఁగలుగయే సరియైనతెలుగుసేత. అట్టిరచనమునే మన సునందుఁడుకొని ఆశ్చర్యభరితులగు గ్రంథము ననువదించిరి. స్వీయ

పాండిత్యప్రకర్ష యాయనకు ప్రకృతముగాదు. సందర్భమున కనుకూలమై రసమునింపుపదములకూర్చే వీరియెడలోనెక్కో. ఇది గ్రంథమునం దెల్లఁబడలను మిక్కిలి స్పష్టముగాగోచరించుచున్నది.

ఆదికావ్య మయినరామాయణమును తెనిగించి కృత కృత్యులయినకవిగారు భక్తిప్రధానమగు భాగవతము సయితము పరివర్తించి భగవత్ప్రీతిని సంపాదించి పరమభాగవతోత్తముమైన వృత్తంబుతో కృతార్థు లయ్యెదరుగాక.—

వా త్త రు. }
10-9-53 }

(సం) విద్యాకాగంటిజోగినోమయాజి,

అంధ్రభాషాశాఖాధ్యక్షుడు.

అంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు.

ఆంధ్రసాహిత్యఆకాశమీ నభ్యులు అగు-

[శ్రీ డాక్టర్ దివాకర్ల వేంకటాచార్యునిగారు ఎం. ఎ. ఆసర్సు.
పి. హెచ్. డి. ప్రొఫెసర్, ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము;
హైదరాబాదు.]

శ్రీమద్రామాయణ భారత భాగవతములు భారతీయులపా
లటి పెన్నిధులు. అందు భారతమునకొక్కదానికే పంచమవేదమను
పేరున్నను నిక్కమునకు మూఁడేమూర్త్యంతర శోభాభాసమానము
లగు వేదములని చెప్పటలో సతిశయోక్తి లేదు. అవి కావ్యములు,
పురాణములు, నీతితత్వధర్మశాస్త్రములు, లక్ష్యసంగ్రహములు—
వేయేల సర్వతోముఖవిజ్ఞానసర్వస్వములు. భారతీయ సాంస్కృతికజ్వల
కవి తీర్చిదిద్దిన యాలవాలములు. అవి పూచిన పూలతావులు. దిగం
తవ్యాప్తములై నేటికిని వివిధ చిత్తవృత్తులు గల విద్వాంసుల కా
ప్యాయము కూర్చుచున్నవి. తనీయధర్మవాసనలు గుభాళించునంత
దనుక భారతీయసంస్కృతికి భంగపాటు వాటిల్లదు. ఇట్టిమహత్త్వా
తిశయము కలవగుటచేతనే వానికి భారతీయభాషలయందే కాక
వైదేశికభాషలందును అనువాదములు, అనుసరణములు బయలుదే
రినవి. అవి కావ్యములుగా, నాటకములుగా, పాటలుగా, కదములుగా,

గద్యములుగా, గేయములుగా విశ్వవ్యాప్తుడగు విష్ణుచేపునివలె వివిధాపతారములు చాల్చినవి. —

వ్యాసరచితమైన భారతమును బ్రతిభాషయోనిధులైన కవి త్రయమువా రారంభమునందే యనువదించి యాంగద్రభాషయోష కపూర్వాలంకారము నర్పించినారు. ఆధునికయగమున కవిరార్య భౌములుదానిని యథామూలముగా ననువదించి సంస్కృతమురాని తెలుగుపాఠకుల కపారమైన మేలు జేకూర్చినారు. భారతము వివిధ కథోపాఖ్యానములతోడను, నీతిధర్మతత్వ ప్రసంగములతోడను, విజ్ఞాన విషయ విస్తరణముతోడను గూడి నైకలతా దృష్ట గుల్మ పత్మిక సంక్లిష్టమైన గహనమువలె నుండును. అగిదివిషయముకంటె సంగవిషయవివరణ మం దధికము. కావుననే కేవల కురు పాండవ కథాధారనేయనుసరింపనెగిచువారికది యింక కల్లేశము కలిగించును. అట్టికోరిక గల వారికి సంతృప్తి కలిగించుటకై చేయఁ బడిన యత్నములలో నేమశ్వత్థభారత మొకటి. —

దీనిని రచించినవారు రాయదుర్గం తాల్లాకా కలుగోడు గ్రామ నివాసులైన శ్రీఅశ్వత్థరావుగారు. కవిరాజ సార్థక బిరుదాంకితులు. మాన్యమతావలంబులు. ఆంధ్ర కర్ణాట సంస్కృతభాషలలో నారితేరినవారు. వీరు బడగలనాడు కర్ణాటకులు. కన్నడమే వీరి మాతృభాష. ప్రాంతీయభాషయగు నాంధ్రముగూడ నేర్చుకొనిరి. నేర్చుకొనుటయేకాదు, అందుఁ గవిత్వముచెప్పి కవిరాజవీరుదము సార్జించిరి. అనలుఅంధ్రులకును కన్నడమువారికిని మొదటినుండియు సన్నిహిత సంబంధమున్నది. అంధ్రులు పలువురు కన్నడ

కవులైరి. అట్లే కన్నడులును పెక్కురాండ్రమునఁ గవిత చెప్పియుం
దురు. సన్నయకు సహాధ్యాయుడై భారతరచన నాతనికిఁ దోడయిన
నారాయణభట్టు సంస్కృత, కర్ణాట, ప్రాకృత. పైశాచి, కాండ్రభాష
లందుఁ బండితుడేకాక కవిరాజశేఖరుడని ప్రసిద్ధిఁ గన్నవాడు.
శ్రీఅశ్వత్థరావుగారు ప్రాచీనమైన యాసంప్రదాయమున కాధునిక
ప్రతినిధి. “మూఁడవతరగతి ముగిసెఁ దెన్నన” నని వారు వ్రాసికొ
న్నారు. ఆమూఁడవతరగతి మహిమయెట్టిదో నాకుఁ దెలియదు.
ముద్దులొలుక భారతమే రచింపఁజేసినది.

శ్రీఅశ్వత్థరావుగారి నింతకుఁ బూర్వము నేనెఱుంగను.
యాద్యచ్ఛికముగా నేను రాయదుర్గమున కరిగినప్పుడు వారిపరిచయ
భాగ్యము లభించినది. వారెంతవిద్వాంసులో అంతవిసయః పురీ
ణులు. ఎంతవిసయపంతులో అంతధర్మపరాయణులు. ఉన్న యా
కొలఁది నిమిషములలో నేను వారినిగూర్చి తెలిసికొన్న దంతమా
త్రమే. వారు సంభాషణమునఁ బ్రయత్నపూర్వకముగ మాత్రమే
తెలుగు మాటాడుదురు. కవితలో నాప్రయత్న మిసుమంతయుఁ
గానిపింపదు. వీరు బహుగ్రంథప్రణేతలు. దండకరామాయణము,
అనుభవామృతము— మయూరధ్వజాదినాటకములు, గీ తోత్తరగీతా
దండకములు. హరిగోవిందాది శతకములు, కొన్ని కన్నడకృతులు
వీరిరచనలు. రామాయణ పౌరాయణము వారి దినచర్యలలో నొకటి.
దానికి ఫలమే మహాకవిత్వ కౌశలము. ఇది ప్రాగ్జన్మకర్మ విలసన
మని వారన్నారు. ప్రాగ్జన్మపుణ్యవిలసన మని నేనందును. కవిగారు
శ్రీవిదురాశ్వత్థదేవ నారాయణస్వామి ప్రసాదైక సంభవులు. రామా

యణ పౌరాయణము, పూర్వజనిష్ఠుణ్యవిలాసము, దైవప్రసాద సంభూతి— అను మూడును వారిని గవిరాజుగఁ గావించఁజాలెను.

కవిత్రయమువారి భారతముండఁగా మరల భారతమును రచించుటా? యను ప్రశ్న బయలుదేరుట సహజము. కవిగారికిని ఆసందేహముతోచినది.

“దోఱకు పరమాన్నముక రుచిమరఁగి చేతఁ

గలుగు వరి యన్నముక ద్రోయఁగలమె రోసి?” యనియు—

“మాఱుకాలముక బట్టి మాఱదే కవితఘనత?”— యనియు వారు దానికి వినయమునఁ జెప్పిన సమాధానము. దీనికిఁ దోడు కురు పాండవకథనే ప్రధానముగాఁ జెప్పవలయునను నభిలాషయు నుగూడఁ జేర్చవచ్చును:—

“ఉ. పండితమాన్యమౌ తెనుఁగుభారత వార్ధి మధించి గర్భితా

ఖండ రమా సుధా మణులఁ గైకొనశక్యమె? సర్వసాధ్యమై

యుండఁగ సంగ్రహంబెసఁగ నొండొకక్రొత్తగఁ గూర్చునొప్పదే?”—

అనివారినమద్దనము. ఇదిసత్యబద్ధమై యెంతో సహజముగా నున్నది.

ఈఅశ్వత్థభారతమున నింతవఱకు నాలుగుపర్వములే రచింపఁబడినవి. ఇది నిర్వచనము. ఇందును సభాపర్వమునందలి ద్వితీయాశ్వాసమును గవిగారికి “చెలియు, బావయు, కవిత్వగురుడు” నైన శ్రీకృష్ణగల్లు సంజీవమూర్తిగారు రవించిరి. వీరుబల్లారి సగరపాలకోన్నతపాఠశాలలో నుపాధ్యాయులుగాఁ బనిచేసి విరమించినారు. కవిభూషణ బిరుదాంకితులు. వీరిరువురికిని జీవితముననే కాక కవిత్వమునఁగూడ స్నేహబాంధవ్యములు కుదురుట ముదాకాఘమైన.

విషయము.

కవిగారిది సంగ్రహభారతమని యవతాదికలో మొదటనే చెప్పియుండిరి. కురుపాండవుల కథయే యిందుఁ బ్రధానముగ గ్రహింపఁబడినది, కానఁ గథలు, ఉపాఖ్యానములు, తత్త్వవిషయములు కొన్ని పూర్తిగా విడిచివేయఁబడినవి. ఉదాహరణగా చరిత్ర, యయాతి చరిత్ర మున్నగునవి త్యక్తములైనవానికిని, రామోపాఖ్యానము, సోపితచరిత్ర, యక్షప్రశ్నలు మొదలగునవి మిక్కిలి సంగ్రహింపఁ బడినవానికిని నిదర్శనములు. అరణ్యపర్వమున పెక్కువిషయములు విడువఁబడినవి. ఆకారణమున నిది మూలముతోఁ బోల్చినపుడు చాల చిన్నదిగాఁ గన్పించును.

భారతమునకు మూఁడుపక్రమములు సంప్రదాయసిద్ధములై వచ్చుచున్నవి. భారతమును గొందఱు మన్వాదీయనియు, గొందఱు తాస్త్రికాదీయనియు, గొందఱు పరిచరాది యనియు జెప్పుచున్నారు. నిజమున కుపరిచరాదియైన యపక్రమమే సహజమైనది. పైమూఁడుపక్రమములలో మొదటిది వ్యాసునిది. రెండవది వైశంపాయనునిది; మూడవది సౌతిది. వ్యాసరచనభారత ముపరిచరవస్తువు వృత్తాంతముతోనే యారంభించియుండును. అంతకుఁబూర్వమున్నవి చెప్పినవారు (వైశంపాయన సౌతులు) ఉపోద్ఘాతపూర్వకముగాఁ జేర్చినవి. కవిగారు ఉపరిచరుని వృత్తాంతముతోనే యాభారతము నారంభించిరి. భారతకథను సంగ్రహించునప్పు డుచితజ్ఞులు చేయవలసిన మార్గే యిది.—

సంస్కృతభారతమును గవిత్రయమువారు పెక్కుచోట్ల

సంగ్రహించిరి. కవిగారు తెలుగుభారతమును గూడ బలుచోట్ల సంగ్రహించిరి. ఒక్కసభాపర్వమునమాత్ర మేక్రమము ప్పత్వంతమైనది. సన్నయభారతమునందలి సభాపర్వ మాశ్వాసద్వితీయపరిమితము. అందు సుమారు 600 పద్యగద్యములున్నవి. అశ్వత్థభారతమున 700 పద్యములకుఁబైగా నున్నవి. చీనికిఁ గారణము కవిభూషణ సంజీవమూర్తిగారి ద్వితీయాశ్వాసము విస్తృతముగా నుండటం. వారందుఁ బలువిషయములను బెంచి వ్రాసిరి. వస్త్రాభరణసందర్భమున ద్రౌపది కావించిన గోవిందస్తోత్ర మిండుకొక యువాభరణము. సన్నయ “కోమలి కృష్ణుఁ డలంచె భీతయై” యని యూరకుం డెను. సంస్కృత భాగమున నెచ్చటఁ గొన్ని యధికశ్లోకములున్నవి. శ్రీ సంజీవమూర్తిగారుకూడ ద్రౌపదికృతస్తోత్రమును బెంచి వ్రాసిరి. ఆవేశము గల కవులెవ్వరును అఘట్టమున స్తోత్రమును పెంచక యూరకుండరు. సన్నయమాత్ర ముక్కడ చాలనిగ్రహము చూపెను. అతఁడిట్లు నిగ్రహము ప్రదర్శించినచోట్లు చాలనున్నవి.

శ్రీ అశ్వత్థరావుగారు కవిత్రియమువారి భారతమును జాల సన్నిహితముగా ననుసరించిరి. కొన్నిసన్నివేశములందు వారి భావములనే అనువదించిరి. దుష్యంతోపాఖ్యానమునందలి:—

“ఎంతయు నూటునూతులకు నెక్కుడు బావి యొకండు”——

అవి. 108 అను పద్యమును,— ఘోషయాత్రయందలి:—

“అన్నా యెన్నఁడు నిట్టిసాహసము చేయంబోకు” శర. పి. 215 అనుపద్యమును, విరాటపర్వమునఁ గీచకనగహారఘట్టమందలి “పెటపెటలాడఁ బండ్లు, కనువిప్పుల నిప్పులురాల” విరాట. 186

పద్యమును ఇందుకు నిదర్శనములు. మూలభారతకథయందలి ప్రధానాంశములు సురంగి పోకుండఁ గవిగారుచేసిన యత్నము చాలపట్టుల గోచరించును. కథాకథనము సహజమును రమ్యమునై యొప్పుచున్నది.

కొన్ని ఘట్టముల నాంధ్రభారతమునందలి కథాపద్ధతికి నూత్నాంశములను జేర్చుటయుఁ గానవచ్చుచున్నది. ఉదాహరణమునకు విరాటపర్వమునందలి ఒకటిరెండువిషయములను బేర్కొందును.

1) భీముఁడు విరాటుకొల్వున జెట్టిమల్లుల విజ్ఞించి యొడించిన విషయము తిక్కనభారతమున నున్నది. అచ్చట వచ్చిన జెట్టిమల్లుల పేరుగాని, యూరుగాని చెప్పఁబడలేదు. అశ్వత్థరావుగా రతనికి జీమూతమల్లుఁ డనిపేరుపెట్టిరి. దుర్యోధనునిచేఁ బొండవుల గుర్తింపఁ బంపఁబడినట్లును నూచించిరి.

2) ధర్మరాజుఁ డాయుధములమోపునుజమ్మిచెట్టుపైఁ బెట్టి —

“.....నాకు నీపార్థునకుఁ

జేపడుఁడు; తదితరులకుఁ

రూపింపఁగరాక భయదరూపులుగఁడీ” —

“కవలొకపరిఁ గోరినచోఁ

దవులుం; డిభీముఁడెట్టితఱినేని మిముఁ

దవులఁగ. వచ్చినఁ జిక్కక

డపుదప్పులఁ దొలఁగి పొండు తప్పకుఁ” డని అయుధాధిదేవతలఁ బ్రార్థించెను. అమాటకు “భీముఁ డుద్దామాగ్రహుఁడగుచు; బొండుతనయులె మీరల్? నేమాత్రము కౌరవ్యుఁడనే? మంచిది చూతు మీమనియమములెల్ల” — అని పలికి గదను విడుచుట కంగీకరింప

కుండ, ధర్మజుఁ దతనిఁ గౌఁగిలించుకొని యూజుడించెనని అశ్వత్థ భారతమున నున్నది. తిక్కన భారతమునఁగూడ ధర్మజుని కాయభిప్రాయ మున్నది కాని, దాని నాతఁడు మైకిఁ జెప్పలేదు. భీముసకావిషయము తెలియదు. అందుచే నాతఁడు విజృంభించుట కం దపకాశ మేలేదు. ఇట్టి కల్పనలు కవిగారు స్వయముగానే కావించిరో, లేక పంపాదుల రచనలనుండి గ్రహించిరో తెలియదు.—

వివాటపర్వమునందలి కీచకప్రణయ వర్ణన విషయము నఁగూడఁ గొంతవిశేషమున్నది. అశ్వత్థభారతమునందలి పద్ధతి సం గ్రహమయ్యుఁ గొంత ప్రబంధపూర్ణమును చిట్టినది. కీచకుని మనస్తత్త్వము వర్ణించుపట్లను, సుభేష్టులమును జిశ్రించుపట్లను కవిగారు కొంత యధికశ్రద్ధమాపినట్లు పతితలకు వ్యక్తము కాకమానదు. ద్రౌపది, కీచకానుగతయై విరటుని కొల్వుకూటమున కరిగిన తఱి. భీముఁడు వృక్షమును బెఱుక నుంకించుట, కీచకుని మదమడంచుట కుఁగాక, యధర్మము జరుగుచుండఁగా నిరోధింపని విరటుమాంద్యము నడచుట కన్న బ్లిందు వ్రాయఁబడినది. రసపోణమునఁ గవిగారికిఁ గలనేర్పుదుష్యంతోపాఖ్యానము, నలచరిత్ర, కీచకవధ, సౌగుధికాహరణము మున్నగు ఘట్టములందుఁ జక్కగా వ్యక్తమగుచున్నది. ఇంకఁ గవిగారి శైలినిగూర్చి రెండుమాటలు వ్రాసి విరమించెదను. ఎచ్చటను దీర్ఘ క్లిష్ట సమాసముల జోలికిఁబోక యలంతి యలంతి పదములతోడనే కవిగారు రచన మంతయు సాగించిరి. కవిత సర్వత్ర ప్రసన్నమై ధారాకుద్దిశోభితమై, వీనుఁవిందుగా జాలువాలుచున్నది:— “తేనెపూత లగు కత్తులు, కప్పయెలుంగు

పాములు" మొదలైన జాతీయోక్తు లెల్లడఁ గానవచ్చును. బృహన్నలా
కారముతో వి రటునికడకరిగినయర్జునుఁడు "బృహన్నలాఖ్య నరుండఁ"
అనుటయు, సర్వనశాలలో భీముఁడు కీచకునితో;— "సురనారిసౌఖ్య
ముఁ గూరుచు"— ననుటయు ధ్వనిపూరితము లై యద్భుతముగా
నున్నవి. ద్రోవది సైరంధ్రవేషముతో సుధేష్ణను జూడ వచ్చినప్పుడు:—
"మొగిళాల్ కప్పిన చంద్రబింబముటు లింపుఁదక్కుచుఁ, మంచుచే
సొగసుందప్పిన నీరజాతమటులఁ సోంపేడి, ధూళ్యావృతం
బగుపూదీవటు మాసి, ప్రాంతను మఱుంగొ మానికంబట్టు" లుండెనని
చెప్పఁబడినది. ఇట్టిరమ్యములైన యుపమానములు గ్రంథమంతటను
గానిపించును. శకుంతల యాశ్రమమును వీడి యేగునప్పటి:—

"హా! యని చేతులఁ బెనచి యయ్యగళంబున జోలెగట్టు; మో
మాయసమోముఁజేర్చు, నకటా! యని యార్చును; బేర్చు గొఁగిటఁ
అయనబొజ్జలో శిరమునుంచి వగర్చును; సంద్రియగృమం
దాయమ ఫాలముంచి యిడు నశ్రువులఁ బితఁ బాయనోపకే"
అనుపద్యము సహజమై శకుంతలభావమును సమగ్రముగా వ్యక్త
ముచేయుచున్నది. కవిగారింత యుదాత్త రచన చేసినవారు కావు
ననే సరసశేఖరులైన శ్రీఅనంతకృష్ణుల హృదయమునావర్తింపఁ జాలి
నారు.

".....ముందుస్పష్టి

వరదు శ్రీరాముదృష్టి; మద్బాగ్యపూష్టి

నెనఁగు గృతిభర్త వరకృపామృత సుషృష్టి"— సని యశ్వ

త్థరావుగారు భవిష్యద్రచనా భారమును భగవంతునిపైమోపినారు. ఎట్టి

నను వారీభారతమును బూరించుట ఆంధ్రభాషకును, ఆంధ్రజనులకును
మేలుచేకూర్చును. వారూరకపూనినఁ జాలును. భక్తజనపత్నలుండెను
భగవంతుఁడు సర్వభారమును దాసే పహించును. అశ్వత్థరావుగారు
దైవప్రసాదసంజనితులు. రామాయణ పౌరాయణులు. వారియెత్తి
కోలు తుడిదాఁకక మానదు. వారీయుదాత్తకావ్యమును రాయుడు
ర్థము శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామి కంకితము చేయుటచేత:—

“కలిగెఁ బదియాఱుచన్నె బంగారమునకుఁ

బద్ధురాగంబుతోడి సగపర్కలబ్ధి.”—

వారచిరకాలమున శేషభాగమును గూడఁ బూరింతయుగాక
యని ప్రార్థించుచున్నాను.

హైదరాబాదు. }
9-8-60

(సం) దివాకర్ల వేంకటాచలం.

[శ్రీ “విద్యారత్న” శ్రీనిడుదవోలు వేంకటరావుగారు ఎం.ఎ.,
ఆంధ్రభాషాశాఖాధ్యక్షుడు — విశ్వవిద్యాలయము; చెన్నపురి.]

శ్రీవిదురాశ్వత్థదేవ నారాయణస్వామి ప్రసాదసంభవులును, వసిష్ఠగోతులును, నాద్యతనాంధ్రమహాకవిశ్రేష్ఠులును నగు “కవిరాజు” కలుగోడు అశ్వత్థరావుగారు నేడు “అశ్వత్థభారతము” అను మహాకృతి నాంధ్రవాఙ్మయశ్రేష్ఠమున నవతరింపజేసిరి. అశ్వత్థరావుగా రీవఱకే యనుభవామ్మతాది గ్రంథరచనముచేతనేగాక సుదీర్ఘతీతిని “దండకరామాయణము”ను రచించి యాంధ్రవిద్యల్లోకమున “కవిప్రతిష్ఠ” పడనినవారు. సారస్వత చారిత్రకదృష్ట్యా పరిశీలించిన, వాచిదండకరామాయణము “దండకము” అనువాఙ్మయ శాఖను కిరీటుమునంబిది. దానిని మించినదిగాని దానితోనరిపోల్పఁ దగినదిగాని మఱియొక దండకకృతి లేదు.

రామాయణము “నైరైకధారావాహికగా దండకరచన చేసిన అశ్వత్థరావుగారు “భారతము”ను గూడ, పద్యకృతిగా సంతరించుట యాంధ్రులభాగ్యవిశేషము. గ్రంథకర్తలు “కృతివిషయము”ను ప్రస్తావించుచు నిల్చుటెరిపిరి:—

“క. సౌరకవిశ్రయ విరచిత
భారతముండంగఁ బ్రతిభారతమా? యా
రౌరా కావరమా? యిది
నేరం బని యాడికొంట నే వినుచుంటి.”

అనిప్రారంభించి,

“దొరకు పరమాస్వమున్ రుచిమరిగి చేతఁ
గలుగు వరియస్వమున్ ద్రోయఁగలమెరోసి?”

అని వితర్కించి,

“.....తత్కథమాత్రజ్ఞమై
యుండఁగ, సంగ్రహఁబెన్దఁగ, నొంతొక్కొత్తఁగ నిహర్ష నొప్పుదే?”

అని నిశ్చయించి, వినమ్రతతో:-

“క. దూతకుఁడు, తలఁచకుఁడు నన్న
వేఱుగఁ, బ్రాగ్జన్మకర్మపరిసనమెది, తత్
ప్రేరితమగుకృతి దేహిక-
వారణపిఠి యగుచు”-

శిరమువాంచి “ఆశ్వాత్థభారతము”ను వినిచిరారు.

ఆశ్వాత్థభారతకృత్తు లింతదుఃఖము తమరచనను సమర్థించు
కొన నావశ్యకములే దని నామొవి. ఏమిఁతో నొక్కసారి మన నా
హితీవిమర్శకు లాండ్రపౌరస్థతవర్జితము పరిశీలించెను- ఆశ్వాత్థభార
తమునకు ముందు, భారతరచన లెన్ని సాగినవిో తెలియఁగలదు.

— క వి శ్ర య భా ర త ము. —

ఇది జగత్ప్రసిద్ధము. క్రి. శ 1050 ప్రాంతమున ప్రారంభమై

క్రీ. శ. 1300 నాటి కీభారతము సంపూర్ణమైనది, ఇది చంపూపద్ధతిని రచితమైయుండుట సర్వజనవిదితము. సన్నయ, తిక్కన, ఎఱ్ఱన-అనుమువ్వరు ఋషికల్పలు దీనిసృష్టికర్తలు.

* — ద్విపదభారతము —

ఇది పైకవిత్రయభారతమునకు ద్విపదానువాదము. దీనిని తిమ్మయ, బాలసరస్వతి, సోమన అను మువ్వరుకవులే సంపూర్ణిగా విండుట చిత్రమైనవిషయము.

— త్యాగరాజమొదలి మహాభారతము —

జన్మముచే తమిళుడై, వృత్తిచేత “ఇంజనీయరై” తెలుగున విద్వత్కవియశస్సు నార్జించిన త్యాగరాజమొదలి (1833-1879) భారతము సంతయు ప్రశస్తపద్యకృతిగా సంస్కృతముననుసరించి రచించియున్నాడు, ఇందలి విభాగములు సాధారణపద్యవిభజనతో పాటు కథాపుత్రసందర్భము ననుసరించి. ప్రారంభపద్యము- ప్రద్యేషపద్యము, ప్రధ్వంసపద్యము, ప్రశమనపద్యము-అను స్థూలవిభాగము

* ఈ మహాగ్రంథమును తంజావూరి మహారాష్ట్రరాజైన శహజీ కాలమున, నాతనియాజ్ఞచే నింబాజీ యను సతఁడు తాళపత్రములపై వ్రాయించినాడు. శహజీకాలము క్రీ. శ. 1684-1712. కావున సాగ్రంథరచన, యంతకుముందుకొలదికాలమునాటిది. దీనిని నాలుగుసంపుటములలో నాంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారు ప్రకటించియున్నారు.

గావించినాడు. ఈ భారతకృతి † అముద్రితము. సాహిత్యచరిత్ర
కారుల కపరిచితము.

— మ హా భా ర త స వ నీ త ము —

విద్యత్కవులును వ్యాస నామధేయము గలవారును సగు
అకుండి వ్యాసమూర్తిశాస్త్రులవారు (1856-1916) “అంధ్రవ్యాస
భారతసవనీతము” అనుపేర, మహాభారతమును సంపూర్ణముగా నాంధ్రీ
కరించినారు. ఇం దావిభార ముద్రితమైనది. ఇది సంస్కృతమునకు
సరియగు తెలుగురచన.

— శ్రీ కృష్ణ భా ర త ము —

వ్యాసమూర్తిశాస్త్రులవారి తరువాత వచ్చిన రచయితలు
అంధ్రాస్థానకవులు శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రులవారు. భారతమంతయు
నాంధ్రీకరించి “శ్రీకృష్ణభారతము” అనుపేర వెలువరించినారు. ఇది
యీనాటివారికి సుపరిచితమైనది.

— ఇక వచనరూపముగా రచితమైన భారతములు. —

క్రి. శ. పదునెనిమిదవ శతాబ్దినుండి వాడబడుచున్నవి.

1. మధురలో విజయదంగచొక్కనాథవారి యాస్థాని
కుంభుర్తి వేంకటాచలకవి పదనరచన. ఇది అద్భుతముకాదు.

† ఈ త్యాగరాజమొదలి “విద్యత్కర్ణామృతము” అనుకృతివలన
వీరేశలింగకవిశీవితములోని కెక్కినాడు. కాని భారతాదివిషయము
లందులేవు. నే నీకృతియందలి శకుని జూరమునుప్రోత్సహించు
సందర్భమునగల ముప్పదిరెండుపద్యములను విశ్వవిద్యాలయపరిశో
ధనపత్రికలో ప్రకటించితిని. 1945 అంధ్రపత్రిక సంపుత్సరాది
సంచికలో నీకవి యుదంతము లోకమున కెఱిగించితిని.

2. మైసూరునందు దండకనామకసోమంతుడగు కళావే
వీరరాజు, తుసాకుల అకౌతభూపాలుడు- ఈ యిరువురుచించినది.

ఇందు సభాభిష్యుపర్వములు ముద్రితములైనవి.

3. పంచొమ్మిదవశతాబ్ది ఉత్తరార్ధమునకు కొంచెము
ముందు కాలమునుండి యీక్రింది భారతవచనములు ముద్రితము
లైనవి కన్పట్టచున్నవి.

1817. వైయాకరణమురామానుజాచార్యులు. ఆదిపర్వము.

1872. నేలటూరి వేంకటసుబ్బశాస్త్రి.

1888. గోరి గురులింగశాస్త్రి.

1890. మంత్రే లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి.

1895. శ్రీ పి. రాఘవాచార్యులు.

పైరచటలు పోతకాగితములపై ముద్రితములైనవి.

క్రి. ప. 1911లో కనులపండువుగ కమనీయవచనరచనతో
తంజనగరము తేపిప్పెరుమాళ్లయ్యదేవరాజుగుడిగారు భారతమును
కొన్నిసంపుటములుగ వెలయించిరి.

శ్రీ శతఘంటము వేంకటరంగశాస్త్రిగారి భారతవచనము
మూడుసంపుటములుగా ముద్రితమైనది. శ్రీ ఆకుండ వేంకటశాస్త్రి
గారి పంచసభారతము నేడు వ్యాప్తిలో నున్నది.

నేడు అందొకరికైనోరస్వతానుబంధము మూలమున
శ్రీ పితకాగితశాస్త్రిగారు పరిచించుచున్న పంచభారతము ఆంధ్రు
లందఱును పఠించుచున్నదేకదా? కాబట్టి పద్మరచనలవలె పంచనదచన
లందును భారత మీనాడు వెలవడుచున్నదనుట అపవాదములేని
నిర్దోహము.

భారతరచన లిన్నివెలయుచుండగా, నేఁ డశ్వత్థరావుగారు తిరిగి దానిని రచించుటలో దోస మే మున్నది?— వారు “చైతాన కావరమా” అని యాడికొంట విన్నారట! నేనిట్లుందును:— చైతాన యచియకా “వరము”.— గ్రంథకర్తలు పరస్పరసోదులు!

అశ్వత్థరావుగారి భారత మనకవిధముల పెళ్ళియైనది గలిగి యున్నది:—

1. విభానాంధ్రమున— తూర్పుగోదావరిమండలమున— కవి త్రయభారతము ప్రారంభమైనది. నెల్లూరుమండలమున— చంద్రాపత్త యైనది. తక్కినభారతములు, వ్యాస శ్రీకృష్ణభారతములు— గోవామండలమున బుట్టినవి. ద్విపదకృతి, ఏకపదములు తొలిపది డిక్షణాంధ్రవాఙ్మయమునకు సంబంధించినవి. తరువాతవానికి చెప్పిందొక జన్మస్థానము. ఇంక అచ్చముగా “రాయలసీమ” దారి కొక భారతము వలదా?— దానిని అశ్వత్థభారత ముండించినది. *

2. వ్యాస శ్రీకృష్ణ భారతములవలె న్ననామమున్నతో (అశ్వత్థ) దీని ననుసంధించుట.

3. కవిత్రయ భారతమువలె చంద్రాపత్తిగాక నిర్వచ్యముగా రచించుట.

4. కవిత్రయముతరువాత నారుమండలమొంట్లో వెలువడిన పద్య గద్యభారతములు అనువాదములు. కాగా, కవిత్రయము ననుసరించుచు— వారి శ్రీ మదాంధ్రమండభారతముపైనే “సత్తం

* ఈ నడుమ బోధార్థేయరులు కల్పూరి వేంకటనారాయణరామమహాశయులు పంపాభారతమీను వెలయించిరి. అది పేజుకృతి.

తృమహాపద్యకావ్యముగా, సంగ్రహముగా, సులభగ్రాహ్యముగురితి భారతకథను దెలుపుట-

5. కవితారచనయందు ప్రాచీనసంప్రదాయముల ననుసరించుట.

అంధుల కైదవవేదమైన భారతము పైరితిని యైదుగుణములు విలసిల్లునట్లు రచితమైనది అశ్వత్థభారతము.

ప్రస్తుతము ముద్రింపబడిన గ్రంథమున ఆది, సభా, ఆరణ్య, విరాటపర్వములుగలవు. ఆదిపర్వమున నాలుగు, సభాపర్వమున మూడు, ఆరణ్యపర్వమున నాలుగు - విరాటమున నైదు - మొత్తము పదునాఠాశ్వాసములు - 3123 పద్యములుగలవు.

సవీరపద్ధతి ననుసరించి, నాందిపగ్గస్తావనలో గ్రంథకర్తలు తమచరిత్ర సంగ్రహముగఁ దెలిపిరి, ఇది నాబోటి సౌరస్వత చరిత్రకారుల కత్మంతము నుపయుక్తము. ఇది దింకొకవిశేషము గలదు. అనాడు నన్నయభట్టనకు, నారాయణభట్ట సహాయముచేసెనని నన్నయయే తెలిపియున్నాడు. (ఉ. పాయకపాకశాసనానికి....) ఆ సహాయము మనకుఁ దెలియరాదు. సరికదా, సందేహములకుఁ దాదాసంగినది. ఈనాడు అశ్వత్థభారతమున - గ్రంథకర్తలు - కవి భాషణబిరుదాంకితులు, కమనీయ కవితారచనావిశారదులు కి "కప్పగల్లు సంజీవమూర్తి" గారిని సముచితోక్తులతో సంతోషించుచు, సభాపర్వమున ద్విత్వీయాశ్వాసము వ్రాసి సహాయముచేసిన విషయమును కి రాయలసీమయందుఁ బుట్టిన కవిరత్నములలో సంతోషమూర్తిరావుగా రొకరు. ఈనాడు వారిప్రశంసయే కన్పట్టదు. అశ్వత్థభారతమున ఇది వెల్లడియైనది. సౌహిత్యప్రియుల కది సంతోషవార్త.

గ్రంథాదిని వెల్లడించి తమకృతజ్ఞతను దెలిపినారు. ఇది యెంతయుఁ బ్రశంసనీయుము, గ్రంథకర్త సహృదయత నిది సుబ్రహ్మణ్యము సేయుచున్నది.

— క వి తా ర చ న. —

ఇందలి పద్యములు చమచ్ఛమన్నప్పడు, మనకు సన్నయ తిక్కనాదికవుల రచనలు - కన్నులకు గట్టినట్లుండును. మనము సొంతముగ కవనము చెప్పుట సులభము, కాని, చమకవుల పోకడలనే యనుసరించుచు, వారిపదముల నూతనములు, మన ప్రత్యేకతను నిలుపుకొనుచు కవిత సాగించుట దుష్కరము. ఆశ్చర్యభారతము నందలి కవితాధార, యెక్కేరీతి గ్రామ్యుడుకులుచక సాగించు, చమవువాని కేపాటి వాచకతయున్న జాలును. ఇది విచిత్ర భుజించుట. పదములు, భావములు, తమంతటతామే చొరబడిపోవును. ఇదియు గ్రంథమునందలి కవితానైపుణ్యము.

వ్రాయుచున్నది భారతముగాని గ్రంథకర్తకు భారతకవుల యెత్తుగడలు పరిపాటియగుట సంభావ్యమే. అయినను కవితాజాగృహిరికి బిమ్మెరపోతకవియందు ముక్కుతొడిమన్నట్లు తెలియుచున్నది. పోతరు: - “పూర్వకవిజన సంభాషనము గావించి, పదసూచకపద్యకుం బిరియంబు వలికి, భావకవుల బహుశక్తిని”న రీతిని, ప్రస్తుతభారత కర్తయ: -

“శబ్దానుసారము సంగ్రహం బొందినె సుకష్ట భాగ్యనింది,
మొన్న నిన్న చన్న మత్కులబాల నెంది,
ఉన్న, పుట్టనున్న కవులకుం” గేలుమోక్షియను.

బంతియేకాదు- ఎత్తుగడలలో పోలికలు గలవు:-

“తిగ్జగన్మోహనమౌ సభాభవన ముద్ధిపింప (అ.భా.న.భా. 1-16)
 తిగ్జగన్మోహన నీలకాంతి తనువుద్ధిపింపఁ (పోతన పద్యము 218)
 పావద్వంద్వము నేలమోపి పవనుక బంధించి (పోతన అష్టము)
 పాదాంగుష్యమునూడి నిల్చి ముఖముకై కెత్తి (అ.భా. అర 100)
 అరద్యాపర్పము తృతీయాశ్వాసము- హనుమంతుడు తనశరీరమును
 పెంచిన సమయమున, శశ్వత్థరావుగారు, పోతనరచితమగు వామన
 తిగ్వికృత మావతారపుట్టము ననుసరించి యెంతో మనోహరముగా
 రచించియున్నారు.

“వసునక చత్రమునై, శిరోభరణమై, ఘాతాంకమై, హారమై,
 కరహత్యమ్మయి, కట్యులంకరణమై, కాలందెయై, పాదుకా
 పరమై తోడుగ భానుమండలము, సంపర్దిల్లుచుక జూడ్కికి
 భరమై పొల్చె ద్వివికృతమాకృతని విశ్వలబ్ధ నిందారుచుక,”
 నా చూచిన భారతములలో నెట్టిది కానరాలేదు. శశ్వత్థరావుగారు
 రాజరేచు భక్తశిఖామణులు.

— చందస్సు —

సర్వజనగ్రాహ్యము లగు జాతివృత్త చందస్సులతో గ్రంథ
 ము రచితమైనది. అయినను- ద్విపద- షట్పదీవృత్తములు ప్రవేశ
 పెట్టఁబడినవి. మఱియు, గీతమాలిక, దండకము, మత్తకోకిల, తరల
 భుజంగపూయతము, మున్నగు చందోభేదములు, చదువరులకు
 విశ్రాంతిని గూర్చుచున్నవి.

ఈ భారతగ్రంథమున నింకను చూపవలసిన విశేషములు విశేషముగా నున్నవి. కాని గ్రంథవిస్తరభీతిని పరిమించెదను. దీని నామూలాగ్రముగ నే జదివి, చదివినయంతట నే నెవలలో గుదురు కొన్న భావముల నిట నుట్టుంకించితిని.

భారతకథ యాంధ్రుల కత్కంఠ పీఠిమౌళ్యమైనది. అట్టి భారతకథను, పద్యరూపమున ప్రపంచిగిచి- ఆశ్చర్యరూపుగా రచనాత నాంధ్రసౌరస్వతమున మహాకవిస్థానము సలంకరించినారు. వారో తక్కినపద్యములను నట్లే “పరమగౌరవమున” రచించి, సలహాస్థాన భారతముచే వాఙ్మయవీధిని సమధికముగ సలంకరించుకైయుడురగాఁడ!

ఇతి నిజమే -

ఇట్లు

(సం.) నిమగ్నములు వేంకటరావు ఎం.వి.

విద్యారత్న:

చెన్నపురి విశ్వవిద్యాలయము-

భాషా శాఖాధ్యక్షుడు,

["విద్వాన్; విశారద, బాలకవిభూషణ" శ్రీయుత కె. హెచ్. సత్య
నారాయణరావుగారు, తెలుగుపండితులు, పరిషదున్నతపాఠశాల,
అలూరు.]

—❀—

స్వాగతము! అశ్వత్థభారతమునకు స్వాగతము!!

కవిత్రయభారత మాంధ్రసౌరస్వతాకాశమున ధ్రువతారయై
యద్వితీయపుష్పల వెదజల్లుచుండ మణియొకభారతమా? ఇది యెం
తసాహసము? అని కొండఱుచురేమో! అననిండు—

“పెద్దనవలె గృతిజెప్పిన

బెద్దనవలె; నల్పకవినె బెద్దన వలెనా?

ఎద్దనవలె, మొద్దనవలె”— అని పలికిన పూర్వకవి నుడులను
అధారమొనర్చుకొని— అతక్కెడతో దూచి చూచినచో నేటికపు లెం
దలు నిలువఁగలరో తేల్చి చెప్పఁగలవారెవరు? సామ్రాజ్యమున
సనేకసామగతరాజు లుండనట్లు, కవితాసామ్రాజ్యమునఁ దండోపతం
డములుఁగఁ గవు లుండవచ్చును. సౌర్వభౌముఁడు రత్నఖచితదివ్య
సౌధమును నిర్మించుకొనఁగల్గిన దక్షతగలవాడైన, సామంతరాజు
చంద్రశిలానిర్మితమగు భవననిర్మాణ మేలచేసికొనరాదు? అట్లే

యీకృతనిర్మాణముగూడను. అశ్వత్థరావుగా చీకటిని రచించి ధర్మజన్ములైరి.—

ఇతిహాస పురాణముల రచన సౌహసికులకుఁ బ్రీతికరమిది. తద్రచనామగ్నుడగు కవికిఁ బౌరాణిక ధర్మపుష్పపుష్పలయెడఁ బ్రేమాదరము లుండితీరవలెను. నాటివృత్తులవలెఁ జానును మాట్లాడవలెను. నాటిజనులకుఁ గలిగిన సమ్మతములందు సీతనికి విశ్వాసముండవలెను. “నవ్యిదోమరుకాక నాకేమిసిగ్గు” అని కవి బ్రజ్జుచిగించెను. కూర్చుండలేడు. పగస్తుత “అశ్వత్థభారత” గ్రంథరచయితలగు శ్రీయుత కవిరాజ అశ్వత్థరావుగారి కట్టిపెట్టానము కలదు. సంచితభాగ్యముగను సుందరకవితాశిల్పము వీరిహస్తగతము, అదియే వీరి సమరసత్వమునకుఁ బ్రేరేపించిది.—

సవ్యభారతనిర్మాణమునకుఁ బోలకొప్పు యీకవిపర్యుడు కవిత్వయభారతమునుగూని సంస్కృతమాత్మకనుగూని యథాతథ్యముగ ననువదించలేదు. మూలకథలో నెడినెడ నుపేక్షానరకురములు పొడసూపుచు భారతకథాప్రోతస్వసేనిఁ గలిసిపొసఁచుచుండును. ధర్మసంస్థాపనము నాటియునుల ధ్యేయమై యుండెను. అందులకే సత్కీలమిదియని చూపుభారత మవతరించినది. చాలికి నుపేక్షానము లుద్దీపకములుగ నిలిచినవి. కాని యశ్వత్థభారతమున నవి చాలవరకు విడువఁబడినవి.—

కవి స్వతంత్రుడు. చాసితోచోనది కవిత్వము. అట్లే స్వాతంత్ర్యమును వీరు చాలవరకు పనియొగించుకొనెరి. పిరికి యురాణపురుషులందును, ఋషికులమునందును మెండుగ గౌరవము

కలదు, అందుల కీక్రింది సమస్తనమే యువాహరణము:-

దాశరాజపుత్రక- మత్స్యగంధి యొకనాఁడు తెప్పనడపుచుఁ బరాశరునికంటఁ బడినది. ఆ యన్నులమిన్నను గాంచి పరాశరుఁ డుక్కిరివిక్కిరి యైనాఁడు. ఈతనికిచెడుబుద్ధి యేలకల్గెనో యని అపె కును ఆశ్చర్యము కలిగినది. “ఇది సిగ్గుచేటగుట” అని మందలించి నదికూడ. అప్పుడు మదనశరవివశుడైన పరాశరుఁ డిట్లునుచున్నాఁడు-

“.... నిద్రి దైవకృత మో

పనితా! వెఱచేల? నుఱకవాటెడు నాకుట

మన నిది జగద్ధితంబగు

ఘనకారణ మొందుగలుగఁగా నోపుఁ జూమి!”— ఇట్టిది యీ కవిపతంసునకు ముసీకరునియందు గల అమలినవిశ్వాసము. ఈ సమర్థున సన్నయ రచనయందు లేనిది. వీరనినట్లు జగద్ధిత మగు ఫలమే గలిగినది. ఇదియే వ్యాసభగవానుల జననము.

కవిరాజుగారు శకుంతలోపాఖ్యానమునఁ గొన్ని మార్పు లొనర్చిరి. భారతమున శకుంతలాదర్శనము దుష్కృంతనకుఁ గణ్యా శ్రమోపాంతముఁబండు యాదృచ్ఛికముగ జరిగినది. ఇక అభిజ్ఞాన శాకుంతలమున దుష్కృంతన సుపసిద్ధి నెఱుంగని శకుంతలను ఒక తుంటరి తుడ్మెచ బాధించును. తన్ని వారణాధము దుష్కృంతుఁడు శకుంతలను సమీపించును. కాని యశ్శతభారతమున దుష్కృంతుఁడే పోయి:- “ఒకరుగలరు - చనుదెలి” యని- బిగ్గరగఁ జీరును. దుష్కృం తునకు శకుంతలాజన్మవృత్తాంతమును శకుంతలచేతఁగాక ఒకచేటి చేఁ జెప్పించిరి.— కణ్వాఁడు శకుంతలను మెట్టినింటి కంష్టఘట్టమున

అభిజ్ఞానశాకుంతలము ననుసరించిరి. ఇట్లే కుంతీచరిత్రమునఁగనాడ.-

కన్యయగు కుంతి నూర్చుని సమంత్రకముగ నాహ్వానించి నది. వానివరమున నద్యోగర్పమున నొకశిశు పుట్టుచుండును. పంశ మర్యాద లేటఁగలసినవే యనుశంక లామెను బాధించినది. దైవ ఘటనావశమున నొక మందన మటువైపుననే పచ్చినది. కర్మార్థి త్రుని- భాగ్యవ్రతసూచిపుని విడువలేక కుంచినది. ఆమె మాతృ హృదయమున కది యొకశాకుము. అచ్చటఁ గవిగారు పోయిన పోక డలు కడువమ్మములు.

ఏకలవ్యుఁడు ప్రాణునిపై గురఁభావము నుంచె- అపార ధరుర్విద్యాపాటవమును గడించుకొన్నాఁడు. పాచ్చిలో మునోరుజ వెట్టితలలువేసినది. దాని కామూర్తియైన దామెఱుకదక్షిణాంగుఁడౌచును. వానిత్యాగమును గని:-

“కనుల ముద్రలు బొడకఁగఁ

గని యర్జునుఁ డేకలవ్యుఁ గొఁగియిఁగ్రుచ్చెక.”- అని వచించి కవిగారు నరున కేకలవ్యునిపై నుంచిన అపారభావమును ముఱగు పఱచి సహృదయునిగాఁ దీర్చిదిద్దిరి.

సభాపర్య ద్వితీయాశ్వాసము చక్క తక్కిన గ్రంథముంతయు శ్రీ అశ్వత్థరావుగారే నిర్వహించిరి. వీరిధార యొకపెలక్షణతను బుణికి పుచ్చుకొన్నది. నాతికలిసములగు మృదుపదములగు, సుదీర్ఘములు గాని సమాసములును, గొంతకొంతకు సంతమొందు చాక్కములును వీరికవిత కొకప్రత్యేకత నాపొదించుచున్నవి.

తనలోఁ బెసఁగెడు భావోద్రేకము నొకపీఁడుఁడు చాలనుల

భముగఁ బ్రస్తుతీకరించును. దానికివలయు సుందరపదసంపత్తి
వీరికిగలదు. ఇంచుల కుదాహరణము:-

కోనిపచ్చిన దేవవేశ్యను సరుఁ డుపేక్షించినాఁడు. అమె
విషయవాఁ ధాపూరితహృదయము నెఱుంగక - “వీడురాకక మనికి
కృతార్థబుసయ్యెచూతా!” యనినాఁడు - “మాతృస్థానముభావింపని
వాఁడు మనుజుడు” వని యేమేమో విచారించి మొదలిడినాఁడు.
అప్పుడామె:-

“.....చేశ్యయంటక

ప్రణవార్థవేచారమటై? రతికూటమునక

గనుటె స్మరాక్షరగుణితము?

మనూస్త్రమె దేవలోకమహిళలపట్లక?”- అని చక్కగ
నోయ మూయించినది. ఇట్టివిశేషములు గ్రంథమున నెన్నియేని గలవు.

పీరిపద్యములందు అన్వయక్లిప్తత కానరాదు. అట నట
నొక్కొకపద్యమున రెండుమూఁడువాక్యము లుండుటయుఁ గలదు.-

పీరిన్నకపోలకల్పితము లగు ఉపమోత్పేక్ష లతిమనోహర
ములుగ నుండును:-

కణ్వాశ్రమమున- “ఈనినపులులు చన్నిచ్చు నాఁకలిగొని
పిఱుఁడఁజేరెడు లేడిపిల్లలకును.”- సమబలులైన బకభీములు పోరు
సపుడు:- “ప్రక్కలాత్తఁగ భూమి తక్కితై తూఁగినది.”- భీమ కి
హ్యూరుల బవరమున:- “అభ్రముదిగ్రృమఁజెందినది.”-

దమయంతీవిరహతప్తయై, కలిపీడాసంత్రస్తుడై బాహు
కుండుగ సున్న సలుఁడు ఏవేవో కలపరించినాఁడు. జీవలుఁడు దానినిఁ

బసిగట్టి యడుగు:-

“ఈరూపునకుంగాంతయె?”

మారునితాపంబె? - సఖుండ! మనసగుటను శృంగ

గారగ్రంథములోనిది-

నేరిచినవి చెప్పినాడ- నిర్దురదామెక” - అని చక్కగ చెప్పి

కొన్నాడు.

సౌగంధికాపహరణార్థము అరిగిన భీమునకు నాంజనేయుడు తబట్టించినాడు. అప్పుడు మారుతి భీమునిఁ జేరించి, కడుకు మెచ్చి, వానియిద్బందీర్పుఁ దొంటిచ్చిరూపమును జూపినాడు. శ్రీ అశ్వత్థరాయ కవిరాజుగారు తమఉపోసనాచైత్ర మగు సమీపకమారుని విరాడూపమును జక్కని పురాణశైలిలో:-

“వరుసక ఛత్రమునై, శిరోభరణమై, ఘోరాంకమై, హారమై,

కరహాత్యుయి, కట్టులంకరణమై, కాలంబెయై, పాదుకా

వరమై తోడుగ భానుమండలము సంపర్దిల్లునుక జాగ్గికిక

భరమైపొల్పెఁ ద్రివిక్రమాకృతిని విశ్వంబెల్ల నింకారంబుక”--

సాక్షాత్కరింపఁ జేసిరి.

ఇక విరాటపర్వమునకు వత్తము. ఇది భారతమున చర వద్దుటములలో నొక్కటి. ఇట సదనద్భుత్తములనడుము చిక్కతోఁ చని సుధేష్ఠపాత్రకలడు. ఆమె సాధ్వి; సామశీల. తమ్ముని కాదు వివశతను ఓర్వదు. వానినిఁదగినంతమారములో గుంచుటకై వాని మాటలను గీటునఁబుచ్చినది. తగదన్న నుడిగెడివాడు కాదు నీవ కుడు. కార్యమేమి యని వెతఁజెందినది. వాని నెన్నియోచిధముల

సూరార్చిస్తది. తుద కథర్కము వైపునకే వాలుచూపినది.— “మధువుఁ దెమ్ము చూతము నీదు గమనవేగంబుకా”- అని సైరంధ్రి కాజ్ఞాపించినది, పాపము! ఇంతయైనను ద్రౌపదిగ్రహింపలే దనుకొన్నది. అందులకుఁ గృష్ణః— “పోవసే నోప నచటికి దేవి! నీదుసోదరుఁడు దుండగోరమ్మ” అని కనరుకొన్నది. కాదుమఱి?— ఆమె అగ్ని జ్వాల- జ్వాలముఖవరప్రసాదినికదా?— సుధేష్ఠ యింకనుఁ జిక్కులఁ బడినది. తమ్మునిగౌరవమునుఁ గాపాడవలె, అందులకె— “తనగుణ ముఁజుట్టి పరులు సుత్తములుఁ జెట్ట- లగుదు రంతియ”- అని సమాధానించినది. అట కపిచాతురి స్తవనీయము!-

ఈ కవికి హాస్యముపై నొకకన్నుఁగలదు. సరసమగు హాస్యమునుఁ బ్రకటింప సవకాశము దొరికినచో నీతఁ డూరక పోనీ యుండు. పార్థునిచే బంధించఁబడిన పాంచాలపతినిఁ జూచి ద్రోణుఁడు— “పీకెవ్వరయ్య! ప్రపటమహారాజులె”- యనినాడు. ఈకవియు హస్తచార్యుని నించుమించు సనుకరించెను.

ఒక మనఃకలత్రాసంగము:- ద్రుపదుఁడు ద్రౌపదీ స్వయంవరమును జూతినాడు. భూరిదక్షణలు దొరకునని యొకబాపఁ దాసఁజూపఁ- జూతమని పొండవులును బోయిరి. కృష్ణునిపైగల యంతరార్థ మెఱిగిన బ్రాహ్మణవేషధారి- అర్జునుఁడు- విల్లందుకొనిఁ బోయినాడు. అప్పుడు:-

“ఇంద” మని సూప విలునొకఁ,

“తందుకుగా, దతఁడుచోవు సల్పాచమనం

బుం దీర్చ" - ననె నొకఁడు; నభ

యందు నిలుచు నరునిఁ జూచి ముంపఁబునచ్చుక" -

ఈ కవిగారి కవనమున నెఱనెఱ సంపర్కముద్ధిగ జాతీయములు, సౌమెతలు విరివిగనున్నవి. - "ఏపుట్టు నెంతటిపాముకలదొ" "తూ-చా యేమియును దప్పక" - "ఒకయువరమునుండి పండి యూడినవారలో" - మున్నగునవి. కాని యీకవిగారును మఱి కొందఱు కవులవలె ఛందోనియమపుసెకల వైష్ణవము ననుభవించినారు. అందుకే కాబోలు - "వీరలకోప మాదునకె పెట్టెను" - "పిట్టకొంచెము కూత పెద్దది" - "ముందుతటాకము వెనుకఁ గూతము" - అను సూక్ష్మరూపముల నిచ్చి - నిజరూపముల కించుక వికారము కలిగింపవలసి వచ్చినది.

సభాపర్య ద్విత్తియాశ్వాసమును "కవరూపము" దిరుగ విరాజితు లగు శ్రీ యుత కప్పగిల్లు సంజీవదహర్మిరావుగారు నిచ్చి హించిరి, వీరు సరసకవిత్వమున నిర్వహిస్తులు, నీతిసభాకథననైపుణ్యము కడుంగడు హృద్యమై విచిత్రముగ నుండును. అశ్వాసము మొదలడిసఁ జాలును. కదవఁజకును వెటువలేము. కదెఱుహ్మధామలు వీరికవితలో గోచరించును.

రాజరూపమునకు వచ్చిన మర్కటము, కుచ సభాభవనముఁ జూచునాడు. అచ్చటి నిర్మాణవైశిష్ట్య కన్నులుబొందినాడు - "సేతులేనిచోట నీ రండుఁ జొర, కది ముకను చోట లే నిలుంచు"

— విభ్రమకు లోనైనాడు. దీనిని గని పొండవులు ద్రోపదినహితముగ నగిరి. కాని సంజీవమూర్తిగారు:— “ఎవరొనగినన వ్వదేపాపమెఱుగని ద్రోపదివి”— అటం చెంచినాడు. అని రచించిరి. కవిత్రయ భారతమున ద్రోపదినవ్వినట్లున్నది. శ్రీసంజీవమూర్తిగారొసర్చిన యీ మాధు ద్రోపదీశీలమునకు మఱిత మెఱుగుగూర్చినది. వీరికి ద్రోపదిపాత్రయెడఁ గల ఆదరానుభూతు లట్టివి.

ద్రోపది ధర్మనందేహములను ధర్మజుడే తీర్చినమధుఁ డని భీష్ముఁడు సూచించును. నన్నపార్శ్వనిరచనలో ధర్మజుఁడు మిన్నకుండును. కాని యీ భారతమున ధర్మతనయుఁడు సంకయనివారణమొనర్చును. ఇ దెంతేని సమర్థనీయముగా నున్నది. ధర్మాచార్యుని— ధర్మనందేహము గల్గినచోట— మూఁగివానిని గావింపట— ధర్మవిరుద్ధమగునని సత్కవితాకర్మపితారదులైన సంజీవమూర్తిగారిలేఖని యప్రయత్నముగ లిఖించినట్లున్నది. భేష్! వీరు కవిభూషణులెకాక ధర్మభూషణులునైరి.

ద్రోపది యేపాపమునెఱుంగను. దుష్టశక్తు లామెనుఁ గట్టి పెట్టినవి. అనమాక్షుడైన మార్క్సినుమగలు కట్టెదుట నున్నారు. మూర్తిగొన్న ధర్మము లనఁదగు భీష్ముడోలులు సమక్షమందే యున్నారు. కాని వారందఱు ధర్మబద్ధులు. ధర్మజనియమన్యాయముతో దా నాశించినధర్మమును నెదురుతిరిగినది. ఇప్పు డామెకేడుగడ యొక్క సర్వేశ్వరుడే!— నిజమనరక్షణార్థ మామె మొదటఁ బెనఁగులాడినది. పిదప—

"పదిలంబుగ వలువను మెయిం

గదియింపంగఁ బెనఁగు టుడిగి కరములరెంటికి

గదియించె నోనటిపైఁ దన

హృదయస్థితు కృష్ణుకడనె దృష్టినిలుపుచున్." -

కృష్ణభగవానుని ధ్యానించినది. ఈపోకల కదలరమ్మము. జపముడిగి నిస్సహాయుడై మొఱలిడు కరిరాజు మనతలఁబడనఁ బారును.

ఈకవిగారికి ద్రౌపదిపట్ల మిశ్నుటమగు చక్కెరఘాటము గలదు. ఆమెపై నాచరింపఁబడిన యచమానము ఈకవిగారితో కలుగించినది. స్వయముగఁ గ్రుడ్డులైయున్న భూర్జుల్లేరి: -

"ధర్మనిష్ఠు నొక్కదొర్బల్యముగ నెంచి

గలిత నొక్కయబలగా గుఱించి

తాఁగు వీరి నోర్చి ధర్మ ముప్పటికార

కున్న సతిసతీత్వ మూరకున్నె?"

అహ! యెంతసుందరమగు భావము! - ధర్మనిష్ఠులైనదాదా విశ్వాస విట్టిదే! -

దుర్యోధనుడు ద్రుపదిసంబును దోడైర, నిజానజనిం బంటినాడు. దయాక్షర సూర్యహృదయుఁ డగు వాఁడు పాంచాల్, దతిమిఁకొనుచు వచ్చిరాడు. అదృశ్యమును గాంచనొక కపిగారు -

"వనితతొట్రువడుచు జనుచుండఁ దెరదోతె

ధూళి భూనభోంతరాళ ములమె" - అని చెప్పి అపొదివృశ్యమునఁ మరకుఁగూడఁ గనఁబడకుండచేసి రక్షించినారు.

ఈ కవీశ్వరుడు అలతి యలతి పదములతోడనే చాలసూటి మాటలాడును. క్రోధమెఱుంగనిధర్మజుడు, దుర్యోధనుడు దురోదరమున కాహ్వానింప వలదనును. వాడు పరుషములాడును.

“హిమకిరణనియందును వే

డిమి పొడసూపెనొ యసంగ డెందమురవుల

యమతనయునియందును గో

పము” పొడసూపినది- అప్పుడు ధర్మజుడు పలికినతీరు-

అపలుకులోని వాడిదనము- అద్భుతములు.- “బావురుగానికిఁ జిటి చిలుకపడంతి నోటఁజిక్కినకైవడి”- మున్నగు నుపమానము లతరమణీయముగ నున్నవి.-

మొత్తముమీద- కవిరాజ, కవిభూషణులు తమతమచనా భాగములను రమ్మముగ నిర్వహించిరి. సదమలమ్మదుమధురపద శోభితమైన యీయరువురి కవనము పండితపామరజనసులభమై సర్వజనాదరణమునొందఁగల్గిన దని చెప్పుటత్యుక్తికానేరదు. ఇది సర్వవిధముల “సుబోధాశ్వత్థభారత” మనఁదగినది.-

కఫిత్రయభారతమును బఠించి యానందింపఁ జాలని వారు ముస్తుందుగా నీసుబోధాశ్వత్థభారతమును జదివి భారతకథామృతపానమొనర్చి యానందకందళిత హృదయారవిందు లగుదు రు. సుబోధా నాపంతయు సందేహము లేదు.

కవిద్యయ విరచిత మగు నీకృతి యాంధ్రవాఙ్మయకాళమున
ధృవతారయై విలసిల్లుగాక!-

శేషించిన చతుర్దశపర్వముల విరచించి ప్రకాశన మొన
ర్చుటకు వలయు నాయురారోగ్యైశ్వర్యములను, సత్కవిహృత్ప్రకజ
నిలయుఁ డగు సర్వేశ్వరుఁడు “కవిరాజ” అశ్వత్థరావుగారికిఁ బ్రసా
దించుఁగాత!-

అట్లు

పిదపస్మితైశ్వరుఁడు,

(సం.) కరిచేడు హేమార్య సత్కవిరామయ్య రావు,

(విద్వాం- రాష్ట్రభాషావిశారద.)

ప్రధానాంధ్రపండితుఁడు,

పరిమ దుష్పితవోకశాల, ఆలూరు.

[శ్రీ నందూరి బంగారయ్యగారు, బి. ఎ. బి. యల్; అడ్వకేటు;-

రాజమహేంద్రము.]

మధ్యశ్రీ “కవిరాజు” అశ్వత్థరావుగారికి,

ఆర్యా, సమస్కృతులు,

అశ్వత్థభారతమున మీరు పంపిన 4 పర్వములను
సావధానముగ బరిచింతిని.

మొత్తముమీద మీయిరువురికవిత్వమునను ధారాశుద్ధి-
కథనచమత్కృతి— సంగ్రహీకరణనైపుణ్యము మున్నగు అపురూప
సద్గుణములు గోచరించుచున్నవి.

కవిత్రయభారతము సంస్కృతభారతమునకు సంగ్రహ
స్వరూపము. అశ్వత్థభారతము కవిత్రయభారతమునకుగూడ సంగ్ర
హస్వరూపము. మీయరణ్యపర్వము అప్రస్తుతములగు ఉపాఖ్యాన
ములను, ధర్మబోధను, పరిహరించుకొని కవిత్రయకృతారణ్యపర్వ
ముకూడ ఇంకను ఎంతసంక్షిప్తపరచుటకు వీలుగనున్నదో సూచింప
జాలియున్నది. భారతమంతటి భారీవత్తుగలగ్రంథమును రచించుటకు
సామర్థ్యము మీయిరువురకు నున్నదనుట నిస్సంశయము.

కవిత్రయమువారిభారత ముండగ మరల మీభారత మెందు
కనుప్రశ్న సమంజసముకాదు. సహృదయుల కుదయింపదగినదియు
గాదు. “ముఖేముఖేసరస్వతి” యనిగదా? భారతమంతటిరసోన్మదము

పవిత్రమును సగువస్తువును పునఃచమత్కరించి రచింపఁ జూసఁకొనుట మీసంస్కారాన్నత్యమునకును సౌమర్థ్యమునకును నిదర్శనము.

కవిత్రయకవితామహాత్వమునందు మీకుగలభక్తి మీభారతమే వేనోళ్లఁ జాటుచున్నది. కవిత్రయమువారి ప్రత్యేకసుడికారమును, కొన్నికొన్ని విశిష్టప్రయోగములను మీరాయాఘట్టములలో యథాతథముగ పునరుద్ధరించుకొన్నారు. సన్నయరచనకు మకుటాయమానము నలోపాఖ్యానము. ఎఱ్ఱనరచనకు ధర్మవ్యాధచరిత్ర, సౌమిత్వపాఖ్యానము. తక్కినయారణ్యపర్వము నెంతసంక్షిప్తపరచినను ఈ మూటిని మీరు విడువలేరు.

శకుంతలోపాఖ్యానము, భీష్మచరిత్రము, సత్పతీచరిత్రము, బకవధ, ద్రౌపదీస్వయంవరము, కిరాతార్జునీయము మున్నగునాయాఘట్టములలో రసమునకు కథకును కీలకములగు సంశయములను విడువకుండ, బైచితీప్రధానముగ చిత్రించుటకు మీరు సరిపెనకృషిచాలప్రశంసార్హము. మీరు పాత్రపోషణమునగూడ ప్రత్యేకశ్రద్ధవహించుచున్నారు.

శ్రీసంజీవమూర్తి గారిశైలి తేటదేరియున్నది. మానసికప్రవృత్తిచిత్రణమునను, శిల్పపుష్టియందును మేలుచేయి.

ఈతీరుగను, ఇంతకంటెప్రశస్తముగను మీరు భారతము సంతను ముగింపవలెనని ప్రార్థించుచున్నాను. మీకు నాహృదయ పూర్వకమైన అభినందనములు.

విజయదశమి.

చిత్త గింపుడు.

22-10-58

(సం) నందూరి బంగారయ్య.

[శ్రీ పి. శరభాచార్యులు, బి. ఎ. యల్. టి., (అష్టావధాని):

జిల్లావిద్యాశాఖాధికారి, ఆదోని.]

శ్రీ అశ్వత్థరాయకవిగారు రచించిన ఇతఃపూర్వకృతులు “దండకరామాయణము, అనుభవామృతము” కొంతమాత్రము తటస్థించినది. అట్లే వారి అశ్వత్థభారతముకూడఁ జూడఁజాలితిని.

ఇందలికవనము, సరళము, ధారాళము, మనోహరమునై ఉన్నది. ఆయాసన్నివేశముల కనువైన నైలి, భావవిన్యాసము, కావ్యమునకు ఔచిత్యశోభను కల్పించి పాఠకులచిత్తము నలరింపఁగలిగియున్నది. గుణరూపములయందు వీరికృతులు పెద్దదనము సంతరించుకొని కవికి, భక్తితత్వములపైఁ గల మెండగుప్రీతికి నిదర్శనములై యున్నవి. ఈభారతకృతికూడ రాయదుర్గమువేంకటరమణుని నామమును ప్రత్యాశ్వాసముయొక్క అద్వంతములయందు స్మరించుచునే పాఠకలోకము ఎదుట ప్రత్యక్షమగుచున్నది.

కవిత్రయకవితలతోఁ బూర్ణరూప మందిన భారతమును శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారివలె వీరును ఒక్కరై సంక్షేపరూపమున, ఆంధ్రలోకమున కందించుట ముదావహము. భారతము “భూదేవకులాభితర్పణమహియఃప్రీతి” గల రాజరాజొక్క డుండినందున, అతనియాజ్ఞానుసారము నన్నయ్యవ్రాయుటలో— మిక్కిలిగా, కొన్ని

వర్ణములపొగడ్తలు, కొన్నింటితెగడ్తలు, వర్ణధర్మములఁ బ్రపంచించుపట్ల గర్వణీయవ్యత్యాసములు ప్రతిపాదించఁబడినవి. నేటిసమాజమునకు వీనిప్రయోజనము శూన్యము. కావున కథాసంక్షేపణలో ఆధునికులు ప్రస్తుతసమాజమునకు వలయుసందేశములనే ఏరికొనుట, అట్లే చిత్రించుట అవశ్యకము. కావుననే కాబోలు వీరు:—

“అవలషోడశదానంబు లాచరించి;

ఇష్టమృష్టాన్నములను సంతుష్టిజేసి,

అచటఁ జేరిన సర్వుల నుచితక్రితి

గారవించెను ద్రుపదుండు వేఱు వేఱు”—

అని సర్వగౌరవమును, శ్లాఘనీయముగాఁ జేర్కొనిరి. “విప్రుల నుచితక్రితి” అని మాత్రమే ఆదికావ్యమునఁ బుష్కలముగాఁ గన్పడుచుండును.

కవిభావనాశక్తి ప్రశంసనీయవైచిత్రీ కలదనుటకు దార్ఙ్గాణముగా:—

192 పుటలో:— “సింగారమె పురి యయ్యెనొ”?—

108 పుటలో:— “తిలనమానాణుమణి కోటి దిద్దితీర్చి

తనువొనర్చుట”

“మొలిపించె నలువ నలుగడ

నలుమొగముల నింతిఁ గాంచ”

ఇత్యాదులు పేర్కొనఁదగినవి,

కవి లోకోక్తులను రమణీయముగా, వాడుటలో, మిథులకులుండు. సహజముగా సులభముగా, నానుడులవలె తనదలంపులు

కుదించి వ్రాసియు హృదయముల నలరింపఁగలఁడు. 424 పుటలో:-

“అలన్యోదమృతం విషయమ్ముగద! యిష్టార్థమ్ము సాధింపఁగా”-

“తరుణి ధవునకు హర్షసంధానకరణి”——

“కాంతలు కారణముగ మతిమంతులును జెడుదురు”——

“ఒకయుదరమునుండి పండియూడినవారలో”——

“అమరపతి యాజ్ఞకన్నను, అతనిసుతుని

ప్రేమరసికత్వమునకన్న వేయిరెట్లు

మిన్నతిగించెను నీనుడు”.——

“కన్నులలోనఁ గన్నులిడి”——

అని లలితమనోహరముగా వ్రాయుశక్తి కవికి అవ్వారిగాఁగలిమికి పైవన్నియు మచ్చముక్కలే—— 426 పుటలో:-

“అరవిరిముల్కులో, మరునిచేచిల్కులో”——

“అక్షిపక్షుల తిగిచెడునట్టి యురులో?”——

అని అపూరోముగ్ధలఁగూర్చి వ్రాసినసీసము పాఠకుని చిత్తమును ముగ్ధమొనర్పఁగలదు.

సర్వరసప్రధానమైన కరుణమును వీరు చిత్రించుతీరు ఎటుల సుతిపాత్రమైనదో చూడఁడు.—— విరాటపర్వమున ద్రోవది:-

“బిట్టుగ నశ్రు బురలి చను

కట్టుపయి మిట్టియాడఁ, గడుఁగొని గుండెలో

కొట్టికొనఁగ దడదడ యని,

యట్టెయొటిగె భీమసేను నడుగుల మీఁదఁ”—— అనిమగుష

వగపును మనయెదుట నిలిపి మనలను అర్ధమానసులఁ జేసివోడు.

ఇకరౌద్రమున— “సింగంబాకటితో గుహంతరమునగా
జేడ్పాటుమైనున్న” — అని, అర్జునుని తిక్కన రూపించిన తీరు—

“అకటితో గుహంతరమునందున డాగి, మదేభయాధిపుం
రాకనుగాంచిదూకు మృగరాజముగా” — వీరును నిరూపించినారు.
సభాపర్యమున:—

“ధర్మజునైన జూదము లోగొనగఁ జాలె

సన్మృలమాటయే మనెడువారు,

భీమార్జునులఁగూడ విధి బానిసలఁజేసె,

నద్దాని కెదురేది యనెడువారు” —

అనిపలువు రందందు అనుకొనిన చందమును సౌజముగఁ బ్రజాపతుఁ
ప్రవృత్తుల నెఱిగినవారుగాఁ జిత్రించిరి. 557 పుటలో సావిత్రిదే:—

“కరణములమూఁట సంతః

కరణము ముఖ్యంబు; దానఁ గైకొన్న మనో

హరుఁ బాయుకంటె సౌధ్వికి

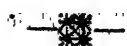
దురిత మధికమున్నె? హెచ్చుదుఃఖం బున్నే?” —

అని అనిపించి తిరుగులేని ప్రమాణము నేరి చూపిరి.

ఏవంవిధ బహుగుణగరిష్టమైన వీరి భారతము, అంద్ర
భారతగ్రంథశ్రేణిలో — అర్వాచీనకృతులలో మిక్కిలి వన్నెఁబడయఁగల
దని నావిశ్వాసము.

ఈదృశ బృహద్గ్రంథము రచించిన కవిశక్తి సంస్తవనీయము.

(సం) పు. శర్మభాదార్యులు.

[శాస్త్రవిశారద, సాహిత్యాచార్య. లాక్షణికశిరోమణి, దర్శనాచార్య,
నవవిద్యానాథ, మహాపాఠ్యాయ, అభినవానంద, సాహిత్యతీర్థ,

విద్యాభాషాప్రవీణ, ప్రసన్నభరతభట్టారక—

Sadasya; Sahitya Acadami & Academic Council,

[బ|| శ్రీ జమ్మలమడక మాధవరామశర్మగారు,]

గుంటూరు.

— జయవాదము. —

శ్రీగీతాకృష్ణుడు వృక్షములలో నశ్వత్థమైనాడు. కావ్య
మశ్వత్థవృక్షమైనది. కవిహృదయ భారత బీజము వృక్షాకృతి కావ్యమై
పత్రపుష్పసుందరమై రసభోజులకు ఫలరస మిచ్చును. అశ్వత్థ
భారతము కావ్యము. ఇది యొక పుమర్థశాస్త్రము. కావ్యచ్ఛాయ కల
శాస్త్రము, శాస్త్రచ్ఛాయాన్వితమైన కావ్యము. ఇది సుహృత్సమ్మిత
మయిన కావ్యము. లోకసమ్మితమైన యధునాతనము.

నేటిలోకము ప్రభుసమ్మితము నూకొట్టదు. మిత్రసమ్మి
తము నాలింపదు. కాంతాసమ్మితమునును వాడట్టదు. లోకసమ్మిత
మును చేపట్టినో? లోకులు పట్టనీ! పట్టనీకుండనీ! వారి నిది హృ
దయంపట్టి పాలింపగలదు, లాలింపగలదు.

“యన్న భారతే తన్న భారతే”

అని మన మందుము. అనిపింతుమును. తెలుగునాడు భారతమును స్వకము చేసికొనినది. అశ్వత్థభారతము వచ్చినది. బందలి రచనా ప్రసాదము లోకభిక్షాకులకు ప్రసాదము.— జయభారతముండగా “భారతమంజరి” నిచ్చిన క్షేమేంద్రుడు లోకమునకు క్షేమమైంద్రము ద్యోపింపజేసినాడు. అంద్రకర్ణాటము కర్ణాటాంద్రము భారతదేశములో భారతదేశన మిచ్చినది. కర్ణాటచ్చందములోని గతిరమ్మతలు కర్ణాటములు కాగా భారతము ద్విపదమగుటయు తెలుగు లెఱుంగుదురు. అశ్వత్థభారతము సర్వము సంపాదించుకొని తనకు తానుగ నేను నేననగలుగునో? జటనగలుగుట మిత్రాలోకము. అశ్వత్థభారతములో కథావేగమున్నది. బహుకావ్యధర్మమున్నది, ప్రతికథము కావ్యధర్మమున్నది. ఇట్లుండవలయు ననియె అశ్వత్థబోధము. ఇట్టిదానికి మరి ఇట్టిదీనికి అన్యసంవాదమున నేమి? విసంవాదమున మాత్రము మరేమి? స్వమాత్రసౌష్ఠవమును— కావ్యచిత్తు లూహింతురు. సంపన్నునిసౌరస్వతతపము— “ప్రబ్రవామశరదశృతం” అనును. మూలకథను సంగ్రహించి గ్రహించి అశ్వత్థము కథాసంధానమొనరించినది. అము క్తవర్ణన మయినది సందర్భచిత్వము నందించుచునే యున్నది.

మా తాతలు ముత్తాతలు వారల తాతలును సంపన్నులుగ భావసంపన్నులుగ నున్నప్పుడు శిష్టులు విశిష్టులునై పరిసరముల రసమయమనసులు కలవారల కందరకును భారతాదులను— పురాణ రీతి నుద్బోధించెడివారు. అయ్యుద్బోధములో వ్యాసభావమునకుం జ్ఞాంభణ ముండెడిది. వాచావిజ్ఞాంభణమంతయు వారి వారి శబ్దశక్తిర

శోభ. ఆశువుగా పద్యము పలికి స్వయంవ్యాఖ్యాతలై బహుశ్రుతులు శ్రోతలకు శ్రుతిబిక్ష పెట్టిరి. అశ్వత్థభారతకర్త యిట్టివారిని మది యిట్టివారిని స్మరింపజేసిరి. వారి చరిత్రమంతయు సౌరస్వతోదాస సముగా నుండవలెను.

అశ్వత్థభారత మిట్లు సుప్రకాశమగుచున్నది. సంపూర్ణ శోభతో నిదిస్వయంప్రకాశముతో లోకప్రకాశముపొందుటను నే నాశింతును. అస్తు.

గుంటూరు. }
28-6-60 }

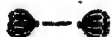
(సం) మా ధ ప రా మ శ ర్మ.

[బ్ర॥ శ్రీ ఉప్పుల వెంకటాశాస్త్రిగారు— శతావధాని.]

ముడివేముల. (మార్కపురం తా॥)

10-1-52.

శ్రీ శ్రీ కలుగోడుకరణం అశ్వత్థరావుగారు రచించిన భారతమును గూర్చి నాయభిప్రాయము వెల్లడించుచున్నాను. “నాన్మః కురుతేకావ్య” మనుపూర్వోక్తిబట్టి ఋష్యంశములేక కావ్యము వ్రాయజాలడు. మఱియు నీకవి దండకరామాయణానుభవామృత కావ్యము లింతకు మున్నే రచించి అంద్రదేశమున కీర్తివహించినాడని కలాచతురులకు విదితమైయున్నకారణమున నే నితనికగూర్చి ప్రశంసింప నక్కరలేదు. కాని యీతనిభారతమునుగూర్చి ప్రశంసింపక తప్పినదికాదు. కారణమేమన, సతని లలితసుకవితాధార, సుధారసముకబోలి నావీనులకు విందుగావించుటచేతనే—

గీ. విశ్రమమ్ములు ప్రాసముల్ వృత్తములను

మొలచినట్లు యథాస్థానముల నలంక

రించినవి, గ్రంథకర్త యత్నించివాని

గూర్చినటు దోచదీపద్య కోటివినిన,—

మఱియు ననపేక్షితములగు యతిప్రాసములచే నలంకరింపఁజడుట
యే కాక కొన్నిచోట్ల నీయశ్వత్థభారతమున పద్యములు:—

కం. నటదభవశీర్షగంగా

తఱిసిదీవ్యత్తరంగతతిఁ బోలి మహా

స్ఫుటగంభీరలసత్పద

పటలమ్ములఁ బోలిచె పద్యపాళి యయారే!—

ఈభారతమునఁ గొన్నిచోట్ల కవి కథాఘట్టములయందు స్వతంత్రించి
నాడు. స్వతంత్రించినను కథాభంగము గాకుండ, నాధునికులకు
శ్రావ్యముగానుండునని భావించెద. మఱియు నీకవియం దతిశయ
మేమనగా, పురాకృతపుణ్యముచే నీతఁడు భాగవతము రచించిన
బమ్మెరపోతనకవిగారిఁబోలి సహజపాండిత్యకలాలేతుఁడై ఇట్టి
మహాకావ్యముల రచించి రాయలసీమ కవితాసరస్వతికి జన్మభూమి
యనువాసిఁ జేకూర్చినాడు.

అధర్వణాచార్యులవారు తమచిత్రభారతమున నర్జును
ప్రశంసించునపుడు:—

క. “శ్రీకంఠఁ డెదురునప్పు వ-

నౌకధ్వజ, మింద్రమకుట, మర్జనతురగా

నీకము, దివ్యశతాంగం

బాకవృడి కప్పెనెని యతఁ డేమగునో?”—

అన్నట్లుగా నీకవి బాల్యముననుండి గురుముఖంబున గీర్వాణాంధ్ర
భాషాభ్యాసంబు గావించి యిప్పటివలె పండితభాషాపరిచయంబు

గలిగినచో నికెంతబాగుగా వ్రాయునోకదా? మఱియు నొకపేజీను
మేమనగా:—

మ. అకలంకస్థితి భారతాగమము నీయాంధ్రమునక వ్రాయ నే
రికిదైర్యము లభించు, జన్మముఁ గృతార్థభూతముక జేసె నం
డకరామాయణముక రచించి కవికాండంబెల్లఁ గీర్తింపఁ దు
ణ్యకథాకావ్యకరప్రసిద్ధిఁగొనె మాయశ్వత్థరా వీయెడక.

కం. కవివై, దూరికృతకా
కవివై, రుచిరాచ్చక్రీర్తి కలితుడవై ,న
త్కవిలోకవిధేయుడవై
యవనిభాసిల్లు మిటుల నశ్శత్రుకవి!—

(నం) ఉప్పల వెంకటశాస్త్రి.

“కా య క మే కై లా స ము.”

WORK IS WORSHIP.

B. JOOGAPPA, M.A.I.A.S.,

Retired Collector,

Chairman- District Shelter

(Social Welfare Board)

President:- Srisaila Veerasaiva Sangha.

BHAKTHA VIHAR,

ARAVINDA NAGAR

ANANTAPUR

17-7-60.

నేను “ప్రొబేషనరీ రివెన్యూ ఇన్స్పెక్టరు”గా— (1924 సం॥ము) రాయదుర్గములో పనిచేయునప్పుడు శ్రీకరణం అశ్వత్థరావు నాకు, తానురచించిన కొన్ని పద్యములు, నవలలు, రాత్రివేళలయందు— మా ఉద్యోగపు పనులెల్ల ముగిసిన తరువాత— చదివి వినిపించుచుండె డువాడు. అతనియందు కవితాలహరి దేవదత్తముగా ప్రవహించు చున్నదని గ్రహించి, దైవానుగ్రహముచేత లభించిన కవితాశక్తిని కృషిచేసి, పూజించి, పెంపొందించవలెనని అతనిని పురికొల్పితిని. అతడు అప్పటికే— బాలకవిగా, ఆశుకవిగా, చాటువుగా పద్యము లల్లి మమ్ములను ఆశ్చర్యానందమగ్నులను జేసెడివాడు. ఆబాల కవిత్రయం నానాటికి వర్ధిల్లి— కవిరాజై— దండకరామాయణము, అనుభవామృతము, మున్నగు కావ్యములు రచించి, పండితప్రకాం

దుల— విద్యత్కవుల మెప్పుబడసి, తెలుగు సాహిత్యచూతసేపగు జేయుచుండుట చాలాముదావహము.

ఇప్పుడు మీరు రచించిన “అశ్వత్థభారతము” వీరే విన్నవించు కొన్నట్లు:—

“పంచమవేదమైపరగగు భారతమందలి భక్తిపెంపుచే

నెంచకనాకొలంది, రచయింపఁగఁబూనితిఁ దోచునట్లుగఁ.

గ్రించుదనంబొ, సార్థకమె?— కృష్ణునిసత్కథమంచుఁ గెదినా--

నంచితమంచుఁ బొంగెదఁ;— బ్రజామత మేగతిదైనఁ గానిల!”—

వీరువ్రాసిన “అశ్వత్థభారతము” కవిత్రయమువారి కీర్తిని ఇనుమడించి వెల్లడిచేయుప్రయత్నమా? యని తోచెడిసి! ఏల యను ఈకవిరాజే ఈక్రిందిపద్యము సం దిట్లునుడివినాడు:—

“పండితమాన్యమౌ తెలుగు భారతవార్ధి మథించి, గర్వితా

ఖండ సుధా రమా మణులఁ గైకొనశక్యమె? సర్వసౌధ్యమై

యుండఁగ హరసూత్రమటు లుండెడు తత్కథమాత్రలక్ష్యమై

యుండఁగ, సంగ్రహంబెసఁగ, నొండొకక్రొత్తగఁగూర్చ నొప్పదే?”—

ఇతనికి సంతానములేని కొఱత ఇతనికావ్యములే తీర్పు చున్నవి. కన్నడమహాకవి:— పడక్షరకవిసౌర్వభౌముడు:— “ప్రజ లెట్లు ఇతరుల విడ్డలను చూచి తృప్తిపడక, స్వంతసంతానప్రాప్తి కొఱకు ఎటుల పాటుపడెదరో, అటులనే, కవులుకూడా, ఇతరుల కావ్యములను జదివి తృప్తిపడక, తామే కావ్యములను స్వయముగా రచించుట వారి స్వభావజన్యనైజగుణ” మని, యుక్తియుక్తముగా సూచించినాడు. అటులనే ఈకవిరాజు తాను “తనప్రాగ్జన్యకర్మవిల

సన" మైన— దైవప్రేరిత మైన, కావ్యకన్యను కని, పెంచి. సర్వగుణ
సుందర సువర్ణమణి యాభరణములచే నలంకరించి— అశ్వత్థభారతిని
సౌలంకృత కన్యాదానమును రాయదుర్గనిలయడౌ శ్రీవేంకటేశప్రభు
వునకు సమర్పించుచు— మకరందమాధుర్యము లగు కందములందు
ముద్దులొలుకుపలుకులతో భక్తినిండార, కవిహృదయసమర్పణజేసి
కృతార్థుడైనాడని వేఱుగ చెప్పవలయునా? చదువుడు:—

“ఇహపరసాధకమగునన్

స్పృహ రచియించితిని దీని నీగతిఁ; బ్రీతిఁ

గ్రహియింపుము;— నన్నునను

గ్రహింపుమీ దేవదేవ! కారుణ్యనిధీ!!”—

“నాయిలువేలుప! యిదౌ కై

సేయుము పౌణిగ్రహణముఁజేసి కృపఁ— శ్రీ

రాయాద్రివేంకటేశ్వర!

అయత మశ్వత్థభార తాఖ్యానసుతఁ!!”—

శ్రీవేంకటేశప్రభుకృపచే ఈకృతి తెలుగుతల్లికి నవనవోన్మేష
సుగంధపుష్పమాలయై వెలుగొందుగాత!!

— అ పూర్వ ప ర్వ ము, —

[“అభినవకాళిదాస—మధురకవి” - శ్రీ బెళ్లూరి శ్రీనివాసమూర్తి గారు.]

శ్రీసీతారాముల ఆదర్శబీజిత దీప్యకథామృతము దంపక చృందమునగూర్చి విశిష్టకవితాయశస్సుచార్జించిన శ్రీ కలుగోడు అశ్వత్థ రావు— మేఘప్రతిసందేశకావ్యమును కన్నులగట్టినట్లు ఆనుపచరించి రసజ్ఞులమన్ననకు పాత్రులైన శ్రీ కష్టగల్లు సంజీవమూర్తి రావు—... బదరికావనమున వినిర్మలతపము గావించి ధన్యులైన సురనారాయణులవలె ఈ భారతకవితా తపస్సున జన్మ తరిండజేసికొన్న మహామహులు.

అశ్వత్థభారతము, ఆదినభారణ్యపర్వములు— పైపెచ్చు విరాటపర్వము సొంతముగసాగిన రచన. ఈ రచనాప్రవాహమున శ్రీసంజీవమూర్తిగా రీదినమేర— సభాపర్వమున ద్విత్వీయాశ్వాసము మాత్రము. మిగిలినవాగ్ధార సర్వస్వము అశ్వత్థరావుగారి చేతిమీదుగా నడచినదే. ఇందులో ఒకరిది సంగ్రహనైపుణి; ఒకరిది భాషవిస్తరణ మార్గము. ఒకరికవిత రసదృష్టికిలోబడి నడువగా— ఒకరికవిత్వము అనందోపాసకులఁబడ నమృతవృష్టి గురిసినది. ఒకకవీశ్వరునిహృద

యము భారతీయధర్మావలంబనమున నుజ్జ్వలమగుచున్నది. ఒకకవిచంద్రునియొడద కళామర్మానుషంగియై జాలువారినది. ఒకయద్వైతశోభ, ఈకవిద్వయము నాశ్రయించి— ఈభారతకవిత సత్య శివ సుందర స్వరూపమున కొనసాగి, కొమ్మలుసాగిన మహావృక్షమువలె తెలుగుసాహిత్యలోకమున సౌజ్ఞాత్యరించినది.

తెనుగువారికి “భారతకథ” కాష్టరూపమున లేకపోలేదు. అది కవిశ్రయమువారు, సౌరస్వతక్షేత్రమున పండించినపంట. యుగములు— కల్పములు— అనంతకాలము, లోక మనుభవించినా తఱుగనిరాశి!— అశ్వత్థభారతరచయితలు ఈ క్రిమూర్తుల నారాధించిరి. వీరిరచనలో నాయాపోకడలు ప్రస్ఫుటములు.— ఆంధ్రభారతసాహిత్యమేకాదు; కమ్మనిషట్పదీవృత్తముల గానముజేసిన కర్ణాటకవిత్తల్లజులు, కుమారవ్యాసులభారతముగూడ వీరిసాహితీసముద్రప్రయాణమున చాలవరకు దారిచూపినయోడ!—

అశ్వత్థరాయనికవితలో నందందు “శకుంతలా, దుష్యంతులకథ- భీష్మజననము” వంటి రసవత్తర ఘట్టములుగలవు. వీరివిరాటపర్వమున తిక్కనకవిత ప్రతిబింబించుచునేయున్నది. భాషాధికారముకలిమి భావనిర్మాణచాతుర్యమున సిద్ధహస్తులైన కప్పగల్లువారిది ఏకధారాస్రవంతి.

కథాదృష్టితో పరిశీలించితమేని ఈభారతమున ప్రధాన కథయేకాని, ఉపకథ లంతగా కానరావు. ఉన్నవి కొన్ని ప్రధాన కథాపోషకములు. ఇది ఈరచనలోని నవ్యత,

ఈకవితాస్రష్టలు చిరకాలముగా ఆంధ్రసాహితీసమర్పనలో నానావిధరచనల పురోగమించిన అదృష్టవంతులు. నే డీభారతము న్పూజించి తమకావించినస్మృతిలో చక్కనిమెఱుగులు సంతరించి రనుట పరమసత్యము.

పెద్దలెందఱో అశ్వత్థభారతము చదివి తదంతర్గతకవితా వైవిధ్యము విపులమార్గమున సమీక్షగావించిరి. ఈభారతమువంటిదే నాఈసమీక్ష ఇందలిసుగుణముల సూత్రప్రాయముగ తడవినది.

బహుధా లోకాదరణపాత్రమై రాణింప వెలువడిన ఈ నాల్గు పర్వములు తెలుగుప్రజకు అపూర్వపర్వసదృశము కాగలదు.

కల్యాణదుర్గము.

3-1-1960

(నం) బెళ్లూరి శ్రీనివాసమూర్తి.

**Mahakavi - Saraswathi Putra,
Puttaparthi Narayana Charlu.**

**Cuddapah.
24-10-60**

మిత్రులు, తనకులు, శ్రీ అశ్వత్థరావు గారి నన్ని ధికి సమాంసి:-
భారత రచనలో తమ సాహసము గొప్పది. గ్రంథమును
స్థాలీవులకముగ చూచినాను. రచన లలితమగునున్నది. సులభముగ
నన్వయమగును. శైలి రసానుబంధి.

ఈ రచనలో వ్యాసభగవద్రచిత మగు భారతమునే-
యథాతథముగ పరిపర్తిచిన బాగుండెడిది.

ఇక కావ్యగుణముల కెక్కడికిమితి?

“వీటికొలదిలోతు”

నమస్కారము.

(సం.) పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు.

[మహామహోపాధ్యాయ, విద్యావారిధి, అపధాసశిరోమణి
వేదమూర్తి కాశీ కృష్ణాచార్యులు. గుంటూరు.]

-- శ్లోక --

మహాశయా!

అశీదామ్యపరి.

తమ “అశ్వత్థభారత” మను గ్రంథరాజమును నాల్గవోజులు, పర్వత్రయమునందుగల పద్యములలో కొన్నికొన్నిపద్యములను శ్రద్ధా మోదములతోఁ జదివితిని. ప్రస్తుతపు నావయ్యితినిపట్టి ఏగ్రంథ మును జూచుటకును శ్రద్ధ జనించుట లేదు.

ఒక కవి నాయభిప్రాయమును గోరి తస్యగ్రంథమును నాకుఁ బంపినపుడు, దానినిఁ జూడకుంట అసమంజస మని తోచి, చూచినను అయిదారుపద్యములు చూచునరికి ఉన్నశ్రద్ధయు నశించుచుండెను. కాని మీగ్రంథమును, కొలఁదిపద్యములను జూడఁగానే తనివ్రచ్చామోద ములుగలుగ నారంభించినవి.

సొంతముగఁ జూచు నోపిక లేదు. చూచుటయు అసమంజసమే. మల్లెపూదావి జన్మతోనే ఉండునుగదా!

నాటిమీకవిశకన్న ఈనాటికవిత యెక్కిలి పన్నెకెక్కింది. కొరతలేదు.

(సం.) కాశీ కృష్ణులు.

[ఆంధ్రఆస్థానకవులు- సంస్కృత, హిందీ కర్ణాటక, మహారాష్ట్రపరిష్క
దధ్యక్షులు నగు- మహామహోపాధ్యాయ, కళాప్రపూర్ణ, కవిరాజ,
కవిసౌర్వభౌమ, ఆంధ్రవ్యాస, అభినవశ్రీనాథ, వేదవిద్యావిశారద—

[బ||శ్రీ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు.]

సుదర్శనభవనము; — రాజమహేంద్రవరము.

శ్రీ కలుగోడు అశ్వత్థరావుగారు తనరచించు సశ్వత్థభారత
మును గొంతచదివి వినిపించినారు. వీరికవిత్వము మృదుమధుర
ముగా సుండునని మున్ను వీరిదండకరామాయణ దర్శనకాలముననే
చెప్పియున్నాడను.

ఈభారతకవిత్వముకూడ నట్లే మృదుమధురముగా సున్న
దనియే నాయభిప్రాయము.

ఈగ్రంథరచనయందు వీరు మిక్కిలిజాగరూకులై సంస్కృ
తము ననుసరించుచు, గణాసంవిధానమునందు వ్యత్యయ వినిమయ
ములు గలుగనీయకుండురుగాక యని కోరుచున్నాను.

మీయీగ్రంథము అచిరకాలమున ముగిసి ముద్రింపబడి
లోకాభరణాయమానంబగుగాక యని కోరుచున్నాను.

[బ్ర|| శ్రీ శతావధాని- వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు.]

భారత మొకసముద్రము, సముద్రమంతయు తిరిగి
రాజాలనివారికి దాని నొకనరస్సుగాజేసి చూచుకొనుట సులభము.
అటులే క్షేమేంద్రుడు మొదలగువారు భారతమంజరి, బాలభారతము,
భారతచంపువు మొదలగు సరస్సులను నిర్మించిపోయిరి.

తెలుగుభాషలోగూడ ఇటులే ఆయాకాలములందు
కొంతప్రయత్నము జరిగెను. ఇప్పుడును జరుగుచున్నది. ఇంకను
జరుగఁగలదు.

ఎన్నినగలుచేసినను బంగారము వట్టపోదు. శిల్పుల
ప్రౌఢివ్యముకొలది నగలవిలువ,

శ్రీకరణలక్ష్మణరావు గారిభారతము చెఱువో కఁటెయో
కాగలదని తలఁతును.

(సం) వేలూరిశివరామశాస్త్రి,

[విద్వద్వర్గులు - విమర్శకాగ్రేసరులు - అగు "గానకళాప్రపూర్ణ"
శ్రీమాన్ రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు.-]

—❧—

తెలుగులో రామాయణము పరంపరగా పలుతెఱగుల
వెలసినది; వెలయుచున్నది; వెలయగలదుగూడగాబోలు.

కాని, కవిత్వయము తరువాత మహాభారతము స్వతంత్ర
మహాపద్యకావ్యముగా పునరవతార మెత్తుట కుత్సాహము ఆరువందల
యేండ్లలో శ్రీఅశ్వత్థరావుగారియందు మొలచినది, మొలక పెద్దగా
పెరిగి చెట్టైనది. మనోనన్పతియు కాగలదు.

శ్రీ అశ్వత్థరావుగారిచిత్తవృత్తి అశ్వత్థవృక్షమువంటిది.
దానివ్యాపారము నడ్డగించుట అసాధ్యము. దానిమూలబలము
అనన్యసోమాన్యము.

"చిచ్చునకుఁదోడు కరువలి వచ్చుగతి" శ్రీకప్పగల్లు
సంజీవమూర్తిగారు, వట్టిమాటలుగాక రచననుగూడ కలిపి శ్రీ అశ్వత్థ
రావును అన్నివిధముల ప్రోత్సహించినారు.

ఫలముగా ఈఅశ్వత్థభారతము పుట్టి పెరుగుచున్నది.
ఇప్పటికే— మొదటినాలుగు పర్వములకే— ఈగ్రంథము 31225
పద్యములు వెలువరచినది! మరి యికముందు ఎంతగా పెరుగునో!

తిక్కన్నగారి యుత్తరరామాయణమువలె ఇది నిర్వచనముగా నిర్వహింపబడినది.

రచనలో కవిగారికిగల ప్రసౌదగుణము, ఛారాళత, భాషముల అర్హతము, భాష, జాతీయసంప్రదాయము ఇత్యాది గుణములు తెలుగురసికులచవికి ఇదివరకే స్పష్టముగా నందినవి. దానికితోడు కవిత్వయమువారిరచనపై వీరికిగల గౌరవాభిమానములు ఇందు అద్యంతమును ప్రతిఫలించి దోహదమిచ్చినవి. ఆకవిశ్వరుల అనుగ్రహము, అనుసరణము, ఎంతో విస్మయావహముగ ఇచ్చెన్నియో సందర్భములందు రసికులుచూచి అనుభవించుటగలరు.

ఈమహాకార్యము కొనసాగునట్లు శ్రీనివాసుడు అనుగ్రహించుగాక.

(సం.) రాళ్ళపల్లి అసంతకృష్ణశర్మ.

[“నరసకవి— సాహిత్యరత్న” ఆధిపక్త—
 శ్రీమోచర్ల రామకృష్ణయ్యగారు— (B.A.B.L. Advocate)
 “కవితాని కేతనము” అత్తితోట అగ్రహారము, నెల్లూరు.]

పూజ్యమహాశయు లగు శ్రీ కలుగోడు అశ్వత్థరావుగారికి
 సమస్కారములు:—

దయామతి మీరంపిన తమ యశ్వత్థభారతము నచ్చటచ్చట
 చదివితిని. ఆనందించితిని. భారతము రచింపఁబూనుకొన్న మీగుండె
 దిటుపు కొండాడఁదగియున్నది. ఉపక్రమించి పర్వచతుష్టయరచనము
 నిర్వహించుటయు ముద్రింపించుటయు జరుగుట మీ పూర్వపుశ్లాఘల
 విశేష మని నా విశ్వాసము.

ప్రధాన కథాప్రవాహమున కడ్డుదగులు అఖ్యాయికలను
 వదలి భారతేతిహాసస్వరూపమును మాత్రమే చిత్రించు రచన ఆంధ్రు
 లకు, ముఖ్యముగా ఆంధ్రవిద్యార్థులకు అత్యవసరమని తలంచువారి
 లో నే నొకఁడను. అట్టి యక్కఱ తీర్చ మీరు వహించిన యుద్యమ
 మును నే సభినందించుచున్నాను.

కన్నడము మాతృభాషగాఁగల మీరు ఇంతచక్కని చిక్కని
 తెలుఁగుపలుకుబడి నలవఱచుకొని యనర్హమైన యిట్టి సుదీర్ఘ కావ్య

మువ్రాసి యాంధ్రుల కిచ్చుట వలన గలిగిన యశస్సు అచంద్రార్కము నిల్చుననుట యధార్థకథనము. “కాలగతిశబ్దబ్రహ్మమందు నివ్రిలీనములై నిద్రిలు ప్రాక్కవీశ్వరవచోనాదంబులకా” మీ యశ్శతభారతము మేల్కొల్పుచున్నదని నాయభిప్రాయము.

పరమేశ్వరి మీచే ఈ గ్రంథరచనము సౌంతముచేయించి యేతత్కృతి సర్వాంగసుందరముగా ముద్రితమగునట్లును ప్రకాశితమగునట్లును అనుగ్రహించునుగాత! భగవతి మీకు చిరాయురభ్యుదయములు ప్రసాదించుగాత,—

బ్రహ్మచర్యము,

(నం.) మోచర్ల రామకృష్ణయ్య.

MAHAKAVI-SATAVADHANI, 'SIVA BHARATH'
 G. Venkata Sesha Sastry, M.L.C. D. 23 co-operative colony
 Member: PRODDATUR.
 Andhra Pradesh sahitya Akademi. (Cuddapah Dt) A. P.

—: అ భి న ం ద న ము :—

శ్రీయుతులు, కలుగోడు అశ్వత్థరావుగారు నాకుమిత్రులు, దండకరామాయణానుభవామృతాది కృతులచే నాంధ్రసాహిత్యలోకమునకుఁ జీరపరిచితులు. వారిరచనలలో నుద్గ్రంథమనఁదగిన దీ యశ్వత్థభారతము.

కవిత్రయరచన తరువాత మహాభారతమును మరలఁ బెలుఁగున వ్రాయవలెనను తలంపుఁగలవారిలో శ్రీఅశ్వత్థరావుగారు బహుశః రెండవవారేమో! బ్రహ్మశ్రీ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు మొదటివారు. ఆరేడువందలయేండ్ల దీర్ఘకాలము గడచువరకు నాంధ్రకవుల కెవ్వరికి నిట్టిసంకల్పము కలుగలేదన్నచో, వీరి యంతస్సారాభిరుచు లట్టి వనవచ్చును; మహాభారతేతిహాససౌందర్యము లట్టి వనవచ్చును; ఏమైనను అశ్వత్థరావుగా రీసాహితీయజ్ఞమునకు మహా సంకల్పముచేసిన దీక్షితులు. వారిశ్రోత్రియత యట్టిది. పైగా, శ్రీకప్పగల్లు సంజీవమూర్తిగారి సహకారముగూడ నిందుఁ జేరినది. ఇది మిక్కిలి హర్షింపఁదగిన విశేషము.

భారతకవులపై వీరి కెంతో గౌరవముగలదు. కాని పెక్కుతావుల వీరు తిక్కన ననుసరించిరని చదువరులు గ్రహింపఁ

గలదు. “తన కావించినసృష్టి తక్కింబులచేత గాఢునా” అని ప్రబంధపరమేశ్వరుఁడు, కవిబ్రహ్మను బ్రహ్మసింహాసనము, “తద్రచసయకా” అరణ్యపర్వశేషమును బూరించి నన్నయగార్తీయ దనభక్తి నావిష్కరించినాఁడు. తిక్కనయుత్తరరామాయణమునువలె ఆశ్వాత్థరావుగారు భారతమునంతయు నిర్వచనముగా నిర్వహింప నియమించుకొనుటేగాక, ఆయనకవితాచితుల సన్నియుతముల సప్తయచ్చువేయ నుత్సహించినారు. సందర్భసన్నివేశముల ముందుకొనుటలో, జాతీయములు పలుకుబళ్లు సంతరించుటలో, అలతి యలతి తెలుఁగుపలుకులతో భావము సంగ్రహించి బంధమున దిగిపడి చూపుటలో వీరు తిక్కన కనుయాయులనుటకుఁ బెక్కు బుదాహరణము లిందుఁ గన్పట్టును. సరళపదప్రయోగముతో సూటిగా భావము నందించుమెలకుప వీరికి మిక్కిలి పరిచితమైనది. ఇట్లే తిక్కనపోకడ లెన్నో వీరిందుఁ బ్రదర్శించిరి.

ఈభారతరచన యింకను సాగవలసియున్నదిగదా! ఈమహాప్రయత్నమున వీరచిరకాలముననే కృతకృత్యులగునట్లు భగవానుఁడు వీరికిఁ జిరాయురారోగ్యములఁ బ్రసాదించుగాక యని కోరుచు, నీసాహితీసపర్యను హృద్ధనుపూర్వకముగ నభినందించుచున్నాను.

మ. వితతాత్మీయ మహాకవిత్వమహిమావిశ్వస్థతంబౌ కవి
 తితయంబిచ్చిన యాంధ్రభారతము రక్షిం నేటి కశ్వత్థభా
 రతమై పెద్దలకూర్మి కెక్కినది; సారస్పారవాణీకృపా
 యతమై నీకృషి ధన్యమయ్యె, నుకవీ! ఆశ్వత్థరాయా! కృతి!

(సం) గడియారము చేరికటచేడుకావ్వి.

K. SUBBARAMAPPA M.A.B.Ed.
Head of the department of Telugu,
University of MYSORE.
—O—

శ్రీకలుగోడు అశ్వత్థరావుగారు దండకరామాయణాద్యనేక గ్రంథములమూలమున నాకు చిరపరిచితులు. వీరు కన్నడభాషలో కూడ పండితులు. కన్నడమునుండి వీరు తెలిగించిన మహాలింగ రంగపండితుని “అనుభవామృతము” పండితపామరులను మిక్కిలి ఆకర్షించినది. కన్నడదేశమునగూడ వీరి తెలుగుసేతను అనేకులు ప్రశంసించియున్నారు.

రామాయణమును దండకరామమునప్రాసి కృతకృత్యులైన అశ్వత్థరావుగారు భారతమునుగూడ వ్రాయుటతో వీరికీర్తి యినుమడించినది. ఈరచనమూలమున ఆంధ్రసాహిత్యరంగమున వీరి పేరు చిరస్థాయిగ నిల్వగలదు. అటువంటికృతినే సమర్పించియున్నారు. దీనికి కవిసామాన్యులు పీఠిక వ్రాసియుండుట మిక్కిలి సముచితము.

వీరు అచిరకాలముననే మిగిలినపర్వములనుగూడ వ్రాసి తెలుగుసాహిత్యసేవ చేయుదురుగాక! వీరికి భగవంతుడు ఆయురారోగ్యములను ఐశ్వర్యమును ప్రసాదించుగాక!

ఇట్లు:— సాహిత్యాభిమాని,
విద్యార్థి కె. సుబ్బరామప్ప, ఎం.ఎ.బి.ఇడి.,
తెలుగుభాషాశాఖాధ్యక్షుడు,
మైసూరువిశ్వవిద్యాలయము.

SOMASEKHARA SARMA,
Lecturer in Epigraphy,
Andhra University, Waltair.

మీరు ప్రేమాదరములతో పంపిన గ్రంథవాచములను
కృతజ్ఞతాపూర్వకవందనములతో అందుకొన్నాను.

మీరురచించిన “అశ్వత్థభారతము”ను స్థా లీపులాశస్యాచు
ముగ పరిశీలించి చదివెతిని. అనర్గళమైనకవితాధారతో, మృదుమధుర
ములైన పదజాలముతో, తేటతెల్లమైనచక్కనికై లితో మీ “అశ్వత్థభార
తము” మురువుగొల్పుచున్నది,

పంచమవేదమునాఁబరగు చుహాభారతగాథను పఠన, పా
ఠనమౌగ్యముగారచించి ఆంధ్రులకుసమర్పించి మీజన్మము చరితార్థము
కావించుకొన్నారు,

మీకు నా అభినందనములు.

53. శరవణ పెరుమాళ్ వీధి }
పురళవాకం, మద్రాసు, }

(నం) మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ.

[“ఆంధ్రకర్ణాటక కవి కేసరి- మహాకవి- కవినవ్యసాచి”-

శ్రీయుత రెడ్డి భీమరాయగౌతమ-

[పెసిడెంటు రాయలకళాపరిషత్తు, హిందూపురము.]

—O—

మిత్రమహాశయా!- సమస్కృతులు. ఉ॥ కు॥ లో॥—

తాము దయతో నొసంగిన ఆశ్వత్థభారతమును సొంతముగఁ జదివితి. పరమానందము నొందితి.

మీకవిత్వపుపోకడ' రచనాసౌరభము నన్నూరకుండనిచ్చి సదికాదు. తత్ఫలమే ఈక్రిందిపద్యములు. చిత్తగింపుడు:—

చం. ఈచితపదప్రయోగము, మహోన్నతభావము లొప్పివెల్లు నీ
రచన నుతింపఁజాలఁ, గవిరాజ! భవత్కృతభారతంబు ని
ర్వచనపుటాకృతిగా గని పిరాజిలుచుండెడిఁ; బూర్వపుణ్య మీ
రచననొసర్చ సల్పె సనురక్తివచోవిభవంబుఁ గూర్చుచుఁ.

గీ. కుంటువడనిధార, కోమలశబ్దముల్

వెన్నుతోడఁబుట్టె నన్న నీకు!

మూలభారతంబు చోలికఁ గథనెల్ల

సొగఁజేసినావు చవులుగులుక.—

గీ. పలయుకదల స్వతంత్రించి పలికినాడ
వర్ణమింతయే జెడకుండ నతులితముగ
సార్థకంబు నీచిరుదంబు సముచితంబు
బడగనాడ్యంశతిలక! నాప్రణతు లివిగో,—

ఆ. వె. కత్తి మీదిసొము, కాలాహితోబొత్తు
నెఱపవచ్చుగాని నిన్నుబోలె
దండకంబుపైన దాడిని సలుపుచు
జయముగాంచు టరుదు సత్కవీంద్ర!

ఆ. వె. అనుభవామృతంబు నాత్రులుగ్రోలగ
షట్పదములగూర్చి సర్వులకును
. బంచిపెట్టి మించి యంచితమౌకీర్తి
గాంచినట్టి నిన్ను నెంచనగునె? —

గౌతమీకేతనము.

కి రి కె 'ర.

}

(సం) రెడ్డి భీమరాయ గౌతమ.

[“అంధ్రవాఙ్మయచరిత్రము - అశోకచరిత్రము - పంచభారతము”-

ఇత్యాద్యుగ్రంథకర్తలు - ఆగు

“బోఘార్షేంద్రుడు”- శ్రీకల్లూరి వెంకటనారాయణరావుగారు,

యం.ఎ.యల్.టి.,- రిటైర్డ్ డి. ఇ. ఒ.]

శ్రీరాళ్ళపల్లివారిదయగడించిన “కవిరాజు” అశ్వత్థరావుగారు వ్రాసిన అశ్వత్థభారతము నందందు తిలకించి పులకించితిని,

భారత మొకమహాసముద్రము, తుదముట్ట నీకాలమున జదువువారేలేరు. అట్టివారిభాగ్యము పండినది. ముఖ్యకథాంశములన్నియు వీసరవోవకుండ వర్ణితములైనవి. కవిత్వము సరళమై “పండంగనుండంగ” విస్తృతికలదై పూర్వమహాకవుల సంవిధానముల ననుసరించుచు, మధురముగ, మంజులముగ, జాజిమల్లెతీవవలె సాగిపోయినది.

“ఎంతాపిన” మున్నగువానికి “నిరంకుశాఃకవయః” యను నానుడి యాధారము.

“లలితాలింగనస్మితలలితముగ”- ఒక్కొక్కచో “నారభటి శరధిగ” బొల్పిన కవితైలి హృదయంగమమై యున్నది.

మారాయలసీమలో యక్షగానభారతకవులేకాని, కావ్య భారతభారతిని గైసేసి లోటుదీర్చిన శ్రీఅశ్వత్థరావుగారు సర్వధా ధన్యులు; సర్వదామాన్యులు.

అనంతపురం. }
4-8-59

(సం) క. వెంకటనారాయణరావు.

శ్రీ “అభినవతిక్కన” తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు,

అ ప్పి క ట్ల.

పూజ్యులు, మహాకవులు అశ్వత్థరావుగారికి,

వందనములు.

మహాశయా!

మీలేఖ చేరినది. నాయభిప్రాయమును నాల్గుమాటలలో వ్రాసెద.

మీభారతమును చదివితిని. పరమానందము నందితిని, మీరచన ప్రవాహమువలె నడచినది. ఆన్వయములు సరళములు, భాష ప్రౌఢము; మహాకావ్యమనకుదగినది.

శ్రీసంజీవమూర్తిగారికి లాక్షణికదృష్టి పుష్టి హెచ్చుగానున్నది.

మీమైత్రి ప్రశంసము.

విధేయుఁడు,

(నం) తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరి.

[శ్రీ విద్వాన్ ఉత్తనూరు నారాయణరావు గారు, ప్రధానాంధ్రపండితులు, మండల పరిషత్తుహోన్నత పాఠశాల, రాయదుర్గము.]

శ్రీ విదురాశ్వత్థేశానుగ్రహ ప్రభవు లైన వరకవులు శ్రీ కలుగోడు అశ్వత్థరావుగారు. భైరవాస్తిప్పప్రాజెక్టుక్రింద రెండువందల యెకరముల మాగాణికి వీరు భూస్వాములు. విలువయైన యంతవిస్తారముగల యాస్తి గలిగియు వీరికి గర్వము నాస్తి. అంతేకాదు వీ రాస్తిక శిఖామణులు. సంధ్యానుష్ఠానము, దేవతార్చనము, రామాయణపారాయణముదేవర్షిపితృతర్పణము, కవితారచనము, గ్రంథావలోకనము వీరి విన చర్యలలో ముఖ్యవిధులు. వీరుత్యాగులు, భోగులు, రాగులు. జట్టి యోగులు రోగభాగు లగుటకుఁ గారణము పూర్వజన్మదుష్కర్మము. పలుకు పరుషము; మనము మార్దవము. వీరిభవనమొక సుందర సారస్వతోద్వానవనము.

లక్ష్మీ సరస్వతు లన్యోన్య నైజ :విద్వేషముల విన్మరించి యిక్కవిశిరోమణి పాణి వాణుల నెలకొని విలసిల్లుట వీరి పురాకృత ఘాజాఫలము. వీ రాగర్భశ్రీమంతులు. సహజపాండితీప్రతిభా సమన్వితములు. బాల్యముననే సౌకుమార్య సౌజన్యధన్య యగు కవితా కన్యచే వరింపఁబడిన పుణ్యులు. పూజ్యశ్రీ కవిభూషణ కప్పగల్లు సంజీవ మూర్తిరావుగారికి వీరికి దేహాత్మబాంధవ్యము మాత్రమేకాక

కవితాసంబంధనందర్పమునూ సంధించియుండుట పాటింపదగిన విశేషము.

శ్రీ సంజీవ మూర్తిగారు స్వధర్మానుష్ఠాననిష్ఠాగరిష్ఠు లైన బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులు. సహృదయులు; సంపూర్ణారోగ్యముగల మహాభాగ్యవంతులు; విద్యావినయభూషణులు; మనకవిభూషణులు. ఇమ్మహాకవు లిరువురును పూర్వాచారపరాయణులనుటచే జాడస్త్రబ్రాహ్మణులని తలంపరాదు. ఎంతఅచారపరులో, అంత నాగరకతానిపుణులు.

గంగాయమునల సంగమమునలె సేకవిప్రుంగవుల కవితా తరంగిణుల సౌంగత్యము మంగళకరము; అనందప్రదము. ఈరెంటిని వింగడించి విమర్శించుట నా కంగీకరింపని పని. విమర్శన మొక్కొకప్పుడు విపరీతార్థముల కెడమిచ్చుటయుగలదు, అభిరుచి భేదము, అధికారభేద మందులకు మూలము.

“గంగాస్నానమ్- తుంగాపానమ్.” అనునది ప్రసిద్ధార్యోక్తి. కాని గంగాజలము స్నానమునకుమాత్రమే తగినదా? పానమునకు బనికీరాదా? అను ననర్థమున కాన్పదమున్నది. ఒక్కడ శుచి రుచులకుఁ బ్రాధాన్య మీయఁజడినది.

పావనము (మహత్వము)నకు గంగ; పానము (మౌఢ్యము) నకు తుంగ యనియే యందలి గర్భితభావము. పాపసత్త్వము తుంగ కు లేదని కుయుక్తులు కొనసాగింపరాదు. మహిమమున తుంగకన్న గంగ మిన్నయనియే బాని యర్థము. ఇట్టి శంకాతంకములు విమర్శనలలో వెఱ్ఱితలలు వేయుట సహజము. విమర్శనములు సృష్ట్యాది నుండి జరుగుచునేయున్నవి. సిద్ధాంతరాద్ధాంతములు హద్దుప

ద్వలు మీఱుచునేయున్నవి. కనుక పరీక్షలు 'పనికిరావనికాదు' నాయభిప్రాయము. కవితావిమర్శకుని బాధ్యత మిగులగొప్పది. నిష్పాక్షికత, సహృదయత, సత్యదృష్టి, పౌండితీప్రతిభలు విమర్శకునకుండవలసిన ముఖ్యమహితగుణములు. విమర్శనాశక్తి తపఃఫలము. సత్కవివలె సద్విమర్శకుఁడును ఋషితుల్యుఁడుగావలెను. అట్లయ్యును బక్షపాత, బుద్ధిదోష పిశాచముల బారినుండి తప్పించుకొనుట దుస్సర మనియే నా యభిప్రాయము. ఇట్లుండ నావంటి సామాన్యవిమర్శకున కాభయము సహజము.

ఈ కవిద్వయమునందు నాకు గౌరవప్రతిపత్తులు మిక్కుటములు. కనుక ఈసంగడిఁడుల కవిత్వసౌంగత్యమును వింగడింపక మొత్తముగ నీ మహాకావ్యమును గూర్చి నాయభిప్రాయ మొకింత వ్యక్తపఱచుచున్నాఁడు.

శ్రీ వేదవ్యాసకృత జయనామ మహాభారతమునకు స్వతంత్రతానువాదము కవిత్రయాంధ్రభారతము. దానిని మూలముగాఁగొని నల్పిన స్వతంత్రతానువాదము "అశ్వత్థభారత" మహాకావ్యము. ఇయ్యది ప్రకృతకవిద్వయ మహితకవితాకళాపాసనాసంసిద్ధి సౌజాత్యరము. పూజ్యాంధ్ర కవిత్రయ పరమానుగ్రహ ప్రతీకము. అశ్వత్థ భారతాంతర్గతకవిత్వ మయ్యెయ్యెడల మహామహిధరాగ్రనిర్గతనిర్గళ రమ్యగంభీరజలప్రపాతము. కొన్నితావుల నది ప్రకృతిశోభారంజిత సువిశాలసమప్రదేశగామిని యగు శాంతసుందరవాహిని. పద్యములు హృద్యములు. భావగర్భితములు. అన్వయకాఠిన్యరహితములు. సరళ సుందర సమాసోపేతములు. దేశ్యపదములపొందిక పసందై వీనుల

పిందొనర్చును. కావ్యమూద్యంత మకుంతితధారాబంధురము. ఎడ నెడ ప్రతిభా పొండితీ ప్రత్యేకతలు ద్యోతకములు. తెలుగుభాసయందలి యింపుసొంపులతో. జిగిబిగువులతో. నిందలికైత కమనీయమై మహనీయమై మాధురీమయమై సర్వకాలీనమగు భారతమహాకావ్య స్వరూపమై ఆంధ్రసౌరస్వతనర్వంసహావలయమున వెలయగల్గినది.

రాయలసీమ కవిరత్నములసీమ. ఆంధ్రప్రబంధకవితా చామాలలామ సువిలాసవిస్ఫు రణముగ నాట్యమాడిన కళారామము. ఇట్టిరాయలసీమ వాఙ్మయక్షేత్రమున అశ్వత్థభారత మహామహీరుహము ప్రభవించుట తత్సమవాసుల గర్వకారణము. ఇమ్మహాకావ్యమును, తత్కర్తలగు మహాకవిద్వయమును గన్నరాయలసీమామతల్లిధన్యురాలు. ఈ పూజ్యకవిద్వయమునకు - వారిమహాకావ్యమునకు నా నమోవాకములు.

శ్రీ శుడు వీరికి సంపూర్ణాయురారోగ్యభాగ్యముల నిచ్చి రక్షించుఁగాత!!

రాయదుర్గము.)
5-12-1960

ఇట్లు
విష్వద్విధేయుఁడు
ఉత్తమూరు నారాయణరావు.

—: శ్రీనివాసప్రసీద :—

విజ్ఞప్తి.

“పూజ్యాయరాఘవేంద్రాయ సత్యధర్మరతాయః!

భజతాంకల్పవృక్షాయ నమతాంకామధేనవే”!!—

శ్రీ అశ్వత్థభారతావతరణమునకు గారణము:— కవిత్రయము వారి—
అందును “దిక్కన”గారి “మహత్వకవిత్వపటుత్వసంపద”ను సేను
జవిమరిగిన ప్రభావమే యనుట సత్యసమ్మతమైనమాట, అంతకుము
న్ను, ఆంధ్రమహాభారతమును అంతగ— అర్థవంతముగఁ జదిపి
చొక్కువడిన భాగ్యవంతుడను గాను.

ఒకవివాహసందర్భములో— భూపసముద్రగ్రామమునకు
బంధుమిత్రులతోఁబాటు శ్రీ “కవిభూషణ” కప్పగల్లు సంజీవమూర్తి
రావుగారును వచ్చియుండిరి. మిత్రులకోరికపైన వారు ఆంధ్రమహా
భారతమున విరాటపర్వమును దమ మృదుమధురకంఠముతోఁ జదివి
సదస్యుల ముగ్ధులఁగావించిరి.— కవిభూషణుని రసనాగ్రమున నటించెడు
ఎట్టిపద్యగద్యమైనను శ్రోతలశ్రుతిపుటంబులఁ దేనెయూటలఁ
జింది, డెందములకు విందుల నందించును. అకళలో— నారితేజీన
వారిలో వారొకరు.

కవిత్రయమువారి కవిత— కవిభూషణుని “గమక”—
కళద్వయమకరందపానమత్తమన్మనోభృంగజృంభిత రేఖంకారనిసదవ్యా
భ్యానమే ఆశ్వత్థమహాభారతోపాభ్యానము!—

మా కవిభూషణునిప్రోత్సాహము, నాఉత్సాహము,—
ఋషితుల్యులగు శ్రీమాన్ రాళ్లపల్లిఅనంతకృష్ణశర్మగారి వాత్సల్య
పూర్ణాశీర్వాదము,— శ్రీకృష్ణ— కన్నడకుచూరవ్యాసభారతముల ఉపబ
లము,— శ్రీమదాంధ్రమహాభారతములజలము— కవిత్రయమువారి
అనుగ్రహము; నా అనుకరణము; అనుసరణము ఆశ్వత్థభారత
ప్రథమచతుష్టయ పర్వపూరణము!—

ఋత్విత్రయ మనందగు కవిత్రయమువారి ఆమోఘము—
అనర్హము నగు భారతమునందువలె నూత్నోన్నతభావములు,— గ్రొం
గ్రొత్తపోకడలు రచించుట స్పష్టిలోని తవెతర కవిస్రస్థులకు గానివని!—
కనుక, చాలవఱకు వానికే నాభాషదొడుగగడగితి,— అమృతహనీయు
లున్న “మక్కికిమక్కి”గగాక, వ్యాసులవారిభారతముమూలముగ, ఎంతవ
ఱకో అనుకరించి, అనుసరించియుందురు. కాని, అది విశ్వసాహి
త్య స్వతంత్రమహాకావ్యము!— ఆశ్వత్థభారతమునకు మూలము
శ్రీమదాంధ్రమహాభారతము!!—

శ్రీవిదురాశ్వత్థనారాయణుడు నాజన్మప్రదాత!— అన్నామి
నిందు నాందితో— ముందుగ ధ్యాసించితిని. శ్రీరామచంద్రుని—
నాయారాధ్యదేవుని మనసొన్నరించితిని. శ్రీవేంకటేశ్వరుడు మాయం
టిదేవుడు. అతని కిది అంకితముచేసితిని. శ్రీగురురాఘవేంద్రులు
గురులకుగురువులు. నిజభక్తకోటిపాలిటి కామగవి కల్పవృక్షులు!!—

మంత్రాలయములో— నాకుఁగలలో గనిపించి కటాక్షించిన కరుణా సింధులు— వారి నందు భక్తిభావనలఁ బూజించితి. “గానకళాప్రపూర్ణ” శ్రీరాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు పవిత్రములు— సరసశేఖరులు— సంగీతసౌహిత్యవిమర్శకళాప్రపూర్ణులు. నాకు వారియెడ భక్తిమెండు! వారికి నాఁకుడ వాత్సల్యము నిండు!!— శ్రీవారినిఁ దలఁచితి. నా కవితాగురువు, బంధువు, “కవిభూషణ” కప్పగల్లుసంజీవమూర్తిరావు గారి గుణమెంచితి. నావంశాదికమును వివరించితి. మిత్రులసందేహమును— నాసమాధానమును బొందుపరచితి. ఇదియే యిందలి నాం ద్రిప్రస్తావనంపు బరమార్థము.

అప్పుడప్పుడు నేను “బలారి” నగరమున కేగినప్పుడు— మా “కవిభూషణ” సంజీవమూర్తిబావగారికి, నాసలిపినంతరచన విని పించుచుండెడివాఁడను. అతఁడును ఆకర్ణించి అదరించుచుండెడివాఁ డు. అట్లు ప్రారంభమునుండి సభాపర్వప్రథమాశ్వాసాంతమువఱకు జరిగినది.— అదేమికారణమోగాని, ఆక్కడినుండి నారచన ముం దంజవేయలేదు. ఇట్లు మాసత్రయము గడచినది. అటుపై నొకనాఁ డు— ఒకపనిపై బల్లారికిపోయియుండి, మాకవిభూషణునితోఁ గలిసి తిని— ముచ్చటలు, మురిపెములు ముగిసినమీఁదట “నీభారత మెంత వఱకు నడచినది”? అని అతఁడడిగెను.— “నీవువిన్నంతవఱకే” అంటిని.— అతఁడు చిఱునవ్వుతో— “ఐతే, యిదివిను!” అని, ఒకవ్రాత ప్రతినిఁ గొని చదువమొదలిడెను. నేను విన్నయుండనై వినఁబొడఁగి తిని. అది “ద్రౌపదీమానసంరక్షణ” భాగము. నారచనతుదినుండి అది మొదలిడఁబడినది. “ఏమాశ్చర్యము?” అంటిని.— “నేనుప్రయ

త్పించి వ్రాసిపడికాదు. నీ రచనవిని నారచనపన నింత చూతమని-
అప్రయత్నముగ దొరలిపచ్చిపదానినే కాగితముపైనుంచితని" అనెను.
"నాభారతమునకుదీనిఁ దీసికొనని" మ్మంటిని.- "నీ రచనకిది వచ్చు
నా"? అనెను- "మెఱుంగిచ్చు" నంటిని.- "ఐనఁ గొననిచ్చగింతువా?"
అనెను. "కృతజ్ఞత" - నంటిని.- "సేపేరనే ప్రకటించుకొనుము" అని
దాని నా కొనఁగెను- "అది నాకనిష్టము! మీపేరనే ప్రకటించును"
అని, సెలవుఁగొని వచ్చితిని.

అశ్వత్థభారతము క్రమాభివృద్ధి నొందుచు అరణ్యపర్వమునఁ
గూడఁ గొంతరచన నొగించుకొన్నది. సర్పయగాఁగిరచనాంతమునకు
ఇదియును ఏగినది. ఒకనాఁడు నే నక్కడినుండి రచన నుపక్రమింపఁ
గా అకస్మికముగనా బలభాగమున పక్షవాతము పట్టిపడి.- "ఆయెం
బోయె" ననిపించినది. దేవునిదయవలన- పెద్దలఁగిరాచమువలన-
వైద్యులచికిత్సవలన- "ఆయెంబోయె" నన్నట్లు అదియును అరిగి
నది. కాని, అంతరాయములేక నుడువుటకు- కొంత నడుచుటకు-
నుంత వ్రాయుటకు మాత్రము నాకు బలముకలిగినది. ఇప్పటికిని
అంతే;- ఈయవాంతరములో, నాపలెనే నాభారతమును మూలఁబ
ట్టినది. దీనికిఁదోడు బంధుమిత్రులు సన్నయగాఁగికథ జ్ఞప్తికిఁదెచ్చి
భీతిఁగొల్పుటయు జరిగినది. ఈవిరామకాలములోనే గీత- ఉత్తర
గీత మున్నగు నాచిన్నచిన్నరచనలు అవతరించుటకు అవకాశమును
గల్గినది!—

ముందురచనకు స్వస్తిఁజెప్పితిని. కాని, అంతవఱకు
పోగిన నా భారతమును ముద్రింపువలెనను ఉబలాట నాతల నుద్ఘాత

లూఁపఁ జొచ్చినది. కొండలు మిత్రులసహాయమునను— రాగులపొడు శ్రీ కరణంతప్పోజీ నరసింగరావు,— శ్రీ నింబగల్లు కొంకావీరప్ప— శ్రీ రాయంపల్లి యశ, సి. శేషాద్రి, యం. యల్. ఎ.— శ్రీ ఉరవ కొండ ముద్దలాపురం రామప్ప— శ్రీ పాకలి చిన్నవెంకటరాములు— చి॥ శ్రీ గౌరానారాయణప్ప— నాఅత్తమిత్రుడైన వుప్పశబ్దయల్లప్ప పుత్రుడు చిరంజీవి శ్రీవీరణ్ణ— వీరలవాక్సహాయమునను గొంతధనమును లభించినది. ఆదాతలపేర్లపట్టిక ఇందు ముందు ప్రకటింపఁబడినది. ఆసహృదయనంపన్నులకు నాహృదయపూర్వక వందనములు. రాయదుర్గం “జడేసిద్దేశ్వర” ముద్రాపకులు గ్రంథముద్రణకుఁ గుదిరిరి; ప్రారంభించిరి.— కాని, పీఠికమాటయేమి? భారతముపంటి మహాగ్రంథమునకుఁ బండితపరామర్శాత్మక మగు పీఠిక లేకపోవుటా?— నాటికి నేటికి ప్రాచీనార్వాచీన ప్రసిద్ధగ్రంథములును విమర్శక పక్ష ప్రతిపక్ష సిద్ధాంత రాద్ధాంతములకుఁ బాల్పడుట, సభా పత్రికా ముఖముల మనము సమీక్షింపచుండుట లేదా?— మహామహాకవులును విఖ్యాతవిమర్శకుల ప్రశంసనీయ పీఠికాభిప్రాయాదులకై ప్రాఁకులాడుచుండుటలేదా?— లోకోపకారదృష్టితో— నిష్పాక్షిక సమీక్షగంధబంధుర సుందర మందారకుసుమమాలికల సత్యనరస్పృశకంధరసీమ నలంకరించి దక్షులు యారాధించుచుండుటఁ గనుటలేదా?— అట్టి భాగ్యము నాగ్రంథమునకు వలదా? ఇట్టి తలంపులు నాలో వెట్టితలలు వేయఁదొడఁగినవి.

వెంటనే వ్రాతప్రతులు వ్రాయించి— వినయవిజ్ఞప్తులతో— ఉద్దండపండితులకుఁ బంపుకొంటిని. “ఈకొంచెమునకుఁ పీఠికయేమి?”

గ్రంథముముగిసినమీదట ఆమాట" అని, శ్రీరాళ్లపల్లివారు వ్రాసిరి. "తీరికబొత్తిగాలేదు; పెద్దలనడుగుడు" అని వ్రాసియు, అభిప్రాయముగూడవ్రాసి శ్రీవేలూరివారు పంపిరి.- "మహాకవి" శ్రీగడియారమువారు "క్రొత్తకపులకు అభిప్రాయములుగాని, లబ్ధప్రతిష్ఠలకు మీకేల? ఆశ్రమమాకేల?" అని, కణేకల్లులో- సౌరస్వతసభలో కలిసినప్పుడు ఛలోక్తిగా సెలవిచ్చిరి.- పూజ్యులు విఖ్యాతవిద్వద్వరేణ్యులు, ప్రతిభాపూర్ణులు అగు బ్ర!శ్రీ|| "కవిసామ్రాట్" విశ్వనాథసత్యనారాయణగారును, ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషదాంధ్రభాషాభివృద్ధులు ఆచార్య శ్రీ జి. జె. సోమయాజులుగారును దయామతితో దివ్యపీఠికా సమీక్షలు ప్రసాదించిరి. అమ్మహనీయ సుకవిబంధులకు నా పండన శతంబులు.—

రాయదుర్గమునకుపచ్చియుండి- బ్ర|| శ్రీ|| "శతావధాని" ఉప్పల వేంకటశేషశాస్త్రిగారు నాభారతమును సొంతముగ నాలకించి- స్వీయగద్యపద్యాత్మ కాభిప్రాయము నొసంగుచు- "అరణ్య పర్వశేషము- అభిమన్యువివాహముతో విరాటపర్వాంతముగ, మీ భారతము- మంగళాంతముజేయు" డని సెలవిచ్చిరి. మా కవి భూషణుడును అట్లే ప్రోత్సహించెను. అప్రభోధమే- నాయం దా శాంకురమై "ఇంతింతై" భావాకాశముదాక విస్తరింపజొచ్చినది. అంత నేను సుంతచింతించి. తిరుపతికిపోయి మాన్య శ్రీ "గానకళా పరపూర్ణ" అనంతకృష్ణశర్మగారియింటనే బసచేసి ఒకదినముగడి- కొండపైకేగి, శ్రీనివాసునిదర్శించి (9-3-57 శనివారము) ఆ మా ఇలువేల్పునకు అంకితపద్యములు వినిపించి, మనసొచ్చినట్లు-

ముందురచనకు అనుజ్ఞ నర్థించి అంతరాత్మతృప్తుఁడనై 3-4 దివ
సము లక్కడనే- దేవుని సొన్నిధ్యమున స్వస్థమతి నుండి- క్రిందికి
వచ్చి, మా శ్రీశర్మగారి సంగీతసౌహిత్యవిమర్శకళాసుధాలహరిలో
మున్నలిడి- ముదితుఁడనగుచు- 'తఱిదొరకినప్పుడు నాభారతము
నందందు వినిపించి- ముందఱిరచనాభిలాషఁ దెలిపి, వారియాశీ
ర్వాదమునందితిని.

19-3-57 మంగళవారము రాయదుర్గమునకు వచ్చి
కృతిభర్తయగు శ్రీవేంకటేశ్వరుని దర్శించి- అంకితపద్యముల నర్పిం
చి- ముందురచనకు మార్గ మర్థించి- గ్రామముఁజేరి నాభారతపూ
రణమునకు మొదలిడితిని. అంత నిరంతరాయముగ- విరాటపర్వాం
తమువఱకు- నాసంకల్పముమేఱకు రచన శరవేగమున సాగినది.
మఱల నాయనారోగ్యస్థితివలన ఆగినది. నాకోరికయుఁ నెఱవేఱినది!-
8-9-58 తేది మఱల నేను తిరుపతికిపోయి పర్వచతుష్టయముద్రిత
అశ్వత్థభారతపృతిని శరసౌవహించి, స్వామిగట్టెడుట అంకితపద్యము
లు చదివి సమర్పణముచేసి, శ్రీరాళ్లపల్లివారినిదర్శించి రెండుదినము
లందుండి వచ్చి అల్లెరాయదుర్గముశ్రీనివాసులసర్వించి గ్రామముఁ
జేరితిని.

కాని, కవిసౌమ్యాట్టులయొక్కయు, గుటివారియొక్కయు,
పీఠిక లసమగ్రములగుట సమగ్రపీఠికకై శ్రీరాళ్లపల్లివారిని, శ్రీ
విశ్వనాథవారిని అచ్చుపొత్తముల సంప్రచుఁ బొద్దించితిని. రాళ్లప
ల్లివారు- "ఈవయసున- ఇప్పటినానారోగ్యస్థితిలో మూఁడువేలకు
ఘైసగలపద్యములు సౌవధానముగ చదివి పీఠికవ్రాయుట కానిపని.

యనియు, పీఠికాభిప్రాయము లనావశ్యకము లనియు- వ్యాసిరి. తుదకు నాప్రార్థనాబలవంతముపై అభిప్రాయమునుచూత్ర మను గ్రహించిరి- శ్రీ విశ్వనాథవారు తొలుత “అనివార్యకార్యములున్నవి, సాధ్యములేదు” అని వ్యాసియు, మఱల నాప్రార్థనపై ఎట్లో అంగీ కరించిరి కాని, కొంతవడికి- తాము కఠింనగరుకాలేజికి వెళ్ళుచున్నా మనియు- కొత్త ఫస్ట్ లో మీభారతమునకుఁ బీఠిక వ్రాయునుంటిమ నియు,- ఈబదిలో అపని యెంతమాత్రము జరుగఁజాల దనియు, వలసినదో- తొలిపీఠికనే ముద్రించుకొనవచ్చు ననియు,- వ్రాయుమ ని నాకుచిరపరిచితుఁడైన, బెజవాడలో చదువుచున్న- శ్రీవారి శిష్యు డొకఁడై జేరిన “కిశోర్” శ్రీ పి. తిమ్మారెడ్డికి తెలిపి, వారు కఠింనగరుకు వెళ్ళిరట- ఆచిరంతీవి నా కావివరములు వ్రాసెను. తుదకు నహ్మ దయశిరోమణులు బృ|| శ్రీ “వివృత్తవిభూషణ- విద్వాన్” వేదము వేంకటకృష్ణశర్మగారు నావిచ్ఛపమును మన్నించి, శ్రమయనక గ్రంథము నామూలాగ్రముగ పఠించి, సమగ్ర పీఠికవ్రాసి, నావంతఁదీర్చి పందనీయులైరి.

ఆంధ్రప్రదేశ్ ఆస్థానకవులు శ్రీ శ్రీ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి కవిసౌర్యభాములు 1953 నవంబరు 10న అలంపూరు సౌరస్థతపభలకు విచ్చేసియుండి, నాప్రార్థనపై దర్శనసంభాషణావకాశముఁ గల్గించి నాభారతమున నొకటిరెండుఘట్టములు విని- అశీర్వదించి అభిప్రాయ పత్ర మనుగ్రహించిరి- విమర్శకాగ్రేసరులు శ్రీ నండ్లూరి బంగారయ్య (బి. ఎ. బి. యల్. అడ్వకేటు) గారు- నామనవిని మన్నించి పక్షవాతముచే మంచముఁబట్టియుండియు, నాగ్రంథమును సంతముగఁ

దిలకించి- విమర్శనాత్మకమగు అభిప్రాయమునొసంగి ఆదరించిరి-
 “అభినవతిక్కన” శ్రీ తుమ్మలసీతారామమూర్తిగారు - కల్యాణదుర్గ
 సారస్వతసభకు వచ్చియుండి - నాభారతము నింతవిని - సంతసించి
 తమయమూల్యాభిప్రాయము ననుగ్రహించిరి. రిటైర్డుకలెక్టరు శ్రీ బి.
 జూగప్ప ఐ. ఎ. యస్. గారు,- జిల్లావిద్యాశాఖాధికారి శ్రీ పి. శరభా
 చార్యులు (శతవధాని) బి. ఎ. యల్. టి. గారు,- విద్యవ్యవస్థలు “కవి
 త్వవేది- బోధార్థేందు” బ్ర|| శ్రీ|| కల్లూరి వేంకటనారాయణరావు
 యం. ఎ. యల్. టి. గారు,- మహాపాధ్యాయాది మహామహాబిరు
 దాంకితులు శ్రీ జమ్మలమడక మాధవరామశర్మగారు,- చారిత్రకపితా
 మహులు శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు,- బ్ర|| శ్రీ శతావధాని
 ఉప్పల వేంకటశాస్త్రిగారు,- శివభారతమహాకావ్యకర్తలు, “మహా
 కవి- కవితావసంత” శతావధాని శ్రీ గడియారము వేంకటశేషశాస్త్రి
 గారు,- “అభినవకాళిదాస- మధురకవి” శ్రీ బెల్లూరి శ్రీనివాసమూర్తి
 గారు,- ఆంధ్రకర్ణాటకకవికేసరి, రెడ్డి శ్రీ భీమరాయగౌతమగారు,-
 “సాహిత్యరత్న- సరసకవి- అధివక్త” శ్రీ మోచర్లరామకృష్ణయ్య “అడ్య
 కేటు” గారు,- మైసూరు విశ్వవిద్యాల యాంధ్రభాషాశాఖాధ్యక్షులు
 శ్రీ కె. సుబ్బరామప్ప యం. ఎ. బి. ఇడి, గారు,- “విద్వాం, విశారద”
 బాలకవిభూషణ శ్రీయుత ఆలూరు కె. హెచ్. సత్యనారాయణరావు
 గారు,- మదరాసు విశ్వవిద్యాల యాంధ్రభాషాశాఖాధ్యక్షులు శ్రీమాం
 “విద్యారత్న” నిడుదవోలు వెంకటరావు (ఎం. ఎ.) గారు,- “మహా
 కవి- సరస్వతీపుత్ర” శ్రీమాం పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులుగారు,-
 “మహామహాపాధ్యాయ, విద్యావారిధి, అవధానశిరోమణి” వేదమూర్తి

మధ్యశ్రీ కాశీకృష్ణాచార్యులవారు, — ఉత్తరప్రదేశ్ గవర్నరు రాజశ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణరావుగారు — ఈ ప్రముఖ పండితాగ్రగణ్యులు, అడిగినంత అభిప్రాయములు వ్రాసిపంపిరి — అవ్యాజకరుణతోఁ దమ యమూల్యకాలమును నాగ్రంథమునకై వెచ్చించిన పేరికాభిప్రాయ ప్రవాతలను అశక్తుఁడనగునే నెట్లు నముచితరీతి గౌరవింప నేర్తును? — సారస్వతారాధన దీక్షులగు నీడక్షులు గౌరవప్రతిఫలముల నాశింతురా? నాకుఁ గృతఘ్నుతాపాపము సోఁకకుండుటకై ఆమ్మః హనీయులకు మనసో నమస్కృతు లర్పించెదను, —

అలూరు ఆంధ్రసారస్వత మహాసభలో నాకు “కవిరాజు” బిరుద మిప్పించుటకు శాయశక్తుల సాహసించిన మిత్రులు “విశారద-వివాహ” శ్రీ కరిచేమ హేమాద్రి సత్తనారాయణరావుగారి అని మిత్రప్రేమతో- స్వపరముగాఁ దోర్నడి అనుగ్రహించిన “మహాకవి” బ్ర|| శ్రీ గడియారము వేంకటశేషశాస్త్రిలవారి ఉదాహరణమున, గుణగ్రహణపౌరీణతను, ఈ సందర్భమున స్మరింపకున్న నా ఈ విజ్ఞప్తి పరిపూర్ణత్వమునొందదు. బిరుదప్రవాతలగు లదికరమాస్య కవిపండితప్రకాండులెల్లరకు — అప్పు డందుండిన మిత్రభృందమునకు ఇందు మూలముగఁ గృతజ్ఞతాభివందనలమర్పణము నలుపుచున్నాఁడను.

ఈ మువ్వణలో కుద్దులుకుప్పలుగాఁగడిసిన కుద్దులు, శుద్ధ పృథితయారుచేసిన స్నేహితులపైసను, — వ్యాతక్రమిని నిర్దిష్టయిచ్చిన మిత్రులపైసను, — మువ్వచక్కలమీదను, అచ్చతచ్చలు ద్విధిస అస్తులమీదను మోపి, అశాంతి నాపువయిచ్చుటకలది — కన్నుగాఁగి సోమరితనమున — పనిఁజెఱచుకొని పలచిందు నన్ను నేనఁ గిందించు

కొనుటకంటె గత్వంతర మేమున్నది?— ఇదేటిమాట? నిరాశ నిర్విర్యత నాపొదించును!— పండితులు. పాఠకులు, సహృదయులు; గుణగ్రహణ పౌరీణులు! అమ్మహనీయులకు నా అంజలులు!!—

అచ్చుతప్పుల గుఱించి అగాధముగ నాలోచించుచుండగా— నా మేనల్లుడు చిరంజీవి శ్రీ గొల్లపల్లికరణము నరసింగరావు— ఆభారమంతయుఁ దానే వహింతునని వచనమిచ్చి— కళాశాల సెలవులలో తనతమ్ములు (పినతండ్రికొమారులు) చిరంజీవులు:— ప్రహ్లాదరావు, బి. ఎస్. సి., భీమసేనరావు బి. ఎస్. సి., ఈ సోదరద్వయమును నన్నును తనస్వగృహమందుఁ జేర్చి— సకలసౌకర్యములు సమకూర్చి— దాదాపు మానస్వయము— మమ్ము మృష్టాన్నపానసంతుష్టులంజేసి— అశ్వత్థభారతప్రతు లన్నింటియందును అతికింపులుఁ దిద్దులు జరిపించి నన్ను లరించెను. ఆచిరజీంవి తీతయమునకు నా నిండు దీవనలు!.

అప్తమిత్రులు, రాయదుర్గము, మండల పరిషత్తుహోన్నతపాఠశాలా ప్రధానాంధ్యోపాధ్యాయులు విద్వాన్, శ్రీ వి. నారాయణరావు గారు ముద్రగణా స్థాలిశ్యములు దిద్దుబలోఁ గొంతవజ్రకు ప్లాస్టానిక్ గ్రంథముపై అభిప్రాయమును గూడ నొసంగిరి. వారికి నా అభివందనములు.

ఈ నా భారతగుణగుణములు ప్రసిద్ధపండితులు పీఠికాదులందు సమీక్షించినారు. పత్రికలుఁ, ఖరీత్తులోకము, సహృదయ విమర్శకబృందము పరామర్శ పరిశీలనములు జరుపును. ఇక నే నేమి విశేషించి వాకొనఁగలను?— “కర్మణ్యేవాధికారస్తే మాఘజేషు కదాచన” అను గీతాదార్యుని యాదేశమును దృఢముగ సమ్మి— కర్మమును (కృతిని) కర్మఫలమును శ్రీనివాసునకు సమర్పించి— కవి

నామకునకు పురస్కృతి తిరస్కృతులు తప్పనిసరి యని నిర్ధరించి-
ఆరెంటిని నొకటిగాఁజూచు పృజ్ఞ నొనంగు మని భగవంతునిఁ బూ-
ర్ణించి- “లోకాస్సమస్తా స్సుఖినోభవంతు” అని త్రికరణములఁ గాం-
క్షించి,- నా ఈ విజ్ఞప్తిని విరమించుకొనుచున్నాఁడను.

క లు గో డు.

శార్వరి.

వినాయకచతుర్థి.

బట్లు సజ్జన విధేయుఁడు

క. అశ్వత్థరావు,

గృంథకర్త.

☞ సవరణల పట్టిక ఆయా పేజీలక్రింద ముద్రింపబడినది. ప|| పద్యము;-
పా|| పాదము;- అ|| అక్షరము అని గుర్తించవలెను. ఆయాచోట నుండు
అక్షరములకు బదులు ఈ సవరణాక్షరములను చేర్చుకొనవలయును,
అక్షరము క్రింద- (అడ్డగీత) ఉన్నచో ఆపైయక్షరము కొట్టివేయఁబడినదని
గ్రహించవలెను.

అశ్వత్థభారతమునకు ధనసహాయమొనర్చిన దాతలు:—

రు. 116-00 శ్రీ పోసిన వెంకటరెడ్డి, రాగులపాడు. } స్వ పరహస్త
శ్రీ కరణంబప్పజీ నరసింగరావు. } ములతో—

రు. 116-00 శ్రీ వెంకటరామరావు, చీకలగుర్తి.

116-00 „ బి. కె. రమణప్పశ్రేష్ఠిగారు, బెన్తరపల్లి.

100-00 „ జయంతి రామచంద్రప్ప శెట్టి అండ్ బ్రదర్స్,
రాయదుర్గం.

100-00 ర్యాకట్లగ్రామం నుండి.

50-00 శ్రీ దేవినేని పెద్దరామప్ప, రేణిమాకులపల్లె.

50-00 „ ఊరువాకిలి నంజీవప్ప, వెంకటమ్మపల్లె.

50-00 „ కూరాకుల హనుమంతప్ప, వెంకటంపల్లె.

40-00 „ ఉప్పశెట్టి వీరణ్ణ, (తనతండ్రి యల్లప్పకు) కలుగోడు.

40-00 „ కొంకా ఈరప్ప, (స్వపరముగా) నింబగల్లు.

40-00 „ నిడుగల్లు గోవిందప్ప, తురకబొమ్మపల్లె.

30-00 „ కరణం రామరావు, (నేత్రపల్లి గ్రామమునకు)

30-00 „ కరణం విరుపాక్షప్పగారు, కల్యాణదుర్గం.

30-00 „ యస్. యస్. వీరభద్రాచారి, కలుగోడు.

25-00 „ పలకలగోవిందప్ప, మైసూరు.

25-00 „ కరణం రామరావు, కొత్తపల్లి.

25-00 „ సొప్పేమల్లికార్జునగౌడు, కలుగోడు.

25-00 „ చిందనూరు నాగప్ప శెట్టి రాయదుర్గం.

రు. 100-00 శ్రీ రాచేపల్లి గోవిందప్ప, వెంకటంపల్లి.

- 25-00 శ్రీ పెరుమాళ్ చనమల్లప్ప కొ॥ పెద్దవీరణ్ణ, రాయదుర్గం,
 25-00 ,, పటేలు వై. తిమ్మప్పగారు, తురుకబొమ్మపల్లి.
 20-00 ,, లక్కా చిన్నపరెడ్డిగారు, కణేకల్లు.
 20-00 ,, జయంతి గోవిందప్పకు (కొ॥ రామచంద్రప్ప) రాయదుర్గం.
 20-00 ,, కోదండరామాచార్యు, బేలోడు.
 20-00 ,, కామవరం సూర్యనారాయణ (P.W.D.) ఆల్లవరం.
 20-00 ,, ముద్దాపురం రామప్ప, ఉరవకొండ.
 20-00 ,, పాకం యర్రెప్ప బ్రదర్సు, ఉరవకొండ.
 60-00 (యితరులతో) శ్రీపాకం చిన్నవెంకటరాములు, ఉరవకొండ.
 20-00 శ్రీ నెలపాటి చంద్రప్ప, నింబగల్లు.
 20-00 ,, రాచేపల్లి తిమ్మప్ప, వెంకటంపల్లి.
 15-00 ,, నిడుగల్లు దానప్పగారు, తురుకబొమ్మపల్లి.
 15-00 ,, ముత్యాల సిద్ధప్ప, గొల్లపల్లి.
 10-00 ,, గోవిందరెడ్డి, కొత్తపల్లి.
 10-00 ,, రా. తిప్పయ్యశ్రేష్టి, బెళగుప్ప.
 10-00 ,, పొ॥ హనుమంతరెడ్డి, పల్లేపల్లి.
 10-00 ,, కరణం నరసింగరావు, జూరకల్లు.
 10-00 ,, కరియప్ప సన్నె, ఉరవకొండ.
 10-00 ,, దేశంశెట్టి భీమప్ప, రాయదుర్గం.

విషయానుక్రమణిక.

	పేజీ
నాంది ప్రస్తావనము—	1
అంకితము—	8
ఆదిపర్వము; ప్రథమాశ్వాసము ప్రారంభము—	9
జనమేజయుడు వైశంపాయనుని భారతము వినుప వేడుట	10
వ్యాసుని జన్మవృత్తాంతము—	11
పూరువంశానుక్రమము—	16
దుష్ట్యంతుడు వేటూరుబోయి శకుంతలనుదర్శించుట—	18
శకుంతల జన్మవృత్తాంతము—	24
కణ్వుడు శకుంతలను దుష్ట్యంతునికడకుఁ బంపుట—	29
శకుంతలాదుష్ట్యంతుల వివాదము—	33
శకుంతలాదుష్ట్యంతులు గలిసికొనుట—	37
భీష్ముని జననవృత్తాంతము—	40
శంతనుడు గంధవతిని మోహించుట—	45
భీష్ముడు గంధవతినిదెచ్చి తండ్రి కప్పగించుట—	49
భీష్ముడు కాశిరాజుకూతులఁ దెచ్చుట—	51
వేదవ్యాసునిచే పూరువంశ ముద్ధరింపఁబడుట—	55
ధృతరాష్ట్రపౌండురాజుల జననము—	59
దృతరాష్ట్రపౌండురాజుల బాల్యక్రీడావిశేషములు—	61
కుంతిచరిత్రము—	64

ఆదిపర్వము, ద్వితీయాశ్వాసము.-

పాండురాజు కిందమునిశాపముఁ బొందుట-	71
పాండవులకౌరవుల జననవిశేషములు-	72
పాండవకౌరవుల బాల్యక్రిడావిశేషములు-	74
ద్రోణుడుపాండవ కౌరవులను, శిష్యులుగా గ్రహించుట-	83
ఏకలవ్యుడు ద్రోణునకు గురుదక్షిణగా చేతిబొటపజేలేఁ	88
గోసియిచ్చుట-	91
ద్రోణుడు శిష్యులవిద్యానైపుణ్యముఁ బరీక్షించుట	93
కుమారాస్త్ర విద్యాప్రదర్శనము-	98
ద్రోణుం డర్జునుచే ద్రుపదునిఁ గట్టెప్పించుట-	104
పాండవులను ఇంద్రప్రస్థపురమునకుఁ బంపుమని దుర్యోధనుఁడు	
దృతరాష్ట్రుని నిర్బంధించుట-	110
దృతరాష్ట్రుడు పాండవులకు ఇంద్రప్రస్థమునకుఁబోద	
నాజ్ఞనిడుట-	121
పాండవులు ఇంద్రప్రస్థమునకుఁ బోవుట-	124
<u>ఆదిపర్వము తృతీయాశ్వాసము.</u>	
పాండవులు వారణావతములో లక్కయింట వాసముఁజేయుట-	130
భీముని హిడఁబిమోహించుట- హిడంబాసురవధ-	139
ఏకచక్రపురిలో పాండవులు బ్రాహ్మణవేషములతోనుండుట-	145
బకవధ-	149
అర్జునుఁడు అంగారపర్ణుని జయించుట-	157
ద్రౌపదీన్వయంపరము,	160

దుర్యోధనుఁడు తండ్రితో పొండవులవిషయమై ఆలోచించుట—	175
విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రనిఆనతిని పొండవులను హస్తినావతికిఁ దోడితెచ్చుట—	186

ఆదిపర్వము— చతుర్థాశ్వాసము.

ధృతరాష్ట్రుఁడు పొండవుల కర్ధరాజ్యమిచ్చుట—	189
సుభద్రాపరిణయము—	202
భాండవదహనము—	215

సభాపర్వము— ప్రథమాశ్వాసము.

మయసభావిశేషములు—	223
నారదుఁడు రాజసూయముజేయ ధర్మజునకుఁ దండ్రీయాజ్ఞను దెలుపుట—	228
శ్రీకృష్ణుఁడు భీమార్జునులను జరాసంధువధకుఁ గొంపోవుట—	233
స్నాతకవేషధారులై కృష్ణభీమార్జునులు మగధలోఁజొచ్చుట; భీమునితోఁబోరి జరాసంధుఁడు చచ్చుట—	242
పొండవులదిగ్విజయము— రాజసూయము—	253
కృష్ణునిదూషించి శిశుపాలుఁడు హరిచక్రమున కాహుతియగుట—	268

సభాపర్వము— ద్వితీయాశ్వాసము.

దుర్యోధనుఁడు శకునితో, రాజసూయములోఁ దనకైనపరిభవముఁ దెలుపుట—	285
దుర్యోధనుఁడు పొండవులను జూదమాడఁ బిలిపింపుమని తండ్రిని నిర్బంధించుట—	290
ధృతరాష్ట్రుఁడు పొండవులఁదోడితెచ్చుటకు విదురునిఁబంపుట—	296
విదురుఁడుపోయి పొండవులఁ దోడితెచ్చుట—	299

ధర్మరాజు శకునితో జూదమాడి రాజ్యమును, దన్ను దమ్ములను ఓడిపోవుట -	312
ధర్మజుడు జూదమున ద్రౌపదినిఁ జేరి ఓడుట, దుర్యోధనుడు ద్రౌపదిని సభకుఁ దోడితెమ్మని ప్రాతిగమినిఁ బంపుట -	315
దుర్యోధనుడు ద్రౌపదినిఁ దుక్కొనిరమ్మని దుశ్శాసనునిఁ బంపుట - దుశ్శాసనుడు ద్రౌపదిని సభకుఁ దోడిమిఁ దుక్కొనివచ్చుట - ద్రౌపదిసభలోఁ ధర్మసూక్ష్మములను గుఱించి ప్రశ్నించుట - ద్రౌపదిని విగతవస్త్రుఁ గావించుమని దుర్యోధనుడు దుశ్శాసనుని కాజ్ఞాపించుట - వికర్ణుని ప్రబోధము -	317
ధర్మజుడు ధర్మనిర్ణయము జేయుట - దుశ్శాసనుడు ద్రౌపదివలుడలూడ్చుట; ద్రౌపది కృష్ణుని ధ్యానించుట; వస్త్రము లక్షయమగుట - ధృతరాష్ట్రుడు పాండవులను దాస్యవిముక్తులఁ జేసి వారిరాజ్య మును వారల కిచ్చుట -	321
సభాపర్వము — శ్మతీయాశ్వాసము	323
పురహ్వ్యతము - పాండవు లడవికిఁ బోవుట - అరణ్యపర్వము — ప్రథమాశ్వాసము	323
తనవెంటఁబడిన పరివారముతో ధర్మజు డడవులకుఁ బోవుట - ధర్మరాజు సూర్యునుపొసించి అక్షయపాత్రను పడయుట - భీముడు కిమ్మేరుని వధించుట - కృష్ణుఁ డడవిలోనున్న, పాండవులఁ జూడవచ్చుట - ద్రౌపదీ ధర్మరాజుల సంవాదము -	324
	329
	334
	339
	340

ధర్మరాజు కృష్ణద్వైపాయనునిచేఁ బ్రతిస్మృతియనుమంతమును
బడసిపొద్దున కుపదేశించుట- 408

అర్జునుఁడు శివునిఁగూర్చి తపమాపరించుటకై ఇఁద్రకీలపర్వ
తమునకుఁ బోవుట- 412

కిరాతార్జునీయము- 413

పొచ్చుఁడుఁ పాశుపతాస్త్రముఁ బడయుట- 418

విజయునకు ఊర్వశీశాపము- 422

అర్జునుని పాశుపతలాభాదులనుపిని ధృతరాష్ట్రుఁడు దుఃఖించుట- 436

అరణ్యపర్వము — ద్వితీయాశ్వాసము,

సలోపాఖ్యానము- 441

ధర్మజుని తీర్థయాత్రా విశేషములు- 484

అరణ్యపర్వము — తృతీయాశ్వాసము

భీముఁడు సౌగంధికములను దెచ్చుట- 493

భీముఁ డజగరముచేఁబడుట; నహుషప్రశ్నలు- 510

మార్కండేయనారదులు కామ్యకవనములోనున్న పొండవులను
జూడవచ్చుట- 513

ధర్మవ్యాధోపాఖ్యానము- 517

ఘోషయాత్రావిశేషములు- 525

అరణ్యపర్వము — చతుర్థాశ్వాసము

దుర్యోధనుని ప్రాయోపవేశదీక్ష- 542

పొండవులు సైంధవుని మానభంగముసేయుట- 551

మార్కండేయుఁడు ధర్మరాజునకు రామాయణకథఁజెప్పుట- 553

నావిక్ర్యోపాఖ్యానము- 556

దేవేంద్రునకు కర్ణుడు కవచకుండలము లిచ్చుట—	569
యక్షప్రశ్నలు—	575
విరాటపర్వము— ప్రథమాశ్వాసము.	
పాండవులు పరిజనులనుబంపి మారువేసములతో విరాటసగరి	
నుండుట—	586
భీముడు మల్లురజయించుట—	603
కీచకుడు సైరంద్రుని మోపించుట— సుధేష్ఠాకీచకులసంవాదము—	608
సుధేష్ఠ సైరంద్రుని గీచకునింటికిఁ గల్లుతేఁ బంపుట—	621
విరాటపర్వము— ద్వితీయాశ్వాసము.	
కీచకుని చంపుటకు భీముని ద్రోపవి ప్రేరేపించుట—	629
భీముడు నర్తనశాలలో కీచకుని సంహరించుట—	634
ఉపకీచకుల భీముడు సంహరించుట—	639
త్వితీయాశ్వాసము.	
దక్షిణ గోగ్రహణము—	644
ఉత్తర గోగ్రహణము—	660
ఉత్తరుడు కౌరవసేనగని పరుషిడుట— పార్థుడు పట్టెచ్చుట—	671
అర్జునుడు కౌరవబలముతో యుద్ధముసేయుట—	686
అర్జునుడు గోవులను బురికిమరల్పుట—	693
విరాటపర్వము— చతుర్థాశ్వాసము.	
అర్జునుడు భీష్ములతో యుద్ధముసేయుట—	701
అర్జునుడు మోహనాస్త్రముచే కౌరవులను మూర్ఛగెఱచి పురికి	
మరలుట—	726
విరాటుడు ధర్మజునిఫాలమును సారెతోఁ గొట్టుట—	732
పంచమాశ్వాసము.	
పాండవులు విరాటునకు దమ్ముఁబెలుపుకొనుట—	741
ఉత్తరాభిమన్యులవివాహము—	747

శ్రీవైకుంఠమనందు బోలె గలలో శ్రీకాంతతో నిచ్చుట
 భూవైకుంఠము తిర్పలికే వెలయువే పూజ్యుండవై ! యావిధి
 భావంబందు భజించు భక్తులకు సర్వాభీష్టముల్ గూర్చునే?
 నేవింతు నిను రాయదుర్గనిలయా శ్రీవేంకటేశప్రభూ !

-: శ్రీ రామచంద్రాయ నమః :-

అశ్వత్థ భారతము.

నాంది ప్రస్తావనము.

శ్రీవాణీశుడు మూలమందు; నడుమన్ శ్రీనాథుఁ; డగ్రంబునం
దావాసింప శివుండు; భక్తతతి యత్యంతంబు భావించి సం
సేవింపన్ “కలి”యందునర్వశుభముల్ సేకూచ్ఛమూర్తిత్రయీ
భావున్, మజ్జననప్రదాత, విదురాశ్వత్థేశుఁ బ్రార్థించెదన్. 1

కూరిమి నారసి శుభములఁ

గూరుప, విఘ్నములఁ జెఱవఁ గొలిచెద నియతిన్

భారతి, మాసతి, బార్వతిఁ

దీరుగ శ్రీగణపతిన్, సతీశివసూతిన్.

2

* ఇష్టదేవతా పార్థనము *

శ్రీమత్ సంక్షేపాత్మక

రామాయణమును దినంబు శ్రద్ధాభక్తి

ప్రమాణ్యతఁ భారాయణ

నేమము గలనేను రాము నెమ్మిఁ దలంతున్.

3

* వేదవ్యాస స్తుతి. *

శా. వేదంబున్ విభజించి, శాస్త్రతతి సంవేద్యంబుఁ గావించి, యా
మీఁదన్ బంచమ వేదసద్రచన ధీమించంగ నాగించి, స
మ్మోదంబారఁగ “గీతఁ” జేర్చి, పఠితల్ ముక్తిఁ గనం జూచుమ
ర్యాదన్ బోయిన బాదరాయణుఁడున్ బ్రార్థింతుఁడవత్సరినై

శే. ఆదికవివర్య వాల్మీకి నభినుతించి,
కాళిదాసాదిసంస్కృతకవివతంస
బృందముఁ దలంతు, శబ్దార్థ మెసఁగి రసము
మించ మత్కృతి, నన్ను దీవించుఁ డంచు.

5

* ఆంధ్రకవిస్తవము. *

సీ. శబ్దానుశాసను సంస్తవమొనరించి,
వలఁతిఁ గవిబ్రహ్మఁ దలఁచిఁకొలిచి,
భక్తియుక్తిఁ బ్రబంధపరమేశ్వరు నుతించి,
సహజపాండిత్యుని సంస్తుతించి,
రంగనాథునియశక్తిప్రాభవంబుగణించి,
భాస్కరు నెమ్మదిఁబ్రస్తుతించి,
కవిసార్వభౌమునిఁ గైవారమొనరించి,
సోమభీమనల సంస్తుతులొనర్చి,
సూరన, మారన స్తోత్రంబుఁ గావించి,
కవితాపితామహు గణుతిఁజేసి,

తే. రాయలను, ముక్కుతిమ్మన, రామకృష్ణ,
మూర్తిసుకవుల ధ్యానించి, మెున్న నిన్న
చన్నమత్కులజల నెంచి, యున్న, పుట్ట
నున్నకవులకు గేలే మోడ్చి విన్నవించు :-

6

సీ. రాజి “తానంతపురము” జిల్లా; రాయదు
ర్గమ్మనుతాల్లూకు; కల్లుగోడు
గ్రామముకరణము; బ్రాహ్మణ. వర్ణము
సాధ్యులక్ష్యంబిక్ జనన - ఘనుడు
పెంకోబరాయండు పిత; మధ్వరావు, గుం
డూరావు లగ్రజల్ చేరిరి దివి;
మధ్వమతస్థుడ, మంత్రాలయస్వామి
శ్రీగురురాజాంఘ్రిచింతనుండ;
రూఢవస్థివగోత్రుడ, నాశ్వలాయన
సూత్రుండ, విబుధశుశ్రూషకుండ;
శ్రీవిదురాశ్వత్థదేవనారాయణ
స్వామిప్రసాదై కసంభవుండ;
అలక్రీస్తుశక నిర్వదనశతాబ్దము (25-7-1901)న; బృ
వాధికాపాఠమా, సాదిపక్ష
నవమిని, గురురాత్రి, నవచతుర్దశఘటి
కల, ననూరాధనక్షత్రమందు
దొలిపాదమందు సంధిలునట్టి శుభలగ్నమందు
నే జననంబునొందినాడ;
మూడవతరగతి ముగిసెఁ దెన్నన; స్వయం
కృషివిద్యమారుతికృపనుగంటి;

కవనసాధనం అర్థాంగినరసాంబ, అక్కటాముగుటిలో వెంకటాంబయను కవి, దియును :-
ఫలదాయి యల్లమ్మ కలదైవతము; వెంకటేశ్వరస్వామి మా యింటవేల్పు;
తిరువతికొండ నెక్కరు దొంగలంట మావార; లెక్కతి ముమ్మాలులేని;
విడుకొండలవేల్పు యికడొట - మా యగిరిపతి కిద్ది యంకము నిడివి;

అశ్వత్థ భారతము.

రాజితీర్తి శ్రీ“రాశ్ పల్లిఅనంత
 కృష్ణశర్మ”దయగడించి నాడ
 ఘనబడగలనాడుకణ్ణాటకుడ, నాకు
 సంతతి యనఁ గృతినంతలు లంతె;
 రెండవయన్నుతుండు వెంకోబరాఁ
 యఁడు పితృభక్తి నాయందు గలఁడు;
 కరణీకముగ గృహకార్యముగ దీర్చును
 దనయంత; నామాట దాటఁ జెప్పుడు;
 పుత్రుఁ డాతఁడె నాకుభూసితి తగియుండె,
 జీననమున కేమిచింత లేదు;
 అతనికిఁ బుత్రకు లార్దురు; పుత్రిక
 లిరువు రీనాటికిబరఁగువారు;
 రామాయణమ్ము పారాయణముఁ గృతిర
 చనవిధుల్ నాదినచర్యలందు;
 నామాతృభాష కన్నడముతో నేర్చితిఁ
 బ్రాంతీయభాష నాంధ్రమును బ్రేమ;
 మహిత “హిందీపేష్టు” మండలి, “యాంధ్రీనా
 రస్యతనమితి” పూర్ణానుమతిని (9-5-54)
 ద్వాదశవార్షి కోత్సవసభ “ఆలూరఁ”
 గవిరాజుబిరు దిచ్చి గారవించె;
 తే. గీ. నన్ను “అశ్వత్థరా” వందు; రెన్ననాకు
 నెనఁగు నేబదినాల్గేడు లీడు; రెండు
 వర్షములవెన్న నాపేర భారతంబు
 వ్రాయ శ్రీకార మిశితి శ్రీరాము నెన్ని. -

కం. వెలయు సభాపర్వంబున

నలరున్వేషించు నేనయాశ్వాసము వా

సె లలిని "కవిభూషణ" బిరు

దలనడు "సంజీవమూర్తి" యత్యనురక్తి.

8

కం. తనయూరు "కప్పగల్లు" గ,

వనిఁ జేరి బలారి "మునిసివల్ హై స్కూలన్"

దనరి యుపాధ్యాయుఁడుగాఁ,

గని విరమణ నేఁడు సుఖముగా నతఁ డుండున్.

9

మ. చెలిస్తై, బందుగుఁడై, కవిత్వగురుఁడై, శ్రేయోన్నతుల్ నాకున్

దలచున్, కైతకుఁబోత్సహించు, నెరసున్ దాఁదిద్దు, నేవేళలన్

బలుకున్ దియ్యము నెయ్యిమేర్పడఁగ; సంభావించుపో శత్రునేన్

గలరే మాకవిభూషణుఁబోలుగుణులింకన్ నూటికిన్ గోటికిన్? 10

* కృతివిషయము. *

క. సార కవిత్రయ విరచిత

భారత ముండంగఁ బ్రతిగ భారతమా? యా

రారా కావరమా? యిది

నేరం బని యాడికొంట. నే వినుచుంటిన్.

11

సీ. ఆదికవి రచిత మదిరమా కేలని

రామాయణము మానిరా న్నృశింపఁ
మహితుఁ డొక్కఁడు శౌరిమహిమఁ గొండాడినఁ
బరుఁడింక నటునేయఁ బాపమట్టె?
భక్తుఁడు హరికృతి పవ్య పుష్పార్చనఁ
జేయ మాధవుఁడు గై నేయఁడొక్కొ?
ఆ కవిత్రయ మటులల్ల నేరనికవి

భారతము తచింప నేరమగునె?

తే.గీ. దొరకు పరమాన్నము రుచిమరఁగి, చేతఁ

గలుగు వరియన్నము ద్రోయఁగలమె రోసి?—

ఆయదృష్టమె నేడు విద్యకును? మాఱు

కాలము బట్టి మాఱదే కవితఘనత?.

12

ఉ. పండిత మాన్యవక్తా తెనుగుభారత వార్ధిమథించి గర్భితా
ఖండరమాసుధా మణులఁ గైకొన శక్యమె? సర్వసాధ్యమై
యుండఁగ హరినూత్రమటు లుండెడు తత్కథ మాత్రలక్ష్యమై
యుండఁగ, సంగ్రహంబెసఁగ నొండొక కొత్తగఁ గూర్చు
నొప్పదే? 13

కం. దూఱకుడు తలఁపకుఁడు నను

వేఱుగఁ; బ్రాద్ద స్మకర్మ విలసన మిది; త

త్రేరిత మగుకృతి దేహి క

వారణవిధి యనుచు వినుతు వాంచి శిరంబున్.

14

సీ. బాల్యమాదిగ నాంధ్ర భారతిఁ గృతిపుష్ప
 మాల నర్చించితిఁ జాల; నందు
 “యువతీవివాహ భాగ్యోదయము”ను, మయూ
 రధ్వజ నాటకరాజము, మఱి
 త్తివిశి “అశ్వత్థేశ త్రిశతి”యు, “ దండక
 సకవి “రామాయ, ణానుభవామృతము” లు
 బ్రకటితంబులు; నిఁకఁ బది నామమాత్రావ
 శిష్టంబులై ధరఁ జెల్లి పోయె;
 నమరగీతాదండకము - దండకోత్తర
 గీత రచించితిఁ జేతమలరఁ;
 దనర “ గీతాసారదండకము ” మఱి “సా
 మేశ్వర శతకము” నేనాడివితి;
 “ భావగీతెగళు ” నేఁబల్కితిఁగన్నడ
 బా, సది నాతల్లి బాసయగుట;

తే.గీ. నిష్ప “ డశ్వత్థభారత ”కృతిని మొదటి
 మూఁడుపర్వము లల్లితి; ముందుసృష్టి-
 వరదు శ్రీరాముదృష్టి - మద్భాగ్య పుష్టి-
 నెసఁగుఁ గృతిభర్త వరకృపామృతసునృష్టి!!

అంకితము.

శా. శ్రీవైకుంఠమునందు బోలె గలిలో శ్రీకాంతతో సచ్చలున్
భూవైకుంఠము తిర్పతి వలయవే పూజ్యంపడై! నూవిధ్
భావంబందు భజించు భక్తులకు సర్వాభీష్టమున్ గూర్పచే?
సేవితున్ నిను రాయదుర్గ నిలయా శ్రీవేంకటేశ్వరభూ! 1

ఉ పంచమవేదమై పరఁగు భారతిమందలి భక్తి పుచ్చచే
నెంచక నాకొలంది, రచియింపఁగఁ బూనితి దోచునట్లుగ్గఁ;
గ్రించుడనంబా? సార్థకమొ? కృష్ణుని సత్కథ యంచు, స్త్రీ నా
సంచిత మంచు బొంగెడఁ బ్రజామత మేగత్తిమైనఁ గానిలే. 2

క. ఇహపరసాధక మగునన్
స్పృహ రచియించితిని దీని నీగతిఁ; బ్రీతి
గ్రహింపుము! నన్ను నను
గ్రహింపుమి దేవదేవ! కారుణ్యనిధీ!! 3

క. నాయిలువేలుప! యిదొ కై
సేయుము పాణిగ్రహణముఁజేసి కృప - శ్రీ
రాయాద్రి వేంకటేశ్వర!
ఆయత “మత్స్యతభారతాఖ్యానసుతః”.

అశ్వత్థ భారతము.

ఆదిపర్వము, పరిధమాశ్వాసము.

క. శ్రీసయితా! త్రివశార్చిత .

పాదా! శ్రితవరచ! ధర్మపథసంచరణా!

వేదవిసోదన! దుర్జన

భేదన! శ్రీ రాయదుర్గ వేంకటరమణా!.

1

శా. శ్రీవర్ధిలైదు నైమిశాటవి మహా క్షేత్రంబునన్, శౌనకుం

డావేదధిప్రతిమాన మాని సభలో, నానూతపౌరాణికున్

భావంబారంగవేడె, బుణ్యకథలన్ వాక్రుచ్చుచున్ బంచమ

శ్రీవేదం బగు భారతం బతఁడు వర్ణించెన్ మహాప్రీతుడై .

2

క. జనమేజయ ధరణీధవున్

డనుమోదముతోడ వేడె, నాకథ మఱిలన్

వినిపించెను వైశంపా

యనున్, డాకల్యాదియందు నది యెట్లన్నన్.

3

జనమేజయుఁడు వై శంపాయనని భారతము వినుపవేఁడుట.

చ. జనకునిఁ దక్షకుం డెనఁజ్చి చంపెను నా విని, శోకశోషముల్
పెనఁగొనఁబాఁపజాతి నొకవేల్చిడి నాశమొనర్చు పూన్కిలోఁ
గని, జనమేజయుండు, బుధగణ్యుండు, మానిజనాను మోదిస్తై-
పనిగనె నొక్కచోట నొకవాసర మందున సర్పయాగము. 4

ఆ.వె. ఋషులు మునులు ద్విజులు ఋత్విజులును నెల్ల
బుధులుఁ దేరఁ, దనదు పూర్వపుణ్య
నశముచేత బుద్ధి వ్రాలుట' సత్కథా
శ్రవణమందు జిక్కి జనవిభుండు. 5

క. మునిలిలకుని సత్యవతీ
తనయునీ, శ్రుతి స్మృతి పురాణ తత్వజ్ఞునిఁ, బా
ననతేజ, బాదరాయణుఁ
గని జనమేజయుఁడు మొక్కి గౌరవ ఫణితి - 6

చ. భరతకులాభిచంద్రులగు పాండవులు ధృతరాష్ట్రపుత్రులు
బారి నెఱిమాని సోదరులు పోరి తమంతట నాశమొందుటే?
హరియును, మీరు, భీష్ములును నాపఁగఁజోరటే? లోకనాశసం
గరమటే? చోద్యమయ్యె, వినఁగాఁదలఁపయ్యెడు తద్విధానము 7

క. సారమతి! విస్తరంబుగ
భారత చరితంబు వినఁగ భావము వొంగె

గూరిమిఁ దెలుపఁగదే నీ

చారుచరణయుగళిఁ గొల్తు నదృక్తి మెయిన్.

8

క. అనఁ - గృష్ణద్వైపాయనుఁ

డనుపమ చరితంబు భారతామ్నాయంబు

జనమేజయునకు వినువఁగ,

ముని వైశంపాయనునకు ముదలనొసంగెన్.

9

క. అనఘుఁడు వైశంపాయనుఁ

డనునయమతి భక్తి నెఱిగి, యవనతళిరుఁజై

యనుమతిఁగొని వ్యాసునిచే,

జనమేజయుఁగాంచి వచన చతురత మెఱయన్

10

క. మనుజాధిప! విను! భారత

మును వివరించుటకు ముందు ముని వ్యాసుని సం

జననము నభివర్ణించెద,

ఘనభారతమున కతండ కర్తయగుటచేన్.

11

* వ్యాసుని జన్మ వృత్తాంతము. *

సీ. ఉపరిచరుం డన నొప్పురు వసురాజు

సురపతి కృపఁజేసి ధరణి పెల్లి,

గిరికను బెండ్లాడి, యరుసంబుతోనుండ

మృగయార్థమై వని మెలఁగఁజెప్పఁ

బిత్తు దేవతలు; తనప్రేయసి నెడఁబాసి

యడలాంది, కడుగుంది, యడవిసాచ్చి

తలపోయఁ దన్నిని, దమిమిటి పీర్వంబు

విరిసిన, నొకపుటాంతరమునందు

ఆ. దాని సంగ్రహించి, తనచెంత నడ మాడు

డేగ కొప్పఁజెప్పి; యేగి తనదు

దారకీయ వేడె; దనకాళ్ల నదిదానిఁ

దగులబట్టి, మింటిదారి కెగెనె.

12

చ. చరణపుటంబునకొ బొదవె సారతరామిష మంచు, డేగఁగెఱిగి

డురనడిఁ దాక, రెంటికి మహాగ్రరణం బెసరేఁగె, స్త్రీసగ

గరమున, డేగపాదములఁ గల్గిన పర్ణపుటంబు నృన్సి, భూ

నరు నసువీర్య, మాయమునవారిఁ బడె, గని మీను

మ్రొంగఁగె.

13

క. నిర్భర ననమాసంబుల

గర్భంబున నుండ మీను, గడుకొని నలలో

దుర్భరముగఁ దగిలిచికొని,

రార్భటమున జాలరుల్ మహాశ్చర్యముగకె.

14

ఆ. దానిపొట్టఁ జీల్చి దనయుండు, దనయులు

నుంటఁగాంచి కొంచు వెంటనె చని,

మత్స్యవిభున కీయ మగబిడ్డఁ గొని, దాశ

రాజునకు దమి దనూజ నొసఁగె.

15

ఉ. పుత్రిక దాశనాజప్రియపుత్రికయై పెనువృద్ధినొందుచున్,
ధాత్రిని మత్స్యగంధి యనునామము, సత్యవతీ సమాఖ్యయున్
బాత్రముగా, జనుల్ పిలువఁ బాల్పడి తండ్రి యనుజ్ఞచే, దివా
రాత్రము, లాపగాసలిలరాశిని నోడను ద్రిష్వచుండఁగన్. 16

క. నరమాని శక్తిపుత్రుఁడు,
పరమతపోనిధి, నశిష్ఠపాత్రుఁడు సుగుణా
కరుఁ, డురుశాపానుగ్రహ
ధురీణుఁడు, పరాశరుండు దోషహరుండున్. 17

క. కోరిక మీఱఁగదీరవి
హారార్థము వచ్చి, చొచ్చి యారేవు, నటన్
మారుని దిగ్భ్రమఁగొల్పెడు
నారిని, నాదాశరాజనంపనఁగనియెన్. 18

ఉ. ఒప్పలకుప్పమోముజిగియొక్కటఁ గన్గవఁ గుట్ట, గిండ్లు నా
చొప్పడు నుబ్బు గుబ్బకన సూనశరాహతుఁజేయఁ. గొప్పనున్
గొప్పది యశానితంబమును గోరిక తీరిక లెత్తఁజేయఁగాఁ,
జొప్పటి యత్తపోధనుండు చూడ్కి మరల్పకచూచి నుందరిన్. 19

ఆ. శాంతు నైన, మిగులదాంతు నైనను, సుధీ
మంతు నైన, విజితకంతు నైన,
నెంతవానినైన, నేఁచి కాంతాగోష్ఠి
భ్రాంతునిగ నొనర్చు బళిరె! యనుచు.

క. ఉక్కిరి బిక్కిరియ్యు ముని

యెక్కెఁబడన, నదియుఁ గదలె నిలువఁగు సదిల్లోక;

దక్కకచూచుచు నచ్చెలి

ప్రక్కనఁ గూర్చుండి, సమయవర్తనమణియై.

21

చ. తనమది విప్పి చెప్పఁగ, నితంబిని జాలరికన్న నేను, నా

తను విది మత్స్యగంధ మిను, తాపనశేఖర! తండ్రిచాటు క

న్యను, గనయంగఁ గోర నగునా? చెను నాదగు కన్యకాత్మి, వి

జనములు చూతు, రెల్లవరతి నల్పఁగ నా నిట సిగ్గుచేయిగ? 22

క. అన; నిద్రిదై వక్రత మో,

వనితా! వెఱచేల? నుటకవాతెను నామక

మన సిది; జగద్ధితం బగు

ఘనకారణమొండు గలుగఁగా నోపుఁజుమీ!

23

మ. అని; నేఁ దాఁకినయంత నీతనువు దివ్యంబైన గంధం బిడుక

వనితా! క్షత్రియవర్మ్యుడైన వసురాడ్వంశాంతురం బీవు సూ!

నిను గన్యాత్వము వీడనట్లు వరముక నేనిత్తు! భోగక్రియల్

గన న్నట్లేరును గాఢమైన తమముక గల్గింతుఁ గన్గొమ్మనక. 24

క. కూడె నటఁ జిమ్మ చీకటు

లతాశిచనెక మీలకంపు; నొడలకఁ బూవుం

బోడికి సుగంధ మొలసెక

గూడెను ముని చేడె యదిని గోరికలూరక.

25

క. చెలఁగెను సద్యోగర్భము,
గలిగెనుబ్రహ్మాంశభవుఁడుగా వ్యాసుఁడు, నా
చెలి యోజనగంధి యనన్
ఁలెసె; సూక్ష్మ డమోఘకాంతి విలసిల్లుఁ డయ్యెన్. 26

ఉ. శ్రుట్టినతోడనే జనని పూజ్యపదంబుల మ్రొక్కి, కోరఁగా
నెట్టిన వత్తు నీ మెడకు నిశ్చయ మంచని పల్కి, పోవఁగాఁ
గట్టడ మాతచేతఁ గొని, గణ్యుని దండ్రినిఁగూడి, దారిఁదాఁ
బట్టెఁ దపోవనంబునకు వ్యాసుఁడు లోకహితంబుఁ గోరుచున్. 27

సీ. వేదంబు ననువార విభజించి నాల్గుగా
శాస్త్రపురాణముల్ జతనపరచి;
భారతాఖ్యాంబు పదపడి రచియించి
తనశిష్యు లైన జైమినిని, బైలుఁ,
దనర వైశంపాయనుని, శుకుఁ జదివించి
యిలవైఁ బ్రబోధింప నిడియె నాజ్ఞ;

గీ. కృష్ణవర్ణుండు నగుటచేఁ గృష్ణుఁ డనఁగ,
శ్రీయమునదరి నుంట ద్వైపాయనుఁ డన,
వేదములకెల్ల వ్యాసముల్ వెలయి జేసి
వ్యాసుఁ డనఁ, బెల్ల పడసిప్రఖ్యాతిఁ గాంచె. 28

క. తను బారాశర్యుం డనఁ
గను, సాత్యవతేయుఁ డనఁగఁ గనె జన్మముచేఁ; -
చనె బాదరాయణుం డన
వనిపావనబదరికన్ దపంబుండుటచేన్. 29

ఉ. భారతవంశ వర్ధనుని, భారతసత్కృతికర్త, వ్యాస భ
 ట్టారకు జన్మక్షీర్తనం గడంక నొనర్చితి నాంబిలో; సేంక
 భారతము వచించెదను, పంచమవేదము, శ్రీమహా
 కారము, సద్విచారము, వికారమూరము, నీతిచారము.

* పూరువంశానుక్రమము. *

సీ. అవ్యక్తమాబ్రహ్మమందు బ్రహ్మజనించె
 నతని యక్షి మరీచి యనతిరిగె;
 నంగుష్ఠమూలంబునందు దక్షుండపుట్టె
 నామరీచికిని గశ్యపుండు గలిగె,
 నలదక్షసుత యగునదితికిగశ్యపు
 నకుంబుట్టె భానుండు సంపన్నుడగు,
 మనువు వైవస్వతుం డన రవి కుదయించె
 రవిసుత యిల పురూరవుని గనియె,
 నతనినాయువు; నతనికి నహుషుండు
 నాతనికి యయాతి జాతుండయ్యె,
 నాయయాతికి బురు యదుముఖ్యు లొదవిరి
 పూరువంశము ప్రబ్బె బూరుసలన,
 యదువుచే వర్ధిలై యాదవవంశంబు
 పూరుకౌసల్యుల పుత్తుండ నగ
 జనమేజయుండు గల్గి, ఘనహయమేధముల్
 విశ్వజిద్యాగంబు పేర్చిజేసి,
 న తనికి మగ ధేనుసుత సునందనియందు,
 నొనరెం బ్రాచీన్మంతుం డనెడుకొడుకు,

అతఁడు యదువంశజాత యశ్శికియందు

గనియెను సంయాతి యనుతనయుని,

అతనికి గృతవీర్యసుత భానుమతియందు

సార్వభౌముండు సంజాతఁ డయ్యె,

అతనికిఁ గేకయపతిపుత్రి సందర

యందు జయతేనుఁ డనఁగ నొడమె,

అతఁడు విదర్భాధిపాత్మజ సుశ్రవ

యెడ నపరాచీను బుడుతఁ బడసె,

అతఁడు వైదర్భినానతియందు గాంచెను

నందను నొక్కని “నరిహ”నాము,

అతనికి “నాంగి”నానతివకుఁ బొడమెను

వరపుత్రకుండు మహాశౌముఁడనఁగ,

అతఁడు ప్రసేనజిత్సుత సుయజ్ఞనలన

నయుతనయాఖ్యుఁ దనయుగ్రహించె,

అతఁడుఁ బృథుశ్రవక్షీతినాథసుతభాస

వలన నక్రోధనుఁ గలిగి వెలసె,

అతఁడు కళింగభూపతిపుత్రి కండువు

నందు దేవాతిథిఁ బొంద నొప్పె,

అతఁడు విదర్భరాట్సుత యగుమర్యాద

చే ఋచుం డనుసుతశ్రేష్ఠు నొందె,

అతఁ డంగవతిజాత యగువామదేవి గ

ర్భమునందు ఋక్షు నుద్భవిలఁజేసె,

ఋక్షనామకుమ దక్షసుతజ్వల

కంత్యనారుండునా ననఘుఁడొడమె,

ఒదవె సరస్వతీనదికి నాతనికిని

ద్రస్నుండు నా గుణధనుడు ఘనుడు,
అతనికిఁ గాళిందియందు నివిలుడయ్యె
నతనికి దుష్కృతుఁ డవతరించె,

తే. గీ. అలభగీరథసుత లాక్షియందు నతఁడు

గాంచె జనమేజయుని, మఱి గాధిసుతని

తనయ యగు శకుంతల యను తెలిగియును

వంశవర్ధను భరతు దేవాంశుఁ డజసె.

31

క. అనివై శంపాయనుడనవిని

జనమేజయుడు నల్కె - విశ్వామిత్రుఁ

డనఘుడు సుత నెఱుక నె? నా,

వనితను దుష్కృతుఁ డెల్లపరిణయ మాచె?

32

క. వారితనూజునిభరతుని

పేరనె భరతాన్వయంబు పెంపారెనె? యా

సారతర పుణ్యకథ మన,

మారఁగ వినవలతు నన్న నాముని పలికె

33

* దుష్కృతుఁడు వేటాడఁబోయి, మున్యాశ్రమమున
శకుంతలను దర్శించుట. *

క. కురువంశార్థ వశశిమై

ధరనాలుగుచెఱుగు లేలె దర్పిద్ధతుడై

చిరయశము వెలయ, గర్వము

వజలఁగ దుష్కృతభూమిపాలుండనఘా!

34

శా. ఆతంజొక్కదినంబునందు మృగయా హ్లాదంబునక బోయి, బల్
భీతి బాటఁగ సూరవనన్మృగములపెంపారఁగాఁగతి చేఁ
గోతల్ గో.ముచుఁ, జెక్కుచుక, జమరుచుక, గుయ్యెట్టఁ జెండాడు, చా
రీతి జండుచుచిన్రదీప్తుఁడయి, నిర్భీతి జరించె వనిక. 35

క. కాతెనుజ్జీతులఁ, బులుల

మీఱినశరభముల, ఖడ్గమృగముల బలిమి

జేరుచు- నెలుగులఁ బందుల

నారణ్యమృగంబుల లయంబొనరించెక.

36

క. వెఱచఱచి గములుదేరుచు

నటిముఱిఁ బరువిడఁగ మృగము అందంద ధరా

వరుఁ డరిగి, తఱిమి తరమిడి,

నఱకెను, బిరబిరన. కత్తినాలుక సెలగక.

37

చ. ఇటులతిదూరముకజని, మహిపతిగాంచెను, ముందటక. మహా

త్కటవరవృక్ష, గుల్క, లతికా ఫలపుష్ప గణాభిరామమై,

చటులనుసారభానిశాంతవిహారనితానూమియై

స్ఫుటమధురామృతోదక మూర్జిత కూపతటాక మావనిక. 38

ప|| 35 పా|| 2 అ|| 10 న్య; పా|| 3 అ|| 1- గోతల్; అ|| 17- య్య;

ప|| 36 పా|| 1 అ|| 4- పో; ప|| 38 పా|| 4 అ|| 9- కపమూర్జిత;

చం. అతిథికిఁబోలే భూరుహములల్ల న నీడలొసంగెఁ; బక్షిసం
తతులు ప్రియోక్తిస్వాగతవిధమ్ములు దెల్పెఁ బక్షిశ్రమంబునో;
నతివలు ప్రీతి సేస లిడినట్లు సుమంబులు రాలి, నుల్పే మా
రుతుఁడు ఫలంబులక గుడువ; మ్రొక్కుసంకుల్ తరుశాఖ

లూగుచుక 39

కం. ఒకగుఱ్ఱమావిగున్నకు

నొకమల్లియతీన యొయ్యనొత్తిలి పెనవే-

సికొనె లలి నల్లిబిల్లిగ,

శకునం బిది శుభము! ముందు జను మనునటులక.

40

సీ. ఈనినపులులు చన్నిచ్చు నాకలిఁగొని

పిఱుదఁ జేరెడి లేసిపిల్లలకును,

సింగంబు లేనుఁగుల్ చేరి రేవొక్కట

నాపోవనీరమింపారఁ ద్రావు;

నెలుకలు పిల్లులు నెలమిమై గవఁగూడి

వేడుకఁ జెఱలాడు వింతతోఁప;

నెమిళ్లులు బొములుగుమిగూడి తమలోనఁ

గ్రీడించు నెప్పుడు జోడువిడక;

గీ. పిట్టలును డేగలును జతగట్టియాడు;

వైర మం దెందు వెదుక దీపంబు నూని,

మందునకునైన ధొరకదు మహిమ యార!

యది తపోభూమి యని, యది కేగి కాంచె.

41

మ. 39 పా. 4 అ. 22- బా. 41 పా. 1 అ. 10- నా. 40;

మ. 41 పా. 10 అ. 9- బా.

సీ. శిష్యులకు శ్రుతులుసెప్ప నొజ్జలు, విని
 శారికాకీరముల్ చదువు నేర్వ;
 హరిణాజనముపై నఁ బరఁగుమానులఁ జుట్టి
 ముట్టి లేళ్ళులగముల్ మూర్క్క-నంగ;
 మహితనతస్థులై మంత్రతంత్రములతో
 విప్రశేఖరు లగ్ని వేల్చుచుండఁ;
 ద్రిపవణస్నానముల్ దీరిచి గట్టెక్కి
 సంధ్యాదివిధి విప్రసమితి నలువఱ;

గీ. గొంద ఆధ్యయనంబుల సందడింప,
 వరుసఁ గొందఱు పాఠముల్ వల్లవేయః;
 నెవరిపనులందు వారలు దవిలియుండఁ
 జూచి, మదిలోన తేఁ డతిచోద్య మంది.

42

కం. కని పర్ణశాలచెంతఁ,
 మనుజులు లేకున్కుఁజేసి, మహిపతిపేరె
 ల్గున బిలిచె “నెవరు గలరిట
 ననుదెం” డని దెసలు మరల నవ్వడి నీయఁ.

43

కం. ఆకేక విని కుటీర
 ప్రాకారమునుండి వచ్చె, వనదేవతయో,
 యాకంతునిసతి రతియో,
 యీకాంత. యనంగ నొక్కయిభయాన వడిఁ,

44

సీ. రంగారుబంగారు పొంగారునునుమేను
 కావివస్త్రములోనుఁ గాంచుటోని,
 పైడిగిండ్లన నొప్పు పాలిండ్లజగిబిగి
 పాలుపువయ్యెదను దోఁబూచుటోని,
 రుదురాకపూసలఁ గుదురాకుటోని,
 తెలిసంకునీకుల దీనిఁకొనిఁగి;
 కడకంటిచూడ్కులబెడఁగులు నునుచెప్పఁ-
 టద్దాలతోడ నచ్యుతఁడోని;

గీ. నవ్వువెన్నెల నల్లడ నివ్వటిల్లఁ,
 దుమ్మెదలచాలు ముంగుటలోఁ గ్రమ్మిపోఁ,
 బెంటిరాయంచ యడుగులనంటఁ, బెను
 కన్నె చెలితోడ నచట నాకొల్కఁబోచి :-

45

ఉ. “ఇయ్యది కణ్వనాశ్రమ; మిదే సమిధలో గొనివేసఁ బోయినా
 రయ్యలు వత్తు రింతకు; ధరాధిప! మీ కడ నొసంగెదెయ్యి; మీ
 కియ్యగ నర్హపాద్యము లివే! యని పూజయ్యెనచ్చి కానిన “నా
 వియ్యము లైతి; రింకఁబనివిన్నుఁడు; మీ రెనకొంటఁ బెన్నెదె!”

46

కం. అన, దుష్కృంతమహీధవుఁ
 డను నే వెటాడ వచ్చి డస్సితిని; తపో
 వని దీనిఁ గాంచి వచ్చితి;
 వనితా! నీ వెవత, వేల వసియింతు విటకా?

47

కం. ఎవరితనూజవు? పాయకతవిలెను
 నీయందు మనసు; తాపసవృత్తి
 నవలావణ్యవతీ! యిట
 నవయుంగా నేల, తెల్పునా" కనునంతఁ. 48

కం. "జనపతి విను! మునిపతి క
 ఋణినుతను, శకుంతలాభ్యు బాలిచెడిదానఁ;
 వినియుంటిని నిను, నేడిటఁ
 గనులారఁగఁగంటి; నేను గన్యక, ననినఁ. 49

గీ. తన్ని! యూర్ధ్వరేతస్కులై తనరుకాశ్య
 పులకుఁ గులపతలకుఁ నెట్లు పుత్రి వైతి,
 వట్ల యగునేని, నాహృదయమ్ము వీత
 ధర్మపథమున నీపయిఁదవిలె నెట్లు? 50

కం. అనుమాన మయ్యె, నీచరి
 తను వివరముగాఁగఁదెల్పు ధవళాక్షి! యహా..
 ముని, యనువు తలఁగినను - వ్రత
 మును దొలఁగండనినఁ బాలఁతి యనుమిముసినగుచుఁ - 51

కం. తనకతఁ దెలుపఁగఁ గనుసైఁ
 గను దనచెలి కెచ్చరింపఁ గన్గొనియొండొరులఁ
 బెనఁగొనె మదు; లిదితగునద -
 నని, చెలి పురికొల్పు నెంచుకొనియె చాతురిమై - 52

♦ శకుంతల జన్మన్మత్తాంతము ♦

కం. జనవర! ము న్నొకనాఁ, డొక
మునివరుఁ డరుడెంచి కణ్వమునితో న నె నీ
మెను జూపి, యెవ్వరిది, నీ
తనయ యగుటయెట్టు? లనినఁ దండ్రినచించెన్.

సీ. అనఘ! విశ్వామిత్రుఁ డనురాజతిలకుఁడు
బ్రహ్మన్ని కాఁ, జంభభానుఁ డనుఁడు
దపియించుచుండంగఁ; దా సైఁన సోపక
యమ రేశ్వరుఁడు కడునడలి యెఱుఁగ
ననిమిషరాట్పద మందఁ గన్వేచె నీ
తండ్రిని, యప్పరస్త్రినిఁబులఁబులఁ
దిలకమా మేనకఁబిలిపించి యనియె, నీ
వేఁగి కాశికుతప మేటఁగఁబి

ఆ. వాని నియతిఁ జెఱచి, సూనాస్త్రి నలఁ గ్రోసి,
నాకరాజపదవి నాకు నిలుపు!
మనసు పెట్టితేని మరునైన మరునైన
నింటిబంటుగాఁగ నేలికొనవే?

గీ అని ప్రశంసింప, మేనక యనియెన్లు :-
కడఁకఁ బడబాగ్నిజౌరనాజ్ఞ నిడుదురయ్య

బ్రహ్మసృష్టికిఁ బ్రతిసృష్టిఁ బన్నె, నతని ..
ధాతయే యోపఁడన్న నాచేతిపనియె.

55

క. శాపంబతఁడిడుఁ దడవిన-

కోపింతురు తడవకున్నఁ గూరులు మీరెల్! ..
తోపదు - ముందు తటాకము,
కూపము వెను, కనుచు గొణిగికొని సతినడచెన్.

56

క. మలయానిలుఁడును మదనుఁడుఁ

జెలఁగి వసంతుఁడునుఁ, దన్నుఁజేరి నడవఁగాఁ,
జెలి కౌశికాశ్రమమునకుఁ
గుల్మశ్రుచు, జనుదెంచి, మానికుంజరు దరిసెన్.

57

ఉ. అందెలు గల్లుగల్లుమన, నందును నిందును జిందులాడు, జో
కుందనమార నెల్లునిడుఁ గోయిల కూసెడు భంగిఁ! దిన్యమా
కందరసంబు జిందఁగ శుకంబటు లల్లనఁబల్కుఁగుల్కు! నా
సుందరి యమ్మునీశ్వరుని జుట్టును జుట్టుచుఁ బూలగోయుచున్.

58

క. అలసవృణి విని మునిపతి

మెలమెలఁ గనుఁ గవను విచ్చి మెలఁతను గాంచెన్;
లలి ననిలుం డాసతిమెయి
వలువను బయికెగయఁ దోసి వారకవీచెన్.

59

ఆ, మోవి నానుచున్న మునిపతి చూడ్కులు

కచకుచంబులందుఁ, గౌనునందు

ముందు ^హవేళక మేన నందందు పరువుల
నెత్త నతనిమనను తత్త టిల్లె.

60

ఉ. కోయని గండుకోయిలలు గూసెను, మారుతుఁ డల్ల నల్ల న్
హాయిగవీచె, మన్నధుఁ “డయారె సెబా” సని యమ్ములిమ్ముగా
నాయమి నాటనేసి, చెలి యాకడగంటికటారి డూసె, నా
హా! యని మానిలేచి బిగియారఁ గవుంగిటఁ దార్చె మేనక, 61

గీ. నిండి ననమాసములు చూలుపండె ననఁగ,
పసిమి మిసమిసలారెడు నినువుఁ బడసి,
యెత్తి మేనక మునిపతి కీయఁబోవఁ,
గరములను నంట, కాతండు కనరికొనరి,-

62

క, అతివా! తపముం జెడియెను,

ధృతి చెడియెను వ్రతముఁ జెడియె, దీరెను నాన
ద్వితతి నీకతన; నెనరి
సతివే? నుత యెవరి? దనుచు సంయమి చనియె.

63

చ. శిశువును డించి యందె, సతి చేరె దినంబు; తొలంగఁగా విప
ద్దశయు శకుంతసంతతి హితంబుగ తొక్కల్ గప్పి, ప్రేమకు
వశమయి బాలఁ గాచె; విధివర్తనచే నమిథల్ కొనంగ నా
దిశ కరుదెంచి, కాంచి, కొనితెచ్చితి, గాచితి గంటితెప్పనై, 64

గీ. అనద యగుదీనిఁ దొలుదొల్త నట శకుంత
కులము లాలింప, నిడితి శకుంతలామ్మ

ప॥ 60 పా॥ 1 అ॥ 5- ను; అ॥ 14- బ; ప॥ 61 పా॥ 3 అ॥ 8- తె;

ప॥ 62 పా॥ 2 అ॥ 1- య;

దీని కని కాశ్యపులు దేట తెల్లముగను

వినిచె నాముని, కపు డేను వింటి నృపతి!

65

క. కని నాతం, డన్నం బిడి

మనిచినయాతండు, భయము మానిచినతండు,

జనకులు ననితకు ముగురని

వినిచెడు స్మృతి, యగుట నీమెపిత యితడయ్యె,

66

క. అని చెలి చనగ, శకుంతల

గని, మది సందియము వాసి క్షౌవిభుఁ డంత

“జనునే క్షత్రియకన్యకు

మ్మువేళ్ళము; ననువరించి పొందుము సుఖముల్”

67

క. అనగ, శకుంతల :- సతికి

జనదు స్వతంత్రతయె, తాళు, జనకుడు నచ్చు;

మనపయిన గనికరించిన

విను! పాణిగ్రహణ మగును విధ్యుక్తముగ!

68

శీ. అనిన దుష్టంతఁ జాననితతో నిటులను

‘సతి! బ్రాహ్మము, దైవ, మార్షమనియు,

నటులె పాజాపత్య, మాసురమును, రాక్ష

సంబు, గాంధర్వ, పై శాచములన

వైవాహికవిధులు నర్తిల్లు నెనిమిది;

దాన రాక్షసము, గాంధర్వ విధము

లుత్తమంబులు క్షత్రియుల, కంచు స్మృతి చెప్ప;

నంచు గాంధర్వ మత్సరంత గోష్ఠ

గీ. మగువిధి! యది యమంత్రకమగును; కన్య
దాన మీయంగ నర్హయాః దన్నుదాన;
చుట్టములు పక్కములులేరు సూవె దాన;
నట్టిగాంధర్వ మిట మన కర్హమనిన.

69

చ. “అనఘవిచార! శాస్త్రహిత మంటివి యవ్విధి సమ్మతించితిన్
ఘనమతి మత్తనూజనకె ట్మౌనలి పట్టముఁగట్టగా నిరం
బును దయసేయఁగావలయు, బుట్టెనునామది నిట్టికోర్కె”
చన, “న వృణాకనీసుతుఁడెయ్యెడురాజుగ నాకుఁబిమ్మటన్”.70

మ. అని; గాంధర్వవిధి వరించి, మది నత్యంతప్రమోదంబున
జననాథుండు, సుఖోపలాలనముల సంతంభ మేపారఁగా
వనజాతేక్షణఁగూడియాడె, “నిను బిల్వంబంచెడఁ శీఘ్రమే -
నను బుత్తెంచుము నేటి” కంచు సెలవు గైకొంచు దా
నేఁగఁగన్. 71

చ. తనుగొనకున్న పెండ్లి యనితండ్రి తలంచునో? ధర్మమాట నీ
కొనునో? యటన్నచింతను శకుంతలయుండఁగఁ గందమూలముల్
గొని సనుదెంచి కణ్వు, డనుఁగుంసుతవైఖరిఁగాంచి, యెల్లలోఁ
గనుఁగొని దివ్యదృష్టిని ముఖంబు వికాసమునొంద నిట్లను. 72

క. “తల్లీ! నాకోరిక కగు
వల్లభు వరియించి తీవు! తృద్ధర్భగతుం
డెల్ల జగమ్ములనేలుచు
నుల్లసిలున్ దనయశంబు నుర్విని నిండన్.

73

ప॥ 69 పా॥ 1 అ॥ 15 గ; ప॥ 70 పా॥ 3 అ॥ 21- యం;

ప॥ 71 పా॥ 1 అ॥ 8- ధి; పా॥ 3 అ॥ 10- ధి;

ఆ. మెచ్చినాడ నీకు నిచ్చెద వరముల
నడుగు మనెడు మాని నామృగాక్షి
ధర్మమందె మనసు తనకుండ గొమరుండు
సంశకర్త గాగ నరము వేడె.

74

శ్రీ కోరినట్టికైః గొమరెకు వరమిచ్చె,
జంప్రనిభుండు సుతుండు సతికిఁ గల్గె;
జాతికర్మవిధుల దాత కణ్వుడు తీర్చె,
భరతు, డనెడు పేరు వడసె బుడుత.

75

శా, మూడేడ్లప్పుడె వ్యాఘ్రసింహముల మూఁపుల్ వట్టిమూఁగా
దుర్ముఖ.

వీడంబోవక ముక్కుత్రాళ్ళు లిడుచు, వీపెక్కి కూర్చుండి తా
నాడు, స్వారియొనర్పు, గూరతర వన్యానేక సత్సంబుల
దోడ బట్టుచు గట్టితెచ్చు బలిమి దోశ్శక్తి. బాలుండోగి.

ఆ. సర్వశక్తి దమనశక్తి సంపదఁ గాంచి

(76)

తనరె నతఁడు సర్వదమను డనఁగ;
దిన దినాభివృద్ధి గనుచుండె; నొకనాడు
తనయతోడఁ గణ్వుముని వచించె.

77

* కణ్వుడు శకుంతలను దువ్యంతు కడకుఁ బంపట.*

క. సతి కేడుగడయ పతియగు;

సతి యెంతటిసాధ్వియైన జనకునియింట

బతి వీడి యుంట ధర్మ

వ్యతిరిక్తం, బపయశంబు వచ్చునుతల్లి!

78

ఉ. కావున, నిక్కుమారుఁ గొని కామిని! నీపతిచెంత కేగుమా,
నీవెనువెంట వచ్చెదరు నిఁ విడిరాఁగ మదీయశిష్యులు,
భావ మెఱింగి భర్త కనువర్తినివై, స్వజనాళి కిష్టమా
పూ నయి, తెమ్మునద్యశముఁ బుట్టినయింటికి, మెట్టినింటికి. 79

సీ. పతివంకవారినిఁ బితవంకపారని

చూడుమా! మదిఁ బ్రేమఁబుట్టికొనఁగఁ,

దల్లిదండ్రులవోలెఁ దగనత్తమామల

సేవింపుమా! వారిచిత్త మరసి,

భర్త కిష్టముగానిపని సేయకుము పుత్రి!

మితభాషణము గల్గి మెలఁగు తనయ,

అనువుగా నీయింటిపనులఁ బాల్గొనుమతా,

పనిలేక యెందును జనకు బిడ్డ.

తే.గీ. శీలమును బాయకంటె నిల్లాలి కెందు

ప్రాణమైనను బాయుటే భాగ్యమమ్మ,

శిష్టపథమును వీడక చెలఁగుమమ్మ,

నన్ను మఱినకుమమ్మ నగన్నతల్లీ!

80

మ. అశ్వత్థశిష్యులు ముట్టు మై నిమిరు లో నాపంగలే కశ్రువుల్
దనుక బుచ్చు, శిరంబు మూర్ఛొనును, గాఢద్యంబుమై వెక్కు, గో
పనమై యేడ్చు మొగంబువెట్టు మదిపైవ్లేక నిట్టూర్పు, న
మ్మునిచంద్రుండు సుతానురాగభరసమోహనుబద్ధాత్ముడై 81

ఉ. హా! యని చేతుల బెనచి యయ్యగళంబున జోలెఁగట్టు. మో
మాయనమోము జేర్చు నకటా! యని యార్చును, బేర్చు గాఁగిట
ఆయనబాజ్జలో శిరము నాన్ని నగర్చును, నంఘ్రియుగ్మమం
దాయమ ఫాల ముంధి యిడు నశ్రువుల్, బితఁ బాయనోపకేతి

- క. కొని పెంచినట్టిసూకే
మనసొప్పుదు సురను బాయ, మహిలో నింక
కని పెంచిన తల్లివండ్లుల
కనికర మనుషురము నడ్డఁ గంజజవశమే”?- 83
- చ. అని యొకకొంత తెప్పటిలి యాయమఁ దేర్చి, యనుంగుబుర్రునిఁ
గని, కొని, కాగిలింబి, చుబకమ్మనునట్టిచు, ముద్దులాడి, యా
మునివతి - బుద్ధులఁ గఱపి పుత్రికి, మన్మని కెంతొప్రీతి దీ
వనలిడి, శిష్యు లంటిచనఁ బంచెను - నించెను కంటసీఘులఁ. 84
- గీ. చనిచని వారలు దువ్యం
తునిపురి కరుదెంచి, తేఁడునుఁ సభదీర
విని, వాకిటవిడి వారిని,
చనిరి నటులు సభకు లోనసరభసవృత్తిఁ. 85
- క. కని తేనిఁ దీచనలిడి,
మునిపుండు కణ్వుండు, నీదు పుత్రుఁ, బత్ని
నినుఁ జేర్చ నాజ్ఞ మా కిడి,
తననుడు లిటుతెలుపు మనియె ధాత్రీరమణా!- 86
- ఉ. పువ్వుల కేము దవ్వలకు బోయినవేళ, మదాశ్రమంబునం
దవ్విధి, నాఁడు, మత్తనయ, నల్లు, కరగ్రహణక్రియావిధం
బావ్వగఁ జేసి, నిల్వకట, పోయితి నప్పుడె పత్ని వీడి; మే
మన్వల వింటి మాకథను, హర్షము వొంగి చెలంగఁగామది. 87

శా. మాయాకీకసుమంబు లెప్పు డెసఁగున్ మాన్యఁబుగా
 మూర్ధవం,
 దే యాయాసము గల్గనీక, శుభ మెంజేసీకుఁ జేకూర్చిఁగా;-
 జాయ్ బెద్దగఁ బుట్టినింట విడువన్ సామాన్యమా భర్తకున్,
 న్యాయంబొఁ బఱిసీడఁ బన్నిమను; టల్లాటన్ సతి బంచితీ. 88

క, భూభువనభరణదక్షుం.

శీభరతుఁడు నీకుమారుఁ; డీనాసుత నీ

సౌభాగ్యలక్ష్మి సుమి! మా-

మీభాగ్యము బాంధవంబు మేలిమిఁ గూర్చెన్. 89

క. అని తెలుపు మనిరి; యదె నీ

తనయుఁడు, నీవత్ని, యందె, ద్వారముకడ, నీ

యనుమత్తికై వేచిరి; తో

డొనిరాఁ, దగువారిఁ బంపు, కొడుకు బడఁతిన్. 90

చీం, అని వినిపింప; భూమివిభుఁ డావిషయంబె యెఱుంగఁజెల్లు తా
 నను: సతియంట! యెన్వరును నారయనట్లు వివాహకర్మ మే
 గని, సతి వీడినానఁట! నిగారపుబిడ్డఁడు! గల్లెనంట! మీ
 మనముల దీని నమ్ముదురె! మాన్యసభాసదులార! వింటిరే? 91

క. నటులార! స్వప్నమాముని

యటు గనెనో? నాదు మెడకు నతివనుగట్టన్

మటుమాయ లిటుల పన్నెనో?

కటకట యిటువంటి సుద్ది కల్గునె యెందున్?

క. పొంక్షీరు మానియిండకె;
కొండికవానిన్ నెలంతఁ గొని యిఁక; జను లీ
పెండిలికత విని, కడుపులు
పుండులుగా నగరె? మీదుపున్నెము చనుఁడా! 93

క. మ్రొక్కెద మీకును, మునికిని;
నక్కొంతాతిలకమునకు, నాకొమరునకు
బెక్కులు నాదీనన; లిది
నిక్కంబో కాదో? తెలియు నిలుకడ మీఁదన్; 94

క. నటులేగి, రంత సభ్యులు
నటనట గుజగుజలు వోయి; రాసతి సుతుఁడు
నటులును నట కేతెంచిరి!
యటుసూచియుఁ జూడకుండ నవనిపుడుండెన్. 95

♦ శకుంతలా దుష్టంతల వివాదము, ♦

చ. మఱచెనొమాంద్యమో? ధవునిమాదిరియేయొకమాశ్చినుండె! నా
దరము ననుగ్రహంబును ముదంబును జూపఁడు! తీక్షణరూక్షతన్
గఱచెడు! తేనెపూతలగు కత్తులు, కప్పయెలుంగుపాము, లీ
నరపతులొ నవప్రియులు! నమ్మగవచ్చునె వారి నెవ్వరున్? 96

చం. అని ధవుదిక్తు నిక్తఁగని, యాయమ “కణ్వామునీంద్రునాశ్రమం
బున నటు, నాకరగ్రహణమున్, బరిపూతరహస్యవశాక్రియన్
గని, కొనిపోదుమీద నని. కాంతను న న్నట వీడి, యెంటి నీ
వనఘ! యనంతభోగముల నందుట యోగ్యమే? నాదుభాగ్యమే? 97

- క. నాకొడుకు యానరాజ్యముఁ
జేకొనఁగా బాస నిచ్చి చేపట్టవె న,
న్నీకొమరు నీకుమారునిఁ
గైకొని యునరాజుఁజేయఁగదె నాథ! యనక. 98
- క. "ఏ నెఱుంగ నిన్ను, బుహుతనిఁ
గానను; వీడెవఁడొ? యింతగడబిడి తగునా?
మానిని! మరియాదగ నీ
సూనునిఁ గొనిపోమ్ము! చాలు సుద్దులు ముద్దులు" 99
- క. గర్జింప నిలుల, మానిని
జర్జరితముగాఁగ మనసు, జాఱఁగఁ గన్నీ;
రూర్జితతీక్షణక్షణయై
తర్జినిఁ జూపుచు నచించె దల నాప్పు చికిత్స - 100
- క. తెలియనివారికి తెలుపుట
సులభము; మఱచినను దెలుప సుకరము యుగ; నీ—
వలె దెలిసి తెలియ మను నట
కులతలఁపులఁ దేర్పనజనకును వశేషుగునా? 101
- సీ. ఎవ్వ రెఱుంగ రంచిట్లాడ నీకొనె,
తేలును బవళులు లేవెనాథ?
కర్మసాక్షియు లేడె? కనుతెల్ల నొడలుగా
జంద్రముఁడుండఁడే చదలఁ బొదలి?
దివిభువులును లేవె? దిక్కులెన్నిది. లేవె?
దిక్కులకులు లేరె తెలియమనల?

ధర్మంబు లేదే? వేదంబులులే? సం

ధ్యలు బంచభూతంబులరయ లే?!

లే. లేఖకులు చిత్తగుప్తులు లేరే? కృతము

కొలది ఫలమొసంగెడునంతకుండు లేదే?

అన్నిటినిగను భగవంతుడంధుడొక్కొ?

అంతయేటికి మనయంతరాత్మలేదే? 102

ప్రేతమైన వానివెన్న నెవ్వియురావు,

నచ్చేనేని కాటినఱకెకాని;

యెందుబోవఁగాని పొందువాయనిదొక్క

మేనుపంచుకొన్న చాన సూపే! 103.

సగముమెయిభార్య; తనయుం

డగుఁడన ప్రతిబింబమనుచునాగమ వచనం

బగు; దెలియఁగ భయభయపక్షం

బగు వీరివలన వృద్ధి యవసీనాథా! 104.

క్షీతిరాజ్యమున్న, లక్ష్మీ

పతియైనను, నింద్రభోగ భాగ్యము లున్న

సతిసుతులు లేనిబ్రదుకది

వితయగు, మనసమునఁ గాయువెన్నల మాడ్కి, 105

సుతువలన వంశవృద్ధియు,

నతులిత సదృశము జగతియందుఁ బితకగుణ!

గతపితరుల కగు సుగతులు,

సుతుచేఁ బున్నామమలము సోకదు నిజమై. 106

ఉ. సత్యము దైవరూప మగు; సత్యముకంటెను లేదు ధర్మము;
నిత్యము వేదపాఠమును, నిర్మలతీర్థసవిత్రయాత్రలు.

అత్యధికంబు నొకపము, త్యాగవిరాగసుయోగచూగముల్
సత్యముతోడఁ దూఁగ ననిశాస్త్ర ముఘోషిలుసత్య మొల్లవే!-107

ఉ. ఎంతయు నూరునూతులకు నెక్కుడు బావియొకండు సూర్య! నూ
రంతలు బావులైన నొకయజ్ఞముతోఁ దులఁదూరజాల; విం-
కంతటినూరుజన్మముల కత్యధికండు సుపుత్రుఁ డొక్కఁడ!-
నంతటిపుత్రసంఖ్యశత మాఁగదుసాన్వృత మొక్కదానికి!- 108

తే.గీ. కనులు తెఱచి ననుం బ్రేమఁ గనుము? వినుము!

కణ్ఠమునినుత; నద్ధాంగి-గానె నీకు?

పేరున శకుంతలను; నీపమారుఁ గొనుము!

నమ్ము మీతండు నీసుకృతమ్ముఫలము ! 109

క. అనఁగా; దుష్కర్తుం డను -

విననొల్లను పొమ్ముపొమ్ము వెడగుపలుకుల;

గనివిని ము న్నెఱుంగను మిము;

ననిత లనృత వాదినులని వాళొనరెబుధుల్? 110

చ. అనఁగ! హతాశమై యువిద, యత్పై విషాదపవాన్నిఁగ్రాగునా
ననునఁ, గావికంటిజడినాన్నుల నొత్తుచు “బుట్టినప్పడే
ననుఁ దలిదండ్రులు విడిరి; నాథుడు నేఁ డినుత్రోసిపుచ్చె! నో
చినఫల మిద్ది! యేటికిఁక జింతిల! ధర్మమె పాపకర్మమే? 111

ప|| 108 పా|| 1 అ|| 6- అ; పా|| 2 అ|| 1- అం; పా|| 3 అ|| 6- అ;

ప|| 109 పా|| 3 అ|| 1- టే; ప|| 110 పా|| 2 అ|| 6- బా; పా|| 2 అ|| 11-వెడగు;

క. అని దృఢనియతిని మడిగని,
తనతలిదండ్రుల స్మరించి, ధవునిఁ దలఁచి, క -
ఙ్గాని నెంచి, యూర్ధ్వముఖయై
తనరంగఁ గరయుగళి మోడ్చి తా నిట్లనియె. 112

మ. జగతిఁ ధర్మమె కాచునేని, ఋతమే సర్వేశురూపంబయ్యే,
దగ మాకృత్యములఁ దిగిశ్వరులు నిత్యం బెత్తు రేని. ఒయ్యి
భగనంతంఁడాకఁ డుండేనేని, మఱినేఁ బాటింపనానాధ్వినే,
గగనోత్తుల్ ప్రకటించుఁగాక నిజముఁ గంభీర మేఘార్భటి - 113

క, మేఘంబు లుఱిమె, బలముగ
నాఘోషణగర్జన లెసఁ గె, నటఁ జంచల్ -
ప్రౌఢుంబు లొలసె, దివిని ని
రాఘటం బై నయొక్క రనము సెలంగె. 114

చం. తలఁప నిటఁ శకుంతల ఋత మ్మొ నచించె నరేంద్రచంద్ర! యీ
లలనకు నీకుఁ గల్గె గుణరాజితఁ డీతనయుండు; సాధ్వీ యీ
చెలువ భరింపు; మీ నపుడ సేసితి బాసను గట్టు పట్ట మీ
యిలకుఁ గుచూరుఁడీతని; కి దేటివినోద మటంచు మీ న్నన. 115

* శకుంతలాదువ్యంతులు గలిసికొనుట. *

ఉ, వింటిరె సభ్యులార! యిది విన్ను నచించినసత్యవాక్కు! నే
నొంటిగఁ గఙ్గానాశ్రమము నొయ్యనఁ జేరి, చెలికొనఁచి కే
లఁటితి ము. రహస్యవిధి; నన్యు లెఱుంగమి, లోకనిందకుఁ
గఁటి భయంబు; నే స్వయముగా నిది తెల్పుగ, లోన జంకితి. 116

క. అని దిగ్గున లేచి, సుతుఁ

మనమారఁగఁ గౌగిలించి, మఱిమోదాశ్రుల్

దనుకఁగ ముద్దులుగొని, శిర

మును మూర్ఖుని యెత్తికొని ప్రమోదం బెసఁగె!- 117

చ. లలనకరంబుఁ దాఁ గరముల్ గొని, నెయ్య ము దియ్య మేర్పడె

చెలియ! క్షమింపు నేరమును జేసితి నీయెడ, దాని నీమది

దలఁపకుమింక నంచనఁ గల్గన్విమనోహరు పాద మంటి “నా

పలుకుదురుక్తుల్ నయిపు ప్రాణపతీ!” యనె భీతచిత్తయై. 118

క. సతి పతి సుతుఁడును గలసిరి

కతిపయకాలమున భరతు య్మౌనలికైల్ల

బతిఁగాఁ జేసి తపోవని

కతఁడేగె మోక్ష సాధనాసక్తమతి. 119

చం. భరతు డనంతభూభువనపాలనదక్షభుజప్రతాపుడై,

నిరత మనేకయజ్ఞముల నిర్మలదివ్యనదీతటంబులం

దరుదుగ నిష్ఠమై నలిపి, యాతతభూసురకోటి కిచ్చెఁజూ!

ధరణి, మదేభ, వాజి, గృహ, దారల, రత్నఘనర్ణరాసుల్. 120

క. శిరమున నిడి కన్వాజ్ఞ

ధరణికి సామ్రాట్టగుచును దనరారె సుమీ!

మఱి వంశకర్తయునునై

చిరకాలము మనియె యశముఁజేకొని; పిదపఁ-

సీ. ఎలమి భరతుడు కాశీశు నందన సునం
 దనయందు సుతు “భుమన్యు”ని బడెనెను;
 వానికి దాశార్హ నంశసంజాతయా
 విజయ యందు “సుహోత్తు”డు జనియించె;
 వానికి నిత్యోకునంశసముద్భూత
 యకా సునర్ణకుఁ గల్గె హస్తి నాముఁ;
 షాహస్తి పేర నె యిహస్తి నావతి
 బహుశప్రశస్తతఃబరఁగఁ గాంచె;
 నతనికినిఁ ద్రిగర్తవతిజ “యశోధర”
 కును వికుంఠనుఁ డను కొడుకు గల్గె;
 నాతనికి దశార్హ జాత “సుదేవ”కు
 “నజమీథ” నామకుఁ డనతరించి—
 గాఁధారి, కై క, ఋక్షలయందు నిరు వేల
 నన్నూఱుగురను దనయులఁ గనియెఁ;
 బరఁగ ఋక్షజుడు “సంవరణుండు” రవిపుత్రి
 తపతియందున “గురు”నృపతిఁ బడిసె,
 వానికి దాశార్హ నంశజాత శుభాంగి
 వలన “విధూరధుఁ” డిలను బాడమె;
 నతనికి మాగధియైన “యమృత”యందుఁ
 క్షీర్తిమంతుఁడు “పరీక్షిత్తు” వుట్టె;
 నతనికి బాహుకసుత “సుశయ”;
 వలన “భీమసేనుడుఁ గల్గె భీమబలుఁడు;
 నాతనికిఁ గేకయపతి జాత సుకుమారి”
 సతియందు వా “పరిశ్రవుడు” వొడమె;

శే. నతనికి “బ్రతీపుఁ” డనియెడునతఁడు గల్లె,
 అతఁడు శిబిప్రతిక “సునందయందు నొందె
 నరుస దేవాపి, శంతను, బాహికుల ను;
 సురనదికి శంతనునకు భీష్ముండుపుట్టె!- 122

క. అన, శంతనునకు గంగకు
 జనియించె నదెట్లు ముతుఁడు? సంగమ మెట్లు ల
 య్యెను నదికి మనుజునకు? నను
 జనమేజయునకు వచించె సంయుమి ప్రీతిక. 123

* భీష్ముని జనన వృత్తాంతము. *

మ, భరతశ్రీకరవంశరత్నము, యశోభద్రుండు, దీనాపనుం
 దురునిష్ఠాత్ముఁడు, శంతనుండు భుజనీగోచ్రహృతి మై ధారుణీ
 భరము దాలించి; రాజసూయమఖముల్ భస్మిల్లంగాఁ జేసి, తా
 సురరాజప్రతిమానుడై, విబుధసంస్తుత్యాత్మసంఖ్యకై! 124

క. భూజనులు పొగడ, ధరణీ
 రాజన్య కిరీటకోటి రాజితపదుడై,
 యీజగమేలెను, ధర్మమె
 యీజోక్ రూపమొందెనేమొ యనంగక. 125

క. స్మృగయార్థ మొక్కనాఁడా
 జగతీశుఁడు శంతనుండు చని, శ్రాంతుండై-
 దగఁ గూర్చెంతెగల యా
 పగపొంతకు బోవ, గనులభాగ్యం బనంగక; 126

శా. చంచత్కంచనవర్ణరంజితమహాసౌభాగ్యతన్వంగిని,
 బ్రాంచన్మంగళచారులోకనవిభాస్వన్నేత్రయుగ్మైః, లసత్
 కాంచీనూపురకంకణవ్యూహాత్తారాంఘ్రిహస్తాంబుజైః
 గాంచే జక్రపయోధరైః, శశిముఖైః, క్షౌణాధుః డాముందటః. 127

క. కని కనుల తనివివో! మది
 గొనిదిగ్రభ్రమః; గొంతనడికి గోల్కొని; దఱియం
 జని చెలి, జనపతి-గౌరవ
 ఫణితి! సతి కనియె మధురవాక్యప్రౌఢి. 128

క. చెలువా! యెన్వరిదానవు?
 చెలు లెన్వరులేక తిరుగఁ జెల్లు నె యిటుల?
 తులిదండ్రు లెవరు? నీవల
 పులదేలడు సుందరాంగు బురుషు బడసితే? 129

బ. నరకాంతామణివో? సురాంగనవో? కన్యాత్వంబో? పక్షీత్వమో?
 యరయం దెల్పుము! నీదుచెల్వు మదికాష్టాదంబు గల్గించె! భూ
 వరుడై శంతనసార్యభౌముడ, వరింపజూడు; మెల్లప్పుడు
 బరమశ్రీతిని గంటికద్దికొని సంభావించు బింబాధరా! - 130

మ. అన, విని, హర్ష మొంది సతి, యామనుజాధిపత్రోడఁబల్కు, నో
 ఘనగుణ! నోవరింప మదికల్గిన నీకు, మదీయవర్తన
 గని, యదియప్రియంబయిన గా దనరాదు; ప్రియంబునాకు గ
 ల్గనిపనికూడ; దీనమయలాభము నా కిడు దేని భూవరా! 131

- క, పాణిగ్రహణ సువిధిఁ బ్ర
 వీణతఁ గవగూడ సౌఖ్య వీచీహోలక
 బూనిక సంసారాంబుధి
 మానుగ నినుఁదేల్చు దాన మహితగుణగణా! 132
- ఆ. సమయభంగమైనఁ జనెన నిన్నెడఁబాసి,
 దీని కిచ్చగింతువేని వలతు
 నన, విరాళిఁ గొన్నజనవతి గాంధర్వ
 గతినిసతి వరించెఁ బ్రతిన సలిపి.- 133
- ఆ. పట్టమహిషిగాఁగఁ బడఁతినిఁ జేపట్టి
 క్షీరసీరమట్లు చేరికేరి,
 పవలురేయి యనక, చవులూరఁ దమిమిఱ
 హాయిగా సుఖంబు లనుభవించె.- 134
- శా, పుత్రుల్ పుట్టినతోడనే, శిశువులక బోఁద్రోయు నట్లేటిగోఁ,
 బుత్రుల్ శత్రులొ నాఁగనుందరి; మర్ది భూపుండుపైచే, నశీ
 మైత్రి బాఱుగనోప, కానమయము మన్నించి; యిట్లేనుగు
 పుత్రుల్ సచ్చిరి; యష్టముండుగలుగ, భూకాంతఁ డాకాంతతో-135
- క. కందులనెల్లనుఁ జంపితి
 వెందులకో, పుత్రఘాతివే, రక్కసివే ?
 చందిరుని బోలునీనా
 నందను విడు! మారి నీవు నారివె? యనినక. 136

సీ, డ్మానాథ! సమయభంగంబయ్యె; నేజహ్ను
తనయను, దేవహితంబుపొంటె,
నరియించితిని నిన్ను; ననువులీయెనమండ్రు
మునినసింఘుని శాపముననుజేసి
క్షీతి బుట్టువారలై, బ్రతిమాల, జననినై
కలిగినప్పుడె యనువులకుఁ బాప
నే నియ్యకొని. యిట్లు నేర్పున మెలఁగితి;
వినుమింకఁ బనితీరెఁ జ నెద నేను;
జే. ననువులం దప్తముఁ డితండు వసుమతీశ!
‘నీకు’ గూర్చుకుమారుండు, లోకహితండు,
చిరము జీవించు యశముచేఁ జెలఁగు నంచు
తవయితోఁగూడి సతి తిరోధానయ్యె—

137

క, ‘దిక్ష్మియు’ దెలియక నలు
దిక్కులుగని, నాతిఁగనక, దీననదనుడై,
వెక్కనపడి పడి, పిమ్మటఁ
దక్ష్మిను కాలంబుతోడఁ దానాచింత—

138

మ. చన నిల్లేండ్లును బూండ్లు, నొక్కదినమాఢ్మానాథుఁడగంగచెం
తనువిశ్రాంతిఁగొనంగనేగి, మునుపాతన్వంగి యీచోటనే
కనుగుట్టెగద! నేడునాకునటులే కన్పింపరాదే! యయో!
ఘనపుణ్యంబది యెట్లుగల్గుననుచు గన్నెత్తివీక్షింపఁగన్, 139

జే.గీ. గంగ కట్టల స్థిమిల గట్టుగలయ
బాణముల లీలగా మీటి, యూనగట్టి

గంతులిడుబాలు నొక్కనిఁ గాంచి యుధిపుఁ

డబ్బురంపడి, యాచెంత కరుగునంత -

140

కం. అంతగౌనము నొందెను

కంతునిభుండు, చిట్టిపట్టి; తొనాథుఁ, డా

వింతకు వెలవెలవో, నొక

కాంత తనయుతోడఁ బాలించి కని ధరణీశుఁ -

141

ఉ, జ్ఞాపకమున్నదే రమణ! గాదిలినందను గంటె, సేమమె;

భూపకులేంద్ర! నీనుతునిముద్దుగఁ బెంచితిఁ, బెద్దఁడేసినిఁ;

తేవగఁ బూనుచీనిఁ, గులదీపకుఁ డీతడగున్, గుణాభ్య! యీ

పాపఁడు నిన్నుబోలుఁ జామి! బాహుబలంబునఁ, దెంచు పెంచునన్

సీ. చదివె నస్మిషుచే విదితంబుగా నెల్ల

142

వేదంబులను మదివెలయునట్లు;

నేర్చెశాస్త్రార్థముల్ నెఱిదేవదాన వా

చార్యులయొద్ద విచారసరణి;

పడెసె ధనుర్విద్య, కడదాక నలవోక

దర్పితం డగు జామదగ్నునలన;

మొనసి యాధ్యాత్మ మామూలంబు గుఱిగొనె

సనక సనందనమునులయొద్ద;

తే. సాటి లేరెందు వీడెపో! మేటిసర్వ

విద్యలందును, గళలందు, విశ్వమందు

పేరు దేవవ్రతుండు, గుమారుడింద!

అనుచు సుతు నప్పజెప్పి మాయంబు నగుడు.

143

తే. పలుకరించియు మరుమాట వడయలేక,
 పట్టనుంకించి బయలును బట్టిపట్టి,
 చూచిచూచియు దిశలెల్ల చూడ్కు లవియ,
 ఓర్పు మితిమీరి నొక్కనిట్టార్పు వుచ్చి - 144

క. చెంతఁ గలనందనుని గని,
 యెంతయుఁ దమి దిగిచి, ముద్దు లిడి, మురియు చెదఁ
 సంతోషించుచు, గాంతా
 భ్రాంతిని విడి, వీడు జేరె, రాజు నుతునితోఁ. 145

ఆ. పుత్రుఁ డెచ్చి; సర్వమిత్ర బాంధవబుధ
 ప్రతతిఁ గూర్చి యావరాజ్యమునకుఁ,
 బట్టమొప్పఁగట్టి పట్టికి, వైభవో
 పేతముగను ధాత్రినాతఁ డేలె, 146

* శంతనుఁడు గంధనతిని మోహించుట. *

ఉ. నాలుగువత్సరంబు లిటు నందనుతో విడకుండి; తేఁడు తా
 లీలగ నొక్కడే యమునరేవున కొండొకనాఁడుఁ పోవఁగఁ;
 వాలి వినూత్నసౌరభము వాయువశంబున, నాసికాపుటం
 బేలిన, నల డల్ గలయనేపునఁ గన్గొన,-నొక్కతాపునఁ. 147

సీ. మహనీయ సౌందర్య లహరియే యగుదాని,
 నగమొగంబునఁ జంద్రుఁ డెగడుదాని,
 కడలకు జూడ్కులఁ గడుమొఱుం గిడు దాని
 గలకండ లొలకించు పలుకుదాని,

ప|| 144 పా|| 1 అ|| 9- ఐ; ప|| 145 పా|| 4 అ|| 8- డ;
 ప|| 147 పా|| 2 అ|| 13- ఁ; పా|| 3 అ|| 12- వశం; పా|| 4 అ|| 5- ల;
 ప|| 148 పా|| 3 అ|| 1- ఁ; పా|| 4 అ|| 8- కం;

తత్కుఁ బెత్కులఁ జిల్కుకుల్కు గుత్కెడిదాని,
 మేలైన చెక్కుటద్దాలదాని,
 కంతునైనను బంబుగా నేల దగుదానిఁ
 గలదులే దననొప్పకొనుదాని,

తే. గబ్బిగుబ్బలయుబ్బనఁ గ్రాలుదాని,
 అంచలకుఁ గూడ నడక నేర్పించుదాని,
 బదియునార్వన్నె పైఁడిమేఁ పసిమిహాని
 నోడఁ గడపుచునున్నట్టి ప్రోడఁ గనియె,

149

క. కనిశంతనుఁ డాచోటికిఁ

జని, యల్లము పల్లవింప సౌరిషుదానిఁ,
 కను, మనసుకటవుదీఱఁగఁ
 గనియె నెగాదిగఁ, బడంతి కని పెడనన్వఁ.

149

అ. ఎన్ని, పలుకరాని, చిన్నెలనన్నెల

యన్నుమిన్న నాదుకన్నుపొలిచె;
 నక్కజంబుగాగఁ నజునకు మాతొడ్డి
 మరుఁడు దీనిఁ జేసె మారుఁ గానె! -

150

చం. అనితలపోసి, తోడనియె నామెకు, నూత్నతనూవిలాసిని!

ఘనకుచ! చాచునీలకుచ! కాంతివిలోలవిశాలలోచనా!
 అనుపమభూరిచక్రజఘనా! కరియాన! సుధాకరాననా!

గూఢన! వెన్న రీవనినఁ గోమలి యిటనునల్లనవ్వనున్.

151

ప|| 148 పా|| 1 అ|| 1-ఁద; పా|| 3 అ|| 1-ఁద;

ప|| 150 పా|| 3 అ|| 6- గాఁగఁ ;

ఆ. పొగడి తీవు మనసు పగిది తేటగ; నాదు

మొక్కు నీకు, నీదుపొగడికలకు!

నిన్ను నెన్నిపొగడ నే నంతచాతుర్య

నతి నె; సతులుమానవతులు సుమ్ము!

152

ఆ. దాశరాజముద్దుతనమును; కన్యను;

పేరగంధనతిని; పితృనియోగ

మందియోడగడపుచుందునిదెవ్వడు

నలతువేని, నిన్ను దెలుపు మనిన-

153.

క. శంతనుడ, ధరాకాంతుడ

కాంతా! నరియింప నిన్నుఁ గాంక్షి^{చి}చితి, వి

భ్రాంతివిలోకన! కుచగిరి

ప్రాంతమునం దెత్తి నన్ను బాలింపు మనఁ-

154

ఆ. వాంచి శిరము సిగ్గువారి, నేలను కాలి

వేల వ్రాయు చవుడు, వెలది పల్కె,

నీకెఱుంగరానినెఱి యున్నె! కన్నె స్వ

తంత్ర గాదు; పొమ్ము తండ్రీకడకు.

155

స. అన నగుఁగాక, యంచపుడె యాతడుపోయి యభీప్సితార్థమున్

వినుపఁగ; దాశరాజః- పృథ్వీరమణా! నినుబోలుతేఁడు నా

యనుఁగునుతన్ వరించి, యిటులల్లుడు నా కగుటెల్ల భాగ్యమా;

తనఘ్న! మదీయ మానసమునం దెసలారునభీష్టమొండిటన్ 156

ప॥ 153 పా॥ 1 అ॥ 11- గ; ప॥ 154 పా॥ 2 అ॥ 13- డిం;

155 పా॥ 1 అ॥ 10- ణి; అ॥ 14- గా; ప॥ 156 పా॥ 1 అ॥ 13- తఁ;

- క. “నాపట్టి కుద్భవించెడు
నాపట్టియె నీకుఁ బిదప నవసీతలమున్
జేపట్ట నీవు సమయం
బీపట్టునఁ జేయఁ గూతు నిత్తు” ననంగఁ.
- 157
- ఆ. “పెద్దకొడుకు గల్గి పిన్నవాని కడెట్లు
కట్టవచ్చు రాజ్యపట్ట మనఘ!
నీతిగాదు, శాస్త్రరీతిగా దీరోర్కె
మాని తనయ నొసఁగి మనువు” మనిన -
- 158
- ఆ. రాజు పల్కు చాశరా జొల్లక శిరమ్ము
నడ్డముగఁ గదల్చి, యాననమ్ము
మఱొకవంక వ్రాల్చి జరుగ దియ్యది యన
తేడ చిన్నవోయి వీడుజేరె.
- 159
- ఉ. కామినిపై విరాళిఁగొని కాయజసాయక బాధితాత్ముడై,
భామనితాంతసంస్కరణ భావమహావిరహాగ్ని దగ్ధుడై,
యామనుజేంద్రుఁ డంతిపురమం దొకహర్మ్యమునందు నొక్కది
వ్యామలహంసతూలిక నిజాంగమువాలించి, సోలిస్రుక్కుఁచుఁ.
- 160
- క. ఆడఁడు మాటల, నేరిక
గూడఁడు; దరిఁజేరఁ గనఁడు గొడుకుక; గడకుక
జూడఁడు సచివుల, మలమల
మాడుక మదనాగ్ని చేత, మానినిచింతఁ.
- 161

* భీష్ముడు గంధవతినిఁజెచ్చి తండ్రికప్పగించుట. *

- కా. ఆ దేవవ్రతధీరుఁ డాజనకు నభ్యర్థించి, తత్కారణం
బేదో యింతగ్రహింపనేరకయి లో నెంతేనిఁ జెంతించి నాం
పేదో గుందుచ్చనుండ; గంధవతిపై నిష్టంబుచే రాజు లో
భేదంబు గనుటెంచి మంత్రి తెలుపఁ ఖన్నుండునై సర్వముఁ. 162
- మ. విని, యీమాత్రకె యింతపుట్టె ననుచుఁ వే దాశరాజుగనఁ
జని తా వచ్చినకార్యముఁ వినువఁ గా; సమ్మోదియై దాశరా
జనుఁ నాయాత్మజనందనుండ, క్షీతిరాజ్యం బేల నీవొప్పచో
విను మత్పుత్రి వరించు నీజనకు, పోవేత్తెనఁ గారా దనఁ. 163
- మ. విని యాశాంతనవుండు పల్కు- “సమయంబే నేనిదే సల్పెదఁ
గొన నే రాజ్యము నీసుతాత్మజునకే గూర్తుఁమహిపట్టముఁ
గనుమా! నీమది మాను సంశయ మనంగా దాశరా జాడుఁ నో
యనఁఁ! యట్టిఁడవీవు నీసుతులునీయట్లందు రే యుందురే 164
- మ. అన; గంగాత్మజుఁ “ డే వినాహవిధినే యాశింప కాజన్మముఁ
ఘనతం బూనితి బ్రహ్మచర్యమునుదీక్షఁ జూపె చంద్రార్కభూ
వ్యనలాద్యష్టదిగీశ సాక్ష్యముగ సత్యం” బంచు సల్పెఁ బ్రతి
జ్ఞను వక్షాయతమేఘగర్జనము నా సర్వాశల న్నిండఁగఁ. 165
- క. కురియించి కుసుమవృష్టిని

సరగఁ దేవవ్రతుండ! సత్యవ్రత! నీ

సరిలేరు లేరు లేరని

యరుదారఁ బ్రశంసఁజేసి రమరులు మింటఁ.

ఉ. అంతట దాశరాజు తనయకౌగిని తెచ్చిన, భీష్ముఁ జామె క
త్యంతముభక్తి మ్రొక్కి “దయ నమ్మెరో! నాడనకు వరించి, మా
వంతలఁ దీర్చి, వంశమును బావనమున్ బొనరింపుతల్లి! యం
చెంతయు వేడ, నామె రథమెక్కినఁ దా నరవంబుదోలుచున్. 167

ఆ. నచ్చి గంధవతినిఁ దెచ్చి తండ్రికొసంగె;
“గలఁడె యిట్టిపుత్రుఁ డిల మరొక్కఁ”
డనుచు మెచ్చి సుతున కాతేడు స్వచ్ఛంద
మరణమిచ్చి యాయమను వరించె. 168

సీ. ఆరీతి శంతనుఁ జానత్యవతిఁ బెండ్లి
యాడి యాసతిఁ గూడి కీడ్చునల్లి,
చిత్రాంగదుండు, విచిత్రవీర్యుండు నా
కొడుకుల నిరువురఁ బడసి, పుడమిఁ
గడువెల్లి, పిమ్మటఁ గాలధర్మము నొంద,
భీష్ముఁ డంత్యక్రియల్ పితకు సలిపి,
తల్లి యానతిని జిత్రాంగదు సామ్రాజ్య
పహ్లాభిషిక్తుగాఁ బరఁగఁ జేసె;

తే. దుండగీడయి, యతఁడు ప్రచండవృత్తి
గండుమీఱుచు, బలమదోద్ధండుఁ డగుచు,
వీక గంధర్వవతితోడఁ దాఁకి పోరఁ;
గడఁగ వానిని భువిఁ గూల్చె భుచరవిభుడు.

169

క. అది తెలిసి శాంతనవుఁ డా
 పివపక బాలుని విచిత్రవీర్యుని, కురురా
 ట్పదమున నిల్పి, స్వయంబుగ
 సదమలమతి రాజ్య మేలె జనులు నుతింపక. 170

క. శ్రీకాంత, కీర్తికాంత,
 క్షౌకాంతఁ దోడువిడక సలిపెను గీడల్
 సాకారిమార, వరధ
 రాకార బ్రహ్మచారి యగుభీష్ముఁ డహేళా! 171
 ♦ భీష్ముడు కాశీరాజు కూతులఁ దెచ్చుట. ♦

సీ. పొప్త యావనుడయి పరఁగువిచిత్రవీ
 ర్యునకుఁ బెంజిలనేయ మనసువొడమి
 విని కాశీరాజ నందనలస్వయంవరం
 బని; యొక్కఁడే భీష్ముఁ డరగి యటకు,
 నాస్వయంవర రంగమందు సాహసమునఁ
 జొచ్చి విచ్చలవిడి చూచి యేచి
 నిండినరాజులగుండె లవియఁ బెండ్లి
 కూతుల ముగుర సంప్రీతిఁ బట్టి

తే. యెత్తి రథమునఁ బెట్టి చేయెత్తి చాటె;
 నీన్వయంవరకన్యల నిదిగొ నేను
 గొనుచుఁ జనియెద మత్సోదరునకుఁగూర్పు;
 ధర్మ మిది; క్షౌత్రవీరసత్కర్మ మిదియఁ-

172

క. గుండెగలమగలుఁ గలిగిన

రం డీకన్యలఁ గొనన్ ధురం బొనరింపన్;

చెడుచుఁ బ్రచండమార్గణ

తండముల్ డులుతు నరివితానశిరోధుల్.”

173

చ. అరివిని సాళ్ళుఁ డాదిగ మహాభుజశౌర్యబలోద్ధతుల్, నడిగ

గదిసిరి యుస్త్రశస్త్రము లఖండముగాఁ గురియించి భీష్ముపైఁ

గుదలఁగ దిగ్విగంతములు కో యని యాహుచు మిన్నమన్న నే

యది గుఱుతింపరానటుల నాతఁడు తీవ్రశరాన్ని వేల్చినన్- 174

సీ. దిక్కిమితోవక, గుక్కినపేల్లు

మెదలక, భూమిపై నొదగువారు,

కాళ్ళు సేతులుడెగి తెల్లిధరాస్థలిఁ

బారలుచుఁ బ్రాణముల్ దొరఁగువారు,

అసువులతీపిచే నందందుఁ బరు వెత్తి

డీల్చిచ్చుకొని నేలఁ గూలువారు!

తలకొని నాటునమ్మలధాటి కోర్వక,

బిట్టగా మొఱ్ఱలువెట్టువారు;

కొనఁచూపిరులతోడఁ గొడుమల నిల్లాండ్ర

మఱిమఱి తలపోసి మఱఁగువారు;

తే. నయి, స్వయంవరమండప మతిభయంక

రముగఁ దృటిలోన సంగ్రామరంగభూమి

విహ్వలాక్రందనధ్వనుల్ వెల్లివిరియ

మఱిమఱి యుఱికెడునైరుల

నఱకె గఱుకుటంపరల, ఘనంబుగఁ దుములం

బఱిముఱి సేయఁగ, నెఱిసెడి

నెఱచఱచిరి యుద్ధభూమి విశివడి పగతుల్

176

అంతట సాళ్పుం డెదిరి, దు

రంతంబుగఁ బోర, భీష్ముఁ డాతతబాణా

కాంతుని జేయ నతఁడు వి

భాంతుండ్లె యుఱికె నతులు పకపక నవ్వున్.

177

పోర నేరక యరుల్ జాతీన, భీష్ముండు

నరదంబు దోలించి, కరినగరికి

నరిగి, కాశీశుకన్యల ముగ్గుర విచిత్ర

వీర్యన కనురక్తిఁ బెండ్లిసేయఁ

దలపోయుచుండ, నాచెలుల బెద్దదియైన

యంబ భీష్మునితోడ ననియె ననఘ!

వరియించె నను సాల్వవసుధేశుఁ, డతనికిఁ

దండ్రచే నే బూర్వదత్తనైతి;

ఆ. నిందు సీవు ధర్మహితుఁడవై వర్తింపఁ

దగు నటంచు కలవిధమ్ముఁ దెలుప,

నతఁడు బ్రాహ్మణానుమతమున నంబను

నరగ విడిచివుచ్చె సాళ్పుకడకు.

178

క. ఆంబాలికాంబికల శశి

బింబానలను విచిత్ర సీమ్యన కిషుచున్

సంబరమారంగ, నైభన

మంబరతలమంటఁ బెండ్లి యతఁ డొసరించెన్

179

ఉ. రూపనుజానతీమణులరూపకశల్ మది నంటి విభ్రమన్

నోప, విచిత్రసీమ్యఁడు విహారివిసేరి విచారి కలుగన్

యేవున రాజ్యకార్యము లొకింతయుఁ జూడక, మారగరాజ్యచి

తాపదుఁడయ్యె కామపరితప్తునకా సరి సౌఖ్యచింతెనన్ ? - 180

ఆ. ఆవిచిత్రసీమ్యఁ డనయంబు నెడపక

కామభోగములను గనుటఁజేసి,

హేయ మగుదుకాయ, మాయువు శ్రీణించి,

పసితనంబునందె, యనువు లెడనె.

181

ఈ. విప్రబాంధవలతిఁ గూడి కీమృగదలని

కాన్ధవైహికకర్మల నాచరించి,

ప్రత్యశోకార్తయై మది బొగులుచున్న,

తల్లిన్ గదనమణిపండ్ల దరిసి పలుకు.

182

ఉ. పక్షులు గొన్ని నృత్యమున వ్రాలి. పదంపడి కిష్కుకిష్కులన్

ఒకము లార్చి కొంచుఁ జనుభాతి. సజీనుతబంధులాటగా -

సీక్కితిఁ గూడివీడ్వడుట లేర్పడు; శాశ్వతముండఁ బోయి; స

తృత్యమకాదె యెల్లరకు, నారటలేమిటి కిట్టివానికె.

183

క. ఎంతగళోకించిన నా

నంతయు ఫల మున్నె? పడయవచ్చునె మృతని?

శంకను నంశము రూపఱు

నంతటిగతివట్టె నరయుఁ డాకార్యంబు.

184

క. అని యూజుడఁబల్కిన కొడు

కును మదిలో మెచ్చి; యనుఁగుఁ గోడంద్రఁ బురం

బున నిలిపి, యవల గాంగే

యనితో సశ్యవతి గుప్త యోచనముపెయి.

185

♦ వేదన్యాసునిచే పూరువంశముద్ధరింపఁ బడుట.♦

ఉ. ఈ ననిన్లు బ్రహ్మ మొదలిప్పటిదాఁక సమృద్ధినున్న యీ

పాననమైన యన్యయుము పాడఁ బుదుస్థితి వట్టె! నిల్చి నా

వీవొకరుండ; కెంచ బరువెల్లను నీతలపైఁ బడె గదా!

యేవిధిని నను వంశ మభివృద్ధియొనర్పక యీవ జంకిన - 186

క. పాపంబును దుడిచి బశ్చ

త్రావంబును దుర్యశంబుఁ దప్పపు నీకు;

ఓషిక భరించి రాజ్యము;

దీపింపఁగఁ గులము సంతతిని బడయు మన.

187

ఉ. తల్లివి, ధర్మమూర్తివి, యథావిధిరీతి నెఱుంగు జ్ఞాని, వీ

చెల్లనికార్య మూనుమనఁ జెల్లున! నానతభంగ మొర్తువే!

చల్లనమైన నన్ని రవిశైత్యముఁగన్న నభంబుజా తోనే

నల్లన భూమి పై కెగసియూడిన నాదుప్రతిజ్ఞ తప్పనే?

188

ప॥ 186 పా॥ 1 అ॥ 4- 5; పా॥ 4 అ॥ 6- 7;

ప॥ 188 పా॥ 3 అ॥ 4- 5;

క. ఇది కానిపనియః వేలుస

గిది యన్నది, నాడునేడు క్షితిదేవుడు నె
మ్మది త్రాత్ర క్షేత్రము సం
దుదయింపజేయు టాప్పు నొగిసంతతలఁ -

189

క. ఇదియాపద్ధర్మం బగు,

నిది శిస్తాచార మయ్యె, నిది త్కత్రియలం
దొదవె సనాతనవిధిగా

మదిఁ జూడుము తల్లి! నీకుమత మగు నేనిక. -

190

క. అనుభీష్టునిపలుకుల మదిఁ

దనిసి పలికె నిటుల నామె తననుభితోడఁ,
మును జరిగిన దొంజొకకథ

విను! మదిమనకార్యమునకు వెరసగునేమో. -

191

సీ, కన్నెనై నేనున్న కాలమగ దొకనాడు,

మునిపరాశరుడు, నాతనుప్రసాది

నాడుకన్నెటికంబు వోదంచు నరమిచ్చె,

సంత సద్యోగర్థమందు నాకుఁ

గలిగెను బుత్రుండు, కానీనుడగుచు నా

రాయజాంశ్ బాదరాయగుండు; -

“పనినడితలచుచో వత్తు” నంచనినాకు

వచియించి తాఁ దపఃపనికి నేగె;

తే. పాత్రఁ డాతఁడచే నీదుభ్రాతృసత్తల
యందు సంతతిఁ ఒడయ యోగ్యంబయేని
తెలుపు, మాబిడ్డనిక బిల్లుఁ దలచునంత
నచ్చి మనచింత నతఁడు వోబుచ్చు ననగ. - 192

క. చేతులు మొగిడిచి భీష్ముడు
దాతయ యగువ్యాసమాని తాఁ గురుకులము
బ్రీతిఁ బ్రీతిష్ఠించుట మన
కాతతభాగ్యంబకాదె యనిపల్కుంగఁ, 193

మ. తలచెన్ సత్యనరసీమణి మునీంద్రస్వామిని, దోడ - ముం
దలఁ బ్రత్యక్షతనొప్పే దా, జలదగాత్ర జ్యోతులేచార, నం
ఘ్రిలమేర్ జటలార, శ్మశ్రువులు బారుల్ దీర, చర్మాంబం
బలర్ దండకమండలమ్ములు స్వహస్తాజ్ఞంబుల్ శోభిల్. 194

క. మోదాశ్రు లురల, సుతుని
నాదరమునఁ గొగిలించె సత్యవతి; వెనక
బాదముల వ్రాలె మునిపతి;
యాదరమునఁ దీర్చె భీష్మ డ్ధ్యాదివిధుల్ 195

చ. “తలఁచినకార్య మేమి” యని తల్లిని వేడ “బవిత్ర పూరుని
ర్మలినతరాస్వయక్షయకరం బగుకాలము నచ్చె; భీష్మడో,
తలకొనె బ్రహ్మచర్యమును; దక్కెను నీక! విచిత్రపీర్వు దే
వులవలనొప్పక్షేత్రముల బుత్రక; సంతతిఁ గల్గఁ జేయుమా. 196

క. అన; వ్యాసుం డను తల్లీ!

చను నిది శ్రుతినమ్మతంబ! జన్నియ యొకయేఁ

డొసరింపఁ దత్సతులు, సుతు

లను నే' గలిగింతు దేవరన్యాయమునన్.

197

చ. “ధరణి యరాజకంబయిన ధర్మము నాశమునొందు; దుర్మతుల్

నెరసి బుధాళి కెగ్గు, లవినీతినొనర్తురు; వృష్టిశూన్యమా;

పరువడినీతిబాధలు ప్రవర్థములొక; దడయంగరాదు, వే

ధరపరిపాలనార్థముగ ధర్మముఁగాన సుపుత్రు సీగదే!- 198

క. నీకరుణఁగలుగుసుతులు వి

వేకముఁగనుదాఁక, ధరణి భీష్ముండెలమి

జేకొని పరిపాలించును;

నాకట్టడ యిద్ది నీకు నందన! యనుచున్.-

199

చ. తనయున కొప్పుజెప్పి వెనఁ దాఁజని యంబికఁ జేరిపల్కు “నో

వనితరా! క్షేత్రజండయినవాడె సుపుత్రుఁడు; ధర్మమైననా

పనుపు భరింపు; మీభరతవంశము నీయెడ నిల్పు నీనిశన్

ఘనుఁ డరుదెంచు దేవరుఁడు, గన్గొని తుష్టుని, జేయుమాతనిన్.” 200

క. అని కోడలి నొడఁబడఁగా

వినివి; ధరామరులకెల్లఁ బ్రియ మలరారన్,

దనియఁగ మృస్తాన్నం బిడి;

ఘనమోదముతోడ నుండఁగా; నారాత్రిన్.

తే. అంబికాదేవి శయ్యా గృహంబునందు,
అనసర్జుఁ డగుచు వ్యాసుఁ డవతరించి,
తఱియిగ, వికృతరూపునిఁ దపసి రోసి,
కన్నుఁగన మోడ్చి యంబిక మిన్నకుండె. 202

ఆ. ముని యనుగ్రహించి ముగుదను, వెలివచ్చి
యనియె జననితోడ “నధికబలుఁడు
కొడుకు గలుగుఁ గాని గ్రుడ్డివాఁ డగుఁజుమి!
మాతృదోషమునను మాఱ! వింటె”, 203

ఉ. చాలవిష్ణుచిత్త యయి, సత్యవతీసతి, పుత్రుఁ గాంచి యం
బాలిక కొక్కనందను గృహదయసేయఁగ వేడిఁ పోయియ
బాలిక కొప్పజెప్పె;- మునివర్యుఁడు డగ్గఱఁ గాంత, వెల్లనై
సోలినఁ, బుత్రదానమిడిసుందరికిఁ; జని మాని, మాతతోఁ, 204

క. తల్లియంబాలిక కొక
పిల్లఁడు నగళప్రసృద్ధవీరుఁడు పొడమున్.
తల్లిదయినదోసముచే
కెల్లనిదేహంబుగలుగు విను! మని చనియెన్. 205

♦ ధృతరాష్ట్ర పాండురాజుల జననము ♦

క. అనదృశ బాహు బలాఘ్నని,
నిసుపున్, నరకురుకులాఘ్ననిన్, ధృతరాష్ట్రున్
బిసరుహలోచన యంబిక
ప్రసవించెను నెలలునిండి ప్రజ్ఞాచక్షున్. 206

క. ఆయుఁ బాలిక కనియెను

ధీయుత, ధర్మజ్ఞ, సుగుణదీపితు భుజవీ
గ్ధాయతుఁ, బాండురగాత్రుని
శ్రేయాంబితుఁ బాండురాజు శ్రీమానితునిన్.

207

క. ధృతరాష్ట్రపాంశులకుఁ దా

నతిముదమున జాతకర్మ మాదిగవిధు లా
తతముగఁ దీరిచె భీష్ముఁడు
క్షితిసుర బాంధవులఁ గూడి చెన్నలరారన్.

208

ఆ. గ్రుడ్డివానిఁ బాండ గూపుని దిలకించి

సత్యవతి మనంబు చాలనొచ్చి
తనయు నమితవినయుఁ దలఁపఁ బారాశర్యుఁ
డాక్షణంబు తోచె నంబ యెదుట.

209

తే. అట్లు ప్రత్యక్షుఁడైన నిజాత్మజాతుఁ

గొగిలించి ప్రియం బెదఁ గ్రాల నతనిఁగన్
తలఁచుట తొమ్మును హగ్నాశ్రుతతిని ముంచి,
కొడుకునకు నేకతంబున నుడిచె నామె.

210

తే. పుట్టుగ్రుడ్డియుఁ బాండవు బాలుచుతనయు

లేల? గొడ్రాలితన, ముర వింతకంటె;
గాన నంబిక కింక నొక్కసూను. నిడఁగఁ
దగదె? యనుతల్లిమాటను దలను దాల్చె.

211

శా. అంతః సత్యనతీగతీమణి, మహాహర్షంబుతో, నంబికా
కాంతారత్నము డాసి, వార్త వినుపాగా; నవ్వు డాతన్ని లో
మెల్లకోగోసి వికారపేషధరు మానీందుగ్! తగ్గ దాసి నే
కాంతాలొక్కతఁ జేసి, తార్చె శయనాగారంబున బాన్సుపై. 212

క. మునివరుడు పడకటికికి
జని, తల్పము డాసి, — దాసి సరసక్రీడ
దనుదనుప, మెచ్చి చూ లిడి
వనితకు దాన్యంబు తొలంగ వర మిడి చనియె 213.

క. మాండవ్య చూని శాపం
బుండుట, ధర్ముండు వొడమె నుర్విని దా, శూ
ద్రుండయి, ధర్మవిదుడు విదు
రుండన, వ్యాసమునికరుణ రుచిరప్రతిభ. 214.

♦ ధృతరాష్ట్ర పాండురాజుల బాల్యక్రీడావిశేషములు: ♦

తే. బాలురై యుండి ధృతరాష్ట్ర పాండురాజు.
లింతలింతలుగా నభివృద్ధి నొంది
ఆపగాత్మజరక్షితులై కడంగి
విద్దెలందుఁ బ్రసిద్ధులై వెలసి రెలమి. 215

చ. అమరనదీతనూజభుజ మానినకొరవరాజ్యలక్ష్మీ య
య్యమరులు మెచ్చనచ్చునడె, న్యాయమునల్లడ వెల్లె భూజనుల్
సుమనస్సులై సుఖాభిరతిఁ జొక్కిరి పాడియుపంటలారఁగా
క్షమ తృణసస్యపుష్పఫలసంగతయై జలపూర్ణయై తగ్గె. 216

ఉ. “నాలుగుమోములు వలయునావిధికింబలె! నంచు నవ్వుచు
 లీలగ గ్రుక్కతిప్ప, కటులే తలక్రిందుగనైన - వేద, మా
 మూలమునోప్పఁ జెప్పదురు భూసురు, లయ్యెడ నగ్ని హోత్రము
 క్కాలముల భజింతు, కలకాలమొనర్తురు యజ్ఞయాగముల్. 217

ఉ. పుణ్యసదీతటాకతట భూసుర దేవనివాసభూమి బ్రా
 మాణ్యపవిత్ర దేశముల మానకస్వస్తిపదాదివాక్యముల్
 గణములై సెలంగె, వినఁగా ననునయ్యెను వేదమంత్ర, మా
 రణ్యముసీంద్రవాసముల, రాజ్యసమృద్ధివిసూచికంబులై. -218

తే. అటుల బ్రహ్మాత్మరముగఁ బ్రజాభివృద్ధి -
 సస్యవృద్ధిగ ఊతియొప్ప; సార్వభౌమ
 పదవి నప్పొందునకు గట్టి- విమరుబుద్ధి,
 విల్లతనదిగ. రాజ్యంబు భీష్మఁడేతె, 219

చ. ధరణి సమస్తరాజులు సతంబును దో భజియింప, భీష్మ
 ర్ధతరబాహుదండ పరిరక్షింపై తగఁ బొందుభూవిభుగ,
 డటకొటలేక రాజ్యమును, హస్తిపురం బది రాజధానిగా,
 బరతరకీర్తి నేతె, ప్రజభక్తి నయంబుఁబ్రేయంబుఁజూపఁగ. 220

రాజు జనుపాంధుఁ డెందుఁ గారాదు గనుక,
 పట్టముననుండి పొందునృపాలుఁ డెప్పుడు,
 రాజశాసన మాధృతరాష్ట్రచేత

బరఁగఁ, బ్రజ నేతఁ దనదుసౌభాగ్య మెసఁగ. 221

శే. ప్రియ మొప్పురఁ గా ధృతరాష్ట్రునకు, వి
వాహమొనరింప, గాంధారభర్త, సుబలు
తనయ, గాంధారి యనుకన్య తగు నటంచు
దలచి భీష్ముడు, విదురుతోఁ బలికెన్లు. 222

క. కుసుమంతతివిచ్ఛేదముఁ
బరికింపఁగ లేక. సత్యవతి ప్రార్థింపన్-,
నెఱి నుద్ధరించె మఱి
పరమేష్ఠిస ముండు వ్యాసభగవానుఁడెల్. 223

శే. అట్టివంశాభివృద్ధి నా కభిమతంబు:
సుబలసుత మైనగాంధారి, సుతశతంబు
నడయ హుచేత నరములఁ బడసెనంట!
దానిధృతరాష్ట్రునకు గట్ట వగదె విమర. 224

సీ. అని సమాలోచించి, యతనిసమ్మతిఁ గొని,
పనిచె బ్రాహ్మణుల సుబలునికడకు;
వారలు గాంధారపతిఁ గాంచి, యనుమతి
వడసి, భీష్మున కది వలుక, నతఁడు
సర్వసన్నాహముల్ సమకూర్చి, కుతుకంబు
మితిమీఱ గాంధారపతిని జేరి,
యతనిచే నన్నాన మంది, చేతఃక్రీతి
యలర, ముహూర్తంబు నరసి దరిసి.

తే. యతిన గాంధారిని మతి నూమెచ్చెన్
యండ నెల్లర బదియునొక్కండ విడక,
కడకధృతరాష్ట్రునకు దెచ్చి కడుబ్రయమునఁ
బరిణయమెనర్చె విచ్యుంకు లరసి మురియ.
225

క. పెండిలి ధృతరాష్ట్రమహీ
మండలపతికిం బొనర్చి మహి నెల్లెడల
బండువులవిందు లిడె భీ
ష్ముం, డాఖండలముఖుల్ ప్రమోదము నొందఁ.
226

తే. ఆనతుల గూడి యవ్వ రియనుగుభ్రాత
యైనశకునియు. వెనువెంట నడుగుదేఱ,
బంధువుల గూడి, భీష్ముండు పయనమగుచు,
హస్తిపట్టణమును జేరి స్వస్తి నుండె.
227

♦ కుంతి చరిత్రము. ♦

సీ. యదువంశసంజాతుడౌ సూరి సేనుడౌ
నసు దేవుజనకుని నరతనూజ,
“పుభ” కుంతిభోజనిపెంపుడుకూతురు,
దుర్వాసు డనుముని దుష్టినొంద,
నిష్టమృష్టాన్నంబు లెనక మెనవహ నిడ,
మాని మదిని మెచ్చి మగువ కపుడు,
దివ్యమంత్రముఁ బ్రసాదించి “యేవేల్పునే,

నామంత్రణముజేయ నతఁడు పొలిచి

ప॥ 225 పా॥ 4 అ॥ 5 ము; ప॥ 226 పా॥ 2 అ॥ 15-లై;

ప॥ 227 పా॥ 1 అ॥ 11-గు; పా॥ 2 అ॥ 18-ర;

ప॥ 228 పా॥ 3 అ॥ 13-కూ; పా॥ 5 అ॥ 14-క్ష;

తే, పుత్రదానము నిడు, నని పోయె నాతఁ!
 డొక్కనాఁ డామె జాహ్నువియొడ్డుఁ జేరి
 జలము స్పృశియించి, భానుని దలఁచిభక్తి
 మంత్రజపమును జేసెను మగువ తెగువ.

228

క. గగనంబునుండి తోడన
 జగజగమన్నజాతిభువికి సతిఁ గనుగొని యా
 భగవానుఁడు నగునగుచును,
 మగువా! సుతుఁడన్న నింతమరులే? యనినన్

229.

చ. నడకుచుఁ గుంతి నల్కు:- “భగవానుఁడ! నాయదితప్పసైపుమా
 దుడికితి నాలగానఁ గడుదోస మొనర్చితి! కన్నియఁ జూమా!
 బుడుతలఁ గన్నియల్ ప్రసనముఁ గనఁబోలునె? నింద పాయునే?
 కడఁగితి మంత్రశక్తిఁ గనఁగా;” నని కోమలికేలు మోడ్చినన్. 230

చ. “వెఱనఁగ నేల బాల! విధివేడఁబ మియ్యది రిత్తవోవునే?
 మఱచియొ, మెచ్చియొ, యిటుల మంత్రముచే నను నామతింపఁగాఁ
 దరుణిరో! నచ్చితిఁ విఫలత్వ గనఁబో దది కన్యకాత్వమున్
 దఱుగదు నీ కటంచు సుతదానము చేసి దినేశుఁ డేగినన్.- 231

క. వెలసెను సద్యోగర్భం
 బలరఁ గనచకుండలంబు లంగముతోడన్
 గలుగఁగఁ గర్ణుఁడు రవిశత
 విలసిఁ తేజంబు దెసలవెలుగ జనించెన్.

232

తే. ఒక్క-త్రుటి దిగ్భ్రమనుజెంది యక్కుమారి
తేరి, చూడ్కులు పసికందుదిక్కునాటి,
మోము వికసింప మదిమది మురిసి, మురిసి,
అక్కునన్ దార్చి సతి హాయి హాయి యనుచు. 233

తే. అక్కుమారునిఁ గనికని నిక్కినిక్కి
చెక్కిళ్ల నంటి, ముద్దులు లెక్కలేని
యన్ని కొని, కన్నకడుపౌట; యశ్రులార్చి
ఉన్నదున్నట్టు ఊణమూరకుండి యూర్చి. 234

ఉ. అక్కట! యెట్టిదాన నిటులారడి నై తిని! యేటిజన్మ మిం
కెక్కడికీర్తి? యీశిశువు నింటికిఁ గైకొనిపోదు నెట్టు? లే
దిక్కని యెందువీడుదు; విధి! యని చేష్టలఁదక్కి కుండె; నా
చక్కికి మందనంబొకటి చయ్యననీళ్లుఁ దేలి చేరరాన్. 235

ఉ. కోమలి దానిఁ బట్టి సుమగ్నుచ్చములన్ జిగురాకుటీకలన్
ప్రేమను దెచ్చి పేటికనుజేర్చి, కరంబులఁదార్చి చూచి యా
లేమ, కుమారు నెత్తి జిగిలే తగుబుగ్గలనిగ్గు గాంచి, బల్
ప్రేముడి నశ్రువుల్ గురిసె, పిల్లనిమోమునఁజెందులందగన్. 236

తే. తల్లిదుఃఖంబుఁ దనగతిఁ దలఁపలేడు;
నగుమొగముతోడఁ దిలకించు గగనతలము.
బొటనవ్రేలాండు నోటిలోఁ బూన్చి “యుంగు
రుంగు” రను తల్లి నూరార్చుభంగి తోఁప. 237

తే. చిట్టినాన్న! డాగి నాపొట్టనున్న
 మొవ్వురతనాలవేటి! నాయూర్పు! నాదు
 కొంగుబంగారు! నానోచుకొదమ! నాదు
 కనులసింగార మని చెలి కాగిలించె.

238

తే. చిన్ని కాళిలు చేతులు; చిన్నిబొజ్జ;
 చిన్ని నెన్నెడుమును నోరు; చిన్నినాస;
 చిన్నియన్నకు నన్నియు జిన్నవైన
 నురము నొసలునుఁ గన్నులు విరివిదనరె; -

239

తే. చిట్టినాన్నకు గన్నులు చేరలంత,
 పొట్టినాపట్టి నుదు రది పట్టెడంత.
 బుడుతనాకూస నవుపువుల్ పుట్టెడంత,
 లనుచు నునుముద్దులను బాల కొనుచుఁ గనుచు.

240

ఉ. అంతటికుంతిభోజునుతమై నుతు నోమఁగలేక డేదమం
 డెంతొ తెగింపుఁజేసి సహియింపఁగలే, కపకీర్తియాతనన్
 గుంతి, మహాపరాధ కడుక్రూరిత దురంతదరిద్ర యిట్టివా
 రింతులు సంకఁ గల్గుదురె? యేమనవచ్చు విధాతఁచేతికున్.

241

ఉ. మందసమందుఁ బెట్టి సుకుమారశరీరుఁ గుమారు మాతయే
 కందువు నిన్ను విష్ణుపదిగర్భమునన్ దిగ నెట్టుచుంటి; నా
 కందొనవిందుగాఁగ నిను గందునె ముందొకనాఁడు? నూపిగుల్
 ఁడిందక నిన్ను కావఁగలఁడే యొకదీనదయాసముద్రుడు?

242

చ. కలసర మేల రక్షకుడుఁ గల్గఁడే? కానిదిగాను; పోదుకాఁ
 గలచుది, యేదియెట్లగుట? గానము కాని వృథాప్రయత్నముల్
 దలఁకొనకుండ మాన, మదిధర్మము మానవకోటికెల్ల, నీ
 కిల ఋణమిశ నున్న నది యేటికిదప్పు భుజియ్యోనుతా! 243

జే. “అని మనసు రాయిగాఁ జేసి” తనయు మంద
 సమునం దిడి కని యశ్రుసలిల మార్చి
 కనికరపుఁగెరటములు కన్నకడుపుకడలి
 గలఁవఁ గలఁగుచు నాపెట్టె తలుపుమూసె. 244

జే. మందసముఁ గొని, మోకాలిమట్టునీళ్ల
 నిలిచి, భానునిఁ దిలకించి నెలఁత మొక్కి-
 ఓజగద్బాంధవా! నీతనూజు వీని,
 గాచుభారంబు నీయఁదే! చూచుకొనుము!! - 245

జే, తల్లి గంగాభవాని! యిప్పిల్లవానిఁ
 బూని నీపొట్ట నేయి పాల్ వోసికొంచు
 కాచికొని వీని చల్లగా గట్టుచేర్చి,
 వీరి నేతల్లి చేతనో పెట్టవమ్మ. 246

జే, అనుచు మందస మానది యందు నెట్టి,
 గుండె డిగజాటి పొట్టలోనుండియువికి
 మైకిఁ బరతెంచు శోక మాఁపంగలేక,
 హా! యనుచు నామెవావిచ్చె నబలగాన. 247

స. అనుతరంగావధుల బెట్టె యట్టెయట్టె
కొట్టుకొనిపోయె; చూ పానుకొలది వెలచి
కాంచె; నటుపైన నది చూడ్కిమించి చనియె;
జేయునదిలేక చెలి యిల్లు చేరుకొనియె. - 248

ఆ. సూతుఁ డొక్కరుండు జూచి యానది నీదు
దివ్యపేటకంబుఁ దిగిచి తెచ్చి,
మూతనూడ్చి, లోనమురిసెడుసుతుఁ దెచ్చి
నతికి రాధ కిచ్చె; సాకె నామె. 249

క. నసునివహముతోవచ్చుట
నసుషేషుం డనఁగఁబరఁగె; వసుధాస్థలిలో
నెనఁగెను రాధేయుం డన
వెనఁ గర్ణుండు సూతునింట వృద్ధి గనుచు. 250

క. ఆకుంతిఁ బృథాభిఖ్యను
గైకొనుచు స్వయంవరమున, ఘనుఁడాపాండు
తొక్కాకాంతుండు భవిషాగడఁగ
వీకను మొడ్లాడె నామె భీష్మునియాజ్ఞ. - 251

తే. మద్రరాజతనయ మాద్రినాబడుకన్య
దగవరించె బాండుధరణివిభుండు
భార్యలిరువురందు బధానురాగుడై

— ఇట్లుగద్యములను పొందుచుండు. ప|| 248 పా|| 2 అ|| 7- డా; ప|| 249 పా|| 1 అ|| 8- చా; ప|| 251 పా|| 4 అ|| 4- డా; ప|| 252 పా|| 1 అ|| 10- చా;

- క. అనివినిచిన వైశంపా
 యను, జనమేజయుఁడు గాంచి యతిమోదమునకొ
 వినమితశిర్కుడై చెప్పం
 గనువేఁడెను ముందునడచుకత కుతుకమునకొ.

♦ ఆదిపర్వము ప్రథమాశ్వాసము -
 సమాప్తము. ♦

(శ్రీ) (శ్రీ) (శ్రీ).

-: శ్రీ రామచంద్రాయ నమః :-

అశ్వత్థ భారతము.

ఆదిపర్వము, ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీదయితా! తిదశార్చిత
పాదా! శితవరద! ధర్మపాలన! శుభదా!
వేదవినోదన! దుర్జన
భేదన! శ్రీరాయదుర్గ వేంకటరమణా!

1

విను మని వైశంపాయనుఁ
డనె జనమేజయునితోడ, నాపాండువిభుం
డను దినము ధరణి నేలుచుఁ
దనరాఁడెను బ్రజలు దన్ను దద్దయఁ బొగడన్.

2

దిక్కులనెల్ల నంటఁ జని దిగ్విజయం బొనరించి, పాండురా
జొక్కట రాజలోకమును నోర్చి, ధనాంబర రత్నరాసులన్
బొక్కసమందు నించె; తలమున్నులుగాఁ దనివొంద భూసురుల్
శుక్కుటి యజ్ఞయాగమూల సల్పెను, నిల్పె యశఃపతాకలన్. 3

♦ పాండురాజు కిందమునిశాపముంబొందుట. ♦

మ. ఒకనాఁ డాతఁడు భార్యలిద్దఱును గా, నుత్సాహము వేటకై
నికటారణ్యముఁ జొచ్చియుందు నొకఁడేనిఁ నస్మిముగాన నే
వికలాశామతి నురడ; నిట్టిజన బల్ క్షీతిక రిభిక్షిస్తే
నొకచోనుండఁగ, నమ్ము నేసె నతఁ డాయుగ్మంబు గూల్కఁ ఫరక. 4
తే. అందు మగయిట్టి తేనితో ననిమె నచ్చదు:-

కిందమాఖ్యుడ ముని నేను క్రీడ లెలమి
మృగములటు గోరి సతితోడ మెలఁగుచుగటి;
గరుణయేలేక చంపి తోకతినహృదయ!- 5

తే. నిస్పృహను నున్న, పటచంగనేర భున్న,
జాడ్యమున నున్న, ప్రసవకష్టమున నున్న,
పెంటితో నున్న మృగముఁ జంపెదరె యెఱుఁగు
తైన, నీవాక్కడవువక్క నవనిలోన? - 6

తే. ఏ సతీసంగతిని నుండు పెఱిగి యెఱిగి
చంపి; తట్టులె నీ వింక సతినిగవసి
నప్పడే చత్తు, వియ్యది తప్ప దనుచు
శాపము నొసంగి మే వాసె క్షాసుండు. 7

ఆ. శిష్టునేని, మిగులకీలవంతునినేని,
విజ్ఞనేని, కాలవేత్త నేని,
నెంతఛానినేని వింతగా పెన్నంటి
కట్టికుడువఁబెట్టు కర్మఫలము. - 8

చ. ఇదియొకమంచిపాఠముగ నేర్పడె నా కని తోడు, “తుచ్చమా
మది సహసంగతో దవిలి మానకయుంటిని; బుద్ధివచ్చెనే
డిది మొద లేను నిష్ఠమెయి నీనన మందె తపంబు సల్పెదన్;
ముదితలు హస్తినావతికి బొం డని భార్యల కాజ్ఞ నిచ్చుగన్. 9

చ. విని పతిపల్కు లానతులు “పీడక నీజతనుండి నేన లే
మనయుముఁ బ్రీతి సల్పగల, మార్యవథంబున నన్న నిద్రియన్
జను ”నని యొప్పి, యిందయిన సంగతులన్ వినుపింప జారులన్
బనిచెను వీటికి; కాపివప బాంసువిభుండొకనాఁడు కుంతితో. 10

తే. యజ్ఞమున దేవఋణము; స్యాధ్వయన బ్రహ్మ
చర్య, తపయుల ఋషిఋణచయము సమయు;
బిత్తు ఋణము - శ్రాద్ధముల, సుతవృద్ధినలచ;
సత్యమున, దానమున, మనుష్యఋణ మడంగు. 11

తే. ఆన్నిఋణములుఁ దనువుతో నంతమగును,
సుతునితోఁ గాని తీఱదు పితృఋణంబు;
చెలఁగి నామదినీచిచ్చు కలఁచికాల్చె,
సుతుఁడు గలిగెడిమార్గంబు సొరదు నాకు. — 12

క, అనపత్న్యం డిహపరములఁ
గనలేఁ డని శ్రుతి వచించుగడ! మృగశాపం-
బనయుము నను బొధించెడు;-
మను ధర్మసిత్తిని నీవు సంతతిఁ బ్రకటిం. 13

సీ. “క్షేత్రజ, దత్తక, కృత్రి, మారస, గూఢ -
 జన్యాపవిన్ధలఁ జనెడుసుతులు
 నార్గురు బంధుదాయాదులు నయ్యెద;
 రోలి కానీన, సహవాఢలు మఱి
 జ్ఞాత, స్వయందత్త, కీత, పౌనర్భవ
 లను సుతుల్ బంధువులగుదు రంతె-
 దాయాదులును గారు; తనయులలో నెల్ల
 క్షేత్రజుం డౌరసపుత్రసముండు-

తే. దేవరన్యాయజాతుండె పావనుండు
 కాన నస్మన్నియోగంబుకతన నీవు
 క్షేత్రజుని, ధర్మవిధి నూని పుత్రుఁ బడసి
 పుణ్యగతు లీగదే నాకుఁ బాలతి” యనుండు.

14

♦ పాండవ కౌరవుల జననవిశేషములు. ♦

క. నీయట్టిపుణ్యమూర్తికి
 జాయ్, బరపురుషుఁ గవయఁజాల ననంగఁ;
 దోయ నఘము, పతియానతిఁ
 జేయందగు నంచు భర్త చేయఁబలిమిఁ.

15

మ. పతియాజ్ఞామతి యకాటకంబై నతికి భావింపఁగా నెందు ను
 వ్రతమొండుండదు; నాకు మంత్రమును దుర్వాసుండుమున్నిచ్చె నా
 మతి నేయంగను దోడఁ బుత్రు నొసఁగు మన్నాథ! యేదేవుచే
 సుతుని గాంతునటన్నఁ గొల్పు మనియె సూర్యాత్మజుఁ ధర్మని. 16

మ. సతియాపంతి వెనక బ్రహ్మీణనమస్కారంబులక భర్త కా
తతిమాభక్తి నొసర్చి, యాజ్ఞగోని, లో ధ్యానించె మంత్రంబుచే;
నలఁ డంతక నరయోగమూర్తిగొని ప్రత్యక్షంబుగా నామెకుఁ
సూక్ష్మ డౌనల్లు నరంబు నిచ్చెఁ బృథ్వీజూలుంఁ నొక్కస్థముఁ.

ఉ. మంచిదినంబునందా, నొకమాన్యగ్రహస్థితి గల్గులగ్నముం [17
దంచిత మాసుయోగమున, నప్తమి నాఁడభిజన్మహూర్తముం
దెంచఁగ ధర్మనంశమున నీజగ ముబ్బ,దిశల్ వెలుంగఁగాఁ
గాంచెను గుఁటి, పాండునృపుకన్నులచల్లఁగఁ బుత్రు ధర్మజుఁ. 18

క. అచ్చట శతశృంగంబున
మచ్చిక బ్రాహ్మణులచేత మంచిదినమునక
ముచ్చటగ జాతకర్మము నమాఁ
అచ్చపడక దీర్చెఁ దండ్రి యాశీశువునకుఁ

క. కురుకులపత్నియై ధర్మముఁ
దిరముగ ధరఁ బోచుటక యుధిష్ఠిరవామం,
బరుదారు నీసుతున కవి
యిరవుగ నాకాశవాణి యెలుఁ గిడఁబెలుచుఁ, 20

క. “ఒకక, న్నొకసుతునిక, లె
క్కుకుఁ గొనఁదగ దంజు కలిగి కలుగనియట; నీ
విక వాయ్వుంశుని దనయుని
నొకని ఒడయ” మనుచు గుఁటి కొగ్గిఁ బతి తెలుచు. 21

మ. పతియాజ్ఞ సతి కుంతి కొల్పె ననిల్కు భక్తి ముది, మత్త్రసం
గతమై; మారుత దేవుఁ డారమణికిఁ గాన్పించి, తా నిచ్చె న-
త్సత్తఁ డావిర్భవ మొందఁగా వరము; చేత్తో మోస మేపారఁగఁ
బతియుఁ బన్నియుఁ బుత్రిసంజననము భావించు చొప్పురఁగఁ. 22

తే. వాయుదేవ ప్రసాదిత వరముచేతఁ,
గుంతియొకయేడు గర్భంబుసంతరించి,
వీర్యశౌర్యప్రధానుని, భీమసేను
నసముఁ బ్రసవించె జనము నల్ దెసల నెసఁగ. 23

తే. అనిలసుతుఁ డుద్భవించిన దినమునందె,
కనియె దుర్యోధనుం డనుతనయు, మఱియు
దినదినం బొక్కనిగ నూర్చురను సుకులను;
దనయ నొకతను, బడెసె గాంధారిదేవి. 24

తే. సరిగ దుశ్శాసనుడును, దుస్సహ, వికర్ణ,
దుక్షృధర్షణ, దుర్ధర, దుర్ముఖాది
నామములఁదాల్చ నూర్చునందనుల్లను;
దనయ దుస్సల యునుపేరు దాల్చితనరె. 25

క. ధృతరాష్ట్రుఁడు పడసెను సుత
శత మని విని మదిని జాల సంతసపడి, తా
సుతునిఁ బడయఁగ నాసుర
పతిసమునిఁ గోరి పాండుపతి పృథ కనియె 26

క. సిరియ ను, విష్ణుము, సుతలును
మఱి యింక జాలు ననువెట్టిమనుజులుఁ గలరే?
తరళాశీ! నాకు నిక నొక
నరిసుతఁ బడయంగ మదిని వాంఛఁ జనించెన్,

27

క.నాకొకఁడు, నీకొకఁడు, మఱి
లోకంబునకొకఁడు కీర్తిలోలుఁడు వలదే!
పీఠకారెడునటు లొకఁడు
నాకాధిపుకరుణ నడసి నా కిడు మనినన్.

28

తే. పతినియోగముచే సురపతిని గొలిచె
మంత్రమాధారముగఁ గొని మగువ కుంతి;
ఆక్షణం బిండుడనియెఁ బ్రత్యక్ష మగుచు
సస్మదీయాంశమునఁ బుత్రుఁ డగు నటంచు.

29

తే. పరఁగ నుత్తరఫల్గునీ పృథమపాద
మందు లోకోత్తరుని నరుహరి మఱఁదిని,
నంశకరు, దేవసన్నిభు, భానుతేజః
బడసెఁ గొమరుని తైలోక్యభద్రయశుని.

30

ఉ. ఎంచగఁ గార్తవీర్యుని జయించెడు శక్తిని, సర్వనందనన్
మించెడు; దేవనాథు నని మించి దహించెడు ఖండవంబునున్
గాంచగ రాజసూయసుమఖంబును ధర్మజుచేతి ఖ్యాతిఁ జే
యించెడు, నంచమిన్నులుధ్వనించెను; మోసెను దేవదుందుభుల్. 31

- ఆ. పాండురాజుఁ గుంతి పరమహర్షంబున
సుతులు ముగుర తోడకుతుక మొంద;
మాదిగ్రి సుతులు లేక మదిఁ గుండుచుండి, యే
కాంతముగనుఁ దెలిపెఁ గాంతుతోడ. 32
- ఉ. కుంతి సుతత్రయంబుఁ గనెఁ గోమలి యాధృరాష్ట్రపత్నియో
అంతకునంత పుత్రశత మట్టులఁ గాంచెను; నేన పాపి ను!
కాంతకుఁ గడ్పుపూచి తగఁగాయలుగాచినయట్లు తొన నూ
శాంతధరిత్రిపాలనమె యబ్బిన, స్వర్గమె నెత్తికెత్తిసన్? 33
- క. అనలే, ననుభవ భరమను
గొనలే నీబాధ తాళికొనలే ననఘా!
మనలేను గొడ్డమోనై;
అనుమతి నిడు కుంతి మంత్ర మది నా కేడఁగన్. 34
- తే. మాదిగ్రివెతఁ గాంచి నాథుండు మదినిమరగి
“చిచ్చు గతినుండె నాకు నీచింత కాంత!
కుంతితోఁ జెప్పి మాన్తు నీనంత” యనుచు
నంతఁ బృథఁ జేరి యనియె నేకాంతమందు. 35
- ఆ. “చంక నొకఁడు, గేలు లంకించియొక్కఁడు
నాణె మొప్పవలదె నాకు - నీకు;
నలుగురైనఁగాని కలుగ దామాదిరి;
కడమవడియెఁగాదె కాంత యొకఁడు. 36

చ. “కొడుకులుముగ్గురైరి విను! కోమలి నీకికఁ జాలు; చూడుమా
కడుదయ నీదుచెల్లెలికిఁ గందువు లేదుగదా; దయామతీ!

ఒడఁబడి మంత్ర మి మ్మదియు నొండును రెండును గాఁగ సంతతిఁ
బడఁచుఁగ నిమ్ము! వేఱొకత్తిభద్రము గోరుట మానవత్వమా”. 37

చ. “నిజ మిది నాథ! యిచ్చుదియె నిన్నడుగఁ దలపోయుచుంటి, న
క్కజ మనరాదు దానికినిఁ గల్గవె కోర్కెలు మాకుఁబోలె? నీ
గజబిజి యేల; సోదరికిగా నిది నా కున్నరైన మేలె? నా

నిజ మిదియంచు గుంతి చని నేర్పెను మాదికి మంత్రరాజమున్. 38

తే. తన్మహిమ మాద్రి ధవునాజ్ఞఁ దలఁ చె నాశ్వి
నులఁ, బ్రసన్నులుకా వారు,లలన వడసెఁ
గవలబిడ్డలఁ, బిలిచె నాకాశవాణి
నకులసహదేవు లనియెడినామములను.

39

తే. అలయుధిష్ఠిరుఁడును, భీము, డర్జునుండు,
నకుల, సహదేవు లనియెడు నామములను
బంచపాండవు లాబాలవరులు ఘడసి,
సురవరులవరబలముల వఱలి రెలమి.

40

మ. క్షితిఁ బేరౌశతశృంగ పర్వతమునన్ సేమంబుగాఁ బొండుభూ
పతి తద్భార్యలఁ గూడి ఘోరతపమున్ భావించుచున్ గాంచె న
త్సుతులన్ దేవవరప్రసాదముల సంతృప్తాత్ముడై యంచు సం
గతి నాలించి మఱింది కాయనుజకున్ గావింపసన్నానమున్. 41

క. నసు దేవుడు బలువెలగల

నననంబు, లమేయరత్న నరభూషణముల్

వెనుక బంపెను గళ్యపుడను

నసుధామరుతోడ; ద్విజుడు పాండున్మృపునకున్.

42

ఉ. మంగళసూచకంబుగ సమర్పణజేయుఁ గ్రహించి యోతఁడొ

భంగికి మెచ్చి, కశ్యపుని బాద్యము నర్ఘ్యము నిచ్చితన్ని, పే

మం గని సత్కరింపఁగఁ గుమాఱులకందుపవీతి ధారణ

ద్యంగములెల్లఁ జేసి ద్విజుఁ డాతతివివ్యల నేర్పుచుండఁగన్. 43

చ. అటు, అటునుండి పాండువిభుఁ డాననిలో నొకనాఁడు మూర్ఛిత

నటనట జోడువీడ్వడక, హరివిహారము నల్పి శాంతి, ను

త్కటననమల్లి కారుచిరకాంతి వికాసప్రపుల్ల చంపక

స్ఫుటనటనానిల ప్రకట సుందర దివ్యలతాగృహంబునన్,

44

ఉ. ఉండఁగ; మాద్రి దివ్యరుచిగోన్నత దేహవిలాస హూని, శ్రీ

మండిత నేత్రహాసగతి మ్రాన్పడి, చంద్రనిభాననంబు న

పాండువిభుండు గాంచి, మరుబారికి లోనయి, తాళిలేక య

య్యరడజ మానఁ బట్టె! సతి“హా” యని మాన్పినఁగానిమానకే. 45

క. కిందమునిఘోరశాపం

బుందలఁపఁడు; మాద్రికొనరఁ బూన్కి విడఁడు, లో

నందలఁకఁడు, విధివశుడై

కంపర్పునికేళిఁదేలి కాముమువానెన్. -

46

ఉ, నెత్తిని నోరు మొత్తి కొని నిర్భరదుఃఖముతోడ మాద్రిగొం
 ణైత్తియహో! యటఁ చుఁడైగియేడ్చె దిశల్ మతిమోగఁ గుంతితా
 నత్తటి సద్ధరామరసురార్చన నుండి యెలుంగు నెంచి బల్
 తత్తరమెత్తి పాతె ధ్వనితంబగుచోటికి బిడ్డ లంటిరాళ్. 47

క. చని కని పతిభశముపయిల్
 వనితామణి కుంతి వ్రాలి నందురె దిశలఁ
 ధ్వని సెలఁగ మునులు విని సని
 కని యోదార్పంగఁ మాదిరి గని యాయమతోళ్. 48

క. పతితో సహగమనవిధి ను
 గతిఁ గాంచెద నుతులనెల్లఁ గాచికొనుచు న
 మృతి నిలుదీర్పము నా కను
 మతి ని మృనుపుకను గాంచి మాదిరి వచించుళ్. 49

చ. “పరతరధర్మయుక్తిఁ గురువంశమునిల్పితి వెట్లు మానసం
 బరసి చరించి భోగము లపారముగాఁ దనియించి భర్త సర
 బరపడఁజేసి తీవు! కడుపాపిని నాథునిమిత్తి నైతి నే
 నరిగెద మత్పియుల్ బరమునందుననై నను బ్రీతుఁజేసెదళ్. 50

క. నను నడ్డకు మని దృఢమతి
 మునిజనులకు మొక్కి మాదిరి పూనికఁ బతితోఁ
 దనదేహ మగ్ని కాహుతి
 గను నిడి ప్రాణములు పాసెఁగ గని యడి మానుల్, 51

క, పుడమిని స్వజనమును విడిచి
యడవులఁ బడి మనలగూడి యత్సలతపంబున్
గడుసలిపి దివికి నడచెను
గొడుకులఁ బడఁతి నిట విడచి కురువతి కంటే.

52

క. వీరలఁ బొందుసుతులఁ గురు
వీరుల కర్పింపనలయు, వెడలుం డనుచున్,
జేరె సహస్రాధికముని
వారం బరుదెంచి హస్తిపట్టణము వెనక్.

53

ఉ. రాజులు మాకటంచు సురరాజ ముఖామధసత్ప్రసాదవి
భ్రాజితమూర్తు లంచుదయ రాజిలఁ దమ్ము భరించినట్టి రా
రా జగుపాండురాజసుతరత్నము లంచుఁ బ్రజాళిరాపిడిన్
రాజిలి గుంపులై పఱచి రాసుతులన్ గనవచ్చి రొక్కటన్.

54

ఉ. వచ్చినకుంతినిన్ సుతుల నచ్చి యెదుర్కొని భీష్ముఁ డాదిగాఁ
బొచ్చెములేనిభక్తి మెయి మ్రొక్కి మనీంద్రులకెల్లఁ బ్రీతిఁదో
డైచ్చి "నవారి" నంతిపురి డించఁ గఁ, బొందునృపాలుచావు వా
క్రుచ్చిన నాలకించి కడుగుందిరివందురి మిత్రబాంధవుల్,

55

తే. పారలౌక్యంబులెల్లను బొందుపతికి
విదురు ననుమతిఁ దీర్పించి మదిని వనరు
బంధుసంబంధు లూఱడఁ బలికి వ్యాసుఁ
డాడె నాసత్యవతితో రహస్యగతిని

56

క. గా లిక్ వెలిగెడిదీపము
వోలెక్ జంచలము మేను; వొల్పును మృగత్వ
స్థాలీల సుఖము; గడచిన
కాలంబే మేలు వచ్చుకాలముకంటె.
57

క. సారాచారవిచారవి
దూరులు ధృతగాఢ్రుసుతులు దుర్వర్తను; లా
క్ష్మీరులు వీరుల పాండుకు
మారులతో భోరి కడకు మృందెడివారల్.
58

క. దారుణకథ యదిధర్మా
కారుల నంబా లికాంబికలఁ గొని యడవిక్
జేరి తపముండుఁ డన న.
వ్వారలతో వనికి సత్యవతి వెనఁ జనియెక్.
59

♦ పాండవకౌరవుల బాలకీర్తిదావిశేషములు ♦

క. కన కేమాత్రము భేదము
తనసుతులను బాండుసుతులఁ దగ నొక్కమెయిక్
గని పెంచెను ధృతరాష్ట్రుడు
మనసు పలుకు నడత యొక్కమాదిరి కాగెల్.
60

క. కవియు నెడఁ బఱచు నెడఁ బఱు
లివియు నెడఁ బెనల నెడలఁ దెగబడు నెడలక్
బవనజున కోపరాకా
రవశత మొకటయ్యునుక్ ధృరంబునఁబడినక్.
61

క. ఆటల మాటల వేళిలు

చోటుల బాహుటమైన పోరాటములకా

ఓటమివడి కౌరవ్యులు

పాటించిరి ద్వేషబుద్ధి పననాత్మజుపై.

62

సీ. నీరాటలో బల్లిఁ గౌరవ్యులను బట్టి

నీలుగున ట్లవలీల ముంచు

చోరాటమొదవినఁ బాదవి నూర్గురఁ దన్నుఁ

గాలుసేతుల గుమ్మి నేలఁబారల;

మాన్యైక్యఁ గనుపెట్టి మాకు నల్లలలార్చుఁ

బండ్లతో ధరణి నవ్వార్చు చొరల;

మావి దుర్యోధను నూని ముప్పినిఁ బట్టి

గుడ్డు నెత్తురు కన్నుగ్రుడ్లఁదెరల;

తే. తడవఁ డొరులను ద న్నొరుల్ దుడికిశోనిఁ

గడక నోడితి మనుదాఱ బడియ మోదు;

పాపిదుర్యోధనుం డది పైఁపలేక

భీము నెట్లైన సమయింప వెరవులరయు.

63

సీ. స్మృతిదప్పి నిద్దరసేయుమాకుతిఁ ద్రాళ్లఁ

గట్టి తోయింపె గంగాహృదమును;

ఘోరవిషాన్నంబుఁ గుడువంగఁ జెట్టించె

వాయుజనకు వంటవానివేత్త;

ద్రాచుపాములఁ దెచ్చి యేచికాటిడఁజేసె
 నేమఱినిదిరించు భీమసేను;
 త్తైలగి మాయలఁ బన్ని బలుపూరిఁ గఱచెను
 పననాత్మజుని జంపఁ బట్టుపట్టి,
 తే. కడఁగ్గుడుర్యోధనుని కృతకంబు లెల్ల
 బూదివేల్చినయాజ్యంబువోని నయ్యె;
 భీమసేనుఁడు స్వబలంబు నోముఫలము
 రెంటు మనఁ గాఁక బ్రదుకు వేటాంటఁ గలదె?

64

క. కౌరవులును బాండవులును
 గూరిమి లే కునికి యయ్యుఁ గూడి మెలఁగిరా
 ధీఁడుని భీష్మునియోగము
 కారణముగ విద్యఁ తలమిఁ గఱచుచు గృపుచే.

65

తే. ముని శరద్వంతుతనయుఁ డత్యనుపమాస్త్ర
 శస్త్రవిద్యాభిరతుఁ డతిసాహసుండు
 శంతినుఁడు కూర్మిఁ బెంచినసద్విజుండు
 గురుఁ డగుచు విద్య వారణఁ గఱపెఁ గృపుచు.

66

క. కందుకముఁ బూని యొకచో
 నందఱు రాసుతులుఁ గూడి యాడుచు నుండఁ
 లం దొకనివేటువడి యా
 కందుక మొకనూతఁ బడినఁ గళపళ పడుచు.

67

దోగ్గుడు పాండవకౌరవులను శిష్యులుగా గ్రహించుట.

తే. దాని బుచ్చుకొనగఁ దామోచ కాబావి

చుట్టు ముట్టి తొంగి చూచుచున్న

బాలకులనుగాంచి బాటవెంబడిబోవు

పాటుఁ డొక్కఁ డటకు వచ్చి కాంచి.

68

చ. పరభరతాన్వయోద్భవవిభాస్వరు లీరు మహాస్త్రవేదినా

సీతరక్తిఁ గన్నకృపశిష్యుల రయ్యును, నూతనబద్ధయీ

చిత్తుగకుందుకంబుఁ గొనుచెచ్చుమెఱుంగక చేష్టనక్కి యి

ట్లరయుచునుంట చన్నె? యని యాతతబాణపరంపరాగతి. 69

క. ధాటిని నాకందుకమున్

దాటించుచుఁ దిగిచి రాజతనయుల కియ్యన్;

బాటించి భీష్మునడ కా

మేటినిఁ దోడ్చే నతండు మేలిమితోడన్.

70

క. కని యాతని వృత్తాంతము

విని సన్మానంబు సలిపి వినమితశిరుడై

వినయమున నడుగఁ బాటుఁడు

తనకథ భీష్మునకుఁ దెలుపఁదలకొనె నిటులన్.

71

తే. పరభరద్వాజ పుత్రుండఁ, బరశురాము

పరమశిష్యుండఁ, గుంభసంభవుండ, దివ్య

చాపనిపుణుండ, మీకృపాచార్యుఁ తోడఁ

బుట్టు కృపిభర్తఁ; బడసితిఁ బుత్రునొకని -

72

క. పే రశ్వత్థామ యను గు
 మారుండతఁ; డగ్ని వేశమాని గురుఁడుగాఁ
 గోరి, సహాధ్యాయులమై
 నేరిచితిమి ద్రుపదుఁ డేను నెఱి మును విస్వత్, 73

లే. పృథతనామనిఁ బాంచాలవిభునిసుతఁడు,
 తోడిచెలికాడు సహపాఠి ద్రుపదుఁడతఁడు!
 ఎప్పుడు నను వీడకయి కూర్చి నెసఁగుచుండు
 నాతఁ డానాడు నాతోడ నాడెనెలమి. - 74

శా. “గాజై నేధర నేలునాఁడు కనఁగా రావయ్య! నాతోడుగా
 రాజే నీవనునట్లుచేతు, సుఖసామ్రాజ్యాధిపత్యంబు నే
 రాజుఁ గట్టెద” నంచు వీటి కరిగెఁ రాధాంతిముఁ జేసి; నే
 నాజోలిక జనకుంటి; విప్రులకు రాజ్యం బేమి స్వాధ్యాయ మే? 75

క. కడచనఁ గొన్నేం; డట్లుపై
 బుడుతఁడొకండై కుటుంబపోషణ భరమై
 కడగావకుంటి; ధనికుల
 కొడుకులు పాల్ గుడవఁజూచి గో డిడెనుతుఁడుక. 76

క. దారిద్ర్యభరము నెటులో
 యోరిభితిక; గొడుకుపోరు నోపక, ద్రుపదో
 ర్హిరమణుఁ డన్నపలుకుల
 కూరిమిఁ దలపోసి మదినిగోరిక లెసఁగక. 77

ఆ. యాచనంబుకంటె నధమ మేదియు లేదు

ధరణిలోన మానధనున కెందు!

నైనసేమి ద్రువదుఁ డాత్మసఖుండౌట

నగడుగాదు మిత్రుఁ నడిగికొనుట—

78

క. ధన మొసఁగఁడేని పోనీ

తనయున కొకపాడిమొదవుఁ దా నీలేడే!

యనునాన నరిగి, దరియం

జని కని కట్టెదురఁగరము నన్నేహమునన్.

79

ఉ. సేమమె యగ్ని వేషమునిశిష్యులమై మనమున్ననాఁటియా

ప్రేముడిఁ బ్రోదిసేయుదువె? పిన్నటిప్రేమయె ప్రేమపో; నదా

నీమహనీయమూర్తి మది నిల్చి కనుంగవఁ బొల్పునాకు; రా

రా! మనసారఁ గౌగిటికి రమ్మ సఖా యన నాతఁ డల్లుచున్, 80

ఆ. ప్రభుఁడ నేన దేడ? బాపఁడ వీ వేడ?

కొలఁదు లెఱుఁగ కిటులఁ బలుకఁదగునె?

సమత గల్గనట్టిసఖ్యంబు చెల్లునే?

బడుగువిప్ర! నిలక వెడలు మింక! !

81

క. రాజులకుఁ బనులుగ లిగెడు

నోజన్ సఖ్యంబు వొలుచు నూరక యొకభుల్

భాజనులె నృపులమైతికి?

పీజత నాకేమి యనుచు నీల్లుచుఁ బదరెన్.

82

క. మానసమేచెడు ననమా

నానలమునఁ జేసి వెడలి యాచరి; సతితో

సూనునితో నేతెంచితి,

దానికిఁ బ్రతిసేయ పెరవుదలకొని యనినెన్.

83

క. విని, వెదకుతీన కాళులఁ

బెనఁగొనినటు లుబ్బి మదిని బ్రీయ మెసలారన్.

గని భీష్ముఁడు గుంభభవున్

ధనధాన్య సమృద్ధుఁడేసి తా నాదృతిన్.

84

ఉ. వ్రేలిడిచూపి మన్మలను; వీరల కీన ధనుర్గురుండవై

మేలగు నస్త్రవిద్యల నమేయులుగా గడి దేరఁగూర్పు; నిన్

బోలఁగ బాహువిక్రమ విభూతిని శస్త్ర మహాస్త్రవిద్యలన్

జాలఁడు జామదగ్ని యని చాలఁగ విందు ననంగ ద్రోణుఁడున్. 85

తే. పీఠి నబ్బలురకు విద్య లాతతముగ

గఱపు చొకనాఁడు వారలఁ గాంచి పలికె,

దలఁపుగలదొండు నాకు నద్దానిఁ గూర్పు

ధీరుఁ డెవ్వఁడు మీలోనఁ దెలియవలతు. -

86

తే. పలుకుఁ డంచన్న; గౌరవుల్ పలికి రిట్లు

“కార్యభారంబు దెలుపక కఠినపశ్చ

నిటుల వేయంగఁ గూటిచ్చుటెటుల? శిష్యుఁ

డుత్తయాసల గురు నెత్తి కెత్తఁజన్మె?

87

తే. అచోటు నిశ్శబ్దముగ నుండె; నల్లనల్ల
చూడ్కు లేపార నలుదెసల్ చూచి యొజ్జ
కడక నీ శిష్యకోటిలోఁ గలుగఁ డొక్కొ
గురునభీష్టంబు దీర్చెడునరుఁడె?" యనిన.

88

క. అది యెట్టి దైనఁ గూర్చెన
నిదివో నిశ్చయము! పాణ మిడియైనను శ్లో
విద! శంకఁ దక్కు మని యొక
పద మది వినవచ్చె గురుఁడు బమ్మెరవోవఁ.

89

క. పొదలుమది గురుఁడుఁ గనఁ, గ
త్తెదు, రెడగాఁ బొలిచి నిలిచి, యింద్రజుఁ డెలమిన్
గుదురుగ నదె, యదె పలికినఁ
గదిసి ఘటోద్భవుఁడు నరునిఁ గౌగిటఁ గ్రుచ్చెన్. -

90

క. అది మొదలర్జునుపై వతఁ
డుదితస్నేహంబు వెలయు నొప్పె; నృపసుతుల్
పదపడిచేరిరి పలువురు; -
గదిసెను గర్జుడును విద్యుఁ గఱవ గురు నెడఁ. -

91

క. ఆరాధేయుఁ డు కర్ణుఁడు
కౌరువులను జేరె నరునికార్ముకవిద్యా
సారమును మచ్చరించుచు
గూరిమి దుర్యోధనుండు గూర్పన్ బెలుచన్.

92

చ, ఒకనిసివేశ నింజనుతు డోగిరమున్ గొనుచుండ గాలిచే
వికలతనొంద దీపశిఖి వీడ్పడకట్లభుజించి “యిట్టులే
సకలములై నవిద్యలును సాధనచే సమకూరునంచుఁ దా
నికరముఁజేసి చీకటిని నిత్యము బాణము లేచు నేర్పుడున్. 93

క. కనిదోణుఁడు మది నుబ్బుచు
నను ముల్లోకముల నీకు నధికతరుండెం
దును గల్గనెల్ల విలువి
ద్యను గఱపెద నంచు నింద్రతనయునితోడన్. 94

క. కరితురగ భూ రథంబులఁ
బరఁగుచు దృఢచక్రగతులఁ బఱవఁగ శరముల్;
సరి ద్వంద్వ యుద్ధమర్మము
లురవగు బలువ్రాహ్మ భేదనోపాయములున్. 95

క. శరసంప్రయోగముల సం
హరణరహస్యార్థముల మహాశస్త్రగతుల్
గఱపెగురుఁడు నరునకితని
సరియే భార్గవుఁడునై న సమరంబుననాన్. 96

♦ ఏకలవ్యుఁడు దోణునకు గురుదక్షిణగా చేతిబాటన వేలిఁ
గోసియిచ్చుట. ♦

క. కొరవపాండవులున్ భట
వారము వరసారమేయవారము దేరన్
జేరిరి మృగయార్థము భయ
దారణ్యము నస్త్రశస్త్ర హస్తయుగభులై. 97

తే. మేటిపోడిమి గలవారివేటకుక్క

యెందు కనుదప్పై; వెదుకుచునుండవారు
నచ్చె నయ్యదిమోమునఁ గుచ్చుకొనిన
బాణసప్తకమునఁ గడుబాధవడుచు,

98

క. సుక్కుచు నచ్చెడిశునిఁ గని

నిక్కఁ గరఁగిఁగఱునగు నెఱిబాణము లే
డెక్కిడి చాపము నొక్కటఁ
గుక్కుకు నిటుగుచ్చినట్టికోవిదుఁ డెవఁడో?

99

క. అని యచ్చెరువున, శునకము

మునుసనఁగా వెనుకజాడ మునికొనివారల్
సనిచని ఘనభయదాటవిఁ
గని రొకచో రాజసుతులు కనుఁగవ సెదరక.

100

చ. ఖరతరచాపహస్త, దృఢకాయు, మహోన్నతవక్షు, ఘోరభా

స్వరముఖు వజ్రకర్కశేభజాయుగళుఁ, మృగచర్మవస్త్రునిఁ
శరవిషయప్రమోదు ఘనసత్త్వని ముందటఁ గాంచి వారు మ
చ్చరపడి “యెవ్వఁడీ” ననహసమ్ముఖుడై యనువాఁడువారితోఁ

101

క. ఘనుఁ డా హిరణ్యధన్వుఁ

డనెడునిషాదేశుసుతుఁ డ, నస్త్రగురుఁడు దో॥
ణనిపరమశిష్యుఁడను, పే
రనఁగా నే నేలవ్యుఁ డనబడువాడెక.

102

క. అది విని చని గాశ్చర్యము
మది గదురంగ వారు ఫురికి; మంతనమునఁ దా
గదియుచు సౌష్ఠనుఁ జాగురు
పవములఁ బ్రణమిల్లి లేచి పలికె మృమాక్షి.

103

ఆ. “చాపవిద్య నీకు సాటి లేకుండఁగా
గజపువారి” మందుఁ గరుణ మెరయఁ
గడఁక పలికి నారకాదె ధనుర్గురూ!
తథ్యముగను గంటిఁ దత్ఫలంబు.

104

క. నాకును, మీకు ధనుష్మ
స్లోకమునకు మించు, నెందు లొంగనియస్త్ర-
శ్రీకలితు నెఱుకఁ గంటిని,
మీ కగునట శిష్యుఁ డతఁడు, మీ రెఱుంగరఁ టే”?

105

క. అదరిపడి ద్రోణుఁ “డర్జున!
ఎది? యెవరది? యేడ?” ననిన ; నిదె రం డనుచు
బదపడి గురుఁ గొనిచనఁ ;గని
కదియఁ బఱ తెంచి గురునికాభులపై న

106

ఉ. చాగిలి, యేకలవ్యుఁ డనె “చాపగురూ! భవదీయదర్శన
శ్రీగతి ధన్యుఁ డే నయితి శిష్యుని న్నబనిపంపు” మన్న “ నే
నీగురుఁ డెఱి? కాన,విన నేనిను నెన్నఁ డటన్న” వాఁడు వి
ద్యాగురుఁ డీవ దేవ! యవధారుమహాత్మా! యటంచు నన్ముండై.

107

చ. మరచితి రీరు నాగుఱుతు మాన్యచరిత్ర! యొకప్పుడే భన
 చ్చరణయుగంబు డాసి “ననుసమ్మతి శిష్యునిగా గ్రహించి, శ్రీ)
 కరకరుణాకటాక్షముల కల్పిని మీ రలనుగ్రహించుచున్,
 సరశరశస్త్ర విద్యలను బారగుఁ జేయరె” యంచు వేడిటిన్. 103

తే. నే నిషాదుండ ననియెడు నెపముచేత,
 పరమశస్త్రాస్త్రవిద్య, కపాతుని, డంచుఁ
 దరిమితిరి కాడ! మీకృపఁ దల ధరించి,
 నేనచట నిల్చి విలువిద్య నేర్చికొంటి. 109

మ. అదె, మీయాకృతి మృత్తి కావ్రతిమ! నే నద్దానినే మీరల
 నృదితోఁ గొల్చుచు మ్రొక్కు చల్లై శరసంధానప్రయోగాదులన్
 విధిగా నిత్యము నేర్చుచుంటి, నమరెన్ విద్యాప్రసాదాత్మ మో
 నదయా! శ్రీగురుసత్కటాక్షగతి దుస్సాధ్యం బొకండుననె. 110

క. అనఁ; గుంభోద్భవుఁ డది విని,
 మనమున నచ్చెరువు నొంది, మాన్యన్పడి, తేరన్
 గని “గురుక్షణి మాకి”
 మ్మని పల్కిన, నేకలవ్యుఁ డతిముద మొదవన్. 111

చ. ఇదియె మదీయభూరితను, విద్యుదె మత్పరివార, మిద్దినం
 పద! యిదియే మహావిపినపర్వత దేశము నాదురాజ్యమిం
 డెది నలయు నృహత్క! యివియెల్లగ్రహింపుడు; మీదఁగోర్కెయిం
 కెది కల, దట్టె యాళ్లు నిడి యాయొకశిష్యు ననుగ్రహింపుడీ! 112

క. అస; “సీఁక్షణహస్త
మునఁగల పెనువేలిఁ ద్రొంచి పొలుపుగ గురుద
క్షీణ నిమ్మన’, దక్షణమే
ననచరుఁ డది కోసి గురుని పదముల వైచెన్. 113

క. ఊఁచెను పాదం డౌపలః
నాచాప్యం “డౌదధీచి” యని మూర్ఛిలెన్;
ఆచికొని గురునిఁ దొడనిడి
వీచెను వస్త్రమున నెఱుక వెడవెడ కీర్తి, 114

ఉ. మేలుకొనె గురుండు; గని మేవడిఁబల్కు “మహాత్మ్య; జాలియి
ల్లేల? యనుగ్రహించి దివిజేంద్రతనూభవు కీర్తి నోమఁగాఁ
జాలితి రిల్లు; క్షుత్రియులకౌర్యము ధర్మపుటాఁతయాను; సే
బోలుదునే? యధర్మపరబుద్ధి గిరాత్తుఁడ, దుర్మదాంధుఁడన్. 115

ఉ. మానివి, ధర్మమూర్తివి, ప్రమాదము స్వార్థము లేనిబుద్ధి; న
జ్ఞానుఁడ, సీచవర్తనుఁడ, గల్మషఘోరవిషోరగాత్ముఁడన్;
జ్ఞానసముద్రు లీ రగుట, గాఢతరం బగుధర్మవర్తనా
నూనమతిఁ జరించితిరి; న్యూనత గల్గునె నిర్మలాత్మకా. 116

క. అన నెఱుక; కని గురుం డా
వనచరు దీవించె బొదలువాత్సల్యమునన్;
గనుల ముదశులు దొనఁకఁగఁ
గనియర్జునుఁ డేకలవ్యుఁ శౌఁగిటఁ గుచ్చెన్. 117

క. ఎటుక యచ్చ డిదృశిజుసేతోఁ

“బరమార్థము గూర్తు ధరకు బార్ధి ననుత! నీ
చరితము నొకముని తెలుపఁగ
నరసితి ననె; యంతవార లరిగిరి పురికిఁ”

118

తే. ఎలమి గురుకృపఁ గడియించె నిందృత సయఁ

హలుల శస్త్రాస్త్ర విద్యల సమితముగను;
భీములావును, నట్లునువింటి నేర్పు
మచ్చరించిరి కౌరవుల్ మదిని మిగుల.

119

♦ దోఁబుడు శిష్యులవివ్యా నైపుణ్యము బరిక్షించుట.

సీ. శిష్యుల నెఱిఁ బరిక్షింప గురుఁడొక్క

వృక్షశాఖాగ్రమున దెసఁబుట్లు

భాసంబనెడు పక్షిఁ బరఁగంగ నచియించి,

యంతఁజ కదియ లక్ష్మ్యముగఁ జూపి

యెల్లక్షేపాణబు లెక్కిడ గాఁ జెప్పి,

“యొకరొకరే మీర లొగినిఁబుట్టి

తలఁ దెగ నేయుడు తగనాదుపనుపున”

నని ధర్మజునిఁ బిల్చి యతనిఁ దొల్ప;

తే. “వృక్షశాఖాగ్రమునఁ గలపక్షిఁ జూడు”

మనినఁ “చూచితి ననె; మ్రోసి” ననిన “గంటి”

ననియె; “నీభ్రాతల? నటన్న “నరసినాడ”

ననఘ! యీపక్షితో మిమ్ము శనియె నతఁడు.

120

అది విని “దృష్టిచలించెను

బడ వడ” యనిధర్మసుతునిఁ బనిచిగురుండా

పిదప నొకొక్కరి నడుగఁగ

నదె యదె యన “మీరుచాల” రనియర్జునుతో.

121

“కంటె మముఁ! బక్షితల” ననఁ

“గంటిఁ, గపోతంపుశిరముఁగా కెది కన” నాఁ—

“విఁటఁ గలశరము విడు” మన

వెంటనె నరుఁ డేసి కూల్చెఁ బిట్టశిరమ్ముఁ.

122

నరునసదృశలక్ష్మ్యముఁ గని,

గురుఁడు మహానంద మొంది, గురశస్త్రాస్త్ర

స్థితరమర్మము లాదిగ

గఱపె ధనుర్విద్యహస్తగతమై వెలయన్.

123

ఒకనాఁడాగురుఁ, డెల్లఛాత్రతతితో నోజన్ జలక్రీడనా

గక, గంగానదిఁ జల్పుచుండఁగ మహాగ్రగ్రహ మాచార్యప

ద్వికసద్వారిజముంగ్రహింప, సతఁడెంతేశక్తి లేనట్లుగా—

కటా! గ్రాహము పట్టె బాద” మనిశిష్యశ్రేష్ఠులన్ జీరినన్.

124

శరసజ్యచాపశోభిత

కరులై ధృతరాష్ట్రసుతులు గ్రాహము నుడువన్

దొరకొని, నేరక - వివశత,

నరవాయి గొనంగఁ గాంచి యర్జునుఁ డంతన్,

125

క. శరముల నేనిట, నీట

దిరముగ గురునడుగుఁ బట్టి దిగిచెడుమొసలి

అజనజలొనర్చి విద్యా -

గురు, బ్రాహ్మణుద్దోషుఁ గాచెఁ గూర్మిచెలంగన్. 126

మ.కో. కాంచి ద్రోణుఁడు మించునర్జును కార్ముకాంచితివిద్య, లో

నెంచియుబ్బుచు దివ్యబాణములిచ్చి మెచ్చి, భువి నెనున్

మించువీరులు గల్గరంచును మేటిదీవన లిచ్చి మో

దించె; ధాత్రి గణించెనింద్రజ దిన్యకీర్తినరోత్తమా! 127

♦ కుమారాస్త్ర విద్యాప్రదర్శనము. ♦

క. సుతలధనుర్విద్యను గను

కుతకమునన్ భీష్ముఁ, డంధకురుపతియు, సమం

చితమగుతావునఁ జేరిరి

సతి, సుత, హిత, సచివ, భృత్యసముదయములతోన్. - 128

మ. వరశస్త్రాస్త్రకరాగ్రులై పిలుద నొప్పన్ ఛాత్రవర్గంబుతో

సరగన్ వచ్చెను రంగమధ్యమున కాచార్యుండు శుక్లాంబుచా

భరణుండై సుమమాల్యగంధరుచివిభ్రాజచ్ఛరీరుండునై,

పరమంజౌనుపవీతసంగతభుజాభ్రాజిష్ణుండై ద్రోణుండున్. 129

క. గురుననుమతి నాశిష్యులు

కరమరుదుగ నపుడు కుంతఖడ్గ గదాతో -

మరకౌశలమును, బరతర -

శరలక్ష్మ్యసహవ్యాసమరచా తుర్యంబున్. -

క. అరుదారఁ జూపి; రయ్యెడఁ
గరిబృంహిత! శరనినాద, గళగర్జనముల్
బరఁగె దెసల్ మోగఁగ, బం
ధురముగ దినమందె తమము దోపఁగ మిగులఁ. 131

క. భీముఁడు దుర్యోధనుఁ డతి
భీమంబుగ గదల నూని భీభత్సముఖో
ద్దాము లగుచును సుహృద్రీణ
భూమిఁ బ్రవేశించి రపుడు పుడమియద్రువఁగఁ. 132

చం. పటపట పండ్లుఁగీటుచును, బాదహతిఁ భువిసంచలింప, భూ)
కుటినటనాతిరేకముల గొబ్బునఁ గంటిమెఱుంగులాడ; ది
క్తటము లగల్పహుంకృతులు; గాఢగతిఁ భుజయుగ్మముఁ మహా
త్కటముగఁ దట్టుచుఁ జలిపి, తారుచరించిరి కొంతవితగఁ. 133

సీ. నంగి కరాగ్రముల్ వట్టి పరస్పర
మును లాగఁబడి తప్పకొనుచు; నెదిరి
గళము బాహువ్రచేత వలఁగొని నొక్కుచు,
బడనేలఁ ద్రోయుచు, నెడపడప
వదములఁ ద్రొక్కుచు, బట్ట నుంకించుచు,
నంకించి బొంకించి యడరఁగనుచు,
ఒకరొకభులప్రక్క లొత్తుచు, హత్తుచు
ఒక్కుచు దారుచు నిక్కఁగనుచు,

తే. గదల నెత్తుల మొత్తుచుఁ గడఁక గరిడి

పల్లటేల్లాని పట్టులఁ బట్టి విడుచు

బెడిదముగఁ దాఁకి పిడికిళ్లఁ బొడుచు చలరి

భీమదుర్యోధనులు బల్మి పెనఁగి రెలమి.

134

క. కరికరి గిరిగిరి శరనిధి

శరనిధి యొండొంటిఁ దాఁకునరణి గిరిగిరణ్

దిరుగుచుఁ బోరిరి చిలికెడు

తఱి నంబుధి మంధరమును దలపించుచోఁగి.

135

అ.వి. ఇల చలన మొందె నటులిటుల; దెసలెల్లఁ గఱుఁ

దలఁకె; దివి బోరుమని ధ్వని నిశియె సూర్యుం

డలజడినిఁ బడియె సుర లడఁచిపడి యభ్రమునఁ

గలసి చనుదెంచి, రది కనుఁగొనెడివేడ్క;

కలఁగె శరధుల్ గిరులు గదలె, పగలే తమము,

కలిగె; భువి రక్కలవి కడుఁ దొరలె; సభ్యుల్

దలఁకి; రది కుంభజుడు తలఁచి వెన రంగమునఁ

దొలఁగుఁ డని చెప్ప, విని తొలఁగి రటు వారల్.

136

మ, అరుదెంచెన్ గురునాజ్ఞ గురునాజ్ఞ రంగమున దివ్యస్వర్ణసద్రన్నసుం

దరహీరాగ్రకిరీటకుండలతనుత్రాఁగుండునై, మేఘబం

ధరగాత్రద్యుతియై మహాగ్రశరహస్తుండై నరుండుగ్రసిం

ధురగంభీరత, సింహగర్జనల, విద్యుచ్ఛండమార్తాండుండై. 137

అల్లనఁ గరతాశధ్వని
 పెల్లెగసెఁ బ్రజాప్రశంస విశ్రుతరవముల్
 సెల్లెను సభ; ధృతరాష్ట్రం
 డల్లరి యిది యేమి సంజయా? యనిబెదరెన్.

138

నరుఁ డురుకార్కుకవిద్యా
 పరిణతిఁ బ్రకటించుకొఱకు వడిరంగమునన్.
 జరణం బిడ సభకేరుచుఁ
 గరతాశము లిడియె రవము గగనంబంటన్.

139

అన సంజయుఁ; డాకురుపతి:-
 మన ముబ్బగ వీను లలరు మాటల వింటిన్
 దనయులఁ బొండుకుమారుల
 గనఁ గన్నులు గలుగ వనుచుఁ గటకటపడియెన్.

140

జలదాస్త్రంబున గువ్వ మేఘుచయమున్; జండాగ్ని బాణంబునన్
 బ్రళయాగ్నిన్ బరపించు; వారుణమహాబాణప్రభావంబునన్
 జలవర్షంబును నించు; వాయుశరమున్ సారించి ఘోరంబుగా
 నొలయించున్ విలయానిలంబు నరుఁ డత్యుద్దండసత్స్వరండునై

141

పృథ్వి నున్నటులుండి విన్నునన్ బొడకట్టు;
 చూడఁజూడఁగ భువిఁ జొచ్చివచ్చు;
 మేఘమండలినుండి మెఱపులో మెయిఁజూపు;
 శైలరూపముఁ దాల్చి లీలనడచు;

సూలంబు దీర్ఘంబు సూక్ష్మదేహములొందు;
 సంత నదృశ్యుడౌ నస్త్రమహిమ;
 రథగర్భుడై తోచుచు బృథవిపైఁ బరతెంచు;
 గడఁగి యెల్లడలందుఁ గానుపించు;

తే. మించు లొలికించు; దమమున ముంచు; నర్హు
 నెంచమాటును శరతతి; నిలకు నభము;
 నభమునకు భూమి తోపుడైనాగ భ్రాంతి
 నడరఁ జేయును చూపఱ కర్ణునుండు. 142

జ. ఇటు లస్త్రవిద్య సభ్యుల
 మటుమాయామోహితులుగ మ్రాన్పడఁజేయుఁ,
 గటకటపడి మచ్చరమున
 నట కాకర్ణుండు నచ్చె నర్జును దాఁక. 143

చ. భుజయుగ మప్పళించుచును, భూరిబలాధ్యుండు కర్ణుఁ డర్జునుఁ
 భుజబలభూతిఁ దాఁకఁ గన; పోయి కవుంగిటఁ దార్చి హృద్వ్యథా
 రుజఁ గురురాజనందనవరుం, డటఁ గర్ణునిఁబ్రోత్సహించి తా
 నిజమతి నూలుకొల్పె; నరు నిట్టలుకం బడి పోరిమీఱఁగ. 144

క. సమబలురయి కర్ణార్జును
 లమరులు వినుతింపఁ బోరి రతిభీకరులై;
 తమకించె భువియు దివియును; -
 సమరంబున వారిమధ్యఁ జని కృపుఁడాడె. 145

కురనంశాంబుధిచంద్రుడు

నరుఁ; డాతనితోడఁ బోర న్యాయముసూతా!

నరనంశజలకుఁ; గాన వి

నరముగఁ ద్వత్కులముఁ దెలుపవలె స్పష్టముగఁ. 146

అన, దుర్యోధనుఁ డాడు సత్కులము శౌర్యంబు మహాసేనయున్

అనువై నాతఁడె రాజనామమున కత్యర్హుండుపో! యీతఁడో

ఘనబాహుబలుడౌట నర్జునుని దాకన్ రాదే! రా దందురే,

గనుఁ డం చాళని సంగరాజ్యపతిఁగాఁ గావించె నావెంటనే. 147

అంగాధిపుఁ డమితభుజో

త్తుంగుఁడు కర్ణుండు, నరునితో సరిబోరన్

సంగతుఁ డయ్యె ననంగాఁ

బొంగుచు దుర్యోధనుండు పొడగనెఁ గృపునిన్. 148

అంగాధిపుఁ డానృపుతో;

మంగళమూర్ధాభిషేకమహితుండై “నీ

సంగతి విడఁ, దఱియగుచో

సంగము నేనిత్తు నీకు నని కరమంబున్. 149

వె. అతని తెప్పవాల్చ కలు కన్నతోడనె

చన్నుపాలుచేప, సహజకవచ

కుండలాంచితుండు కొడు కర్మజుండని

మఱిగెఁ గుంతియితరు లెఱుంగనటల. 150

క. ఉదయాద్రినుండి భానుం

డ దెపనిగా గగనతలమునంతయుఁ జుట్టె

మదిరోసి, స్నానమాడఁగ

నద నని చనె ననఁగఁ బశ్చిమాంబుధిఁ గ్రుంకె.

151

క. రవిఋస్తమింప, భీష్ముం

డవలన్ సభనాఁప, నంద జరిగిరి పురికిన్;

గవఁగూడి కర్ణుఁ డాకౌ

రవవర్జుని వెంబడించె రాజసవృత్తిన్.

152

క. నరశరవిద్యాకోవిదుఁ

డురుబలుఁ డగుకర్ణమైత్రి యొనరుటకతనన్

నరువలనిభీతి నీగుచు,

గురుపతి మదిహాయిఁ గన్నుఁగూర్చిడఁజాలెన్.

153

♦ “ద్రోణుండర్జునునిచే ద్రుపదుంగట్టి తెప్పించుట”

ఆ, వె. గురుఁడు శిష్యునరులఁ గురుదక్షిణన్ గోరి,

“ధనమదాంధు ద్రుపదు నని జయించి

కట్టితెండు మాకు ఘనగురుదక్షిణ

ముట్టు - వేఁ జేమి ముట్ట” మనిన -

154

సు:వృ, ఓలి రాజపుత్రులెల్ల నోజఁగూడి, రజ్జులన్

బోలికొంచు పైన్యమెల్ల వెంబడింపఁ, జాలఁగాఁ

గ్రాల నేల యీనినట్లుగాఁగ. వేగసాగిపాం

చాలువీటిఁ జేరికేరి చక్కముట్టడింపఁగన్.

155

నిల్లరను గడచి కౌరవ

నల్లభుఁ డాద్రుపమాపురికి వడివడిఁ జని తాఁ

గొల్లగొనఁబోవ నాతఁడు

బల్లిదుడై తాఁకె గౌరవప్రభు సేనఁ.

156

అసిదండకుంతముద్గర

ముసలగదాతోమరాది ముఖ్యాయుధముల్

ప్రసరింప కురుబలముపైఁ

గసిమనఁగెను ద్రుపదుసేన కడుచుగట్టిమితోఁ.

157

శరశతసహస్రసంహతి

సరభసగతిఁ బఱపి యరులఁ జదుపుచు ద్రుపదుం

డఱకొఱఁగానక పోరెను

కురువీరులు బెదరి సెదరి కుయ్యిడి వఱవఁ

158

ధృతరాష్ట్రసుతులు నడుమన

హతమార్పుచుద్రుపదు కఱకుటంపఱలను, న

ద్భుతముగఁ బోరాడఁగ నతఁ

డతినాహసమునఁ బెనంగె నరితతి బెగడఁ.

159

బహువిధశరనికరంబులు

బహుముఖములఁ బఱపె బగరు పరువు లిడంగఁ

డహియించుచు బాణాన్నిని

విహరించె రణాగ్రమందు విచ్చలవిడిగఁ.

160

ఆ.వె. ప్రశయకాలకాలభైరవునటు సేనఁ

జొచ్చి యార్చి పేర్చి త్రొచ్చి వ్రొచ్చు
చున్న ద్భ్రష్టదుదాడి కోర్వక కారవుల్
భీతిఁ బరచి దోగి వెనుక కొదుగ-

161

ఆ.వె. అర్జునుండు సగుచు నవ్వారితో నను

గురునితోడివాఁడు గురుబలుండు
కలన ద్భ్రష్టదుఁ డంతసులభుడఁటే? యని
గురుయుధిష్ఠిరులకు నెఱిగి భక్తి-

162

ఉ. భీముఁడు దోడుగా నడవ వెంబడి మాదిగికుమారు లంటి
నామహనీయవైరినుభటాంబుధిఁదచ్చగ నర్జునుండు బల్
దీమసమూని తాకి వెనఁ దీకొన! దూకి యరాతివాహినిఁ
దామరసాకరంబు సమదద్విపముట్లు కలంచెభీముఁడున్.

163

ఉ. దంచును శత్రుసైనికవితానపదాతులు దద్దటిల్లగన్
జించు మదద్విప్రతతిఁ జెండుమృగేంద్రసమూహమెల్ల సా
గించును దాడి వాజరథ కేతనరాజపయిన్ బదాహతిన్
మించి మృగేంద్రగర్జనల మేదిని బొంగరమట్టు లాడగన్.

164

చ. కవలు తెగించి ఘోరతరకాన్ముకపక్షి వెలార్చి పేర్చుచున్
తనతనశత్రుకోటులపటాలము నంటి హుటాహుటించుచున్
యవిరతి తోడ పోరిడి జయధుని బిట్టుగఁ బెట్టి దిట్టలై

జవజవఁ గొట్టి గల్గు యధిపతివములగుఁ జెట్టుగల్గులన్.

165

స॥ 161 పా॥ 4 శ్లో 4- అ॥ 162 పా॥ 2 శ్లో 21 ముట్టుసా;

భుజం. నరుం డంతః బాంఛాలనాథాగ్రిగఃఖ్యైః
దురంతాస్త్ర శస్త్రాశ్రిదోశ్శక్తి నేయైః
కరంబల్లి యూతండు ఖండించి చానిక
మఱియే ముంచె బాణాగ్నిమంటల్ పెలంగక. 166

క. దండధరుబోలి నరుడు
ద్దండతః జాపంబు నెత్తి తాతుచు ద్రుపదుక
చండాశుగాగ్నికీలా
కాండములక బరపె నరినికాయముబెదరక. 167

క. నరుడే సెడిశరసంహతి
నలుక ను ద్రుపదుండు; నరుడు నడుమ హరించుక
గుఱికొని ద్రుపదుడు బఱచెడు
కరకు కడిదియంపరల వికావికలైపోక. 168

చ, ఇరువురు వీరవికములు నిర్గురు బాహుబలాధ్యు, లస్త్రసం
హరణవిధుల్ ప్రయోగగతు లారసి పోరిరి శాతసాయకాం
తరముల సంతకంతకున్లు దర్పము నాద్రుపదుండు దూలె సం
గరమున మిన్నుముట్టి నరు కార్ముకప్రంభణ మెచ్చెన్వేచ్చుగక 169

క. నరుడాద్రుపదునివర్జము
కరకార్ముకశరము రథము ఖడ్గముసూతుక
జటచటనలుకఁగ ధరకత
దుఱికి నరుని చాసి పట నుంకించు నేడక. 170

క. కరికుంభస్థలి కడరెడు
హరిశాబకమట్లు పాథుఁ డడరి ద్రుపదుపై
ఁజికి తిగిచి దౌహయ్య లఱ
విజిచి రథాక్షమునఁ గట్టి విక్రమముమెయిన్. 171

క, వెఱచఱచి పఱవ శత్రులు
వరుదారుచు పాథుఁ డంత నాద్రుపదధగా
వరుఁ గొని సరభసమున
గురుచరణాబ్జములఁ ద్రోసె గురుదక్షిణగన్. 172

ఆ. వె, సరునివిక్రమంబు గురుఁ డవలొకించి
యమితహృష్ట హృదయుఁ డగుచు మిగుల
హర్ష బాష్పధార లార మే గగుపాఱఁ
గొలిలించి: పిదపఁ గాంచి ద్రుపదు. 173

క, వీరెవరు? ద్రుపదరాజులు
గారా? మాశాల్లఁ బట్టుకర్మమె? యశారా
వీరులుగాగా? యహహ, మ
హారాజ్యశ్రీయె నిత్య మనుభ్రమ విడిరా? 174

ఆ. వె. మమ్మునిష్ఠడైన మది గురుతింతురా?
యనుచుఁ బరిహసించి యతనిఁ బుచ్చె;
క్షణముమాత్రీగాక తృణహుతాశనమును
తొనురాగ్రహమును శాశ్వతములె? 175

దోషునిచే విముక్తిఁ గని దుర్భరతోపమహాప్రతాపదా
వానలచూనసంఘ డయి మహార్తిఁ బ్రతిక్రియ సేయనెంచి లో
లోన నె కుంభసంభవుని రోయుచు నాద్రుపదోర్వినేత, తా
మానక సాధనాంతర మమర్ష త నారయఁ జొచ్చెనిచ్చులు, 175

యమసుతుఁడు రాజ్యరక్షా

కృమదక్షుఁడుగాఁగ విమరగాంఁగేయప్రబో

ధము మదిఁగొని ధృతరాష్ట్రుఁడు

ప్రమదంబునఁ గట్టె యాపరాజ్య మతనికి.

177

తమ్ములు దిక్కుదిక్కులను దర్పమెలర్ప జయించి బొక్కసం
విమ్ముగనింప ధర్మసుతుఁ డీగి విశుద్ధయశోవిశాలుఁడై
సమ్ముద మొంద భాతి బుధసన్నతుఁడై యువరాజేయయ్యుదా
నిమ్మహి సార్వభౌముఁ డవ నేపు గడించె ధరిత్రి నెల్లడఁ 178

అనిలజబాహువిక్రమము నర్జునుదివ్యతరాస్త్రివైభవం

బనితరసాధ్యులకవలయద్భుతశౌర్యము ధర్మసూను స

ద్వినయవివేకముఁ గనిన విద్విషులుఁ దలలూప వీరితో

నెనయగువారె లేరని గణింపఁ ద్రిలోకయశంబు చేకుర. 179

భారద్వాజుఁడు నరుని య

పారబలంబునకు శుద్ధవర్తనమునకు

గేరుచు బ్రహ్మశిరంబను

ఘోరాస్త్రిము నిచ్చి పుచ్చి కొనటలు గఱపె.

180

ఉ. తొల్లి "యగస్తి" నాతపసితోటి మహాత్ముని యగ్ని వేశుచేఁ
జెల్లఁగఁబెట్టె వారు దయ శిష్యునకిచ్చిరి నాకు; నీకు నే
నుల్లము మెచ్చియిచ్చితిని యోగ్యుఁ డవౌట; మహాస్త్రిమిట్టి నీ
నల్లన దీన నోర్వనగునయ్య త్రిలోకములైన నట్టనా! 181

త. మానవులపైనఁ బరవఁగ
మాను! జగము నేచికాల్చు! మఱి పగతురు నీ
ప్రాణం బానఁగవచ్చినఁ
బూనుము; హరునైన నోర్వఁ బోలును దీనకా. 182

తే.గీ. అయిన నాకొకమా టీయ నగును నీన!
యేను నీమీఁద ముందుగా నేయువఱకు
నలుగు నాపైనఁ దొలఁగకు మనిన గురుని
పదయుగళి నంటి నరుఁ డట్లు బాసఁడే? 183

పాండవులను ఇంద్రప్రస్థపురంబునకు పంపుమని

దుర్యోధనుఁడు ధృతరాష్ట్రుని నిర్బంధించుట.

తే.గీ. యమసుతుఁడు గొంట యశావరాజ్యసనంబు;
నర్జునుని భీముఁ గవలవిఖ్యాతి యలమి
మూఁడులోకంబులందెల్లఁ బొగడఁబడుట;
నొగులుదగులఁగ దుర్యోధనుండు పొగిలి-

తే.గీ. మాతలుని శకుని! నాతనిమంత్రి గణికు;

భ్రాత దుశ్శాసనుని గర్హభీతి జేర్చి

మంతనంబుండి యొకనాడు మది దహించు

వేదనము వారితో నిట్లు వెడలగొక్కె.

185

ఉ, ఆయుధవిద్యలక బరతరాస్త్రవిభూతి నజేయు లంచు వా

రాయత బాహువిక్రము లటంచు రణోద్ధతు లంచు నామదిక

బాయనిభీతి నుంటి నలపాండుకుమారుల నెంచి మించి ఘా

నాయన చేసె ధర్మజుని నాథునిగా యువరాజ్యలక్ష్మికిక

186

ఆ, యె. ప్రక్కబల్లెమట్లు పగతులకు నిక్కంగ

మానధనుడు శాంత మూనంగలడె !

హితులు మీర నాకు గతిఁ జూపి తెలుపుడు.

మంత్ర మనిన శకునిమంత్రి యనియె-

187

క, ఆపద హెచ్చినకొలదిని

నోపిక ధైర్యబుఁ బనుల నురుదీక్ష తగున్.

భూపతికి నాత్మరక్షన

మాపిత మగుఁ మంత్రరక్షయత్నము వలయున్.

188

క, నమ్మిక గ లిగియు నొరులను

నమ్మక తగఁ దత్త్వబుద్ధి నానాగతులం

దిమ్మువడ నాత్మరక్ష వి

ధమ్మున మెలగఁగ నగును ధరణీశుఁ డిలన్.

189

- ఆ.నె, అహిత మెంచుచెనటి యాత్మ్యుడైనను
గురుడైయైన వానికూరగతిని
శాసనంబుసేయఁజను జను తెఱుగంగః
తడవుసేయఁ దగదు, తాల్మి చనదు. 190
- ఆ.నె. విపుల సామ దాన భేద దండవిధాన
గతుల ధర్మపథులుగాఁగ జనులు
పాలనంబుసేయఁ బ్రభుఁ డొప్పు, ప్రజలను
వర్ణవృత్త మరసి వర్తిలంగ. 191
- క. అరిమితభావవిరహిత
వరమతి న్యాయైకపరత వల్లభుఁ డెలమిన్
గురుశాసనముల ధరణిన్
బరిపా లింపంగ నొప్పుఁ బరతరదీక్షన్. 192
- క. అలుకయుఁ గూర్చియు సమయము
గలపట్టులఁ జూపవలయుఁ గాడ్పును బిడుగున్
ఫలకాలముతటి వీచుట
నిలఁబడుటను జనుల తెఱుగ నేర్పడుభంగిన్. 193
- క. అపకారి యల్పుఁ డనియెడు
నెపమున నిర్లక్ష్యమూస నేర్పే? ముల్లం
త.పదమున నలుసుకంటను
విపరీతముగాదె యొర్వ బృథ్వి నెవరికి? 194

అనలకణ మించుకం చన

జనునె? మహాటవులక్షణ గాల్పజాలదెయది? కా

వున నరుల నుక్షేపక

కనుగల్గుటయొప్పు నంచు గణికుడు చెప్పెన్.

195

ఒడఁబడి గణికునినుడులకు

విడఁబడి కణ్ణాదిగతుల; వేదనమదిలోఁ

గడుకొన, దుర్యోధనుఁ డటు

నడచెను ధృతరాష్ట్రస్మృపునినగరికిఁ దోడ్తోన్.

196

జనకునగరివాకిటికిన్

జని దావ్యారికునిఁబంపఁ, జని వాఁడు వెనక్

వినిపించి తేనియనుమతి

వెనుకొనిచ నె నతని దూత, పితృసన్నిధికిన్.

197

జనకుని చరణాంబుల

కు నమస్కారంబుఁ జేసి కొమరుఁడు, దన్నున్

వినిపించి దవ్వునిలువం

గను, డగ్గఱఁ జీరి చీకుత్సావిభుఁ డంతః:-

198

చక్కనిబాహుదండములఁ జూచి కుమారుని జేర్చి యగకమున్

జెక్కిళ్లు లంటి, మూరుకొని కీర్ణము; హర్షముమీఱ నక్కునన్

గ్రక్కునఁ దార్చి పొందెడునుఖంబునకంటె ముదంబుఁ గూర్చుని

పెక్కినదొండులేదు పిత కిందున నందున నెందుఁజూచినన్.

199

క. అని నందనుమై దడవుచుఁ

దనమోము వికాస మొందఁ దద్దయుఁ జిత్తం

బున వాత్సల్యము విరియఁగఁ

దనయునిచుబుకంబు నంటి తా నిట్లనియెన్.

200

తే. సౌఖ్యమే నీకు, నీకూర్చుసఖులకెల్ల?

సచివులున్ భటులు నీప్రీతి సలుపువారె?

ప్రజల నరయుడె? ప్రేమిం తె వారుతనయ!

కొఱత లెవి యున్నె రారాజకొమరునకును?

201

శా. ఎన్నం డర్జునుమింటిబల్కి మదిలో నేమేని లెక్కింపఁడె!

తన్నె మెచ్చెడు స్వాభిమాని, శరవిద్యాశేముషీశౌర్యసం

పన్నుం డాఘను జామదగ్నికృప సంభావ్యుశస్త్రాస్త్రుడె

కన్నాకై నిను గాచు నంగవతి యాకర్ణండు సౌఖ్యంబెగా! 202

తే. నేనె తా నని చెప్పెడునేర్పుకాఁడు,

బుద్ధినెంచ బృహస్పతిబోనివాఁడు,

మాయలకొటాచు, నీకూర్చిమామ శకుని

సేమముగ నున్నవాఁడఁ లే? చిన్నికుఱ్ఱ!

203

తే. మేను లరయఁగ రెండైనఁ, బ్రాణమొకఁడె

యని మెలఁగు తోడునీడ, నీయనుఁగుభ్రాత

శౌర్యసాహసికుండు దుశ్శాసనుండుఁ,

గడమతమ్ములు సౌఖ్యంబు గలుగువారె?

204

సీ. దేవాంశభవులు యుధిష్ఠిరాదులు, పాండు
 సుతులునునుఖుల ! వారతులబలులు
 సీతిపరుల్ ధర్మనిరతులు, నీమెడల
 బ్రీతులే? భీముడు వీరబలుఁడు
 వెఱ పెఱుంగనిదిట్టఁ డరయునే నిను గూర్చి!
 దుశ్శాసనుని వాఁడు దుడుకఁబోఁడ!
 నరుఁడుఁ గర్ణుఁడుఁ బరస్పర మైతిగలవారె?
 కవలు మీదెసఁ గూర్చిఁగలరె మిగుల?

తే. గురుఁడు నరునకుఁబలె మీకుఁ గూర్చు వాఁడె?
 కృపుఁడు మిముఁబాండువులబోలెఁ గృపను గనునె?
 తాత కీష్కేఁడుఁ గురుకులతాతఁడేమ
 నోమునే మిమ్ము నెల్లర నొక్కమెయిని? 205

క. అనుతండికి దుర్యోధనుఁ
 డను "నీనుడు లాత్మసంశయప్రతికృతులై
 కనఁబడు; లో తంటియ; యిది
 కనికని నీ వింతసేయఁగాఁ దగునయ్యా? 206

క. పుత్రులకుఁ బితలు గూర్తురు;
 పుత్రులకై పాణిమైనఁ బోఁబుత్తురుగా!
 భాత్రిని దండ్రులు; నీ కే
 బుత్తుడనో, కాక శత్రుపుత్రుడనొక్కో? 207

క. కట్టా! నట్టడవులలోఁ

బుట్టి పెరిగి చెట్టు గుట్ట పుట్టలఁ దిరుగం

బట్టిచకష్టులఁబెట్టితి

పట్టణమున నాకుఁ బ్రక్కబల్లెంబట్టుల్..

802

ఆ.వె. మాఱునలుకలేక మది సైచితిమి నాఁడు;

పిదప యశారాజ్య పదవి నిచ్చి

ధన్వంతయు నామతలకెత్తితివి! భార

మంచునైనఁ గొడుకు నెంచనైతె ?

209

ఆ.వె. చీకునైననీకుఁ గాక రాజ్యేంద్రి

పాండురాజుబాహుపక్ష మూనె!

నతని యశమెసంగె క్షితి నద్దెసల; నీదు

పేరె లేదు తేడ! పృథ్వీనెందు.

210

ఆ.వె. ఎల్లవిధులఁ జెల్లు నేనుండ త్మూకాంతఁ

గట్టిరావు జమునిపట్టి కీవు!

రెండుతలలు మాత్ర తేపెల్లు నా కబ్బు?

రుచిమఱంగువారు రోయువారె?

211

ఆ.వె. రాజుపెద్దకొడుకె రాజ్యాధిపతి యాట

నాటిసేటి రాచపాటి యయ్యె!

తరతరములఁ జేతఁ దగిలినల్పిని

గాలద్రోయుఁ జాలుబేల కలఁడే

212

మ. వినుచుంటిఁ జనులాడికొంటఁ జెవులఁ బ్రక్ష్యేనలీపటముఁ
గొను దుర్యోధనుఁ డెట్లు? భూవిభుఁడుకాఁ గుంతీసుతజ్యేష్ఠుఁడే
చను! నిం కిద్దివరంపరంబుగనటే సాగింపనౌ నంచు;- నే
మన సామంతులు మంత్రి లిట్టిరుల! వెయ్యి గ్రేలవాక్రువ్వఁగఁ

క. చేరరు మముఁ బొండవు, ల (213)

వ్వారలతో మాకుఁ బొత్తువడ; దొక్కడ మ

మ్మారీతిఁ జేరఁ గోరుట

పోరాటకెకాక, పొందిపొసఁగుట కగునే?

214

క. బలవంతులు భుజశక్తిని,

బలవంతులు బుద్ధిశక్తి వారలు; బలవం

తుల మేమును; బలవంతుల -

బలవంతులపొందు ముందుఁ బగలకు విందా!

215

క. అనుతనయునిపలుకులు దవ

మనమున ముటుకులుగ నాటి మలమలమాడ్పం -

గను నొచ్చి పలుకు “నిన్నియు

మును నే గలఁగన్నయట్టిపోకలె సుమీ! ”

216

మ. విను మోపుత్ర! షడంగసంగతముగా వేదంబు నల్లించియుఁ

అనువారఁగను నర్థశాస్త్రమును నాద్యంతంబు శోధించియుఁ

జనుపాంధుండు రణప్రయుక్తవిధులఁ శక్తుండు గాకుంటచే,

పను రాజౌట కనర్హుడంచు సచివుల్ న్యాయంబు సూచించినఁ 217

ఉ. లోకులు జీచు నన్ గొనఁగ రోసినఁ, దమ్ముఁడు ప్రేమబంధుఁడై
 వీఁడను, రాచగద్దె నను బెట్టి కడంక జగజ్జిగీషుఁడై
 చేకొని రాజ్యసంపదవిశేషము గూర్చె, శిరఃస్థు దాల్చె నా
 వాకుల; సేవజేసె భయభక్తులఁ బొందువిభుండు నాయెడన్. 218

క. వీరల, వీరులఁ, బొందుకు
 మారుల, ననుజన్ము సుతుల మహితగుణశ్రీ
 స్ఫూరుల. సుకుమారుల, ని
 మ్మోరణముగఁ ద్రోయ బుద్ధికలుగదు తండ్రి! 219

క. అని దుఃఖించెడు జనకుని
 కను:- నీ విట్టులైన నింక యమసుతుపిదపన్
 గొను భువి నాతని తనయుఁడు,
 జను నట్టులె మాకులేద! జనకా వింటే! 220

తే. ధరణిపాలనగా కొండుతగనిపనియ
 క్షత్రియులు మాకుఁ; గావున క్షాతలంబొ,
 గరళమో - చూడు! వేటొక్కగతి కలుగునె?
 తండ్రి! తగు నెది? తలపోసి దాని నిమ్ము !! 221

క. ఇటు లాడినతనయునకను
 గటకటపడి చీకుతేడు “కట్టా! యిటులన్
 గటువుల నాడుదె? నాపని
 యటమటమయి యడవి వెన్నెలటు లయ్యె గదే! 222

క. మీరలువారలుఁ జేరిక

నీరము శ్రీరంబునట్లు నెగడెద రనుచున్

గోరితిఁ గొండంతగ; నీ

ఘోరము మదిఁ దలఁపనైతి, గొన కి ట్లగునే?

223

క. తనయునకు వినమిడుదురఁటె

దనుజులయినఁ? జిరము మనుము తండ్రి! యది నేఁ

గొని కనుమూసెద, నాపిద

పనుమీరును వారుఁ బొందు ప్రారబ్ధగతిన్!

224

తే. అనిన; సంతటఁ బనిదీఱు నయ్య! యీవు

పోయినంతన పగయెట్లుపోవునయ్య? -

చెలగి కాల్పదె యార్పనిచ్చి దీనిఁ

నోపుదువు నీవు; మాముప్పు వాపు తండ్రి!

225

తే. ఏమి నే నేర్తు నని మది నెంచనలదు;

వారణావత మేలఁగాఁ వారిఁ బంపు,

మేను యువరాజు నయ్యెద నిందు, ముందు -

పరుసఁ బనులన్ని సమకూర్పవచ్చునయ్య!

226

సీ. అన; ధృతరాష్ట్రుడే నదిమదిఁ దలఁచియు

భీష్ముడెట్లొయను భీతినుంటి!

గురుఁడు గృపుండు విదురుఁడు బొండవులంద

కడుప్రేమ నుండుటఁగంటి; నట్లె

మంత్రిసామంతులమత మాట నెఱిగితిఁ;

బ్రజకు ధర్మజుపైని భక్తి పెద్ద!

అట కేగుఁ డన వార లెటుతలంతురొ నన్ను!

భీముఁడు నాయాజ్ఞ వినునొ వినఁడో ?

తే. యివ్వియటలుండె! నాపని యెంతయేని

దోసమును మోసమును నొటఁ జేసి, మున్ను

వారణావతమును వారు చేర నాన

తీయ వెఱచితి; నిపు డేమిసేయవచ్చు! .

227

క. ఎటుచేసిన నెటుముంచునో?

కుటిలత ఫలకారి యగునె? కొన కది మనకే

ఘటియించునొ పెనుముష్ణను?

తటకున నెదియైన సేయఁదగునె కుమారా!

228

సీ. అనియెడుతండ్రికి ననుఁగునుతుం డను -

నిటులేల భీతిల్ల నిభపురీశ!

సురనదీసుతునకు జొరదు భేదమునుమ్ము!

ప్రేమ సములు వారు నేముఁగూడ

గురుపుత్రుఁ డన నాకు నురుమిత్తుఁడై యుండె;

దోషుండు తనయునితోడివాఁడ!

గురుకృపుల్ బందుగుల్; గురునల్ల కృపుఁడౌట

నతఁడు సైతము మనహితుఁ డు గాఁడె!

శ్లో.గీ. ఒక్కవిదురుఁడు మాత్ర మేదిక్కువాఁడె
తాని భయమొందఁ బనిలేదు కన్నుగ లిగి
మెలఁగుటొప్పుగు; దీపంబు వెలుగునపుడె
యిల్లు సవరింపనగును జాగేల యింక ?

229

ధృతరాష్ట్రుడు పాండువులకుయింద్రప్రస్థమునకు బోవనాజ్ఞ నిడుట.

౩. ధృతరాష్ట్రుఁ డెట్టకేలకు
సుతునుడులకు లొంగి పాండుసూనులఁ దఱుమన్
మఱిజేసి “ దానికిఁ దగు
తతి వలయును దాళు “ మనుచుఁ దనయునిఁ బంపెన్. 230

శ్లో.గీ. అంత దుర్యోధనుఁడు తనయావృతఖులఁ
బనుప వారలు వారణావతముఁగూర్చి
వలనుగల్గెడునపుడెల్లఁ బాండుసుతులు
బ్రమయునటు దెల్పి రెలమిఁ దద్వర్ణనముల. 221

శ్లో.గీ. పాండవులు దాని నీక్షింపవలచు తెఱఁగు
వినినసచివులు దుర్యోధనునకుఁ దెలుపఁ
దెలిసి యతఁడది తండ్రిని బలు తెఱఁగుల
నొత్తడినిజేసెఁ గార్యంబు నెత్తికొనఁగ 232

శా, “అలస్యాదవృత్తం విష” మ్మ గద? యిష్టార్థమ్ము సాక్షంపంగా
 బోలుంగాదోకొ? వారలొప్పి రటకు బోవంగ; జుగేల? నా
 లీలవైశమ వారణావతము ప్రోలిజేర వారే గుహో
 మేతామావను లింసు సంచనంగ నామీదన్మృచుం డప్పుడే-233

శా. ఆకౌంతేయులఁ బిల్వఁ బంచె నభ కట్లవ్వార లేతేరంగఁ
 టోకఁ డగ్గర దీసి డెంచముగడుఁ స్రుక్కుంగ బాష్పంబువుల్
 మోడఁ వీడంగ పోలయుగ్మమువయిన్ దుఃఖించుచున్ దమ్మునిన్
 వాకొం చాతనిభక్తిశక్తి సుగుణవ్రాతంబు లగ్నించుచున్. 234

ఉ. ఆతనికంటె మచ్చికలునచ్చికబుచ్చికలెచ్చుగన్నవి
 ఘోతులు మీరు తమ్ము నటులావటంగంటిరి నన్ను మీపయిన్
 బ్రీతియుఁ బెద్ద; యట్లగుటఁ బ్రేముడిఁ బంచెవఁ గీర్తిసౌఖ్యముల్
 బ్రాతిగఁ గోరి; మీర లది భవ్యమతిన్ నెరవేర్పజూడుఁడా! 235

చ. అమరనదీతటిన్ జెలఁగియూర్యనుతం బగువారణావతం
 బమరులవీడుజో డనంగ, నాయలకాపురి హరిగేరి బల్
 విమలసుఖాలవాలమయి విశ్రుతి కెక్కిన దందుఁ బొందుగఁ
 బ్రమదముమీఱఁ గొంతవడి వాసముసేయుడు మీరు కుంతితో-
 క. ఎంతలు మీ కనువగు న 236

య్యంత సచివభృత్యవర్గమంతయు మీతో
 సంతసపడఁ గొనిచని యా

ప్రాంతముఁ బాలింపుఁ డెల్లభాగ్యము లలరన్.

237

స. ఆదిపశుపతివాస మగుట సత్క్రియలకు
 దగియుండె మీ రటఁ దండ్రహితము
 గాఁగ హిరణ్యగోగణముఖదానముల్
 ధరణీసురుల కిచ్చి తర్పణములఁ
 జేసి పుణ్యములుగఁపఁచెలఁగి; కొండొకకాల
 మున మిమ్ము రప్పించునని ముదమున
 వినఁజెప్ప విదురుఁ జాలని కను నిపుడేల
 నీరి నయ్యెడ కంప ధాటుణ్ణ!

జే.గీ. ఎదుట వసియింప, నొప్పుఁ బోషింపవీరిఁ
 దమ్ముఁ గూరిమిబిడ్డలఁ దగునటయ్య
 నెట్టదవ్వల నంతేమిపుట్టిమునిఁగె
 నటకునిట కని యిట్లేటి కటమటింప,

238

క. అన; భీష్ముండను బాల్యః
 బుననుండియె వీరువీరు పానరఁగ మైతిన్
 మనసగు విడినడఁదగునా
 పెనువృక్షము వంగగలదె పిన్నటఁబోలెన్.

239

క. ఘటసంభవుఁ డను " నీవొ
 క్కట నెల్లఱ ననువులట్లఁగను; పాండువు ల
 క్కట! నీనుతఁ లేగడ; విడు
 మిటు భేదం బనుజూఁ బాండు నెంచియు నైనన్.

240

తే.గీ. అనఁగ ధృతరాష్ట్రుఁ డను “ మీరలకట! యిట్లు
 లేనిపోని కుశంకల లేపనగునె ?
 వాడువీరును నావార! వేఱుగలరె ?
 అనువులును దేహ మవ్వార, లాత్మ నేన.

241

సీ. అంద టొక్కడనుండఁ బొందేమిపొసఁగును ?
 నడ నడఁ గూడుటయే సుఖంబు;
 మదిగల్గవలెఁగాఁగ గుదిగట్టినంతస
 ప్రేమ పుట్టెడునంటపిచ్చిమాట!
 మావంశ మట్టిద, ముదివివార తెఱుగరే ?
 ఘనమతుల్ గా కొరుల్ గలిగినారె ?
 నే నుంటి నిం తేటి కానుకూల్యముఁ గూర్చు
 జెడు నెటు ; నులు లంప నెడఁగుమఱి లె?

తే.గీ. వారణావతమున కేగి పాండుసూత్రులు
 'రారొ యిచటికిఁ ? జూడరో మీరు వారిఁ ?
 దగునె మీ కిది ? గోరంతదానిఁ గొప్ప
 కొండగాఁ జేసి చెప్ప నేముండె నిగదు ?

242

పాండవులు ఇంద్రప్రస్తపురమునకు బోవుట.

మ. అన నాధర్మజుడాడు వారలకు “మీయత్యంతవాత్సల్య మే
మన? ముద్ధాత్ముల మైతిమటై కడుభాగ్యంబయ్యె మీరెప్పుడి
ట్లనె మాయందు ఘనానురాగమతులై లాలించిపాలింపుఁ డీ
రస మాతాతలు వంశ నేతలును విద్యాదాతలుగాఁగోకో? 243

క. అయ్యలును నెయ్యరును సగు
నయ్యలుమీరెల్ల మీకునంజలు లివెమా
య్యకు మాటయ్యగఁ బె
ద్దయ్యయె మము పోచె నేలనది తృప్తంగఁ? 244

క. ఈతనివను పొనరించుట
లాతతభాగ్యంబ మాకు; సది యట్లుండెన్,
ఈతఁడు విసమే యిడినం
బ్రీతియ; మా కమృత మదియ శ్రీకృష్ణవయన్ 245

దే.గీ. వారణావతమును జూడఁగోరియుండు
మామనమ్ముల నెఱఁగినమాడ్కి విభుఁడుఁ
బ్రీతి నచటికె యంపుటప్రియముగాదె ?
యింతకంటెను మా కేమిత్త ప్తికలదు? 246

ఉ. కోరిక యుండె మాకు మదిఁగొప్పగఁ జొప్పడి వారణావతం
బాయఁ, గోర కేమునుపె యయ్యయె మామది గన్నయట్లు చే
కూరఁగఁ జెప్పిపుచ్చెఁగద! కూరిమికూడునె యిట్లు? మానమ
స్కారము మీకు నెల్లరకు సన్మతులార! యనుగ్రహింపుఁడో? 247

సీ. అని తమ్ములును దాను సోయయ్యకును మొక్కి
 తాత గాంగేయుపాసములఁ బట్టి,
 ఆచార్య దోషిని యడుగుల స్పృశియించి,
 కృపుచరణంబుల కెరఁగి; విదురు
 దరికేగి వీడ్కొని గురుపుత్రుపద మంటి;
 యందున్న పెద్దల నరిసి మొక్కి;
 దుర్యోధనుని వానితోఁబుట్టల, శకుని,
 శర్ణ, వికర్ణులఁ గౌగిలించి;

తే.గీ. సచివ హిత బంధు సుభట ప్రజలకు నెల్ల
 వరుసఁ గై మోడ్చుకుంటియించి, వారికెల్లఁ
 దమును అవకుండఁ, గుశలవార్తలను బంప,
 వచ్చిపోవంగ నటకు; వాపుచ్చి యంత- 248

ఉ. పంతియుఁబుత్రులుక నెడల; గుక్కులు దిప్పక స్వస్తివాక్యముల్
 వంతులవల్కు భూసురులు; బౌర్వము భీష్మకృపాదులంటిగా,
 నంతిపురంబు వీడుకొని; రల్లనహరతులై వీధులక
 క్రొంతల వింతగా వెలింగె రమ్యతరంబుగ మ్రోసె మాద్యముల్, 249

ఉ. మిద్దెలమేడలన్ నిలిచి, మేలిదుకొనివిభాషణావళుల్
నద్దులుసేయ, స్వీయముఖచంద్రులకోటికి దాటి బోటులున్
బెద్దగ నేత్రహాసరుచివీక్షణపంక్తినివాళు లిచ్చుచున్
సద్ద, యుధిష్ఠిరాదులకు ధారలుగాఁ బువ్వులెత్తి రత్తఱిన్. 250

తే.గీ. గుములుగుములుగ జనములు గూడికూడి

పాండుపుత్రులతోడన పయనమైరి

పెల్లుగా వాహ్యముల, బండ్లఁ తల్లిపిల్లఁ

లెల్లసామగుఁ లేతేర నల్లనల్ల.

251

ఉ. పాండునుతాళిఁ బాసి కడుచాడఱుపట్టణ మేలమాకుఁ వా రుం
డెచుచోటె యుండుటకు యోగ్యము రం డని పౌరు లాడఁగాఁ
పాండవముఖ్యుఁ డిట్లనియె “భావ్యమె మీ కిటులాడ? నట్లు మా
దండకు మీరు చేరు నెడఁ తప్పనె మా కపకీర్తి యిచ్చటన్? 252

క. వచ్చెదము రాకపోదుమె ?

యచ్చెరువునఁ జూడనేల ? నాఁగుఁ డనంగన్

మెచ్చి వ్రజ పెక్కుదీవన

లిచ్చుచుఁ జనఁ బండుగులకు

253

ఉ. అందఱు నిల్వొడంచు నయమాతల్గఁ బల్కి నమస్కరింప వా
రందఱు నేసి, రంతట యమాతృజాతొడ రహస్యవృత్తిమై
పొందుగఁ బల్కి వెన్న కటెపోయె వడిన్ విదురుండు; సంలేవా
రందఱు వందలమ్ముల గజాశ్వరథమ్ముల నెక్కిపోవంగన్. 254

ఆ.న. మార్గమధ్యమందు మదినిల్పుకొనలేక
 కుంతి యిట్లు లనియెఁ గొడుకుఁ జూచి
 “ విదురుఁ డేమిచెప్పె వినరాదొ మేమెల్ల?
 ననినఁ బలికె నిట్లు యమనుతుండు.

సీ. ఇట్లుఁ గార్యగతులెల్ల నెఱుంగుదా, పై నను
 విదురుఁ డిచ్చినపల్కు- వినుము శిల్పి!!
 పనిలేక మి మ్మెడబాపె నీకురురాజు
 హితునల్లె యుండి విఁ కెగ్గుసేయుఁ
 గావున నొడలెల్లఁ గనుఁ గల్గిమెలఁ గుడు
 ఘోరవిషాగ్నులు చేరకుండ
 నప్రమత్తులరయి యటనుండి మఱిరండు
 జతపడకుండుఁ డేసమయమైన

తే.గీ. దోహి దుర్యోధనుఁడు సేయుదుమ్మి-యలను
 దెలిసి తగినప్రతీకారములనుగూడఁ
 దెలియవివాదపడవ్వద్దు తెలుపువాడ
 గుప్తముగ నుండునె గుణధనుండు,

క. అన విదురునివిశ్వాసము
 మనమున భావించి, మించి మాతయుఁ దమ్ముల్
 వినుతించిరి; కావించిరి
 కమగలిగి మెలంగఁ దగినకట్టడఁ దమలోక.

క. అని వినిచిన వైశంపా

యను జనమేజయుడను గాంచి, చుటిమోషమునకా

వినమిశిరుడై చెప్పె

గను వేదాను ముందు నడచు కత పుత్రకమునకా -

258

ఆ. మునిమనోజ్ఞభృంగ! ఘనసీల రుచిరాంగ!

నదమలాంతరంగ! నాథునంగ!

గాయదుర్గవాస! రవికోటిసంకాశ!

విబుధహృన్నినాస! వేంకటేశ!

259

ఆదిపర్వము ద్వితీయాశ్వాసము.

సంపూర్ణం.

అశ్వత్థ భారతము.

ఆ ది ప ర్వ ము.

తృ తీ యా శ్వా స ము.

క. శ్రీదయితా! త్రిదశార్చిత
పాదా! శ్రితవరద! ధర్మపాలన ! శుభవా !
వేదవినోదన! దుర్జన
భేదన శ్రీరాయదుర్గ వేంకటరమణా !

1

క; మునిపతి వైశంపాయనుఁ
డనె జనమేజయునితోడ నాకాంతేయుల్
సనవారణావతమునకు;
విను, మాగజపురవిశేష విషయము తెల్లె.

2.

* పాండవులు వారణావతములో లక్కయింటవాసము చేయుట. *

ఉ. ఇంతకుమున్నె పాండుసుతు లేగుదురంచు నెఱింగియుంటు, దు
శ్చింతకుఁ డాసుయోధనుఁడు శిల్పిపురోచననాముతోడ నా
ద్యోతముఁ జెప్పి కార్యభరమాతనిపై నిడి పంపె; శిల్పి తా
నంతటవారణావతమునందున జేరి స్వకార్యధుర్యుడై.-

3.

తే.గీ. లాక్షసర్జకమిళిత తైలాద్ద్రమైన
 మృత్తికాపడ్యముల మిలుమిట్లుగొల్పు
 ఎరచతుశ్శాలః దత్తమీపమున నస్త్ర
 శాల నిర్మించె నాపురోచనుడు గడఁక. 4

తే.గీ. పాండివులు రాగ, వారణావతమువ్రజలు
 స్వస్తివాక్యముల్ మంగళ పాద్యములును
 గంధపుష్పాక్షతలు మేలుకప్పరంపు
 టారతుల నెదుర్కొని తెచ్చి రంతిపురికి. 5

తే.గీ. గాణమీఱంగ సప్పాండురాజనుతులు,
 హితపురోహిత సచివసమ్మతముగాఁగ
 రాజకార్యంబులెలమిమై నోజఁ గనుచు,
 నచ్చుమెచ్చుగ నుడిరి యచటివ్రజకు. 6

తే.గీ. ఆపురోచనుఁ డొకదిన మటకు వచ్చి,
 భక్తి యమసుతు దర్శించి, స్వకృతమైన
 యాచతుశ్శాల వర్ణించి, యందువిడియ
 వేడ, నాతడు దమ్ములతోడఁ బోయి- 7

చ. కనినయనాభిరామముగఁగ్రాలుగృహంబును, మోదమొందుచు
 దనియగఁగిల్చి చాలధనధాన్యము లిచ్చి బహుకరించుచున్
 తను నిజజన్ములుగఁ గొలువఁధర్మజుఁ డొప్పుముహూర్తమందు బా
 హ్యులుకు భోజనంబిడి గృహంబుఁ బ్రవేశమునల్ప సద్విధిఁగి

స. సర్వమర్కజ్ఞః షోధగ్మజః జోకనాచు
 సంశయపతి చతుశ్శాలః జూపి
 చత్వాబ్యునిళిత మహాసారభంబు రహించు
 మాయాగృహంబుగా మదికిఁ దట్టు;
 గంటె! కుడ్యములు లాక్షాగర్భములు, నాజ్య
 తైలగంధులును; శస్త్రాలయంబుఁ
 పరిసః; నాగ్నేయమాత్రప్ప దివ్యుది; మదిఁ
 దెలిసియె విదురుండు తెలిసియుండు

శే.గీ. నరయ దుర్యోధనునివశుఁ డగుటఁ జేసి
 యీపురోచనుఁ డొకకీడు నెంచి మనకు
 దీనిఁ గట్టెను; మసల నిద్దానఁబెట్టి
 యగ్నినిడఁబోలు నన, భీముఁ డనియె నలుక- 9

ఆ.నె. ఇంతెఱింగుకూడ నిందేల పసియింపఁ?
 గర్మ మేమివచ్చె గాలి కూలఁ
 చెనఁటియీపురోచనునితోడ నిలుగా ల్చి
 పోద మనిన ధర్మపుత్రుఁ డనియె. 10

చ. తగవటుసేసినక బవనుదప్పదె యంతన ద్రోహు లెంతయుక
 దెగిమఱియేమిపన్నదరొ? తెంపది మేలే! రహస్యరీతిగ
 పగతుర మోసగించుటయ పాడి వినుండిత జాగరూకత
 పగభులవేట, రాత్రులఁ గృపాణములక గొనియుంట యొప్పుగు. 11

చ. విదురుడు సెప్పెగాడె, సనివిన్నెద నెప్పటికప్పు డంచు; న
 ల్లరి మనకొప్పుఁజేయఁ, బ్రతియౌనె? యతం డెటులాజ్ఞఁబంచునో
 కన? మదిఁ దాళి యట్టివిధిఁ గాంచుట కర్జము మా "కటన్న, వా
 రదిమొన లప్రమత్తులుగ నొప్పుడ నుండఁగ; నొక్కనాఁడట" - 12

చ. విదురుడు పంప వచ్చితిని విన్ను! యుధిష్ఠిరదేవ! లక్కయి
 ల్లిది! నిసి నీచతుర్దశి దహింపఁగ మీకు పరున్నవేళఁ, దా
 నవయత గ్రుడ్డిరాజుకొడు కాజ్ఞ నొసంగుట, నీవురోచునుం
 డది నెఱవేర్చు నిక్కముగ, నయ్యది తెల్పఁగ ముందువచ్చితి. 13

ఉ. ఈగదినుండియే వెలికి నేగను, రాను, సారంగమొందు నే
 బాగుగఁ ద్రవ్వినాడె; పృథివీశాల్పడకుండఁగ ముందె, యెందునే
 నేగఁగవచ్చు గోప్యముగ; నే ఖనకుండ" నటంచు ముందట
 వేగరిపొల్చి యొక్కరుడఁ, వేగిరచాటానరంగ నీగతి. - 14

మ. అని, యవ్వారికిఁ జూపి మార్గము; రహస్యం బిద్దియంచాడి తాఁ
 జనియె బిమ్మట నాచతుర్దశిని, నోజన్ గుంతిపుణ్యాంగనా
 జన దేవ, ద్విజపూజ, భోజనవిధి సల్పె దగఁ; వేఁగుజా
 మున నాయుంటికి నంటఁ బెట్టియనలబుక భీముఁ డా మీఁదట. 15

క, ఖనకునకు వినిచి సర్వము
 జననిన్ సోదరులఁ గొని వెనక్ బలముఖమున్
 గొని, చనిచనియొకభీకర

వనమధ్యమునందుఁ దేలె భద్రం బెసఁగఁ,

సీ. అట- లక్కయింట, బోయత యాపురోచను
 ప్రేరణచే వచ్చి పృథకుఁ బాసి
 గానుండి, గృహమునఁ గల్గుకృత్యంబుల
 నలపురోచనునకుఁ దెలుపుచుండు;
 నేవునుసుతులు నయ్యింతయు నారాత్రి
 మధుపానమత్తులై విధిసేయును
 నాయింట భుజియించి యం దొకతావుచ
 నొడలెఱుంగక పండియుండి పోకట;

తే.గీ. నాపురోచనుఁ బారేయినందె పండె
 నిప్పు నాగది కంటించు నెవముచేత;
 వీరలేడ్తురుఁ గా లిరి భీమసేను
 కోపదావాగ్ని యూహుతిఁగొనె ననంగ. 17

తే.గీ. అటుల లాక్షాగృహంబు, శస్త్రాలయంబుఁ
 గాలి భస్మంబుగా నేలఁగూలఁ బ్రజలు
 పడిన శేవముల నెంచిరిపాండుసుతులు
 గుంతియును నాపురోచన హంతగాఁగ. 18

తే.గీ. పాండవులమృతిఁ దలపోసి వ్యథను గాంచి
 మించి శోకించి, కౌరవ వంచనంబు
 గాఁగఁ జూడలేంచి, మృతివార్తఁ గరిపురికిని
 దెలియఁ బంపిరి ధృతరాష్ట్రుఁ డిట్టిపోసి. 19

క, అంతకుమునుపే యావృ

త్రాంతము ఖనకుండు తెలుపఁ దా విని విదురుం

డంత నిజ మెఱిగియును గడు

వితగ శోకము నటించె విన్న దనమునన్

20

ఉ. పాండవు లగ్నిదగ్గు లగువా ర్థుభటుల్ ధృతరాష్ట్రుఁ డానభా

మండపమందునిండుగ నమాత్యపురోహితభీష్మముఖ్యున

స్మండ లినుండఁ దెల్పు విని ప్రాస్పడి, తేరి విషాదకీలలన్

గుండియ కాల నొచ్చిమది, గోండ్రనియాలటులార్చి యేడ్చుచున్. 21

ఉ. ఎంతయు జీనజీవమటు లేడైఱఁ గాచెను నన్ను పాండుభూ

కాంతుఁడు, వెన్నుదన్నిజనిఁగాంచినతమ్ముఁడు, కుడ్పుఁగూర్చులన్

నంతుల నాయనంతర మె పాల్గొను నట్టి యచావునందునీ

యంతరు వెంచడయ్యె నకటా! యని కుండితి నాడు; నేడయో! 22

ఉ. ఆతనికంటె బ్రీతి ననునారయు; పేదమువోలె నాదువా

క్కాతతభక్తి నల్పు! నకటా! యమనందనుఁ డట్టివానిఁ జే

సేతను జంపుకొంటి, నిటుచేడ్చుడు తెంచకపోతి, దుర్మతిన్,

ఘాతకుడన్; మహాఘ మొడిఁ గట్టిఁగి దొట్టితి లోకనిందలన్. 23

ఉ. చి చ్చదిచుట్టుముట్టఁ గని చీరెనొ “హా! పెదతండ్రి” యనిమ; లో

నొచ్చెనొ నాదుదుమ్మ్రతికి; నూరకెయూరున నున్న మమ్ము-నే

పొచ్చెము లేనిబిడ్డలను బొమ్మని యిందునఁబుచ్చి, మృత్యువున్

దెచ్చెనటంచు వావిడిచి దిక్కెదికానక యెంతయేడ్చెనో! 24

ఉ. కుంతి సతీశిరోమణి! యకుంతితథ క్తిని భర్తయూజ్ఞ ని
 స్తులవంటిపుత్రులను గాంచి రహించిన వీరమాని న
 న్నొంతటిదుష్టబుద్ధియని యెంచెనో! దూతెనో? నాదువంశము
 యంతముకా శపించెనో? యహ! యెటు లోర్తు దురంతదూర్జియు? 25

ఉ. భీమమహేంద్రగ్రసింహ మది నేర్పు దవానలనుండం బిమ్మ
 ద్దామతరోగ్రగర్జ లిడి “తాళు మొకించుక యగ్ని-హృత్వా! నీ
 దామసమూన, కాసుతశతంబుగ నాధృతరాష్ట్రభూమిగా-ట్
 సామజరాజు నాహుతిగ నల్పెన జన్న మటంచు నాల్పెన? 26

తి. ఆమహనీయమూర్తి, త్రిదశాధిపదిన్యవరప్రసంగాని ల
 భ్రామలభవ్యకీర్తి, త్రిజగాంకితబాహుయగోగంక్ష, 27
 పీమగుణార్జనార్జనసువిస్తృతశౌర్యస్పృహమూర్తి, 28
 న్నేమని యెంచి, యెంతతపియించి దవగ్నిని గాలి కుంభిం? 29

తి. అక్కట! యాశ్వినేయులకృపాశిశయంబున హృత్వి కస్మయ
 చక్కినిమూర్తిమంతులు, విచక్షణగోలును; నల్లదర్శిప్రజలు
 దక్కిరి చిన్ననాడె; నను దద్దయు నమ్మినదిన్గి లయ్యయో!
 దిక్కుటి చావ నేను మనితి, హాశభాగ్యుడ” నంచు నేడినా. 30

క, కురువంశభుని జనించిన

నాటుగగురతనంబు లేను, మిత్తియ నెదుము? -

చ్చరే! దొంగిలె; నిలిచెను

కలకుగులకరా” లటంచు గారగేయంబు -

ఉ. ఈకుసుమశముక్ నిలుప నెంతటిపాటునకై ననోర్చి, మేల్
చేకురె సంచు నుబ్బితిని చే టిటు మూడెడు నం చెటుంగ; నా
వీడది కాకుడెందె; విధివేడబమే యేగుగాక వేటుగా
వాళొనరా, చటంచు గడుసందురె నాతడు చింద నశ్రువుల్ 30

ఉ. అగురు డాడు“ నగ్నికటె యాహుతి? మిత్తియయేని భీముడే
రేగిన, నిల్వనేర్చునటే? లేచి విచారుప, నగ్నిగ్నికా
లాగునె, పాఱ, కాజ్ఞికిది యావిధికృత్యమ! యెట్టకేల కే
లాగునో శిష్యుడద్దునుండిలక దలదాచిన సంసేతు బో. 31

క. “కడచినవనియిది దుఃఖము.

విడుపుం” డనె గృపుడు కనుల విడుచుచు నశ్రుల్

సుడిపడె నశ్వత్థామయుఁ

గడుఁ దుర్యోధనుడు శోకగతి సూచించెన్.

భి

సీ. అక్కట! పాండవులంతటివీరులు

చచ్చిరే! యనియె దుశ్శాసనుండు;

చావు సిద్ధంబెకా జన్మధారులకిల.

గలదె యచ్చెరు? వంచు గర్జు డాడె;

నలఘుధర్మాత్ముల నగ్నిదాకుట యన

సాహసం బగు నని, శకుని గొణంగె;

తా నొండులేల చిన, దైవ మొం డెంచుట

వేద్యంబెకా! యని విదురుఁ డనియె;

శే.గి. అంతిపురమున నేడుపు లధికమయ్యె;
 నెందుజూచినఁ బురిని నాకృంతములు
 కొరవులఁ దిట్టుటలతోడ మేరమీఁతె;
 బృశకు, సుతులకు తేఁ డంత్యవిధులు నలిపె.

33

ఉ. అచ్చటఁ బాండుపుత్రులు ఘనాటవి నానిశి బాదచూచులై
 వచ్చుటఁజేసి, మేనిశ్రమవాయుఁగ. మాదుతిఁదప్ప నెల్లఱు
 జెచ్చెఱఁచొక్కి కూర్కిడిరి; చెంగట భీముఁడు కాంచుచుండి, లో
 నొచ్చుచు వారల్ గని మనోవ్యథఁ గుండి యలందురొ గడున్. 34
 చ. ఎవఁడు కటాక్షహస్తమున, సీత్రజగంబుల నేలఁ జాలు, నిం
 కెవఁడిలన్యాయధర్మములె యీజనిఁగాంచె ననంగఁ బోలు, నా
 ప్రవిమలశాంతిశీలఁ డగుపార్థివచంద్రుఁడు ధర్మపుత్రుఁ, డి -
 ట్లనశతఁ గూర్కెఁగర్కతలావని నేమన ధాతచేతకున్? 35

ఉ. కుంతి, విచిత్రవీర్యవిభుకోడలు, శ్రీవసు దేవుచెల్లెఁ ట్న
 కాంతకులప్రసిద్ధుఁ డగుకొరవ నాథునికాంత, వీరవి
 క్రాంతులఁ బుత్రులన్ బడసి భ్రాతృ గడించెను, గోమలాంగి శు
 బ్ధాంతపుహంసతల్పమున నందదు గూరుకుఁ జొక్కె నేలపై. 36

ఉ. ఇంద్రునినేని నేలఁగలయేపుగలండు నరుండు; నద్యశ -
 సాంధ్రులు సీకవల్ మృదులశయ్యలు, దివ్యదుకూలజాలముల్
 సాంధ్రపుఁబాన్ము లేక కరసారసముల్ తలదిండ్లుగాఁగ, ని
 ట్లిదియముల్ ముడుంగువడ నిందు బరుండిరి కాల మేన్? 37

క. ధృతరాష్ట్రుడుదత్తుడు లీ

గతిఁ గూర్చిరి మాకు, దురితగతి కోడక! యా

హతకులఁ బరిమార్పఁగ యమ

సుతుఁ డడ్డమటంచు ముందుఁజూచెడునంతఁ.

38

సీ. అలమోము నెలచేత ననుననిస్సినై న

చంద్రికవెడజల్లుచున్నదాని,

కడగంటెనిడుచూడ్కిఁ గడువాడి యడిదమ్ము

గడజిమ్మి మగగుండెఁ బొడుచుదాని,

మునిసవ్వ వెలుతురుల్ పసరించి దిశదిశల్

నడయాడుదివియ నాఁబడెడుదాని,

కుచగిరిద్వయమధ్యకోదండ మెత్తిన

మరుఁడు వలయునట్టి మహిమదాని,

శ్రీశ్రీ. కప్పకాటుకకొండయా గొప్పకొప్పు

బిరుసు బిరుధగుపిఱుదు సంబరమునొప్పు

నడబెడంగుల నంచల నడచుమెప్పు

గలపడుచుదాని భీముడు గాంచె నెదుర.

39

ఉ. కామినిఁ గాంచివాయుజుడు కామశరాఘ నిశీడితాత్ముడై

భామినిపై విరాళిఁగొని; పాఞ్చక యాసుకుమారమూర్తిఁ గం

దామరఁ బుక్కిలింతగొనఁ దత్పరతఁ గడుఁజొక్కె; నామెయుఁ

భీముని సొందరాసనముఁ బేరురముఁ ఘనబాహు సంపదఁ. 40

క. గంభీర నేత్రదీప్తుల

సంభావనఁ జేసిచేసి, స్మరపీడితమై,

యంభోరుహాక్షి సంభ్రమ

శంభ్రతమతి నతనిఁ జూచె స్వయమగుచూడ్కిన్. 41

ఉ. భీముడు వల్కు నామె కిటు “భీతమృగేక్షణ! యిట్లు లొంటి

భీమవనిఁ జరించెదవు, వేలుపుటింతివో? నాగకన్యవో?

యేమివనిఁ గడంగితివో? యెంచ నలంతిచలించెదిత్త; ము

ద్దామయశుండఁ బాండవుండఁ దధ్యమ నే ననిలాంశజాతుండన్.

క. భీముండ; భీమ పదాఖ్యుండ; (42

భీమపరాక్రముండ; నిన్ను వినుచు” మనఁగ, న

క్కోమలి యను; నాసురి నేఁ

గామించితిఁ బతిగ నిఁ ద్రికరణములొకటన్. 43

ఉ. ఆవటన్మృతమందుగలఁ జాసురుడైన హిడంబ. నాముఁ, పా

దేవవిరోధి మిమ్ము గొని తె మ్మనిపంచెను సోదరిన్ సనున్,

భావజరూప! సీసాబగు భ్రాంతిని గొల్పఁ బురాకృతంబుచే,

నాపుడు నవ్వి యాతఁ డను నాకుఁ బురాకృతభాగ్య మిద్దివో. 44

ఉ. రక్కసి వై ననేమి యుడురాజముఖ! నినుబోలురూపు నిం

కొక్కటిమెందునే గలుగనొప్పునె? మేలికజానిసామ్మ! ఓ

చక్కెరబొమ్మ! నిఁ గనుట సార్థకమయ్యెను బుట్టు” వన్న నా

రక్కసుఁ డంతలోఁ నవులరాఁ గని భీముడు భీమరూపుడై 45

మ. అచె దైత్యుండిటు వచ్చు రాకమునుపే నచ్చోటికే పోయి పో
రెవ నిర్జించెద భీతి నొంపకుము నానీ! ఏరునొడవ్యు; లీ
సుచతీరత్నము నాదుతల్లి, నిదురన్ జొక్కాచువా, ఓవుని
పవమున్ భద్రమ గాచియుండు మని సంభావించి సంరంభియై 46

క. ఆచ్చటినుండియె భీముడు
చెచ్చెరఁ గుప్పించి యెగసి సింగంబటులన్,
వచ్చెడిదైత్యునిపైఁ దా
నచ్చెరువుగ దూకి తాకె నవని చలింపన్. 47

సీ. అగ్నిగోళంబుల ట్లలరుకన్నుల వెంట
భుగభుగమని మంట సెగలు రగుల;
మేరుభూధరమటు మెయిదోఁప; నాపయి
శిఖరంబువలెఁ దల చెలఁగియూడ;
సరుదారుగహ్వరంబటు లాననంబొప్పు;
గర్జముల్ గరుడిపక్షములఁజోల;
గరములు తాడులగతి నున్నతినిఁ గ్రోల;
వీరభూమిని నేలఁబేరురంబు;

తే.గీ. కాళ్లు నిడుపొడుపులవానకాళ్ల మీఱ;
నాదివామనునడుగు లట్లడుగులార;
తెగువ బ్రహ్మాండభాండంబు పగులనార్చి
పఱచి బలమొప్ప భీమునిఁ బట్టె నసుర.

ఉ. పట్టిన భీముఁ డాయసురు బాహువులన్ దెగఁబీడి, కంటిముఁ
గట్టిగనొక్కి యెత్తి భువిఁ గాఢులసోఁకగనీక యూచె; హా
డట్టుల మూర్ఛనొందె వెలియాడక యూపిరి కొంతి క్షిప్తుల
పట్టెడలించి రక్కసుఁడు పావనిపైఁబడె బిట్టదల్పుచున్. 49

క. ఆపాటున కట మేల్కొని
రాపాండవు; లంతఁ గుంతి కను నాసరి “నే
నాపాపిదైత్యుఁడెల్లెల;
మీపావనియాజ్ఞ నుంటి మిము గాఁచు చిటన్. 50

ఉ. దైత్యుఁడు మిమ్ముఁ దెమ్మనుచుదాననుబంచినపచ్చి హస్తమునా
సత్యమ భీముపై మసనుసాగెను నాచెడిఁగూడ హాము
డత్యధికమ్ముప్రేమగలఁ డమ్మరొ కోడలుగాఁగె సన్ను గు
స్తుత్యమతిఁ గ్రహింపు మని తోడన సత్తరు మ్రొక్క వల్లిసన్-

క. విని కథ పృథ సతికిన్ దీ (51
వన లిడె; వెన నట్లునుండు పావనిచెడిటన్
జని “ యదె నిసి యేగెను నిక
దనుజునిఁ బరిమార్చుమయ్య సడవేటి” కనన్ 52

క. వడముడి యాదైత్యునిపై
నడరి కడక నలమి బలిమి నలజడి నిడుచున్
గడగాలువట్టి గిరగిర
వడివడిగా నూరుమార్లు పారకల్లిప్పేన్. 52

ముక్కున వాతను నెత్తురు

గ్రక్కన్ బడఁగొట్టి నడుమఁ గాలిడి శిరమున్

దక్కొని పదములఁ గూర్చి వు

టుక్కున వెన్నెముక విటిచి డులిచె ననువులన్-

54

సె. అట్లు చిత్రరీతి నాదైత్యుఁ బరిమార్పఁ

గని హిడంబఁ గూడి జననియనుజు

లెల్లరాగఁ భీముఁ డొల్లనిమాదిరి

ననురిఁగాంచి యాడఁ గనరి కనలి-

55

నృ. రక్కసి రాకుము మా వెనువెంటన

రణ్యములంబడి పా మ్మెటకే
తక్కితివాఞ్నిను నీసహజన్ముని

తావునకంపెదఁ జూడుమిఁకన్

దిక్కెవరిక్కడ నిక్కముఁ దెల్పితిఁ

దేకుము కోపము నాకెడఁదన్

జక్కన నేగుము నుద్దులు ముద్దులు

చాలును నాయెడ సాగ వనన్-

56

వడవడ వడకుచు నాసతి

యడలునఁ బృథ్వెనుక నడఁగ నాయమ యంతన్

దుడుకకు మని వారించుచు

వడముడఁ గనుఁగొనుచు నిట్లు వాఁగొనఁ గరుణన్-

57

స. 'అనురి యిసంచు నీవుగడు నల్కునహించితివన్న గోలయీ
 పిసరుహనేత్ర తా నెడదఁ బ్రేమ వరించెను నిన్నె నమ్మి కై
 నసమగుదీని ధర్మపరి పాలన మొప్పదె? తన్నుఁ జేసినా
 యసురు విభీషణున్ మనుపఁ డా రఘురాముఁడు మున్న హూసినీ'

క. చేపట్టుము సతిగా మన
 కేపట్టునఁ గీడునేయ దిది గుణమణిమై
 చూపట్టె నమ్మె నిన్నెదఁ;
 గాపట్టుము లేదు పాణి గ్రహియింపుమనెన్.

తె.వి. "చంపదగినదైత్యుఁ జంపితి ధర్మని
 ముగుద నిల్లు కినియఁ దగునటయ్య!
 ఆత్మరక్షకంటె నగ్గలంబగుధర్మ
 రక్ష! యార్త దీని రక్షవిధియ.

క. ఇడుములె తొడరిన ధర్మము
 విడగా సరిగాదు ధర్మ విదులకు; నీవీ
 పడతి నిపుడు కొనుటయె నయ;
 ముడుగుము కోపంబు; తల్లి సూక్తులు వినుమా!"

ఆ.వె. అనియె ధర్మపుత్రుఁ; డనిలజఁ డొడఁ బడ
 జననిపల్కు నగ్ర జన్ముపల్కుఁ
 గల్కిచిల్కుపల్కుఁ గాముని ముల్కియుఁ
 గలఁచ మదిని నళుకి యులికి తలఁకి.

ఉ. తల్లియ నాహిడంబయునునమ్ములుగా, యమశానుఁ డేగి వే
యల్లన శాలిహూతునివరా శ్రమందు వసింప; భీముచే
జెల్లంగ గర్భ, మడ్డకనెఁజిన్నికుమారు హిడంబ; తోడనే
బుల్లంబు భీమరూపుఁడయి వెల్లె ఘటోత్కచనామ మొన్నఁగఁ. (5)

తే.గీ. సరతగాన్తుండు గాతుగ పరివృత్తుండు,

కానురూపుండు నౌ ఘటోత్కచుఁడు పితకుఁ

“పలఁప వచ్చెద” ననిమొక్కి తల్లితోడఁ

జనియెఁ బాండవులను వీడుకొని తనంత.-

64

తే.గీ. సగగ నానా లిహూతునిశ్రాన్తుమునందుఁ

గొన్ని నాళ్లుండి, యతని వీడ్కొని విదర్భ

మత్స్యదేశాదులెల్లనుమలగి యేక-

చక్రపురిఁ జేరి పాండవుల్ సమ్మదమున-

65

క. నటు వేషంబులఁ గొని వా

రట నొక విప్రునిగృహంబునందు విడిసి రొ-

క్కటస్మృతి శ్రుతి పాఠసము

త్కటులయి భీషంబై కుడుపుగా ననుదినముళ్.

66

ఉ. తోలియ లూనిపుత్రులుశొ చ్చి గృహంబు గృహంబు, నోగిరం

బోలినిఁ దెచ్చి యియ్యఁ బృథ యొప్పుగ భాగముజేసి దాని సా

బాలిడి భీమసేనునకుఁ భాగము నిల్చినదానిఁ బ్రీతివై

చాలఁగఁ దానుఁ దత్సతులు సాపడువారలు పూటపూటకుళ్. 67

తే.గీ. ఇటులఁ బ్రచ్ఛన్న వేషులై యెసఁగుచుండ,
నింటనందఱు నొక్కనాఁ డేడ్వఁ గడఁ గ,
సావడిని నున్న పృథ విని చకితయగుచు
భీము నీక్షించి పల్కు స పేమ నిట్లు-

68

తే.గీ. కంటె! రోదన మీవిప్రు నింట నేమి
యప్పియంబు ఘటెల్లెనో? యరసి వేఁగఁ
దత్ప్రతీకారముం జేయఁ దగదె భీమ!
మనకుఁ దావిచ్చి యీతండు మనిచెఁగాడె?-

69

క. ధర నెందు నేని మానిసి
కరయంగాఁ గృత మెఱుంగు టది పుష్కలమగున్,
సరిచేత మధ్యమంబగుఁ,
బరమంబగుఁ గృతికిఁ బెద్దవడి నేయుటయున్-

70

క. అనఁ భీముండను నీవే
చని కనుమది యెట్టికడిఁది సాహసమైనన్
జననీ! తీర్చెద విను! వి
ప్రుని దుఃఖం బనినఁ, గుంతి పోయి గృహమునన్-

71

తే.గీ. శోకవరవశులై నుక్కు చున్న యట్టి
విప్రు నాతని బంధుల విషయమెల్ల
నడుగ, నామాట వీనుల నిడక కడఁగి
యధరామరుఁ డధ్ధాఁగి కనియె నిట్లు-

72

క. సార విహీనము, భయదా
కారము శోకాకులప్రకారముఁ; గారా
గారముఁ; జంచల మీసం
సారం బను తెఱిగి నమ్మఁ జాలరు తజ్ఞుల్. 73

క. డింబుగ సంయోగ వియో
గంజానీ ద్వంద్వగతులు ఘటనఁబగు దే
హంబు గల దాఁకఁ బ్రాక్కు
ర్నంబులచే నెట్టియోగ మహితునకై నన్. 74

క. ఇది తగని చోటు, వేటాక
పదమువ కేగుద మటంచుఁ బడియుంబదిగాఁ
బదరితి! సతి వినద; మహా
పద! కర్మవిపాక మిదియ! పాయఁగ వసమే? 75

సీ. సహధర్మచారిణి సతి ప్రజావతి దీని
దనుజనిభుక్తికై యనుపనగునె?
ధర్మాభివృద్ధిగా దాన మీఁదగు సుతన్
మెక్కుంగ నిడుదెట్టు రక్కసునకు?
కుల ముద్ధరించెడు కొడుకు ననుంగును
దైత్యునాడ లి కీయఁ దలఁతు నెటుల?

నొక్కత మత, సుతుం డొక్కడ, యీసతి

గాఁక “నా” యనువారు కలరె యెవరు?

శే.గీ. అనుబిడ్డలు, అనుగులు ననఘమలైంల
 అనుకువాతెను బడదోయు నధముఁ దగుట
 కంటె, నాశ్మార్పణముగ నే నొంటి నేగి
 దైత్యునకు దేహమిచ్చుటే ధర్మపథము.

76

క. అను నాథున, కాయెల్లా
 లను “దోయఁగ గానియట్టి దగు కర్మఫలం
 బును గుడుప మౌన, మనుజున
 కనుచునే? యేలచిత్ర యాపదలంపక్ష4-

77

క. సుతసతి యయినతి పతియు
 గతి నీగుట ధర్మ మట్టి గతి నేఁ గంటిక,
 బతిహితము సలిపి నే న
 ద్దతి కేగెద నాథ! మంచి తటి యిదిదొరకెన్.

78

నీ. పతిసీన కడుపతివ్రతయయ్య జగముచే
 గర్హింపబడు; మఱి కాముకాళి
 యూశింతు రాకాంత, నామిషంబును గాంచు
 పక్షులట్టుల భ్రమా స్పృహలు నగుచు;
 సతిసీనుడై నట్టి పతికిఁ బునస్సతీ
 సంగ్రహం బది శాస్త్ర సమ్మతంబు!
 సతి యై ప్రసక్తిపతిసంధాన మఘ మగు,
 నైదువయై చచ్చు ట్లది శుభంబు!

తే,గీ. దుర్భరం బగు విధవాత్వదోష మోపః;
దనయునిన్ గూర్చితనయను మనుషఁ డెనుప
నోప; నోపుదు విన్నియు, నోపి కరుణ
నాకు ననుమతి నీగదే నాథ! యనియె.

79

తే,గీ. "పరుల కీబడు కన్యనన్ బకున కిచ్చి
పితృ బుణము నీగుఁఫలము మీనుతకు నాకు
తనరఁగూర్పుడు నాతల్లిచంద్రులార!
కని మనిచినట్టి కడుపునఁ గరుణవిఘ్న-

80

క. రక్కసుని చక్కెకేగెద,
మెక్కంగా మేను నిడెద మిడుకకుడి! నే
మొక్కెద మీయడుగులఁ బడి;
యక్కరతో ముదల నొసఁగుఁ డని సుత. యనియెన్.

18

క. విడ్డూరంబుగ వారల
కడ్డముఁ జని చిన్నితనయుఁడయ్యా! అమ్మా!
బిడ్డఁడునుంటిని బకునిన్
గొడ్డంటను నటికి మీదు నోడుడిగింతున్.

82

క. అని పలికి చిటుతగోలన్
గొని నడచెడు బుడుతవానిఁ గొని, యెడినిడి కం
టను దడివెట్టెడు విప్ర)ని
గ్గనుగొని కనికరము దొనఁగఁగాఁ బృథ పలికెన్-

83

తే.గీ. బ్రాహ్మణోత్తమ! మీకు నాపదయ దేమి
చొప్పడియె? దాని నాకును జెప్పరాదే?
పూని తీర్చెద నది యెట్టి దైన మాన
న నెఱుగుంటిని గని విప్రుఁ డనియెనిటుల:-

సీ, మనుజుల కేరికి మానుపరాని దీ
యాపద నీకు నే మందు తెల్ల!
ఆకొండపై నుండు నసురుఁడు బకుఁడు ము
న్నీపురిజనుల భుజించుచుండ
బురిపెద్ద లవ్వాని దరిసి ప్రార్థనఁ జేసి
నిత్యము నొక్క మానిసిసి ముఖియి
రెండెను బోతుల బండియన్నంబును
నియ్య నిల్వరుసగా నియ్యకొనిరి.

తే.గీ, నాటినుండియు నారీతి నడచు; మాకు
నేటివంతని తలవరి చాటె; వింటిఁ
బిడుగు నడునెత్తి బడునట్టి నుడుగు సిప్పుడి;
యనుచుఁ గుండెడు విప్రునిఁ గనుచుఁ గుంటి:-

తే.గీ, “ఇంతయేగాదే? మదిని నిశ్చింత నుండు;
నీకు సుతుఁ డొక్కఁడేయుండు; నాకుఁజూడు
మైదుగురు పుత్రులుండిరి, యందునొకని
నసుకునకు భుక్తిగా నేనయంపుదు” నను,

క, విని చెవులు మూసి విప్రుడు

అమృతము; నిదియెంతమాట తల్లి! మాకై

తనయుని నీగుడె? నే నొడి

గొనఁ జూతు నె బ్రహ్మహత్య ఘోరాన్ని నిటుల్?

87

అమృతవిహీను, నుప్పు, దీను, నభ్యాగతు,

నతిథి, భీతు, నార్తు, నబల, నబలు

నొల్చువాని, మిత్రుఁ గూల్చెడుపాపికి

నిహముఁబరముఁ గలుగ దిది నిజంబ!

88

ఆ. నెఱిగి యెఱిగి దీని కెటుసమ్మశింతును?

మానరాని దగుట మాకు దీన

నాత్మహత్యవలని యఘ మంట దటుగాన

నేన పోవువాడ నీల్లువాడ !

89

ఆ, వె. అనిన భూసురేంద్రుఁ గని కుంతి యేనును

విప్రనధను గాంచ వెఱచి, మదిని

దెంపుఁజేసి తనయు నంపుదు నింపారఁ

జంపఁ గూరదైత్యుఁ బెంపుమీఱ-

90

క. అతిలోకవీరుఁ డాతఁడు

హతమార్చెన్ బెక్కు రాక్షసాళిని; దానన్

సుతుఁబంపుదుఁడల్లి తనకు

శతసుతు యుండినను నొకనిచావోర్పునొకో?

91

చ, అని యిటు భీముఁ జీరి, కథ నంతయుఁజెప్ప, నతఁడు నుబ్బుల్తోఁ
గనుఁగొని విప్రుతోడ ననుఁ, గమ్మగ వంటలనండి, చండిగాఁ
దినఁగను నాకు నిండు; మఱి తెండెనుబోతుల బండ్లన్నమున్,
దునిమి దురాత్ము నాయసురుఁ దోడననచ్చెద విను నెచ్చుగన్.

క. అన, బ్రాహ్మణుఁ డొడబడె, నం

312

తన వచ్చిరి భిక్షుఁ గొనుచు ధర్మార్జును, లా
ఘనులు నకులసహ దేవులు

విని రాకత నెల్లఁ దల్లి వినిపింపంగన్.

3

క. అనఘుండు ధర్మపుత్రుం

డనుమోదముతోడఁ బృథకు “నమ్మరొ! యిది”

ల్లును, బరులయార్తి నుడుపుట

సను; వడముడి యంతశక్తి సంగతుఁడ” య నెన్.

94

ఉ, పప్పులు పిండివంటలును, బాయసముల్, నడియంబు, లప్పముల్

ధప్పశ మప్పశంబులును దైలఘృతాంచిత శాకపాకముల్

జొప్పడ మెక్కి పాల్ పెరుగు జాఱియధేచ్చగ, బువ్వబండిపై

నొప్పగ నేగియేగి బకునున్నికి దవ్వలఁ జేరబోవుచున్— 95

క. యమునా నదియొడ్డున శక

టము డిగి మెయిఁ గడిగి తాఁ గడంకను దనుజా

ధముఁ జీరి, వారిఁ గొని యా

చమనంబున్ దీర్చి పవన సంభవుఁడంతన్—

96

ఆ.పె. దనుజుఁ డరుగు దేరఁ దడవగు; నందాకఁ

దాశ నేల? యనుచుఁ దర్ప నెసఁగ

బండి నిండ నున్న భక్ష్య భోజ్యంబుల

మెక్కఁ జొచ్చె స్వేచ్ఛ మెయిఁ గడంగి.

97

ఉ. బండిని జూచి వంటకము భక్షణఁ జేయుచు గోలురించు దో

ర్తండుని భీముఁ జూచి, మది రక్కసుఁ డల్లుచుఁ జంఛకోపియై

మండుచుఁ బండ్లు గీటుచును మాన్పడ దిక్కరులార్చికొంచు, ను

ద్దండత నిచ్చి ముప్పిఁ గొని తద్దయు భీమునిఁ గుర్చె నుష్ణశిఖా. 98

తే గీ. హీన సత్కునిఁగా దైత్యు నెంచి, మించి

గుర్చె లందుచు భీముఁడు గుడుపు నుడుగ

కెడమచే యెత్తి చెంపవాయించె గడిమి,

దిద్దిరన దిద్ది మూర్ఖులై దేవవైరి.

99

తే. గీ. అంత సాపాటు ముగియించి యనిలజంఘ

యముననీరానివచ్చె, నయ్యసురుఁ డంత

మూర్ఖుఁగడ తేరి పెనుమానిఁ బూని తెచ్చి

యుద్ధతంబుగ భీముపై నురల వైచె.

100

ఉ. దానినిఁ గేలఁబుచ్చుకొని దర్పమెలర్పఁగ భీముఁ డిట్లనుక.

మానవరక్తమాంసముల మత్తిలి బొత్తిగ కన్నుగానవో-

దానవ! కొి వృడుంచెదను దంచెదఁ, బంచెదఁ గాలుపోలికిక,

బూనిక నిల్పు మంచెగసి ముట్టఁగఁబోయివఁ దప్పి తెప్పనక-101

క. మిన్నను మిదైకుఁ దాకిడఁ

గన్నవిలువు కంబ మనఁగఁ గడునిక్కుచు రా,

నన్నీచునిఁ గని వడముడి

సన్నధుండయ్యె; మల్ల సరచి రిరువురు-

102

సీ. తివురు హుం కృతులకు దెసలు బీటలువాటె,

వడఁకొందె భువి భుజాస్ఫలనముల;

నెగరుల నింగి పైకెగఁద్రోయఁ బడె; బాద

ఘట్టసలఁ శేషుఁ డట్టె ముడుఁగె;

దాకిడు ప్రేగున లోక మాకుల మొందె,

గుడ్డుల నామేరుకుధర మదరె;

బ్రక్కలొత్తఁగ భూమి తక్కిదమై తూఁగె;

డీ లిచ్చుతటి భువి డిల్లు పడియె;

తే. గీ. నుదధు లూటాడె; దేజంబు నుడిగె ద్యుమణి,

వ్రాలె రిక్కలు, వృక్షముల్ నేలఁగూలె,

నసుధ కంపించె; బలముగా బవన సుతుఁడు

బకుఁడు నొండొరులుం బోరుభరముచేత.

103

చ. ఇటులఁ బెనంగి కొంతతడ, కేపున కోపనిదైత్యుఁ బట్టి, తా.

పట్టునీటు కాలుఁగేలుఁదల నట్టులె ముద్దగఁ జట్టి తొట్టి యు

త్కొట్టముగ ముష్టిఘాతములఁ దద్దయు ముక్కున నోట నెత్తురుల్

ఘటమున గుమ్మరించినటు గార్చి తొలంగఁగఁజేసి హీనముల్ .104

క. పోతులబండిని గొని యా

వాతాత్మజుఁ డేకచక్ర పట్టణముఁ బొరెన్,
పోతులఁబట్టుమఁ బ్రజలతి
కౌతుకమునఁ బొగడి రతిసికరుణా బలమున్.

105

క, అనిచెప్పిన వైశంపా

యను జనమేజయుఁడు గాంచి యతిహర్షి యుడై,
విచయమున వేడఁ, జెప్పం
గను నొరకొనె ముందుఁగలుగు కత కౌతుకమునన్.

106

క. ఘనుఁ డానై శంపాయనుఁ

డ నె జనమేజయునితోడ, నటుఁగొంతేయుల్
మన నేకచక్రపురినొక
దినమున విను చతిథివితతి తెలుపఁగ వార్తల్-

107

శ్రే.గీ. పరఁగఁ బాంచాలపతికూర్మిపట్టి కృష్ణ

కగు స్వయంవర మనువార్త నాలకించి,
ధర్మజుఁడు సోదరులతోడఁ దల్లితోడ
విప్రవేషంబులన్ దాల్చి వెడల నపుడు-

108

శ్రే.గీ. బాటఁ జనుదెంచు బ్రాహ్మణ వరులఁ గాంచి,

యెందుఁ బోయెదరయ్య? యెందేమివిత?

తెలియఁ బలుకుఁడు మాకు నద్విజనరేఖ్య

లార! యను ధర్మజునకు బ్రాహ్మణుఁ డొకఁడు-

109

తే.గీ. పెట్టిపాటుఁడ! విసలేదె వింతవార్త!
 చాటినా రెల్లకడి లేక ధాటిసోఁక
 నాయయోనిజ పాంచాలి కగుస్వయంచ
 రంబు రండంచు మిగుల సంరంభ మెసంగ-

క. అనఃధర్మజఁ డావిప్రని
 కనియె:- నయోనిజగ నెట్టు లాకన్యక సం
 జననమునొందెను? చిత్రము
 విసవలకును దెల్పు మన్న విప్రం డనియె-

సీ. నరునిచేఁ బట్టించి పరిభవించి తనంత
 దోఁబడు విడువగా, ద్రుపదుఁడంత
 దోఁబడు వధించుపుత్రుని బాంధుఁడెఁడఁడు
 సుతఁగోరి మఖము సమ్మతి నొనర్పఁ
 సననాగ్ని నుదయించె జ్వలనసన్నిభమూర్తి
 సహజవర్మకిరీట చాపఖడ్గఁ,
 డతఁ డె ధృష్టద్యుమ్నుఁడతనితోఁ బుట్టె
 బాల సద్గుణజాల భవ్యశీల;

తే.గీ. అపుడె యశరీరి, దోఁబుని యనువు లూఁడు
 నీకుమారుండు; క్షాత రీకృష్ణ నరుని
 పాణిగ్రహియించి మీరెండు వంశములకు
 జరయశంబును గూర్చు భూవర! యనంగ -

తే. గీ. నరున కాకన్య నీయ సంబరము గలిగి
నిక్కుమది నుండె; బాండవుల్ లక్ష్మయింట
మండి రనివిని కాన కింకొండు త్రోవ,
చాటె నీస్వయంవరము బాంచాలుడిపుడు-

113

క. రమ్మా! ద్రుపదుం డధుల
కిమ్ముగఁ ధనమిచ్చు; బ్రహ్మ యేర్పడ నీఘ
లమ్మున లిఖించి యుండిన
కొమ్మను గొనవచ్చు బెండ్లి కొడుకా! నీవే-

114

క. విధి లిఖితమేని యాశీ
ర్విధి విప్రీడు దిద్దునంట విధ్యుక్తమ; స
ద్విధి దక్షిణ నిమ్మనగా
యుధిష్ఠిరుఁ డొసంగె విప్రఁ డొగి దీవించెన్.

115

తే. గీ. వీడుకొని రాత్రిఁ బాండవుల్ విప్రజనులఁ,
గొఱవి దివ్యేగఁ జేబూని నరుఁడు ముందు
నడవ వెనువెన్న నవ్వారు నడచి; దవుల
నాపగన్ గాంచి స్నానార్థ మచటికేగ-

116

తే. గీ. అందు గ్రీడార్థమై సతీ బృంద మొప్పఁ
బరఁగు గంధర్వుఁ డంగార పర్ణ నాముఁ,
డటకుఁజనుదెంచు నాపాండ వాళిగాంచి
యలిగి మార్కొని కడఁగ మై నాడె నిలుల-

117

క. అలకాపతిప్రియమిత్రుడఁ,

దలఁపఁగ గంధర్వవిభుడఁ, దరుణాలతోడఁ

జలకేళినుంటి, గన్నులు

దలకెక్కెనె? రాకుఁ డట్టె తలఁగుఁడు మీరల్!-

118

క. నడురేయి, దిరుగ మానవు

లొడ లెఱుంగరె? సురలు మలయు చుండెడు ప్రొద్దుల్

నడతురె? నచ్చినదారిం

బడిపొం, డే నలుగఁ దొలఁగుఁ బ్రాణములనినఁ-

119

క. విని నరుఁ డాగంధర్వున

కను, సంధ్యలు రేలునడవ నలతులు భయముం

గనుదురు, వీరవ రేణ్యుల

కును వెఱపే? యిది నెపంబె కోపింపంగఁ!-

120

క. అదిరా! మీయవియే యీ

హృద, శరనిధు; లబ్ధసామ్రో? యమరతటిని యి

య్యది లోకసేవ్యయగు! పరు

గదియకు మనఁ గన్నుకుట్టె? కావరమట్టె?-

121

సీ. హరిపాదమున బుట్టి యభ్రగమిని యయి

హరుజటాజూటాగ్ర మధిగమించి;

హిమవన్నగోత్తంగ హేమశృంగమునుండి

యలభగీరథుపూన్ని నితకుడ్గి,

పాతాళమును జూచి భస్మితసాగరు
 లనుదాకి దివి వాసమును ఘటించె;
 త్రిభువన చారిణి, దివిజాది సంసేవ్య,
 మను ముని మనుజు సన్మాన్య ధన్య!

తే. గీ. అఖిల తీర్థాధివాసిని, నిఖిలఘోర
 పాపమోచని, జన్మవి, పరఃగ దీన
 స్నానవిధిః దీర్ఘ నుంటిమో జ్ఞాన హీన!
 వెఱపు లఱపులు చెల్లవు తరలు! మనిన- 122

క. విని గంధర్వుడు గోపముఁ
 గొని, శరతతిఁ గురిసె; నరుఁడు గొఱవినిఁ గోలల్
 దునిమి, యనిల బాణమున, గ
 గన చరుఁ జెఱవట్టి యన్నకడ కేతెంచె. 123

మ. కని గంధర్వుని ధర్మనూతి, మదిలోఁ గారుణ్య మేపారఁగఁ,
 జని యాకట్టల నూడ్చి గౌరవగతిఁ సంభావనఁ జేసి, యి
 ట్లనె:- నీయట్టి డకార్యమూననికఁ జేయఁ వచ్చునే; యేరినే
 మనఁ గావచ్చు? నటన్న సిగ్గున నలం డాధీరుతో నిట్లనుక- 124

క. అనేతు సీతనగముగ
 వాసిలఁ గన్నట్టి మిమ్ముఁ బాండవుల నిటుల్
 జేసితి రోయఁగ స్త్రీసహ
 వాసినగుటఁ; గాము శక్తివచ్చునె తోయి- 125

క. నరుమైత్రిని గోరెద నో

కరుణాకర! ధర్మపుత్ర! క లిగింపు మనన్;

నరుకరము ఖచరుకరమును

సరినొకటిగఁగూర్చె ధర్మసంభవు డంతన్.

126

క. అంగార పద్మఁ డద్భును

సంగతిఁ గని పాండవులను సరస ఫణితి నా

లింగనముఁ జేసి వీడ్కొనె;

గంగా స్నానంబు దీర్చి కడుగొని యంతన్—

127

తే. శ్రీ, విప్రవేషంబులన్ బాండవేయు లరిగి

పట్టణంబుల నడవులఁ బర్వతముల

దాటి పాంచాలపురిఁ జేరి దానఁ గుంభ

కారునింట నడచిరి సౌకర్య మొదవ.

సీ. కడఁక స్వయంవర కార్యార్థ మాపురి

కైనేయఁ బడుచుండె ఘనతరముగ,

రచ్చలు వీధులు రాచబాటలు, సందు

గొందు లాదిగఁ గంటి విందుఁ గొలుప

నెలయించి, పన్నీటి కలయంపిఁ జెల్లించి,

యింపు తావులు గుబాళింపఁ జేసి,

పచ్చతోరణములఁ బందిళ్ళు వేయించి,

విడుదులు నెలకొల్పి వేసవేలు;

శ్లో. పూసిగుళ్లను, వేల్పుల పూజదీర్చి,
యిష్టమృష్టాన్న నై వేద్య మిడఁగఁజేసి,
గృహగృహంబునఁ గడునలంకృతు లొనర్చి
పాలుపుగావించి రిందుని పురము నాగ. 129

శ్లో. ముత్తై పుగుత్తు లత్తమిల, మోహననజ్రమణీఘృణీప్రభా .
భిత్తి కవాటముల్ వెలయ, విశ్రుతరత్నవిలాస కక్ష్యదీ
ప్రొత్తరమై విశాల శత యోజన మైన స్వయంవరప్రయు
క్తోత్తమ మండపం బొక్కటి నొప్పగ నప్పడె కట్టి రప్పరిక. 130

శ్లో. డిగ్గ వసతుల; నీటికిఁ దగ్గవసతి;
భోజనవసతి; తిరుగరాఁ బోవ వసతి;
యున్న, వలసిన, తలఁచిన, కన్న, విన్న-
యన్నివసతులఁ గల్గించి రన్ని యెడల. 131

క. అటఁదృటియుఁ దృటియుఁగడుగిట
కిటయయ్యె స్వజన, పరజనకీర్ణంబయి, యు
త్కటముగ రాఁజొచ్చిరి ది
క్తటములరాజులునుఁ బ్రజలు- తండంబులుగాఁ- 132

క. తనర స్వయంవరమండప
మును దరిసి ముహూర్త మరసి పాలుపుగ నట, నా
సనములు గైసేసిరి తగ
జనపతులు, జనులు, మునులు సన్మానితులై, 133

తే.గీ. ఉత్తియలు వైశ్యశూద్రులు ధాత్రిసురలు,
స్త్రీలు వేర్వేరు చాచులుదీరి రండు;
చందిగాయకనటవిట పృంథమంతఁ
జూపి రవ్వారివిద్యల నేపుమీఱ.

134

క, కరమందుఁ బుష్పదామం
విరవొందఁగఁ గృష్ణ నడవ ధృష్టద్యుమ్నం
పూచాపమూని పక్కనఁ
బరగుచు భూపతులఁజూపి పాంచాలి కనుక—

135

స, తమ్ములు నూర్గురు తనుగొల్వఁ చనరాచు
దుర్యోధనుఁ డతంఁడె తోయజుఁడీ!
కర్ణకుంభజ కృప గాంగేయ ముఖ్యులు,
భూరిశ్రీవాది భూభుజులు వారె!
గాంధారిపతి, జరాసంధ శల్య విరాట
సోమదత్తాదులు చూడువారె!
సారణ సాత్త్వికి సాంబ సంకర్షణ
కృష్ణాది యాదవశ్రేణి యదిమి!
నృష్టిభోజాంధక వీరులు, శిశుపాల
చేకితానాదులు చెల్లివారు!

తే. గీ. జయ జయద్రోణ, భగదత్త చంద్రసేన
వరభగీరథ, శిశుపాల వత్సరాభ
నరులు, వారలు పాండవ వాసుదేవ
పృథ్వీకు; లానేతు శీతాద్రి పతులు వీరె.

అని మఱి ధృష్టద్యుమ్నుఁడు
ఘనాఘన గభీరగర్జగతిఁ గడఁక మెయిఁ
వ్వను లెనఁగ నిక్తటంబుల;
వినఁగ సభాసమలు పలికె విస్తరభణిపిఁ-

167

హానిత ఘన సభామండితులార!
దానమానజ్ఞానధనులార వినుఁడు!
అంతరిక్షమునందు నదిగో యల్లాడు
నింతమీన మొకండు విడక యెల్లప్పుడు!
ఇల జలపాత్ర మామెదురనే యుండు,
కల దయ్యెడ నె కొండగతి విల్లోకండు;
విలుచెంత నలుగులు వెలసె నాల్గొకఁటి,
తిలకింపుఁ డీర లాశీదు బల్ ధాటి!

జలమునఁ గాంచుచుఁ జలియించునట్టి
యల చేవపైదృష్టి యానంగఁ బెట్టి,
విల్లు నెక్కిడి పూన్కి వెలరార వీడ
సల్లెత్తోటిని గూర్చి యలుగులు దాడ
నైదింట నామీను నవలీలఁగొట్టు
నాదంట నే కృష్ణ యలరి చేవట్టు!
నొడఁగుండు వీరులు తొందరపడక
కడుకొని తఱినిఁజేఁ గడచిపోవిడక.

138

తే.గీ. వాద్యములు మొరసె; నాకాశ భాగమందు
 దివిజముఖ్యులు పంక్తుల దీక్షి; రపుడు
 విల్లు నెక్కిడ నొక్కొక్క రల్లనల్ల
 రాజులు ప్రయత్నములు నల్పి రోజమిహ్న!-

139

సీ. వచ్చుల వింటిని దరిసించి యిది పెను
 గొండరా! యని యందె గొణగెనువారు,
 కరముంచి కదలించి తరముగాకుంటచేఁ
 దలవంచి ప్రక్కకుఁ దొలగెనువారు,
 జోకునవచ్చి యట్టాక సోకి పెనంగి
 యటిముటిబడి వెన్న కరుగువారు,
 మోకా లివర కెత్తి మూల్గి ముందోచక
 దిగజాట విల్పుది పగచువారు,

తే.గీ. కడగి మూపు కీలు బెడకె నంచనువారు,
 నొరగి ధరకు మన్నుఁ గలుచువారు,
 వెన్నుఁ గాలుఁ గేలు విఱుంగఁ బొల్లెడువారు
 నయిరి రంగభూమి నవనిపతులు.

తే.గీ. శల్య శిశుపాల వరజరానంధముఖ్య
 భూభుజులు విల్లు నెత్తంగఁ బూని వరుస
 మాష, యవ, ముద్గ, తిల లంత మాత్ర ముడిగి
 నారిఁగూర్పంగ, మోపెట్ట నేరలైరి.

౧౪. నూ నాజగు దుర్యోధను

శూరిణముగ విల్లు నెత్త గడంగెన జయమే

ఘోరిన ఫలిత మతనికే

చేయెడు” నని కర్ణుడాడి చెచ్చెర భనువు- 142

౧౫. తాకి కరంబు మోపి బెడి దంపుగడంకను నెత్తి, నారిని

దేహిని, కూర్చి కోపున, విచిత్రగర్తి సభ కేరికూయ, న

జ్ఞాకను నెక్కిడగ శరము రాక, విభగ్నమనోరథుండునై

వీక నొఱంగి వాగై నట వెన్నకు వింటిభరంబు నోచకే. 143

౧౬. “కుటిలతి, నవమతి నృపులకు

ఘటియింపంగ, ద్రుపదుఁ డిట్లు గలిగించె నిసి!

మఱిమాయ” యని ముసలి తా

నటు విల్ దరియంగఁ బాడ, హరికనుసన్న- 144

౧౭. వారణజేసి; చెంతఁగొని “వావి దలంపవు, భూభుజాళికె

గూరిన దూరువాప నిటు గూడనియింపని కుద్యమితువే!

ఆరయ, కృష్ణచెల్లెలగు నర్జునుపోరచి యిద్ది, యగ్రిజా!

యూజుడు మంచు గర్జమున నూదిన సాహలీ శౌరికిట్లను. 145

జే. గీ. “పాండవులు లక్కయింటిలో మండిరపుడె;

చచ్చిపోయిన నరుఁ డెట్లు వచ్చుమఱి?”

ననినఁ “జావరు పాండవు, లర్జునుండు

గలఁడు గలఁ” డని హరియాడ; నబ్బురమున- 146

తే.గీ. “కలంజ నరుఁ డిల, నేయి?” దను హలికి శౌరి

“ఎందొకా దిందె” యనె; నలులిగులఁ గాంచి

“చూపు మెం”? దన “నొక్కింత సేపు పైపు”

మనె; హలియు చూదవులు విల్లుఁజెరకటైరి.

147

ఉ. అన్నకు మ్రొక్కి మాజ్ఞఁగొని యచ్చుటఁ జూచునుగదా సేయక

నన్న నెఱింగి, బోలెనిడి చయ్యన విప్రసహహామధ్యమం

దున్న నరుండు లేచె సభ యుత్సృకతఁ గనె; శౌరి ప్రేలితో

నన్నకు విప్రవేషధరు నడ్డును చూప రహస్య సంస్కృతఁ.

148

క. “ఇంద” మని సూప విలు నొకఁ

“డందుకుగా, దతఁడు వోపు నల్పాచమసం

బుం దీర్ప” ననె నొకఁడు; సభ

యందు నిలుచునరునిఁ జూచి యందఱునవ్వక.

149

తే.గీ. “కొమ్మఁగని బాపని కదే మొ రిమ్ము పుట్టె;

భూరి భోజనభుక్తిచే బాగరువట్టె;

నేమిగా మత్స్యయంత్రింబు నెంచినాడ?”

తెలియఁ జెప్పరె!” యని సభ కలకలించె.

150

తే.గీ. బ్రాహ్మణకులంబున కితండు ప్రయినఁ దెచ్చు

ననుచు, గెలిచి యశంబును బెనుచు ననుచు;

నేమొ యేపుట్ట నెంతటి పాము గలదో?

యనుచు నందండు గొణగొణ ధ్వనులు సెలఁగె.

151

మ. అటు లా వేదిక డాయ మత్త గజమట్లాతండు విచ్చేసి, యు
 త్కటత్తైలంబననొప్పనాధనువు చేతందాల్చి మోషెట్టి, తా
 నటె యేచమ్ముల మత్స్యయంత్రమును వ్రయ్యకొపేసె, నాధాటిడి
 క్కటముల్ మ్రోసె; నహీంద్రుడూఁగె; సభ యుత్కంఠిచె సంతంత
 తే.గీ. లీలఁగైకొన్నయరవిరి మాలఁ దెచ్చి (కూక- 152

యట్టునునికంతమునఁ గృష్ణ యట్టెవై చె,
 నది సహింపక కౌరవులాది గాఁగ

ధారుణీశులు నరునితోఁ బోరఁదొడరః-

153

తే.గీ. అనిలజుడుఁ గవత్తు మౌఁగున కైరి తోడు;

“తొలఁగు డక్కమ” మని కౌరవులను బడరి

శౌరి యాదవబలముతోఁ జేరెఁబాఁడు,

దుగ్ధదుఁడట్టును జతయయ్యె దుగ్ధినిఁగడఁగి-

154

తే.గీ. శల్యశిశుపాల వరజరాసంధముఖ్య

భూభుజులుఁ గౌరవులఁ జేరి పోరిరెలమి;

ఘోండుపుత్రులు వారల పస నడంచి

చ్రావదిని గూడికుంతిని దరిసి మొక్కి-

155

క. “మే మొక్క” భిక్షుఁ దెచ్చితి

మో మాతా! యనినఁ గుంతి “యువయోగింపుం

డీ, మీరలేవు” రని, విని

యామీఁదటఁ గథను, కృష్ణ నారసి భీతి-

156

ఉ. అక్కట! ధర్మదూరే మిది యాడితి, నానుడి బొంకువోవునే?
 తక్కువ వీరు నాపలుకు; దైన మిటుల్ పలికించె” సాచు లోఁ
 బొక్కెనుతల్లినికే శమన పుత్రుకుఁ డూడడబల్కె; సంతానం
 చక్కికి వచ్చునాహ లిని శౌరిని గన్గొని నాండు నందనుల్ - 157

ఉ. పెన్నిధిగన్న పేదయటు పేర్చి నెదుర్కొని కొఁగిలించుచున్ .
 సన్నిధి జేర్చి సేమకపుఁ బసంగముఁ జేసిరి; రామకృష్ణు లా
 యన్నునఁ గుంతిపాదయుగమంటిరి; యామెయు బొప్పధాతా
 కన్నులఁ జాఱ నల్లరనుగొంటుఁ గ్రుచ్చె ససంభ్రమంబుగన్. 158

క, కౌరవుల దుర్జయంబులఁ

గూరిచి చింతించి పిదపఁ గుంతిహరికన్లు:-

జేరికగ ననుభవింపుం

డి రేవురునంటి సుతుల; కెఱుంగక కృష్ణన్ -

159

క. లోకమునఁ బలువు రొకసతిఁ

జేకొనరే కద, యిదెట్లుఁ సేయఁగవచ్చున్?

నీకంటె గురుఁడు దైవము

మాకుండఁడు చెప్ప మనిన, మాధవుఁ డనియెన్ -

160

క. అది యట్టిద! నీనుడి వో

వదు వృథ; విధికృత్యమిదియ పలు కీటు కెడలెన్;

మది వగవనేల, కాగల

యది తప్పనో! యనుచుఁ జూచె నాధర్మజునిన్ -

161

ఉ. ఆతఁడు శౌరితోడ నను “నమృత! ధర్మముఁ దప్పఁ బోని నా
చేతముఁ గృష్ణిపై మరిగె చేయునదే”మనె; దట్టు నల్పురా
రీతియ మాకు సంచనిరి; కృష్ణుఁడు గృష్ణును జూడ, నామెయొక
బీతి జనించె నేపురను భేదమెఱుంగను మాధవా! యనెక. 162

తే. గీ. దైవ ఘటనంబుఁ దలపోసి, తల్లియాజ్ఞఁ
దలను దా లించి, కృష్ణుని పలుకు నెంచి,
పాండు సుతులేవు రొకకృష్ణ పరిణయంబుఁ
జేసికొననొప్పి, రచికాదు దోసమనుచు. 163

క. అల కుంభకాచ నింటక
హలి హరి వీడ్కొని ననంగ నాపాండవులక,
దెలవాతె నంతకంతకుఁ
గలకలమని కూసె వక్షి గణములు పెలుచక. 164

మ. దృశ్యమం దానిసి నిద్రలేక యిదిపో దుష్పాప్తి! రాకన్నియక
అపనవ్యంబుగఁ గట్టె విపునకుఁ గట్టా! బ్రహ్మ; యజ్ఞేశు సత్
కృపచేబాధునికై గడించితని; యిస్స! పోలునే కాకికే
యపురూపంబగు రత్నహార మని యత్యంతంబుఁ జిఱించు

తే. గీ. కాలముక బుచ్చు దెలవాతె; గాలకృత్య [చుక- 165
ములను దీటిచి, భూషణమ్ముల ధరించి,
వందు లుదయగీతమ్ముల బాడుచుండఁ
గొలువు కూటమ్మునకు నచ్చి కూరుచుండి- 166

తే.గీ. పెండ్లిసన్నాహ మొసరించి; పిలువఁబంచె
విప్రవేషుల నాపాండవేయ ఘనుల;
గజహయమ్ములు, వాద్యముల్ కాన్కలఁ గొని
సచివ పౌరోహితాదు లచ్చటికిఁ జనిరి. 167

క. చని కుంభకాయనింటికిఁ,
గొనితెచ్చిరి పాండునుతులఁ గుంతీ కృష్ణా
ననితలతో నంపలముల,
ఘన మంగళ రసము లెసఁగఁగా విభవమునక. 168

క. నచ్చెడివిద్యము వారిని
మచ్చిగ నెదురేగి తెచ్చి మాన్యంబుగ నం
దుచ్చతరాసనములఁ దగ,
నిచ్చెను గూర్చుండ ద్రుపదుఁ డెంతయుఁ బేర్చెన్. 169

తే. గీ. అచట యదువృష్టి భోజాంధకాది నృపులు
సచివ సామంత హితబంధు సర్వజనులు
నిండు పేరోలగం బుండ, మండపమున
నెలమి మంగళ వాద్యముల్ జెలఁగు చుండ- 170

క. పెండిలి కొడుకును రమ్మనఁ,
బాండవు లేవురును వేదిపై కెక్కంగఁ,
నిండు సభ వెఱఁగుపడె; ద్రుప
దుండున్ మదిఁ జోద్యమంది తుదక్లినియెన్:- 171

ఉ. కానరొ పెండ్లి నెన్నుడను? గానరొ పూత సనాతన కీర్యణ?
గానరొ శాస్త్ర స్వమును? గాదన కీరిటు లేగు రొక్కటన్
బూనిక సాగివచ్చితిరి, పోలునె! యంతిముఁ గొట్టినాతడే
రానగుఁ బెండ్లి పీటటు; ధరామనులార! పరాకు మానరే! 172

క. ఆన; విని నరుడను:- శాస్త్రము
ల నెఱుఁగుదుము, పెండ్లి విధముల నెఱుఁగుదు మో
జననాథ! యన్నలుండఁ గఁ
జనున్న పిన్నలకుఁ బెండ్లి సమ్మత మగునే? 173

క. అన “ నదిమతమగువో రా
జనుసీవేదికకు నగ్రజన్మఁడె మీలోఁ
జను దెంచుత ” మను దుష్పదున
క నెనిటు ధర్మజుడు మృదులమగు వాక్కుణితోఁ:- 174

ఉ. ఓ. అన్న నేన! వీరి ననుజల విడనాడి
సతినిఁ గొనఁగ నాకు మతముగాదు;
కృష్ణ నేగురము వరింపక తప్పదు
మాత యాజ్ఞ యగుట మాకునధిప! ” 175

ఉ. అక్కజమైన యీపనికి నాదుష్పదుం డెటు పాలువోక, తా
నొక్కఁటఁ జూచి పాండవుల “నుర్విని పత్నిశతంబునేని యొ
క్కొక్కఁడు కొంట ధర్మమగు; నొక్కనిఁ గాదని భర్త లేగుర
నొక్కనిఁ గొంట ధర్మమగునే సతికి? మును జూచినారమే!-

క. అసప్తశ శస్త్రాస్త్రులు మఱి

నసుధామరు లీరు! మాటు వలుకఁగ వెఱుఁతుఁ;

నసి మీయిప్పిత మొనరుప

నసమంజస మగుట వెఱుఁతు” నని హరిఁజూచెన్.

177

చ. ద్రుపదుని గాంచి శౌరియను “ దొడ్డవిచారము; భూసురేంద్రులీ

నెఱమిడినార; లెంతకును నేర్తురు విప్ర” లటన్నఁ “గూడదీ

యపకృతి; నీరివీడి మరియాచ నెఱుంగు మఱొక్కతేనికో

నృపవర! పెండ్లి సేయఁదగుఁ గృష్ణ” నటంచు జేయద్రోకుండ నెన్,

క. “అటులగుచో దుర్యోధను

[178

నటునంటి మహిందుఁ డున్నేయాతేనికి నీ

కుటిలాలక నిం” డని యు-

త్కటమతి దుశ్శాసనుండు తానాడె సభన్.

179

తేగీ, అట్లు సభలోన కలకల మగుచు నుండ;

పాండవులు పెండ్లి పీటల నవలకుండ;

నెడఁద ద్రుపదుఁ డు తికమక పడుచునుండ

నచటి కేతెంచె బూజ్యుడౌ వ్యాసమాని.

180

ఉ, వచ్చెడివ్యాసమానిఁగని పాండవులు ద్రుపదుండు మొక్కిల్లుచు

దెచ్చిననానసంబుఁ గొని తెల్పెను “విప్రలుగారు వీరు! నీ

మెచ్చినయల్లుఁ డర్జునుఁడె మీనముగొట్టెను; లక్కయింటిలోఁ

జచ్చుట కల్లపాండవులు ఔవర! వీరలె చూడుమా! య నెన్. 181

చ. ఏని సభ సాండవేయుల సవిభక్తిమతకా గ నె; సంతక నారవృత్తి
సంతి సభాంగణంబు విడి;సంయమి పల్కెను గృష్ణ నేకుకి
కునులు వరింపఁగావలయుఁ గర్మఫలం బిది! ఘాతవశిత త
స్వ నే! నువిచారించి సయమి పుట్టెఁ డధర్మపుండ్రోవఁ బ్రాప్త నే!

పే. చ. యమసమీరణేంద్రాద్వినే యాంశములను [182
సుంతికిని మాదిగ్రికి ముద్దు కొడుకులైరి,
యల యుధిష్ఠిరభీమార్జునులు ననంగ,
సమలసహదేవులనంగ నసంతపలులు. 183

చ. కదరాకతాదు సర్వ లోకంబులకు నేత
సర్వకాలవేత్త శౌరి యుండె;
నతని కెఱుంగరాని యది యెందు గల్గునే!
తానె తెలుపరాదె ధర్మవిధము?— 184

సీ. ఋషి జటులుని పుత్రి యేడ్గురు భర్తలఁ
బొందె సంగముఁ బురాణములు వచించె;
దాతాయణి యనెడు తిబిసికన్నియ దశ
భర్తృకయ్యు పేరునడసె మున్ను;
నీరికి దల్లియే విధియించె నీరీతి
విధిక్రమంబిది,తప్ప వెరవు గలదె?
చనిన పుట్టువునందు ఘనముగా నీకృష్ణ
తపమొనర్చెను సతీభవుని గూర్చి;

తే. గీ. హరుడు పృథ్వీమై వరం బడుగు మనిన
 నేను మారులు “ బతి ” యనె; నీశ్వరుండు
 “ మగలు జన్మాంతరంబున నగుదు రేగు ”
 రని పలికె; నెట్టులది తప్పు నతివ కనుచు- 185

ఉ. న్యాయము మాని చెప్ప హరి యా నన; నాదలఁబాప విజ్ఞులు
 ఆయత ధర్మతత్పరత నాదుప్రదుండు ' నరాయ విష్ణురూ
 పాయ ' యటంచుఁ బాండవుల బాదనరోజములన్ సురాపగా
 తోయము వోయుచున్ గడిగి తోడనె మూర్ధముఁ జేర్చెదీర్థమున్.

క. జానగు హేమాంబరములఁ
 బూనిచి, మణిభూష లెసఁగఁ బుత్రినిఁ గన్యా
 దానముఁ జేసెను దుప్రదుండు
 మానితముగఁ బాండవులకు మహిఁ కొండాడన్. 187

తే. గీ. అవల షోడశ దానంబు లాచరించి,
 యిష్ట మృష్టాన్నములను సంతృప్తిఁ జేసి
 యచటఁ జేరిన సర్వుల నుచితరీతి
 గారవించెను దుప్రదుండు వేఱువేఱు. 188

తే. గీ. వినుము! దుప్రదుండు పాంచాలి పెండ్లిఁ జేసి
 తనరెడు ననర్ఘ్యమణిఖచితమ్ములై న
 భూషణాంబర శయ్యలఁ బొసఁగ నొసఁగి
 యల్లురకు రథగజముల నరణ మిడియె. 189

క, చతురంబోధి పరీత

క్షీతి లక్ష్మీకేఁ మూలమై, విశేషాదరణ

సతి ద్రావిది యత్తను దన

పతులను నేవించె భక్తి భానము పేర్చిన్.

190

క. అరివీర భయంకరులై

పరఁగుచుఁ బాంచాలువీటఁ బాండవు లుండన్

నరసుర దైత్యాదుల భయ

మరయం డాఁతేఁడు; దేశ మది నుఖమొందెన్.

191

మ. అట దుర్యోధన కర్ణ సౌబలులు సౌఖ్యంబొప్పుఁ గాంతేయుటఁ

డుటయుఁ దారలు పన్నుప్రహములునోటుఁజెందుటల్ గాంచియొ

క్కటియుఁ దోఁపక, సైపలేక మదికాఁ క్కబోయి వారెల్ల

క్కటిగా తేనినిఁ గాంచి మొక్కి తలుపంగఁ దమ్మువేర్చేఱుగన్.

క. నుతు నొడికిన్ గొని యాకురు

పతి మిగిలినవారిఁ దగిన పగిదినిఁ గని బల్

హితము మదిఁ బొదల “ నిటురాఁ

గతమెయ్యది? మీరు శాంతిఁ గందురె?” యనినన్- 193

ఉ, అంతములేని భోగముల నందుచు దాయలు మామగారి శు

ద్ధాంతమునందు భార్యసహితంబుగ, బాంధవమిత్రమంత్రి నా

మంత్రులు గొల్వసౌఖ్యముగ మైమఱిపొందుచునుంటఁగాంచి వి

శ్రాంతిని, శాంతిని గొనునె రాజకుమారుఁ డదెన్నఁడేనియన్? 194

క. మాపన్నిచ యహితంబులె

ప్రాప్తై యున్నతినిఁ గూర్చె పగతుర; కపె మా
కాపాదించెను దుఃఖం

బాపాపపు విధవిధాన మది డెట్టినియో?

196

క. రేయిం బగళులు వినురుడు

నీయంఁడ నె యుంటచేఁ బనివడియుఁ గడు ద

ప్రైయుంటి; మిన్ని నాళ్లకు

ఁబొయిప్టముఁ దెలుపఁగా సమయము లభింపఁచెన్.

196

క. విదురుం డావత్తు మను ప

గిది నెఱిఁగియు వీడవతనిఁ; గీడిది యని నీ

హృది నెంచవు; కడుహితునిగ

మదిఁ గను, దేకతమొ? వింతమతమో? వశ్రమో?

197

క. చేదిపతి వృష్టి భోజాలు

యాదవు లాదిక్కువార; లాప్తై దుఃపదుం

డో, మహిత నొసఁగె; బలిసిన

మీఁదట పాధింప శక్యమే శత్రువులన్?

198

శ్రీ అని సుతుం డాడ, నాయంధ వృపాలుండు .

వల్కు:- మీవలె నేను వనరుచుండు;

విదురున కీనాదు హృదయంబుఁ దెల్పుపక

యరయుదు నవ్వని యాత్మగతుల;

వాడు నిజంబుగా వారినే కొనియాడు

దోస్తాదులును మిమ్ము దూఱువారు;

న్యాయ మెట్టుల నున్న నాత్మనందనుని య

భ్యుదయంబుకొఱకె నామది తపించు;

శ్రీశీ. గాని, తమ్ము సుతులఁ గడఁజేయఁగాఁ జాల,

వారు చెడక నీవు బాగుపడవు;

దైవబలము గలిగి తనరారు నావారి

నేమి సేయవచ్చు నింకఁ జెప్పుమ?

199

అనఁగ, దుర్యోధనుఁ డను, యదు వృష్ణి భో

జాంధకు లవ్వారిఁ బొందకుండ;

మృషదుండు వారలతోఁ బొత్తువడకుండఁ

గిన్న నెత్తెనఁ గల్గించియొండె;

కొంతేయ మాద్రేయ కలహంబుదలసూప

భేదంబుఁ దమలోనఁ బెట్టియొండె;

పాంచాలి కవ్వారి పట్ల విరక్తిని

బుట్టింప బుద్ధులు పోసియొండె;

శ్రీశీ. తగినవారిఁ బంచి తఱివేఁచి తగురీతి

బోధఁజేసి లేని పోనివన్ని,

పగలు వారిలోనఁ దగులఁగా రగులఁగాఁ

బుష్పవలయుఁ జతురుపాయములను.

200

క. అన; కర్ణుండను నిటులా

యనుజులలో భేదబుద్ధి యంటదు; ద్రిపదుం
డును వీడఁడలురను; శౌ

రినిఁ బార్థునిఁ బాపనేర్తు రే సురలేనిక?

201

చ. ఇదియు వృథా ప్రయాస మగు; నిట్టి ప్రయత్నము మానుండింక, నీ
యదనును వీడరాదు రిపు నభ్యుదయం బది మేలుఁగాదు, పె
ల్లొదవ బలంబు లెత్తి కొని యొక్క మెయిం జని పూని సోమకుం
జదిపి పృథా సుతాళిఁ గొని చయ్యన నత్తము; శౌరిమీటిక-

క. పాండవుల నండఁ గొనియెద

ముండుము నీ వనుచు నతఁడు నూటడ మాయల్
నిండిన నీతుల గోతుల

దండిగఁ దృవ్యదము వినక తక్కినయేనిక-

202

క. ఎన్నటికైనను బవరముఁ

బన్నంగావలయు నేము వారలు సగుటక

బిన్నట నిష్పడె దానికి

సన్నద్ధుల మగుట మేలు సర్వ విధములక-

704

చ. అన; ధృతరాష్ట్రుఁ డాడు నిజ మట్టిద! యైనను ద్రోణభీష్ములుఁ

మనవిదురాదులుక బలుకు మాదిరి విందము; పోరువారొ; న

ల్లనియెడువారొ? వారినుదు లారయవచ్చును; వేఱయైన బీ

తినిఁదగఁ జూపి; పాండవులఁ దెత్తము భాగము నిశ్చయించునేక. 205

క. అంతరపు గలదు మీకున్

గుంటీసుతపంచకమునకున్; వారు యశో

వంతులు ధీమంతులు, బల

వంతులు; పగలగును పగలు భ్రాతలు మీలోన్— 206

క. అన విని దుర్యోధనుఁ డను

జనకా! నేవెక లి నొక్కొక్క సమరముఁ గోరన్—

మునుమున్నే కనుఁ దెఱచుచు

మను తెన్నటికై న మనకె మంచిదికాదే? 207

చ. బలమును బుద్ధియున్ గలుగు భ్రాతలె! నీతు లివన్నియు సరే!

చెలగిరి మమ్ము మించి, యిది చేటగుఁ గాదొకొ రాజరాజు నా

వెలసిన నాకు? నిద్రియరవే! యొటవే యొటనొంట రెండు క

త్తులు జొనుపంగ? జీవితము దుఃఖదమే మరణంబె మేలుకా!—208

క. “ నీపలుకుఁ గర్ణ పలుకును

నాపలుకును నెఱియ దైవనై మేయమ యేన్;

లోపించు నటుల కాదే

నేపండితుఁ డోపు నిది యిటే యని గీయన్? 209

ఆ. వె. తమకుఁ దోచినట్ల తామాచరించెద

రుర్విజనులు; దైవ యోగముండి

ఫలముఁ కూరఁగఁ దమ ప్రతిభయే యందురు;

భవ్య మెఱిగి నడచు పాక్షిఁ డేడి? 210

ఆ. ఇంక మీర లేగుఁ డీప్రాదై సభదీరి

పిదప దూతఁ బుత్తుఁ బిలువ మిమ్ము;

కలసి యెల్లవారు కలరూపు మాటాడ

ఎచ్చు ” నంచు తేఁడు వారిఁ బుచ్చి-

211

ఉ. అంతనఁ బిల్వఁబంప సభ కందఱురా, విని గుడ్డిరాజనున్,

వితగ “ గిట్టిపుట్టి ” రన విందుము నానుడి, మాకునేఁడు సి

ద్ధాంతము నయ్యెఁ గాండవులు దగ్ధులునై మఱి దోచిరన్న నా

స్వాతము ఖేదమోదముల వారక దాగురుమ్మాత లాడెడున్. 212

క. జీవింప వారు మేలే

మావారే వారు నాఁడు మృందఁగ నగ్నిన్

మావాఁడె చేసె నంటిరి!

దైవంబే చెప్పె నద్ది దబ్బర యనుచున్.

213

సీ. వారలు వీరలు జేరరు దానికై .

యెంతయో వంతఁ జింతింతు మదిని

‘ధర్మోధనుం డన్న దుందుడు కందురు,

కలహాపియుఁడుఁ గాఁడె గాలి పట్టి?

పుట్టె దాయాదుల కెట్టులో స్పర్థలు;

గూర్పంగఁ గలయట్టి నేర్పెఱుంగ,

అనికి ననుజ్ఞ వీ రడిగిరి మీరొడఁ

బడినచో నేనొప్పు వాఁడ నంటి!

ఆ.వె. పెద్ద లీర, నాకుఁ బ్రియమంతులును మీర!
 బలగ మన్న మీర! బలము మీర!
 శత్రువక్ష మెంచి సామ్రాట్టును దలంచి
 కార్యగతుల నాకుఁ గఱపుఁ డయ్య!

214

క అన; భీష్ముం “ డరి నిగ్రహ
 మును సలుపఁగ విగ్రహంబు బుద్ధియ! కుంతీ
 తనయులు మన శత్రువు లఁటె
 మన మొప్పెనె యిట్టివేటు మాటల దూఁటక?

215

క. ధృతరాష్ట్ర పాండు తనయులు
 మతిఁ దలఁపఁగ నాకు నొక్క మాదిరివారే!
 పితృధనమగు రాజ్యము నీ
 నుతులకుఁ బలె వారి సొంత సొమ్మే సుమ్మి!

216

ఆ. వె. పుట్టు గుడ్డి నిన్ను బొందక వారల
 తండికబ్బె ధరణి; తండిసామ్మ
 తనయు లదియ; తండి ధనమున భాగము
 జ్యేష్ఠసుతుఁడ వగుటఁ జెల్లు నీకు!

217

ఆ. వె. తండిలేనివారు తమ్ముని కుఱ్ఱులు
 నీకుఁ బోచుటాప్పు; నీకుమారు
 లకును నాకు నెల్లరకుఁ బాడి; తెగనాడ
 వలదు వారిపాలు వారికిమ్ము.

218

క. తాతల తరతరముల నె

న్నోతలలుగ వచ్చినట్టి యుర్వి నొసంగె

జేతువె యోజన? భిక్షకు

లే తలపగ వారు? నీకు లేదే దయయే?

219

క. అని తత్సత్తుఁ గని“పైత్తుక

మును నీవలె వారుఁ గోరఁజాలరె? లోకం

బను వారిదె రాజ్యం బని,

విను! తడసిన మొదలు చెడ్డ బేరం బిదియా-

220

ఁ. వే. పాడి యుండనిమ్ము; వారును మీరును

చేరి మనుట మేలు; చేర రేని

పిలిచి పా లొసంగి తొలఁగించుకొను మిది

మాకు మతము! నింద మాయు నీకు !!!

221

మ. జనుపాంధుండు నృపుండు గాఁ దగదు శాస్త్రంబిద్ది! యల్లాటనీ

జనకుం బాసి ధరాధిపత్యము ప్రళస్త మొందు నాపాండు; నా

టను, రాజ్యం బవిభాజ్యనశాట నదిచూడఁ మీకురా దేమియుఁ

మనుశాస్త్రక్రమరీతిఁ బాండవుల యీశ్వరమండలేశుల్ సుమీ! 222

శా. న్యాయం బేగతినున్న రాజ్యమిది వత్స! పైత్తుకంబొటయుఁ,

దాయల్ మీరలు స్పర్థలంగనుట సే దర్శించి శ్రేయంబుగా

న్యాయంబిట్టులఁ దీర్చితిఁ సగమురాజ్యం బీరు వారొందుచుఁ

బాయుం డింతట వైరముల్; మనుఁడి సాభాత్మత్వ మేపారగఁ, 223

ప|| 219 పా|| 4 అ|| 3- ౮; ప|| 220 పా|| 4 అ|| 11- ౬;

ప|| 223 పా|| 1 అ|| 8- ౧౧; పా|| 4 అ|| 21- ౮;

క. తనకీర్తి ధరణి నెంతటి

దనుకక విలసిల్లు నంత చాడక నాకం

బున సుఖము లొందు నరుడని

వినిచెడి శాస్త్రాక్తి నింత వినవే యెపుడుక?

224

ఆ. వే. లక్కయిగట వారి లయమొనరింపఁగఁ

గడఁగితి ననునింప గలదు నీకు!

దానిఁ బాపుకొనఁగ; ధర్మపరత్వంబు

చాట నీకు మంచి సమయ మిదియె!

215

క. చిక్కెను పుడిసిట రాజ్యము

దక్కె ననుచు దలఁతొ? వినుము తమపైతృకముక

ముక్కున నూపిరి యుండఁగఁ

దక్కుదురే వారు వజ్రధరుఁ డెదురైనక?

226

స. అస విని కేరి, యంధనృపు నారసి ద్రోణుండు నల్కు “ నిక్కువం

బనియె నదీసుతుండు! సుగుణాధ్యులఁ బొందునుతాళిఁ బిల్వఁగాఁ

బనిచి సకారవంబెసఁగ వారి నిటక వెసఁ దోడితెచ్చి నే

లను సగబా లొసంగి సుతలక సుఖులై మనజాడు భూనరా! 227

చ. ఇదివిని కర్ణుఁ డిట్టులను “ నీగతి మేలె యమాత్యు లిట్టిరే?

ముదిమదిఁ దప్పినారు పెడ బుద్ధులఁ బోదురు; బట్టులట్లులక

ఎదిరిని సంస్తుతింతు; సరియే నరులక దరిఁజేర్పఁజెన్నవా

రిదికద ద్రోహబుద్ధి! ప్రభు భృత్యులచాడి నెఱుంగ రీబుధుల్. 229

క. ఆ మాటకు దోడ్పడను :-

మేమహిషులు; హితుడ వీ పె? మేల్ మేల్ సూతా!

నీమాట విన్న కౌరవు

లేవూదుకొ ముందు తెలియు! నిపుడేటి?" క నెన్.

229

సీ. వారల నిద్రలు వారించి విదురుండు

ధృతరాష్ట్రుతో నిల్లు తెల్పె" నధిప!

లోకోత్తరుండు గంగాకుమారుడు సుమ్ము!

ధర్మజ్ఞుడీ దోణి ధరణిసురుడు!

తథ్యవాదులు నీతి తత్పరుల్ వీరు నీ

హితముఁ గోరెడివార లిది నిజంబ!

దుర్యోధనుడు, కర్ణ దుశ్శాస నాదులు

బాలు రెఱుంగరు మేలుఁ గీళ్లు;

ఆ. వె. లట్టివారి పల్కు లాదరింపకు; దోణి

భీష్ముపల్కులెంచి పిలువఁబంచి

పాండుసుతులఁ బ్రీతి పాటించి సగపాలు

సవని నిమ్ము! బేర మాడవలదు!

230

క. వార లజేయులు స్వయముగ;

నీరుడు పాంచాలుఁ డయ్యె విద్యుము; భుజవి

స్సారుడు ధృష్టద్నుమ్నుడు

వారల వాడయ్యెఁజెనక వచ్చునె వారిన్?

231

క. నలునకు బితయగుహరియే

చెలి, చుట్టము, సచివుడగుచుఁ జేదోడై, వా
రలసారథియై, కార్యం

బులఁ దీర్చెడు సాండుసుతుల పున్నెముఁ గంటె!-

232

సీ,

యమపుత్రుఁ డల్లిన సమరాన నిల్వఁగా
సురపతి యైనను సుక్కువడఁడే?

పేర్చి యార్చిన వీరి వేలదే నభము, భీ
ముం డాజికాల రుదురింఁడ కాఁడే?

మునుకొని ముల్లోక ముల నేనిఁ గాల్పఁడే,
వగఁబూని తెగనేని బాధుడనిని!

గవ లెత్తివచ్చినఁ గలన నోర్తురె మరా
సురయత్న వన్న కేశ్వరులునేని!

ఆ.సె. అట్టిపాండు సుతుల ముట్టి జయంబును

గొనుట మింటిపూవుఁ గనుట సుమ్ము!

బ్రదుకఁ గోరువాఁడు పాండవేయులతోడఁ

దలఁపనగున పోరు కలనునైన!-

233

ఆ.సె. శకునియిక్తి మనకు సమకూరువదు ముక్తి;

కర్ణభుజముక లిమి కాదు బలిమి;

నీతనయునిపాటు నిజకులానికె చేటు;

పొందుటొప్పు వారి పోరుతప్ప!

234

క. అది విని ధృతరాష్ట్రుడు తన

మదిఁ దాచుచుఁ బల్కు “మీదు మనసు నెఱుంగఁగా

నదనిది యని యడిగితి నే

నవయుడనే పరుల పంచ ననుఁగులఁ ద్రోయన్?— 235

క. నృద్ధులు వయసున గుణమున

నృద్ధులు, కురువంశమునకుఁ బెద్దలు, తగవౌ-

బుద్ధులు సెప్పితి; రాజ్ఞా

బుద్ధుడ నే నింక మీదు పనుపొనరింతున్.” 236

క. అని ప లికి సభాముఖమునఁ

దనయులు విన, విదురునకు నతం డిడెనాజ్ఞన్-

జని పాంచాలుని వీటికిఁ

గొనితే బాండవులఁ బృథనుఁ గోడలితోడన్. 237

చ. విదురుడు వెంటనే ధృష్టదు వీటికిఁ దేరునఁ బోయి చేరె; నా

యదనునఁ బాండవేయులు మురాంతకుడుఁ దృప్తుఁడునున్సభా

సదనమునందు నుండఁగని సర్వులకున్ మణిభూషణానభుల్

విదురుఁ డొసంగె; ఛారలతి ప్రీతిని నాతని గారవింపఁగన్— 238

క. కొని యాసనమును, దేరం

గని యాసభఁ, బాండుసుత్తులఁ గని, తనచూడ్కుల్.

తని వొంద శౌరి యానన.

ఘుఘుగని, యతఁ డాడు దృష్టదు మోమును గనుచున్. -239

మ. బలవంతుండవు, భాగ్యవంతుండవు సద్వంశంబు శీలంబుచే
 వెలయంగన్న మాహానుభావుండవు! నీవియ్యంబు చేకూరి ని
 స్తులహర్షంబునఁ బొంగువారు ధృతరాష్ట్రుండున్, నదీనందనుం
 డలకుంభోద్భవుండున్, గృపుండు, మది నత్యంతంబు నుర్వీశ్వరా! 240

ఉ. ఎన్నిదినంబులో గడచె నిష్ట సుతాళినిఁ బాసి, కాంచఁగాఁ
 గన్నులు కాఁకరేగినవి, కౌగిలి కాత్మఁ దపించు చుందు? నీ
 వన్ని గ్రహించు కోవిదుండ, వల్లురఁ గుంతినిఁ గృష్ణుఁ దోడితే
 నన్నిటఁ బంపినారు! జన నాయక వేగననుజ్ఞ నిమ్మనన్. 241.

క. నాకూఁతు నిచ్చినంతన
 యాకురుపతికంటె నాప గాత్రజు కంటెన్,
 నీకంటె గురుని కంటెను
 ఈ కాంతేయులకు నేన యెక్కుండె విదురా? 242.

క. మనయందఱ కంటెను నీ
 వసజాతుండె పాండవులకుఁ బ్రాణంబగుటన్,
 ఘనుఁ డతని పనుపు హిత మని
 యనె ద్రుప్రదుండు; వాసుదేవుఁ డంతటఁ బలుకున్- 243

క. ఏవార లేమి సేయుదు
 రీవిదురుండు దండనుండ నీపాండవులన్,
 ఆవంత చింత సేయకుఁ
 డీ వీరికనంగ; ననియె నిటు ధర్మజుండున్- 244

క. కురున్మధ్యఁడు భీష్ముండు, వి

దురుఁడుక, ధృతరాష్ట్రవిభుఁడు, ద్రోణదఁడు, గురుఁ, డి
గురు లటఁ జేరఁగ నొప్పిరి;

మురహరి త్రిజగదురుండు ముదల నొసంగెక-

216

సీ. అనుమాన మిడ నేల నని, వారి వీడ్కొని

తమ్ములు, తల్లియు, చౌడదఁడును,

హరియు ధృష్టద్యుమ్న పరివారములు చన

వెంటరాఁగదలి య భీష్ట మొప్పు,

మణిరథారూఢుడై చనిచని కొన్నాళ్ల

కాహస్తినావతి కరుగుచేర;

విని ధృతరాష్ట్రుండు భీష్ముండు ద్రోణుండుఁ

గృవుఁ డాదిగా నెల్ల రేపఁబెంచి,

తే.గీ. యెదురు నని తెచ్చి పురమున నెంతయేసి

యత్సవంబుగఁ బ్రజలునత్యుక్తుకమున

వెంట నరుదేర, వారల విడిదిఁ జేర్చ,

లలినిఁ బాండవు లచ్చోట నిలిచి రెలమి.

246

క. అని వినిచిన వైశంపా

యను గని జనమేజయుండు హర్షముతోడెక

వినమితశిరుఁడై, చెప్పం

గను వేడెను ముందునడచు కళ కురుకమునక

247

ఆదిపర్వము, తృతీయాశ్వాసము, సంపూర్ణం

అశ్వత్థ భారతము.

అ ది ప ర్వ ము.

చ తు ర్థా శ్వా స ము.

క. శ్రీపయితా! తిదశార్చిత
పాదా! శ్రితవరద! ధర్మపాలన! శుభదా!
వేదవినోదన! దుర్జన
భేదన! శ్రీరాయదుర్గ వేంకటరమణా!.

1

* ధృతరాష్ట్రుడు పాండవుల కర్ధరాజ్య మిచ్చుట *

క. ఘనుఁ డాజనమేజయన్యపుఁ
గని వైశంపాయనుండు; గజపురిఁగృష్ణం
డును బాండవు లుండఁగ;నొక
తినమున సభదీరి యిట్లు ధృతరాష్ట్రుఁ డనుట-

2

క. సాక్షులకు సాక్షి యీశ్రీ
వత్సుడు హరిసాక్షిగాఁగఁ బాండవులకు నే
నీక్షితి సాబాలిచ్చితి,
సాక్షులు వినుఁ డెల్లవారు సభ్యులు మీరల్.

3

క. అని సంతోషమున యమ

తనయునిఁ బట్టంబుఁగట్టి తమ్ముల తోడఁ

జను డింద్రప్రస్థంబున

కనఁగా, సభమోసె జయజయ నినాదంబుల్.

4

మ. ధృతరాష్ట్రానుమతిఁ యుధిష్ఠిరుఁడు, శ్రీకృష్ణుఁడు, తోబుట్టువుల్,
సతియ్యమాతయుఁ దోడరా; నురనదీ జాతుండు, ద్రోణుండు, బం
ధు తతుల్, దీవన లియ్యఁగాఁ, విదురుఁడెంతోప్రీతి వీడ్కొల్పునా
తత సరంభముతోడఁజేరెనతఁ డింద్రప్రస్థమున్ వేడ్కతోన్.

క. వ్యాసానుమతముచే నట

[5

వాసమునకు దగినచోటఁ బద్మాక్షుఁడు తా

శాసింప, మయుఁడు గట్టెను,

వాసవ నగరోపమాన భవనంబొకటిన్.

6

శా.మిన్నొత్తంగల కోటలున్, శరనిధిన్ మేటిల్లు ఖేయంబులున్,

బౌన్నత్యంబున శీతశైల శిఖరా లక్ష్మింపు సౌధంబులున్,

విన్నతంజను వజ్రగోపురములున్ వీధుల్ మహావాటికల్,

చెన్నైయున్న హృదంబులున్ సరసులున్ జెల్వారు నవ్వీటిలో. 7

క. ఆపురి రవిచంద్రులగతి

నాపుట గుడిగోపురములు, నాసరినుడుమన్

దోపడి యెడమై నడచుట

చూపడు నేటికినిఁ దివినిఁ జూచితిమేనిన్.

8

క. రహిమై రాట్సుత్త లండగఁ

పహతహపడ; మేడ లెక్కి చాదులు చేతం

గ్రహియించుట, రవిచంద్రుల

గ్రహణం బనిరంతె! వేఱు గ్రహణము గలదే?

9

సీ. సాలభంజికతను, స్త్రీలను నాపురి

గురుతింపఁ గారాదు మరునకేని, -

పెన్నెల యిది యని, వెలది న వ్విది యని

తెలిసి చంద్రుండైనఁ బలుకలేడు,

కొక్కారు మెఱుఁగిది, కుల్కుకల్కి యిదంచు

వరుణున కును జెప్పఁ దరముగాదు,

వీణాస్వన మిదంచు, వెలదిగాన మిదంచు

నారదునకును గా దారయంగ,

జే. గీ. చిలుకపలుకును జిన్నారి చెలువపలుకు,

వలపు చెలిచూపుఁ బూవిల్తు వాడితూపు,

ముద్దుశశిమోము మురువగు ముగుదమొగము,

తలఁపఁగారాదు సృష్టికర్తకును నచట.

10

క. సింగారమె పురియయ్యెనొ,
 బంగారపువాన కురిసి బలిసెనొ? నిధులు
 పొంగి నవరత్న రోచులు
 చెంగున నట వీచెనేమొ? చెప్పదరమే ?

క. ధనవంతులు, గుణవంతులు,
 ఘనదాంతు లుదారమతులు గణనీయ గతుల్
 : మనెదరట మగలు; సాధ్వీ
 : మణు లానగరమునఁ గల్గు మానిను లెల్లఁ.

సీ. పతిభక్తి, పితృభక్తి, భ్రాతృ మాతృ స్వామి
 భక్తి, సజ్జన సాధుభక్తిఁ గలిగి,
 అతిథి యభ్యాగత, హిత, సతి, సుత, గతి
 హీనులందు సమాన హితముఁ గలిగి,
 దానధర్మములందు జ్ఞానమానములందు
 నీతినిష్ఠలయందు నెనరు గలిగి,
 కమనీయ ధర్మార్థకామ మోక్షములందుఁ
 గల్పనైన మూఁడుని కన్నుగల్గి,

తే. గీ, ఇహసుఖములందు మదిని నిస్పృహను గల్గి,
 పుత్రపౌత్రాభివృద్ధినిఁ బొందఁ గల్గి,
 నిత్య శోభనములు గల్గి ప్రత్యహంబు
 వెలుగు చుండుదు రాపురిఁ గలుగు జనులూ,

మ. ఫలపుష్పంబులతో వనావళులు విభ్రాజిల్లు నెక్కాలమున్;
 ఇల ముక్కూరులు బండు వృషికలుగున్ వృష్టల్ నడున్ బైరువ
 చ్చలశోభిల్లు వసుంధరాతలము నిచ్చల్; జారచోరాది దు
 స్కులుషుల్ గల్గ; రకాలమృత్యువులు రోగంబుల్ జొరకజోవటన్

క. ఆరభటి శరధియగు పుర

ఘోరార్భటి మించ మీట గుణము సృవనుతుల్;

ఆరెంటిని వేదాధ్యయ

నారవముల మాటువార లాపురివటువుల్.

15

క. నణిజులు చేటలఁబెట్టఁగఁ

దృణమటు పోదోయఁ గాంచి; తెలివిని శూద్రుల్

మణుల గవాక్షులఁ బోతు ర

గణితంబుగ ద్విజులయిండ్లఁ గనుఁగొని నిశలన్.

16

క. అది యింద్ర పస్థపుర

మృదియే తనరాజధానియై రహియింపన్

అదిరా! యని జనులు ఘనులు

మది మెచ్చ యుద్ధిష్ఠిరుండు మహిఁ బాలించెన్.

17

క. శాత్రువులఁ బోరిగెల్పుట

క్షాత్రింబే! యనఁగ, ధర్మసంభవుఁ డెలమిన్

ధాత్రినిఁ బాలించెను ని

శ్వాతివముగఁ దా నజాతశత్రుబిరుదుతో.

18

ఆ. వె. ఇట్లు కొంత కాలమేగఁగ “నారదుఁ
డింతలోనె వచ్చునిటకు, నతని
వాకులట్లు మీరు వర్తింపుఁ” డని పాండ
వులకుఁ జెప్పి శౌరి వోయెఁ బురికి.

19

క. తనవోయిన కొన్నాళ్ళకుఁ
జనుదే నారదుఁడు నెదురుసని పాండవు లా
మునిఁ దేచ్చి యర్ఘ్యపాద్యము
ల నిడ సుఖాసీనుఁ డగుచు లలినాతఁ డనెఁ:-

20

చ. పరతర ధర్మమూర్తులరు పార్థివచందుల రిట్టిమీకు నే
గుర కొకధర్మపత్ని సమకూరెఁ బురాకృతముంట; మీకు నీ
తరుణికతంబ విప్రీయము తార్కొనఁగూడదు; మున్ను భ్రాత లి
ర్వురుఁ దమలోనఁ బోరి చనిపోయిరి కాంత కతంబ వింటిరే? 21

సీ. సోదరుల్ సుందోప సుందులు దైత్యులు,
ధాతను మెప్పించి తపమొనర్చి;
పరులచేఁ దమకెందు మరణంబు గల్గని
వర మొండు వడసి గర్వమున, నరుల
నురల మౌనుల నెల్లఁ బరిభవింప దివిజ
లజనితో మొఱి లిడ నతఁడుఁ దోడ
మఱున కాజ్ఞాపింప మయుఁడు తిలోత్తమ
యను సతిఁ సృజించె నాక్షణంబ;

తే. గీ, తిలసమా నాణు మణికోటిఁ దిద్దితీర్చి
తను వొనర్చుట నది తిలోత్తమ సమాఖ్యఁ
దనరె; జనిఁ గాంచి తోడన ధాతసభకు
సతి ప్రదక్షిణమును భక్తిఁ జలుపుచుండ- 22

క. మొలిపించె నలున నలుగడ
నలు మొగముల నింతిఁగాంచ; నాకేసుఁడు మై
నిలువునఁ గనులు వడసె ననఁ
జెలిస్తోబ గే నొక్కనోటఁ జెప్పంగలనా ? 23

క. మొగ మెల్లఁ గన్నుగా మును
లొగ్గిఁ జూచిరి; తెప్పవాల్పు నొల్లక దివిజల్
తెగి కనిరి; షణ్ముఖుఁడు గో
ముగఁ గనె; గనెఁ బేసికన్ను మూసి హరుండున్. 24

ఉ. ఇంటి ప్రదక్షిణంబు ముగియించి విధాతకు మొక్కి నిల్చినన్
గాంతనుగాంచి యాతఁ డను “కామిని! సుందుని వాని సోదరున్
భ్రాంతులఁజేసి వారలకు వారనివైరముఁబెట్టి దాన వా
రంతమునొందఁజేయుము మదాజ్ఞ యిదే” యని తన్వించినన్.

క, సుందరి చని వింధ్యాచల
మందున నివసించుచున్న యసురవరుల నా
సుందోపసుందులను గనె,
నిందుముఖని గాంచి యెడఁగి లెఱుంగక వారల్- 26

౧. ఒక కంచమునకు గుడుచుచు

నొకమంచముపైఁ బరుండి యొక మందిరమం

దొకపంచ నుండి మనువా

రొకయుదరమునుండి పండి యూజినవారల్

క. ఈ కాంత నాది యని యొకఁ,

డీకామిని నాది యనుచు నింకొకఁ డిటులక

వాకాడి యిరువు రొక్కటఁ

దాకిడి చేకొనిరి నారి దక్షిణకరమున్.

క. “నవమోహిని! మాయీరువుర

నెవరిని పరియింతు సెప్పవే!” యని యన, నా

వువుఁబ్రేడి మీర మీలో

నెవఁడు వొడిచినిలుచు వానినే యని యనినన్ —

గీ, తగులుచడి వార లొండొరుల్ తద్దప్రాద్దు

లొడఘలెఱుగక పోరిరి కడిదిగడఁగి

కడకు మడిసిరి యిరువురు కఠినముష్టి

ఘాతనిగ్ధాతములను నానాతికొఱకు.

క. కాంతలు కారణముగ మతి

మంతులునున్ జెడుదు రగుట, మఱి మీరు సుధీ

మంతుల రొక్కసమయ మీ

యింతికిఁ గాఁ జేసికొనుటయే యొప్పును నాన్.

సీ. నారదుపల్కు విచారించి పాండవుల్
తగునంచు దమలోనఁ దలఁచి, వారఁ
లొక్కొక్కరితోడ నొక్కొక్క యేడుగాఁ
గృష్ట వేర్వేరు గృహములందు
వరుసగానుండ; నెవ్వని యింట సతియుండు
మఱినల్పు రచ్చోటి కరుగకుండ,
నెఱుంగక చొరునాతఁ డెఱిగి ద్వాదశమాస
ములు తీర్చి నేవల సలిపి విదప

తే. గీ. వచ్చునట్టుల నమ్మునివర్యు నెదుర
నమయమును వార, లేగురు స లిపికొనిరి,
నారదుం డేగెఁ; బాండుకుమారు లెలమిఁ
బుడమి నేలుచుఁ గాలంబుఁ గడుపుచుండ-

32

క. ఒకనాటిరేయి బాంధు
నికటమునకా గూకవినికి నేర్పరుగఁ జనగా
నొక విప్రుం డనె; ధేనువు
నొకముచ్చదె కొనుచువోవు నోము” మటంచుకా.

సీ. గోరక్ష భూసురుగో డుడుపుటయను
మొచ్చుధర్మములుగా నెంచి మదిన్
చనవిల్లు ద్రావదీ ధర్మజుల్ పండిన
యింట నుండులఁ జింతినిలఁ జేసి

యెట్టకేలకు లోనికేగి విల్లమ్ములఁ

గొనివచ్చి యాద్విజుఁ గూడిపోయి

ముచ్చు వధించి విప్రునకిచ్చి గోవును

ధర్మపుత్రునిఁ గాంచి తనదు సమయ

గీ. భంగ మొనరించినట్టి యా పగోది వినిచి

వేడెఁ దాఁదీర్థ సేవన మాడఁబోవ;

ధర్మజుండాడె ధర్మతత్పరత సల్పు

కృత్యము లె వేని పరతర కృత్యము లని.

34

గీ. నుడుగు జరుపనిచో నచ్చునడి యటంచు

నడికి మేలగు మృత్యుయంచు నుడివి పార్థుఁ

డన్న యానతిఁ గొని, తోడ నననిసురులు

రౌగ వేగమ తీర్థయాత్రలకు పెడలె.

35

సీ. అఖిలపురాణేతిహాసముల్ వినిపించు

విప్రులచదువుల వీనులిడుచు,

ధరణీసురేంద్రులఁ బరమయోగీంద్రులఁ

గని మ్రొక్కి వారిదీవనలఁ గొనుచుఁ,

దీర్ఘంబులాడి నదీతోయములయందు

జ్ఞింహోదకంబులఁ బితల కిడుచు,

నాగమోచితవిధి భూగోహిరణ్యాది

దానముల్ భూసుర తతికి నిడుచు

గీ. నిత్యనైమిత్తికములందు నియతిఁ గొనుచు
నతిథి యభ్యాగతుల హితమలరఁ గనుచు,
నిష్టమృష్టాన్నములఁ గోల నిడుచు నడచి
తీర్థయాత్రలఁ బార్థుండు దివిరిసలిపె.

౩6

మ. ఒకనాఁ డాతఁడు స్నానమున్ జలిపి విధ్యుక్తంబుగా నాపగా
సికతోర్న్వీసలి హవ్యకవ్యము లనుష్ఠింపఁగనన్, నాగక
న్యక క్రీడామతివచ్చి పార్థుఁ గనికన్నారంగ; సూనాస్తుచే
వీకృతాంతశరణాత్నయై రమణి నిర్విణ్ణాకృతిన్ నిల్చుచున్- ౩7

ఉ. “మారునిగేరురూపము సమాప్తములేని విలాస వైఖరిన్
చేరలుమీఱు గన్నులును శీతకరున్ నగుమోము గల్గు, శృం
గారమనోహరాకృతిని గంటి నటంచని, యింద్రజాల వి
ద్యారభటిన్ నరున్ గొనుచు నంతిపురంబును నారి చేరినన్:- ౩8

గీ. అతఁడు వీడక యగ్నికార్యంబుఁ దీర్చి,
కట్టెదుటనిల్చి కనుసతిఁ గనుచు నగుచు:-
జాన! నీవెవ్వ రింతటి నాహసంబు
నేలఁ జేసితి? వనఁగ నబ్బల యనియె:-

౩9

క. పేర నుఱూపిని, నాగకు
మారిని, గౌరవ్య సుతను; మనసిబుచ్చేతన్
పేరేపితనై తెచ్చితి
గూరిమి నను నీన యేలుకొమ్మన, నరుడున్:-

క. ద్వాదశమాసిక మగువృత

మేఁ దవులుచుఁ దీర్థసేననేచ్చఁ జరింతుఁ,

నీదు మనోరథ మేగతి

నేఁ దీరువనేర్తు? ననిన నింతి వచించెఁ:-

41

క. నిన్నెఱుఁగుదు; మానాగుల

కన్నెలు నీయశముఁ బాటగాఁ బాడంగా

మున్నెఱుఁగుదు; ద్రౌపదికై

కొన్నవృతం బెఱుఁగుదాన, గుణరత్ననిధీ!-

ఆ. కారణాంతరమునఁ గై కొన్నవృతమును

బ్రహ్మచర్య మనఁగఁ బాడికాదు;

సకలధర్మములును జాలవందురు ప్రాణ

దానమునకు నాకు దాని నిమ్ము!

43

క. అని ప్రార్థించు నుఁబాపిని

గని ప్రేమఁ దదీప్సితమును గడదీర్చెను, నా

ననితకు సద్యఃకాలం

బున ననిరావంతు డనెడు పుత్తుఁడు వొడమెఁ.

44

క. ఆరాత్రి చన; నులూపియె

చేరువఁగాఁ బాగుఁ డపుడె చేరెను గంగా

తీరము; తనతోవచ్చిన

వారగు భూసురుల కెల్ల వార్తను వినిచెఁ.

45

అతఁ డటనుండి బ్రాహ్మణులతో నైమిశా
 రణ్యంబుఁ జొచ్చి నారాయణుఁ గని
 తరలి యందుండి యుత్పలిని నా గౌళికి
 నందన, నపనందనలను గాంచి,
 గయ గంగలఁ గని, గంగావార్ధి సంగమం
 బును డాసి చని త్రేత్రములను గనుచుఁ,
 బోవుచుఁ బోవుచుఁ బూర్వసాగరతట
 ముననుండు పురుషోత్తమునకు మొక్కి,

గీ. దరసిచని మహేంద్రగిరి, గోదావరిని గని
 తరలి భీమేశ్వరమును శ్రీగిరినిఁ జూచి,
 తిరిగి దక్షిణ సాగరతీరమెల్లఁ
 గాంచి కావేరి శరధిసంగమముఁ గడచి-

46

చ. ముఖికొని పోయిపోయి పదుమూడగుమాసమునందుఁ జేరెదా
 మణిపురమన్న పట్టణము; మాన్యుడు తత్పురరాజు చిత్రవా
 హనుఁడు సమాదరించె నరు; నా ప్రభుప్రతినిఁ గాంచి కోరు న
 ద్దునునకుఁ చిత్రవాహనుఁడు చూపి తదీయ తనూ విలాసిని-47

షు. ఇది చిత్రాంగదనామకాత్మసుతయిదేవుత్కుడుబుత్రియ
 ఇదిమానంశపరంపరాగతము నుమ్మీ! యొక్కరే పుట్టుట,
 టిదిమామంశము నిల్పఁగాఁ జనును; నట్లీకాంత కీయుంకు వీ
 యఁ దలం తేనిఁ గుమారి నిత్తు ననఁగా నట్లాప్తి పెండ్లాడుచు-

ప|| 46 పా|| 9 అ|| 2- 0; అ|| 15 రిఁగని;

ప|| 47 పా|| 1 అ|| 2- ను; ప|| 48 పా|| 3 అ|| 4- వం;

క. హరుషమున సతియుఁ బతియునుఁ
 బరఁగుచునుండంగ బభ్రువాహనుఁ డనఁగన్
 వరసుతుఁడు గలిగె; వారల
 నరుఁ డట విడిసాపె ముందునానాయాత్రలో. 49

క, దారిని బోవుచుఁ గాంచెను
 భారద్వాజాది తీర్థ పంచక; మందున్
 నీగాడదలఁచి దూఁకెను
 సారామలభక్తి నవ్యసాచి ముదమునన్. 50

ఉ. ఒక్కొక్కతీర్థమందుఁ గల యొక్కొక్కగ్రాహము తాఁకి పట్టఁగా
 నుక్కఱఁ జంపెఁ పార్థు; డవియొప్పుగ నచ్చరలై ముదంబుతో
 మొక్కుచు “పాపమోచనముఁ బొందితిమేగెద” మంచుఁబల్కి తా
 రక్కడినుండి నాకమున కభ్రపథంబున నిర్గమింపఁగన్. 51

క. ఆకడ విడివడి చనిచని
 గోకర్ణముమీఁద దారిఁగొని పశ్చిమ ర
 త్నాకరముదరిఁ ప్రభాస
 ప్రాకటతీర్థంబుఁ జేరి పార్థుండంతన్ - 52

♦ సుభద్రా పరిణయము, ♦

క. ద్వారక తీర్థమునకుఁ
 జేరువ నే యుండు పెరిగి (శ్రీ)హరిఁ జూడం
 గోరి; తిలోత్తమ సొబగును
 మీరిన దని విని సుభద్రా మీది మమతచే- 53

క. చూడఁగ సతిముసువును, బలు

కాడఁగఁ బ్రియమూరఁ, బెండ్లియాడి యిరువురఁ
గూడుచు నాలుం మగలుగ

వేడుక సంసార సౌఖ్య వీచులఁ దేలఁ-

54

చ. ఎవడి దలపోసిపోసి యెటు మార్గముగానక దేవదేవునిఁ

నవఁజుని సర్వరిక్షకుని సర్వనియంతసు నాక్షిసాక్షి, శ్రీ
ప్రదు, మఘవాచ దేవగణ ఎందితసాద సరోజ, భక్తి మై
మదిసిఁ దలంప నట్టునుఁడు, మాధవుఁ డచ్చట నిలెప్ప ముండటఁ.

గీ. భూరి జవతపముల నేండ్లు బూండ్లుఁ గొలువ

సుర మునులకేనిఁ గనరాని పరముఁ డట్టె

ఫల్గునుం జెంచు మాత్రానఁ బాటినచ్చెఁ

బాధగత జన్మనరతపః ఫలమా గాడె?

55

క. వచ్చి హరి నరునిఁ గొఁగిట

గుచ్చుంగ, నెద నట్టె చొక్కుఁ గొనఁజెను నావి

వ్యచ్చుం; డది కని కృష్ణుఁడు

పుచ్చెను ధారలుగఁ గనుల మోదాశువులఁ,

56

క. తాఁ దేరి నరుఁడు హరిఁ గని

“ద్వాదశ మాస వ్రతంపు ఫల మిది మీశ్రీ

పాదయుగము దర్శించితి

నాదునుహ భాగ్య మేమొ నారాయణ” నాఁ.

57

చ. ముసిముసినవ్వి శౌరి యను ముద్దులముచ్చటలాడ నెంచితో?
 పొసఁగె సుభద్రయోగమది! పున్నెము చాలఫ లించె తీర్థయా
 త్ర సలుపు కారణంబుమెయిఁ దాలుపుమా జడదారి వేసమున్
 సుసమయ మిద్ది ద్వారకను జొత్తము మానివి కమ్ము రమ్మనన్ 59

ఆ. మాధవుండి దేమొ మర్శొక్తులాడెడు
 నామనంబు నరసి నాఁడో? సర్వ
 మెఱుఁగువాఁడు నన్ను నెఱుఁగఁడే? భ్రాంతి నా
 కేల జరుగుటెల్లఁ గృష్ణలీల! . 60

క. యతి కమ్మనె నేకతమో?
 మతిచలనము మానుపించు మతమో? వ్రతమో?
 సతిశుద్ధాంతముఁ జొరనగు
 యతికే యని తెలుపుపథమొ? హరి కది హితమో? 61

క. ఉడుగక యాతం డెటువలె
 నడపిన నటు నడచువాఁడ నాకేమిటి కీ
 గొడవ యని కపటయత్నియై
 వెడలెను నిశ్చింత నరుఁడు వెన్నునివెనుకన్. 62

ఉ ద్వారకచెంత రై వతక పర్వతరాజముఁ జేరి రాత్రి న
 వ్యారట నిద్రఁ జేసిరి, ప్రభాతముకా నరుసందెడించి వేఁ
 జేరి పురంబు రై వతక సేనకుఁ గృష్ణుఁడు చాటఁజేసినన్
 జారులు సంభ్రమం బెసఁగఁ బర్వతయాత్ర కుపక్రమించుఁడు 63

క. యదు భోజాంధక వృష్ణులు

సుదతీ సుత సహితు లగుచు సుఖయానములం

దుఁ దనరుచుఁ జనిరి; యాన ని

నదములు చదలంఁజె వాద్యనాదము లొజలెన్.

64

క. సారణ, సాత్యకి మొదలగు

వీరనరులు యదుకుమార విత్తితిఁచు హలియున్.

శౌరియు వేర్వేరుగ రథ

వారములఁ జనిరి వార్ధి పఱతెంచెనొ నాన్.

ఉ. అందఱికిన్నముం దఱిగి యందల మాదఱి వీడి, దేసకీ

నందనుఁ జానగాంతరమునన్ దనుగాచెడు క్షీణితోడుతన్

బొందుగఁ జేరి గేరుచును, ముచ్చటలాడుచు మానివేష మిం

పొందె నటంచు నవ్వుచు మహోత్సుకతన్ విహరింప నచ్చటన్. 66

ఆ. హలియు మిగతవార లాఁగిరి వేరొక్క

నెలవునందు డిగిరి; చెలులతోడ

సల సుభద్ర గిరిని నర్చింపఁగానచ్చె,

హరియు నరుడుగూడియాడు కడకు.

67

క. అంచలపిండులొ? బిసుసుల

సంచుల ముట్టింప నెగసి చను మిగుగురులొ?

పంచాయుధుఁజేజీలొ?

మించులొ, నా వచ్చుచున్న మెలఁతల నడుమన్-

68

క. సురుచిరమణి కంకణ నూ

పురకింకిణి కుచవిహార ముక్తాహారో

త్కర కాంచి ఘంటికా సు

స్వర సూచితమై సుభద్ర వచ్చె నచటికిఁ.

69

ఉ. ఉల్లము పల్లవింపఁ గను లొక్కటమూతలువార నిగ్భ్రమం
బల్లనఁ బైకొనంగ నరుఁ డాహరినెచ్చుపు గోష్ఠిమాని, మో
మెల్లను నేత్రయుగ్మముగ నింతినిఁ గాంచి సుభద్ర నిక్క మీ
పుల్లసరోజనేత్ర యని పొంగుచు విస్మయమందు చుండఁగఁ 70

ఉ. కామవికారుడైన నరుఁగన్గొని వెన్నుఁడు వెన్నుఁ దట్టి “మా
స్సాములవారికన్ను యదుబాలికపైఁబడె మేలుమేలు! క
న్నాము విరాగితత్వమును” నా, నరుఁ డొదల వాల్చినిల్చె, సు
త్రామజుఁగొఁగిలించుకొని తామరసాక్షుఁడు పల్కునర్కిలిక. 71

క. ఓడకుము నీయభీష్టముఁ

గూడంజేయంగనుంటిఁగ్రాతుకకు మని తా

నాడఁగ; బలదేవాదులు

నాడకు రా, దవులఁగాంచి హరి తక్షణమే-

72

క. కొఁగిటిపార్థుని విడి, యటె

సాగిలిపడి నరునిపాద జలజముఁ బట్టెక;

వేగమ చని హరిఁ గని, హలి

చాగిలెను యతిపదముల సాష్టాంగముగఁ.

73

ఆ. మొక్కినిలిచి శౌరి మోడిచి కరముల
హలిని గనుచుఁ బలికె యతులు వీరు,
మాటలాడఁబోరు మానవ్రతమటంచు
నిలను వ్రాసి నాకుఁ దెలిపినారు.

74

ఆ. అనియె శౌరి; పార్థుఁ డౌనని తలనార్చె;
హస్తయుగళి మోడ్చి యతిని ముసలి
వేడె తనదు వీట విడిసి తా నిచ్చెడు
పూజ లెలమిఁ గొనఁగ నోజమీఱు.

75

ఆ. నరుని జూచి భక్తి నారాయణుఁడు వలె
“నగ్గిజుండు నాకు హలి యితండు;
మీర లితనికోర్కెఁ దీరుప నగు ” నన,
మాని యూఁచె దలను “క్షాని” యనఁగ.

76

మ. పయనంబుఁ బచరించి యెల్లరును నాపై ద్వారకఁ జేరఁగఁ
బ్రియమొప్పఁ బరిచర్య లాయతికి గావింపఁ సుభద్రాసతిఁ
నియమించెఁ హలి కృష్ణసమ్మతిని, నన్నీ రేడవత్రాక్షి తా
భయముఁ భక్తి నయంబులుఁ గదుర సేవల్ చేసెనమ్మానికి

క. దినమొకపరి బలభద్రుఁడు

చని మునిదర్శనముఁజేసి చను; హరి తఱిని

జని యేకాంతము సురపతి

తనయునితో నాడు నెడప దడప నుడుగఁకే.

78

మ. మెఱుగున్ దీవనుబోని యాతరుణి తా మిట్టాడుచున్ జట్టుచున్
 బరిచర్యల్ దగఁజల్తుఁ జూచి మది విభ్రాంతుండునై మానిసుం
 దరుఁ డా యాతటి డేవతార్చనను నిత్యాగ్నినతఁ ప్రక్రియన్
 మఱచున్ మంత్రముమధ్య మోహమతి గామా! ప్రోవుమా యం-

సీ కట్టెదురన హరి ఘనవిగ్రహ మెగాని చనున్ (79)
 చూపు సుభద్రసే చూచుచుండు,
 నోట మంత్రము దాటు పాటి యయ్యెనుగాని
 మదనతి స్మరణంబు మానకుండు,
 నక్షల హరిమూర్తి నద్ది మొక్కునుగాని
 చెలి నెమ్మొగముననే తలఁపునిలుపు,
 బడఁ జల్లు నరవిరుల్ పత్రిమ నెత్తిన గాని
 యత్తి గాంతతలఁబాఁగి లటంచు నెంచు,
 గీ. గొనును హరిపాదతీర్థంబు ననజనేత్ర
 మోవిపానకముగ నెంచి మోహవశత;
 నట్టె శ్రీపాదరేఖక నలదు నెదకుఁ
 గాంతకుచలిప్త కస్తూరిగంధ మనుచు. '80

క. యతి యిట్లతినియతిని సతి
 మఱిఁ గొని నిముసంబు యుగము మాదిరి గడపున్;
 యతిసరురూ పాసతిమతి
 ధృతిఁ దూలిచి భ్రాంతఁ జేయుఁ దృటిఁదృటిఁ దిట్టమై. 18

చ. యతిఁ గనకున్న నోరువ దహర్నిశము గనుగట్టి చూచు నా
 యతివ తపించు విన్నులిని నర్జునునే వరియించి యున్న నా
 మతి యిటు సాధ్యవృత్తి కథనహానము చెప్పె నితండు నిక్కపుం
 యతియో! యహల్యకై యతిసమాకృతిఁ గొన్నను రేండుసూతియో!

క. తండ్రి గుణంబులె సుతునకు

నం డ్రితఁడును నేర్చెనొక్క యాబుద్ధులనే!

తీండ్రించు రాజతేజం

బీండ్రింపరె యిట్టియతులు నింతుల నిసిసి!

83

క. కనియెద నని యొకనాఁ డా

వనితామణి మునిని డాసి భయభక్తుల సే

వనఁ జేసి నిలిచి పలికెను

మునినర! మిమ్మొక్కవిషయమునఁ బ్రశ్నింతుఁ.

84

ఉ. దేనరవారు చూడని ప్రదేశము లుండవు ధాత్రీలోపలఁ,

వావిరి మీరు పాండవుల పత్తన మీవలఁ జొచ్చియుంటిరే? .

శ్రీవిలసిల్ల నానృపులు సేమముగా మనువారే? కుంతియుఁ

దోనదియుఁ సుఖాంబునిధిఁ దోఁగుదురే? యతిలోకశేఖరా!

౧

ఉ. అత్తఁజి దీర్ఘయాత్రవిధిమై ధరఁజుట్టెడునంట! కొత్తరూ

పెత్తిన చిత్తజాతుఁడంట! యిందునిఁ జందుని మించుకీర్తిసం

పత్తి జగత్రయిఁ వెలయువాఁడంట! యర్జునుఁడంట! నాకు మే

నత్తకుమారుఁడంట! యెట్లనైనను గంటిరే? వార్త వింటిరే?— 86

క. ఎక్కడ నెక్కడఁ దిరుగునో?

చిక్కెనొ యాకళ్లను నిద్రచెడి వెతఁబడెనో?

అక్కట! సుకుమారత్వము

మౌన, దుఃఖ, శూనిచంద్ర! మూనితె? నెవనూ!

87

క. అనఁ; బారుడు ముసిముసినగి

యనె; నింద్రప్రస్థమందు నరుసం బెనఁగఁ

మనవారలు మనువారలు;

వనితా! మనయింట నరుడు వసియించుఁ గదే!

88

క. అన; భ్రాంతిని “నరుఁ డెది? యెది?”

యన; “నదె యదె” యనుచు . జూపె నతఁ డొకదెస; నా

వనిత యటు దిరుగ, నాక్షణ

మున సతికరముఁ గ్రహించి ముద్దిడె నరుడుఁ. -

89

చ. సతి విద లింపఁ దత్కరముస్పర్శముచేయుటఁ, జెమ్మగిల్లి యా

తతకుచకుంభముల్ గగురెఁ;దన్మయతఁ మెయివొంగె; బాలయా

యతి నరుడంచులోఁ దలఁచి యందెలు గల్లన గుండె జల్లనఁ

యతి వెలవెల్లవో వజ్ర నల్లన నల్లన నిల్లుఁ జేరఁగఁ- 90

క. ఇది కని సత్యార్థక్కిణు

లది మున్నే వినుటకతన నచ్యుతువలనఁ;

బదరి సుభద్రను మఱి ముని

పదసేవకు నునిచి హరికి వార్త వినుపఁగఁ-

91

చ. నరుడుసుభద్రయుఁ బ్రణయ నవ్యసుధాంబుధిదోషదోగుటఁ

హరివిని, పార్థతోడఁ బని నంతయుఁ జెప్పి, మృణోత్సనంబుకై

యరుగఁగ నెల్లవారలు నియామక మాఫరిఁ జాటనిచ్చి, వే

యరిగి హ లిప్రధానులగు యాదవ్వులెల్లరుఁ దోడఁగూడిరా-92

క. అంతర్ద్వీపముఁ జేరెను;

యంతఃపురమందు విడుట యతిసేవకు న

క్కాంత సుభద్రను నరుఁ డే

కాంతమునసతిగ గ్రహించె గాంధర్వవిధి.

93

మ. యతివేషంబును వీడి యింద్రసుతుఁ డుద్యత్కార్య సంరంభుడై
సతితోఁగూడి, రథాధిరూఢుడయి తాసాపే బ్రయాణంబు నా
గతి కడ్డంబయి నిల్చి పైనికులు “ మాకన్యక గొనెఁగూర్తుండి
గతి బాధ్యం” డని కూడి కూక లిడి విక్రాంతి నరుఁ డాకినె-

ఉత్సా. వారి నెల్ల నవ్యసాచి పాఱఁదోలె ననిమొనక;

94

తేరుఁ దోలె నాసుభద్ర తీరి సారథిగ; మహా

వీర సైన్య వారమెల్ల వీడిపాటెఁ గలన; నా

వీరపత్ని వీరబలుఁడు వెళ్ళి వీఁడుఁజేరఁగె-

95

ఉ. నచ్చిన యావధూవరులఁ బొందువు లాపుర పౌరముఖ్యులు
జెచ్చెరఁ తామెదుర్కొని యశేషమహా విభవంబు తోడుతక
దెచ్చి గృహంబుఁ జేర్చిన యుధిష్ఠిరముఖ్యులకు బుధాళికి
అచ్చికఁ గుంతికి బ్రాణతులర్పణఁ జేసిరి నూత్నదంపతుల్

96

క. వా రిడి రాశీస్సుల; మన

మారంగ సుభద్ర కృష్ణ యడుగులకు నమ

స్కారములిడ; దీవన లిం

పారఁగ నిడి కృష్ణ నరుని యడుగుల మడఁగె.

97

98. కృష్ణ నాలింగనముఁ జేసి యింద్రసుతుఁడు
సాధ్య! నీయాజ్ఞలేక యీసతినిఁ గొంటిఁ
బలియగుట నన్ను మన్నించి; సతిసుభద్రఁ
జెల్లెలుగఁ జూడు ” మనఁ గృష్ణ చెప్పె నిటుల- 98

99. నాథ! యపచితి నాకిది; నన్ను మీఱ
లఱిగి కొననానె? నేను మీయడుగుదాసిఁ
గానె? హరిముద్దుచెలియ లీకాంత చెలిమి
కలిమిఁ గంటిని మీయనుగ్రహఁపు బలిమి. 99

100. ఈగతిఁ బాండవు లత్యను
రాగంబుఁ బరస్పరంబుఁ బ్రకటించి ముదా
వేగమునఁ బార్థ దిగ్విజ
యాగమనపు ఘోష నెఱపి రాపురి నెలమి. 100

చ. అట హలి ముఖ్యు లింద్రసుతుఁ డట్లు సుభద్రఁ బరిగ్రహించి వి
స్ఫుటగతి వికృమంబెసఁగఁ బోయె ననన్ విని యెల్ల యాదపుల్
అటమట లొంది కూడుకొని యద్భుతు తాఁక నుపక్రమింపఁగాఁ
బటుశరముల్ ధరింప; హలి పద్మదళాక్షునిఁ గాంచియిట్లున్-

చ. మునియయివచ్చి మ్రుచ్చగుచు మోసముచేఁ గొనిపోయెఁజెల్లెల్
ఘనమఁటె యీయకృత్యములు గట్టికీ? మాకును-లోకునయ్యె; నే
...మన? మనయాదవాన్వయసుధాభి కళ-కితిమయ్యె! కృష్ణ! యీ
యనయుని సమిచేసిన నయంబగు నా హతి నవ్వి యిట్లున్. 102

చ. భరతకులాబ్ధిచందుగ్రి డగు పార్థుఁడు మేనమఱందలిన్ స్వయం
వరగతిమై గ్రహించుట ~~మహానామ~~ యిద్ది సృపాళి ధర్మమా!
మఱి మన పూర్వ బాంధవము ~~మహానామ~~ లోకువయే? సమరుఁడై
నరుఁడు తగ్గ భరించె నిది నాతల సీతల నున్న భారమున్ 103

శ్లో. ఏకమయి సురలు డీకొన,

ఏకను జీకాకు పఱచు విజయుం డాజిన్,

సీకును నాకును సాధ్యుఁడై?

యీకాని తలంపు మాను, మిఁకఁ బనివినుమా!

104

తే. గీ. మేమె యటకేగి వారల సేమ మరసి

చెలిమి నాటించి పెండిలిఁ జేయవలయుఁ;

బాండవుల యాదవుల బాంధవంబుఁ బెంపఁ

బరఁగు న్నాచేత ధర్మదేవతకె యూత!-

105

మ. అని, భోజాంధకవృష్టియాదవులతో నా దేవుఁడాయత్తుఁడై

చని, కొంతేయుల పట్టణంబు దరియన్; సంరంభులై వచ్చి, తో

డ్కిని యాపాండవులుత్సవంబెసఁగ వీడుజేరి యన్యోన్యమున్

బ్రీణతాశీర్వ్యపగూహన ల్సలిపి రిర్వంకల్ మనః ప్రీతితోన్. 106

తే. గీ. వారు వీరును సంతోషవార్ధిఁ దోగి,

~~మహానామ~~ శుభముహూర్తంబునందు,

నర సుభద్రల పెండిలి జరిపి రెలమి

దెసదెసలయందు తమ జన మెసక మెసఁగ,

107

క. యాదవులకుఁ బాండవులున్

యాదవు లాపాండవులకు నాదర సత్కా-

రాదులు సలుపఁగ వీడ్కొని

యాదవు లా ద్వారకకుఁ బయనమై రెలమిన్.

108

క. హరి యింద్రప్రస్థంబున

నరుతోడన నిలిచియుండి నానా గతులన్

మరియాదవులను నలలన్

నరున మనెడు కడలిఁ దేల్చె నాపాండవులన్.

109

గీ. నరునకు సుభద్రకుం గల్గె నందనుండు

అసమ రణవిక్రమక్రముఁ డమలయశుండు

ధీరుఁడభిమన్యు నాముండు దివ్యమూర్తి

పాండ వాస్వయః వారాశి పార్వణ శశి!

110

క. సుతజననోత్సవ సంభ్రమ

మతిని యుధిష్ఠిరుండు చేసె మహి కొండాడక్

క్రితి, గో, ధన, ధాన్యాది వి

తత షోడశ దానములను దగువారలకున్.

111

క, ఆ పాపడు శ్రీ కృష్ణ కృ
 పాపాత్ముం డగుచు వేద పాఠాదుల ధౌ
 మ్యాపాదితృండై వెలసెను;
 దీపింప మాహాస్త్రవిద్య దేతెన్ బితచేన్. 112

శ్రీ. గీ. పాండవులయందు పాంచాలి వరుసమీఱ
 శూరుఁ బ్రతివింధ్యునిన్, శ్రుతసోమ నాము,
 నెఱని శ్రుతకీర్తినిన్, శతానీకు మఱియుఁ
 బడసె శ్రుతసేనునిన్ సుత పంచకమును. 113

క. సుతులున్ సతులున్ దల్లియు
 క్షితియు విభూతియును విమల కీర్తియుఁ దనరన్
 నుతియింప బుధులు ధర్మ
 స్థితిఁ బాండవు లేలి రిలను జెన్నలరారన్. 114

♦ ఖాండవ దహనము. ♦

ఉ. మిట్టమీసెండఁ గ్రీడి హరి మించు తమిన్ యమునా మహానదీ
 ఘట్టసువీచి శీతల సుఖంబును గోరి యుధిష్ఠిరాజ్ఞచే
 బట్టి మహేంద్రు ఖాండవపుఁ బార్శ్వమునందొక చంద్రకాంతపున్
 కుట్టిమ దివ్య వేదిపయి గోష్ఠిని నట్టివేశలోన్ - 115

క. ఎఱ్ఱనయి పండువాటిన ^{మై}
 బిఱ్ఱారుచు నిట్టనిక్కు పెద్దఁడుడలితో
 మిఱ్ఱైన మేక తత్తడి
 నుఱ్ఱుగుచు నచ్చె విప్రుఁ డొక్కఁ డచటికిఁ. 116

ఉ. వచ్చినవిప్రసత్తమఃని వారలు గాంచి నమస్కరించినఁ
 మచ్చిగ దీవనల్ సలిపి మాన్యులు మారలు దృష్టిగాఁగ నా
 యిచ్చకుమెచ్చు భోజనమునిం డన నాతనిఁ గాంచి వారు నీ
 మెచ్చెడుయోగిరం బెదియొ మే మిడనుంటిమి చెప్పు మంచనఁ 117

క. ఏనగ్ని నగుదు, నిందుని
 మానిత ఖాండనము మెసవ మదిఁగోరితి నాఁ,
 లో నచ్చెరువడి పార్థుఁడు
 దానినిఁ గూలుతువదేల ధర్మాత్మ? యనఁ- 118

ఉ. శ్రేతకి నానృపాలకుఁడు చేసెను వర్షశతంబు నధ్వరం,
 బాతటి నేను హవ్యమగు నాజ్యముఁగ్రోలుటచేతి జాడ్యముఁ
 ఆతతశక్తిహీనతయు నంటగ, నే నజుఁ జేరి వేడినఁ
 ధాత నచించె ఖాండనము దాహముగాఁ గొన; నే దదాజ్ఞమై 119

శా. నానాసత్వగతిఁ మహాషధతతిఁ నన్యఁబునౌ ఖాండనం
 బే నంతఁ భుజియింపఁ బూనఁ గనిఁదేవేంద్రుండు ఘోఘంబు లె
 న్నోన్నాపైఁ బరపించి నర్షములచే నొప్పొచ్చె; నే నేడు మా
 యానంగాఁజని నిష్ఫలుండనయి తత్త్వాపార భారంబునఁ 120

క, మొఱ వెట్టితి ధాతము; నతఁ

డరసి మదిని. కృష్ణపాద్యులన నాదిమునుల్,

నరనాగాయగులుర్వరఁ

బరఁగుచు నీకోర్కెఁ దీర్చువా రని నుడివెన్.

121

.. నాఁడు మొదలు వేచి న్నాడఁగను మీకునై;

తనదు ప్రియసఖుండు వెత్తుకాహి

యాననంబునందు సధిచసించుటఁ బ్రాణ

మట్లు దానిఁ బోచు నమర విభుఁడు.

122

ను. అనఁ; బాంధుడను నజ్ఞి నేని ననిలో నాకట్టుఁగోరాస్త్రముల్

ఘనమైయున్నవి, మద్భుజాబలిమి కాఁగఁజాలు కోదండఁ మొ

డనువో దివ్యరథంబు నశ్వములు లే; నవ్వానినిన్ నాకుఁ, గృ

ష్ణునకున్ శస్త్రములియ్యనిన్నుబరి తుష్టుజేతు మంచాడినన్. 123

చ. వరుణు నుతించె నగ్ని; వెన నచ్చి యతం డటునిల్వ; వహ్ని తాఁ

గరములు మోడ్చి భూరితర గాఁడిన, మత్తయదిన్య బాణముల్

నరజననాశ్శమకారథముఁ బాంధునికియ్యఁగఁ; జక్రమున్ గదన్

హరి కిడ వేఁడఁ నన్వరుణుఁ డయ్యవి వారల కిచ్చి యిట్లనున్:-

ను. అజనిర్మాణమునై శశాంక కర సేన్యఁబాచు నన్ జేరె. నీ

భుజసీర్యంబున కొప్పు నిద్ది కొనుమీ పొల్కారు గాంక్షిసమున్;

ప్రిజగంబుల్ తెగి తాఁకినిల్చినను నిర్సిఘ్నంబుగా నోర్చునో

విజయా! యత్తయదిన్య బాణనిధు లివ్వే పూను మే నిచ్చితిన్.

క. శ్వేతాశ్వవాహ్యమై కపి

కేతనమై భయద రస నికృతాహితరాట్

చేతనమై, దిగ్విజయో

పేతం బగురథముఁ గొనుము విభవం బెసఁగెన్.

126

మ. అని; శ్రీకృష్ణునిఁ గాంచి “కోటిరవి దీప్తశ్శిఖర మానంబునై

చను, శత్రుక్షయ కారియై, శరణరక్షాదీక్ష దతుంబునొ

ఘనచక్రంబు, సుదర్శనంబును, గదన్ గామోదకన్, ధీరతన్

గొనుమా! పంచిన కార్యమున్ జలిపియేగున్ గర్త చేదమ్మికిన్.

క. అని యిచ్చిన హరిపాథులు

గొని “నిర్జరకోటితోడ గోవతి సమరం

బునకెత్తినచ్చె నేనియు

నినుఁ గాతుము గడఁగు మింక నీపని” కనినన్—

128

క. తవిలి హుతాశనుఁ డానని

రవులుచు నింతింత చుట్టు పక్కలఁ గడలన్,

జనచివఁ బ్రాకుచుఁ బూర్ణము

గవలఁగొనుచు ఖాండవమును గాల్చు గడంగెన్.

129

ఉ. నిగికి నేల కైకమయి నిల్చి వనంబును వహ్నికాల్చుఁగా

బంగరు కొండవృక్కలయి వాటి పెనీలని మోర్చిగసాగెనాన్

చెంగున నాలుకల్ దెసలు చేరఁగఁ జూచుచు ఖాండవంబులో

నం గల యెల్ల పక్షిమృగ నాగసమూహముఁ గాల్చె బెల్లుగన్.

గీ. శౌరి చక్రము చేబూని, సవ్యసాచి
దివ్యగాండీవధారిమై తివిరి యుధయ
పార్శ్వముల నిల్చి రక్షింపఁ, బావకుండు
ఖాండవ వనంబు దహించు చుండె నెలమి. 131

క. వనరక్షకసైన్యం బా
యనలము నార్పంగ రాఁగ నద్భుతుఁ డంతః
ఘననిశితశర పరంపరఁ
దునిమె; ననలుఁ డనెలుగూడి దుర్భరుఁ డయ్యెన్. 132

క. నురుచిర ఫలపుష్పాంచిత
తరులున్ వరగంధనృక్షతతి శిఖఁ గూలెన్;
సుగగరు డాదులుఁ గమరిరి
నరశర, హరిచక్ర, వహ్ని నాల్కల సెగలన్. 133

క. కాలెడు ప్రాణులఘోషలు,
వీరైడ్లు తరుగిరుల యుయిలు, వినుచను పక్షుల్
జ్వాలనడి కూయురొదలును
జాలెన్ దిగ్దంతికర్ణ జాలము చీల్చెన్. 134

క. సలసలఁ గ్రాఁగెడు సరసుల,
వెలవెల నౌ దగ్ధదేహ వితతులతోడన్
గళగళలాడెను జ్వలనుఁడు
పలురకముల నుడులు నొడలు వడసిసలీలన్. 135

చ. దివిజాలు విన్నవింప విని దేవవిభుండు మహాగ్రహవాద్ధతిఁ
జవజనఘోరవారిధర సంచయమున్ బఱపించి వర్షమున్
తవులఁగఁ జేయ, దివ్యశరధార గృహకృతి పార్థుఁ డాననిఁ
హవణికఁజేసి మేనఁ జినుకాడఁగ నీయక నహ్నిఁ గాచినన్-136

గీ. ఆననిని నున్న యహిసుతుఁ డశ్వసేనుఁ
డడలి తనతల్లిపుచ్చుంబు నంటి దివికి
నెగయఁ గనుఁగొని పార్థుఁ డాశుగము పుచ్చె,
తల్లితలఁ ద్రొంచె నది; పిల్ల తప్పించనియె. 137

క. అప్పగిది నశ్వసేనుఁడు
తప్పి శరమునుండి దివికిఁ దరలఁగ, నలుగుల్
గుప్పింప మఱలఁ జూచెడు
నప్పార్థుని నాఁపె నజ్రి యద్భుత మాయన్. 138

మ. సురనాథుం డురివోసి శస్త్రవితతిఁ సుగ్రీమింపఁగా నేయఁగా,
నఱికెన్ వాని సుతుండు; వేఁ గదిసి పైనన్ దూతనుంకింపఁగా
సురగంధర్వులు; కృష్ణపార్థులొకటై జోకార చక్రింపు దు
ర్ధరధారాగతి, బాణసంహతిని పాఱన్ మొత్తి పెల్లార్చినన్. 139

క. దిక్కిది దేవనాథుం
డుక్కిరి బిక్కిరియయి యది యోచన సేయన్,
బక్కరవ మెసఁగె గగనఁపు

దిక్కున; విన నాకవిభుండు దిగ్భింతుండై :-

140.

ప|| 136 పా|| 3 అ|| 1- 8; ప|| 137 పా|| 4 అ|| 1- 8;

ప|| 139 పా|| 4 అ|| 14- 8; ప|| 140 పా|| 3 అ|| 8- గగనపు;

మ. నరనారాయణు లాదిమానివరు లోనాకేశ! వీ రెన్నఁగా;
 సురదైత్యవ్రతిఘాతమం దనురులక సుక్రిక్రించి మి మ్మేలరే?
 తనమే వీరల నోర్వ? నీసఖుఁడున్నోతత్ తిక్షకుండుండు నా
 కురుభూమి సుఖమొప్పు; ఖాండనమిటులకూలెకవిధాతేచ్చమై'

సీ. అదివిని నాకేశుఁ డాశ్చర్యమగుఁడై
 యాలింగనముఁ జేసి హరిని నచని;
 పరికించి పార్థుని వరము వేడు మనంగ
 నస్త్రంబు లిమ్ముని యతఁడు గోరె;
 అపర లోకేశుఁ డైంద్రాస్త్రంబు మొదలుగా
 నద్దనునకు నిచ్చి యచ్చు వడఁగ;
 హరిఁ జూచి " నరుచెల్చి ననవరతంబును
 వీడకు " మని, వారి వీఁడుకొనియె!

గీ. అంత హరి పార్థు లత్యంత హర్ష మొంది
 సింహ గర్జలఁ గడిమిమై జేయ, దాని
 ధాటి దిగ్దంతి కర్ణముల్ పోటులెగసి
 పాటనము చెడి చెవుడు సంప్రాప్తమయ్యె. 142

క. ఆసమయంబున ఖాండన
 వాసి యసురశిల్పి మయుఁడు ననము నెడలిగాఁ
 జేసి హరి చక్రమెత్తిన;
 వాసవి శరణంబుఁ జొచ్చె వాఁడు భయమునకా. 143

క, అనుచుఁ గృతాంజలియై మయుఁ

డనఁగా హరిమోముఁ బాగుఁ డనలోకించెన్,
మనమున నిం తాలోచనఁ

గని ననజాక్షుండు మయుమొగంబును గనుచున్ -

4

ఆ, అట్లు నీకుఁ బ్రీతియైన నీకురుపతి

ధర్మనందనునకుఁ దగినయట్లు

మూఁడుజగములందు నీ డెన్నఁగా రాని

కొలుపుకూట మొండు నిలుపుమనిన-

5

ఉ. వలై యటం చతండు"వృషపర్వునికై సభ నొండుగూర్చుచోఁ

దొల్లి చిరత్నరత్నములఁ దోసితి బిందునరోవరంబునన్

గొల్లగ వానిఁ జేర్చి యొనఁగూర్తు యుధిష్ఠిరుగొల్కుకూటమున్

ఎల్లసురాసురుల్ నరులు నెంతయువిస్మయ మంది చూడఁగన్. 6

క. వాసిగ క్షౌవిజయంబును

జేసి, మహాశంఖమున్ విచిత్ర గదన్ దా

వేసెను వృషపర్వుఁడు ము

న్నాసరసిని వానిఁ దెత్తు నవి మీ కిత్తున్.

7

చ. అనుచు హరిన్ యుధిష్ఠిరుని నర్జునువీడ్కొనియామఁచుండు వెం

టనె చనె; ద్వారకావతికి నందకుమారుఁడు వోమె; శిల్పితాఁ

జనిచని పాజ్ఞుఖండయి వెనక్ రజతాదికి నుత్తగాశయం

దున గల శోహింశ్యవరదుర్గపుశృంగశిలాతలంబునన్ -

8

సీ. ఎచ్చోట భూతేశుఁ డీరేడుజగముల

సచరాచరము సృష్టి సలువఁగలె,

నెచ్చో భగీరథుం డెంతేదపంబును

బచరించి గంగను బడయఁ గలె,

నారాయణుండను నరుఁ డనుమును లెందు

నురుజపతపముల నుండి రెలమి,

గురుతర మగుదీక్ష సురనరశేఖరుల్

సత్ర యాగాదులఁ జలిపి రెందు,
 యెచ్చోట రత్న విచిత్రయజ్ఞ
 శాలలును స్వర్ణ మయయావజాల మెసఁగు,
 శ్రీమహావిష్ణు వెయ్యెడఁ జేసె దపము
 నట్టి యాబిందుతీర్థము నరసె శిల్పి.

9

గీ. ఆసరసిలోన దాచినయట్టిదివ్య

పరికరము లంది యాతండు పురికి వచ్చి

యెసఁగ సుముహూర్తమందునఁ బొసఁగ నిలి పె

శంఖమును దేవభూసురార్చనలఁ జలిపి.

10

గీ. కనకమణిమయస్తంభముల్, కత్త్యములును

కుడ్యములు, దూలములు, దివ్యకుటీమములుఁ

బొసఁగఁ బ్రాకారములు, వేదు లెసఁగఁగాఁగ

వాటములు దీర్చె నాకొల్పుకూటమందు.

11

ఉ. కృత్రిమ మైనద్వారములుఁ గృత్రిమకక్ష్యలు వేదికుడ్యముల్
కృత్రిమమాసరస్సులును గృత్రిమవారిచరంబు లెంతయున్
గృత్రిమదుర్గముల్ ననులు గేనలసత్యము లంచుఁ దోచుచున్
జిత్రముగాగఁ జూపదులఁ జిత్తము తత్సభభ్రాంతిఁ గొల్పెడిన్.

మ. ఫలపుష్పాంచితమై నిరంతరము శోభన్ గూర్చునుద్యానముల్;
నెలవై నిల్చి సరస్సులన్ జలచరానీకంబు వీఁకారెడున్;
చలునల్ గాలియు నెండ హాయినిడునిచ్చల్; దివ్యసౌరభ్యముల్
మలయున్; ద్రిమ్మరి చిత్తమున్ దనుపుచింపారున్ గనన్ దత్సభన్
గీ, దశసహస్రకరంబుల దనరు చదురు [13]

విరివిని; సహస్రకరవిభావిలసితముగ
దివ్యతరమణిఘృణులచేఁ దేజరిలుచు
కొలువుగూటంబు దెసదెసల్ వెలుఁ గఁగఁంచె.

14

శ్లో. ధర్మరాజున కాశిల్పి దానినొసఁగి;
వైరివిషశనదత్త మాభూరిగదను
భీమునకు నిచ్చి; శత్రుహృద్భేదకరవ
మై దనరుశంఖము నొసఁగె నర్జునునకు-

15

మ. త్రిజన్మోహన మాసభాభనన ముద్దీపింపఁ, జౌరోహిత
ద్విజబంధున్రజమంత్రమిత్రతనయస్త్రీయుక్తుడై స్వస్తివా
భ్యజమాశీస్సులు దివ్యవాద్యములు మ్రోయున్ మంచిమూర్తంబునన్
విజయంచేసి ముఘిష్ఠిరుండు కొలువొప్పెన్ నిర్జరేంద్రుండు నాన్.

ప|| 12 పా|| 3 అ|| 20- దో; పా|| 4 అ|| 4- గా; పా|| 4 అ|| 9- లచిత్తము;

ప|| 13 పా|| 3 అ|| 1- జ; ప|| 16 పా|| 1 అ|| 1- త్రిజగన్మో;

క కొలువుండి ధర్మతనయుఁడు

సలిపెను ధరపొగడ ఊడశము లగుదానం

బుల; మధురభక్ష్యభోజ్యం

బుల విందొనరించె దృష్టిఁబొందఁ జనముల్.

17

మ. సరగఁ సప్తసముద్రముద్రితధరాచక్రంబునఁ గల్లు భూ

వరు లత్యుత్తమహేమరత్నచయముల్ భద్రదేభఘోటంబులఁ,

నరవీర్యధ్వజినీవితానముల, సద్వస్తుప్రకాండంబులఁ

బరఁగఁ గాన్క లొసంగి కొల్చిరి సభాభద్రాసనుఁ ధర్మజుఁ.18

సీ, మహితమార్కండేయ, మాండవ్య, శౌండిల్య, .

కంశిన్య, మైత్రేయ, కాశికుమారు;

నాత్రేయ, దాల్భ్య, రైభ్యక, కణ్వ, గౌతమ,

శునక, మాంజాయన సుప్రతులును;

బక, సిలీవాక, భాలుకి, కుత్స, హరిత,

పైల, వణ్ణాద గోపతిమునులును;

శత గోప వేషులు, ఘట జానక వ్యాస

హరిక, యాజ్ఞవల్క్యది ఘనులు;

గీ. సత్య, జతుకర్ణ, తిత్తిరి, జైమిని, శుక,

వరబలీవాక, లుక, మందపాల, వాయు

భక్ష్య, భార్గనముఖ హానివరులు, ధర్మ

సుతుని సభకేగి మిగుల సత్కుతులఁ బడసి-

19

౪. కోరిక వేదోపనిష

తాస్సరపురాణేతిహాసధర్మంబుల నా

భూరమణమణికిఁ దెలుపుచుఁ

గూరిమి దీవించి వీడుకొనుదు రనిశమున్.

20

♦ నారదుఁడు రాజసూయముఁజేయ ధర్మజునకుఁ
దండియాజ్ఞను దెలుపుట. ♦

సీ. తనచుఱుదీధితి దినమణికోటితే

జంబు డిందించి కరంబు వెలుంగఁ,

దనకడగంటిచూడ్కినిఁ గరుణావీచి

దోబూచులాడుచుఁ దొనకుచుండుఁ.

దనహాసవిన్యాసఘనమోహనరసిల్

మునుకొనిలోకముల్ మునిగి తేలఁ,

దనదన్యగానామృతమున మోగిల్లు చిగుర్ప్పఁ,

గరగియేఱులుగ దుర్గములు సాఱ,

గీ. తనన-వోధార వేదతత్వంబు దనర,

నరున రై నత పర్వత పారిజాత

నరమునీందులు పార్శ్వముల్ నట్టిరాఁగ

దేనచుని నారదుం డకుడెంచె నటకు.

21

క, వానా బ్రాహ్మతానముఁ

జేసి మునికి మొక్కి తెచ్చి, చెలు నగుపీఠిన్

వేసి సుఖాసీనునిగాఁ

జేసి విధుం డభ్యుపాద్యనేవల నలిపెన్.

22

క. నారదముని దీవన లిడి,
భూరమగుని గుళలవృక్షముల నడిగి, ప్రియం
బారంగ ఊత్రియధర్మపు
మేర లరసి, మంత్రితంత్రమితి వివరించె.

23

సీ. ఒంధుమిత్రులపై నఁ బాటింపఁదగుకూర్కి;
క్రిందిముద్యోగులయందుఁ బ్రేమ;
మంత్రులతో సల్పుమంతనంబులరీతి;
యదులందు వర్తింప నగువిధంబు;
ప్రజపల్ల తేఁడు చూపఁదగువాత్సల్యంబు;
నీతినిష్ఠల నంటి నెగడుకృమము;
ధర్మక్షణపరత్వము, వేదశాస్త్రాను
శోధనం బాంతర్యశుద్ధిబుద్ధి;
గీ. ధర్మకామార్థమోక్షసంధానదీక్ష,
శాంతిదాంతిదయాశీలసత్వనియతి,
ఈగి, కష్టసహిష్ణత, భోగ, భక్తి
విధుల ధర్మజానకు విసిపించె మాని.

24

చ. మునిఁ గని ధర్మజండు కరముల్ ముకుళించి నవించె “ధర్మమం
దనయము బుద్ధినిల్పియన్న తాత్పర్యగుఁడెప్పుడుఁగాక, తాత్పర్యశుల్
వినిచెడుసత్యమార్గమున వేదమతానుగతిఁ జరించుచున్
మనియెదఁ జంఁగి! మీకృపఁ బ్రమాదము చేరనిమానససిద్ధిఁ.”.

క. అనఁగా “ నీకుఁ బ్రమాదము
లును గల్గునె, ధర్మతనయ! లోకేశ్వరుఁడౌ
ననజాక్షుఁడె నిను నీవను
లను దిద్దుచునుండ; సుకృతరాశివి సుమిత్త!

25

గీ. అనగ “మునివర! సాధుసజ్జనులయాశి
 షములె, నను వృద్ధి నొనరించె; సర్వలోక
 రక్షకుండైన హరియనుగ్రహము గలిగె;
 భవదసమసత్కృపాదృష్టిభాగ్య మిదియ- 77

క. మునివర! యిది మయ నిర్మిత
 మునగుసభయ, కాంచినారె? ముల్లోకములం
 దునఁ గలుగు కొలువుకూటము
 లను గంటిరి! దీని దెట్టిలా గగు నొక్కో? - 28

క. అనుధర్మజుపల్కుల విని,
 ముని కని యాకొల్పుకూటమును గనులారె;
 క్షనుఁగొని ధర్మజునానన
 మును గడుఁగౌతుకము మదినిఁ బొదల నచించె - 29

చ. “ఇదియ యమానుషంబునుమి! యిద్దియపూర్వహావిచిత్ర సృ
 తేదవిభవోజ్వలోన్నతము, భాసురరత్నచిరత్నశోభ, మి
 ట్టిది మఱియొండు గల్గుట కడింది జగంబులమూఁట నెందునేక
 మదిఁగన నీదుభాగ్య మసమానము; మాధవజీవ బాంధవా! 30

ఉ. కాంచితి దేవనాథుసభ, గాంచితి నగ్నియమానిలాళిది
 వ్యాంచితమా సభాంగణము, లాకమలాసనుకొల్పుకూటము
 గాంచితి; నవ్వి యీసభకుఁ గావు సమంబులు; గాంచ నెంతయు
 మించెడునుంద రాకృతి నమేయవిభావిభవాదికంబుల. 31

చ. మఱచితి నీకుఁ జెప్ప నొకమాట, యుధిష్ఠిర! సూపరేతరా
 డ్వరసభ, నీదుతండ్రి యగు పాండు ధరాధిపుఁ డుండెనన్ను దా
 నరసి వచించె శక్తిసభ నవ్యథసౌఖ్యము లొందువార, లే
 డైతి ధర రాజసూయ మను దివ్యమఖం బొనరించినట్టిరుల్. 32

చ, ఇల కిటనుండి మానినర! యేగి, మదీయనుతున్ యుధిష్ఠిరున్
 సలుపఁగ రాజసూయము పెసన్ వినిపింపుము దాన నాకునున్
 గలుగు దివంబు! మత్సుతు లగణ్యబలాఘ్యులు, దేవతావరం
 బులఁ బెనుపారువారు, హరిపూర్ణదయాపరిబంధై భవుల్. 33

క. నా కగును పితృపితామహ
 లోకముతోపాటు నాకలోకప్రాప్తుల్;
 నీకు నమస్కారము లి వె!
 నాకోర్కెను దీర్చు మనుచు నను బ్రార్థించెన్. 34

గీ. దాని వినుపంగ వచ్చితి ధర్మతనయ!
 దాన నీపితకగుదివి; ధరణిదిగ్వి
 జయముతోపాటు ధర్మరక్షణయు, యశము,
 నిహపరంబులు నగునీకు నిధచరిత! 35

క. అని పలికి వారి వీడ్కొని
 చనె హృదయంకీర్తనంబు సలుపుచు, వీణా
 స్వనమునకు నిజగళస్వన
 మునుజేరిచి, తాళమానముల, తాలరంగన్. 36

చ. మునిపతి వోవ; నాశమనపుత్రిండు, భ్రాతలు బంధుమిత్రులున్
దనరంగ, వ్యాసధౌమ్యులునుదన్ బురిజ్జొల్పగ సల్ప యజ్ఞమున్,
మనమున నుబ్బుభక్తి మెయి మాన్యుని సర్వశరణ్య భక్తపా
లను హరిఁ దోడితేఁబనిచె, రమ్యరథంబును నాపు నొక్కనిన్.

క. ఆతఁడు ద్వారకజని, హరి [37

కేతద్వృత్తాంతమెల్ల నేర్పడఁదెలుపన్,

ఆతం డపు డారథమున

నేతెంచి మనోజవమున నిష్టులఁ గాంచెన్. 38

ఉ. కుంతికి నాశుధిష్ఠిరునకున్ బ్రయమారంగ మొక్కి, భీమున
త్యంతముఁగౌగిటన్ బొదవి; యుద్ధున మాదిరి తనూభవుల్ పదా
క్రాంతులుకాదయార్ద్రమతిఁ గాంచి; కరంబులుమోడ్చుచొరపదీ
కాంతకు దీననంబులిడఁగా, హరికాసనమిచ్చి భక్తిమై - 39

గీ. అర్ఘ్యపాద్యంబు లిడి, నేను మడిగి, ధర్మ
నందనుఁడు పీఠి దరిఁజేరి, పొందిపొసఁగి,
మంతనములాడి రుక్మిణీకాంతుతోడ

వినయ మొప్పార ని ట్లని విన్నవించె:- 40

చ. కల దొకవిన్నపంబు విను, కంజదళేక్షణ! దేవమాని తా
బలికె, బరేతరాట్నభను బాండునృపాలుఁడు దెల్పినంట, నే
జలుపఁగ రాజసూయమును, స్వర్గస్థుఖం బొసఁగూడి సౌఖ్యమై
తనరెదరంట మత్పితృసితామహనర్గము, తత్ఫలంబుచే. 41

క. పితృసం దేశ మవశ్యము

సుతులకుఁ దీర్పంగవలసి శుశ్రీ ఘోషించున్;

సుతుజన్మ ఫలముగా మ

త్పితృహితముగఁ గ్రతువానర్పఁ దెలిసితి బుద్ధిన్.

42

క. జగదుద్ధారకమూర్తి!

నిగమాగమవేద్య, నిత్యనిర్మలకీర్తి!

తగ నీయాదేశమె నా

కగు విధి; తలపోసి యీవె యానతి! యనినన్-

43

(శ్రీకృష్ణుడు భీమాష్ట్రనులను జరాసంధు వధకుఁ గొంపోవుట. †

ఉ. శక్తుడ వీమహాకృతువు సర్వఁగ; భ్రాతలు వీరు వీరులున్,

దిక్పటముల్ జయింపఁ గల ధీరులు; కాలముఁ గూడె, సేయుటే

యుక్తము; దుష్టనాశనము యోగ్యజనావనమున్ ఘటిల్లు; మా

శక్తులు ధారవోసెదము, సందియమొందఁగ నేటికోపభూ!. 44

క. అనఁ గృష్ణుడు; సభ్యులు నౌ

నని యాదల టూపఁ, దమ్ము లత్యుత్సुकలై

తను బురిఁగొల్ప, యుధిష్ఠిరుఁ

డనుమోదముతోడఁ గాంచె హరియాననమున్.

45

సీ. హరి యనె “ విను! తొల్లి సవగతతాత్రిమై

పరశుగామునిచేత ధరణి యొప్పె;

గననాటఁగోలె నిక్షౌక్త్యైలనంశముల్

దప్పఁ, గృత్రీమములై తగియెఁ గడమ

క్షత్రియ వంశముల్; సరియిగు తొలిరెంట
 నేకోత్తరశతంబు లెనఁగె; మాఱియు
 భోజ యయాతి సంపూజ్యవంశములచే
 నొగిఁ జతుర్దశశాఖ లొలసె; నట్టి
 గీ, క్షత్రియాన్యములనెల్ల సాహసమున
 నొడిచి, మూర్ధాభిషిక్తుఁడై యొప్పు నేడు,
 నుక్కుదక్కి జరాసంధుఁ డొక్కరుండు;
 వానిశౌర్యంబు పర్ణింప వశముగాదు.

సీ. శిశుపాలుఁ డవ్వనిసేనాని; యతఁడును
 దుర్మదాంధుఁడు మహాద్భుతబలుండు;
 మాయావు లాహవాజేయయోధులునై న
 హంసడిభకులుఁ దదాప్తసఖులు;
 వారల కాదంత వక్త్రుఁడు విత్తుండు;
 భగదత్తుఁ డమృత నవ్వారిహితుఁడు;
 నుగ్రిచిత్తులు పురుషోత్తమ పౌండ్రక
 వాసుదేవులు నాకు వైరులగుచు

గీ. నాదుపేరునఁ గొల్పెద రాదురాత్ము;
 కలభ, నకుల, కయాశ, సంకర్షణులును.
 బారిని నప్రావశోద్దండభోజకులజా
 లతనివశవర్తులై గొల్తురనుదినంబు

గీ. సారిదిఁ బాంచాల, పుష్కర, శూరసేన,
తతకళింగ, పుళింద, మత్స్యనరపతులు
వానిభయమున వీడుల వదలి, యందు
నందుఁ, దల దాచికొని యుందు రధిప వింఘో! 48

ఉ. వానికి నల్లునికొ గుటిలవర్తను, నీచుని, దుర్మదాంధునికొ
హీనునిఁ గంసు నేను వధియించుటఁ జేసి యతం డసూయచే
మాననివైర మూని, నను మాటికి మాటికిఁ బెట్టుఁ జిక్కులకొ;
మానవనాథ! సి గ్గును మాదురవస్థలఁ జెప్ప నల్పురకొ. 49

ఆ. ఆయుధాళిని జావనిహంసడిభకు
లరుగుదే వెన్క, మధురానగరము వారు
ముట్టడించిరి; మే మని మొనను నిల్చి
“హంసుఁడు గతించె సమగంబునం” దటంచు- 50

గీ. వార్తఁ బఠచిన, నదివిని, వాస్తవమని
“యిష్టనకుగాని యీజగ మేలనాకు”
నని వగచి, యమునాహృదమందు దూకి
చచ్చెడిభకుఁడు; హంసుఁడు సచ్చెనటులె. 51

గీ. ఆజరాసంధుఁ డిదియెల్ల నరసి, వగచి,
తోడు లేకుంట, ననిమొన వీడి, మిగత
పై న్యములఁ గూడి, వీటికిఁ జనియె; గాని,
తటి యొనవినంత మమ్ముఁ దా, దాఁకఁ జూచు. 22

మ. బలవంతుండు బృహద్రథాశ్వుజునితో వైరంబు భారంబు కాఁ,
దెలివిఁ మామధురాపురంబు విడి, విస్తీర్ణంబు తొదుర్గముల్
గలుగఁ నై వతకాద్రీఁగట్టి, యచటఁ గాలంబుఁబోఁబుచ్చుచే
మలవోకఁ భవదాశ్రయంబున సుఖంబై యుందు మోభూవరా!

ఉ. ధారుణిఁ గల్గుభూపతులఁ దాఁజెఱవట్టుచుఁ దెచ్చి, నిత్యమున్
భైరవపూజకై బలిగ వారల నొక్కొకనిఁ నధించు బల్
కూరత! వానిఁజంపనగు; గూడు భృశంబు యశంబు. రాజ్య; మి
ట్లారయ రాజసూయమఖ మన్నివిధంబుల మీకు శ్రేయమా.

చ. భరతుఁడు, కార్తవీర్యుఁడు, విభాస్వరుఁ డామరుతుండు, సద్యశో
భరితుఁడు యశావనాశ్వుఁ, డతిబాహుబలంబున, బుద్ధిసంపదఁ
బరఁగిరి సార్వభౌములయి; భద్రయశోనిధి! నీవు వారికిఁ
బురుడుగ నత్తునన్నిటఁ, బ్రభూ! మగధేశుఁడు నీకు లెక్కయే?

ఆ. భాగ్యశాలినైఁచ, బలశాలియే మైన [55

గర్వబుద్ధిఁ బరులఁ గలఁచునట్టి
నెడఁగు చెడును విగతవిభవృత్తై! దుర్మదు
నొద్ద లక్ష్మీ నిలుచునొక్కొ? యధిప!

56

క. అన; భీముడు :- జయము, ధనముఁ

బను లారంభించికాక, పడయం గలఁడే

ఘనుడైన? నల్పుడైనను

పనిగొని ఫలమొందుఁ జీమవలె గర్వతుడై.

57

చ. హరిఁ గని ధర్మజుండు “దనుజాహిత! విశ్వమునందునిన్ను సం
గరమునఁ తాఁకి నిల్చునె యొకండు? దురాత్మునిఁ బెద్దచెప్పె, దే
శ్రీ సరణి నజేయవిక్రమము కల్గెను వానికి? వానిపుట్టువే
తెఱఁగొ? సవిస్తరంబుగను దెల్పు” మనఁ మురవై రియిట్లనున్

సీ వినుము, బృహద్రథుం డనుమగ ధేశుండు
సతు లిర్వు రుండి, సంతతియె లేక
వని కేగి, కాశికుం డనుతాపసుని వేడఁ
దపసి కన్నూసి హస్తంబు సాప
చూతఫలం బొండు చేత వ్రాలిన, దాని
మంత్రించి తేనికి మాని యొసఁగె;
సగసగంబుగ దాని సతులకుఁ బతియిచ్చె
నది తిని గర్భిణు లైరి వారు

గీ. ఒగిని నవమాసములు నిండి యొక్కకన్ను
నొక్కచెవి చెక్కు ముకు బొడ్డు నొక్కచేయి
పాదపార్శ్వంబులుగ; నిరువకక లగుచు
నుద్యవించినఁ గని తల్లు లద్భుతముగ-

64

క. కని రెండు శకలముల, మదిఁ

గొని యేపమువారు, వానిఁ గొని యెందేనిన్
జని తోయిఁ జెప్ప; దాదులు
గొని చని యవి తోసి రొకట గుప్తస్థలిలోన్,

65

గీ. అందు నివసించు జర యనునసురి, వానిఁ
గొని చనఁగ నెంచి వ్రయ్యలఁ గూర్చియదిమి
యెత్తికొనఁబోవ నారెండు నేకమగుచుఁ
గలసి బాలకుఁ డయ్యె రక్కసియు దాని- 66

గీ. ఎత్తికొనఁ జాల బరు వైనఁ, దత్తతీలై;
బాలకుం డేడ్చె; విని రాణివాస మటకు
వచ్చె;నది కనితేడును వచ్చె; నసురి
కామరూపిణి, యొకదివ్యకాంత యగుచు- 67

క. భూపునితో నను నీసతు
లీపుతుని రెండు ముక్క లిర్వరుఁ గని, తా
రీపురి వెలుపల వైనఁగ
నాపై నేవానిఁ గలప సర్భకుఁడయ్యె- 68

క. కొను మీనుతు నం చిచ్చినఁ,
గొని తనయు బృహద్రథుండు కుతుకముతో ని
ట్లను “దనుజవే! మావంశం
బును నిలిపిన మాదుపుణ్య మూర్తివి కావే!

మ. అని పూజించి జర, దదాజ్ఞఁగొని తేఁ డాబిడ్డతో వీటికిఁ
జని, భార్యద్వయిఁ గూడి పేరిడె జరాసంధుండునా వానికిఁ
ఘనతేజంబున వాఁడు నగ్నివలె వెల్లంజాలె దుస్సాధ్యుడై,
చనఁ గొన్నేడులు గౌళికుం డటకురా సామ్రాట్టు సామోదియై..

క. ఎదురేగి తెచ్చి యమ్ముని

పదములఁ బ్రణమిల్లి యర్ఘ్యపాద్యాది విధుల్
పదపడి తీరిచి; సుతుఁ ద

త్పదమునఁ బశవైచి, మీశ్రుచా భాగ్యచు నెఱ-

71

క. ఆశీర్వాదించి బిడ్డనిఁ

గౌశికుఁ డానృపునిఁ గాంచి “ కరముపకృతి రా
కాశి యొనర్చెను సుమి! ధర

ణీశా! నే యోగమహిమ నిజము నెఱిగింపి.

72

సీ. వీడఁ గుమారుని తేకువఁ గనువీడు

శివుని వరంబునఁ జెలఁగు మిగుల;

పక్షులలో నెల్లఁ బక్షిఁడు కైవడిఁ;

దేజస్వలందు నానిత్యభాతి,

నిలఁ గల్గునృపులలో వెలుఁగొందు బలువొంది

యతులి తాపఁతిహత మైన బలిమి,

దివ్యాస్త్రములు వీనిఁదెగవేయఁగా నోప;

వేటు లదుల్లఁ దోయ నేరనట్టు;

గీ. లబ్ధి నదులను జేకొనునట్టు లితఁడు

పర నృపులసిరులఁ గొను; నని పలికి మాని

నెడలె; రాజ్యాభిషిక్తుఁ గావించి సుతఁని

తప మొనర్పఁగఁ జనె బృహద్రథుఁడు వనికి-

73

శ్రీ, ఆజరాసంధుఁ డటమీఁద, హంసడిభకు
లను సహాయులఁగాఁగొని, యనయవృత్తి
సలిపె, నాహంసడిభకులు జ్ఞాప, వీడు
పక్షముల్ దెగినఖగేందుభాతి యయ్యె.

74

చ. ఇతఁడు మహాస్త్రశస్త్రముల నేమిటఁ జాననియట్లు లాఁచుచూ
పతి నరముంటఁబట్టి యిటువర్ధిలె; నీకనుసన్న మైన, నా
తతభుజవిక్రముండు బలదర్పవిపక్షమదేభసింహ, మా
హుతిఁగొను మల్లయుద్ధమున నొక్కట భీమస్మసింహుఁ డేఁజెఁ.

శ్రీ, పార్థుగాంక్షీవబలమును, బననతనయు
బాహుబలమును, నానీతిబలముఁగలుగ,
నిమ్మహి నసాధ్య మున్నె? నక నమ్ముదేని
భీము నర్జును బంపు నావెంట నిపుడు.

[75

76

క. అని హరి వలుకఁగ, భీమా

స్తును లుత్సృకతయు మొగములఁ జూపఁగ, యమన
దనుఁ డనుమోదముతో ని

ట్లను హరిఁ గని నీకు “మారులాడంగలనే?

77

శ్రీ, పరమపురుష! పరాత్పర! వానుదేవ!

శిష్టరక్షణ సురగణసేవ్యచరణ!

నీదయాదృశిబలముచే నెగడుమాకు

పాద్యములు గానిపున్నవా జగతియందు?

78

క. అనుజులనె యేల, నన్నే

పనుపుము నీయిచ్చవచ్చుపనులకు; శిరమం

దునఁ దాల్చి నీయనుజ్ఞను

జని సల్పెదఁ; బొండు వేగ సనుదెం డనినఁ-

79

♦ స్నాతకవేషధారులై కృష్ణభీమాష్టనులు మగధలోజొచ్చుట;
భీమునితోఁ బోరి జరాసంధుఁడు చచ్చుట. ♦

మ. కృతకస్నాతకు లై సభీమనరులుగ్ గృష్ణుండు నాతేనియా
నతిమై పోవుచుఁ గాలకూటమును, శోణఁ, గండకిఁ, మార్గం
గత మౌక్తీసరఁకుఁ, భగీరథిని వేగఁ దాటుచుఁ, బ్రాగ్విశా
గతులై యమ్మగధప్రదేశమును వీఁకఁ జేరి, వా రంతటఁ-80

ఆ. పంచగిరులమధ్యఁ బరఁగు గిరివ్రజ

మనుపురిదెసఁ, జైత్రకాద్రిశిఖరి

మువ్వు రెక్కి; రచటిమూఁడుభేరులఁ జూపి

హరి నచించెభీమనరులతోడ-

81

ఆ. కనుఁడు, మానుషాద మను ఋషభంబును

జగపిదానిదివ్యచర్మమొలిచి

కట్టి రివ్వి మగధుపట్టణంబున వింత

వారు చొచ్చిరేని స్వయము మొఱయు.

82

చ. మునిపతి గౌతముం డిటుల మ్రోఁగ వరం బిడె; గాన మున్నె నీ
నినిఁ దెగఁదెంప మే లనియె; నేరిమి మువ్వురు మూఁడుభేరులఁ
దునుకలుడేసి, వైత్యగిరిదుర్ధరశృంగముఁద్రోసి, ద్వారముఁ
గనుఁగొని, చొచ్చి యందు గలకావలివారలఁ జంపి పెంపునె.83

ప|| 80 ప|| 2 అ|| 4- తో; అ|| 21- మార్గం;

ప|| 83 ప|| 3 అ|| 1- దునుకలు;

సీ. పురివీధి, విషణ్ణులఁ జొరఁబడి, చందనా

గరుమాల్యములఁ గొని కరముబలిమి;
సరభసంబున మేనఁ జచ్చించి, ధరియించి,
తేతాగ్ను లన దివ్య తేజ మెనఁగ;
గోష్ఠంబులకు జనుకొదమసింగములట్ల;
కొలనిలోఁ జొరు నేన్దుగున్నలట్లు;
రాజమార్గముఁ బట్టి, రాజసవృత్తి మై
పుడమి వడంకగా, నడుగులిడుచు

గీ. రాజవర్యులు, స్నాతకనృతులు, నస్త్ర
ధారు, లారాజనగరునుఁ దరియఁ, గాంచి
విస్మయంబంది, తమలోన వివిధగతుల
గుజగుజలువోయి రెల్లెడఁ, బ్రజలు పురిని.

83

మ. నిసిలోనైనను, స్నాతకావనినురాసీకంబు నర్పించు, నా
యసమానవ్రతుడైనమాగధుఁడు మాయావిప్రులం దెచ్చి సం
తసమారక్ మధుపర్క మీయఁ గొనకే తన్మాచు వీరత్రయిన్
ససి సంవీక్షణజేసి, యిట్లను జరాసంధుండు ధీసాంధుఁడై - 85

ఉ. స్నాతకులేని, యంగడులచందనమాల్యము బల్మి జేకొనం
జూతురే? మాపురంబు నిటు చొత్తురె, చైత్యకళైలశృంగమున్
ఘాత మొనర్చి, మార్గమునఁగాక, యమార్గముఁబట్టి? భేరిసం,
ఘాతము వ్రక్కలింతురొకొ? కావలివారల సంహరింతురే? 86

ఆ. భక్తి నే నిచ్చునీమధుపర్క మిట్లు

గైకొనఁగ నొల్లమికి నేమికతమొ? మీరు

వేషధారులు గానోపు, వీరరాజ

దేహతేజంబు లివ్వి సందియముగూర్చు!

87

మ. అనఁ; కృష్ణుం డను “న్నాతకవ్రతము బ్రహ్మాక్షత్ర నర్ణంబులొ

న నె; యారెండవవార మేము; నెఱి నెన్నఁ ధాత్రి నద్వారమం

దునఁ జేరఁదగుశత్రుపట్టణములందుఁ, క్షత్రియుల్ బల్కిమై

చను శ్రీయుండుట గంధమాల్వముల నోజఁ గొంట నవ్వీడులఁ.

గీ. అన; జగాసంధుఁ డను నీకు నహిత మేను

[88

జేసినదిలేదు; ద్విజ దేవసేవకుఁడను,

బరమమా క్షాత్రిధర్మప్రవర్తనుండ

శత్రుఁ డెట్లులైతి నన, నవ్విశౌరి నుడివె:-

89

ఉ. ఉత్తముఁడైన క్షత్రియుఁడ వొక్కొ? ననర్జులబల్కి బట్టి దు

ర్శ్మశ్రిని దేవతాబలిగ నిచ్చెద; వీచెడుజీవహింస లే

నత్తములై నవారికి విషాదముగూర్చవు? నీసురార్చనల్

రిత్తులు; పాపకర్మ! విపరీతమతీ! నిను నోర్వనచ్చునే?

90

గీ ధర్మరక్షణదీక్షత ధరణిఁ బరఁగు

మేము, నిను నిగ్రహింపంగ నీమ మూని

వచ్చితిమి! కృష్ణుఁడేన! బీభత్సుఁ డితఁడు;

పవనజుఁ డితఁడు నీరు పాండవులు కంఠె!

91

మ. ఛేజలోఁ బెట్టినరాజులక విడుము! నీసేమంబుకై చెప్పెదక,
మఱి సన్న్యాసుడనై చరింతు ననుచుక మా కీవు మాటిచ్చినక
సరి; లే దంటిన, వీ రువగ్రమితులై సంగ్రామరంగంబునక
బారివుచ్చంగలవారు సిన్నువినుమా. చూడఁగదా! యంచనక.

గీ. తతజటోత్పటనాగ్రహాదగ్రసింహ [92
మటు, పటుకుటిలభృకుటిసంఘటితేనిటలుఁ
డయి, జరాసంధుఁ డాశౌరి నట్టెచూచి
వెనకుతీవయె పదములఁ బెనసె నౌర! 93

చ. అని, తనమంత్రులక గనుచు నామ “నితంజెవఁడంచు మీమదిక
గనితిరొ? మాకునల్లుఁ డగు కంసుని యల్లుడు! దేవకీసతీ
తనయుడు; మాకుమన్మఁడు; ప్రతాపముతోఁ బదిమార్లుతాఁకి మ
మ్మనినిఁ, బలాయనం డయినయట్టి మహాభుజవీర్యధుర్యుడుక-

ఉ. గండఁడు నాలకాపరుల; గణ్ధ్యుఁడు చోరవరేణ్యులందునక; [94
ప్రండితశేఖరుండగుఁ బ్రపంచమునకలనంచకాళిలోక;
మిండఁడుగొల్లబొట్టెలకు; షేటియ పిల్లనగోవిందా, దే
వుండు నపౌరుషాత్ములకు భూసుర భిక్షక దీనజాతికి. 95

క. సుతవైధవ్యవిషాదా
తతవహ్నిని గృష్ణరుధిరధారల నార్పక,
క్షితిఁ బిండముఁ దన్నాంస
ప్రతతిని గంసునకు నిడఁగ భాగ్యంబయ్యెక-

క. అని, కనిభీష్మాంజ్ఞులను;
జనునే పసివ్వాలీరు, సమరంబునకున్
గొనితెచ్చె మాయగొల్లఁడు;
సనుఁడీ! మఱి బురికి, ననికిఁ జాలదురె? యనన్- 97

క. విని కనిసిభీముఁడను:- నీ
యనయఁపు బలుకులనుమాను, మనిమొనలోనన్
గనఁబరతుకాని శౌర్యం
బును; వాక్పొరుషములాడఁబోలునె? యనినన్- 98

క. మీ రొకరొక్కరొ, ముగ్గురు
జేరికగాఁ బోరువారొ; చెప్పుడు; మీకే
ఘోరశ్మిబులు నలయునొ?
కోరుం డను మాగధునకు గోవిందుఁడనున్- 99

క. ముగ్గురు నొక్కనిఁ దాఁకుట తగవుగాదు;
ఒకని మాయందు నీమది కొప్పవానిఁ
గోరికొ మ్మిఁ, యాతంఁడె పోరవచ్చు
మల్లయుద్ధంబునం దనె మాగధునకు. 100

క. "బాలకుఁడు పార్థుఁ డగుటన్
జాలం డాలంబు సలుప శౌరీ! నీవో
యాలను స్త్రీలను మేలుగ
మాలిమిసేయంగ మేటిమానిసి" ననుచున్- 101

క, అనిలనుతఁ గోరికొని, సరి

తన కని బార్వాద్రీధుండు తక్షణమే నం

దను సహదేవుని రాజ్యం

బున కభిషిక్తునిగఁ జేసి వారఁగ నచ్చెన్.

102

ఉ గోసి బిగించి, మేలగుదుకూలము లూశించి, తీసిభూషలన్;

కాసినివేసి, వెండుకలు గంటానగూడఁగ బాచి ముడ్చి; బల్

మీసలదువ్వి పాదములమేదినిఁ గొట్టిస; భీముఁడుగ్గుండై

చేసెను సింహనాదమునుఁ జెచ్చెరఁ దాఁకిరి వారలొండొరుల్.

క. కరికరి, హరిహరి, గిరిగిరి

[103

శరనిధి శరనిధినిఁ దాఁకుచందముగా, న

మృదుదంశభవుఁడు మాగధుఁ

డురునడి సరిసరిగఁ బెనఁగి రొండొరు లాజిన్.

104

శు. కరముగరంబుఁ జేర్చుచును, కంఠములంటుచుగెంటు చొక్కటన్

గుఱిగొని ప్రక్కలొత్తుచును, గొబ్బన దక్కలఁబట్టియెత్తి,ది

ర్దిరదిరదిర్ది, భూమిపయిఁ దెల్లఁగఁ ద్రోయుచు గ్రుద్దులాడుచున్

శిరముశీరంబుడికొనుచుఁ జిత్రిగతింబడి పోరి రిన్వరున్.

105

స. డీకొట్టువేళఁ బెరిలని శైలంబు

శైలంబుఁ దాఁకినశబ్ద మొదవ;

గ్రుద్దులాడఁగ, భూమిబద్ధులై నటు ఘోర

నినదంబు లెల్లడ నిండి వర్ష;

పదఘట్టనల శేషం డదరుచు గడునొచ్చి
 గస్సన నోర్చొచ్చి బున్నులాడ;
 ఇల యొత్తి డుల తగ్గి హెచ్చి యుయ్యెలలాఁగ;
 హుంకృతి మార్మోత లుఱుమ దెసల;

గీ. నదలుపులఁ బిడ్డుగర్జన లొదవి పొదవ;
 నయనములు పండ్ల సీట్లు, ఘనాఘనముల
 మెఱపులకు “ గడబడల” క్షతీర్షిఁ బురుడు గాఁగ,
 నని సలిపిరి చతుర్దశాహములు వారు- 106

చ, హరి య నె భీముఁగాంచి “యనిలాత్మజ! సత్వవిహీనుడైన దు
 శ్చరితుని వీని నీక్షణమ చంపి భవద్యుజవిక్రమంబు, భా
 సురమగువాయు దేవుని విశుద్ధబలంబును మాకుఁ జూపఁగాఁ
 దఱియిదే! జాగిదేల; రిపుదారక! నిర్మలధర్మరక్షకా! ” 107

క. ఆమాటకు భీముం డు
 ద్రామాగ్రహుఁ డగుచు, మదిని ధ్యానించిపితౄ;
 సామజముఁ బట్టు సింహము
 నేమకమున నెగిరి యరిని నెట్టనఁ బటెన్. 108

ఉ. బాహులు వెన్నకున్ బెనచి, పట్టుగఁ గంఠముఁబట్టి నొక్కుఁబుట్టెన్
 సాహసవృత్తిఁజూట్టువడి సాగఁగనూపుచు నూరుమారు లా
 దేహము తిగిప్పి రక్త వితతిన్ నవరంధ్రములెల్లగ్రక్క నా
 బాహుబలుండు మాగధునిప్రాణము బూడఁగొట్టె నేలపై. 109

క. బకుఁడు, హిడంబుఁడు నేఁ గా

దు కదా, నీచే ననువులఁ దొలఁగఁగఁ ననఁగా;

బక్కవైరి మిగులఁ గినిసి నె

మకి “జఱ్ఱనఁ” బట్టిచీల్చె మాగధుతనువుఁ- 115

సీ. మాగధుని మేనివ్రయ్యలు మఱలఁజేరి

చేతనము నొంది పవనజఁ జెట్టనట్టె;

నమిత కోపముతో భీముఁ డతని జీల్చె;

మరల బ్రతికెను తొలియట్లె మాగధుండు- 116

ఉ. “అచ్చెరువొంద రాముఁడు దశాననుగొంతులఁ జించ, వెంటనే

నచ్చెడి నంచు మున్ను వినపచ్చెఁ బురాణములందు: మాకిటఁ

నిచ్చయి మయ్యెనటులకు, నేరమి యయ్యె నుపాయ” మంచులో
కొచ్చి మఱిఁ బృహద్రథతనూజనిగాత్రముఁ జీల్చి చెచ్చెఱ్ఱ-117

రెండుచీలికలను గొని రెండుదెసల

దవ్వులఁ వైచి జయమగు ధర్మజనకు

ననుచు ఘోషించె; వ్రయ్యి లయ్యవి తమంత

గాడ్పుజనమునఁ బఱ తెంచి కలసిమెలసి- 118

సీ. భీమువీపునగుడ్డుచుఁ బేర్చితోడ

జయమృడా! పార్వతీశ్వర! జయకపర్ది!

జయమునీశ్వరకాశికేశ్వర! యటంచు,

నుద్దవిడిఁ గూసె ధారుణి దద్దఱిలఁగ- 119

క. చించుట, లవి కల్గియుటలు, గ
 ణించుచు, మది విశ్రవ భీమునిగని, మేల్ మే
 లుచు హరిపల్లటముగా
 నుంచి నిజకరములఁ జూపె; నొగిఁ గని దానిక- 120

చ. పదపడి భీముఁ డార్చి, తెగఁబట్టి బృహద్రథసూనుఁ జీల్చి, స
 మ్ముదమున రెండుహస్తములఁ బూనిచి చీలికలక, హరిక గనక.
 గుదురుగ శౌరి వ్రేళులను గూర్చె వెనక దలక్రిందుగాఁగ; న
 య్యది కని పాదపార్శ్వమును నొదల పార్శ్వముఁ జేర్చి కూరిచెక.
 మ, అపసన్యంబుగఁ గూర్ప నాశకలముల్ వ్యర్థంబులై యాడుచుక
 విపరీతసితినుండ, హస్తయుగళిక వేఁబట్టి, కట్టల్కత్తో
 నపు డాభీముఁడు మోదె భూస్థలినిఁవెయ్యారా; ర్ల సంఖ్యంపుఁ జ
 ద్రుపల్తై భూరజమందుఁ జేరె నవియుక చూపింపరాకుండఁగక. 122

క. పిమ్మట భీముఁడు గృష్ణు ప
 దమ్ములఁ బ్రణమిలై; హరియతనిఁ గొగిట మో
 దమ్మునఁ గొనె; బానని పా
 దమ్ములఁ బడునరుని కిడె హితాశీషములక- 123

ఉ. భీతిలు మాగధప్రజను వెన్నుఁడు డగ్గరఁజేర్చి; సత్కృపా
 హేతువుగాఁగఁదానభయమిచ్చి; చెఱక బడియున్న రాజులక
 బీతి విముక్తులక జలిపి పేర్చి మెయిల సహదేవునిక ధరా
 నేతగఁ జేసి; యింద్రీసుతునిక బవనాత్మజుఁగూడి యంతటక- 124

క. తారకవధలో నిందుం

డాచూఢుంజై నదాని, నాయుందునిచే

వీరుఁడు నను, వాతనిచేఁ

గూరిమిని బృహద్రథుండు గొన్నరథంబుక-

125

శ్రీ. కొని, గరుఁడునిఁ దలఁచుడు, వెనఁ

జనుదెంచెనతండు; నతని సారథ్యమునం

దునిచి; విముక్తక్షత్రియ

జనములఁ, బాండవులఁ గూడి చక్రిపయనమై-

126

క. చని యింద్రప్రస్థమునకుఁ;

గని ధర్మజు, మొక్కి యెల్లకథ వినిపింపక;

దొనక ముదశువు లాహరిఁ

గొని కౌఁగిలఁ దార్చి జమునికొడుకు కడంక-

127

క. ఆయుధములచేఁ జావని

యాయతబలు మాగధేశు సనిలజుచేతక

బాయించి తనుల; మాయురె!

నీయాప్తప్రజకు గలుగునే కొఱలుహరి?.

128

గు. అని పూజించి; విముక్తభూభుజుల కర్పంజాక్రియక మచ్యభో

జసముల్ విందొనరించి, వీడులకు విశ్వాసంబుతోఁ బంచె; (శ్రీ)

వనజాక్షుండును వారి వీడుకొని, తద్భాస్వద్రీఘారూఢుడై

చనియెక; బిమ్మట నాయుధిష్ఠిరుఁడు బల్ సంరంభితస్వాంతుడై

♦ పాండవులదిగ్విజయము; రాజసూయయాగము. ♦

ఉ. దిక్కురులట్టిసోదరుల దిగ్విజయార్థము దిక్కుదిక్కునొ
కొక్కొక్కనిఁ బంచె, భీము, నరు, నోజను జంటల; నంట నేలనల్
ప్రక్కలఁ జూర్పునుత్తరముఁ బుష్పిమ దక్షిణముఁ గ్రమంబుగా;
నుక్కున వారలేగిరి సముద్ధితబుద్ధి యుధిష్ఠిరాజ్ఞచే- 130

*చ. తెలియఁగ నగ్నిదత్తమగు దివ్యరథంబున మేటిగాంధీవా
దుల, వివిధాస్త్రశస్త్రములఁ దోకొని, యుత్తరదిక్కులుండునై
ప్రళయదవాగ్ని నా వెలిఁగి పార్థుఁడు వోవుచు, నాపుళిందభూ
వలయముఁ జొచ్చి యధరణిపాలునిచే నరిఁబూని; పిమ్మటఁ-
చ్చి. ప్రతివిందుఁ డనువాని బవరాన గెల్చి [131

యతఁ డిచ్చు కాన్కల నన్ని గ్రహించి,
సమ్మతిఁ బ్రాప్త్యోతిషమ్మును జేరఁ,
బమ్మిన బిరుదున భగదత్తుఁ డంత
శబరసాగరవాస సైనికవరుల
నిబిడంబుగాఁ గూర్చి నిక్కి మార్కొనఁగఁ

బార్గుడాతని ననిఁ బడలంగఁ జేయ
వ్యర్థుడై, యతఁడుభయంబున వేడి
బలురత్న రాశిసంపద లరి వెట్టి
తలవంచి నిలువ నాతనిసైచి క్షత్తి:-

“కడఁగిధర్మజుఁడు జగద్ధితార్థముగ
నడఁచెను రాజ సూయంబును జలుప;

నిలపతులెల్లవా, రేతెంచువారు
 నిలువ కీవును రమ్మునెమ్మితో” ననుచు
 నాతని వీడ్కొని యా మీఁదఁదరలి,
 ప్రీతి నంతర్బహిర్గిర్యుపగిరులు
 మున్నగువానిలో మొనరెడు నృపులఁ
 ఘోన్నుగ నోరిచి పన్నులనుగొని
 మలయు నులూకేశు మాటఁగించి,
 యలరు బృహంతుని నని దంచి మించి,
 తగవామ దేవమోదాపురేశాది
 జగతీశ్వరుల గెల్చి, సాగి మున్నందు,
 నిక్కుసేనాబిందు నిస్సారుఁ జేసి
 సుక్కుఁగ విష్వగశ్వుని ననిఁగొట్టి,
 పార్వతేయుల గెల్చి, బర్బర, శబర
 గర్వితు లా తురుష్కావసీపతుల
 పసడించి, కొనికాన్క, పాండ్య లగెల్చి
 యసమ మాళన, త్రిగర్తావసీశ్వరులఁ,
 దనరు సుధన్వ, గాంధార, కాంభోజ,
 ఘనకోసలేశులఁ గని యరినిఁ గొని
 వడి సింహపురి కేగి ననచరేశ్వరులఁ
 గడుకొని వశ్యులఁ గాఁగొని, కడిమిఁ

కాంభోజహాటక కాంతులచేత
 సంభావితండయి సాగి యామీఁద
 కటక దేశమునందుఁ గలుగురాజులను
 విటతాటనముఁజేసి, విఖ్యాతిగన్న
 ఘనతురంగములను గజయాధములను
 గొని, చనిచని హేమకూటంబుఁ జొచ్చి,
 గంధర్వనగరముల్ గలఁచి పన్నుగొని
 బంధుర మగు మేరుపర్వత మరసి;
 జంబూమహావృక్ష, జంబూనదులను
 సంబరమున గని చనిచని ముందు
 గంధమాదనము నల్లట్టులఁ గల్గు
 గంధర్వసిద్ధాదిగణములచేత
 నరిఁ గొని ముందున కటులనే పోయి
 హరివాస మనుపురి నాతండు చేర,
 లలిఁ బురద్వారపాలకు లరుదెంచి
 తిలకించి నరునకుఁ దెలిపి “ రీయవియె
 యుత్తర కురుభూము లోరాజతిలక!
 యెత్తఱిఁ జొచ్చితో? యివి యగోచరము
 లగుమానవులకెందు; నయ్యారె! యిందుఁ
 దగుకార్య మెట్టిచందము తెల్పు” మనిన:-

“రాజసూయాధ్వర రాజంబు సలుప,
 రాజరా జగుధర్మరాజు నన్నంప,
 నవనిదిగ్విజయార్థమై వచ్చినాడఁ,
 దివిరి కట్నంబులఁ దెచ్చి భూనాథు
 లర్పింపఁ జనియెద; నది కాదటంచు
 దర్పించువారల దర్పంబు లడఁచి
 కప్పంబుఁ గొనియెదఖండితం” బనిన,
 అప్పుడే ధనరాసు లర్పించి వారు
 దర లినఁ; గజ్జీయుఁ దదనంతరమున
 బారిని నింద్రప్రస్థపురి కేగుదెంచి,
 కని ధర్మసుతున కాకాన్కు లర్పించి,
 వినయంబుతోఁ మ్రొక్కి వివరముల్ తెలిపె.

132

దండకము :- వాతాత్మజుం డంత ప్రిగ్ దిబ్బుఖుండోచు వేసాగి
 పాంచాలుచే సత్కృతుండై, విదేహాధినాథుండుసంగ్రామరంగమ్ము
 నం దాఁక నవ్వాని దోశ్చక్తి మర్దించి; మీఁదఁ దశాగ్ణా ధినాథుఁ
 సుధన్వాఖ్యు నాలమ్ములోఁ గొట్టి యవ్వానిశౌర్యంబులో మెచ్చివాఁ
 డిచ్చమై రాగ సేనానిగాఁబూసి; యాయశ్వమేధేశ్వరుఁ రోఁచమా
 నురణాగ్రంబునఁ బెంపుఁడెంపారఁగాఁజంపి; యాచేది

రాజ్యంబులోఁ జొచ్చి యాభూపుఁ డర్పింపఁగాఁ గట్నముల్
 బూని, సన్మానమున్ బొంది, యం దేడునాల్గుండి; వేపోయి
 పేరొ పుళిందాపురంబందు వీరున్ సుమిత్రేశునిన్ జూచి;
 యూపైఁ గుమారాధినాథుండు నొశ్రేణిమంతున్,
 మహాకోసలాధీశు, నాపై నయోధ్యామహీనాయకున్
 దీర్ఘయజ్ఞాఖ్యుఁ, గాశీధరేశున్ సుపార్శ్వున్ మఱి గల్లు
 భూనాథులన్ గాంచి వారెల్లరర్పింపఁగాఁ గట్నముల్ పూని;
 ముందేగి యామత్స్యదేశేశు దర్శించి, కణ్ణాటకేశున్ మఱి
 దక్షిణాధీశునిన్ గాంచి, గర్వాత్మతావారి గర్వంబు సర్వంబు
 నిర్మూలమున్ జేసి కోశంబులందున్న ద్రవ్యంబులందోచి యా
 ద్రవ్యముల్ గోనెలన్ దాచి, కూర్పించి, తార్పించుచాయుష్ట్ర
 రాజాళి మీదన్ మదేభాశ్వరాజాళిమీదన్; మఱి బోయి యా
 మాగధేశున్ జరాసంధపుత్రున్, మహాప్రీతితోఁగాంచి,
 మాతండు సస్పత్తి సన్మానముల్ సల్పి వీడ్కొల్పుఁగా,
 శీతశైల ప్రదేశంబులన్ జొచ్చి, యందాజలోద్భూత
 దేశేశునిన్ గాంచి; భల్లాటభూనాథు డెంతేని పిల్లాట లాడఁగ,
 విలైత్తి నిలైల్ల నీగ్గాఁగ మర్దించి కోశంబులన్ దోచి వే
 యింద్రశైలప్రదేశంబులన్ జొచ్చి యందున్ గిరాతేశులొ
 నేమ్యులన్ శర్మకున్ నర్మకున్ జంద్రసేనున్
 మహావార్ధి సేనున్ మఱి గర్జవత్సానసీభర్తలన్

బుండ్రినాథాదిభూనేతలఁ గాంచి వారిచ్చుకప్పంబులఁ బూని
 యిట్లాడు:- శ్రీపాండురాజాగ్రీవుతుండు నౌధర్మరా జేర్పడఁ
 రాజసూయాధ్వరంబుఁ మహావైభవోపేతమై యొప్పగాఁ జేసెడున్;
 మీరు మీవారితో నచ్చి కార్యంబులన్ సాయముఁ సల్పి;
 మేమిచ్చుసత్కారముల్ పొంది యేతెండు; మావిందులై రండు
 రండీరు రం డంచు ముమ్మార్లుగాఁ జెప్పి, వారెల్ల వీడ్కొల్ప
 నేతెంచి, తా ధర్మజ్ఞాంబు, సాష్టాంగదండప్రణామంబులర్పించి
 ద్వారంబునఁ గట్టముల్ మోసియున్నట్టి భద్రేభ యూథాళి,
 నుహ్మిణిన్ వాజివారంబులఁ జూపి, రాజాజ్ఞచే వానినన్నింటినిన్
 గోశముఁ జేర్పఁగాఁ జెప్పి, సోదర్యుఁడౌపార్థతోఁ గూడి,
 సంతోషితస్వాంతుడై యుండె; నాపిమ్మటఁ-

133

గీ. మా. సమ్ముదముతోడ దక్షిణాశకుఁ గడంగి
 సాగి సహదేవుఁ డతిసైన్యసమితిఁ గూడి,
 యాదిని సుమిత్రశూరసేనాదివృథుల,
 వరుసగా దంతవక్త్రాది ప్రభులగెల్చి;
 చెలగి గోశ్యంగగిరినివాసుల జయించి
 కుంతిభోజనిసత్కృతిఁ గొని చని మఱి
 జలజనాభుని వగతుని జంభకాఖ్య
 భూరిబలునాత్మజాతునిఁ బోరిలోన
 నిగ్రహించి, ధనంబుఁ బరిగ్రహించి-

పరమనది సర్వదా సమీపముననున్న
 అలయవంతీశ్వరులను విందానువింద
 భూపతుల నొంచి, మాహిష్మతీపురంబుఁ
 జేర, నారాజు నీలుండు పో రొనార్చె,
 నాపురినిఁ గావ వరమిచ్చి యచటనున్న
 యగ్ని యాసహదేవు సైన్యములపైన,
 గజ హయ రథ పదాతి వర్గములపైన
 నెగసి దహియింప, సహదేవుఁ డెనయుభక్తి,
 నమితశుచి యయి దర్భాసనమున నిల్చి,
 యగ్నిసూక్తులఁ బఠియింప, నగ్ని దేవుఁ
 డతనికిఁ బ్రసన్నుఁ డయ్యె; నయ్యది గణించి
 నీలుఁ డంతట సహదేవుఁడొల నిల్చి,
 కరములు మొగుడ్పఁ గని కనికరముతోడ
 ఘనుఁడు మాద్రేయుఁ డతఁ డిడుకట్నములను
 బుచ్చుకొని; రుక్మిణీష్మకభూపవరుల
 దరిసి శూర్పారకపతిని దండపతిని;
 దద్దయును వార లిచ్చిన ధనముఁ గొనుచు,
 సాగర ద్వీపవరుల నిపాదవిభులఁ
 బరఁగఁ బురుషాదులను నేకపాద జనుల,
 భూవిభులఁ గాలముఖ కర్ణ ప్రావరుణుల,

నసురనరయోనులనియెడి యసమ బలుల
 నోల్పిమై రామగిరి కోలశైలతామ్ర
 దీవిగలవారి; సంజయంతీనివాసు

అందఱనువశులుగఁ గొని, ముందుసాగి-

తాళవనపాండ్య కేరళ ధరణిపతుల
 ఘనుల కాళింగ ద్రవిడయవని విభులను,
 గడిదిగరహాట కేశులనొడిచి, కడచి
 నడచి దక్షిణవేలావనములఁ జూచి,
 సేతుబంధనతీరంబుజేరివిడిసి,
 తలఁచె సహదేవుఁ డాఘటోత్కచునిమదిని;
 నతఁడు ప్రత్యక్షమై నమస్కృతులొనర్చి-
 హస్తములమోడ్చి “నాకేమియాజ్ఞ” యనిన,
 జనుములంకకు నావిభీషణుని వలన

గ్రట్నములఁ దెమ్మునా, ఘటోత్కచుఁడు గగన
 పథమునందేగి లంకలోపల విభీష

ణాసురేశునిఁ దిలకించి యనయెనిట్లు:-

కురుకులేశుండు ధర్మరాధరణివిభుఁడు,
 దేవదేవుండు శ్రీకృష్ణదేవు బలిమి
 రాజసూయాధ్వరముఁ జల్పు నోజమీఱ,
 నతఁడు, తమ్ముల దిగ్విజయార్థముగను

దిక్కులకుబంప, దక్షిణదిశకువచ్చి
 నతఁడు, సహదేవుఁ డావార్ధికవల విడిసి,
 పంప నన్నిట, దూతగా వచ్చినాఁడ;
 ననిలనుతు భీమసేనునితనయుఁ డేను,
 జనులు నన్ను ఘటోత్కచుఁ డ నడివారు;
 ధరణిపతులెల్ల రరివెట్టి తనిపినార,
 లట్టులే మీర లరివెట్టి యంపుఁడయ్య!
 సపరివారంబుగా మీరు జన్మమునకు
 వెడలి రావలె నన్న, విభీషణుండు-
 తనకులస్వామి రాముండు ధర్మరక్ష
 శార్థముగఁ గృష్ణుఁడై ధర నవతరిలుట,
 యాగరక్షకుఁ డాతఁడే యగుట నెంచి,
 పొదలుభక్తిని నాదేవుమదిఁ దలంచి,
 వరుసగాఁ బంచశతదైత్యభటులచేత
 శ్రాంచనాంచితయాపముల్, కనకరత్న
 వరవిభూషణరాజినిఁ బనిచె; వానిఁ
 నైవసముగాఁగఁ గొని యంతఁ గదలి నచ్చి,
 యన్నకర్పించి, కలదెల్ల విన్నవింప,
 దమ్ముగుఱ్ఱునిఁ గౌగిటఁ దార్చె తేఁడు.

ఘ, నకులుఁ డింద్రప్రస్థపురి విడి,
 సకలసేనలఁగూడి పడమర
 మొకముగాఁ జనెఁ; దేజమెల్లెడ మొనసియాడంగఁ,
 గకవికలుకా రిపులు, యోధుల
 ప్రకటసింహనినాదములు, కరి
 నికరముల బృంహితములున్ రథ సేమిఘోషంబుల్ - 135

శ్లో. మేటిదిగ్గజకర్ణకుహరము
 పోటులెగయఁగ, దిగ్దిగంతము
 లోటునడఁ బ్రళయంబునిధి యిటు లొఱలునోయనఁగఁ
 ధాటిమై చని నకులుఁడట బా
 హాటముగ రోహితకమునఁ బో
 రాటమున మత్తకమయూరకరాజులను నోర్చెన్ - 136
 మఱియు మరుశ్చైరీష మాశవ
 వరుల, బర్బర కర్బరాదులఁ

శ్లో దక్షిణి, వా రరి నిడఁగఁ గైకొని తరలి యటుమీఁదఁ
 సరగ నాదాశార దేశపు
 దొరల నుక్కడఁగించి పుష్కర
 పరిసరుల యాభీరగణముల వలన నరిఁ గొనుచున్ - 137
 శ్రితసరస్వతి సింధుకూలా
 శ్రితగతులు నౌగామణీయుల
 నతుల పంచనదామరాద్రియంఘ్ర గలవారిన్

వెతకి యరిగొని తరలి ద్వారా

వతికి దా వచ్చినది సత్యా

వతికి దెలియఁగఁ బుచ్చి సాపెను బయన మటుపైనఁ— 128

మామ మద్యేశ్వరుని శల్కుని

ధామమున సత్కారములఁ గొని

యామహాపశ్చిమశరధిప్రాంతాధివాసితులఁ,

భీము లగు బర్బర కిరాత

స్తోమముల నుక్కడఁచి యరిగొని

ధీమహిత వరుణేంద్రపాలితదిబ్బహీపతులఁ—

130

తాకి, సంగ్రామమున నోరిచి,

వీకతో ధనరత్న రాసులఁ

జేకొనుచు నవి యుప్రతతివయిఁ జేర్చి వయనంబై,

జోకతో నిజపురికి వచ్చెను

లోక మరుదువడంగ; ధర్మజు

శ్రీకరపదంబుల కెరిగి యాశీస్సులను బడసెఁ—

140

ఉ. తమ్ములు ధౌమ్యముఖులునుదక్కినబంధులుమంతులొప్పులుఁ

సమ్మతి రాజనూయమును సల్పఁ గడంగఁగ నొత్తిడింపఁగఁ

ఇమ్ముగ ధర్మజుండు వెన నెల్ల పదార్థములఁ గడించి కో

శమ్ముల నింపి సిద్ధముగ శౌరి నిరీక్షణజేయుచుండఁగఁ— 141

గీ. కార్యకారణకర్త యాకంజనేతుః
 డంత నేతెంచి, సభఁదీరినట్టిధర్మ
 రాజముందట ధనరత్నరాశి వోసి
 కట్ను మొసంగంగఁ బాండవాగ్రిజుఁడు భక్తి- 142

క. జగదర్చితకృష్ణనివద
 యుగ ఘర్మసంపాద్యవిధిప్రయక్తముగాఁగఁ
 దగుభక్తిని బూజించెను;
 నగధరుఁ డాపిదప ధర్మనందను గనుచుఁ:- 143

చ. కురుకులవర్య! నీనుగుణకోటి తలిర్చెను; నీచరిత్రమో
 పరువడి మూఁడులోకముల బాటలఁ దీర్చెను; ధర్మమే యిటుల్
 దొరకొనిమూర్తిఁదాల్చినటుదోచుచు వెల్లితి రాజసూయముఁ
 ధరణి హితంబుగాఁ, బరమధర్మముగా నెరవేర్పఁ బూనినా! 144

క. పనుపుము మమ్ములఁ బనులకు;
 దనుపుము దేవతల, నగ్నిఁ దగవేలిచి; బా
 వత్సానలఁ బూజనభోజన
 ఘనదాసము లిడుచు, లోకకల్యాణముగఁ. 145

గీ. అనఁగ; ధర్మజుఁ డిట్లను: సఖిలలోక
 పాలు, సద్ధర్మరక్షకు, భక్తవరదు
 నీదయను సభ్యుదయ మయ్యె నేఁడు మాకు;
 ధర్మ మగువని నను బూన్పఁ దగును నీకు. 146

క. అని; ధౌమ్యుని, ద్వైపాయన
ముని యానతిఁ బూని; కృష్ణ ముదలను గొని; తా
సనుజుల సమ్మతిఁ గనుఁగొని;
మునుకొనియెను రాజసూయమును జరుపంగఁ- 147

గీ. నలయుయజ్ఞోపకరణద్రవ్యముల ధౌమ్య
సనుమతినిఁ గూర్చి, ద్విజపార్థి వాదినాల్గు
వర్ణములవారిఁ బిల్వఁ బంపంగ, నాజ్ఞ
సలిపె సహదేవునకు దగుసాయ మొసఁగి. 148

క. విజ్ఞుఁడు సహదేవుఁడు వి
ధిజ్ఞుల శిల్పకుల కూర్పుతీర్పులతోడఁ,
యజ్ఞాలయ నిర్మాణము
ప్రాజ్ఞులు మెచ్చంగ సలిపె రమణీయముగాఁ. 149

గీ. సర్వసామగ్రిలను యజ్ఞశాలఁ జేర్చి,
ప్రేక్షకులకు సౌఖ్యమ్ముగా విడదిఁ గూర్చి,
వనుల, కొలనుల , వేడుల, పందిరులను
జక్కఁగా నలంకారమ్ము సలిపి రంత. 150

సీ. భగదత్త, శక, బృహద్భల. సాల్వ, శిశుపాల
రాజులు; దుర్యోధను, విరాటనృపులు;
వసుదేవ, బలదేవ, ప్రద్యుమ్న, శూరసే
నాదియాదవులు; భోజాంధకులును;

అంధ్ర, వంగ, కళింగ, యవన, సింహళ, పాండ్య,
కాంభోజ, కాశ్మీర, గౌడ, ద్రవిడ,
కుంతల, కేరళ కువలయాధిపులును;
పాండ్రకవాసు దేవప్రభృతులు;

౩. సార్వతీయులు, జలనిధిప్రాంతవాస
పతులును, చతుస్సముద్రముదితవసుంధ
రాస్థలినిఁ గల్లునాల్గువర్ణ ములవార
లటకు సహదేవునాహ్వాన మంచి డిగిరి. 151

౪. మా. ధన, కనక, రత్న, వాహనోత్కరముఁ గొనుచు,
నాత్మనైభవమునకెల్ల రరుదుపడఁగ,
భీష్మధృష్టాష్ట్ర, కుంభజ, విదుర, సోమ
దత్త, కృప, కర్ణ, శల్య, సైంధవ, వికర్ణ,
ద్రోణతనయ, సుయోధన, దుస్ససేన,
శకునిముఖులేగుదెంచిరి సవనమునకు. 152

౫. అందఱు కన్నివిధంబులఁ
బొందుగ సన్మానవిధులఁ బొనరించి; సభా
మందిరమున యమతనయుఁడు
మందస్మితవదనుఁ డగుచు మాటాడె నిటుల్ - 153

శ్రీ మీదయ నిష్కృహాధ్వరము మేకొనితిఁ మహానీయులార! మీ
రాదర మొప్పు గార్వమున నందఱు బాల్గొనితీర్చి, కీర్తి సు
పాదనఁజేసి లోవములవంబునకే నెడమీక, నెమ్మి నా

మీదఁగలఁకొని యాభిరుచు మీరును నిర్ణయవహింపఁ జూడుఁడీ! 154
పా. 151 పా. 4 అ. 1- భా; పా. 152 పా. 3 అ. 3- భృతరాష్ట్ర;
పా. 154 పా. 2 అ. 14- భా;

క. అని పెద్దలయనుమతిఁ గొని,
తనరరజతిహేమరత్నదక్షిణదానం
బునకుఁ గృపు; దోణభీష్ముల
నునిచేఁ గృతాకృతము లరయునుద్యోగమునన్. 155

క. జనపతులు దెచ్చియిచ్చెడు
ధనరత్నసుపర్ణమణివితతిఁ గొన, దుర్యో
ధను; దుశ్శాసను పాకము
వినియోగ నియోగకార్యవిధి నియమించెన్. 156

ఆ. వలసికూర్చి యున్నవస్తు సామగ్రిని
వెచ్చమాడుపనికి విదురు నుంచి,
యజ్ఞదీక్షఁ బూని విజ్ఞలతోఁగూడి
యజ్ఞశాల కరిగె యమసుతుండు. 157

క. వేదములఁ బఠతరాశీ
ర్వాదముల, విధిజ్ఞవాదరాధ్ధాంత మహా
నాదములఁ దదన్యంబగు
నాదము మా టఁడఁగె శాల నాల్గు చెఱగులన్. 158

చ. అనలముఖంబునం దిడుచు నాహుతి వేదసమంత్రకంబుగాఁ,
దనిపి సమస్త దేవతల; దక్షిణపూజనభోజనాదులన్
మునులకు భూసురేందులకుమోదముగూర్చి; నృపాళిమెచ్చఁగా
ఘనముగ సత్కృతుల్. స లిపెగఱ్ఱుఁడుధర్మజుఁ డాధ్వరంబునన్.

- గీ. మఖమహోత్సవ విభవంబు; మాన్యమైన
యమసుతుని ధర్మనిరతిని, నతనియశము
చాలఁ బొగడెను నారదసంయమిందుఁగి
డధ్వరపేక్షకులు సంతసాల్చి మునుఁగ- 160
- ఉ. చుక్కలలోనఁ చంద్రునటు చూపరుచిత్తము లత్తమించుచున్,
నిక్కెడిశౌరిఁ గాంచి, మును నీరజజాదిసురార్థియై మహిన్
దక్కినధర్మమున్ మనుప, ధారుణిభారముదుఁగింప, దీక్షమై
నిక్కడ విష్ణువే యిటులఁ గృష్ణుఁడుగా నవతారమెత్తుటల్-161
- క. సురదైత్యదానవాదులు
ధరపై క్షత్రియకులమునఁ దనరఁగఁ దనువుల్
ధరియించుట; యిఁకముందఱఁ
బరఁగుట భారతరణంబుభావించి మదిన్- 162
- క. వీణాతంత్రుల మీటి, స
మానముగ గళస్యసంబు మలపి, హరిశ్రీ
ధ్యానము, గానము సృత్య వి
ధానమ్ములసలిపె సభను దాశలయగతిన్. 163
- కృష్ణునిదూషించిశిశుపాలుఁడు హరి చక్రమునకాహుతియగుట,
గీ. పిదప భీష్ముఁడు యమసుతువదనముఁ గని,
స్నాతకుండును, నిష్ఠుఁడు, సద్గురుండు,
సృపుఁడు సంయుజుఁడును బూజనీయు; లట్టి
వారి కొకరికి నర్హ్య మీవలయు నిపుడు- 164

క. అన; ధర్మజుండు:- తాతా!

వినిపింపుము నాకు నట్టివిఖ్యాతుని, నీ

ఘనసభఁ గలవానిని; నీ

యనుమతిఁ చొలిజ్ఞాప నిడుదు నాతని కనికఁ-

165

శా. జ్యోతిర్మండలిసూర్యనట్టుల సమస్తార్వీస్థలికా వెల్లుచుక

భూతవాగ్రతములొనిచేతనమునై, మూర్తిత్రయిక్ ముఖ్యుఁడౌ

నాతండే నరమాతృఁడౌచు మనమధ్యం దోచె నీతండు; సు

ప్రీతుండేయఁగనొప్పు యజ్ఞపురుషుక శ్రీకృష్ణుఁ బూజావిధిఁ. 166

గీ. అనుచు భీష్ముఁడు వల్కుఁగ; నమితభక్తి,

నంది సహదేవుఁ డిచ్చునర్ఘ్యంబు నొసఁగి,

శాస్త్ర దృష్టివిధిక బ్రీతిఁజలిపె, గృష్ణు

శ్రీపదాంబుజముల యుధిష్ఠిరుఁడు పూజ.

చ. అది మది సై పలేక, కడు నల్కమెయిక్ శిశుపాలుఁ డాసభక

“ఇదియటెబుద్ధి! యిందుధరణీశులు,విప్రులు,మానులుక బుధుల్

గొదవడకుండ నుండ, నొకగొల్లని నల్పునిఁ బూజ్యఁజేసితే

ముదిమదిదప్పినట్టిఁ డగుమూర్ఖుని భీష్మునిమాటచే నృపా! 168

ఉ. కొండొకబుద్ధి వీ నగుట గుర్తిడనేరవు ధర్మముక; సభా

మండలిఁ బ్రాజ్ఞులుండ, ముదిమానిసి నీ సమగంగఁ, దా మహా

పండితునట్ల నోర్విడిచి వల్కుఁగ, మీకిటఁ జెల్లె; మాన్యశా

ఖండమతుల్ సహించుటకు గానిదిపో! యవమాన మిట్టిదే? 169

సీ. వృద్ధుఁడీతం డనుబుద్ధిఁ బూజించితే,
 వసుదేవుఁ డల్ల దే యెసఁ గుఁగాదె?
 ఋత్విజుం డని వీని కిడితివో యర్హుంబు,
 వ్యాసుఁ డాపీఠిపై వజలలేదె?
 గురుఁ డని యీతని గుఱుతిందితే, చూడు!
 తోచరే నీకదో దోణకృపులు;
 రాజశేఖరుఁ డంచు యోజించితే, యార!
 గొల్లలు రాజులే కువలయుమున?

ఆ. వీని నెచ్చఁ డంచు వివరించి నీలోన,
 సలిపినావు నిండుసభను బూజి?
 యిందుఁగల్గుపూజ్యు లందఱు యోగ్యులే?
 ధర్మరాజె నీవు తథ్యమరయ?

170

చ. నయగుణశాలి ధర్మజుఁడునా, గణియించి నృపేంద్రులెల్ల లో
 దయఁగని రాజసూయమఖదర్శనలాలనులై, ధనాదినం
 చయములఁ బూనివచ్చితిమి; శౌరిపరాక్రమమెంచి మామదిక
 భయపడి రాము; నీకిటుల భావ్యమె యిందఱు బేలపుచ్చఁగ?
 ఎఱుఁగక నీ విచ్చిన, నే
 నరుహుఁడనా! యనుచు నింతయాలోచనయే
 పరపఁడె; యీపశువులకా
 పరి తగనని తలఁచి సిగ్గుపడఁ డయ్యారే!

[171

172

క. కడుకొని పేడికిఁ బెండ్లిఁఁఁఁ,
బాడగని బధిరునకు మధురపుఁ గీతంబుఁ,
గడుఁజేఁకున కద్దము నిడు
నడువున హఁగ కర్ణమిడితి వ్యర్థముగాఁగఁ- 173

క. అని, కినిసి సభను విడి చన,
ఁనుబడి నని ధర్మజుండు వీడక ప్రియసాం
త్వనవచనరచనచే నిటు
లనె నాశిశుపాలుతోడ, నందఱు వినఁగఁ- 174

క: ఉత్తమ మగునృపజన్మము
నెత్తి సశూరులకుఁ దగు నె యెష్టపరుషవా
గ్నృత్తి! మహాదారుణ మది
కత్తి, యలుగు, నగ్ని, విసముకంటెను గంటె! 175

ఉ. కొండాకవీవు ధర్మగతి గుర్తిడనేరవు; శాస్త్రవేది భీ
ష్మండు గణించి వ్యాసమునిముఖ్యసమాజి నిజంబు నల్కె; నీ
పండితు లూరకుండి, రది భావ్యమె యశాట! విశేల, నీకు నో
రుండదె; యందఱుండినటు లుండక యూరక మండనేటికి? 176

క. అజహరసుర సేన్యంబై
నిజనిగమాగమప్రశంసనీయంబై, శ్రీ
విజయంబగు హరిపదనీ
రజముల కేఁబూజ లిడఁగరాదే వాదే! 177

చ. అని, శిశుపాలు నూజడిల నాడెడుధర్మజుఁ గాంచి భీష్ముఁ డి
 ట్లను: జననాథ! యిట్లడుగ నొనె దురాత్ముని, వీని బాలునిక,
 ఘనతర రాగకోపపరికంపితచిత్తుని, నల్పభాగ్యమ-
 త్తనయవిదూరు, నన్యజనతాగుణ దూషణు, నాత్మభూషణుఁ.

క. అని, శిశుపాలునిఁ గనుఁగొని [178

యను:- సీసభఁగ్గృరాజు లంద టితనిచే

మును జరిచుక్తులు గారే?

ఘనుఁ డీతని కర్ష్య మిడుట కాదే మాడే? 179

క. భూమిసురులకొ జ్ఞానియు,

భూమిశ్వరులందు వీరపుంగవుఁడు; విశ

స్తోమమున ధనియు, శూద్రుల

లో ముదుసలి పూజ్యు; లిద్దిలోఁ గనవొక్కో? 180

౪. ఆరసి యీకారణముల

నారాధించితిమి హరిని, నచ్యుతు, జగదా

ధారుని, నిఖిలారాధ్యునిఁ

గారణకారణుని, సర్వ కల్యాణగుణుఁ- 184

౫. పూజంపఁ దృప్తుఁ డగునా

పూజితుఁ డొక్కఁడు; శౌరి పూజితుఁడైనక,

దైజగము లోలిఁదృష్టి

రాజిల్లుట నీ కెఱుంగరా దవిసీతా!

182

చ. అనియెడుభీష్మపల్కులకు నడ్డముగా సహదేవుఁ డేగి యి
ట్లను: మనసాప్తియచ్చుతునకర్థము నిచ్చితి; మిందు మమ్ముగా
దనుదురితాత్ముమస్తకమునం దిడుదుఁ గడకాలు నే నిదే
కనుఁ, డని పాదమెత్తె సభకంపితమై తనుజూడ నొక్కఁట. 183

క. కురిపించిరి సుమనస్వము

సరగఁ సహదేవుమీఁద జయ యని సురలం

బరముననుండియె; సురముని

దరహసితాననుఁ డు నగుచుఁ దద్దయు నాఁడె. 184

క. సేనానితోడఁ గొందఱు

భూనాథులఁ గూడి చైద్యభూవరుఁ డలుకఁ

పై నికుల గూర్చె; నదికని

పూనిక యాదభబలంబు పోవులు గట్టె. 185

చ. కలితతురంగభంగ, రథకాండతిమింగిల, కుంభినక్క, సం
చలితమహాగ్రాశౌర్యపరిసర్పితపై నికమత్స్యరాజుచే,
నలఘుతరాంధకప్రకర యాదవ భోజ బలాబ్ధి ఘోషతోఁ
గలఁ గెను రోషవాతపరికంపితమై జనదుర్నిరీక్ష్యమై. 186

క, గాంకేయుతోడ యమజుఁడు

“ సంగర మగుభంగి దోఁచె, నవనము విఘ్నం

బుంగనకుండఁ, బ్రజాక్షయ

ముంగుకుండఁ బ్రశాంతిఁ బొందింపు మనఁ- 187

క. నీసననమునకు విఘ్నము

జేసెడుసాహనులుఁ గలరె, శ్రీకృష్ణుండే

వాసిగఁ జేకొని కావఁగ?

నీసంశయ మేల నీకు నిందుకులేశా!-

188

క. యదుసింహంబెది కానక

నిదురంబడినటు నటించు నిజముఁగన కిటుల్

నదరెడిఁగుక్కలు నిక్కుచు;

నది రేఁగిన నెఱ్ఱరి బ్రదుకునా? యని నవ్వఁ-

189

క. అది సింహమె? యివి కుక్కలె?

ముదివగ్గా! మేలుమేలు, బుద్ధి చిగిరె; నీ

వదిరా! గ్రామవరాహ మ

గుదు వాకురునాథునింటఁ గూటికిఁబడుటఁ-

190

చ. ముదిమదిఁదప్పి నీవు పరముండని కృష్ణుని బ్రస్తుతించుచు

బదరెదు రాజలోకమును; బాపురె! యిట్టిభీషికోక్తిఁ గో

విదు లిట మోసపోవుదురె? వీరులు నూఁకొనువారె? భీష్మ, నీ

నదురుడు మాన్ప వాయిపయి వాతలువెట్టెడువారు గల్గరే? 191

ఉ. వీడక ధర్మపుత్రుఁ డవివేకత నీ యనునర్థియ౯టచే,

నోడకు గట్టఁబడ్డదగునోడవలెక, జనుషాంధుఁ డేగునా

జాడను బోవునంధునటు సంకటముల్ పడు,

పొడెమ కృష్ణుఁ బెద్దగను; వానిమహత్వము మె మెఱుంగ మే? 192

సీ. పా లీయవచ్చినపడతిఁ జంపెను; ఒక్క
 బసవనిఁ గూల్చెను; బండి విడిచె;
 నీటిపామును మెట్టి మేటిచిందులు దొక్కె;
 గొల్లబొట్టెలగుట్టు కొల్లబెట్టె;
 నల్లుడంచని పిల్వనంప మామను జంపె;
 గోవును నధియించి లావుమెఱసె;
 మద్దిచెల్లను దొసి మగధీరుఁ డనిపించె;
 బుట్టంతకొండను ఒట్టియెత్తె;

గీ, ఇట్టివీరుని, ధీరుని, నిట్టిమహిముఁ
 బొగడు నీనాల్క నొకవేయిముక్కలుగను
 వ్రయ్యనిడవలె నోరోరి! వాఁ డదెట్లు
 లభ్యదానంబునకు యోగ్యుడయ్యెఁ జెప్పుమ? 193

ఉ. గోవుల, విప్రులక, సత్తులఁ, గూడిడువారల, నమ్మువారలక,
 బోవుమటంచుఁ బాదముల మొక్కెడువారలఁ జంపువారికిక
 దావలహాను ఘోరదురితం బనిఁ పెద్దలబుద్ధి! యిందు నీ
 దేవుడు చేయనట్టియది తెల్పు మొకంబిది వింహ మిందఱక? 194

గీ. పరుని వలచినకన్యకఁ బట్టితెచ్చి
 తీవ! యది ధర్మదూరమం చెఱిగివుచ్చె
 నీదు సోదరుఁ; డిటుపంటి నీతివిదుఁడు
 వీవు నొకసత్య ధర్మనిర్ణేత వాఁకొ?— 195

క. అరయ ననపత్వమనియెడు

దురితము నిన్నొరయుగతికి దుఃఖంపవ; యీ

గురివెందగింజ నీతులఁ

బరచించెదు, నీదుధర్మపథ మిట్టిదె పో!

196

చ. ఇతనిఁ ద్రివిక్రముం డనుచు నెంతయు స్తోత్రముఁ జేయుచుంటిని

హతకుని నొక్కఁడీ వెఱుంగు దట్టె! బృహద్రథ సూను ధాటికిఁ

మతి గతిమాలి పాఠెఁ బదిమారులు; సిగ్గటి భీమసేనునిఁ

జతఁగొని చంపె మోసగతి; చక్రివరాకృతి మేమి చెప్పదుఁ.

క. పొగడుటయ నీకు వలసినఁ,

[197

బొగడంగారాదె కర్ణముఖ్యుల, మఱి నీ

జగతీశ్వరు దుర్యోధనుఁ

బొగడుము సౌబలుని; హరిని బొగడకుతాతా!

198

క. పరనిందన, పరకీర్తన,

మఱి నాత్మస్తుతియు నార్య మతములు గావం

ఁబెఱుగవొ పెద్దలనుద్దుల?

నరువదిదాఁటుటను నీకు నరులు మరు లొకో?

199

చ. అని, కనులెఱ్ఱఁజేసి కనె నట్టె నదీనుతు; భీముఁ డత్తులం

దనలము రేగఁగా, భృకుటియాడఁగ, పండ్లనుగీటి; పాదఘ

ట్టన భువిక్రంగమిఁటి; బెగడఁ జగముల్ తెరియార్చి, పేర్చియ

ిట్టెన శిశుపాలుపైకి నొకలంఘనతోఁ బడఁజూడ నంతటఁ - 200

క. గంగాత్రుజుఁ డది కనుఁగొని

చెంగిటికిఁ దిగిచి భీము చెయిఁ బట్టుకొనెఁ;

పొంగెడుజలనిధి వేలా

సంగతియటు వాయునుతుఁడు చల్లన బడియెఁ.

201

సీ. భీముమోమును గాంచి భీష్ము డంతటఁ బల్కు:-

దమఘోషఁ డనునృపతనయుఁ డేతఁడు

ప్రట్టి చతుర్భాహువులు మూఁడుకన్నుల

తోడ, రాసభమట్టు లేడువంగ;

దానిని గని తల్లిదండ్రులు దుఃఖంప

నశరీరవాణి తా నపుడు వల్కె:

“ నెవఁ డెత్తికొన వీని యెక్కుడుకన్నును

బాహువు లడఁగునో వానిచేత

నీ, వీఁడు మృతినొందు ” నని; వారు పిల్లవాని .

సెల్లవారికి నెత్తికో నిచ్చుచుండ;

హలియుఁ గృష్ణుఁడు రాఁ గని, యటులె మేన

యత్త సాత్సతి సుతు నిచ్చె నెత్తికొనఁగ. 202

ఆ. మొదట రాముఁడెత్తి, విదవఁ గృష్ణున కిచ్చె,

నాతఁ డెత్తికొనఁగ నడఁగె వీని

యెక్కు-డైనకన్ను నెక్కుడు బాహువుల్;

తల్లి భీత యగుచు దరిసి హరిని-

203

ఆ. కొడుకుఁ గావు మనుచు నడుగ నత్తుకు శౌరి,

మొగి శతాపరాధములను సైవ

బాసనిచ్చెఁ గానఁ, బద్మాక్షు చేతనే

సచ్చు, నొరులచేతఁ జావఁ డితఁడు-

204

గీ, కాన, నను గట్టెదుటఁదిట్టి తాను బ్రతికె

గాక, మద్భాణవహ్ని సంఘాతమందు

నుటికి శిశుపాలశలభ మిట్లుండఁగలదె?

శౌరి యున్నాఁడు, నీకేల సాహసంబు?

205

క. అని భీముని వారించినఁ

గని శిశుపాలుండు కినిసి, గాంగేయా! భీ

ముని విడు; ^{మో}కృష్ణా! నీ

వును ర మ్మిభీష్ముఁ గూడి పోరొనరింపన్"

206

క. చక్రధరుం డదికని, నృప

చక్రము విన, మేఘగర్జనమరవసంరం

భక్తియ నిటు లాడెను, ని

ర్వక్రగభీరముగ, వెఱఁగుపడఁగ సదస్యుల్:-

207

చ. వినుఁ డిట నెల్ల వారలును! వీఁ డగు మేనమఱుంది మాకు; దు

ర్వినయుఁ డకారణంబుగను వేరము మాయెడ నూని, ద్వారకన్

అనలము వెట్టి కాల్చెనొలయన్ విహరించెడు భోజులన్ సతీ

జనములతోడ రై వతకశైలమునన్ హతమార్చె నిర్దయన్. 208

సభాపర్వము, ప్రథమాశ్వాసము.

క. మాతండి సలుప సవనము

ఘాతకమతి యజ్ఞఘోటకమును హరించెన్;

నీతిచెడి బభ్రునింతిని

బాతకుడై యపహసించి భార్యగ నేలెన్ -

క. మఱి నావరోక్షమందున

దురితంబులు సాల సలిపె; దొల్లికటిమాటన్

గుఱిగొని సైచితి; నేఁ డిటు

పరిభవమొనరింపఁ జొచ్చెఁ బ్రత్యక్షముగన్ -

క. అన; నీయనుగ్రహంబును,

గన నీయాగ్రహము రావు గవ్వవిలువకున్;

మునుసోపేలచినశస్యను

గొనుటకు మది నింతసిగ్గుఁగొనవు దురాత్మా!

అ. అని, దురాగ్రహమున ఘన దుర్మదాంధుడై

తూలనాడి, చాలగోలసేను

చెనఁటి, నీచు, మూర్ఖు, శిశుపాలుఁ దిలకించి

చండభానుఁ డనఁగ శౌరి మండి-

క. తలఁచెన్ జక్రము, నయ్యది

చెలఁగఁగ నార్భటము, దెసలు చెదరఁగ; నరుణుం

డలపూర్వాద్రిని దోచెడు

లలిగా హరికరముఁ జేరి లావున మెఱసెన్.

క, కొని దాని హరి వినర, నది

యనలశిఖల్ గ్రక్కికొనుచు, నార్భటిలుచు వే
సని శిశుపాలుని శిరమును

దునిమె; నగమువోలె దనువు దూలెన్ నేలన్.

214

గీ. చైద్యు దేహంబునందుండి సరభసముగ

దివ్యతేజంబు వెలువడి తివిరి వచ్చి

దేవదేవుని కృష్ణుని దేహమందుఁ

జొచ్చె, సభ నెల్ల వారలు చోద్యమంద.

క. ఆడిరి కిన్నరసానులు

పాడిరి యచ్చరలు; పుష్పనర్వము గురిసెన్

వేడుక మునులెంతయుఁ గొం

డాడిరి హరి, ధర్మజాలను, యజ్ఞవిభవమున్.

216

గీ. అగ్నిసంస్కార మొనరింప నాకలేబ

రమును బంపించి, యాతనికొమరుఁదెచ్చి

చేదిరాజ్యంబునకు నభిషిక్తుఁజేసి

యాగముఁ బ్రశాంతముగఁ దీర్చె నచ్యుతుండు.

217

గీ. మయసభఁ దిలకింప మనసౌట దుర్యోధ

నుం డొంటిఁ దిరుగుచు నుండ, సందు

గృత్రిమద్వారంబు లెఱుగక చొచ్చి, పా

లముఁదాఁక గుడ్డముల్ భ్రమణ మొంది,

నీరున్నతావుల నెఱి నెఱుంగక మున్సి,
యెండమావులఁ బాటుజే జటంచుఁ
గట్టుపుట్టము నెగబట్టి తడవు చేసి
జలములఁ గానక సంశయించి

గీ. నిజమరయ రాక తగ్గుతినైలను నుఱికి
జాటి వేసారి లజ్జచేకూరి, దిక్కు
దారిఁ గనలేని యతని దుర్దశను గాంచి

నగ వెగసె మేడపైనున్న మగువలందు. 218

అనిలజుం డద్ది కని “మానధనుఁడ! యింద”
మనుచుఁ గే లూని పథమున కతనిఁ దెచ్చె;
“నగియెఁ బాంచాలి, భీముండు దెగడె” ననుచు
నలుక రా రాజు చనె;- నిట నధ్వరమున-

219

జనపతులు గాన్క వెట్టిన
ధనరత్నసువర్ణమణి వితానము; లటవం
డినవివిధ భక్త్యవరభో
జనతతు లొక్కొకటి మేరుకైలముఁ బోలెన్.

220

ఓలిని జనముల భోజన
శాలల కడనుండి వెడలిచని పాయలునై,
కాలునలై, వాహినులై

పాలుం బెరుగును ఘృతంబు బాజెనుబురిలో:-

221

గీ. భూసురులు, యాచకాళియు, మూటఁగట్టి
యెత్తఁజాలక, ధర్మజుఁ డిడిన భూరి
దాన, దక్షిణముల, రత్న, ధన, సువర్ణ
ములను విడలేరు; మోసికొంపోవలేరు. 221

ఆ. చెలఁగి యనభృథాభిషిక్తుఁ డౌఘనయశో
నిధికి, ధర్మజునకు నెమ్మిమిఱ
నాశిషంబు లిచ్చి యరిగిరి దివిజులు,
భూభుజులును, మునులు, భూమిసురులు. 223

క. మునిపతులు, నృపులు, విప్రులు
జనఁగా, ధర్మజుఁడు రాజసదనములోనక
అనుజులతో ద్రౌపదితో
వనజాక్షునిసేవ నుండె వారనిభక్తిక. 224

చ. మణిమయపీఠిపై న హరిమండితుఁడై చెలువొందఁగాఁ; గవల్
వెనుకొని నిల్చి చామరుల వీవఁగ; ముందట భీమపార్థులుక
గొని చరణాంబుజంబులను గూఢిమిపేరిమి నొత్త; ధర్మసం
దనుఁ డలదవ్వులక నిలిచి తన్మయుఁడై హరి మోముఁగాంచఁగక. 225

క. శిర మొకయించుక వాలిచి
కరయుగళిని మోడ్చి, నేత్రకంజాతములల
ధరలఁగ మోదాశువు, లా
హరిపదములఁ గృష్ణ చూడ్కు లానిచి యుండెక. 226

క. హరి కొంతపడికి, నాయం

దఱ నొగి నొకరొకటిమొగము దర్శించి, మఱి
బరికించి ధర్మజుని, బం
ధురగతి ననె వారి కరుదు దోచంగ మదిలోన్-

227

ఉ. కాంచంగ, గాలమొక్కగతిగా సత మెట్టిరుకై న సాగి రా;
దెంచంగ బుద్బుదంబుగతి నేర్పడు సంపద; బుద్ధిమంతు లీ
సంచు నెఱింగి సంతతము సత్యము ధర్మముఁ బాయకుండు; తా
నెంచి రఘూద్వహుం డడవి కేగఁడె తమ్మునితోడ భార్యతోన్

క. వసుధారమణుడు సప్త

[228

వ్యసనంబులజాడఁ జనంగవలవదు; కడుగీ
డెనగును; తెలివికి నదియే
మసిపూతయ! దానితగులు మానుటశుభమా.

229

క. అని వినిచి; తక్కుపాండవు

లను గని: యగ్రజునిపలుకులన్ విధిగాంగన్
గొని, యెల్లరై కమత్యము
దనరంగ వర్తింప, బుద్ధితగుభ్రాతలకున్.

230

క. పతివాక్యమె పరమార్థము;

పతియే పరదైవతంబ పత్నికి; పతియే
గతియును, మతియును, మానము;
సతిద్రోవది! సతికి పతియే సర్వస్వంబున్.

231

- క. అని వినిచి వారికెల్లను
చనివచ్చెద నంచుఁ జెప్పిచన; వెంబడినే
చనుదేరపాండవులు- వీ
ఁజ్కొని, హరి రథ మెక్కి చనఁ గడుజవగతితోఁ-
- ఆ. ఎంతదప్పు చూడ్కులేగునో, యందాక
నిక్క హరిని, రథము, టెక్కియమును-
ధూళిఁ జూచి; ధ్వానమాలించి పాండవుల్
ననిరి, సిరిఁ దొలంగిచ నెడునట్లు.
- క. అని వినిచిన వైశంపా
యను జనమేజయుఁడు గాంచి, యతిహర్షమునకొ
వినమితశిరుఁదై, చెప్పం
గను వేఁడెను, ముందునడచుకత కుతుకమునకొ.
- ఆ, మునిమనోబ్రభృంగ! ఘనసీలరుచిరాంగ!
సదమలాంతరంగ! సాధుసంగ!
రాయదుర్గవాస! రవికోటిసంకాశ!
విబుధహృన్ని వేశ! వేంకటేశ!!
- సభాపర్వము, ప్రథమాశ్వాసము సమాప్తము.

అశ్వత్థభారతము.

స భా ప ర్వ ము.
ద్వితీయాశ్వాసము.

♦ దుర్యోధనుడు శకునితో రాజసూయములో తనకైన
పరిభవమును దెలుపుట. ♦

క. శ్రీదీనావన దీక్షా,
యాదిత్యవిపక్షశిక్ష, యాశ్రితరక్షా,
శ్రీదయితాహృద్భాషణ
వేదవినుత విమలచరణ, వేంకటరమణా.

1

క. వినుపింపవె యానలికథ

యను జనమేజయున కిట్టు లను వైశంపా
యను, “డటు మఱిదులు ద్వారక
కనుపఁ దిరిగి తిరిగి చూచు చరిగెన్ హరియున్.

2

క. శ్రీవరునికరుణఁ బొండవు

లావడువున రాజసూయయాగము నలుపన్
దేవత లమ్మలపడిరి; ది
శావలయుము వెలిఁగెవారి నత్కిర్తిరుచిన్.

3

క. తన వెలుగున జక్కవకవ

కును గడుసమ్ముదము కూర్చి, కూర్చుజగద్భం
ధుని గాంచి దివాంధము వెత
గొనుగతి దుర్మోధనుండు కుందె నసూయన్.

4

క. మయసభఁ గనినప్పటినుం

డియుఁ గురుపతిమది నసూయ నెక్కినఁ, గుడు ప
ప్రియ మయ్యెఁ; గూర్క నొల్లవు
నయనము; లతఁ డంతకంత నవయన్ దొడఁగెన్.

5

మ. అనుపమమై యపూర్వమయి యద్భుతమై తనరారుతత్సభన్
గనుఁగొనినంత, దిగ్భ్రమము గ్రమ్ముచుఁ దెల్విఁ గలంచి తాఱుమా
టొనరుప, లేని దున్నటుల, నున్నది లేనటు తోచి యేఁపఁగాఁ,
బొనుపడె రాజరాజ తలమున్నులుగా బలుసిగ్గు పైకొనన్. 6

ఆ. నీరు లేనిచోట నీ రంచుఁ జొర, కది

యమరుచోట లే దటంచుఁ జొచ్చి
గాసి కగ్గమగుటఁ గని యెవ్వతెయ్యె నవ్వ
టతనియెడఁద శూల మగుచు నాటె.

7

ఆ. ఎవరోనగినన వ్వదేపాప మెఱుంగని

ద్రోవదిది యటం చతండు తలఁచె;
నదియె యకట! యెల్ల యవమానములకంటె
హెచ్చి యతనిమది దహింపఁ జొచ్చె.

8

సభాపర్వము, ద్వితీయాశ్వాసము.

ఆ, ఆడుదానిచేత నవమాన పడుమగ
వానికంటె జగతి హీనుఁ డెవ్వఁ;
డది సహింతు నెట్లు లనె మానధనుఁడు, దు
ర్యోధనుం డుదగ్రకోధనుండు

౪. ఏవుగొని దురభిమానము
రూపెత్తినవాఁడువోలె, రోషాగ్నిసము
ద్దీపితమతియై, యొండును
దోఁపక యాతండు మిగులఁ దొట్రిలుచుండెన్.

జ. అవమతి యటు సలిపిన పాం
డవులకుఁ దా నల్లె ప్రతియొనర్చెడుదనుకన్
భువనం బంతయుఁ జీకటి
కవిసినగతిఁ దోచె నతనికంటికి, మదికిన్.

క. నిలిచినయెడ నిలువఁడు, మా
ర్వలుకఁడు తను బలుకరించు వారలతోడన్;
మెలఁగును సివమెత్తినగతిఁ
దలిదండ్రిలు, చెలులు, హితులు తల్లడపడఁగన్.

క. తనయల్లుని యీవికలతఁ
గనుఁగొని దిగులొంది, శకుని కడుప్రేముడి నా
తని బాదేవిపట్టి, యనునయ
మున నిట్లను మనసు కొంచెముగఁ దేలుకొనన్.

ఉ. పోడిమి దక్కి వ న్నె సెడి, మోమున దీనత నూని, యొక్కమా
టాడక, చల్వఁ గట్టుకొన, కన్నము నీరము నిద్ర) నాక, యీ
జాడఁబరుండియుంటయెటుసైతు సుయోధన; లెమ్ములెమ్ము; నా
తోడను జెప్పరాని యొకదుర్వ్యథ చేరె నె నిన్ను నేటికిఁ. 14

ఉ. “దాఁపరికంబు లేక యొకదారి నె నీవును నేను నిన్ని నా
శ్వాపగిదిఁ జరించు టదియంతయు నీగతి విస్మరించి, చూ
పోపనియిశ్చశత్రుమును నూని తపించుట యోపజాల; నీ
తాప మదేమొ తెల్పఁగదె; దానికి నన్బ్రతిసేయ నీగదే” 15

చ. అని తను దేర్పజూచుతనయాప్తుఁడు సౌబలుతోడ నాతఁ డి
ట్లను“దొలినుండియైనయదియంతయుఁజూచుచునుండియే మెఱుం
గనిజనునట్లు నన్నడుగఁగా నెటు లొగ్గితి, మామ, నాదునో
టనె వినఁజూచునిర్దయత టక్కున నెట్టులు పుట్టె నేటికిఁ. 16

ఉ. ఏ డెటులైన, నిందుగ్గనకు నేనియుఁ గన్నులు కుట్టఁజేయుదా
యాదుల పెంపుఁజూచు టనునాపద యేయభిమానియోర్పు; నా
మీఁదట నే నభాస్థలి భ్రమించుచుఁ గుడ్చిన భంగపాటు, ని
ర్వేదము నెట్టిదేబెయు భరించునె; యింకను నాలకింతువే. 17

చ. “అదిసకలంబొకెత్తు; సభయం దటు భంగమునొందునన్ను ప్రా
పదిగని, నై జగౌరవ మొ, వావియొ, యెందు గణింప కక్కటా!
మదమున గేలుతట్టి నగి మాయనిగాయము చేసె లోన; నాఁ
డుదినగ, నోర్పునాపురుషుఁడుఁబురుషుం డె; యిదొక్కయెత్తుగా”

క. ఇటులను దుర్యోధను గని,

కటకటపడి శకుని మిగులగారామున, నెం

తటిగతి రారాజున కని,

మటుమాయ గుణించి మదిని, మమతక బలికె.

19

స. “ఏను గలుగ, నాచింత నీ కేటి కింత;

పాండవులసిరియెల్ల నీపదములకడఁ

తోయ నేరుతు నొక్కయుపాయమున నె;

లెమ్ము; కార్యసిదికిని సిద్ధమ్ముకమ్ము.

20

క. కలనికి, జూదంబునకును

బిలిచిన, నృపుఁ డొల్ల ననుట విధికి విరోధం;

బల ధర్మజు జూదముకై

పిఱిపించి, జయింత మిందు; వెత నుడుగు మిడక

21

శా. సాసామర్థ్యము నీ వెఱుంగుదు; మహానందంబు చేకూర్చు; నే

రా సందేహము; ధర్మసూనుఁ బెనుమాయక ముంచి, యింతింత నీ

కాసాభాగ్యముఁ గూర్తు; జింతవిదు; భృత్యాళిక వెనకబంపుమెం

తేసాందర్యముతోడి శాలనొకటిక నిర్మింపఁగ నెంతలో.

22

అతని, కాశాల జూపెద మను నెవంబు

పెట్టి యొప్పించి, రప్పించి, యెట్టులేని

జూదమున డించి, క్రమముగ సోలజేసి,

కైకొనుద మెల్లసిరి, ప్రతీకార మెసఁగ.

23

క. మగువనగవునకుఁ బ్రతిఫల

ముగ బొనిన లై నమగల మొగితో నీదా

సిగ దాని గొలువఁ జేసెద;

వగ విడి పిలిపింపు మిటకు వడి ధర్మజునిక.

24

గీ. ఆతనికి జూద మనినఁ బేరాస గాని,

యందు గెలిచెడు నేరు పావంత లేదు;

మనమె గెలుతుము; విడు మనుమాన, మింకఁ

గుదుటవడని మొక్కింత నీమది తనంత.

25

గీ. అయిన, మునుముందు మనయూప్రయత్నములకుఁ

దొలుత నీతండ్రియొ డఁబడవలయుఁ; గాన

నతనిసమ్మతి వడయుటయెందె నీకుఁ

గలుగునే ర్పంతయును జూపనలయు సుమ్ము.

26

ఉ. నెత్తముమాట తల్లికికడ నేర్పున నెత్తుము నేఁడె; నాఁ డక

స్నాత్తుగ నెత్తజూచుట సమంజసమై కనిపింప; దందె త

చ్చిత్తము నేటినుండి పనిసేయుచు నున్న; నతండు దానికిక

మెత్తవడంగ: మార్గముక నేరఁడు నాటికి నీదుమాటకుక, 27

♦ దుర్యోధనుఁడు, పాండవులను జూదమాడఁ బిలిపింపుమని,

తండ్రిని నిర్బంధించుట. ♦

చ. అనిన నతండు తేటి, ముదమారఁగ సౌబలు సన్నుతించి, పీ

డ్కొని, తనతండ్రియున్న యెడకుక జని, కోరిక నుగ్గడించి, య

పనికొఱ కొక్కనూతనసభాభవనంబును గట్టఁజేయు మం

చును, యమసూను నచ్చటికి జూదముకై పిలిపింపు మంచనక

ఉ. అచ్చెరువుక, భయంబుమది నావహిలక, ధృతరాష్ట్రాదాత్మజుక
మెచ్చక, “జూద మెవ్వరికి మేలుఘటించు; నిదేటికోర్కె; యే
పొచ్చములేనివగళమును ముంచెదవే యవకీర్తివార్ధి; నీ
చిచ్చుదహించు నందఱ నశేషముగా; వినునాహితోక్తులక. 29

మ. విదురుం డొప్పునె, దోణుఁ డీకొనెడునే, భీష్ముండుసైరించునే;
తుద నీకేనియు సమ్మతంబె; యకటా! దుర్మార్గులెవ్వారొ నీ
కిది బోధించిరి; మాను మీతలఁపు; లేదే వేటుమార్గంబు నీ
కొదవల్ దీర్చుకొనంగఁ; బాండవులు నీకు లాఁతివారేసుతా.

క. అంతకు మించినసభ ని [30

శ్రీగృంతము; జన్నంబు సేయ మేకొందము వా

రెంత గని, రంతయును గని

సుంతయుఁ గొదలేక మను యశోవంతుఁడవై”.

31

గీ. అనుచు జనకుండు నొడివినయంత, నతని

పలుకు ములుకై చెవిక దూఱ, వంతనొంది

యాతఁ డిట్లను, దండి, దాయాదిచేత

నాకుఁ బరిభన మగుటయు నీకు హితమె.

32

సీ. ఆశాంతసకలదేశాధీశు లయదెంచి

వేర్వేఱఁ గాన్క లర్పించుచుండ,

మానీంద్రగణవేదమంత్రభూషలు దిశా

వలయంబు దాఁకి మిన్నలముచుండ,

సీ. సురపాదినకలనిర్జరపాళి గుమిగట్టి
 దివినుండి యాశీర్వదించుచుండ,
 హరి సహస్రాక్షుడై, యందెందు నేలోటు
 పారయన ట్లఖిలంబు నరయుచుండ;

గీ. మయవినిర్మితాద్భుతమహామండవమున
 సింహపీఠి ధర్మజ్ఞుడు భాసిల్లుచుండ,
 నిఖిలలోకవైభవ మొక్క నెలవునందె
 వాలె నన మించె బొండవప్రాభవంబు. 33

ఆ. అపుడు, తానె యుర్విసంతయు నేలిన
 ట్లారగంట నొక్క-సారి నన్ను
 మూడలిండు చున్న ముసినవ్వుతోఁ గన్న
 భీముచూపు నెట్లు విస్మరింతు. 34

కం. పాంచాలి యింక నా కొన
 రించినది దలంప జలదరించు శరీరం;
 బెంచ వెనుకాడు నాలుక;
 కొంచక యదియెల్లఁ ద్రవ్వెకొననేల మఱిక్క. 35

ఆ. కొడుకు నీకు వలయునెడఁ బొండవగ్రజు
 రియముమీఱ నిటకు రాఁబనుపుము
 లేకయున్న నీకు నా కింతతోఁ దీతె
 ఋణ నుటంచుఁ దప్ప కెఱిగికొనుము. 36

క. “పరిభవమున మనుకంటెను

మరణం బుచితంబు సవభిమానులకు; యుధి

ష్ఠిరుఁ డాడుటొ జూదము, నే

మరణించుటొ నిశ్చయింపుమా, యేయొక పేక్ష”

37

సి. ఇటులాడునుతుఁ గాంచి కటకటపడి ధృత

రాష్ట్రుండు వానిమూర్ఖతకు వగచి,

యెది సేయ ముందు నూయియు వెన్క- గోయియై

తోఁపఁగాఁ గొండొకసేపు మదికి

నొండు దోఁపక యూరకుండి యామీఁదటఁ,

నుతు నీగికొనుకంటె జూదమునకుఁ

బాండవాగ్రిజుని రాఁబనుచు టప్పటికి ల

గ్గని నిర్ణయించి, యాతనయుతోడ,

గీ. నీతి విదుఁ డగువిదురుతో నీతలంపు

నుడివి, యాతనిసమ్మతి వడసి పిదప

నాతనినె పంపుదము పాండవాగ్రిజాతు

నిటకుఁ దోతేర” నన, నుతు డిట్లు లనియె.

38

చ. “విదురు నెఱుంగమే; యతఁడు పిన్నతనంబుననుండి మమ్ములఁ

మది సహియింప తావుభవమూరులనే కడు మెచ్చుచుండు; నీ

కిది విదితలంబు; జూదమునకిప్పుడు ధర్మజుఁ బిల్వబొమ్మనఁ

మదిమది నాతఁ డందులకు మైకొనునే; పని సాగివచ్చునే.” 39

చ. అన విని,యాంబికేయుఁ;“డిదియంతయుఁదధ్యమే కాని,యిప్పు డీ
పనికి నతండు తక్కుఁ బెజవారలు చాలరు; పాండవాళి కా
తనియెడఁ బ్రేమ పెల్లగుటఁ, దద్విదురుక్ బలవంతపెట్టియే
ననువుద” మన్న నొక్కక్షణ మారసి, పల్కె నతండు తండ్రికిఁ.40

క. ఈవగ విదురునె యనుపఁగ
నీ వెంచితివేని, యతని కీజాధువుమా
టే వచియింపకు; వెడలక
పోవునొ యాతండు జూదమున కని తెలుపఁ. 41

క. తొలుత నొకదివ్యభవనము
వెలయింతము, ధర్మసుతుని బిలుతము దానిక
దిలకించు నెపంబున; నా
వలఁ జూతము కోర్కె కలసివచ్చు తెజంగుక. 42

క. మనపని యొనరున్న విదురునె
యనిపిన నని తలఁచితేని, యనువు మతం డే
మనినను దగ బదు లిడి యని
చనె వెన నతఁ డొకనవీనసభ నిర్మింపఁ. 43

సీ. ఆపలధృతరాష్ట్రఁ డతిదీర్ఘ యోజనా
మగ్నుఁడై, మిగుల సుద్విగ్నుఁ డగుచు,
జవన మంగినదాదిఁ, దనసేను మరయుచు,
దన కంతకంటె సీధరణి నెందు

హితు లేరు లేరనుగతి నొప్పవిదురుతో

మాట జూదపుమాట మనసురాక,
యన్నదన్నటు చెప్పి యొప్పింత మని నిశ్చ
యించియుఁ గడు నుమ్మలించుచుండి,

గీ, ధర్మవర మగునతనిచిత్తమ్ము నెన్ని
పిదపఁ బొండవాగ్రిజాసాధువృత్తి నెన్ని
మఱి యటులే పుత్రుమరణోద్యమమ్ము నెన్ని,
వడవడవడంకు చూరక మిడుకుచుండె.

44

సీ, ఈవల రాజరా శ్రీమాత్ర మాటసె

పక నిజాభీష్టంబు వడయుకొఱకు
జేపాటివ్యయమున కేనియు వెనుదీయ
కెట్టిసాహసమున కేనివెఱుఁగక,
చూడనిందుశ్రీకుఁ జక్షులు, నుతింపఁగ ఘో
శునకు జిహ్వాలు చాల వనెడుభంగి
నతుల మత్యద్భుతం బగుసభామందిర
నిర్మాణకార్యంబు నిర్వహించి,

గీ, యదియు మును తాను భావించినంతకంటె

ద్వరితముగ సిద్ధమాటకుఁ గరము ముదిసి
పిదప క దెఱిగించి, తనకోర్కి స్మృతికిఁ దెచ్చి,
నానారూపమున చూడఁగ. యుద్ధిష్ఠిరునికొఱకు

45

♦ ధృతరాష్ట్రుడు పాండవులదోడి తెచ్చుటకు విదురునిబంపుట: ♦

గీ. అప్పు డింక నేమిసేయలే కంధన్వపతి

విదురుఁబి లిపించి, సంకోచమదిమిపట్టి

యల్లనల్లన నుతుఁ డన్నదెల్ల విసించి,

యాత్మ జంకుచు నతని కిట్లనియె మఱియు.

46

గీ. “జూదమున కెట్టులో ధర్మజుని దరల్చి

పిలిచికొనిరాక నీకుఁ దప్పినది కాదు,

సీతిబాహ్య మిదంచుఁ జింతింతుఁ గాని,

యొక్కటియుఁ దోపఁ దేమి సేయుదునువిదుర.”

47

చ. అన, విదురుండు విస్మయత నాత్మఁ దలంకి కలంగె; గీర్తిమైఁ

దనరినభారతాన్వయము తానె దురోదర కారణంబుగాఁ

దనమొదలంట మ్రొగ్గి పతితం బగుదుస్థితిబారిఁ జిక్కినన్,

గనుఁగొననేర్చు నెట్లతఁడు కాయమునన్ గొఱసాణముండఁగన్

ఆ. అగ్గలంపువగకు నగ్గమాట నతండు

[48

తోడనే నరేంద్రుతోడ నేమి

పలుక నోడి, తెలిసి, మెలమెల్ల గాద్గది

శమున నిట్లు పలుకఁగాఁ దొడంగె.

49

క. “రూ పెత్తినధర్మముతో

నీపలు కాడంగ నాకు నెటు నో రాడున్;

భూపమున నతఁడు కుంధఁడె

పాపపుజూదంపుమాట పడినంతఁ జెవిన్.

50

క. “నిర్మలవర్తనుడై, దు

ష్కర్మము మది నెపుడుఁ జొనిపి కాననిగుణియకా
ధర్మజునకు నీపలు, కయ్యె!

మర్మవిభేదకము కాదె; మనమెఱుంగఁమొకో.

51

సీ. అని ప లికి. జూద మెట్టిదుర్వ్యసన మగుట,

యెంతటియనర్థముల కదియిక్క యగుట,

దానఁ దమనంశమున కెంతహాని యగుట,

యంతయును దెల్పి, మఱల నిట్లనియె నతఁడు:

52

ఉ. “కన్నులు లేనినీ కకట! కౌరవులుక, బృథపుత్రులుక సదా

కన్నులుగా, సమాను లయి కన్పడుచుండిరి కాదె యింత; కా

యన్నలు దమ్ములుక బగకు నగ్గము కాక, బిత వీవు మాన్వఁగా

నెన్నక, వారివైరమును నింకను బెద్ద యొనర్పఁ జూచెదే. 53

చ. కొడుకున కిట్టిబుద్ధి మదిఁ గోల్కొనినప్పుడె బుద్ధి చెప్పి, యా

చెడుగు నడంపఁజూడక, నశించెడు వంశము నాక, నీవె యీ

వడువున నన్ను బంపుటకుఁ బాల్పడి; తిండుల కోప నోప; నీ

యడుగులఁ ఘట్టకొందును; దయామతి నన్ను త్నమింపఁ జూడుమా.”

మ. అనుచుక బాదము లంటునవ్విదురుతో నాయంధభూషాలుఁ డి

ట్లను, “నీవేటికి నింతగా, విదుర, నా కారీతి వాక్రువ్వ, నేఁ

గననే నీగుణముక, యుధిష్ఠిరునిసత్కర్మానుగక్తిక, మఱొం

డొనరింపక, వచియింపఁ దోఁప కకటా! యూఁకొంటి నిద్దానికి. 55

ఆ, “దుష్టుఁడై నసుతుని దూరంబుసేయు మం
చెంతి యొత్తి విధి విధించుచున్న,
నిల్లు మమత నను జయించెను దుదకు; నే
సేమి సేయువాఁడ, నీవె చెపుమ.

56

ఆ. “ధర్మ మొక్కపక్కఁ దనయు నింకొకపక్క
నునిచి తూఁప. ధర్మమును దొఱంగి,
ముల్లు తనయుడెసకె మొగ్గుచున్నయచి, నా
తప్పొ; లేక తండ్రితనముతప్పొ.

57

ఉ. “ఏటి కిదంతయుఁ, విదుర, యెట్టులొ ధర్మజుమోల జూదపుఁ
మాటయె తేక, నూత్నభవనంబును జూపుట యొందె చెప్పి. యి
చ్చోటికిఁ దోడితె; మృవల సూనుమనోగతి యెల్లుమాటునో
నాటి” కటస్నఁ, దత్సుతునినై జ మెఱింగినయాతఁ డార్తిమై. 58

ఉ, “భూప, యిదేమి, యిట్టిపెడబోధ యొనర్చెద వేల; సద్గుణో
ద్దీపితఁ డై నధర్మజునితేజముఁ గాంచిన నాలు కాడునే
డావఁగ నాకుఁ గల్ల, కపటంబు; మనం బటె కుంకిపోదె యా
పాపవిదూరు నంచనకుఁ బాల్పజపఁ దలపోయ నా” కనక. 59

గీ. నృపతి లో నెంతొ నొచ్చి వచించె నిల్లు,
విదుర, నీ కెల్లుహిత మని మదికిఁ దోచు
నట్లులే యాడి, తోడితె మృతని నిటకు;
నిందు నీకంటె నా కాపు లెందుఁగలరు!

60

శా. “కాంతేమాగ్రజాఁడిందు నచ్చుచనలక గార్వంబు చేదన్దము
న్నొంతేనొద్దిక సాహసంతము రవంతేనిక బ్రహ్మాదంబు బడె
చెంతక రానటు; రెండుపక్షములకుక సేమంబు చేకూరగాఁ
బంతంబుల్ తెగజూత; ముంత మటుపై భారంబు డైనంబుపై. 61

గీ. “తప్ప కీమెడ కాధర్మతనయుఁ గొనుచు
రాకయుండిన, నాచుపుత్రకుఁడు మడియు;
వాఁడు మడియ, నేను మడియువాఁడ; నన్ను
వాని నిల్పుట నీచేతిలోనిపనియ.

62

♦ విదురుఁడుపోయి పాండవులఁ దోడితెచ్చుట. ♦

గీ. “ఇంక మాతాడ నలదు; నానంకజూడు
మింత, పొమ్ము పొ”మ్మని బలనంతపెట్టు
నొండుదోషక మనసొప్పకుండ విదురుఁ
డెట్లొ చనె నింటి కడుగుల నీడ్చికొనుచు.

63

గీ. అటు చని యతండు ధృతరాష్ట్రునాన జరుప
నొల్లకుండియు, మొగమోట కొగ్గి తుదకు,
నరమరఁ బ్రయాణసన్నాహ మాచరించి
పలువిచారము లుడికింప, బయలువెడలె.

64

క. ఉరియూడెడుమదిని యుధి
ప్తిరుతోఁ బ్రభునానతిని వచింపఁగ, నాతిం
డరదంబు నెక్కియల్లన
వరుగుచుఁ దవలోన నిట్టు లనుకొనియె వెతక.

65

చ, “అది యటు లుండె; నీతలఁచినట్టుల నయ్యెడ నెల్లవారలున్
ముదితులు; రాజరాజ తనపోకడ నుండె; మహాద్భుతంబునై
పొదలునభాగ్యహం బొకటి మొన్న నె కట్టిరి; దాని మీఱుఁ జూ
పుదు మని మిమ్ముఁ బిల్వ నను బొమ్మన వచ్చితిఁ దండిఁపంపునన్.

సీ. “ఆసభాభవనంబునందుధర్మజుతో వి [76

నోదంబుకొఱ్ఱ కింతజూద మాడ
మనసయ్యెఁ దనయున కని నీకుఁ గెప్పి; తో
డొని ర మృతంచు న న్ననిపెఁ దండి;
యెటు చూచినను జూద మిరుపక్షములకు హా
నికరం, బధర్మంబునకు బిడారు,
లేనిరోషం బు, దుర్మానంబు తలకెత్తి,
తనవానినై న నన్యునిగఁ జేసి,

గీ, యెంతకీడైనఁ జేయించు నెదిరి కంచుఁ
బెక్కువిధముల నొక్కి చెప్పితిని గాని.
వినియు ముదిరాజు దుర్యోధనునకె లొగ్గెఁ;
బుతుఁగకు దండి యమ్ముడు వోయినాఁడు.

77

క. ఇది నావచ్చినపని, నీ
కెదిహితమని యిందుఁదోఁచు నింతపయిన్, నీ
వది గావంపుమ; నను నీ
మదిఁ దప్పగఁ దలఁపఁ బోకుమా, యని పలికెన్.

78

- క. విని యిది భీముడు దుర్యోధను
ధను నెడ వంచనయుఁ, గీడుతలఁపును గల య
ట్లనుమానించుచు, వెన ని
ట్లని వాకొనె మిగులఁ జిత్త మాతురపడఁగఁ. 79
- ఆ. “అంధనృపునియాన కాదల యొగ్గి, త
దీయతనయుకోర్కిఁ దీర్చుకొఱకు
హస్తి పురికి జూద మాడంగఁ జను దేర
వలయునా, యి దెట్టివాలకంబా”. 80
- క. అనుతమ్మునిభావంబును
దనమదిని గ్రహించి, కొంతతడ వఁటె భీముఁ
గనుఁగొనుచు నుండి, ధర్మజుఁ
డనె నిటు క్షణ మూరకుండి యవ్విదురునితో. 81
- గీ. “అనఘ, నీసద్విచార మెంతనఁగవచ్చు,
సతము హితమును, న్యాయసమ్మతమునైన
మాటయే కాని యెండు నీనోటరాదు;
నీపలుకు విన్నగుణి తలయూఁపవలయు. 82
- ఆ. “రోగి కాషధంబు రుచియింపనట్టు లీ
బోధ యెంటు నే సుయోధనునకుఁ,
గాలగతి తెఱంగు కన్నవా రున్నారె;
నీవువినుము నాదునిశ్చయంబు. 83

చ. అని తలపోసి పోసి, తగ నాతని నించుక హెచ్చరింపఁ గా
 ననువును గాచి కాచి, యది యబ్బమిఁ గంటిని తెప్పవోలెఁ దా
 ననయము ధర్మదేవతయె యాతని గాచుచునుండ, నెన్వ రే
 మొనరుప నేర్తు రంచు మది నూఱడిలెన్ దుద కామె యెట్టెటో, 94

క. మనసు కరిపురికిఁ దనవా

రినివెనుకొన నెంత తీవరించినను సతుల్

చన నేలద్యూతసభకని

వనిత తడసె ధర్మతనయు వడనముఁ గనుచున్.

95

గీ. ధర్మరాజాదు లవల రథంబులెక్కి

హస్తినగరాభిముఖులయి యరుగునంత,

వారి వీడ్కోల్పి కనుచూపు మేరదూర

మారయుచు నిల్వఁబడియుండె యాజ్ఞ సేని.

96

క. ఆరథము లవారితగతి

వారిని గొని కరిపురంబుపజ్జకు వరుగన్.

దా రచటఁ గురుకుమాకులఁ

జేరఁజని రెవో యశాంతి చిత్తము లలమన్.

97

సీ. ఇటు వారిరాకకు నెదురుచూచుచు నున్న

దుర్యోధనుడు వారి భారమున ని

రిలకించి, పరిహారములతోడ నెదుర్చు

విరుషముకొరవాదరము లెఱుగెన్.

నెదలోనికాపట్య మిసుమంత వెలికిందోఁ
 పఁగనీక లోలోనఁ బట్టి యదిమి,
 లేనినవ్వు మొగంబులోనఁ దెచ్చుకొని, ధ
 ర్మజుపాదములకు నమస్కరించి,

భీముఁ గౌగిలించి, విజయుని, గవలను
 జేరఁ దీసి యటులె గారవించి.

యాంబికేయుకడకు నవ్వారి నందఱఁ

గూర్చి తోఁపఁ దోడుకొనుచుఁ జనియె.

98

క. సముచితగతి, ధర్మాదులు

తమరాకను దెలిపి, పితవదదవ్వయి కెరఁగఁ

దమి వారిసేమ మరయుచుఁ,

గ్రామముగ దీవించె నతఁడు కన్నీరొలుకఁ.

99

గీ. అవలఁ దనపుత్రుఁ బిలిచి, పాండవుల కెట్టి

కొదవ లొదవని సౌఖ్యసంపదలు గూర్చి,

తమ నవీనసభామందిరమును జూపు

పని నియోగించి, వీడ్కొల్పె వారి నతఁడు.

100

క, పితచెప్పినట్లు కుంతీ

నుతులకు నమగూర్చి సకలసుఖముల, నెందుక

హితులు తమకంటె లేరను

గతి మొలఁగె నుయోధుండు కడుమెలపు మెయిక.

101

ఉ. కార్యము కూడివచ్చె నని కల్గినపొంగు నతం డడంచె, చా
తేర్యము సాహసంబునకుఁ దోడ్పడ సౌబలు భానుసూను పో
దద్యుల, నాప్తులఁ గొని వృథాతనుజాతులఁ గూడి యేగె సౌం
దర్యకళావిలాసముల తావగు నవ్యవిశాల శాలకుఁ. 102

ఆ. నయనయుగళిఁ దన్ని, మయవినిర్మితసభా
మందిరంబుకంటె నెందుఁగాని
తగ్గదనఁగ నొప్ప తన్మందిరము సొచ్చి,
యంద ఊరసి చోద్యమంది రెలమి. 103

ఆ, అవలఁ గొంతకాల మామాటయిమాట
చెప్పికొను చొకింతసేపు పుచ్చి,
తుదుకు నల్లనల్ల దుర్యోధనుఁడు ధర్మ
సుతునితోడఁ బలుకఁజొచ్చె నిట్లు. 104

చ. "మనమిట నెన్ని సౌఖ్యముల మాటిచి మాటిచి గుడ్చుచున్న, నిం
పొనరుచుకొత్త దానికొఱ కుప్పిఘోసారెడుఁ జిత్త; మద్దియుఁ
బొనరుపఁ గొంతసే పుబునుపోకకు నించుక జూదమాడఁగా
మన సగుచున్న; దిందులకు మానక నీ విపు డీకొనంగదే. 105

ఉ. "జూదమటన్న నీమనసు చొక్కు; సమర్థుడ వంధు; దానినిఁ
గాదనఁ జాల; విందుఁ గలక్షత్రియవీరులు గాంచియెంతొన
మ్మోదము నొందువారు; మఱి ప్రొద్దునుబోయెడు; నొల్ల నంచు నే
భాద మొనర్పఁ బోకిచటివల్పురిక్కొల్లు దీర్ఘజూడమూ. 106

గీ. ద్యూతసన్నాహమెల్ల నాచేత నడచుఁ;
బణము లేనొడ్డెదను, గాని పాచికలను
మామ సౌబలుఁ డేయు; నామాట నడప
నొప్పు; మింక సారెలను దీయుదు నే? యనియె.

107

ఉ. అంత యుధిష్ఠిరుండు తన కంతకుముక్ విదురుం డిదింతవృ
త్తాంతము చెప్పటల్ స్మృతిపథంబునఁ బాఱ, నొకింత తాళుచున్
స్వాంత మొకింత కుంగ నొకసారికిఁ దమ్ములమోము చూచి, య
ల్లంత సుయోధనున్ గని నయంబు ప్రియం బెనఁగంగ నిట్లనున్. 108

ఉ. “తమ్ముడ యేమికోర్కెయిది; తప్పని తోచెదె; లే వాకో వినో
దమ్మున కన్యమార్గములు; దానిపయిన్ మన సేల పాతె; జూ
దమ్మున కిచ్చగింతురటె దండినృపుల్ నినుజోలువారు సా
ఖ్యమ్ము లి వన్నియున్ దుదకు వ్యర్థములై చనుజాడ యేర్పడన్
చ. తొలుదొలుతన్ వినోదముగఁ దోచుదురోధరమే క్రమంబుగా
నలుకల రేపు; సోదరుల మామనలో నెవ రోడి గెల్చినన్
గలుగునె మోద మందఱకుఁ; గావున నల్పవినోదబుద్ధితోఁ
గులమునకున్ గళంక మొనగూర్చుట మేలె; తలంచి చూడుమా.

ఉ. సంశయ మింకనిన్ విడని చందము గన్పడు; నిన్నినాళ్లు లే
యంశమునందు దేనికిని నైనను సుంతయుఁ దీసిపోనియీ
వంశపుగౌరవంబు నిలువన్ దలపోయుము; దానినిర్మల
ప్రాంశుయశంబు నెత్తము నెపంబునఁగూలఁగఁద్రోయఁజూచెదే.

చ. అనుయమసూనుపల్కులు ప్రియంబులుగాక సుయోధనుండుతా
ననుకొనియున్న దిట్లువృథయాటకుఁ జింతిలీ, ధర్మపుత్రు! నే
మొనరిచియేని జూదమున కున్నుఁజేయఁదలంచి, రోష మా
తనిమది రేప నిట్లనియెదర్పము గొంతున సుతదోఁవగఁజే. 112

ఉ. “నేనును నేర్తు నింతయును; నీవిటు కొత్తగ నాకు నేర్పఁగాఁ
బూనకు; జూద మాడుటనె పోయెడు నన్వయశౌరవం బనం
గా నెఱుంగునచ్చె; నది తుత్రియధర్మము గాదె; ధర్మజం
డైనాకొ యిట్టియేలిపలు కాడెడువాఁ; డిదియేటిబింకమో. 113

ఉ. నే నిదె తూత్రధర్మమున నెత్తము నాడఁగఁ బిల్తు; నీవును
దీనికి నోడవేని, వెనుదీయక పూనుము; కాని యూరకే
దీనత లేనిపోనియుపదేశములక జదునంగఁబోకు; నే
వాని వినంగనోప; మగవాడవయేని పణంబు నొడ్డవే. 114

ఉ. ధర్మము ధర్మమంచిటు లధర్మపథంబును దొక్కె డేల; నీ
ధర్మజనామమందుఁ గలధర్మము నూడిచి నేతిబీట వా
కర్మ మి దేమి వచ్చె; నను గాదని యోటమి కళ్ళుచుంటి; నీ
మర్మము మే మొకిం తెఱుఁగమా” యనిమీసముడు వ్వెనవ్వచున్

క. ఆమాటలు వినినంతనె [115

భీమునిమొగ మెట్టువాతె; విజయునికనులక

బ్రామెను గోపారుగురుచు;

లే మనఁ గన లుడికిపోయి రింతింత కడున్.

క. హిమకిరణునియందును వే

డిమి పొడసూపెనొ యనంగ, డెందము రవులన్,

యమతనయునియందును గో

పము పొడసూపెను విరోధివారమె బెగడన్.

117

ఆ. అంత సుంతసైపుఁ డనంగ, భీమాదుల

తట్టు చేయిసాచి ధర్మసుతుఁడు

ధీరశాంతియుతగభీరనిస్వనమున

నుడి వెనిటు సుయోధనుఁడువినంగ.

118

క. "ఓదుర్యోధన, యింతట

వా దుడుగుము; నోరు విప్పవలవదు; సత్త్వం

బాదుకొని నే వచించుట

నీదు తెలివి తప్పగా గణింపఁగఁజేసెన్.

119

చ, న్యసనములందు నొక్కటిగ నార్యులు జూదముఁజేర్చియుంట, నా

దెస నిను నీడ్చుచిత్తమునుద్రిష్ట తలంపున దాని కొగ్గఁగా

మన లితిఁ గాని, ధర్మమును మానుతలంపునఁ గాదు; నీతియే

విస మయి నీకుఁ దోఁచె విధిప్రేరణ; నేమి యొనర్తు రెవ్వరేన్.

చ. ఆడెద జూదమున్ విడక న్యాయము, ధర్మముమోముఁజూచి; నీ

వాడెదొ, లేకసౌ బలుఁడె యాడునొ సిద్ధముకండు; నీవె యీ

నాఁడుకులక్షయంబునకు నాటితి బీజ మటంచునెంత; నే

కీ డెటు మూడనున్నదొ; తెగించితి వింతకు; నేరిబోధయో. 121

క. కా నిమ్మిళ జా గేటికి;

రానిమ్మిళముల వెలికి, బ్రహ్మమునం

దీ నాసామ్మలఁ బణముగ

నే నొడ్డెద; నిం కదేమి నీ వొడ్డెదవో.

122

♦ ధర్మరాజు, శకునితో జూదమాడి

రాజ్యమును, దన్ను దమ్ములను ఓడిపోవుట. ♦

క. అని యమనూనుడు త్వరపడఁ,

గని దుర్యోధనుడు శకుని గాంచిన, నతడు

గను గీతెను; నదియే సూ

చన యనుకొని సిద్ధపఱచె సర్వము నతఁడు.

123

క. అటు సకలంబును సిద్ధమ

గుటె తడవుగ జూదమునకుఁ గూర్చుండిరి తా

రిటుప్రక్క సౌబలుండును,

నటుప్రక్క యుధిష్ఠిరుండు నయ్యయ్యెడలఁ.

124

క. మును తా మనుకొనినటె యీ

పని యనుకూలముగఁ గలసివచ్చుట, దుర్యో

ధనుండును, శకునియు నొకరొక్క

రిని గాంచుచుఁ బడయఁ గనిరి తృప్తి దమలో.

125

ము. అది యెల్లఁవినిద్రోణనందనుడుద్రోణాచార్యుడు, భీష్ముడు

విదురుండు ధృతరాష్ట్రుడుగృహ్యుడును బృథ్వీశులు దత్తభా

నదనంబు వెనకేరవచ్చిరి మహాసంరంభ మేపార, నా

పదశం కించుచుఁ గొందఱు గుత్తకభావంబూరఁగాఁ గొందఱు.

శీ. పారులంతఃపురస్త్రిలు వచ్చి యటకుఁ,
దత్తదుచితస్థలంబులఁ దత్తదుచిత
పీఠములఁ గూరుచుండి రావేడ్కఁ జూడ,
నూర కొక్కొక్క రొక్కొక్క యూహతోడ, 127

క. మును మయసభఁ గన నేతెం
చినయెడ గాంధారి మఱి నిజపురమునకున్
జనుచోఁ, దను బ్రీతిఁ బిలువఁ
జనుదెంచినకుంతి వారిజత నట నుండెన్. 128

శా. సాగెన్ జూదము; రెండుపక్షముల నుత్సాహంబు రేకెత్తె; ను
ద్వేగంబగ్గల మయ్యె, నాస్యముల నుద్దీపింపఁ గ్రోధంబులున్,
రాగ ద్వేషము లంతకంత పెరిగెన్; రాపాడెఁ జిత్తంబు; లా
వేగం బెచ్చగ. వారిలోఁ గ్రమముగాఁ బెంపొందె మాత్సర్యమున్.

గీ. న్యాయపథమున జూదంబు నడచుదనుక, [129
నెల్లగతుల ధర్మజుడె జయించుచుండె,
గురువిభుని గా లిమేడలు కూలనుండె;
శకుని చతురత నంతఁ బాచికల మలఘె 130

శా. మాయావాగుర నొడ్డి సౌబలుఁ డధర్మద్యూతమున్ బన్నఁగాఁ.
గాయల్ తోవలు మాటిచెన్, దిరిగెఁ జక్రింబేచి యన్యాయమే
జేయంచున్ దెగి యార్చె; ధర్మజుని బాసెన్ లాభయోగంబు; శా
లే యంతంతకు నాశనిన్ బొదివి, మాయించెన్ మనస్సెర్పమున్ 131

సీ. అంతటధర్మజుం డది యొడ్డి యిదియొడ్డి
 మహితవిభూషణాంబరము లోడె;
 జవనవాజి శతాంగసమదేభముల నోడె;
 రమణీయరాజసౌధముల నోడె;
 నిరుపమానహితానుచరసమూహము నోడె;
 దాసదాసీజనతతుల నోడె;
 విస్తీర్ణనిజరాజ్యవిభవ మంతయు నోడె;
 నతులదివ్యాయుధప్రతి నోడె;

గీ. నోడ ననువైన వన్నియు నోడి, తుదకుఁ
 దమ్ములను నోడె; దన్నోడె దాల్చి నోడి;
 యింక దన కెందు నోడుట కేమిలేక
 నిస్సహాయత నొంటిమై నిలిచె నతఁడు.

132

గీ. ఓడుకొలఁది రోసము హెచ్చి, యొడ్డి యాడి
 యోడి, మఱియాడి, యెం తోడుచున్నఁ గాని,
 యొక్కధర్మ మేమట, కాతఁ డొడ్డఁడయ్యె
 బ్రాహ్మణాధీనములును, దేవస్వములును.

133

గీ. అంత ధర్మజుడుస్థితి కన్నికడల.
 నాసుయోధనుతోడియీర్వాక్కు లెవరా
 కొందఱిని దక్కమిగిలినయంద ఁడలి,
 కుందికుములుచు మిగుల గగ్గోలుపడిరి.

134

జెగి యిటు సభ సంక్షుభితం

బగుటకుఁ గారణము నరసి, యాధృతరాష్ట్రం

డెగరోజుచు. నొం డాడక,

మిగులవగలఁ బొగిలి, తడవు మిడికెఁ దనలోక,

135

గురుఁడును, బీష్ముఁడును, నృప

నరులును, విదురాదిసాధువర్గమును, యధి

ప్తిరుదుర్గతికి నెడందలు

కరఁగఁగ వందురిరి, వేడికన్నీ రొలుకఁ.

136

తలఁచినటులె తనదాయా

దుల కటు సో లగుట కలరి, దుర్వోధనుఁ డా

వల ధర్మజుఁ గని, “యొడ్డఁగఁ

గలదె యిఁ కేమైన” ననుచుఁ గలకల నవ్వె.

137

* ధర్మజుఁడు జూదమున జాగ్రహదినోడ్డి ఓడుటః *

అప్పుడు శకునియిట్లులనె, “సీతఁ డింకను

నొడ్డ కున్నవస్తు వొకటి యున్న

దింతసోలుకతన, హృదయంబు మ్రోస్తడఁ

దుదకు మఱచె నేమొ ద్రువదసుతను”

138

అనుపలుకులు వెలువడినం

తనె, పలువుర కాగ్రహంబు, తాపంబు, భయం

బనుకంపయు, నచ్చెరువును

మనసులఁ బొడసూపి, తాఱుమాటొనరించె.

139

అ. ఎదిరి యైనశకునియే యిట్లువచియింప,

విని యుధిష్ఠిరుండు తనమనంబు

నెల్ల నలమిఁగొనుచు నేవేహయోజన

ఋరఁ గోంతకాల మూరకుండె.

140

ఉ. అన్న మొగంబుపై సనుజులందఱుఁ జూడ్కుల నిల్పి, యీతఁడే

తెన్నిఁకఁ దొక్కునో యనెడు తేకున నుండ, నతండు చన్నమా

నోన్నతి నెంచి, ధర్మవిధి నొక్కపరిఁ బరికించి, సౌబలుం

డన్నతె నిశ్చయించె ద్రుపదాత్మజ నొడ్డెద నంచు నెమ్మదిఁ.

141

ఉ. ఈగతి నిశ్చయించి, యతఁ డేమనకాయమనొడ్డి, జూదముఁ

నాగఁగని మృతఁ, గటికసౌబలుఁ డాసతి నల్లె వంచనో

ద్యోగము నూఁది, పాండవుల దోచి సుయోధనుపాలు చేసినఁ

మూఁగినతత్సభాజనసమూహము, 'హూ' యనియూర్చె బిట్టుగఁ.

క. "నిలు నిలు" మనులోననె, యా

[142]

చెలి నొడ్డినధర్మసుతునిచెయిడికి భీముం

డలుక నొకకొన్నిపరుఁ

క్తుల నని, శాంతిలై నెట్లా తుదకుఁ దనంతఁ.

143

క. "సరియొయి" దని, "సరి కా" దని

కురుపతి ముం దేమి సేయఁ గోరునో యనుచుఁ

బరిపరివిధములఁ బురుషుల్

తరుణులు ననుకొ నెడుకలకలము చెలరేఁగఁ.

144

ఖ. చెప్పేడి దేమి; యాగెలుపుచేత నుయోధనుఁ డెంచె స్వర్గమే
గుప్పిటఁ జిక్కినట్లు; తనకోరికఁ దీర్చినమామఁ గౌఁగిటన్
గప్పె; వృకోదరున్ దెసి యొకానొకచూపునఁ జూచి, ద్రౌపదిన్
దెప్పమనంబుతోడఁ గొని తేరఁగఁ బంపఁదలంచె నొక్కనిన్. 145

♦ దుర్యోధనుఁడు ద్రౌపదిని సభకు దోడితెమ్మని పాత్ర
గామిని బంపుట; ద్రౌపది పాత్రగామిని వెనుకకు దరుముట. ♦

ఆ. పాత్రకామిఁబిలిచి, ద్రౌపదితో నిందు
నడచియున్న దెల్ల నుడివి యింక
రమ్ము, దాసివైతి రాజరాజున కంచు
వినిచి తోడితెమ్మ యనుచుఁబనిచె. 146

క. అది వినినంత నె భీముఁడు
గదపైఁ దనకరము సాఁపఁ గడువడి విజయుం
డదుముచు మెలమెల్లన, “మన
కిది తఱిగా దూరకుండు మిప్పటి” కనియెన్. 147

క. దీనిని గని, దుర్యోధనుఁ
డానలుపురియాయుధముల నాక్షణముననే
తానలుక వశపఱచుకొనె
“నేనివి జూదమున గెలుచు పెఱుగరె” యనుచున్. 148

గీ. ఇట్లు జరుగుచు నుండ ని దెల్ల నిచట,
 నచట నొండు దోషక దుప్రదాత్మజాత
 దుర్నిమిత్తముల్ పై పయిఁ దోచుచుండ,
 మనసు మనసునలేక యుమ్మలికఁ జెంది. 149

చ. మును పతులగతికా వెడలిపోయినదాదిగ, నేదోభీతి నె
 మ్మనముఁ గలంప, శాంతి యనుమాటయె గానక, యొండు దోష, కే
 మనుటకుఁ బాలుపోక, మన సాఁపఁగలేక, సఖిజనాభితోఁ
 జనివెన, హస్తినాపురముచక్కి న దేటికొ యాఁగియుండఁగన్. 150

ఆ. దుప్రదతనయకొఱకు దుర్మోఢనుఁడు పంప
 వచ్చుపాఠికామి వారిఁ జూచి,
 మిగుల గౌరవమునఁ దగుమేర నుండి, దౌ
 పదికి మొక్కి, ప్రక్క కొదిగి నిలిచె. 151

క. కనిసంత వానిద్రౌపది,
 తనతహతహ యినుమడింపఁ, దనపతులశుభం
 బునుగూర్చి తొలుతఁ బ్రశ్నిం
 చెను, మొగమున నాత్రమొలుకుచిన్నెలు దొలుకన్. 152

గీ. అంత నాపాఠికామి యాయమకు నచట
 నడచినయుదంతమెల్ల సాంతముగఁ జెప్ప,
 ఖానియాఠార్ నిర్ధాతపాత మట్లు
 చిత్త మగలింప, నామె నిశ్చేష్టయయ్యె. 153

- గీ. కొంతసేపటి కెటా తేఱుకొనుచు, మున్ను
తాను భీతిల్లినట్లై యంతయును నకట!
యట నొకొక్కటి జరిగియుండుట దలంచి
నెలఁత యోర్వక పెల్లు కన్నీరునించె. 154
- గీ, “ధర్మపత్నిని బాపిజూదమున నొడ్డ
నెట్టి కటికజూదరియేఁ దెగింపఁ గలఁడె;
యందు ధర్మజుఁ డటుచేసె నన్నవార్త
నమ్మ నెటునేర్తు,”నని కడు నుమ్మలించె. 155
- గీ. మృదుమనముచేత, సాధుప్రవృత్తిచేత,
నమృతవాక్కుచేత జగత్ప్రయంబు నేలఁ
జాలుధర్మజుఁ డల్పదుర్జనునిచేత
సంతవడుటెంచి, కుంది పెన్వంతఁ గుమిలె. 156
- గీ. తుడుకుఁ బ్రభుఁ డేల తను బంచినదియుఁ గూడఁ
దడఁబడుచు వాఁడు విన్పింప, వర్షమేచి
మగువ రోషారుణితనేత్ర యగుచు లేచి
యధరమధురచునుండ నిట్లనుచుఁ బలికె. 157
- ఉ. “ఉన్నతవంశగౌరవము నూడిచి మీకురురాజు దాసియం
చు న్నను బిల్వనేరిచెనె; నో రెటులాడెనొ; మ మ్మెఱుంగఁడే;
కన్నులు నెత్తికెక్క- నపుగాములు చూడఁ డె; యార! మిన్నును
మన్నును గానఁడే; దురభిమాన మొకింతవిడఁ దలంపఁడే. 158

చ. దురమున వైరులన్ దునిమి దోర్బల మొప్పు బరాక్రమింప, కీ
 వరున దురోదరం బనునెపంబున గెల్పుట యొక్క గెల్పొకో?
 గరితలయందు నైజముగ గౌరవ ముంచుట మాని, యక్కటా!
 వరుసకుఁ దోడిసోదరులపత్నిని దాసి యనంగ నోపెనే. 159

క. “అది యట్లు లుండె; మును నా
 కిది తెలుపుము, ధర్మతనయుఁ డెటు లోడె ననున్;
 మొదలొడెనొ, తన్నోడిన
 పిదప నె యొడెనొ, యెఱింగి వినిపింపు మిటన్. 160

క. ఎన్నఁగఁ, దన్నోడి యవల
 నన్నాతం దోడినటు కనంబడుచుం డెన్;
 దన్నోడి పరులసొమ్మై
 యున్నపు డతఁడెట్లు నన్నునోడఁగనోపెన్. 161

క. “నీ వెఱుంగవేని ని న్నిట
 కేనా రనిపి రిటు వారి నే యిది యడుగన్
 వే వెడలుమ”యన, వాఁ డా
 దోనదికి నమస్కరించి తోడనె యరిగెన్. 162

గీ. అరిగి కురు రాజునకు వాఁడు యాజ్ఞ సేని
 నుడివినది చెప్ప, విని మండిపడుచు, నాతఁ
 “డివుడు మే మేడఁ, దా నేడ; నిల్లు మమ్ము
 నడుగవచ్చు నె తారతమ్యమును మఱచి. 163

గీ, “తాను రాణినం చింకను దలచు నేమొ;
మఱచెఁ గాబోలు దాని యౌ తెఱఁగు; నిప్పు
డోడెఁ దనమగఁ డెల్లా; తా నోటఃవడియెఁ;
దిరిగి పోగొనించునంతకావరమె తనకు. 164

♦ దుర్యోధనుడు ద్రావిడినీడుకొని రమ్మని కుశ్మాసనుని బంపుట ♦

గీ. “బార! దానికీనోరె; యానోరు చఱచి
సరగ మూయుత మానాఁడి జరిభోవించి;
లెమ్మ. దుశ్మాసనా, వేగ పొమ్మ; దాని
నిపుడె యిట కున్న దున్నట్టు లీడ్చి తెమ్మ.” 165

మ. అటు లాయన్న వచించినంత నె, సముద్యద్రోషవిస్ఫూర్తి ను
త్కటసంరంభవిజృంభణంబుమెయి సాతమ్ముం; డిదేవాటిదు
ర్గుటకార్యం బని యట్టెలేచి వెడలెఁ గర్వంబు మున్నాడ, “ని
చ్చటి కాదాసిని నీడ్చి తెత్తు నిపుడే; సై రింపు” మం చాడుచు. 166

క. టిచ్చనడి రెల్లసభ్యులు
నచ్చలపా టగ్గలింప, నాభీమాదుల్
నొచ్చిరి కడు, “బ్రతుకుటయును
జచ్చుటయును గా, ది దేటిజన్మమొ” యనుచు. 167

క. తా మున్ను తలచినట్టులె
యీముప్పు ఘటిల్లు టరసి హృదయము కుములక
మోమోడక దుర్యోధను
మోమును గని విదురు డాత్రీమున ని ట్లనియె. 168

ఉ. సోదరుతోడ సోదరుఁడు జూదము నాడుట చూచి యోర్పితిఁ
మోదమెలర్చుధర్మజునిమోమున దీనత చూచి యోర్పితిఁ;
గా దన కెట్టులోర్తుఁ గులగౌరవ మంతయుఁ బ్రబుంగ, సాధ్య నా
పైదలఁ దెచ్చి యీసభ నవజ్ఞ నొనర్పఁగఁ జూచుదుష్కృతిఁ. 169.

ఉ. “నుంతయుఁ బాపశంక మది పోకదె; పెద్దలమాట చేదె; తా
నెంతటిరాజరా జయిన నేమి, తపోధనుఁ డైన నేమి; దు
శ్చింతఁ బతివ్రతఁ జెనకి చేడ్పడ కుండునె, నొచ్చునిర్మల
స్వాంతలవేడియూరుపులు వంశములఁ మొదలంటఁ గాల్పవే. 170
క. “తాతకుఁ, దండ్రికి, బంధు

వ్రాతమునకు, వంశమునకుఁ బగతుఁడవై, నీ
వీతీరున”-నని యేమొ యిఁ

కాతం డననుండ, నీతఁ డాగ్రహశకుఁడై.

171

క. “నో రెత్తకు, మీఱకు నీ

మేరను; నేవురికి సతిగ మెలఁగంగలయా

నారి నె సాధ్య యనఁ, భువి

నే రిఁకఁ గా, రమచ విదురు నెంతయుఁ బదరెఁ.

172

క. అమాటలు వాడిములుకు

లై మది గాఢినఁ జెమర్చి, యంధనృపతి నె

మ్మొ మొకపరిఁ గని, యప్పటి

కేమనుకొని. యేమొ విధురుఁ డెటా యూరుకొ నఁ.

173

గీ. ఆవిధికి ద్రాగివదనంబు జేపురించె;
నులికిపడె దోగ్గులు; డచ్చెరువొండె గృపుడు;
కూరువగతోడిచూ పొక్కసారి పజిపి.

కురుపతిని గాంచి భీష్ముడు శిరము వాంచె. 174

గీ. అవమతియు, సిగ్గుపాటును, నాగ్రహంబు,
నాచగారానినగవు త మృలమిగొనియు,
బధిరమూకాంధు లట్లుండి పాండుతనయు
లపు డచట లేరొ యనఁ దోచి రంద జడల,

175

క. ఈదుష్టాత్మకు లెఱుంగక

పోదురుగా కామేశీలమును, బావనతల్

వేదవ్యాసుం డెఱుంగఁడె,

యాదవకృష్ణుం డెఱుంగఁడె, యనుకొనిరి బుధుల్.

176

* దుశ్శాసనుడు ద్రాపదిని సభకీడ్చుకొని వచ్చుట. *

శా. ఆదుశ్శాసనుఁ డేగి, ద్రాపదిని డాయబోయి యంతంత, “మ
మ్మేదోపగ్న యొనర్చితంటగదవే; యేవగ్నలుగ గిశ్నలుగ
మాదుర్యోధనుమోల సాగవుసుమా; మానంబుతో రమ్మునీ
వాదం బెయ్యదియేని యున్న, సభఁ డెల్కువచ్చు, వేలె”మ్మనక.

గీ, వచ్చియును రాకమున్నె యాపగిది వాడు

[177

తన్ను వెడమాట లాడఁ చిత్తమున నొచ్చి,

యెదొదురుద్దేశ్య ముంట నూహించి, యామె

సామనాక్కుల ని ట్లన సాహసించె.

178

గీ, అన్న, కూర్చుండు, మిట్లు నోనాడే దేల;
 యేదో యొకవార్త వింటి, న దెల్లనిజమె;
 నమ్ముద మటన్న నాకు మనంబు రాదె;
 యీవె యెఱిగింపు,” మనిన, వాఁ డిట్లు లనియె. 179

గీ. “వినిన దంతయు నిజ; మిఁక వినఁగనున్న,
 దంతయు నిజంబు, నిన్ను మాయన్న గెలిచె;
 భర్మజుం డోడె; గాన మాదాసి వైతి;
 వొం డనక రమ్ము సేయఁగ నూడిగంబు. 180

అ. “నీవె రాకయున్న, ని స్తీర్చికొని తేర
 ననిపినాఁడు నను మదగ్గిజుండె,
 యతనిమాటనాకు నవిలంఘనీయంబు;
 నీవె ముందుపనిని నిర్ధరింపు. 181

చ. “తడయకు మన్నగ్నిన్న యని; తాళను కాలవిలంబ మింక; సే
 విడువను నిన్ను; సూరక వివేకముతోఁ జనుదెమ్ము; కానిమా
 టుడుగుము; నిన్నునీమ గలె యోడిరి; దాసివి మాకు; రానయే
 ముడిగొనిపట్టి యీడ్చుకొనిపోదు నెవండనో నే నెఱుంగవే. 182

అ. “ఐదుగురికి నాల వైనని నొక్కమగం
 డైన నోమఁ జాలఁడయ్యెఁ దుదకుఁ
 బాయ కోమువాఁడు మాయన్న యొక్కండె;
 యరసి మాఱు పలుక కరుగుదెమ్ము. 183

గీ. “పిఱికిపందల వరియించి తెఱుంగ కవుడు,
తత్ఫలము గుడ్చు చిటు లున్నదాన విపుడు;
కురుపతి వరించి యుంటేని, తరుణి నాఁడు
నీపై యెల్లనుభము లుండెడివి నేఁడు.”

184

మ. అనుమాటల్ చెవిసోఁకుటే తడవుగా, నాపాదమస్తంబు త
న్ననలం బేర్చినపైన, బ్రాహ్మణ! “యితరా! నన్ను నోనాడఁ, దు
త్తునియల్ కా దెటునీదునాల్క; యెదియో దుహ్యత మొండొడ్డి, పా
ననులొనాపతులక జయించితిరె; యీపాపంబు మి మ్మొర్చునే.
శా, “అపై, నన్నెము పున్నెమం చనక, మీ రాకీతిగా నేదొమా
యోపాయంబున గెల్చినార మను గర్వోద్రిక్తచిత్తంబుతో
నేపాపంబు నెఱుంగనట్టినను నీ విట్లాడి కొంపోదువా;
యేపుణ్యంబున కొగ్గి యిట్టిపనికై యే తెంచితో; దుర్మతీ.”

186

క. అని యింకేమియె ద్రోవది
యన నుండనె దుస్ససేనుఁ డాయమకరముకొ
గొని యొకకేలక, గొప్పను
గొని మఱియొకకేల నీడ్చు గుయ్యడఁగఁ జేలుల్.

187

గీ. వాఁడు సతికప్పకొ ప్పటు పట్టి తివియ,
ముడి నడల, వేలి పెన్నెరుల్ పుడమిఁ గ్రమ్మె;
నట్లే యిఁకఁ గ్రమ్మునో యధర్మాంధకార
ముర్చి నని సాధుహృదయమ్ము లుమ్మలింప,

188

గీ. “రాజసూయావభృథపవిత్రంబు లైన
 కేశపాశంబులకు నీచుకేలఁ జిక్కి
 పోడిమి దొఱంగి యిట్లు జీరాడుగతియె,”
 యనుచు బలువంతఁ గుంది రావనితసఖులు. 189

క. కటకట! బావురుగానికి
 జటిచిలుకపడంతి నోటఁ జిక్కినకరణిన్,
 గటిక యగుదుస్ససేనుని
 పటుకరములఁ జిక్కువడి ద్రుపదనుతె. బెగఁజెన్. 190

క. ఉన్నయటులుండి వాడట
 తన్నున్ జెనకు నని తరుణి తలపోయకయే
 యున్నకతంబునఁ దా నా
 తెన్నునఁ జిక్కువడు టరసి, తెలిసి, కలఁగుచున్, 191

చ. తొడరి దురాగతంబునకు, దుష్టత కోడక, తన్ను నాగతిన్
 దుడికినదుస్ససేను నొకతోపునఁ దోసి, కరాళమూర్తియై,
 “తడయక నేనె వత్తు నిదె తత్సభకున్; నను దాఁకభోకు; వే
 వెడలు”మటన్నఁ, దేటికని, వెంటనె వాడునుసాగె నావలన్. 192

గీ. కాని, వాడట లొకయాడుదానిచేత
 నంత తాఁ గించవడు తెంచి, యలముకొన్న
 పరిభవాన్ని నడంచి, యప్పటికి నెట్లా
 తాళుకొనియెను ముందటితటికి నేచి. 193

క. పారి డుశ్శాసనుఁ డామెను

ఋరవీధులఁ దఱిమికొనుచుఁ బోయెడుదృశ్యం

ఖరుగడల, నిలిచి కనుస్త్రీ

పురుషులహృదయములఁ గరచి పొక్కించెఁగడున్.

194

ఆ. ననిత తొట్రువడుచుఁ జనుచుండఁ దెరవోలె

ధూళి భూనభోంతరాళ మలమె.

నట్టిపాపిదృశ్య మన్యులెవ్వారును

జూడఁగూడ దనెడుజూడ దోఁవ.

195

ఆ. ఎంతరోస మున్న నేమి యప్పడు తన

కొదవియున్న స్థితిని మదిఁ దలంచు

కొన్నమాత్ర, ద్రుపదుకూఱు నిర్విణ్ణమై

శోకతప్త యగుచు సొగయుచుండె.

196

ఉ. వాలుచు సోలు చాసతి సభాభవసంబును జేరునంత. గ

గ్గోలటఁ బెల్లరేఁగె. ముడిగూడక వీడినకేశరాళి క

ల్లోలము నించె; స్త్రీజనవిలోకము లన్నియునందెనాటె; బే

రోలగ ముత్తరంగితమహేచాదధిచాడ్పునఁ బొంగిఘూర్చిలెన్. 167

క. చింతావమానభయములు

స్వాంత మెరియ. ద్రుపదతనయ సత్వరగతి నం

దంతః పురకాంతాతతి

చెంతకుఁ జనఁజూడ, దుస్ససేనుండఁపెన్.

198

ఉ. దీనత మోమునం దలమఁ, దియ్యఁదనం బిగురంగఁ, గంట నీ
 రూని కపోలముల్ దడుప్, నొక్కట జీరుశిరోజనీరదం
 బాసనచంద్రు మాట. మృదులాంగము తూల, నభాగ్యరేఖ యీ
 చానగ రూప మెత్తై ననుచాడ్చున ద్రౌపది నిల్చెఁ దత్సభఁ. 199
 క. ఏపాటున నేచోటున

నాపాండవు లున్న వారొ యనునాతురతఁ

జూపులు నతి పఱవఁగ, నా

చూపులతో బెరసె వారిచూపులు నచటఁ.

200

క. ఆవగ నేమనవచ్చు! న

యో! వెంటనె యుబికివచ్చు నొండొరులమనో

భావంబుల నాచూపులె

భావించుకొనె విషాదభరభరితములై.

201

ఆ ఆవిషాదభరము నతినాహసము మీఱ

వనిత యెట్లొ యణఁచికొనుచు, సభకుఁ

దను సుయోధనుండు కొనితేఱఁ బనుచుట

యెట్లు న్యాయ మగునొ యెఱుఁగ నెంచి

202

♦ ద్రౌపదిసభలో ధర్మసూక్ష్మముల గుఱించి ప్రశ్నించుట. ♦

గీ. సభఁ గలయఁజూచి, యటఁ దనవిభులు లజ్జ.

నౌదలల వాంచియుండుట కలమఱించి,

తానె ధృతరాష్ట్రదేసఁ గాంచి, తగవు నిర్ణ

'యింప నతని నుద్దేశించి యిటువచించె.

203

గీ. “న్యాయమునుదీర్ప సింహాసనంబు నెక్కి
జనులఁ బాలించుధృరాష్ట్రసార్వభౌమ,
ప్రాతికామితో నిటఁ దెల్పుఁ బనిచినట్టి
ప్రశ్నయే మిమ్మడుగుదానఁ బ్రతి యొసంగ” 204

క. “ఎవ్వరు న న్నెపు డోడిరోఁ
యవ్వా రటు లోడవచ్చునా; తెలుపకయే
యవ్వినరంబుల, నను సభ
కివ్విధి రాఁ బనుపఁ దగునె; యిది న్యాయంబే ?” 205

క. అన, నాతఁడు మా తాడక;
తనమోమును నంప, ద్రుపదతనయ నిరాశక్
గని, నిలిచె దిక్కుదోఁపక,
మునిఁగెనొ తనపాలిసర్వమును నపు డనఁగన్. 206

చి. తగవును నిర్ణయింపఁ దగుధారుణినాథుఁడె మౌన మూనినన్,
బగకు సమస్త మోడి నిజభర్తలు తద్వశవర్తులై చనన్,
దెగి తనపక్ష మూనునొకధీరుని గానక, యూఱింపఁగాఁ
దగినకృపాళు నేఁ గనక, ద్రావది నిల్చె నిరాశ్రయస్థితిన్. 207

మ. అతిలోకోత్తరరూపవైభవముతో, నైశ్వర్యగర్వంబుతోఁ
బ్రతిప్రేమాయతితో విరాజిలినయాపాంచాలి, దీనాస్వయై
పతిదూరీకృతయై, నిరస్తగతియై వాపోవుచున్ నిల్చుదు
స్థితిఁ గన్నన్, శిలలేని నీ రగు ననన్, శిష్టాళినిం కే మనన్. 208

క. సుక్కిన మైసిరి, చెలువము

తక్కిన మొగ, మొలుకఁ బాటి తారాడుకురుల్,

దిక్కుఁ గుఱిఁ గన, నీయమ

యక్కట! తొ లిద్దుపదతనయయా, యనిపించెన్.

209

సీ. అది గాంచి, రారాజమదియు సుంత కఠుక్కు

మనఁ గాని, రాజసూయంబునాడు

తనకుఁ దత్సభ నైనతబ్బెబ్బు గని తా న

దెన రనుమోమోటమేని లేక

ద్రాపది చేతులు తట్టి నవ్వెనటన్న

భావంబు తనమదిఁ బాటునంతఁ

బెల్లరేఁగినకోధ ముల్లంబు నగ లింప,

ద్రాపదికడ కొక్కచూపుఁబఱిసి,

సీ. పగయు, నవమతి, యీర్ష్య, కోపంబు కలఁపఁ;

దలఁపు లేవేమో చిత్తంబు నలమ, నదిమి,

పాండవులఁ జూచి, మరల ద్రాపదిని జూచి,

పలికె నిటు మూదలించుభావంబు దోఁప.

210

ఆ. “ఇంతి, యెవ్వ రెట్లు లెపురోడి రనుపిశ్న

యిష్టదేల; యుండని మృ దల్లె;

నిన్ను నిపుడు గెల్చుకొన్నవాఁడను నేను;

మఱవ కింతనిజము, మఱియు వినుము.

211

మ. “యువతీ, జ్ఞాపక మున్నదే మది దురుద్యోగంబు చింతించిమున్
సవనంబు చొకపేరుపెట్టి, కురురాజశ్రేష్ఠు రప్పించి, యం
దవమానంబు ఘటించి. పొంగునిను నోరారంగ నవ్వించి, పాం
డవు లీహృత్ఫలకంబుపైఁ జెడనిపెన్ గాయంబు గావించుటల్. 212

*మ. “అదె యాపాండవు; లిప్పు డేవురు మదాజ్ఞానీనులై, సర్వసం
పదలన్ గోల్పడి, యాత్మపత్ని వగునిన్ మాపాలు గావించి, మా
పదముల్ గొల్వంగ నున్నవా రిటు నినున్ వంచించి, యీనాఁడు న
న్వేదవో, యేడ్చెదవో, యదేమొ యిఁకనీవేచూచుకొమ్మింతట.

క. కురుపతి యటు పలుకుట క [213

చ్చేరువడి చింతించి, యాజ్ఞ సేని యతండా

కరణిఁ దను దవ్వతలఁచుట

యరయుచు నాతలఁపు నుడువ న నె నీవరుసన్, 314

చ, “నిను గని నవ్వియుంటి ననునేరము నూరక మోపి యిల్లు న
న్నొనరువ నీకుఁ బాడియె, సుయోధన; యాస్థితి నున్ననిన్నయో!
యన కటు లేవివేకవత్తియెనను నవ్వునె; న న్నెఱుంగవే;
యనుకొనినట్లై నవ్వి నను, నంతకు నింతయె, యాత్మ యొప్పెనే. 215

ఉ. “నిన్నటిదాఁక బీతిమెయి నీవును వీరును గూడిమాడి య
ట్లున్నది యంతయున్ మరచి, యున్నటులుండి యిదేమిచేసి; తి
ట్లెన్నఁడొనర్తు వం చెఱుంగ, నేఁ బెఱదాననొ, యిప్పు డిట్లులే
నున్న తెఱంగు చూచియును నుల్ల మొకించుకయున్ గరంగదో 216

క. అని సుంత తాళి, తన్ముఖ

మున నెటఁ గనికరపు మొలక మొలవమి, నామా

నిని నొచ్చి, కినుక యించుక

మనమున రే కెత్తుచుండ, మఱి యిట్లనియెన్. 217

ఉ. “జూదమునందు గెల్పుటాక శూరతయే యిటు లన్నదమ్ములన్

భేదముపాలుసేత కృతకృత్యతయే; తెగి వారిభార్యమ

ర్యాదను నిట్లు గోల్పొటచు టార్యమతంబె, యి టింత చేసియున్

నాదియుమానవత్వ మని, న్యాయపథం బని విజ్ఞప్తకైదే. 118

గీ. “వంచన, మధర్మ, మన్యాయ మెంచి, మమ్ముఁ

బలు తెఱంగుల హింసపాల్పొటచునీకు

నరక మెట్టిది కాచియున్నదొ యెఱుంగ;

వినుము నాదొక్కహితము నీ,” వనుచునుండ. 219

అ. “ ఇంత యొప్పు బలుకునే యీమె” యని పెద్ద

లనుచునుండఁ, బాండుతనయు లీమె

హిత మదేమొ యనుచు నెదురుజ్ఞాచుచునుండ,

రాజరాజు కినుక రోజుచుండ. 220

క. “దాసిది హితోపదేశము

చేసెడు నట ప్రభున, కెట్టిచెడు గిది” యని దు

శ్వాసనుడు పండ్లు కొఱికికె,

“మోసం బిది” యనుచు శకుని ముసిముసి నవ్వెన్. 221

క. అనలంబున కాజ్యము చే
ర్చినయట్లులై, రాజరాజు రేఁగుచు, “దాసీ,
నను నిటు చెనేకెడుని నే
మొనరించిన నాదుకోప ముపశమన మగున్.” 222

క. అని యంతఃబోక, మును తన
కొనరినయవమాన మంతయును నారూపై
కనిపించినట్లు దోఁపఁగ
మనమునఁ గడు మండిపడుచు, మద మెగరేఁపన్. 223

క. “ముమ్మర మగు గరువమ్మన
నమ్మెయి నవ్విసఫలంబు ననుభవ మొందన్
రమ్మడుగు లొత్తఁ దొత్తా,
యిమ్మగలసమక్షమందె, యియ్యెడనె,” యనెన్. 224

క. ద్రాపది యపు డురుకోపము
రూ పెత్తినవగిది నిగిడి, రూక్షేక్షణముల్
దీపింప నిట్టు లనె, “నో ^{యి}
పాపీ, నను దొత్తనంగ వా ^{యి} యిట్లు లాడెన్. 225

గీ. “మోసపుదురోదరమునఁ గుంతిసుతులను
గెలిచి తటు; లంతఁ బోక నన్ గెలిచి తంటి;
తన్ను నోడినవిదప నీధర్మతనయుఁ
జెల్లున నోడ్డె దెలుపుమ యిప్పుడేని. 226

చ. “తులునతనంబుతోఁ. బాగరుతో నను నీగతి మాటిమాటికిఁ
బలి కెడునోరు పువ్వుడె; సభాస్థలికిఁ బరకాంతనీడ్చుచే
తులు తెగిపోవె; ధర్మమఱి, దుర్మదమే పెనుపొంది యేలఁగాఁ
వలకొనునేని, లోకమున దైనముతోఁ బనియేమి యేరికిఁ” 227

౮. అనెడునామెవలుకు విని, విషాదము, తిర

స్కృతి, పరాభవంబు, కినుక తన్ను
నేఁప, నొందుదోఁచ క్రించుక వెడనవ్వి
ధ్వినియుఁ జెవర, నిట్టి లనియె నతఁడు. 228

గీ. “గడియగడియకుఁ దా నోటువడిన దెట్లు
లనుచునొక్కరి నిట్టిది యడుగ నేల,
తాను పాండుపుత్రులకు నర్థాంగి యగుట
వార లెపు డొడ్డి నను నోటువడదె యెట్లా.” 229.

* చాప్రదిని విగతవస్త్రుగఁ గావింపు మని దుర్యోధనుఁడు,
దుశ్శాసనున శౌణ్డపించుట - వికర్ణుని ప్రభోధము.

క. అని కినుక తానెత్తానై

తను రేఁపఁగఁ, దనువు మఱచి తలఁగక తానే

మనుటయుఁ దా నెఱుఁగక, యి

ట్లనెనాతం డనుజాతోడ నందఱును వినన్. •

చ, “కురుపతి నై ననాపరువు గోల్పడ, నోరికివచ్చినట్టు లీ
కరణి దురుక్తు లాడుపలుగాకిని దీనిని నెట్టివావియున్
వరుసయుఁ జూడ; కిచ్చటిసభాసదు లిందటు చూచుచుండ నె
వ్వరిని గణింపకే, విగతవస్త్రును జేసి, పరాభవింపవే.” 231

క. అనుపలుకులు వెలువడినం
తనె “హా! హా” రవము లొక్కతడవుననె సభా
జనముఖముల వెలువడియెను,
మిను దాఁకెను కలకలంబు మితిమీటి కడున్,

క. చెడువాక్కులఁ జెడుదృశ్యము
లడరెడు నని మూసికొనుచు నక్షులు, చెవులున్,
బడఁతుకలు మాటుమోముల
నిడి మిడికిరి యశులొలుక, హృదయము లదరన్. 232

క, ‘హరి! హరి!’ యని సాధుజనో
త్కరము లశాంతత మనంబు గప్పఁగ నడలెన్,
“వరభరతాన్వయమున కిటు
కురుపతిచే దుర్యశంబు గూరెనె” యనుచున్. 234

చ. అరయిక తక్కి వెల్వడినయాపలుకుల్ చెవిగాఁడుమాత్రానే,
గురుఁడున్! ద్రాగియున్, గృపుఁడు కోపవిఘ్నార్జితచిత్తులయ్యు, న
క్కురుపతి వెట్టుకక్కుటితికూటికి లొగ్గుటఁజేసి, కుందు చొం
జొరుల మొగంబులన్ గనుచు నూరక యుండిరి సిగ్గుపెంపునన్. 235

చ. తనపరిశుద్ధజీవితము ధర్మముతో ముడిపెట్టి యున్న శాం
తనవుడు ప్రాణమొడ్డియయినకా మనుతుకా గురునంశమంచు, ముకా
జనకున కిచ్చి యున్న నచనంబు దలంచి, కలంచు నానుయో
ధనునియధర్మవర్తనము తాళుకొనెకా మన సొప్పకుండియి. 236

గీ. అకట! తము దనప్రాణపంచకముగాంగ

బరిగణించెడు సతివరిభవము గాంచు

పాండవులతీరు, తన్ననోభావములును

నెట్లు లుండెనో తెలుపుట కెవరితరము.

237

ఉ. ఇంతకు దాని మూల మని యెంచి యుద్ధిష్ఠిరు డోరిచెకా, నిజ
స్వాంతముపొంగడంచుకొనె ఫల్గును డన్నతలం పెరింగి, యా
యంతరముకా గ్రహించి కనల్లై సహించిరి కాని, భీము డ
త్యంతవిషాదరోషముల నావగలేక తపించి భీముడై, 238

ఆ. లేచి యేమొ యనంగ జూచుచుండంగ, ఫల్గు

నుండు బలిమి గూరుచుండ బెట్ట,

శమనసుతుడు కొన్ని సామవాక్యము లాడి,

మనసు శాంతపరచి యనునయించె.

239

గీ. వలకు జిక్కినకంతీరనంబుపగిది

నగ్రజనియానతికి జిక్కి యనిలసుతుడు.

కనుల గోపాన్ని విస్ఫులింగంబు తెగయ

హుంకరించుచు గురువతి నంక జూమె.

240

విదురుఁడుద్రోణుఁడుగృపుఁడు, భీష్ముఁడుమోములవాంచియుండిరా
ముదుసలితేఁడు మ్రోడువడి మూఁగఁదనంబు వహించె; సభ్యులె
య్యదియననేమి వచ్చునోయటం చెటు నోరుమెదల్పరైరి; కో
విదులగుపెద్దలిల్లయినఁ; బిన్నలకెవ్వరి కాడు నాలుకల్. 241

గీ. కాని, దుశ్శాసనుఁడు యాజ్ఞ సేసి దరిసి,
తప్పకొనఁ గేలు మాతొడ్డితలఁగునామె
చేల మూఁడ్చెడుకొఱకునై చేయి సాఁపఁ,
“దాళు మనుచు వికర్ణుఁ డ౯ బాలకుండు. 242

ఆ. అలుక నట్లెలేచి, యాజ్ఞ సేనియవస్థ,
దుస్స సేనుదుడుకు నిస్సహాయు
లై నపాండుసుతులదీనత, నిర్వీర్యు
లగుజనాళివగవు, నరసి పలికె, 243

ఉ. తామసి యొక్కఁ డిక్కరణి ధర్మపథంబు దొఱంగి యక్కటా!
యీమెయి సాధ్వీ నొక్కరిత నీడిచితె చ్చిపరాభవింప-నిం
కేమనఁ- జేలమూడ్చునట యీసభవా రిటు చూచుచుండఁ గా
చీ! మగవారలింద టిటఁ జేరియు, నొక్కడు నడ్లగింపఁడే. 244

ఆ. “ఎప్పు డెవ్వరై న, నేలోకమందైనఁ
బురుషు లరయ సభకుఁ దరుణి నీడ్చి
వలువలొలిచియిట్లుపరిభవించిరె;యింక
నింతకంటె నీచవృత్తిగలదె. 245

మ. “తమకుఁ దల్లులు, సోదరీమణులు, నద్దాంగుల్, సుతల్ లేరొ యీ
కృమముఁ రోయరొ, పౌరుషంబుడి గెనో; పాఞ్శ్చల్ పృభోధింపరో
రమణుల్ పుట్టుటె దోషమో, నృపతులేరాజ్యంబు లిట్లెల, ధ
ర్మమునిల్వంగలదే; యదే తొలఁగినన్ బ్రహ్మాండముల్ మొగ్గవే.

ఉ. “కావున ధర్మముఁ నిలుపుకార్యము చూడరె; లేనిపోని దు[246
ర్భావము నూఁది దుర్యశముపాలయిపోనక తూత్ర జన్మముఁ
బావనముఁ బానర్చుకొను భాగ్యమునొందరె; పాపదూరులై
దైవకృపఁ గడించుకొని ధన్యతగాంచి తరింప నెంచరే. 247

ఉ. “దాసిదెయైన స్త్రీసహజధర్మమె యామెకులేదె, యెంతయుఁ
దోషముగాదెదానిఁ జెడఁద్రోయుట, ద్రోసినయంతఁ బూరుషుల్
గాసికి నగ్గమె చెడరె; కానఁ బవిత్ర సతీత్వ మోమరే;
వాసి గడించి మానవత వర్ధిలు స్త్రీత్వవిశుద్ధి వర్ధిలన్. 248

క. “ రారా జీయమ పాండుకు

మారుల యద్దాంగి యగుట, మగలొడ్డుటనే

చేరెను సతి యోటమి యని

యారయక వచించె, దాని యర్థం బదియే.

249

తే. ఓడునెడ, నొడ్డి వా రోడియుండవలయుఁ

బ్రమద యద్దాంగమునె; యిట్లు కృమము తప్పి

యీమెఁ బూర్ణాంగిఁ గొనితెచ్చి రెట్టు లిటకు

నిధియుఁ బెద్దలె నిర్ణయించెదరు గాక.

250

తే. అనునతని ధోరణికి సభ్యు లచ్చెరునడి,

“యెంత పసివాని కీధర్మచింత యశాఁ!

ధర్మమెందున్న, నెంతిపెద్దలకు నైనఁ

దొలిశిరోధార్య మద్దికానలదె, యనిరి.

251

ఆ. “అట్టి కౌరవునకు నిట్టి వికర్ణం డ

దెట్టులొక్కొ తోడఁ బుట్టె” ననియు,

“హాలహాలముతోడ నమృతంబు పుట్టదే”

యనియుఁ దమకుఁ దామె యాడుకొనిరి.

252

క. “పిన్నని వాక్కున నెంతటి

యున్నతభావ” మని యబ్రమిందుచు విహితౌల్

మన్నించియు మన్నింపక

మున్నే “యీబుడుతెకెంతపొగ” రని రహితౌల్.

253

క. కర్ణం డపు డాబాలుని

దుర్జయమున గుడుకు చిట్లు దురహయృతితో

నిర్ణయము లాడనత్తువె

పూర్ణజ్ఞానివలె, బడుగ పా” మ్మని తెగఁడె.

254

♦ ధర్మజుఁడు ధర్మనిర్ణయముఁ జేయుట. ♦

ఉ. ఆనుడులాలకించి, హృదయంబున నొచ్చి నదీనుతఁ, “డిటుల్

వానిని వీని దూఱువని నల్వడు; ద్రావిది పశ్చిమకు సమా

ధాన మొసంగ నన్దుఁ డొకధర్మజుఁడే; యతఁడిందె యుండెడు

గాన, నతండ దేమనునొ కన్గొను టొప్పదె యంచు” బల్కినె.

తే. “ అట్లయోనిజగాఁ బుట్టి యసమబాహు
బలధురీణు లావతులఁ జేపట్టి, యకట!
నాథు లేవురుండియును ననాథవోలే
నంగలార్చెడుగతియె యీయమకు ” ననిరి.

264

చ “శరధిపరీతభూవలయ సంతతి సర్వవృషాళి శౌర్య వి
స్ఫురణ జయించి, నిర్జరసమూహ ‘మహా’ యన రాజసూయమున్
జరిపిన పాండునందనులు జ్ఞాతులచేతుల నాత్మపత్ని కౌ
పరిభవ మాచనోపియును బైకొన, రెంతటి ధర్మనిష్ఠులొ! 264

క. “అది యటులుండఁగ, నీదొ
వది నిటు కౌరవులు భంగపఱచుట తగునే;
తుద కాఁడుదానిమానము
చిదుపుట పురుషులకె సిగ్గుచేటగుఁ గాదే.

266

ఉ. “ఆడుదియన్న నింతనలుసా; కలదేసతిసాటి నస్తు వీ
మూఁడు జగంబులక; ముగురుమూర్తులు నాయమచేతిపాఫలై
యాడరె; చండదండధరుఁడామెకులొంగఁడె; సూర్యచంద్రులున్
జాడలుతప్పరే; భువిని సాధ్వి నెదిర్చి, యెవండు దక్కనే. 267

ఆ. “ధర్మనిష్ఠ నొక్క దౌర్బల్యముగ నెంచి
గరిత నొక్కయబలగా గణించి
తాఁడు వీరినోర్చి ధర్మమప్పటి కూర
కున్న, సతినతీర్వ మూరకున్న.

268

“ కాని ప్రకృత మీమెగతి యేమనఁగవచ్చు
 భలఁచుకొనినఁ గడుపు తఱిగిపోవు,
 నకట! తమ్ముడైన మరగంటఁగన; నెంత
 ఘనుల గతియు నింతెగాదె;” యనిరి.

269

కులకాంత నలువ నొలిచెడు
 భలునికొ శాసింప ననువుగామిక; దానికొ
 దిలకింపకొ గను లోపమిఁ,
 బలువురు పురుషులును సతులు వడివిడిరి సభక.

270

వీడినవేణితోడ, నరవీడినవయ్యెదతోడ, దీనతకొ
 వాడినమోముతోడఁ, దనవారల నాటినచూపుతోడ, నా
 చేడియ వల్లఁ బట్టి యొకచేత, మఱొక్కటిఁ బాఱఁజూచి, కా
 పాడరె యంచు నశ్రువుల వ్రాలుచుఁ గుయ్యిడె నీరెలుంగునకొ

న్వాయనిర్ణయ పరిజ్ఞాన సంపన్నులై
 వెలయు నయోజ్ఞానవృద్ధులార;
 ధర్మ సంస్థాపనార్థము శరీరమునై న
 నర్పింపఁ జాలు మహాత్ములార;
 నిత్య సత్యవ్రతనియతిఁ బ్రాణము తృణం
 బుగ వీడఁగల త్యాగమూర్తులార;
 పాపకర్ముల సహింపక యొక్కత్పటిలోన
 వధియింపఁ గల శూరవర్ణులార;

తే. “మీర లిందఱుఁ జూడ నీమేర నన్ను
నేక వస్త్రమును, నింతరాయిడి ఘటించి,
పట్టి పరిభవింపఁగ సిద్ధ పడినవారి
బారిఁ బడనీక వేగ కాపాడ రాఁరె.

272

మ. “పతిత వాత్రము నుద్ధరించి, ఖలులఁ భంజించి, సస్మార్గ సం
గతులఁ సత్కృతి మంచి, సాధ్వ్యులను సన్మానించి, శ్రద్ధావిధిఁ
సతముఁ ధర్మము నిల్పుదీక్ష ధరణీశత్రుంబుఁ గైకొన్న స
న్మతు లిందెవ్వరులేరె; లేరె కుమతిఁ వారించు ధీరోత్తముల్.

ఉ. “తాననుకొన్నయట్లె నను ధర్మజుఁ డోడిన నోడుగాక; యీ
దీనను రాజరాజె యొకతీరున గెల్చినగెల్చుగాక; యే
చానయు లజ్జనోట ననఁజాలనిభంగిఁ బరాభవింపఁగాఁ
బూనినవారి మాన్వఁగల పూరుషుఁ డొక్కఁడు లేడె యక్కట!

ఉ. “మామయుఁగోడలన్న యభిమానము వీడెనెనేడు తాతయుఁ
పేమదొఱంగెనే, నయవివేకులు దోణకృపాదులున్, గటా
యీమెయి నన్నుబోవిడిరె యెవ్వరినిఁ శరణందు నింకయో
నామొఱ నాలకింపఁగ గల న్యాయవిదుల్ కఱవైరె నేటికిన్.

ఆ. ఏల మనసు కరఁగు నీ సుయోధనునకు,

[275

శకుని కర్ణు లడ్డ సమ్మతింతె,

యిపుడె పరిభవింపనిటు సిద్ధ పడియుండు

దుస్సుసేనునెటు తొలఁగు ముందు. 276
ప|| 274 పా|| 1 అ|| 17- దుః పా|| 2 అ|| 17- బృః పా|| 4 అ|| 16- శిః

ప|| 275 పా|| 2 అ|| 1- త్రే; పా|| 4 అ|| 9. గః

క, “పురుషుల తెఱఁగిటు తేలెన్

గరితలు మీకై న మనసుకరఁగఁదె, నన్నున్

బరికింపరె, మొఱవినరే

సరిగరితపరాభవంబు సైవకఁగలరే.

277

సీ. “తనకుమారుల కిట్టితఱి నెట్టికర్ణమో,

వీరసూకుంతి విన్పింపరాదె,

తనకడ్పు చెఱుప్పఁబూనినవారి వారించి,

దేవిగాంధారి నన్ భోవరాదె;

తనతోడికోడలు కనుపాటు తనపాటు

యని భానుమతి దీని నాచరాదె;

తనపుట్టినింటికి ర్తిని మాపువని నాడు

బిడ్డ దుస్సల మాన్పు బెనఁగరాదె;

గీ. పురుషు లింద టిట్లు పరిభవింపఁజూచు

తోడియూడుదానిగోడు నుడిపి

మనుపఁజాలువీరననిత యొక్క తెయేని

యీసభాంతరమున నిపుడు లేదె.

278

క. “ఏపగిది నను మనుపుడని

యీపతులను వేడుదాన; నీయేపురిలో

నాపాటు నిహరింపఁగ

నోవినహారెవరా; యెట్లు లోపుదురా; కటా!

279

చ. “విధి ప్రతికూలమాట నయవేత్త యుధిష్ఠిరుఁ డొక్కధర్మమున్
విధిగ గ్రహించి, తిప్పకొననేరక వంశరుచున్నవాఁ డిఁకే
విధి నను గావుమం చితని వేఁడుదుఁ; దా విలువిద్య పూర్తిగా
నధిగమియించియున్ మఱచిన ట్టిటులుండుకిరీటి నేమనన్. 280

క. అన్న లటులైన, వారలు
చన్నటులే చ నెడునకుల సహ దేవులునా
విన్నపమును మన్నింతురె;
మన్నించిన, భీముఁ డొకఁడె మన్నింపవలెన్. 281

క. “విను, భీమసేన, దుర్యోధ
ధనుచే నీవడినయంత తారు నలుపుమన్
మునుపడిరే; కావున నా
తనియెడ నీ కుండునంత లేమ కుండు నొకో. 282

ఉ. “పుట్టిననాఁ టఁగోలఁ బగఁబూని సుయోధనుఁ డీసుపట్టి ని
న్నెట్టులొ తీర్పఁ బన్నుగడలెన్నియొ పన్నఁడె, మున్, విషాన్నమున్
బెట్టఁడె; పన్నగాళిఁ గఱపింపఁడె; తోయఁడె; గంగ; న్నెట్టెటో
గట్టన కెక్కి నీవు మనఁగంటివి మామకృతంపుఁ బెంపునన్. 283

ఉ. “ఈవు మహాబలాత్మజుఁడవే, యశు నీవు మహాబలుండవే;
పావనివే; యపావనతప్రబృదుపట్లఁ బ్రభంజనత్వమున్
నీవును నీదుతండికరణిన్ వెలయింపవె; యీజడత్వమున్
హా విడి, యూసుదాగతిఁ బుత్తుడ వాట స్మరించి చూడవే. 284

- క. “కై కొనవుగాక; నీవే
కై కొనితివ యేని యిట్టికారపుల్లెన్
నీకొకలెక్కయె; యకటా!
నాకర్కముకొలది నీవు నడవన్ దలఁతే. 285
- క. “నిన్నొకనిన్ వీడిన, నిక
న న్నెవ రీసిలుగు వాపి నడపెడు వారల్;
కన్నులఁ జూచియు నీసతి
బన్నము నుడువంగ లేవె; పౌరుషఖనివే. 286
- క. “పరుఁ డొక్కఁడు తనకంటెయె
దూరనే సతిఁ బరిభవింప దొరకొన, మాన్పన్
దరమయ్యు, నుపేక్షించెడు
పురుషుని ధర బ్రహ్మ యెట్లు పుట్టించెనొకో. 287
- క. “అవమాన మొందు కంటె, న
నువు దొఱఁగుటె శీలవతికి శుభ; మయ్యదియన్
ధవుచేతనె యవునేనిన్
భువిఁ గాంతకు నంతకంటెఁబుణ్యము గలదే. 288
- క. “కాన నిక లెమ్ము; వీరల
నైనను గడచేసి వాపు మవమతి; యటుగా
దేనిన్, నీచేతుల నీ
దీనిన్ బలియిమ్మ ధర్మదేవత కిచ్చటన్.” 289

ఉ. ఆసతి యట్లుపల్కఁ, బవనాత్మజఁ డుగ్రత లేచి రోజుచున్,
రోసము రూపుగొన్నలయదుద్రుడొ నా, “నిదె రాజరాజు, దు
శ్శాసను నిష్పడే చదిపి చంపుదు నొంపుదు,” నంచు సాగెనన్,
గాసిలి ధర్మజుండు, “నను గైకొను” మంచు మరలె నాతనిన్.

ఆ. అట్లు తను మరల్చునన్నవంకకు వృకో [290
దరుఁడు మోముదిప్పి కెరలి యతని
దేటిపాటఁజూచి, తెలిసి, యూటటనొంది,
పలికె నిట్లు లెల్లవారు వినఁగ. 291

ఉ. “అడఁగరానియ ట్లరయ కాడినజూదము మమ్ము నూరకే
వీడెనె; తత్ఫలం బనుభవింపక తీతెనె; యింక నట్టులే
పాడిదొంటి యీసతి నవజ్ఞ నొనర్చు నఘంబు వీరినిన్
వీడునె; యెట్టిగోడుగుడిపించునొ. యింతట నేనె చూచెదన్. 292

తే. దీని గర్జుండు విని, యాజ్ఞ సేని దుడికి
ప్రభుని దుర్భాషలాడి, యూపగిది బీము
రేపు టారసి, సప్రసాదపనోప, కిట్లు
నుడివె హేళన దుర్యోధనుఁడు వినఁగ. 293

తే. “వెలది, నీమగ లిట్లు నిర్వీర్యులైరి,
ధవునిగ వరింపుమా సుయోధనుని నీవుడె;
యితని జేపట్టితేని, నీవతులపాలి
పోలు నిక్కమ్ము నీపాలిమేలు సుమ్ము. 294

తే. “మగువ కొకమగం డను నియమంబు మీటి

యప్పు డేవుర వరింపనైననీకు

నిప్పు డాటవవాని వరించుటెంత;

యదియు విధిహిత మని సిద్ధమగును లెమ్ము.” 295

ఉ. కర్ణునిసీచవాక్కు చెవిగ్రాడినమాత్రానె సవ్యసాచి కో
పార్ణవ మేచిన ట్లుడికి “యన్యులపంచలఁ దిన్నకూడుచే
దుర్లయ మెచ్చెఁ గర్ణ, యనిఁ దూల్చి వధింపకమాన ని, నిదే
నిర్ణయ, మీసుయోధనుఁడు నీగతి చూచుత” మంచు, గర్జిలెన్.

ఆ. “అగ్నిపుత్రితోడ సనిలాత్మజుఁడు చేరె; 296

నిక ధనంజయుండు నేచు టరుదె;

యంతకాత్మజుఁడును నటె వారితోఁ జేర,

నకట! యేమిగతియొ, యనిరి జనులు. 297

చ. అలిగియు సవ్యసాచినుడు లావలఁ దోసి సుయోధనుండు న
వ్వలముమొగంబుతోడఁ “జెలువా, రవిసూతినిజంబు వల్కె, నన్
వలచితివేని ర మ్మిప్పుడె నాతోడపై నిటఁ గూరుచుండు; మీ
తులువల వీడు మీగడియతో.” నని డాతోడ తట్టి చూపినన్.

క. “హరి! హరి!” యని యిరుచెవులన్ 298

గరములఁ గడియించి, యటె కనుమూసి, మనోం

బురుహము ముకుళింపఁగ, నా

గరిత మయిన్ మఱచె ననఁగ క్షణ మగపడియెన్. 299

క. అంతఁ, గిరీటికి బదులిడఁ

బంతంబున లేచుకర్ణు “వలదని, రారా

“జింతకుఁ గారణ మగునీ

కాంతను గా కొరులఁ గినియఁ గత మే” మనియెన్,

300

క. కురుపతి యటు లనినంతనె,

మురియుచు దుశ్శాసనుండు, “మున్నే నాచే

విరిసిన యాకురు లే యీ

గరితఁజెఱుగు చాటు” ననుచుఁ గలకల నవ్వెన్.

301

తే. అప్పు డవమానరోషముల్ గప్పి కలఁవఁ,

గనుఁగవ జలంబు, నగ్ని యేకముగఁ గుఱియ,

నాదిశక్తియె యారూప మందెనొ యన

నెసఁగె ద్రావది రిపుదుర్నిరీక్ష్యయగుచు.

302

తే. అట్లు లెనఁగుచు నున్నయ్యార్యజ్ఞసేని

దేహ మాపాదమస్త ముద్గీర్ణతోవ

భరముచేఁ గ్రాగి యెంతయు వడకుచుండఁ

దడఁబడెడుగొంతుతో నిట్లు నుడివెఁ గసరి.

303

శా. ఏచేతన్ ముడివీడి యీకురులు నేఁ డిరీతి జీరాడునో

యాచేతన్ మును ద్రొంచి భీముఁ డనిలో నాదుష్టదుశ్శాసనున్,

నీదున్ జంపి, తదీయరక్త మిడి తానే కూర్చునందాఁక, నే

నాచేతన్ ముడివేయ వీనిని, పౌరిజ్ఞన్ వింటిరే యిందఱున్.

304

శా. భీముం డంతట నిట్లనున్ జలదగంభీరస్వనం బొప్ప, “నా
భీముండే చనుదెంచి యడ్డపడినన్ వేధించి, బాధించి, సం
గ్రామక్షోణిని దుస్ససేను దెగటాల్గోజేసి, యా నెత్తుటన్
భామా నీకురు లద్ది గూర్తు; నిది నాపంతంబు శాంతింతువే. 305

ఉ. “నాతిరొ, యింతెకాదు విను నాపగ్గరినన్ మఱియింకొకండు, నీ
కేతోడఁ జూపి యెక్కు మనియెన్ నిను నీచనుయోధనుండు; నే
నాతోడ మున్నుగా విడిచి, యయ్యధమున్ వధియింతు నాజిలో;
నాతటి ధర్మజుండె వల దన్నను మాన; నిఁ కూఱడిల్లుదే.” 306

ఉ. ఆచవిగానిమాట వినినంత సుయోధనుఁ డుగ్రమూర్తియై,
లేచి, కరంబు వాతెఱచలింప, “సహాధర, వల్వలూడ్చి యీ
నీచను విత్తలన్ సలుపు నెట్టిని నిందఱిమోల; దీనినిఁ
గాచికొనంగ వచ్చు మొనగాఁడది యెవ్వఁడో చూతమం” చనన్. 307

ఉ. ద్రోవది కోవతాపములతో వెలింగ్రొక్కుచునున్న వాక్కులన్
బోవయి పొంగుభావములు ముట్టి, మెయిన్ మఱపింపఁ, గర్జమున్
బోవిడి యూర కందనుకఁ బూనక యుండినదుస్ససేనునిఁ
ద్రోవకుఁ దెచ్చి మేల్కొలిపెఁ దోడనే కౌరవునాజ్ఞ యత్తఱి. 308

* దుశ్శాసనుఁడు ద్రోవదివలువలూడ్చుట; - ద్రోవది కృష్ణుని
ధ్యానించుట; - వస్త్రములకుఁ బుగుట. *

క, రక్కసునిబోలె నిగుడుచు;

దక్కక భుజ్జాసనుండు ద్రావదివలువ

జిక్కగొని పట్టియాడిచె

నక్కాంత తొలంపఁ బెనగులాడుచునుండ.

309

క. విడువక వాడును సతిదెసఁ

బడి, కడుసాహసముమీఱ వలువను నీడ్వ,

విడిపించుకొనుచు నాసతి

తడఁబడె, మెయిదాచుకొనఁగఁ దహతహపడుచు.

310

క. ఆరీతిని దీజనిగతి

వా రిరువురు తమకడంక వదలక పెనఁగ,

నారీమణి యంతంత, క

ధీరయగుచు సోలుచుండెఁ దికమకపడుచు.

311

క, ఎం తాఁపిన, నాఁగక వలు

వంతంతకుఁ జేయి మీఱి యరుగుచునుండ

గాంతామణి సంతాపము

శాంతిఁ గనుచు, నాస యుడిపి, చనె భక్తి దెస.

312

ఉ. ఆసమయంబునందుఁ దను నాడుకొనంగల పుణ్యుఁ డొక్కఁడే

నాసభయందు లేమి, ద్రువదాత్మజ యచ్చటియాశలన్నియు

ద్రోసి, తనంతనే మదికిఁ దోచినకృష్ణుని, శౌరి, చ్చారకా

వాసుని సంస్కరించి యభివాదపూర్వక మిట్లువాఁడనె. 313

శా. “అన్నా, సాధుజనావనుండవను ప్రభ్రాత్యి నెఱి నమ్మి నే
నిన్నే నెమ్మదిలోన నుంచుకొని ధ్యానింతు గృహశాలివై
నన్నీ దుష్టుల బారినుండి తొలగంగగాఁ జేసి, వేవేగ, యా
వన్నె దీనను నాదరఁబుమెయిఁ గాపాడంగదే యగదే. 314

ఉ. “చెప్పుదు నేమి, నీయనుఁగుఁ జెల్లెలి నౌనను నీమఱుదు లి
ట్లాప్పరికించి జూదమున నోడిరి దాయలకొడ్డి వారలున్
జెప్పఁగరాని దుర్మదముచే ననుబట్టి కృపావిహీనులై.
యిప్పగిదిన్ గలంచి, రిక నేమని నీకడ విన్నవించెదన్. 315

చ. “ఇలువడిఁ గూల్చి, నిండుసభకీడ్చి కులాంగననైన నన్నయో!
బలువెతగూర్చి, యిట్లు మగవారలు చూడఁ బరాభవింప; నీ
పలువలు పూని; రాఁడుకుయి వారిచెవిన్ జొర; దీవగల్కనుల్
గలిగియు లేనివారిగతిఁ గన్గొనుచుండి; రికేమి చేయుదున్. 316

క. “చేపట్టిన మగలే నను
నీవగిదిన్ జేయి విడువ, నెవ రోమంగా
నోపెడువా; రిక, గృష్టా
నీపైన నె యాశలెల్ల నిలిపితిని సుమా! 317

క. “ధర్మమునకు బద్ధుండై
ధర్మసుతుం డూరకుండు; దత్తోదరు లా
నిర్మలు నను యాయులు; నా
కర్మమునకు వారి ననుటకాడ, ముకుందా! 318

క. “ దిక్ష్ణేవరులేక, నీవే

దిక్ష్ణని నిను దలంచువారి దిక్ష్ణే కరుణా

బెక్కుర మనిచితిగదె; న

నొక్కతె నియ్యడల మనుప నోపనె కృష్ణా!

319

క. “నారాయణుడవు, పె క్కవ

తారంబుల నెత్తి ధరణి ధర్మము నిలుప

గోరి శ్రితులందు దయపెను

పారంగ వర్తించుతీరు నారయుదు, హరీ.

320

సీ. “ మకరంబునకుఁ జిక్కి వికలమై మొఱువెట్టు

కరిరాజుఁ గరుణించి కావలేదె;

నిను వీడు మని తండ్రి తనుబెట్టుపెనుబాధ

లను నోర్చు ప్రిహాదు మనుపలేదె;

పినతల్లి యనమానమును గూర్చనిను నెంచు

ధ్రివబాలు ననుకంపఁ బోనలేదె;

దుర్వాసు దుర్వార గర్వంబు సర్వంబు

చెడ నంబరీషు రక్షింపలేదె;

తే. యనయ మనదలై యార్తులై యశులూరఁ

దనువు గరుపార, మనసార నిను భజించు

వారినెంద తెందఱినొ కాపాడలేదె,

యకట! నే నొక్కతెనె భారమా ముకుంద.

321

తే. “ జనని మనిచితి మామనై నను వధించి,
భార్యు బోచితి శిశుపాలు బారినుండి,
చెల్లెలిని గాచువంతు వచ్చెను, మురారి,
యదియుఁ జెల్లింప నవకాశ మిదియె సుమ్మ.

322

ఆ. “ ఆలసింపవలవ దవమాన మగుమున్నె
మనుపఁ దలఁపు; మవల మనుపఁ దలఁచి
యేమిథలము; గాన నింతలో నామాన
మైన నిమ్మ, పొణమైన గొమ్ము.

323

తే. “ కృష్ణ, దామోదరా, దేవకీకుమార,
మాధవ, పరాత్పరా, ఖలమదవిదార,
సాధు హృదయానువర్తి, ప్రసన్నమూర్తి,
పరిజనార్తినివర్తి విశ్వప్రవర్తి.

324

తే. “ అనతావనదీక్ష దీనాశిషక్ష,
భువనపావననామ, దానవ విరామ,
పాలితానాథజాల, దయాలపాల,
దాసజనజీవ, కేశవా, వాసుదేవ.”

325

తే. అని కనులమూసి, యెల్ల బాహ్యంబు మఱచి,
చిత్తమేకాగ్రమునరించి, శిరమువాంచి,
కృష్ణమూర్తికై సర్వమర్పించి మించి,
భ్యానమగ్నత వెలుగొందె యాజ్ఞ సేని.

326

క. పదిలంబుగ వలువను మెయిఁ

గదియింపఁగఁ బెనఁగు టుడిగి, కరముల రెంటిక

గదియించె నొసటిపైఁ దన

హృదయస్థిత కృష్ణకడనె దృష్టి నిలుపుచుక.

327

ఉ. ద్వారక నున్న కృష్ణభగవానుఁడు సర్వగతుండు కాన నా

తీరుననామె సల్పెడునుతిక గలభక్తిరసంబు పొంగి, య

వ్వారిగఁ బాటి యాత్మఁ దడుపంగఁ, గరంగు మురారి కంటసీ

రూరెను దత్సతీ పరిభవోగ్రీ దవానల మార్పనోయనక. 328

చ. మయసభనాఁడు పాండవుల మందిరమందు సమస్త కార్యముల్

ప్రియపడి శౌరి తానె యొనరించుచుఁ జెల్లెలి ప్రిమనారయక,

జెయియొక యింత కోసిగొనఁ, జిందెడు నెత్తురుచూచి, యామెయుక

భయమున నాక్షణంబె తన వల్చుచెఱుంగును జింపికట్టినక. 329

ఉ. అప్పడతండు పీఠుఁడయి, యాయమకట్టిదె మాటుమేలు, తా

నెప్పడునేయ, నెట్టియను వెట్టు లభించెడినో యటంచు, నే

చొప్పొనగూడునం చెదురు చూచుచునుండ, నదిప్ప డబ్బఁగా

నప్పడె యామెయంబరము లక్షయహూత మటంచు వాకొనెక.

ఉ. అక్షయమన్నవాక్కుతని యాస్యము వెల్పుడినంత, దిక్కులం

దాక్షణమందె వెల్పుడిమె నక్షయ మక్షయ మన్న నిస్సవం

బక్షుల నందఱెత్తి కనిరంతట; నైనను గృష్ణమాత్ర ప్ర

త్యక్షము కృష్ణరూపుఁడనె నంబరమధ్యమునక రహింపఁగక.

క. ఆరూపుఁ గన్నతోడనె

నారీమణి పులకరించె; నయనంబుల న

వ్వారిగ నానందాశ్రువు

లూరెన్, విప్పారె వదన, ముల్లము తేటెన్.

332

క. అక్షయ శబ్దము తోడనె

యక్షయగతిఁ జెలువవలువ లంతటఁ బెట్టిగెన్;

బక్షములు తెగిన నుడివడు

పక్షికిబలె దుస్ససేనుబల మటె తటిగెన్.

333

ఉ. ఇచ్చఁదెగించి యక్కతినుఁ డేచి తదంబర మెంతయిడ్చినన్,

నచ్చుచునుండెఁగాని యదిపారము ముట్టదు; వాని బాహువుల్

నొచ్చివశంబుదప్పె; శ్రమనూల్కొన వాఁడు సగంబుచచ్చి మేన్

ముచ్చెమటల్ దొఱంగఁగనుమూయుచుమూల్గుచుఁ గూలె నేలకున్.

ఆ. అపుడు సభ్యజనుల యాశ్చర్యమానంద

మెంతలనఁగవచ్చు; నెల్లవారి

స్వాంతమందు నొక్కభావంబె పొంగి రాఁ

దమకుఁదామె యిట్లు తలఁచుకొనిరి.

335

ఉ. పెల్లుగ దుష్టులేచి తను బెంప, నధర్మపిశాచి సాధువుల్

తల్లడమందఁగాఁ బ్రళయతాండవ మాడుచునుండ, చాని యే

పెల్లను మాపి, ధర్మరమకే తుదఁ బట్టముకట్టి లోకముల్

చల్లఁగ నేలజేయుపరశక్తియె శిష్టుల కెందు దిక్కగున్, 336

క. మానంబు దక్కెనని యెడు

జ్ఞానం బుదయించినంత, సాధ్వీమణి య
త్యానంద పరవశత్వం

బూనఁగ, నొక్కింతకాల మూరక యుండెన్.

337

ఆ. అవల నుంత తెలిసి, యాకృష్ణ పరమాత్ముఁ

డట్లనుగ్రహించు టరసి మురిసి,

మరలమరల నతని స్మరియించి స్మరియించి,

తనివి సనక యిట్టులనియె నతివ.

338

శా. 'దేనా! యెంతనిసన్నుతింతును భవద్దీనావనాసక్తి; నా

సేనన్ సుంత పరిగ్రహించి, యిటునీ చిత్తంబునన్ నాకునున్

దావీయన్ దలపోసి తే గుణనిధీ, ధర్మాత్ములన్ ధర్మమున్

గావన్ జూచుటెసీప్రధానకృతిగాఁ గైకొంటివే, మాధవా! 339

మ. తరమేనిన్ను నుతింపఁగాఁ, త్రిజగదంతర్యామివై, స్వామివై,

శరణంచున్ మొఱివెట్టుటే తడవుగా సర్వార్తసందోహమున్

బరమప్రీతి సమాదరించి సతమున్ బాలించి లాలింతువే;

వరధర్మప్రతిపాదనైకహృదయా, భక్తాళి భాగ్యోదయా! 340

క. "పారమౌరయ నలువయె నిను

నేరఁడట నుతింప, నబలనే నేరుతునే;

భూరి కృపనను మనుప నీ

తీరునఁ గతమేమొ నీకె తెలియు మురారీ.

341

క. “నిండుమది ధర్మరక్షకు
నండగ నిలుచుండు వారి నరసెదవు గదా
నిండ్లారు కరుణ; నందునఁ
బాండవులన నీకడెంతి పాణమొ కృష్ణా! 342

క. “శత్రువులె లేరు తనకు ధ
రితి నను నజాతశత్రురిపులను నీ వీ
మాత్ర మణఁగార్చి, యాతని
జిత్రముగ నజాతశత్రుఁ జేసితివి గదే. 343

క. ఇందున్న నన్ను ద్వారక
యందున్నను నిట్లు మనుష ననువైతివి, నీ
వెందున్న నేమి, భక్తుల
ముందున్నటుకాదె, సకల భువనవ్యాప్తీ. 344

క. “చెల్లెలిని బోచువంటిటు
చెల్లింపఁగ నేను నీకుఁ జెల్లెలినని, నీ
చల్లని చూపుల నాపై
నల్లనఁ బఱపితివె. యెంత యాదరమొ హరి! 345

క. “నిను మదిఁ దలఁచ నుపేక్షిం
చినవారిదె తప్పగాక; స్థిరమతి నీపై
నున్నచిన వారల నెన్నఁడు
మనుష నుపేక్షింప; వెంతమమతయొ కృష్ణా! 346

శ్రీ. అఖిలదేవాదిదేవ మహానుభావ

దారుణాధర్మ విలయ, సద్ధర్మ నిలయ,
విశ్వ విస్తార రూప, సంవిత్స్వరూప,
సకల లోకాధినేత మోక్షప్రదాత!

347

తే. శ్రీరమాకాంత, శ్రీతవన శ్రీవసంత,
సుజనసురభూజ, శతకోటి సూర్యతేజ,
భూరిగుణసాంద్ర, భక్తచకోర చంద్ర,
కృష్ణ, కృష్ణా, ముకుంద శౌరీ మురారి!"

348

౪. అని భక్తి పరవశత్వం

బునఁ గంతము బిగియ, ద్రుపదపుత్రిక యాపై,
వినుతింప నాలు కాడక
కనుమోడుపుతోడ మోడ్చెఁ గరయుగళంబున్.

349

తే. ఆమెతోడనె పాండవుల్ తాముకూడఁ

బొంగుభక్తిఁ గృతజ్ఞతా పూర్వకముగఁ
గేలుమోడ్చిరి కనుమోడ్చి కృష్ణమూర్తి,
కతని యవ్యాజ కృపకు నద్భుతము పడుచు.

350

౫. ఆమీఁద సభ్యులెందఱో

తా మే మొనరించుచుంట తామెఱుంగకయే
యామెయిన కేలు మోడ్చిరి,

"యామోదాశువులధార లక్షులఁ దొరఁగన్.

351

ఆ. వనిత యవలఁ డేటికొని సుంతకనువిచ్చి,
యొక్కసారి జరిగి యున్న డెల్లఁ
దడవి యాకళించి, ధైర్యమూఁది, ప్రశాంత
చిత్త యగు చొకింతసేపు తాళి.

352

తే. ఓపి సభకడ కొకసారి చూపుఁబఱపెఁ;
బతుల, దుశ్శాసనుని, గురుపతిని, శకునిఁ
జూచునపు డామెకన్నులఁ దోఁచె నోలి
హిత, ముదాసీనతయుఁ, దిరస్కృతియు, జయము.

353

క. తనవలువ లొలిచి దుశ్శా
సనుఁ డేసినరాశిచాయ సతి కను మలపఁ
బెనుమంట లెగసె, దుర్యో
ధనువై భవ మిట్లెముందు దరికొనునొ యనఁ-

354

ఉ. అంతట నాసభాసదులయం దుదయించినటిచ్చపాటు నెం
తేం తనవచ్చు; నెవ్వరును నే మన నేరక, కన్నుమూయ క
త్యంతభయంబు, భక్తి హృదయంబులలోఁ దమయంత బొంగ,ది
గ్భాగింతి వహించియుండి రిటపై నిక నేమొయటన్న యోజనఁ.-

ఉ. కష్టసముద్రమున్ గడచి గట్ట న కెక్కినద్రౌపదిన్, మనో
బీష్టము తీతలే దని, తపించు సుయోధను, గూలియున్న యా
దుష్టుని దుస్ససేను, బరితుష్టి వహించిన పాండుపుత్రులన్,
జేష్టులు తక్కుసౌబలుని సిగ్గిలుకర్ణు గణించి రందఱున్.- 355

తే. వారికీదృశ్యములు పలుభావములను
 గోలుకొనఁజేసి మిగులగగ్గోలుపఱప,
 నప్రియత్నత వారియాస్యములనుండి
 పెద్దకోలాహలముబయల్పెడ లినిగిడె-

357

ధృతరాష్ట్రుఁడు పాండవులను దాస్యవిముక్తులుగ నొనర్చి
 వారిరాజ్యమును మఱల వారికిచ్చుట.

మ. అది వెంటఁ ధృతరాష్ట్రవీనులను ప్రయ్యత్ సేయఁగా, నాతఁడ
 వ్విదురుఁబ్రశ్నయొనర్చి యెల్లవిని, యావేగంబు మోచ్చంగ, చా
 పదియుఁ భీముఁడు కీడి కై కొనినయాపంతంబు లేఁవంగ, నా
 పద లేవేవియొ ముందు నిల్చినటుతోఁపక, భీతుఁడై చింతిలె.

ఆ. మహితు ధర్మతనయుమది నొప్పు, భీముని [358
 గదయు సవ్యసాచి గాండివంబు
 సాధ్యి యాజ్ఞ సేని శాపోక్తులును, జకి
 తోడుఁ దమకు నెదురఁ దోచి నిలిచె. 359

మ. ఇది యెల్లఁ గని, వారిగాయములుమాయంపక విచారించి, నె
 మ్మదిలో నాతఁడు భావికార్యగతి సంభావించి, యాపై సభా
 సమలక శాంతిలఁ జేయఁబంచి, కృప, భీష్మ, ద్రోణులక బాహ్నికుఁ
 విదురుఁ సంజయు మోచ్చరించి యెటులోవిశ్వాసముఁ బెంపఁగఁ:-

సీ. వేగ గాంధారి రప్పించియామెకుఁదొల్త
 యాజ్ఞ సేనినిశ్రద్ధనప్పగించి.
 సకలోపచారముల్ సలిపిశ్రమఁదీర్చి
 యామెను బ్రేముడి నాదరించి
 మునుపటిదానిగా నొనరింప నియమించి,
 విదురసంజయులను బిదపఁ బిలిచి,
 యట్టులే ధర్మభీమాద్వనాదుల నాద
 రించి తేర్పఁగ నియోగించి, యవల

తే. ననియు నననట్టు లానుయోధనునితోడ
 వేడిపల్కుల నొండురెండొడి, కర్ణ
 శకుని దుశ్శాసనాదులసరణిఁ దెగడి,
 యెల్లవారును విన నాతఁ డిట్లు లనియె.-

361

ఉ. “ఓమహానీయులార, చెవియొగ్గి వినుం డొకమాట; యింత కే
 మేమియె యిందు నేఁడు ఘటియిల్లినదెల్లను దొంటినుండియుఁ
 దామును జూచియుంట, మఱి తృప్తికొనఁ బనియేమి దానినిఁ;
 దామనవృత్తి, దాని కగుదండన, రెండును జెల్ల నింతతో. 362

ఆ. “ఇంత కెవ్వ రెవ్వ రెంత బాధ్యులొ
 మీరె నిర్ణయింప నేరుపరులు;
 చేయిమీఱి జరిగిపోయె నిదంతయు;
 ముందుపనిని జూచుకొంద మింక.

363

క. “పాండవులారా, పజ్జకు

రం డని మిముఁ బిలువ నోరురాఁడు! కటకటా!

నిండారిన శోకము నను

నుండనియదు; రారె పిలుతు నొద్దకురారే.

364

ఉ. “ఆర్యులుసన్నుతింపఁదగు నన్నిగుణంబులు నాశ్రయింప, సౌం
దర్యముతోడి శీలమును, ధైర్యముతోడి ప్రశాంతభావ, మా
దార్యముతోడి సంపదయు, ధర్మముతోడి స్వయంప్రతిష్ఠయుఁ,
శౌర్యముతోడి సజ్జనత, సాజములై సమకూరె మీయెడఁ. 365

ఆ. “పాండుసుతులవంటివారి నేవంశ మేఁ

గాంచఁ గనుట గర్వకారణంబు;

నేఁడు వారు నిట్టికీడుపాలై రన్న,

నేరికంట నశుఁ లూరకుండు

366

క. “అమ్మా చోపది, చెంతకు

రమ్మా; మాతల్లి వీవుఁ రమణీమణులం

దిమ్మహిలో నినుబోలెడు

కొమ్మలు లభియింపఁగలరె, కోటికి నొకరేఁ.

367

చ. “అనువమ సాధుశీలపు; గుణాధ్యక్షు, సాధ్వివి, ఊత్ర తేజముఁ

మునుకొని నిల్చునిఁ జెనకు పూరుషు నెంతకునేని దింపఁగా

పెనుకకుఁ దగ్గనోరువని వీరసతీమణి వీవు; స్వచ్ఛమై

తనరెడు దైవభక్తి గలధన్యు; నిన్ను నుతింప శక్యమే.

368

క. “అట్టిగుణోత్తమ వగునీ

మెట్ట ట భరతాన్వయంబు మిన్నందెనుమా;

యెట్టులా మాఁగోడలివై

యిట్టెసఁగితి; మాదునుకృత మెంతనవచ్చున్.

369

జ్ఞ. “ఇట్టిసీకు నకట! యిట్లు మావారిచే

నెవ్వ రనుభవించి యెఱుంగనట్టి,

సిలుగు లొదవు పెంచి సిగ్గుచే వెనుకాడు

డెందము నిను నూఱడింపనేని.

470

తే. “ అట్టి యీపాండవులు, ద్రుపదాత్మజయును

బాములకు నగ్గమైన యప్పట్టునందు

వారిఁ బ్రత్యక్షముగఁ జూచువ్యథను బాపి

యంధతయె నాకు మేల్చేసె నని తలంతు.

371

కీ. “ ఇదియెల్ల నట్టు లుండెన్,

మది నుంచక దీనినెల్ల మఱవుం; డిఁక నా

తుది నిర్ణయమును వినుఁ డ

య్యది మీసమ్మతిని బడయు ననుచున్ దలఁతున్.”

372

ఆ. అని వచించి ద్రుపదతనయ నుద్దేశించి,

యాత్ర మొలయుచిన్నె లాస్యహండుఁ

గడుసమాదరంబు నుడులందుఁ దొలుకాడ,

నిట్టులనియెఁ బ్రీతి యుట్టిపడఁగ.

373

ఆ “ తనయ, తొలుత నీదుదాసీత్వమును బాపి,
 స్వేచ్ఛ నిత్తు నీకు నింతమీఁద;
 వలసినట్టి యెన్నివరము లే నడుగుమ;
 యిచ్చి సంతసింపనిమ్ము నన్ను”:-

374

తే, ఇట్లు ధృతరాష్ట్రుఁ డనినంత, నెల్లవారి
 హృదయముల శాంతి పొడసూపె నింతయంత;
 యవలఁ బాంచాలి పతులయాస్యములఁ జూచి.
 భావ మూహించి, మెలమెల్లఁ బలికె నిట్లు:-

375

ఉ. “మామ,కృతజ్ఞురాలనునమస్కృతిఁగైకొను; మెంతభాగ్యమో;
 నామదిసంతసిల్లెఁ, గరుణామతివై యిటు పల్కుచున్ననీ
 ప్రేమకు సాటియున్నె; కడుఁబెద్దవు; నెమ్మదిపొంగిరాఁగ, నే
 మేమియొపల్కుచుంటిని; క్షమింపుమ; ప్రీతి ననుగ్రహింపుమా-

తే, “నను వరములెన్నియో గోరుకొనుమ యంటి,

[376

వెన్నో నేఁ గోర నేల; నీ వీయ నేల,
 యొక్కటియె గోరుకొనియెద; నిక్క మెంతో
 శ్రృప్తియగు నాకు నది ప్రసాదించితేని,-

377

క. “నాపాలిటిసాభాగ్యము,

నాపాలిటిసర్వజగము నాపతులగుటఁ,

నాపతుల నా కొసఁగు మీ

యాపద చెడ వారివారి యాయుధములతోఁ-

378

క. మెలఁత యిటు పలుక, “ఒళిఒళి,
కులకాంతల కింతకంటెఁ గోరిక యున్నే;
తలఁపులఁ, బలుకుల, వర్తన
ములనిట్టిరు గలరె” యనుచుఁబొగడిరి సభ్యుల్. 379

క. ఆపతు లాయాయుధముల
యేపున దీపింప, నింక నేరాజ్యముతో
నేపని తన కనుకొనియెనొ
చౌపది యప్పటికి నెట్లుతలఁచెనొభావిన్.- 380

క. ధృతరాష్ట్రభూవిభుం డా
సతికిన్ “నీవరము నిదె యొసంగితిఁ గొను ము”
చతిముదమున నుడువఁగఁ ద
త్సత్తుఁ డలుకన్ దనజనాళితో సభ వీడెన్. 381

సీ. ఇది విని ధృతరాష్ట్రుఁ డెద నొచ్చి, దీనిచే
నీపాండవులరోస మెచ్చు ననియు;
నారోస మేనాఁటికై న దుర్యోధనా
దుల బుగ్గిసేయక తొలఁగ దనియు;
బొండుతెనూజలపాలి రాజ్యము వారి
పా లగుదాఁక యీపగలె యనియు;
నామీఁదఁ బగ లాటి, మైకమత్యము గూరి
యుభయులయెడ శాంతి యొదవు ననియు;

తే. బాండుతనయులె యరయ నెప్పటికినైనఁ
దనసుతులకంటె బలవంతు లనియు నెన్ని,
తుదకుఁ దనవారిసేమము మదిగణించి,
యాజ్ఞ సేనితో మరల నిట్లనివచించె.

382

ఉ. “క్షత్రియధర్మమూఁది సతి, చాలవరంబుల కాసఁ జూప, కా
మాతృము కోరి, తైన మును మాటయొసంగ నె పెక్కులిత్తు నం
చాతృము మీఱఁ; గాన నిపు డట్లానరింపక మాటతప్పినక
ధాతృజనుల్ ననుక దెగడి, తప్పనరే; మనసైన నొప్పునే.-383

క. కావున నిం కొకటేనియు
నీ వడుగకయున్న నేనెయిత్తును; ఊతృ
స్త్రీ వగుట, దాని వల దనఁ
బోవక గొని, నాయభీష్టమును దీర్చుగదే.

384

సీ. విను మదే మన సౌబలునిసాయమున సుయో
ధనుఁ డాతెఱంగున ధర్మసుతుని
తోడ జూదము నాడి యోషించి, మును గెల్చు
కొనినదంతయు మీరు కోరుకొనక
సార్వభౌముఁడ నౌట సర్వాధికారముక
వహియించి నేఁగృపాపరత నిత్తు;
మీపాలిరాజ్యంబు మీశప్పగించితి
మహితసమస్త సంపదలతోడ.

తే. ధర్మసుతుఁ డింకఁ దనతోఁటిధరణి కెల్ల;
రాజసూయాధ్వరమునాఁటిరాణ మెఱచు
సిరులు చెలువారఁ బట్టాభిషిక్తుఁ డగుత;
నెప్పటిఁజేఱంగు మీరు సుఖంతుగఁగాత.

385

ఆ. “వినుము ధర్మతనయ, మనపెద్దల స్మరించి,
ప్రతితవంశ గౌరవంబు నెంచి,
నామొగంబు గాంచి, నామాటవాటించి,
యీవు నాదుకోర్కె కియ్యకొనుము.”

386

చ. అని ధృతరాష్ట్రుఁ డాడ, దుష్ప్రదాతృజ ధర్మజుమోముఁజూడ, నే
మొనరుపదోఁప కొక్కక్షణ మూరకయుండి, గతంబు సంతయున్
దనమది నాకళించి, హరి తమ్మటు మన్పుట నెంచి, యింక నే
మనుకొనియో యతండు తుదకట్టులెఱియకొనఁదండిమాటకున్

క. వినయంబునఁ జని యాతఁడు

[387

తనప్రియసోదరులతోడ, జాప్రదితోడన్
దనకున్ మొక్కిన, దీవిం

చెను విని ధృతరాష్ట్రుఁ డుడుకుచిత్తం బలరన్.

388

తే. కృపుఁడు, దోషుండు, భీష్ముండు. కృపదలిర్పఁ
బాండవుల నొక్కరొక్కరిఁ బట్టి దిగిచి.
కొగిలించిరి మోదాశుకణము లురలి
జడిగుటిసి వారిశిరములఁ దడుపుచుండ.

389

క. ఆవల నున్నతగౌరవ

భావంబున ద్రుపదతనయ వారికి మ్రొక్క,
వేవిధములఁ బొగడుచు సతి

దీవించిరి వారు కలఁత దీఱఁగ మదులఁ.

390

చ. కని యిది యెల్ల సమ్ముదము గాంచి, సభాసదు లంతకంతకుఁ
మనసులమబ్బు తేఱుకొన, మాటికి మాటికి నన్నమాటలే
యనుకొనుచుఁ, విశుద్ధహృదయఁ ద్రుపదాత్మజ నవ్వుడప్పుడుఁ
గనుఁగొనుచుఁ, బవిత్రతెను గాంచితి మంచుఁ దలంచి రయ్యెడఁ.

క. విదురుం డత్తఱిఁ బొంగెడు

391

హృదయముతోఁ “బాండవులకు నీవిభవము దా”

పదియేయిటు సమగూర్చిన

యది,” యన సందఱును బలికి “రవు నవు” ననుచుఁ.

392

తే. విదురుఁ డట్లను లేమిభావించుకొనియె;

ద్రాపదికి దాస సూరినతలఁపు లేవొ,

పాండవాగ్రజమన సేమొ; పార్థునూహ

లేవొ; కవల యాలొచన లేవొ; కాని.

393

తే. అబలమూలక మిట్లు రాజ్యంబుగొనుట

పౌరుషంబునకే తలవంపు లగుట,

నని రిపుల నోర్చియే దాని గొనునుయోగ

మబ్బుఁ గావుత మనుకొనె ననిలనుతుఁడు.

394

క. మునుద్రావడి, భీమాద్భును
 లొనరించినప్రతి న లెట్టు లొనగూడునోహో,
 యనికొందఱు, “కృష్ణుడె యా
 యను వెఱిగెడి” ననియుఁగొందఱునుకొనిరి సభ౯.

395

తే. మలినవర్తను లగుకౌరవులకు మరలఁ
 బరిభవము గూరు టరసి, సద్వర్తను లగు
 పాండవులకు రాజ్యంబు చేపడుట యరసి,
 యందఱుది కృష్ణమహిమ యం చ్చబ్రవడిరి.

396

సీ. ధర్మజునైన జూదము లోఁగొనఁగఁ జాలె,
 నన్యులమాట యే మనెడువారు,
 భీమాద్భునులఁ గూడ విధి బానిసలఁ జేసె,
 నద్దాని కెదు రేది యనెడువారు,
 నగ్నిపుత్రికవేణి కథముండు చేసాఁచె,
 నాదై వమాయ యెం తనెడువారు,
 ద్రోణాదులను దుష్టుదుడు హోర్వఁజేసెఁ, బ
 రాన్నమాహాత్మ్య మెం తనెడువారు,

తే. నూరకే దాయలకు రాజ్యమొసఁగఁజేసె,
 సంధస్యపుపుత్రమోహ మెం తనెడువారు,
 నగుచు, నెవరికిఁదోచినవగిడి వారు
 పలుకుకొనుచుండి రంద్రుఁ బలునిధముల.

397

తే. జనులు వేర్వేరు నెటుపల్కుకొనిన నేమి,
 ధర్మజాదుల ధర్మవర్తనము దలఁచి,
 ద్రావడి సతీత్వమును, శౌరిషయను దలఁచి,
 యెల్ల రొక్కపై పొగడి రాయెల్ల వారి

ఆ. అందు నెందుఁ జూడ, నానందమొక్కటే
 తాను తానె యగుచుఁ దాండవించె,
 నియతిమీఱ నేచి జయజయధ్వానంబు
 విశ్వమెల్ల నిండి వెల్లివిరిసె.

తే. ఉన్నయటులుండి యూరకే యుబికినచ్చి
 నట్టికష్టార్థమునుండి గట్టుచేర్చి,
 తమ్ముఁ గృపఁజూచె నంచు నందరు నుతించి
 శ్రీహరికి భక్తి నతుల నర్పించి రెలమి.

క. అని వైశంపాయనుఁ డా
 జనమేజయ జనవిభునకు— సారతరంబై,
 యనుపమధర్మాంచితమై,
 తనరెడుభారత మొకింత తా వినిపించెన్.

ఆ. మునిమనోజ్ఞభృంగ! ఘననీలరుచిరాంగ!
 సదమలాంతరంగ! సాధుసంగ!
 యఖిలసుగుణకోశ! యాశ్రితాఘవినాశ!
 విబుధహృన్నివేశ! వేంకటేశ!

ద్వితీయాశ్వాసము సమాప్తము.

అశ్వత్థ భారతము.

స భా ప ర్వ ము.
తృ తీ యా శ్వా స ము.

క, శ్రీదయితా! త్రిదశార్చిత-
పాదా! శ్రితవరద! ధర్మపథసంచరణా!
వేదవినోదన! దుర్జన-
భేదన! శ్రీరాయదుర్గ వేంకటరమణా!

1

♦ పునర్ద్వ్యుత్తము; పాండవు లడవికి బోవుట ♦

క. అనెనిటు లాజనమేజయుఁ

గని వై శంపాయనుండు, “కాంశేయు లటుల్

గని దాస్యవిముక్తిని, నృపు

ననుమతి నిజరాజ్యపదవి, సఖాలభివముఁ-

2

ఉ. చేకొని; వీచతోడఁ బురిఁ జేరఁగ నేగఁగ, దుస్సపేనుఁ డ

త్యాకులభావమూని చని, యంతిపురంబున నున్నయన్నతో

నాకత విన్ప; సాబలుఁడు, నంగవిభుండు, సుయోధనుండునుఁ

ఏకతమాడి రేపకడ నేటిగి మువ్వరు టెనిచెంతకుఁ.

3

క; కనితేనిన్ దుర్యోధనుఁ

డనుఁ బితయే సుతులఁ జెఱప నన్యుల నిం కే
మనవలయుఁ దొప్పి యిం తని
యనవలయునె కాక, విధిని నడ్డక వలనే?—

4

ఆ. మాదుపగఱపైన మమత నీ కిటు లున్న

మొట్టమొదట నొప్పి, తుట్టతుదకు
రచ్చఁబెట్టి మమ్ము అవ్వనేయుడె, జనుల్
గుణి జనకుఁడు, సుతుఁడె చెనఁటి యనఁగ?—

5

క. న్యాయము మిత్రులయెడ, న

న్యాయము శాత్రువులవల్ల నవనీశునకున్
ధ్యేయముగనుంట, తూర్తి
న్యాయం బనుపాటి నీవునారయలేవో?

6

క. బలిమినొ, చెలిమినొ, కపటము

కలిమినొ, వల నగు మఱెట్టిగతినో, గెలువన్
గలిగి, పలుతెన్ను పన్నుగ—
డల నృపుఁ డరిఁ గూల్చునొ గడంగి కడంకన్.

7

క. సాధింపరాని వైరుల

సాధించితి మెట్లా యుక్తి శక్తిని; నదియే
బాధకముగాఁగ జనకా!

సాధించితె నీవె ప్రబలశక్తుఁ డవగుచున్?

8

ఆ. అనెడుతనయుపల్కు టల్గుల మదినుల్కి,
బాధకూరి కొంతవడికిఁ దేటి,
చెంత దిగిచి నుతుని శీర్షంబు మూర్ఖొని
యంధనృపతి యిట్లు లాడఁ టాడఁగె:-

9

క. “కుజ్జండవు, తెలియవునీ
యజ్ఞుకడఁ సిలుగు చిదిమి యాడుట, నాపై
జిజ్ఞాసెదను, నేనంతటి
జెట్టినె, నీ కింత మది వివేచన వలదే?-

10

చ. వల దనునాడుబుద్ధిఁ జెవివాలఁగనీక, చలంబువట్టి నీ
నలిగి కలంప, నొండు తెలు వారయ కొప్పితిఁగాక యప్పు; త
త్ఫలము కులమ్ము నాశ మగుదాఁక సరాసరిరాకఁ గాంచి నేఁ
దెలివిని పాండునందనులఁ దేర్చితి, నీశుభ మెంచి పుత్రీకా. 11

ఉ. నిన్నును, దుస్ససేనుని ననిఁదెగటార్పఁగ భీమసేనుఁడుఁ;
బన్నికఁ గర్ణునిఁ దునుమఁ బార్థుఁడు; నద్దక నీదు నెత్తుటఁ
బెన్నెటిగంటుఁ గూర్పనని ప్రేలుచుఁ గృష్ణ పృథ్విశ్చలేడైఱఁ
బన్నుటఁ, బుత్రశోకగతిఁ బాల్పడ నొల్లక, యిట్లొనర్చితి. 12

ఉ. దౌపదిసీడ్చి మీరు సభఁదార్పఁగదఁ గొని భీముఁ డుగ్మఁడై
చూపడినప్పు; తట్టితొడఁ జూపఁగఁ గృష్ణకునీవుపార్థుఁడే
చూపముఁ దొట్టి నప్పు; గడుశాంతత ధర్మజుఁడాఁప మీకు ప్రా
ణాపదతప్తుఁగాక! యతఁడాపనిచో మననోపు వారిలే? 13

- క. ఒలిచినతనమెయి వస్త్రం
బులగుట్టను, గృష్ణకోపపుంజూడ్కులజ్ఞా
లలఁగాల్చె నంట; నిన్నవి
నలగొన నటుగాచె సాధ్వి భావంబేమో? 14
- క. అదియ మదీయ సుకృతమగు,
మదిగినియక పాండురాట్ కుమారుల తోడక
మదిమదిగలపఁగఁ గను; మ
య్యది నీకగుహితము; నాకునదె సమృతమా. 15
- అ. సగముమీరు, వారుసగ, మిలాభాగముఁ
దగభరించి, జగముమోగడనెగడి;
రగడలేకమనఁ గనగుఁ గాక, యీష్ట్యాన్ని
రగులుపగలఁ దగిలి పొగలనేల? 16
- క. అల గాంగేయుఁడు, విదురుఁడు,
కలశోద్భవుఁ, డతనిసుతుఁడు, ఘనుఁడు కృపుఁడు నీ
తలపొల్లరు; విను! పెద్దలు
పలువుర కిష్టంబుగానిపని నీ కగునే? 17
- క. వారలపాలును వారలు
గూరఁగ నీకేల యింతకుతిల్? పరుసిరిక
పైరింపఁదేని నిజసుఖ
సారాంశము నొందఁబోడు శక్కుండైనక- 18

ఆ, సర్వభోగ భాగ్యశాలివి నీకేమి

కొఱఁతే! శాంతి యొకటె చిటుత; యదియు

గదుర నీకు నీడు గల్గఁ డెవ్వఁడు మూఁడు

భువనములను; నాదుబుద్ధి వినుము”

19

క. అను జనకుపలుకు గొన కా

తనయఁ, డు లికిపడుచు నాడు, “దాయాదులు దు

ర్వినయులు, వారలఁ జేరన్

మనసొప్పదు; గుప్ప కిట్టి మాటలపోటుల్-

20

క. ఉమ్మడి యాలుగ భ్రాతలు

కొమ్మనొకత నేలి;రట్టి కుజనముఖాలో

క మృఘమన, వారలతో

నిమ్మహిఁ బొత్తోంది కుడువ నిష్టపడుదునే?-

21

ఉ. ధర్మపరావతారుడను దా, ననుధర్మసుతుప్రగల్భముల్,

దుర్మదమెత్తి స్వేచ్ఛగతి దుందుడుకాడెడు భీముభాషణల్,

కారుక్రవిద్యఁదానె మొనగాఁ డనుబాధునిపల్కులోపఁ బాఁ

క్కర్మమె మాకు, ముల్కులటు కర్ణపుటంబులగాడ గాఢమై? 22

ఉ. పోని, యి కేని వారిజతఁ బూని చరించెదమన్న, నిన్నఁ ద

న్మానినవల్పలూడ్చితిమి మానము దూయఁగఁజట్టి; పండుఁడున్

హీనుఁడునైననున్ బలిగహించు నె? వారలదుష్ప్రతిజ్ఞలన్

వీనులవిన్న నాయనవు, వెఱ్ఱిప్రలాపము లాడనేటికిన్?

23

ఉ. ఎట్టులొ త్రాచులన్ గెరలనేసితి; మట్టులె పూర్తిచావఁగాఁ
గొట్టక వీడుచో చలముఁగూరి, ససిన్ గసిబట్టి కాటులన్
బెట్టక మానునే! తఱిని వేచెడుగాక; మనీషు, వీరు ని
న్నిట్టి భ్రమప్రమాదముల నేచెడుదుర్విధి నేమిసేయుదున్? 24

ఉ. పుట్టిననాఁటఁగోలె మము బొందరు వారలు; నస్త్రశస్త్రముల్
తొట్టిననాఁటఁగోలె మదిఁ దొట్టిలుచుందురు తాఁకమమ్ము; మే
మట్టులె కిన్నతో నదను నారయుచుంటిమినాఁడునేఁడు; ముం
డెట్టులొ మాకుమాకు, జగదీశ్వరుఁ డొక్కఁ డెఱుంగు సర్వమున్.

క. దూఱితివి దుష్టుఁ డని నను- [25

నారయ కీరీతి; రాజ్య, మఖిలసుఖంబుల్
దూరంబు లగును నాకా

కూర్పులు మనియుండుదాక; రోయుదుఁగాఁకన్. 26

క. వే యేల పలుక జనకా!

పోయెద, నెమ్మొయినో యసువు బోఁదోసెద, నా
కీయవె యానతి, సుఖముగ

దాయలతోమను” మటంచు దరలెన్ వెలికిన్. 27

క. కలఁతనడి తేఁడు “శకునీ!

పిలుపిలు సుతుఁ, గులవినాశు, విధిచోదితునిన్;
తలమున్నలిడియు, నింకను

చ లిభయమే” యనుచునశ్చసలిలము లార్చెన్.- 28.

క శకునియుఁ గర్ణుఁడుఁ జెటియొ

క్కింకకరమును బట్టి తెచ్చి యొప్పింప, నృపా
లకుఁడు నుతునొడికి దిగిచి, నె

మకి చెక్కులఁ బుడికికొనుచు మాటాడె నిటుల్:-

29

తే. “నీకుఁ గానిస్సర్గలోక మే నేనొల్ల,

నుతుఁడె పితకు నెల్లనుఖము ముఖము;

కర్మగతుల నేరు గడఁద్రోయఁగలవారు?

తెలుపు నాకు నీదు తలఁపు వలపు-

30

చ, గరళముఁ బెట్టినాము, కడగాననిగంగను ద్రోసినాము, బల్

దురుసున లక్ష్మయింట నిడి దుర్ధర వహ్నినిఁ దార్చినాము; వా

ర్మరణము నొందరై రి, నుకుమారులు, దైవబలంబు పెంపునన్;

వెరవది క్రొత్త దేమి కనిపెట్టితిరో మఱి హరిముంపఁగన్? 31

క. యుద్ధంబో, మోసంబగు

బుద్ధియొ, కులకాంతకృష్ణ పుట్టమొలుపనొ

పద్ధతియొ, మఱియెంతటి

యుద్ధతియొ తెలుపు, డేలయోచనలింకన్?

32

క. కన్నులు రెండును గానని

న న్నేపని నుంచువారొ, నాకతన మఱే

పన్నుగడ పన్నునుంటిరో?

పున్నె మొ, పాపంబొ, సేయఁబూనెద” ననినన్:-

33

క. మఱి క్రొత్త లేదు, దూతన్

దఱుముము తోఁదేరఁ బాండుతనయులను, డూరో

దరమున జయించివారల

నరణ్యముల దోలువార, మని సుతుఁడు మఱిన్,

34

ఆ. “మదిని మరులు గొనకు, మా మాటఁదిప్పకు,

వారు వీరు వినుచు దారిఁ జనకు.

తమ్ముగుఱ్ఱులనుచుఁ దలఁ కూనఁగాఁబోకు,

తనఁఁబగతు లంచుఁ దలఁపు నిలుపు”

35

క. అన, జన పతి కలఁతన్ వడి-

యను, “గృత కర్మం బవశ్య మనుభవసీయం

బను టెఱుగ నె? తిరుగనుటె”

ప్పుని, తరిమెను బ్రాతికామి, నసుఁగులఁ దోడ్డెన్.

36

ఆ. దారి నేగుచున్న ధర్మసుతాదుల

దరిసి పాఠికామి, తెలఁకు మదిని

విన్నవించె నెల్లవృత్తాంతమును; విని

తమ్ములెల్ల వినఁగ ధర్మజాండు-

37

ఆ. “సుతు నుడులకు మనసు సోలుచు మఱినను

బిలువఁబంచినాఁడు పెద్దతండ్రి;

అల దురోదరమున కాహూతుఁడై తేఁడు

పోకయుంటఁ దగదు లోకమందు-

38

శా. మాయాద్యూతమునందు సౌబలునితో మాంహృద్ధలే రేరు; మా
దాయల్ వానినె దాయమందునుతు, రద్దానక జయంబొనెయ
న్యాయంబై చెడుగొనుమీకు; నెడబాయన్ న్యాయమే నొట, మీ
శ్రేయంబెట్టెటా నాజతక బడుటా, నిశ్చింత బురీ జేరుటా?—

క. మీతలఁపు లెంచి తెలుపుడు! [39

నీతియు, భ్యాతియును నాకు నెఱి” యనఁ;దోడ
“నీతోడి నీడలే” మని

వాతాత్మజుఁ డాడె; నట్లె వాకొనె నరుడుఁ. 40

క. “మానుఖముల కీసడపడి

మాసంపద జూదమందు మగుడఁ గొనంగా

నాసపడిరిట్లు; శౌర్యం

బేసరి; యది యున్నసిరుల కేలా కొదతా. 41

ఆ. శౌర్యముండె, మెండు సాహసంబును నుండె,

ధర్మమూర్తి నీదుదయయు నుండె!

గాలగతుల సిరులు గలుగును దొలఁగును;

దిరుగనిమ్ము హస్తి పురికి రథము.” 42

క. అని వారు పలుక; ధర్మజుఁ

డను, మిమ్మడిగితిని నిన్న నట జరిగినయా

పనికై మీమన నెట్టిదో

యని; మిమ్ముదొలఁగుట నేను ననువుల విడుటే. 43

క. అని, హస్తిపురికిఁ దేరుక

జనఁగాఁ దోలించి ధర్మసంభవుఁ డపుడా
యనుజులతో సతితో రథ

మును డిగి, పెదతండ్రిఁ జేరి మొక్కిగ్గఁగ; నతఁడుక.

44

౩౨. వారి నెత్తి, కంట నీరు వారఁగఁ గౌఁగి

లించి, “మీకు శుభము లెసఁగు” ననఁగ;

“నేడె గాక ముందు నాఁడు గూడ శుభమ్ము

జన్మము” నంచు భీముఁ డనియె విసిగి.

45

శా. ఆతఁడె డాయమపుత్రిఁగాంచి “విధిదుర్వ్యాపార భారంబుచే

నారీతిగ గడుకష్టముల్ వడితి రయ్యా! యింత లోనుంచకే

మీ రీనాఁ డిరువక్షపుత్రకులు సంప్రీతిగ నుహృద్భావ మే

పారక జూదమునాడఁ జూచిమది నాహ్లాదింపఁ గాంక్షించితిక.

క. నాకు నుయోధనునకు నిం

[46

దేకాభిప్రాయ మగుట, నిటు లిచటికి మీ

రాకక గోరితి, ముద్దుల

నాకూసలు దీర్పుడయ్య! నా యీప్సితముక”.

47

తే. అనుచు దుర్యోధనుని “మీరలనుజులెల్ల

పగలు పగలును దిగనాడి, నగుచుఁగూడి

యాడుఁ డీజూదము; జయంబు నపజయంబు

విధియధీనంబు; ప్రిప్తికి వేఱవలదు.

48

క. అన, దుర్యోధనుఁ డొకకర

మును, సౌబలుఁ డొక్క_కరముఁ బూని యమసుత్తఁ

గొనిపోవ, ననుజలెల్లరు

వెనువెంటన సనిరి సభకు, పీడ్మొని తేనిక.

49

తే అట సభామండపము మధ్యమందు, వార

లిరు తెగలవారు గూర్చుండఁ; బరికరముల

సిద్ధ మొనరించి ద్యూతసంసిద్ధుఁ డగుచు,

శకుని ధర్మజుఁ గని సంతసమున ననియె:-

50

ఉ. “ఓడిన రాజ్యసంపద లనూనముగా విభుఁ డిచ్చె మీకు, నిం

కోడుట వానిలెస్స యగునొక్కొ? వచింతు నభూతమాపణం

బోడినవారు, భార్యయును సోదరులుకమునివృత్తిఁగొంచు మా

రాడక ద్వాదశాబ్దములు నటైవనిక వసియింపఁ గావలెక. 51

శ్లో అటు లటవినిఁ గడపినమీఁ

దట నజ్ఞాతముగ జనపదమ్మున నొకయేఁ

డటా, తెలియఁబడక మనవలె,

నటు తెలిసిన, మొదటి యట్లె యడవిఁబడవలెక,

52

కం ఈరీతి నడపి వారలు

వారలరాజ్యంబు గొనుటె పందె” మన, విధి

ప్రేరితుడై యమనందనుఁ

డారీతికి నొప్పి యాట నాడక దొడఁగెక.-

53

క. పాచికల సౌబలుఁడు గొని

వైచినఁ దొలిసారె గెలుపు పడియెను; పిదపఁ

వైచెను యుధిష్ఠిరుఁడు, విధి

వైచిత్య్రంబేమొ, యోటువడియె నరేంద్రా.

54

ఉ. “కే” యని కౌరవుల్ కెరలి కేకలు వైచిరి; ధర్మజుండు క

దోయిట నేలజూచె; నయిదోడులచూడ్కులు చాలువాఁగఁ

నాయనమోముపై నిలిచె; యజ్ఞజశతులవైపు తీక్షణ దృ

క్కాయకపంజ్ఞి దూఁటి యత్తచంపెను, బూర్తిగఁ జంపకేటికో. 55

క. పిలిపించి మిము బితృవృండు

సలిపిన యుపకార భరము చాలదే! యింకఁ

నిలిచితేలిట! నతనికిఁ

దెలిపి వనికిఁ దెరలకున్న దీరునె చెప్పుడా!

56

క. అని కృష్ణ వలుక, దుర్యో

ధనుడనుఁ “బొగరెంత యాఁడు దానికి; సభలో

నను సగినఫలముగ, మణిన-

సనము లొలిచికొనుఁ డరణ్యచరుల కివేలా”

57

క. పలుకియ్యది విని, పాండవు

లొలిచి విభూషాంబరముల నొసఁగి, యజనవ-

ల్కలములఁ దాలిచి, సతితో

నిలిచిరి జడదారులట్ల నిరుపమ దీక్ష.

58

క. పెడలి యటనుండి నడివడి

నడచిరి ధృతరాష్ట్రునంతినగరి; కచటనీ

చెడువార్త వినుటఁ బ్రముఖులు

నడలున, గుమిగూడియుండి రాన్మృచుచెంత.

59

త. శే. అంతఁ బాండవు లాతండ్రియడుగులకును

మడుఁగ, హోయని తద్ద వాయ్విడిచి యతఁడు

ప్రక్కమోమిడి, కన్నీరు గుక్కికొనుచు,

చుసిడిమేలంచు దుప్పటి ముసుఁగుబెట్టె-

60

తే. అవల గాంగేయ కుంభసంభవముఖులకు

మొక్క, నవ్వారు దుఃఖంబుఁ జిక్కవట్టి,

యసశమై నిక్కునిట్టూర్పులార్ప, నచాటు

ఘూర్ణితార్ణవశబ్ద ప్రపూర్ణమయ్యె-

61

*తే. అంతి నవ్వారు విదురుని చెంతకరుగఁ,

“ బూర్వకర్మంబు గుడుపకపోవ దురక,

జ్ఞాను లెప్పడు కష్టసుఖంబులందు

మతిచలన మొంద, రవి యశాశ్వతములగుట.

62

క, ధర్మపథంబును వీడక,

నిర్మల మతియుతుల రగుచు నిరతంబును స

త్కర్మల జరుపుఁడు! కృష్ణం

డర్శిలి మిము బోచు విడక యదనుల గడఁక.”

63

ఆ. అనుచు వినిచి, “కుంతి యడవి కోపదు, మీకు

వలె నె నియమ మీమె కలుగ దగుట,

ఁజేందె, నాగృహంబునందె యుండఁగనిండు,

చూచుచుందు దనరఁ బోచికొందు” -

64

క. అన; పాండుసుతులు శోకం

బున మునిగిన జననిఁ దరిసి మొక్కిక్కఁగ, సుతులఁ

గొని యొడి నిడి, శిరమును మూ

ర్కొని తడబడునుడుల, నిట్లు గుంతి వగర్చెఁ:-

65

ఉ, మీదుగవస్థఁ జూడక, యమేయగుణాన్విత మాదిగ్రి యెంతయుఁ

గాదిలిభుత్తోఁ జితిముఖమ్మునఁ జేరె దినమ్ము; దాని పు

ణ్యోదయ మట్టులుండె; నటు లోపనిపాపిని నాకుఁగల్గెనీ

భేదము; పాయు నే స్వకృతకిల్బిష మెట్టిరుఁ గట్టికుడ్చుకే.

66

తే. సకలరాజస్యలోకంబు సన్నతింప,

నఖిలసామ్రాజ్యభోగము లనుభవింపఁ

దగినసుతులార! మీరుకాంతారమునకుఁ

బోవుచుంటను గనియును జావకుంటి”.

67

క, అని, కన్నీటను దనయుల

తనువుల జలకంబులార్చి, తత్తరమునఁ గృ

ష్ణను గొని, తనతొడ నిడికొని

కని, చుబకమునంటి, యశ్రుకణములు దొలుకఁ.

68

శే. జననమాదిగ నెనలేనిసౌఖ్యములును
దసరఁ బెరిగినభాగ్యశాలినివి నీకుఁ
జ్ఞాననమ్ముల కేగుదుర్గతియె తల్లి!
విధివిధానంబు దోయంగ వెరవు గలదె? 69

శే. జనక వంశంబు వాండుభూజానివంశ
ముభయములును బవిత్రిత నొందె నీవు
పుట్టుటను, మెట్టుటను జేసి; పుణ్యమెంతి
సలిపితిమొ మేము మాతొంటిజన్మములను? 70

ఆ. ఇట్టినిను బాయఁగా మది కొట్టుకొనెడి;
నైన నీ విట్లు భర్తల నంటి వనికి
దరలఁ గని, యబ్బె నాకు నీతమ్మనంటి
కోడలనుకొంటి, యూజట గొంత కంటి” 71

క. అని, సహదేవునిఁ గని, “నే—
మన నేర్తు నె నిన్ను బాసి, మహదటవికి నేఁ
జనుడెంతను నీతో” నన—
విని విదురుండాడు మిగులవెతతోఁ బృథతోఁ. 72

క. “అమ్మా, భయదవనావా
సమ్మున కీవోప వనివెసక దెలిపితి నే
నమ్మెయి; వేడెద ధర్మజు
సమ్మతి, నిను విడఁగ శాదుసదనంబందుక. 73

చ. అనవిని ధర్మజంతునగి, యావిదుర్మగని, “నన్ను వేడఁగా
సనఘ వనేమి? తావకగృహంబున నాజనయితి” యుంట నా
కును గడుసమ్మతంబ! వగఁ గుందిన యాయమ చిత్తపంకజం
బును వికసింపఁ జేయఁగదె పూని సవర్యలఁ బుణ్యగాఢఁ.” 74

క, అని యాతల్లిని విదురు స
దనమున నిలవేడఁగాఁ, బృథ యెడంబడి, కం
టను దడి వెట్టుచు సహదే
పునిఁ జూపుచు దుగ్ధదరాజపుత్రికతోడఁ- 75

మ. వినుమా! యీతఁడు బాలకుండు సుమ! నే వేళకదగక బిల్చిపె
ట్టినదాఁక దనయ్యకలిక దెలుపలేఁ డే వీనియందొక్క క
న్నును, దక్కుంగలవారియందు నొకకన్నుగల్గి యజ్ఞతతా-
నన వాసంబులు దీర్చి నీవతులతో నక జేరుమా! మానినీ” 76

క. అను కుంతిని వీడ్కొని, త
త్తనయులు దోనదినిగూడి త్వరనంతిపురం
బును వీడి రాజమార్గం
బునఁ బడి పురినుండి వెలికి బోవుచునుండఁ- 77

ఉ. స్త్రీలునుబూరుషుల గుములుదేరుచు, మేడలుమిదైతెక్కుచుక
బాలురు నృద్ధులదిగను బారులు దీరుచు నిల్చిచూచుచుక,
జాలఁగనొచ్చియశువులజార్చుచు, దూఱుచు ధార్తరాష్ట్రులక
గాలము మీఱరాదనుచుఁ గట్టిడిదై వముఁ దిట్టపోయుచుక. 78

సీ. “అమరేంద్రసమభోగు లగుపాండవుల కట్టె
వనవాసదుఃఖము” చ నెడువారు;

“నల, రామస్వపులు గానలఁ బడరే, విని
 కడ్డమున్నదె” యంచు నడలువారు,
 “తాళి త్రయోదశాబ్దంబులు మఱినచ్చి
 యరులఁ దృంపక మాన” ర నెజివారు,
 “జీవమై తినరురాజీననేత్రుండు నేడు
 పోవరాఁ డే”మని పొగలువారు,
 తే. కాంచి కృష్ణుని గన్నీరు నించువారు;
 “నగ్గిజాణ్ణ నిబద్ధులై రంతెకాని
 కట్టియును భీముండును రేగి కొరవులను
 దునుమకుందురె యీపాటి” క నెడువారు.

19

క. అటు లాపురిజను లెంతయుఁ

గటకటపడి పాండు సుతుల గనుఁగొని, మదిన

క్కటికమున వగచు చిటు వ

ల్కుట విని భీముండు మిగుల కుగ్రధుం డగుచుక-

80

క. “కదనమున ధార్తరాష్ట్రుల

మదయుతులన్ నీచమతుల మ్మిడించెద నీ

గదచే” నని త్రివృచు, ను

నృదగజమటు చనియెఁ బ్రజలు మౌన్వడి చూడక.

91

ఉ. గాండినముక్త బాణతతిఁ గయ్యములోనఁ, ద్రయోదశాబ్దముల్

నిండినమీఁద, దుర్గదుల నీచుల సూతతనూభవాదులక

జెండెద” నంచు, బిట్టగ వచించుచు వైరులగుండెజాఱఁ బా

ర్థుండు మహాగుండై చనియె, దూకిడ నగ్నికణంబు లక్షులక.

ప|| 19 పా|| 1 అ|| 1- సల: పా|| 4 అ|| 4- వ్రుం: పా|| 8 అ|| 5- నిబద్ధతై;

ప|| 91 పా|| 2 అ|| 12- వ్రుందిం:

తే. మాయజూదంబునందు నీమాడ్కి మముఁబ
రాజతులఁ జేసినట్టి దుర్మాగు, శకుని
మామకీనమహోదగ్గి మార్గణాగ్నిఁ
గాల్చి వేల్చెద మని కిన్నఁ గవలుసనిరి.-

83

ఆ. మోముపైన వస్త్రమును గప్పికొని యుధి
ష్ఠిరుఁడు నడవ; వెన్న నెటులు విరిసి
భూమి వేల దుగ్ధద భూజాని పుత్రిక
చనియె, మూర్తిగాన్న శక్తివోలె.

84

తే. పాండవులు నేగు చాడినపత్రినలెల్ల
వినుప విదురుఁడు, ధృతరాష్ట్రవిభుఁడు బెసరి,
తనసుతులచావు నిజ మని తలచి, తలకి
పాన్పుపైఁ బడి పొర్లుచుఁ బరితపించె,-

85

క. అని వినిచినవై శంపా
యను జనమేజయుఁడు గాంచి, హర్షముతోడన్
వినమిత శిరుఁడై చెప్పం
గను వేఁడెను ముందునడచుకత కుతకమునన్.

86

ఆ. మునిమనోబ్జభృంగ! ఘననీల రుచిరాంగ!
సదమలాంతరంగ! సాధుసంగ!
రాయదుర్గవాస! రవికోటి సంకాశ!
విబుధహృన్నివేశ! వేంకటేశ!

87

సభాపర్యము సమాప్తము.

అశ్వత్థ భారతము.

అ రణ్య ప ర్వ ము.
ప్ర థ మా శ్వా స ము.

క. శ్రీవయితా! త్రిశశార్పిత
పాదా! శ్రితవరద! ధన్వసంభవచరణా!
వేదవిసోదన! దుర్జన
భేదన! శ్రీరాయద్గు వేంకటరమణా!

* తన వెంటఁ బడిన విప్ర, బంధు, భటపరివారముతో;

ధర్మరాజు అడవులకు బోవుట. *

క. అనె నీటు లాజనమేజయుఁ

గని వైశంపాయనుండు; “కాంక్షేయలు ధా

మ్యునితో, సతితోఁ జని హ

స్థినగరిముఖమందు బాహ్య దేశమునందున్.

౭

హ. తమకై వేచినయింద్రసేనుఁడును, భృత్యశ్రేణియున్, బండుగుల్

రమణీయోత్తమయానరాజుని సుభద్రాదేవి, తత్సనుఁడున్,

గృహమొప్పుబ్రతివింధ్యముఖ్యసుతులున్ రాఁ వెంబడిన్, బాండవుల్

తమి శస్త్రాస్త్రములన్ ధరించి వనికిఁ దారేగ; గంగాతిర్తి - ౩

క. లెక్కకు మిగిలిన భూసురు

లొక్కటఁ దముఁజేరరాఁగ నూపుచుఁ దల, వేల్
ముక్కుపయినిడి విషాదము

చిక్కఁగ మదిధర్మజుండు చింతాన్వితఁడై.

4

మ. తనదౌర్భాగ్యమునెంచివారు వగవన్ దాఁబల్కుమా రాజ్యముఁ
ధనముఁ సర్వము దాయచేకొనియెఁ! గాంతారంబునన్ విప్రులన్
ఘనులన్ బూజ్యులఁ మిమ్ము కష్టములచాల్ గావింపఁగానొల్లనే;
గొనిపోవన్ మదిజంకుదున్ నిలుఁడి; నన్ గోపింపకే సైచుఁడి! .5

ఉ. కట్ట, భుజింపఁ బట్టలను, కంఠలు పిందెలు కాయలూపులున్,

మెట్టిగిరుల్ నదుల్ పదును మీరిన యుండ్లును గుండ్లు నొననిన్
జెట్టమృగంబులే చెలులు, చేతఁగ నచ్చునె! నాకుఁ బాపమున్
గట్టక వీటికిన్ జని సుఖంబుఁ గనుండుని కేలుమోడ్చినన్ - 6

మ. అవసీశా! వినుమా నిజంబు, నిను బాయన్ లేము; నీ వామహ
ర్ణనమున్ జొచ్చిన, శీతపర్వతియు పైనన్ జేరినన్, దారినన్,
దినమందేగిన, నగ్నిదూఁకిన, ధరితిన్ దాఁగినన్, వెంబడిన్
దవులన్ మానము, జీన మీన! సుజన స్త్రవ్యా కృపన్ జూడవా!

క. అన, మది వనరుచు నశుల్

తొనకఁగ ధర్మజుండు ముందు దోఁపక, ధౌమ్యున్
గనుఁగొన, నాతఁడు జనపతిఁ

గని యానందంబు పొంగఁగా వదనమునన్ -

..8

క. “ భేదం బేటికి, ద్విజులు పృ
సాద మతులు, బుధులుఁ గష్ట సౌఖ్యములకా ని
రేఖద విషాదామోదులు,
నాదులు సమవర్తనులు బ్రశాంత మనీషుల్ -

9

శ్లో. “క్షీతితలేశ్వర! భూసుర సేవనంబు
పరమ భాగ్యచంద్రును, బాపహరము!
రవికృపను బొంది మృష్టాన్నరాజ వీరిఁ
దనిపి యాశీస్సులను బొందు మనుదినంబు”

10

♦ ధర్మరాజు సూర్యునుపాసించి అక్షయ పాత్రను బడయుట ♦

సీ అని విశుద్ధాత్ముడై యర్యమ మంత్రంబు
విధ్యుక్తముగను బృశ్వేశ్వరునకు -
బోధింప నాతండు పోయి భాగీరథి
జలకంబులాడి నిశ్చలితమతిని-
ధ్యానింప నినుడు ప్రత్యక్షంబుగావచ్చి
హేమపాత్రం బొకం డిచ్చిప లికె:-
“ ఫలమూలశాకముల్ పాంచాలి దీన వే
యంగ మృష్టాన్నంబు లక్షయమగు,
తే. దినదినము పెట్టి ద్రావిడి తిన్నగాని
కడవడదు వేవవేల్ జనుల్ గుడువనైన,
ద్వాదశాబ్దంబు లిటులొప్పు దప్ప” దంచు
భానుఁ డాడి వెనక దిరోధానుడయ్యె,

11

తే. అంతః దానిని ధర్మజుండితిహా సంగె;
బ్రాహ్మణాది జనంబులఁ బరమనియతి
నిష్ఠమృష్టాన్నములను సంతృప్తిఁ గొలుపుఁ
బ్రతిదినముఁ గృష్ణ రవి హేమచాత్రవలన. 12

తే. ఇ ట్లనేకసహస్ర మహీసురులను,
బంధుజనముల, మిత్రుల, భటులఁగూడి,
గంగగట్టున కొన్నాళ్లు గడపి, పిదప
విడిసి రవ్వారు కామ్యక విసినభూమి. 13

క. ఎడనెడ మానులు ధర్మజు
నెడకుఁ విచ్చేసి, ధర్మ మేర్పడుగాధల్
నొడువుచు సత్కారంబుల
నిడఁ గైకొని వీడుకొందు రెంతయు బ్రీతిక. 14

♦ భీముఁడు కిమ్మిరుని వధించుట. ♦

ఆ. ఆవనంబునఁ గిమ్మిరుఁ డనెడుననుర,
బకునిరాదరుఁ డతిబాహుబలుఁడు పాండు
సుతులఁ బొడఁగని పైబడఁ జూడఁ; గాంచి
యనిలజుఁడు దాఁకె; నిర్వుటు ననికి డిగిరి. 15

ఉ. కొండల పిండులక విసరికొంచు మహార్భటి దిక్కులెక్కగా
నొండొరు లార్చి డీకొనుచు; నుగ్రగజంబులు దాఁకుజోకగక
దండిగ ముష్టిపెట్టులిడి దందడి నొదలలాడ్డి యడ్డుచుక
గొండొకతీవిఁ బూర్తి యకుంతిత బాహుబలంబు పెంపునక. 16

ప|| 12 పా|| 1 అ|| 15- నఁ; ప|| 13 పా|| 3 అ|| 7- గా;

ప|| 15 పా|| 3 అ|| 8- పై; ప|| 16 పా|| 1 అ|| 23- గా;

ఉ, భూమినడంకె, నద్రితతిహారై, మహాబులుమోహై, దైత్య సి
 ధ్ధామరపంక్తి బెండునడె, నభ్రము దిగ్భ్రమనూనై, జ్వల బో
 గాములతోడు చల్లబడె, గందె సుఖాంశుడు నట్టె యుద్ధతిక్
 భీముడు రక్కసుం డెనసి విట్టప లించుచు బెన్గుధాటికి. 17

తే. అంతఁ గిమ్మిరునిక్ ఒట్టి యనిలజండు
 ముప్పిఘాతంబులిడి దేహ యప్పి విటిచి,
 యెలమి నూఁగార్చి యూఁగార్చి, యెత్తివైచే
 బుడమి ఘూర్ణిలై నావేళు వడివడంకి. 18

తే. తద్వనంబున వసియించు తాపనులకు,
 వనచరులకెల్లఁ గిమ్మిరు వలనిబాధ
 వాపె బవనాత్మజం; డందె పాండుసుతులు
 కాపురంబుండి; రంతి నాగజపురమున. 19

సీ. పాండవు లడవులఁ బడినదాదిగ మది
 నెఱిసెడి ధృతరాష్ట్ర ధరణి విభుడు,
 కౌరవ పాండవ వైరంబుచే దన
 సుతుల కెగ్గునంచు ధృతిఁ గలంగి,
 యిదియెల్లఁ గుచ్చుచు విదురునినడుగ “నీ
 కొడుకులు చెడి” రని నుడివెనతడు;
 నుడివడి యాతేడు సొలయుచు బాన్పుపైఁ
 బొర్లుచు నిష్వలఁ బొర్లునటుల.

తే. వెతలనొంది, సుయోధనుఁ బిలువ బంచి

“పాండవులఁ గూడి మను” మని పలువిధముల

నొద్దికగ విచ్చి, గద్దించి బుద్ధిచెప్పి,

కడకు నిష్ఠలుండై మది మిడుకు చుండె.

20

శా. గాంగేయుండు, గురుండు, నాకృపుడును; గాంతేయులెంతేనియు

భంగింపఁ బడిరౌట సీనుతులకుఁ బ్రాణంబు మానంబు లిం

కం గల్గల్; సమయంబు దీర్చి బలిమిఁ గౌరవ్యులఁద్రొంచి పే

కం గైకొందురు పాండురాజ సుతు లీక్షా రాజ్య సర్వస్వముఁ!

క. అనుచుఁ జెవినిల్లుగట్టుక ।

వినిచిరి; వ్యాసుండుఁగూడ వివిధంబులఁ బ

ల్కెను; దుర్యోధనుండు మదిఁ

గానకుండెను వారిమాట. గోరంతయు నేఁ-

22

క. మునిమైత్రేయం డొకదిన

మునఁ గురువతిసభకు వచ్చి, పూజలుఁగొని యా

జనవతి యడుగఁగఁ, “గామ్యక

వనము వెడలి యిటకు నేడ. వచ్చితి” ననియె-

23

క. అది విని “పాండవు లచ్చట

ముదితులె? స్నేహ్యులు గలరె?—మునివర! సమయం

బుదగఁ దగులఁగ నెంతరె?

యది తోయరె రాజ్యకాంక్ష” ననుజనపతికి-

24

క. అననరతము మునిగణమున్

దనుపుచు దీవెనలఁ బొంది తద్దయుఁ గుశలం

ఋన నున్నవారు ధీమతుఁ,

లనఘలు, కౌంతేయు, లాహవా జేయబలున్

35

క. సమయము వారలు దప్పట

కమలాప్తుఁడుఁ గుమువసఖుఁడు గతులుచెనటయున్

సమ మగు; నిక నానుడులన్

దమకముఁ బోనాడి వినుము తద్దయుఁధృతితోన్-

26

తే. మోసమున వారిసిరిఁగొని, దోస మనక

వారిభార్యను సభకీడ్చి పశ్రు మొలిచి,

భంగ మొనరించి, ననులకవ్వా రి దోలు

తనయునుద్ధృతి మాన్పన, తగదునాక

27

క. అన, ధృతిరాష్ట్రం డాముని

కను: -నాజతనంబుసాగదయ్య! ననటతో

మన మురియూడెడు; నిదె నా

తనయుఁడు, మతిఁగరపుఁ డనిన, తాపసుఁ డంతిన్-

28

సీ. దుర్యోధనునిఁ గని “దుడికితి మీదుపా

వనవంశమును జెఱపఁగఁ దలంతె?

పరమధార్మికులును సురనాథవిక్రము

లాపాండవుల నోర్వ నగునె నీకు?

నామావాశేయుండు నగుధృష్టకేతుండు

వారికి సంబంధ బంధుడయ్యె;

ద్విభవనారాధ్యుండు దేవకీతనయుండు

శ్రీకృష్ణుఁ డవ్వారి చెలిమికాఁడు;

తే. బకహిడంబులఁ బరిమార్చె; నొకఁడ గూల్చె

వీరు కిమ్మిరు భీముండు విజయుఁ గూడి

వీఁడ ననిఁ జేర వారల నీకకాదు

లోకములు మూఁడునేకమై తాఁకరాదు-

29

క. అనఁ గొనక సుయోధనుఁ డా

మునిఁ గని తనయూరుమూలమున్ శ్రీజిచి నగన్,

గనలి యతి, “భీముగదచేఁ

దునియంబడుఁగాఁకనీదు తొడ” లని తిట్టె-

30

క. మునిశాపమునకు బెదరి, చ

రణములఁ బడి యంధనృపతి పార్థింపఁగ, “నీ

తనయుఁడు సమమతిఁ గనిమనఁ

జెనకదు శాపం; బితండు చెడునటుగాదే-

31

క. అని దిగ్గునలేచి తనం

తన చనె సభవీడి తపసి; ధరణీధవుఁడా

జను, లెది మదితోఁపక, కొలు

వు నవుడు సా లించి చనిరి పొగిలి పగఁచుచు-

32

♦ కృష్ణుఁ డడవిలోనున్న పాండవులను జూడవచ్చుట. ♦

స. ధానిని గోల్పోయి తాపనస్పృహ మై

పాండవుల కానలఁ బడుటెఱింగి

సూక్తిదుల ధృతరాష్ట్రకొడుకుల దూకుచు

యాదవవృష్టిభోజాంధపక్షులు

బాంఝాలవిభుఁడును, బద్మాక్షుఁడును గూడి

పయనమై కామ్యక ననముఁ జేరి,

పాండవేయుల డాసి, వారలచేత స

తృప్తిఁ గొని, వారి దుస్థితికి నగచి,

తే. అబ్జధన్వళాక్షుఁ డరుణ వజ్రాక్షుఁ డగుచు

ధాన్యరాష్ట్రులఁ బరిమార్చి, ధర్మతనయు

సార్వభౌమునిఁగాఁ జేతు నుర్వికెల్ల

ననుచు, చక్రింబు చేబూన నుసి, దరిసి,

33

తే. సైచు మని హస్తమునుఁ బట్టె శమనపుత్రుఁ

డట్టితఱి వచ్చు లెమ్మనె ననిల నుతుఁడు;

మేము సమయంబుఁ దీర్చిన మీఁదఁగాని

సాహసింపఁగ రా దనె, నవ్యనాచి.

34

క. అంతట ద్రౌపది కృష్ణుని

చెంతకుఁ జని, చరణయుగళి కీర్తించిడి, య

త్యంతము హర్షాంబువుల దృ

గంతములఁ జూర్చి, జలక మార్పుచువానిక-

35

క. నాఁ డాసభ యశ్శాసనుఁ

క్షీణున నాసలున, నేను నేడ్చుచు, నిన్నున్

వేడగ, దయ నా కిడి కా

వాడవె మానంబుఁ; గృష్ణ! భక్తాభరణా!-

36

క. శ్రుతు లెఱుంగవు నిను, నిత్య

వృతు లెఱుంగరు సురలు, మునులు, బ్రహ్మభవులునీ

స్థితి నెఱుంగరు. లోకత్రయ

నుతచరణా! పాండునుత మనోబ్జవిహరణా "

37

క. ఆని పదములఁ బడివనరఁగ,

వసజాతుఁడు "లెమ్ము చెల్లి! పగతులపత్నుల్

గని వైధవ్యము నేడ్వఁ

గను గని నవ్వంగ నీకు కాలము వచ్చున్.

38

క. ముడిఁగట్టుము వేలెడు నెఱిఁ;

దుడుపుము కన్నీరు మేని ధూళిని; నింకన్

విడుము పగవుఁ, గౌరవులు

చెడిరి చెడిరి, చెడిరి నిన్ను జెనకుట సాధ్య!

39

మ. అన, నాటోపముతోడఁగృష్ణ విను,మట్లానాడునాయీకూరుల్

గొని యేదుర్మదుఁడీడ్చె, వానియురమున్ గోరాడి, తద్రక్తమం

దున నావేణిని నద్ది వాయుజుఁడు, సంతోషంబునన్ జేతితో

గొనుచున్ గూర్చెడుదాఁకఁ గట్ట ముడినే,గోవింద! వింటేయన్-40

ప|| 38 పా|| 1 అ|| 1- అ; పా|| 4 అ|| 11- ఁ;

ప|| 40 పా|| 1 అ|| 15- నా; పా|| 4 అ|| 13- డి; అ|| 23- యనఁ;

చ. తగునిదితెన్న; దుర్మదులు తప్పక చిత్తులు; నీవృక్షిజ్ఞ కే
నగుమను బూట; వాయునుతుండంతకు జాలెడు. గుడ్డిగాన తే
నుంగనడు! శిష్టుడొక్కేఱుంగఁజో? సురుడుక వసుమిన్ను గానఁజో,
తగదని బుద్ధిజెప్పఁడొకొ, తప్ప మనుక విజయించు! చాక్షిజ్ఞఁడై?

క. మతివప్పెనొ కృపఁగి జాగును
సుతునకు దుర్మవమొ? సూతిసుతునంత్యుంజో?
గతిచెడియెనొ దుశ్వాసన

హతకున, కాసౌబలుచకు నాయు వ్రజిగెనో?

42

శ. శకునచే తక్కుజూదంబు సాగనిచ్చి
దోచికొని సిరి మిముఁ గానఁ దోలిరట్టై!
యేను లేకున్గి మీకింత యెడను గల్గె.
చనఁగ, జాప్రది నవ్వుచు చనియె హరికి-

43

క. “నీ కెఱుంగరానియది యీ
లోకంబునఁ గలదే? నీకు లోబడకయ మెం
దేకార్యమైనఁ జరుగునె?
లోకేశ! యివేటి పలుకులోఁ యెఱుంగ” ననక-

44

పా. తిల్లి! నమ్ముము, సాశ్వభూవిభుఁడు నక దాకంగ యుద్ధావనిక
దల్లి నుండయి యబ్బముంటి మొన మొన్నకవానిఁ బోకార్పితె;
చెల్లెక మీదురదృష్ట దైవగతిచే జేడ్పాటు లావేశ; నే
నెల్లక దీర్చెద సందుపొందుఁగని నీకేలా మదిక గుండఁగక-45

మ. అని శ్రీకృష్ణుడు సేదదీర్చె; విను! నీయార్తిన దగ్గ దీర్తు, సం
చని దాకె గద భీముఁ డుగ్గతి; నరుం “ఉబ్బాక్షి! నేనుంటి నీ
ననజాక్షుం డిడె మాటఁ బూటపడె; నీభాగ్యంబు శాంతింపుమా”
యని యోదారిచి తేర్చె; ధర్మసుతుఁ డానా’ సంచు నూఁగారిచే.

క. అందలిజను లిది చోద్యము (46

నంది కనిరి; వేళయగుట సంఘట న్నానం

బుం దీర్చి సరస పాకము

లంది కుడిచి, కూరుచుండి గానందమునా. 47

గీ. ఒండు రెండు దివసములందుండి పురికిఁ

బోయెఁ బాంచాలుఁ డుపసాంక్షవులను గొనుచు:

వృష్టి యాదవులను గూడి వెడలెను బల

భద్రుఁడు సుభద్రతోడ, సాభద్రతోడ. 48

క. ఉరవుగఁ గొన్నిదినంబులు

నరు సంగతి నుండి, పాండునందనులను సా

దరమున వీడ్కొని యొకనాఁ

డరిగెను ద్వారకకు హరి రథారూఢుండై. 49

తే. పాండవేయులు కామ్యక వనము వదలి

యింద్రసేన ప్రభృతులును బృహ్మసురులు

తరి లిరాఁగ రథాయుధ తతులఁ బూని

వెడలి చని ద్వైతవనమున విడిసి రంత— 50

క ముని మార్కాండేయుం డౌక

దిన మట కరుదెంచి, సత్కృతిఁడసి, మదిఁ

వనవాసకైశంబున

దనికెడు ధర్మజునిగాంచి తద్దయుఁ బ్రీతిఁ-

51

చ. “జనకుని మాటకై పృథ్వి సంపదవీడి, సతీసహోదరుల్

వెనుదవులంగఁ దాపసుల వేషములఁ జని, కందమూలముల్

దినుచును గాననున్న కులదీపకు శ్రీరఘురాముఁ గంటిముఁ,

నిను ఘను సత్యధర్మపరునిఁ బుధసన్నతుఁ గంటినేఁ డిటఁ. 52

ఆ. చెలఁగి నగర భరత నల వైన్య ముఖ్యులు

నిత్యసత్యధర్మ నియతిఁ జేసి

ప్రణ్యలోకములను బొందిరి, యిహసౌఖ్య

ములకు మనసు మరఁగి మోసపోక.

53

శా. పాపుల్ దోహలు ధార్తరాష్ట్రులనయ వ్యాపారపార్శ్వములై

చేపట్టంగల రొక్క ధర్మమును, సచ్చీలాన్నితుల్ మీర, లా

గోపాలుడు విశిష్టరక్షకుఁడు మీకుంగూర్చి శ్రేయస్సు, మా

యోపాయజ్ఞుల రూపుమాపగలఁ డోహా! చింతమీకేటికి” 54

క. అని పల్కి తద్ద ప్రొద్దును

విస ధర్మవక్త్రమంబు వినిపించి మహా

ముని వారి నంత వీడ్కొని

పనె సంధ్యోపాసనంబు నలుప నియతిమై.

55

క. బకదాల్బుం డను మునినరుఁ

ఊకడిన పుట కరుగుదెంచి, యొగిధర్మజుచే
సకలోపచారములఁ గొని

సకలాగమ విధుల వినిచి సనఁ గురుముఖ్యా!

56

♦ ద్రౌపదీ ధర్మరాజుల సంవాదము ♦

క. వనవాసాయాసముచే

వనటంబడి యొక్కనాఁడు పాంచాలి, కనుం

గొని యమతనయునితో ని

ట్లను ప్రహేళికమువంటిదీను లవని గలరే?

57

సీ. సకలావనీశులు సన్నుతింపఁగ భూరి

తేజాలై వెలసిన రాజమణుల,

అమరేశ్వరుండేని యనుభవింపఁగరాని

భోగభాగ్యములున్న పుణ్యవరుల,

నరసురాసురులకై నను ననిమొనలోనఁ

దేరిజూడఁగరాని వీరవరుల,

దేవాంశభవుల, సుధీమంతులను, రూప

విజిత కంతులఁ, బాండు విభుతనయులఁ,

తే. గాన మృగములుగాఁజేసి, గానవాస

ములకు గతిలేని పరమదీనుల నొనర్చి,

తేజయు డివోప, వగవ విధించె నొక!

యెట్లుగనికని పైఁతు నీకుటిలవిధిని:-

58

క. నీచూజ్ఞాపాశంబునఁ

జేయార్పఁగరాకయునికిఁ జేడ్పడిరిగదా

నీయనుజులు! కాదే? మన

దాయలుమనువారె యిట్లు దహోద్ధతులై? -

59

క, తనయుని కృతి కొడఁబడి యం

ధన్యపతి మిమ్ములను గానఁ దక్షిమెను! నీవో

కనలవు శత్రుల; ఊత్రం

బున కనునటె శాంతవధము భూపవరేశ్వరి? -

60

క. కాలంబు నరసి, తగినటు

లోలి ఊమాతేజములను నొంది చరింపఁ

మేలగుఁగా, కిటు నీవలెఁ

“దాలిమి తాలిమి” యనంగఁ దగునె నృపాలా? -

61

సీ. నిత్యశాంతునిఁ జూచి భృత్యులు భయపడ

రవమాన మొనరింతు రధమజనులు;

వైరులు వైఁబడవత్తురు, చోరులు

నపహరింతురువాని యర్థమెల్ల;

నిత్యతేజోధికునిఁ గన గృహగత

సర్పముఁ గనినట్లు సర్వజనులు -

భయపడుదురు మది భద్రమొందక, కాన

నిత్యతేజముఁ జూప నెఱియకాదు;

జీ. దేశకాలగతులఁ దేట తెల్లంబుగా

ధర్మబుద్ధినరసి, ధాత్రీవరుఁడు

లోకభద్ర మెంచి, వీర తేజఃమా

గతులఁ బూని నడవ హిత” మనంగ:-

62

క. “అక్కట! యేటివివాదము

నిక్కంబో? నన్ను దూఱు నెపమో? తెలియక

ఛేక్కటి ధర్మవ్రసకు సమ

మొక్కటి కనరాదునాకు నుడురాజముఖి-

63

ఉ. ఆరవిచంద్రు, లాయనలు, డాపనమాన వసుంధరా భ్రముల్;

నీరధులేడు పర్వత వనీప్రకరింబులు, నాదిశాపభుల్

మేరలు మీరకుండునటు మెల్లఁగ సత్యము ధర్మమే కదా

కారణ; మాట నాకు నవి కానటె వీడఁగరాని సద్విధుల్. 64

తే. సత్యమును విద్యయును యజ్ఞ శౌచములును

సకల శుత్రులును ధర్మము సర్వజగము

దేనియాధారమునఁజేసి తేజరిల్లు

నట్టిక్షమ నాకురక్ష పుల్లాజ్జనయన!

65

తే. జపతపంబుల, వ్రతముల, జన్మములను,

జ్ఞానమునఁ బొందు సద్గతుల్ క్షమను బొందు

నొనగుటఁగాదె, వ్యాసాది మానివరులు

సాక్షులును మెచ్చి పొగడిరి నాదుతాల్మి.-

66

క. అన, విని శాపిడియను “నీ
యనినది నిక్కంబ కాని, యవినీతులచే
గని నికృతిఁ బ్రతియొనర్పక
మనికియుఁగడు మాన్యమగునె మనుజుఁడీశా?” 67

క. అన, శమనజుడను “ధర్మం
బును దూఱఁగఁ దగదు, ఫలము పూర్వార్జితమున్
బెనఁ గొని యుండును; తఱిగనుఁ
గొని వర్తింపంగ నరుఁడు గూడు శుభంబుల్- 68

తే. పురుష యత్నంబె ఫలమియఁ బోవఁడెద
దైవ, నరయత్న సిద్ధంబు దలఁప కర్మ
ఫలమిది ; పురుషకారంబు వలన, దైవ
బలమునంజేసి ఫలమగు జలజనయన!- 69

తే. తైలము తిలల నుండుట తథ్యమైన,
యత్నమునఁగాక యది పడయంగ నొనె!
చక్కగా దున్ని విత్తులఁ జల్లియున్న,
పదు నదనునను గాకున్న ఫలమునున్న- 70

తే. పురుషకారంబు, దైవంబుఁ బరఁగు నిట్లు
లొండొకటి చూపె! దైవపరుండు తలఁప,
పరిశ్రమచేపాత్రంబువలె జెలంగి,
యత్న మొనరించి, ఫలసిద్ధి నంది నెగడు. 71

క. మాసమయముఁ గడపక, యిటు

లాసపడుట లగ్నై? యోపి, యదికడముట్టన్

జేసి, హరిదేవుఁ దోడ్కొని

వాసిగఁ గొనఁదగును మాదు పాలున్ గీలున్:-

సీ. విను మదియునుగాక, వికృతమోపేతులు

దుర్యోధనాదులు దుష్టమతులు;

భార్గవ రాముని భంగించినట్టియా

భీష్ముఁడాదిక్కున వెలయువాఁడు;

మాకుమాత్రమెకాదు, మహిధనుష్మల్లోక

గురుఁడు దోణిండటఁ గుదిరినాఁడు;

గురుపుత్రుఁడును గృపుండురుబలాఘ్యులు చూపె!

రాధాసుతుండు వికృతమధనుండు;

తే. సౌబలుఁడు, మద్రవిభుఁడును సమరవీరు

లగుదు; రనిమొనఁ దగులుదు, రగుట మనకు

పురుషకారంబుకంటెనుఁ బూర్ణమైన

దైవబల మొంద నగు ప్రియత్నంబు తగును:

ధర్మరాజు కృష్ణుడై పాయనునిచేఁ బ్రతిస్మృతియును

మంత్రమును బడసి పార్థునకుప దేశించుట.

క, అనగన్; గృష్ణుడై పా

యనుఁ డంతన నందుదోచి, “యగు సీపలుకుల్

గొను మీవరమంత్ర ” మని చె

విని యమతనయునకు వినిచి, పినప వచించెన్:-

తే. “ఇది పృతి స్మృతి యనువిద్య యింకాజనకు
నిమ్ము దీనిని; దచ్చక్తి నిమ్ము ఎడగ
నమర నరు, భూతివాఘు బ్రతిత్తుముగను
జేసికొని పొందు దివ్యాస్త్రి సిద్ధు తెలమి.

75

తే. ఇష్ట ఫలసిద్ధి నొసంగునీకిదినిజంబు”
యనుచు మాని తిరోధానుఁ డయ్యె; బిదప
వార లాద్వైతవనమును వదలి, తరలి,
కడకఁ గామ్యకవనమున విడిసిరంత.-

76

తే. అర్జునునకుఁ బ్రతిస్మృతి యనెడువిద్య
నప్పు డుపదేశ మొనరించె యమనుతుండు,
తన్మహిమ నొప్పె భానుశతప్రభాప్ర
చండతేజోధికుండయి సవ్యసాచి.

77

క. నరుఁ డంతట ధర్మజుపద
సరసీరుహములకు మ్రోక్క; సాదరమతియై
పరమాశీస్సుల నిడి, సురు
చిరదృక్కుల నెరపి యతఁడు చెప్పందొడఁగె.

78

క. “మెయి మఱువుఁ దొడఁగి; యుర్ధవుగఁ
గయికొని విశిఖములు, విల్లు, ఖడ్గ; మరులచే
భయ మొదవనటు, నిజమగు, వి
జయుఁడ వగుచు నింద్రకీల శైలముఁ జొరుమా!

79

త, అతినియమమైతివై యతు

లతపం బూనరింపు ధృతిఁ దొలంగకు. మట వి

ఘ్నతతినిను తొడరి నను బశు

పతి వరములనిచ్చునరకు పట్టెడయకుమా!

80

క. మదిచెదరకు మప్పరలకు,

బెదరకు సురపతియయేని బెడరించిన; నీ

యదను విడకు, మరిపట్కం

బుఁ దగులకు భవుఁడు నీకు బొడవడు తనుకన్.

81

క. సురసిద్ధముఖ్యదివిజాలు,

ధరణి యు, దివి దిశలు. రవి, సుధానిధి. నీభుల్

మరుదగ్గులు కరుణించుతి!

హరుఁ డొసఁగుత నీదుఁగోర్కె” లని దీవిఁచెన్.

82

తే. అతివ పాంచాలి మంగళాక్షతలు నొసటఁ

దిలకముగఁ దీర్చి, నేత్రసందీప్తు లెసక

మెసఁగఁ జేసి నివాళించి, హసితశశిస

రాననప్రసన్న వీక్షణ యగుచుఁ బలికె.

83

క. “తలఁపకుము దేహసౌఖ్యముఁ

దలఁపుము మత్పరిభవమును; దాయవిభవమున్;

సలుపుము నీయగ్రజానుడి,

నిలతలక్రిందైన బాయ కీర్త్యరనిష్ఠన్.

84

క. సురపతియే కా, దావుర

హరుడే ని స్వప్ననేని యని బోధము లో

నరు గొంది మెచ్చి వా రిడు

వరిములతో గాక నరియవలనదా సు మ్ముక్.

85

క. అరిక్ష్మతదుష్పరిభవ మను

శరనిధివాటంగ తేనె సముడవిగుచు బల్

కరుణ మముగను; మొరున కీ

భరమోర్వగరా" దటంచు బవముల వ్రాలెన్.

86

ఆ. ఎత్తి లేవదీసి, కృష్ణకు నరుడును,

"అగ్రిజన్ము లీవు. ననుజవరులు

నేన తగదు నంచు నియమింప, బనిదీర్ప

కట్టెరాగ నెడఁగు నట్టె నేను?

87

క. శిరమున మదగ్రిజు స్థిర

తరమగు మహదాజ్ఞాయుండె, దలగఁక మదిని

పరిభవజన్యకటాక్ష

స్ఫురితశరాఘాత ముండె స్ఫుటముగఁ దరుణీ!

88

క. మఱి విను! ధర్మసుతుని పర

తర శుభదాశిషము లుండె; తదఁ గ లిగెఁగ్రీ

హరికరుణ; నాకు వరముల

వరదుడు హరు డెడఁడె, భక్త వత్సలు డు గదే ?

69

* అష్టసుండు శివునిగూర్చి తపమాచరించుటకై
ఇంద్రకీల పర్వతమునకు బోవుట. *

తే. అని; పగిలుతిఁజేసి మునుల దీననలఁ బొంది;

మొక్కి ధర్మజ వాఁగువుతులకుఁ బ్రీతిఁ
గవుఁగిటను గుచ్చి నతులిడుకనల; ననల

కృష్ణయానతిఁ గైకొని యింద్రసుండుఁ,

90

ఉ. దివ్యకీటనర్పములు దీప్తిల మాళిని మేన; మూఁపునఁ

భవ్యమహోగ్రిగాండివము భాసిల; చేతఁ గృపాణ మొప్పుగా

నన్యాయ బాణతూణ మురి యూడఁగ వీపున; నగ్రజాఙ్గ సుం

భావ్యమతిఁ గిరీటి చనె భగ్గునిగూర్చి తపం బొనర్పఁగాఁ. 91

మ. నరుడారీతిగ నింద్రకీలగిరిపై నఁ జేరఁగానెంచి, యు

త్తరప్రాగ్దిక్కులు డోచుఁ బోయి; కడకే తత్తైలముం డాపిస్తై

కరుగఁ బోవఁగ, నభవాణి “తగవయ్యా! బాణతూణిని బం

ధురు లీశైలము నెక్కరాదు, మునిసందోహంబు లందుండుటఁ. 92

క. ఇది వీతమోహభేదా

స్వదు లగుతాపసులతాపు! చనదు తిరుగ నీ

పదమున బాణకృపాణము

లఁ దాలిచి” యనఁగ, మదిఁ గలంగక నరుఁడుఁ,

93

ఉ. “శాంతుఁడుదాంతుఁడుఁబిమలసత్యవచస్సుఁడు, ధర్మమూర్తియౌ

సంతకసూనునాఙ్గను శివాసన బాణకృపాణధారి నే

కుంతిసుతుండ, నర్జునుండ, ~~పాండవము పాండవము~~

చెంత నొనర్తు నింద్రుఁడె విజృంభణ నొడ్డిన మాన నెర్తు నె?

ప|| 90 పా|| 4 అ|| 1- య; ప|| 91 పా|| 2 అ|| 14- జే; అ|| 21- య;

ప|| 92 పా|| 1 అ|| 1- నరుడా; ప|| 94 పా|| 3 అ|| 1- య;

క. యది బెదరక, ధృతి చేసరక,

కొదుకక గాండినము చేతిఁగొని పల్కుచుఁ దాఁ

చదవడి చనఁ; గని నురవిభుఁ

డెద మెచ్చుచుఁ బొల్చి కంటిమెదఁటఁ గుహఁటఁ -

95

క. "మెచ్చితి నీధైర్యమునకు,

నిచ్చెద దివ్యాస్త్రవితితి, నీశ్వరుడయఁ దై

పెచ్చుఁగఁ బాశుపతాస్త్రముఁ

దెచ్చుకొనుము కొఱతెల్లఁ దీఱుఁగుమాఁగా!

96

క. ఘనముగ నీకు శుభము లగు,

ననయులు ధృతరాష్ట్రులనయు లనిఁడెఁగుదురు; దీ

వరములు వరములు నీవే! యిఁకఁ

జనుమీ గిరిపై నఁ దపముసలుపు" మనంగఁ.

97

ఉ. "ధన్యుడ" నంచు నిండునిపదంబులకుం బ్రణామిల్లి, లోకన

న్మాన్యుడు కఱ్ఱి కొండవయినఁ ధలవృక్షిసరికిన్మానసా

జన్యము నొప్పదేశమున సాక్షి, నియంతను సర్వదేవమూ

ర్ధన్యును మేఘఁ గూర్చి దృఢతఁ దపముంజెఁ దదేకసింఘఁడై 98

♦ అర్జునునితపస్సు; కిరాతార్జునీయము. ♦

ఆ. ఆదిఁ గొన్నినాళ్లు లానిఁగలంబులఁ,

గొన్నినాళ్లు నీరుఁగోలి, పిదపఁ

గొన్నినాళ్లు గాలిఁ గొని, వదంపడి యెల్ల

మాని, యేకనిష్ఠ మాని, కడకు-

99

ప 96 పా 4 అ 7- అ; ప 97 పా 2 అ 14- అ;

ప 98 పా 1 అ 3- అ; పా 4 అ 1- ర్థ;

తే. పులుఁగుటికతురాయి యశా దలను గులుక;
 తీగకడియమ్ము ముంజేతి. తెగునఁ దెలుప;
 మొలను బులితోలుసాలువ చెలగఁ; గరము
 మెరయ వరిగడ్డిగండపెం డరము. పదము.-

102

తే. పాశుపత శూలములు. విల్లు బల్లెములుగ;
 బసవుఁ డాదిగఁగల యెల్ల పృమథగణము
 మొఱుకు పెఱుకులుఁగాఁ; దానె యెఱుక దొరగ;
 గిరిజ కా నెఱుకసానిగ హరుఁడు తరలె!-

104

క. చిక్కములు, వలలు, నీపెలు,
 చిక్కని గొడ్డెండ్లు, విండ్లు చేకొనిఁ పఱవఁ
 గుక్కలు; భూతవ్యాధులు
 గిక్కిఱియఁగ నడచె నింద్రకీలగిరిదటిఁ;-

105

క. అక్కడి మృగములు. ఖగములు,
 చిక్కి, గుహల పొదలనక్కెఁ; జీకుల నులియం
 దక్కినకుంటుల, మూఁగల
 ఘక్కిని పసిఁ బట్టివీఁక వ్యాధులరాకఁ-

106

క. అట నున్న మూక దైత్యుఁడు
 నిటలాక్షపేరణమున నిజమగు కిటయై
 పలుగతి “గుఱు” వెట్టచు ది
 క్తటములదర నింద్ర సుతునిఁ దాఁక రాఁకఁ.

107

కా. సాదాంగుష్ఠమునూదినిల్చి, ముఖమున్ బై కెత్తి బాహుద్వయిన్
మీఁదై నిక్కడగ నిల్చియిందియతతిన్ మిట్టార్చి, బుద్ధిన్ హృదిన్-
బాదై నిర్వ్యంగఁగూర్చి, కుండలిని లేవన్ జేసి, పాణింబుని-
ర్బాధన్ జక్రములాటిటన్ జని సహస్రారంబు సంధింపగన్.- 100

క. సర్వాత్ము భవుని, ధ్యావసు
నిర్వహణాయత్త చిత్త నియమ వ్రతుడై,
దుర్వారతప మొనర్చె. ను
పర్వులుఁ దాపను, లనురులు, భయమున వడఁకన్ 101

క. ఘోరతపోజ్వాలలసెగ
లోమవఁగాలేక మాను లొఁగిజని తెలుపన్
మారహరుఁడంత నది, మది
నారసి, నగి, పంపె వారి కభయం బిడుచున్.- 102

సీ. గంగను జందుగినిఁ గలగలపుగఁ గూర్చి.
మఱుఁగుగాఁ గట్టి ముం, గురుల ముడిని
బేసికఁటిని బిగ్గఁచూసి కన్నడకుండఁ
తిగసాళ్లుగా బూది, తీర్చి నొనట;
గళవాసుకినిఁ దీసి కాసెకు గోసెకుఁ
తెగువ నెన్నడుమున భిగియఁదిగిచి;
గురివెందపూసల సరుల గుది నమర్చి
గొంతకన్న నొకింత, గుట్టువల్లిచి;

తే. పులుఁగుటికేతురాయి యశా దలను గులుక;
 తీగకడియమ్ము; యుండేతి తెగునఁ జెలువ;
 మొలను బులితోలుసాలువ చెలగఁ; గరము
 మెత్తయ నదిగడ్డిగంపపెం వరము పదము.-

103

తే. పాశుపత శూలములు విల్లు బల్లములుగ;
 బసస్రఁడాదిగఁగల మెల్ల పరిమళగణము
 మొత్తిప తెలుగులుఁగాఁ; దానె పొలుక దొర్తగ;
 గిరిప కా నెటుకతగను హుండు పితృత-

104

క. చిక్కములు. నెలలు. నీతెలు,
 చిక్కని దొడ్డెండ్లు, విండ్లు చేకొనిఁ పజుక
 గుక్కలు; భూతివ్యాధులు
 గిక్కిరియఁగ నడిచె నింద్రకీర్తినిజుక;-

195

క. అక్కడి మృగములు భగములు,
 చిక్కి, గుహల పొవలనక్కై; బతుల నుచియిం
 దక్కినకుండుల, నూఁగల
 ఘక్కిని పసిఁ బట్టిపేక వ్యాధులరాకక-

106

క. అటు నున్న మాకడై త్యుండు
 నిలలాక్షి పేరణమున నిజమగు కట్టమై
 పటుగతి "గుఱు" వెట్టచు ది
 క్కటములదర నింద్రసుతుని దాకక రాక్షక.

107

శా.పాదాంగుష్ఠము సూదినిల్చి, ముఖమున్ బై కెత్తి బాహుద్వయిఁ
మీఁదై నిక్క-గ నిల్చి, యింద్రియతతిఁ మిట్టార్చి, బుద్ధిఁ హృదిఁ-
బాదై నిల్వఁగఁగూర్చి, కుండలిని లేవఁ జేసి, ప్రాణంబుని-
ర్బాధఁ జక్రములాటిటఁ జని సహస్రారంబు సంధింపఁగఁ.- 100

క. సర్వాత్ము భవుని, ధ్యానసు
నిర్వహణాయత్త చిత్త నియమ వ్రతుడై,
దుర్వారతప మొనర్చె, సు
పద్మలుఁ దాపను, లసురులు, భయమున వడఁచఁ- 101

క. ఘోరతపోజ్వాలలసెగ
లోరువఁగాలేక మాను లొఁగిఁజని దెలుపఁ
మారహరుఁ డంత నది, మది
నారసి, నగి, నుపె వారి. కభయం బిడుచుఁ.- 102

సీ. గంగను జంద్రునిఁ గలగలపుగఁ గూర్చి.
మఱుఁగుగాఁ గట్టి ముం, గురుల ముడిసి
జేసికంటిని బిగ్గమూసి కన్నడకుండ
తిగసాళ్లుగా బూది, తీర్చి నొసట;
గళవాసుకిని దీసి కాసెకు గోసెకు
తెగువ నెన్నడుమున బిగియఁదిగిచి;
గురివెందపూసల. సరుల గుద్ది నమర్చి
గొంతుకప్పు నొకింత, గుట్టనదచి

ఉ. అవ్విధి కర్ణ భేద మయినంతన వేల్కొని కన్ను విచ్చి, యా
దవ్యన వచ్చుపంది గని తాఁ గొని గాంజీనమున్, గుణధ్వనిక
నివ్వటిలంగఁజేసి, గుణినిక్క శరంబును గూర్చి పేర్చి, యా
కన్యదీ నిల్వఁ, గాంచి కెటి గ్రక్కన భయని జేరఁ బాటినన్. 108

శా. ఓహో! వేయకు వేయ కంచు గిరిసేం దుద్వ్యజ్జియై చీరుచున్
బాహుఃస్వంద్యముఁ జూపి యాఁచినను, సంభావింప కాపల్కు కోర్
ధాహంకారతఁ బుచ్చె నమ్ము నరుఁ; డంతన్ వీడ బాణంబును
తానాంబోప్ప హరుండు; నన్ని యొకటన్ దాఁకెన్ గిటికీదీవ్రతన్
క. పలుగతి నరు, హరుశరములు [109

కెటి కిరుదెన లంటఁ, దిరిగె గిట్టున నది ది

కత్తము లనర; మథనం బ

ప్పటి శిరినిధి మంధరపు జవరవార్భటమున్ 110

తే. ఆవరాహ వేషుఁ డగుమూకడై త్త్యండు,

బాణయుగశివిద్ధవపువుఁ దొఱగి,

యసురరూప మూని, యటె యద్వైత్యుం డయ్యె;

పఱచివచ్చి రట్లకు నరుండు, హరుఁడు. 111

క. జ్ఞువురు నులుముచు, “గిటి నా

శరమున. నాశరమువలనఁ జచ్చె” నట్లంచున్,

సరిసరి వాదాడిరి; వా

ద రభసము [redacted] 112

క. గుఱిగొని మఱి మఱి మెయి మెయి

శ్చైన్మప్తేని దద్దగురిసి, నడలక కడఁకఁ

బరునడిగ విశిష్ట బ డి

వరమునకుం డిగిరి జగము భయమున వడఁకఁ 113

శా. బాహుద్వంద్వము నప్పళించుచు, గడుఁ జొరువ్వ రోషంపుటు

త్సాహోద్వేగముతోడ, నొందురులమేఁ దాకించి నూకాడుచుఁ

బాహుబాహి, కచాకచిఁ బెనగుచుఁ బట్టుది దట్టించి సిం

హాహంకారత హుంకృతుల్ నెఱపిర భ్యామర్దమందీర్వరుఁ. 114

తే, ద్వంద్వయుద్ధంబులోఁ జాలదనిసి నరుఁడు

దారుణాశుగవర్షంబుఁ దద్దఁ గుఱిసె;

బరమ శివుఁ డంబువృప్తేనిఁ బర్వతంబు

వలె గ్రహించుచు మఱి వేఁకఁ బాఠుఁడలయ. 115

మ. నరుఁ డాయత్రతగాతుఁ నాయసమసంగ్రామార్థతుఁ శంకుతుఁ,

బరఁగఁ గాంచి "యయారె దేవవిభుఁడో, వాణీశుఁడో యీశుఁడో-

మఱి యీవ్యాధుఁడె నన్నునోర్చియిటు నామైఁగాఁడి తూటాడఁగాఁ

బటపెఁ బాణము" లంచుఁగించువడి, రూపం బొందుకోపంబు నాఁ

తే, ప్రళయ మార్తాండ మూర్తియై వెలిగి, చెలగి, 116

ఘోరదుర్వార బాణాగ్నిఁ గురిసి, పిదప

నాతఁ డక్షయశరనిధి యందునొక్క

శరము నేనియఁ గనక, దుర్భరపుఁ గినుక- 116

క. రెండుకరంబులఁ బూనుచు

గాండీవము నెత్తి, నీలగళుమూగ్ధము ను

ద్దండతఁ గొట్టఁగ, హరుచే

గాండీవ మపహృతముఁ గాఁగఁ గత్తిని మొత్తెన్,

—: పార్థుఁడు పాశుపతాస్త్రమున్ బడయుట :-

క. అది పని సేయక యున్నన్,

బొదవి హరున్ బట్టి ^{చూ}గీట్టి మువ్వులఁ బెట్టన్;

విధుమాళి యట్టై కౌగిట

నదుమ, వివశుఁడగుచుఁ బార్థుఁ డవనిన్ వాల్తెన్—

119

ఉ. అంత హరుండు పార్థునినితాంత పరాక్రమ ధైర్యవృత్తిక—

త్యంతము మెచ్చి, యర్జునున కప్పడెతోఁచెను మాళిచందుర్రతో.

గాంతువినంబుతో, నెనఁగు కుండలిహారముతో, గజాజి నా

కాంతకటి ప్రదేశపుథు కాయముతోఁ, దిగవాలుకేలుతో— 120

సీ. అర్జునుఁ డద్దేవు నాశ్చర్యమునఁ గనఁ,

ద్యంబకుం డాడు “నీ ధైర్యశౌర్య,

విహితతపఃతౌత్ర మహిమంబులకుఁ గడు

మెచ్చితి, నీ కోర్కు లిచ్చువాఁడ.—

మానిత సురదైత్య మానుషంబైన యీ

విశ్వంబు నీ చేత విజిత మగును;

చనిన పుట్టిన నీవు శౌరియు నరుఁడు నా

రాయఁబడనువార జేయబలులు;

తే. మూఁడుజగములు మీచేత నాఁడనేడు
రక్షితమ్ములు సిద్ధమ్ము; రాక్షసులను
మునుపు నీ గాండివముచేత్ర దునిమి, కడిమి
చేసినాఁడవు శక్వాభిషేక మీవు.-

121

.క. కను మిదె నానిజ రూపం,

బని యొసఁగఁగ దివ్యదృష్టి, నర్జునుఁడు హరుఁ
గని, ధన్యుఁడ నని, యాదే

వనిపదముల వ్రాలి మేను పొంగ నుతించెఁ

122

శా.పాతాళంబు పదంబుగా, దినమెయొప్పుఁ మాళిగా, నవ్వుది-
గ్భ్రాతం బాననసీమగా, రవిశశుల్ కందోయిగా, నీత్యులే
శ్రీతత్త్వాగమధర్మమూలములుగా, సృష్టిస్థితిధ్వంసశీల్-
చేతల్ గాఁగల, దేవుఁ, గాంచితిని నా చిత్తంబు పొంగారఁగఁ.-

సీ. శ్రీగిరిజామనః ప్రియ! సురగణసేవ్య!

ఆగమగేయ! తుభ్యంనమోస్తు;

భక్తాభయప్రద! భవవిమోచన! సదా

యతినుతపాద! తుభ్యంనమోస్తు,

పావన! పన్నగా భరణ! పంచానన?

ఫాలాగ్నినయన! తుభ్యంనమోస్తు,

గంగా జటాజూట! గళకాలకూట! శ్రీ

వరనందభేట! తుభ్యంనమోస్తు,

ప॥ 121 పా॥ 1 అ॥ 10- నాదః; పా॥ 3 అ॥ 11- శః; పా॥ 4 అ॥ 1- శే;

ప॥ 123 పా॥ 3 అ॥ 20- ముః; పా॥ 4 అ॥ 1- చేతల్;

తే. అఖిలవేదవిసోద! తుభ్యం నమోస్తు,
 పరతః పరానంద! తుభ్యం నమోస్తు
 పరమ పురుష! పరేశ! తుభ్యం నమోస్తు,
 భర్త! సావవిసర్గ! తుభ్యం నమోస్తు;-

124

క. అరయః బడక దేహేంద్రియ
 కరణంబుల నెల్ల మూల కరణంబై లో
 స్ఫురణీయుండవై వెలిగెడు
 పరమాత్ముని వరదుఁ గంటిఁ బ్రత్యక్షముగఁ-

125

క. నిరతవ్రత జవతపముల
 నురునిష్ఠల మాను లెఱుంగ నోపనిపరముఁ
 బరతరు వరభక్తవశం
 కరు. హరుఁ, బుర హరునిఁ గంటిఁ గావ్యప్రదునిఁ-

126

శ్రీతే. విశ్వలీనుఁ డగుచు వెలిగించి, వెలిసిల్చి
 విశ్వమెల్లఁ ద్రొంచి, వెలుగు మించి.
 సాక్షిభూతుఁ డగుచు సర్వంబుఁ దిలకించు
 నభవుఁ గంటి! నిత్య విభవు గంటి!-

127

క. ద్వైతాద్వైత విశిష్టా
 ద్వైతంబులఁ గొలువరాక, వాఙ్మనసులతో
 నాతీరుఁ దెలియరాకయ,
 యేతత్త్వాత్ముడైన యీశ్వరుఁ గంటిఁ-

క. అని యిటు నుతియించుచు, నిక

గన సేరిక కయ్యమునకుఁ గాల్చివ్వితఁ బో;

నను పైపు. పుల్పమతి నే

గనుచు నె వరమానులేని కానని నిన్నుకొనె?—

129

క. అసమాక్షుం డపుడు గృహ

రసమొలుకఁగఁ జూచి నీ పరాకృమము కరం

బసదృశముఁ కొమ్ము గాండివ

మొనఁగితి నక్షయ శరనిధినుత్సుకమారకక—.

130

చ. అని “మఱి తెల్పు నీమదిఁ బ్రయం బెది? సర్వజగజ్జీవయో?

ధనదునితాంతసన్నవని ధానవిభుత్వమో? భేదరత్నమో?

కనదమరత్నమో? యనిలు గాఢజనత్వమో? యగ్నిసత్వమో?

యనఘ చిరాయురత్వమో? యనన్యసు రేంద్రపదాధిపత్వమో?

క. ఇటు లడగ, నస్తునుం డను;—

131

నిటలాక్ష! యి వేల! మమ్ము నెఱి సెఱచిన, దు—

ఘ్నాటిలు రగుదాయలను గెలు

చుటె యగ్రిజనాజ్ఞ; నీకుఁ జొప్పదు సేనిక:—

132

క. ప్రళయవేళ నీవు పఱవంగఁ జని, జగ

జ్జాలములను బూదిసలుపునట్టి,

పరమ మైనయట్టి పాశుపతాస్త్రమ్ము.

నజశిరశ్చరమ్మునభవ! యిమ్ము!—

133

సీ. అని వేడఁ గడుహర్షమున శివుఁడిట్లను
 మహితాస్త్రములఁ గోరి మాన్యుఁడైతి,
 వెల్లజగంబులు నేకమై తాఁకిన
 గెలువవచ్చును వీని బలమువలన,
 నని సమంత్రికముగా నస్త్రద్వయంబును
 సంధానమోక్షుణ సహితముగను,
 సాదరమతిని బ్రసాదించి, యల్పుల
 పైఁబ్రయోగింపకు ప్రళయ మగును

తే, సత్యమనిచెప్పి, యీగుట్టు జగమెఱుంగ
 దనుచు వినిపించి, యీశ్వరుఁ డమరినాథ
 సుతుని దీవించి, యతఁ డిడునతులఁ నంది,
 తోడ నంతర్హితం డయ్యెఁ జూడజూడ.- 134
 -:విజయునకు దేనవిభుని సన్మానము; ఊర్వశీ శాపము:-

౪. నరుఁ డంతటఁ దనమఱి “నిది
 మరులో, కలఁగన్నసిరియో? మతివిభ్రమమో?
 హను నీ చర్మాక్షులతోఁ
 బరికించితి నాదు సుకృతభాగ్యం బేమో? - 135

క. అనిభావించుచు, విస్మయ
 తనుఁ డైయుండంగ, నభ్రతలిని వినూత్న
 స్వనమొండు చెలఁగ, నాదెసఁ
 గను లెక్కిడి చూచు చుండఁగాఁ, జిభ్రముగాఁ:- 136

క. మణిరిథ మొక్కటి జీవున

దనముందట వ్రాలె; గణ్యతముఁ డొక్కరుఁ డం

దున వెలువడి, నడి వందన

మొనరించి కిరీటిఁ గాంచి యొయ్యనబలి కెఁ.-

137

శా, ముల్లోకంబుల నేలురాజు, శివసంపూర్ణ ప్రసాదైక సం

వల్లభ్యాశుగు, నిన్ సుతున్, గరుణ సంభావింపఁ గాక్షించి నేఁ

డెల్లెన్ దోడ్కొనిరా, ననుజ్ఞ నిడ నే నేతెంచితిన్ మాతలిన్;

జెల్లెన్ భాగ్యము; రమ్మ లెమ్మ విజయా! సేవింపనీతండినాన్

మ. సురనాథుండటె, తేరఁబంచెనటె నన్ సూనున్; సదేహుండనై

హరిలోకంబున నేఁజరింతునటె, భాగ్యంబౌర! సామాన్యమే?

నరుడే నెక్కడఁ నాక మెక్కడ హాహ! నవ్యంబు దివ్యంబు పో,

శిరమం దుంచితిఁ దండియాజ్ఞ; పద విచ్ఛేత్తున్ వెసన్ మాతలీ!

ఆ. అనుచు నందుఁగల్గు మునులకు హిమగిరి

139

కినిఁ, దపోవనికినిఁ గేలు మోడ్చి,

పుష్పకంబు నెక్కఁ, బోనిచ్చె మాతలి

తేరు వాయుజనము మీఱునట్లు.-

140

సీ. ఇల వెల్గుసోమయాజులవారు చని, యచ్చ

రలభోగముల నందఁగలుగు చోటు,

రణవినిహతులైన రాజుల పీఠుల

కూటంబునై ఖ్యాతిఁ గొన్నచోటు;

భర్తృతత్పరులు, సత్యాన్నితు ద్దాతలు,
 తాత్రులు నివసంపఁ దీగినచోటు,
 తీర్థయాత్రలఁ జాలఁ దిరిగిన పుణ్యుల,
 భక్తుల కిది మోచుఁ బరఁగుచోటు,

తే, సామ్రాజ్యసత్వ పరులకుఁ బడనిచోటు,
 పరమకృపణులు కాపథుల్జ్వాఱని చోటు,
 సాధ్యులకు. స్వాగతంబు నొసంగుచోటు.
 యతులకు, సుజనులకుహిత మైనచోటు-

141

తే, జ్ఞికలియుఁ, దప్పియును బుట్ట నట్టిచోటు,
 వ్యాధు లాధులు చేరని యట్టిచోటు,
 ముదిమి మృత్యునునవి లేక, పాదలు చోటు
 శాంతి దాంతులు విహరణ సలుపుచోటు.-

142

క. అట్టిమహత్తర మారి మాయ

పట్టణమును జేర రథము; పార్థున కాయా
 పట్టులఁ జావుచు మాతలి .

యట్టే యొడ్డిలోగమున కరదముఁ దోలెన్,-

143

చ. అట డిగి వచ్చునాత్మసుతు నారసి, నిర్మల, మందహాసము-

ల్నటనముసేయ మోవిపయి, నాకవిభుం డెదురేగి తెచ్చితా,
 నటులె సుధర్మపీఠికి సమూసనముననతో నొసంగి, యు

త్కటకృపఁ గొగిటన్ జూడఁజె గంచుచు మోము ముదశ్శ్రుణా

రగన్. 144

క. శతయజ్ఞ సుకృతపుణ్య

స్థితృనకే కా, కన్యనకు నసేవ్యంబని వి

శ్రుతి మగు సుధర్మపీఠము

శతమఖసుతుఁ డెక్కఁ గాంచి, సంరంభితులై.

145

క. సురగరుడసింధవిద్యా

ధర, కిన్నర, సాధ్యులు కరతాశములు దమిక్

బరఁగించిరి; వాద్యంబుల

మొరయించిరి; పుష్పవర్షమున ముంచి రటక్

146

కం శతయోజనవిస్తీర్ణా

యత మగునట, సురలు, మునులు, యతులును, బుణ్యుల్

మితిమీఱి చేరి, కేరుచు

నతులను దీవనల నిడిరి నరునకు హరికిఁ-

147

శ. సరగ నందందు వేత్రహస్తములవారు

చాలుఁగాఁ దీఱి, చమరుచు, సద్దుమాన్సి,

నిలిచి తొలఁగనివారల తలలు మొట్టి,

కూలవైచిరి సభ కనుకూలముగను-

148

సీ, కలపంపుబరణులో, కనకంపుబొమ్మలో,

చెలువారుకరువులో, చిత్తరువులో?

విటులక్ కల్పులో, విరహిక్లృకములో,

యనమబాణని విజయధ్వజములో?

యరవిరిముష్ణులో, మరునిచే చిల్కలో,
 రతిశాస్త్రమూల సూత్రార్థగతులూ?
 మునితపఃఫలములో, మనసు శృంఖలములో,
 యతనునిసంజీవ, నౌషధములూ?

తే. అక్షిపక్షులఁ దిగిచెడు నట్టియురులూ?
 నాకసౌఖ్య పునాకార లోకతతులూ?
 మించుతీవలూ? యనఁ జను దెంచిరచటి.
 కచ్చరలు, పొంగినభవారు మెచ్చిచూడ,-

149

సీ. దివ్యవాద్యంబులు భవ్యనాదము లీనఁ,
 గాఢులఁగింకిణీ క్వణము లలర.
 భూచలనము, నేత్ర భూరివిన్యాసంబు,
 వదనహాసము, గళ వర్తనంబు,
 నాంగికంబును భావభంగిమంబును, హస్త
 పాదాభినయగతి పరఁగ; విషమ
 సమదీతు లెసఁగఁగ; మమధురగానంబు
 లయతాళగతుల జె లంగి మలయఁ,

తే. గళ లొలుక; నవరసములు కరుడుదీర;
 తోదస్సీకుహరంబెల్ల నాదమలమఁ,
 దత్తదుచితంబుగా శాస్త్ర తత్వ మొలయ
 నభినయించిరి యప్పర లద్భుతముగ

150

తే, వాద్యగీతాభినయరస వార్ధియందు-

మునిగి, యది ముగిసియు మోహ బుద్ధి, గడియ
మెయిమఱచి యుండి యంతంత మేలుకొనుచుఁ
జెల్లెఁబో! యని సభయెల్లఁ దెల్లవోయె;-

151

క. నరుఁ డాయమానుషం బగు

సుర వేశ్యలనాట్యమహిమఁ జొక్కి, తరుణులన్
మెఱుగఁగ నూర్వశిని గను
గిటుపక క నె, వజ్ర మది, నగియె, నదికనుచున్.-

152

క. పదియుంబదిగా లోలోఁ

బొదలుమరులు కతన విజయు మోమున్ గనుచున్
సుదతీరత్నం బూర్వశి,
మదనునికోలలకుఁ జిక్కి మదికుదురు చెడెన్.-

153

ఈ పారితోషకముల నిడి పనిచి దేవ

వేశ్యలను. నాకవిభుఁ డాపి వేసి కొల్వు;
నర్జునుని గూడి తా నేగె నంతిపురికి;-
నల్లనల్ల నది నమణి యస్తమించె.-

154

ఉ, అంతట, దేతదూతయొకఁ డప్పుడె వచ్చినయాహితాగ్నులన్,

శాంతుల సోమయాజులను; సత్యవచస్కుల. యుద్ధభూమిలో-
నంతముగన్న వీరులను నాదృతి నాసుర వేశ్యపాళికిన్-
వంతులతోడఁ గూడుటకు వాసవనాజ్ఞను వించి, యాపయిన్.-155

౪. ఆ దేవదూత యూర్వశిఁ

దాఁదరిసి వచించె “వినుము తడుణీ! నదునికా

మోదమునఁ గీర్తడఁ దేల్పుఁగ

నీడి సుమా! వంతు; చనుము నీరజ నేతాళి!

156

తే. అతఁడు సభ నిన్నుఁ జూచుట, యతని నీవు

నట్టె కాంచుట, తా నది యరసి యుండు

సురవరుఁడు నాకు వినిపించి, త్వరగ నిన్ను

బంపనట, కాజ్ఞ నిడి యిట కంపె నన్ను.-

157

క. నరుఁ డుత్తమనాయకుఁ డగు

సురవేశ్యులకెల్ల నీవ చూడామణివౌ;

దిరువురు రసిక వరేణ్యులు!

దరిసెను తఱి మీకు నేఁడు దర్పకు నేలకా-

158

కం సురవేశ్యకు సిగ్గేమి? స

గర, భరత, దిలీప, నల ముఖిక్ష్మాపతు లం-

దట మేటి, మారవిద్యా

గురుఁ డీతని నీమనంబు గుఱిగొనఁ దప్పే?”-

తే. అనిన ముసిముసి నవ్వుచు నతనిఁ గనుచు

“నమరపతి యాజ్ఞకన్నను, నతని సుతుని

ప్రేమరసికత్వమునకన్న వేయిరెట్లు

మిన్న తిగిచెను నీనుడు లెన్న నన్ను:-

160

క. అనియూర్వశి యన; దూతయు

“వినిపించితి నున్న తెలుగు వివరీతము నీ

కసనిది కలదే నానుడి ? ”

ప్రభుని నవ్వుచు నాతఁడేగె నటుపై పనిపై,-

161

సీ. జలకంబు లాడి, దువ్వలువతైఁకను టాకుగి

తిలకంబుఁ దీర్చి, మైకలప మలఁది

కరముల మాణిక్య కటకంబులను దాల్చి,

మగరాలకమ్మ లిమ్ముగ ధరించి,

రితినాల ధీరహారము లురమ్మునఁ గూర్చి,

కటిని నొడ్డాణంబు దిటపు పరచి.

మొలనూలు దానిపై బాలుపారఁగాఁ గట్టి,

మెఱుగారు సొమ్ముల మెయినిఁ జెట్టి,

జే. పుక్కిటను గవ్వరంపుతమ్ములము విరియ,

కనకపుంబావు, కోళులు గాళ్ల మెఱయ,

చేతఁగరనస్త్ర మలరారఁ, జెలియ ముందు

నడన, నూర్వశి నడువీధి నెడలె నడచి.

162

క. పికములు దరిసె ధ్వనికి; భ్రమ

రకములు ముంగురులఁ గవిస; రక్తిని మూఁగె

శుకములు నుడులకు; నంచల

నికరంబులుఁ జేరె నడక నేరుపు నేర్ప-

163

ప|| 161 పా|| 4 అ|| 1-న; అ|| 9-గె; అ|| 13-బ;

ప|| 162 పా|| 1 అ|| 12-జెఁకఁదొడిగి; పా|| 6 అ|| 13-ఱు;

ప|| 162 పా|| 8 అ|| 2-ఱు; పా|| 10 అ|| 1-ఁగ; పా|| 11 అ|| 1-జే;

తే. “అశ్వమేధంబు రాజసూయాదిక్రతులఁ
జేసిన మహానుభావు లీచెలియకడప
కాచిరిమొగము లున్నవాఁడ నట్టిపుణ్య
మేమొ? యీమెమొ దరియంగ నేగునాఁ! 164

క. నరుణుని నుతునకు, నలుకూ
బరునకును, జయంతునకును, వంతుదొరకునో
దొరకదొ యొం డబ్బమునకు?
నరుభాగ్యం” బనిరి నగరి నాయకజనముల్, 165

క. చనిచని యటు లూర్వశి, పా
ర్థుని శయ్యామందిరంబులోఁ జెలి నొకచోఁ
గనుగిజిపి నిలిపి చని, నరుఁ
దనవోవఁగఁ గాంచె హంసతల్పశయానుఁ. 166

క. విరుల సుగంధము, నెఱులిడు
పరిమళమును, గుబులువిడమువరసౌరభ, మా
తరుణి మెయినలఁచుకలవఁపు
చిరుతావియు నరుని నిదురఁ జెఱిచెను భరమై. 167

క. మెలమెల్లనఁ గనువిచ్చుచుఁ
దిలకించె నతండు మెఱుఁగుదీపను, మరుచే
ములికిని. చిలుకల కొలికిని,
కలికిని వణిదీపకాంతిఁ గన్ముతవడఁ. 168

ప|| 164 పా|| 3 అ|| 1 కాచిరి; అ|| 11- గ; ప|| 165 పా|| 1 అ|| 10- అ;
ప|| 166 పా|| 4 అ|| 2- ని; ప|| 167 పా|| 3 అ|| 11- పపు;
ప|| 167 పా|| 4 అ|| 1 శి; ప|| 168 పా|| 4 అ|| 5 మ;

క. గుఱుతెఱ్ఱగి యింద్రసభలో

మెఱసిన యూర్వశిగ దాని, మెలమెల్లనఁ దాఁ
బఱుపు డిగి, ముడిచి కరప్రటి,

శిర మించుక వంచి, నిలిచి స్థితవదనుఁడై -

169

క. “ననుదేర నిసి, నదెంతటి

పనియో? యాసనముఁ గొనుము పావని! త్రిదశేం
దుఃఖిసతివి, నీదురాకణ

మనికి కృతార్థంబు నయ్యె! మాతా!” యనినఁ.

170

క. శ్రితచ్ఛరువు, భయము, మోహము,

హెచ్చినకామంబుఁ దన్ను నేచగ. నరునిఁ

మెచ్చుచు, మరువిరి శరముల

నొచ్చుచుఁ బొలయులుక నులికి నుఱివిడి యగుచుఁ.

171

క. “విటధర్మం బిదియూ? య

క్కట! కామినియే, తనంతఁ గామించుచు రా,

నిలు లాడుటె? మగవారల

మటుమాయలు దెల్లమయ్యె మా” కని మఱియుఁ.

172

క. కని పులుకుపులుకునఁ మదిఁ

“గనికరమే లేద? పేడి కావుగదా? మా

దునిబారి కోర్కె; ననుగై

కొని దయతో నేలు” మనుచుఁ గోమలి నేడఁ.

173

క. నరుడను “దర్శకుడాడికి

దురితింబులఁ జలువఁజన్నె? దూరపుదృష్టి

బరపి, తగ వరసి, ధర్మా

చరణముఁ గొనరాదె? యిద్ది సాహసముగదే?

174

తే. రాణినై మున్ను మాపురూరపునిఁ బాణిఁ

బట్టితివి, మీకు “నాయువు” పుట్టె, బిదప

నతఁడు బడసెను నహుఘ్నఁడన్ సుతుని, నిట్లు

లెసఁగు వంశాననే జనియించినాడ!

175

క. మావంశ పరంపర కిటు

లీవే మూలం బటంచు నేర్పడె దీనన్

దేనీ! మాతృస్థానము

భావింపనివాఁడు మనుజుపశు నగుఁ జూడన్”

176

క. అని పలుక “వేశ్యయింటన్

బ్రహ్మవార్థవిచార మట్టె? రతికూటమునన్

గనుటె స్వరాక్షరగుణితము?

మనుశాస్త్రమె దేవలోక వహిశలపట్లన్?

177

క. నెయ్యుండ! మీయయ, కాయయ

యయ్యకు, బంధులకు, సోమయాజయ్యలకున్

గయ్యమునఁ దెగినయయ్యల,

కయ్యెద నే నేస్తురాల ననుస్మృతి వినవో?”

178

క, అన “మన్మథుడనై భువిపై

మను దాచక దదీయ మైన మతమగుఁ; బిదపఁ
గనుచో దేశశరీరము,

చను మఱి దధర్మగరిమఁ జనఁగా జననీ!

179

క. అలదేహ విశేషవిధుల్

బలన త్రమములు గదమ్మ! పరికింపంగఁ;

తెలిసి తెలిసి శాస్త్రమును, మ-

రులున నిటుల ననుదే? పాప రూపకము గదే?”

170

క. “ఓహో! శాస్త్రము సదువుదే!

సాహసమన కేగు రీరు సతిగా నొకతఁ

బాహుముగాఁగొనితి, ర-

పోహంబగు విధినిఁ దెలియవో? ” యనియనినఁ.

181

క. విని నరుఁడు “దోసమేమట!

జనని పనుపు విధిగ నడవఁ జాలితి” మనినఁ-

“జననిపనుపు విధియైనఁ

జనకుని పనుపిదియ విధిగ నలుపుమ” యనినఁ:-

182

క, “దేవి! యనాఘ్రాతం బగు

పూవుఁ జేకొంటి మపుడు పూజ్యులయాజ్ఞఁ;

ఈవడువగు క్రియయేయది!

దేవగణిక విధినిఁ గొలువఁదీరునె దానిఁ”:-

183

క, అన; లజ్జయును, నిరాశయు,
ఘనరోషము మదిఁ బెనంగఁ గామిని కినుకన్
“నను నిలు లవమానించుదె!
మనుజాధమ! కనుమ వేశ్యమహిమ” యటంచున్.- 184

క. రాహు వడరు శశియో? రా
ద్రాహిణీతలను వెలయుమణియొ, యలిగినపులియో?
దాహకు తేజమొ? శక్తియొ?
యూహింపఁగరాని దగుచు సూర్యశియంతన్. 185

క. “కట్టిడివై నామానము
గుట్టుతిగించి రట్టువఱచు కూర్రాత్ము నినున్
బట్టెడు పండత్వం” బని
తిట్టి చనెన్ జెలినిఁ గూడి తీక్షణక్షణమై. 186

చ. నరుఁడు “కృతాపరాధులకు న్యాయము దండము; సజ్జనాభిక్షిప్త
మఱి మనుముఖ్యశాస్త్రహితమార్గుల కయ్యదియే ఘటిల్లఁగా
సరియటె? యొక్కటన్ హరుప్రసాదము గంటిని; శాపత పుష్ట
పరఁగితి సత్యసంధత; తపం బొక్కటన్ ఫలవై పరీత్యమే? 187

క. బలవత్తర మగునిధి యని
తలపోయుచుఁ గొంతసేపు తా నుండంగన్,
దెలవాటె నంత నచటికి
బలసూదనుఁ డేగుదెంచి పార్థున్ గనుచున్. 188

తే. వగనకుము; పెడిచూపంబు వత్సరంబు
 వఱకె నర్చిలు; నజ్ఞాతవాసవిధికి
 నెఱవు నీ కిది; యూర్వశి కరుణఁజేసి
 శాపమిష నీకు నుపకృతి సలిపె నిలుల, 189

క. అని, సుతఁనిఁ దేర్చి సురపతి,
 కొనిచని తనయఁతిపురికి, గోష్ఠిసలుపుచున్
 దనిపి. మహదస్త్రముల నిడఁ,
 గని దిక్పతు లిడిరి వారి ఘనవిశిఖములన్. 190

క. ఈవిధి సురేశ్వరునితో
 నావిన్వచ్చుండు నుండ నయిదబ్దంబుల్;
 దేనపురికి రోమశముని
 భూవలయమునుండి వచ్చి పొసఁగ సురసభన్. 191

క. వాసిగ నేకాసనమున
 వాసవ్రతో నిలిచి, సురలు భజియింప మహా
 ద్భాసితుఁ డౌనరుఁ గని, యు
 ల్లాసమునన్ వజ్రితో విలసితవదనుఁడై. 192

క. నీసభ దొరకుట దుర్లభ
 మా, సంయమివరులకేని; సంభకు దవ్వౌ
 వాసవ! నీదయ; నీయే
 కాసనుఁ డీమనుజుఁ డెవ్వఁ డని ముని యడుగన్. 193

సీ. నరుడనెడు మహర్షి వరుడీతఁడగుఁ జూవె!
 భువిమదంశంబునఁ బుట్టువొందె;
 గుణరత్ననిధి వీఁడు, ఘనుఁడు కొంతేయుండు,
 నవరవిష్ణుని కృష్ణు నాప్తసఖుఁడు;
 పఠసే నీశుని దయఁ బాశు పతాస్త్రంబు,
 నిడితినింద్రాస్త్రంబు నితని కేను;
 సురవరుల్ తమతప శరముల నొసఁగిరి;
 దేవకార్యమితంఁడు దీర్పనుండె;

తే. నవనిభారంబు హరియింప హరియు నరుఁడు
 భువినవతరించి యున్నారు; భుజబలమున
 తుష్టుల నివాత కవచులఁ దునుముపొంటె
 నాయనుజ్ఞ నిచట నిల్చినాఁడితండు,

194

చ, ఎలమిని నీవు మర్త్యమున కేగి, యుధిష్ఠిరుఁ గాంచి యింతయున్
 డెలిసి, నరుండు పాశుపత దివ్యశరౌఘముఁ గొంట వించి, తా
 నలయక తీర్థసేవవిధి కై సనఁ జెప్పము! నీవుఁగూడ తో-
 డలవడ వెంట నేగుము; మహాత్మా!” యటంచని పంపె నమ్ముని॥ 195

-: అర్జునుని పాశుపతలాభాదులను విని ధృతరాష్ట్రుఁడు

దుఃఖించుట :-

తే. వసుధ ధృతరాష్ట్రుఁడీయెల్ల వార్త లెలమి
 వ్యాసుఁ డెఱిగింప విని కడు వ్యాకులమున

దోచ కేమియు మది నొందితోటుపాటు,

సంజయునితోడ యోచన సలిపె నిట్లు:-

196

సీ. “అన్నికాహుతి యిచ్చె నమరేశ్వరునివన

మోహటిల్లక వజ్ర నోటుపజచి;

యన్నచే రాజసూయంబును జేయించె

నుర్విపాలుర నెల్ల నోర్చి కడఁక;

బాశుపతాదిమహాశుగంబులఁ గొనె

బరమేశ్వరునికృపాభాగ్యగరిమ

త్రైగ శతకృతునకుఁ దక్కతాఁకఁగరాని

యమరసుధర్మ పీఠార్థ మెక్కె;

ఆ, నట్టినరుండు ధనువుఁ బట్ట, భీముండు గదఁ

దొట్ట సురలకై నఁ దొడర నగున?

మనసుయోధనుండు మతిమాలి, చల మూని.

కూల్కుఁ దొడఁగె నాదు కులము, బలము”

197

క. అని కడుఁగుందెడు జనపతిఁ

గని, “శాసింపంగఁ బోవు కట్టిడికొడుకుఁ

మనుజేశ! నీయుపేక్షయె

విను! మింతకుఁ గారణంబు విడితంబు గదా!

198

తే. పొంచి దుర్ద్యూతమునఁ పొండవులను గెల్చి

కపటవిధిఁ భూమిఁగొని, వారికాంతనట్లు

పరిభవ మొనర్చి, కానకుఁ బంపఁ గాంచి

కొడుకుదుడు కేమియడ్డవ కువలయేళ!

199

ఉ. కానల బడ్డపాండవులఁ గాంచి మురాంతకుఁ డల్లి పూటగాఁ

దా నిడెనంట మాట “నని దాయగమి” హతమార్చి పేర్చుచున్

బూనిక ధర్మపుత్రునకుఁ బూన్పెదఁ గౌరవరాజ్యలక్ష్మి నే
మాన” నటంచు; మాధవునిమాట, ల సత్యము లానె భూవరా! 200

క. మఱి నాతఁడె స్వయముగ సం

గరసారథ్యము వహించి, కన్పడికి జయం

బరుదారఁ గూర్తు నని యా

తఱిఁ గృష్ణను దేర్చె ననుచుఁ దద్దయు వినమే?

201

తే. వారిసమయంబు నెఱవేర్చి పాండుసుతులు

బందుగులుఁ గూడఁ, గృష్ణుని బలముతోడ

సమరమున నీకుమారుల సంహరించి

ధారుణినిఁ గొండు రిద్ది తథ్యముమ్ము

202

క. నరువరశ్రరస్థుఁ ఘాతము,

తర మెఱుంగనివాయుసుతు గదాఘాతము, నీ

తరితీ పనునిరాతము

కురుకులపాతెంబునకు నగున్ హేతుకముల్.

203

క. అన “నాతనయుఁడుభు ముఖకడ

నని, జాత్యంధుండ నంచు, నవివేకుడ నే

ప|| 201 పా|| 3 అ|| 1- యం! ప|| 202 పా|| 4 అ|| 10- తథ్యమునుమ్ము;

ప|| 204 పా|| 1 అ|| 3- నాతనయుఁడుముడుకడ;

నని కొనఁడు; శకునికర్ణులు

వినిచెడినుడిఁగొను, నిదేమి విధివిలసనమో? 204

క. కులవృద్ధుని భీష్మునివలు

కుల విన, రావిదురుఁ గొనరు, కుంభజా కృపు నీ

తుల గణింప, రానల్పురు

తులువలు న న్నిట్లు చెఱువఁ దొడఁగిరి వినకే! 205

తే. పుత్రుఁడు చెఱుకుతుద వెన్ను పుట్టినట్లు

పుట్టెనాకులమెల్లను బుగ్గినేయ;

మహిత విధునంశసత్కీర్తి మాసె నకట!

విధివిధానంబునకు వేఱువెరవుఁగలదే! 206

తే అనుచుఁ జింతార్థ వనిమగ్నుఁ డగుచు గుడ్డి

రాజు, గతి యేమి తోఁపక రోఁజుచుండె;

విపినమునఁ బొండవేయులు, విజయువార్త,

నెఱుఁగరాకున్ని కారణ మరసి యరసి. 207

తే. హరునిఁ దపమున మెప్పింప నరిగినట్టి,

నరుఁడు రాకుండె నబ్రము ల్త్రుచుఁ గడచె;

మసలగా నేమి కల మొక్కొ మదికిఁ దోచె?

దనుచుఁ దామట్టె యోచించి రనుదినంబు. 208

క. అని వినిచిన వైశంపా

యను జనమేజయుఁడు గాంచి హాస్యమొనర్చె

ప|| 205 పా|| 3 అ|| 3- జెవినిడ; ప|| 207 పా|| 4 అ|| 7- య;

ప|| 208 పా|| 2 అ|| 15- డ; ప|| 209 పా|| 2 అ|| 13- హర్షముతోడ;

వినమితశిరుఁడై చెప్పం

గను వేడెను ముందునడచుకత కుతుకమునకా.

209

ఆ. మునిమనోబ్జభృంగ! ఘనసీలరుచిరాంగ!

సదమలాంతరంగ! సాధుసంగ!

రాయదుర్గవాస! రాకేందుసంకాశ!

విబుధహృన్నివేశ! వేంకటేశ!

210

అరణ్యపర్వము ప్రథమాశ్వాసము సమాప్తము.

(శ్రీ శ్రీ శ్రీ)

అశ్వత్థ భారతము.

అ రణ్య ప ర్వ ము.

ద్వి తీ యా శ్చో స ము.

క. శ్రీదయతా! త్రిదశార్చిత
పాదా! శ్రితవరద! ధర్మపథసంచరణా!
వేదవినోదన! దుర్జన
భేదన! శ్రీరాయదుర్గ వేంకటరమణా!

1

* నలోపాఖ్యానము, *

క. అనె నిటులాజనమేజయుఁ

గని వైశంపాయనుండు, కానల నటులక

దనికెడు ధర్మజనోద్దకు

మునిబృహదశ్వండు రాగఁ, బూజించి తగఁ.

2

చ. పుడమిని సంపదక బలగము నైడ బాయుచు, చరిణ్యసిమలక

బడుచు మృగంబులక బలెనె, పండగ నుండగలేక. కట్టఁగాఁ

గుడువఁగ నారఁ గూరలుఁగఁ గోమలితో, నిజసోదరాభితో

నిడుమలఁబడ్డవారు మఱి బృథ్విని గల్గిరె నన్నద కొరుల్. 3

చ. అనెడు యుధిష్ఠిరుఁ గనుచు నాయతి భ్రాతృభటాళితోడ, స
జ్జనతతితోడ, భూమిసురసంఘముతోఁ బ్రియపత్నితోడ, స్వం
దననినహంబుతోడ, విషినస్థలినుండెను ధర్మదీక్షతో
మును నలరాజు పడ్డవెతముందట నీయది లెక్క కెక్కునే? 4

క. అని తాపసియన, నచ్చెరు
వున దాని వినంగ బుద్ధిపుట్టె వినువు? మం
చని వేడెడుధర్మజునకు
మునిపతి యాకతను దెలుప మునుకొని పలికెన్. 5

సీ. విను నిషధేశుండు, వీరసేననుతుండు,
నలసార్వభౌముండు న్యాయపరుఁడు,
ననవరతాక్షప్రియాత్ముండు, బ్రహ్మాత్మ
రంబుగ క్షీతిపాలనంబుఁజేసె,
నతని భాసురకీర్తిలత, సితపుష్పయై
ప్రాకెను భూనభోవలయ మొలయ;
విని విదర్భాధీశభీమనృపాత్మజ
దమయంతి యతనిఁ దద్దయును వలచె,

తే. నటులె యాసతిరూపంబు, నమలగుణము
వినుక లినిఁ జేసి నలుఁడును మనసుని లిపె,
నిరువురు మనోవికారంబునొరసి, మరుని
బారి కోర్వక, మది నొచ్చి బాధపడిరి.

అరణ్యపర్వము, ద్వితీయాశ్వాసము

క, ఇది పనిగ తాత్రధగ్నా

స్పదమైనస్వయంవరంబు చాటించెను స
ముదమున భీమస్యపాలుడు
విదితంబుగ ముజ్జగంబు వినియెడఁరీతిన్.

తే. అగత ద్విగేశములఁగల యవనిపతులు
వారివారిబలంబులు వైభవంబు
లలరఁగా, దమయంతీస్వయంవరమున
కరుగుదెంచిరి యాహూతు లగుచు నెలమి.

శు. సుదతి దమయంతి త్రిభువన
మదవతులందెల్ల మేటిమానిక మనుచున్
త్రిదశేశుఁడు విని యుచు, వరు
ణ దహనులఁ నుసా. -నుచుసతిఁ గనన్ ధరకు డిగెన్.

తే. నలుఁడును స్వయంవరమునకు నడచుచుండ,
దారిమధ్యన సురవరుల్ దరిసి, నీవు
కడఁగి దూతవైమా కొకకార్య మిపుడ
సేయవలె నన్న నట్టులఁ జేతుననుచు.

తే, మీర లెవ్వారు? నాయెడ మీకు నేమి
కార్యమన, నిందు? డే నాదుఁడాల; దహన,
పరుణు లివ్వారు! దమయంతిపరిణయార్థ
మరుగుచుంటిమి తత్స్వయంవరముకొఱకు.

జే. ఈవు దూతగ ముందేగి, యింతిలోడ
మమ్ము నెఱిగించి, మాయందు మమత నొకని
నతివ నరియింప వినిపింపు “మనఁగ నాతఁ
డమరవరులకుఁ బ్రణాతుల నాచరించి,

12

క. ఏకార్థకాంక్షితుని, న
న్నీకై వడిఁ బంపఁ బాడియే యాపనికై
లోకేశులార! మీ ” రన
నాకేశుఁడు పుల్కుఁ బల్కి నావటు తొలుతఁ.

13

ఆ. “సత్యనిరతుఁగాఁగ సంభావనముఁజేసి
దేవకార్యమిద్ది తీర్చుకొఱకుఁ
బంపవలసె దూతపనిఁ బూన్చి; నీ కెల్లు
పలికి బొంకవచ్చు వార్థివేంద్ర!”

14

క. అన బొంకు లేదు నానుడి;
వినిపించితి నున్న తెఱఁగు; నెఱవను మఱినే
జని, యంతిపురిని మగువఁ
గని మాటాడంగ నెట్టిగతి నేర్తు? ననఁ.

15

క. “కొను మీయదృశ్యఘటికఁ
దనరఁగ నిది మాళిదాల్చి తరుణినిఁ జేరఁ
గ నువచ్చు; మాటలాడఁ
గ నువచ్చును; దీనిఁ దీసి కన్పడవచ్చుఁ.”

16

ఆ. అమరనాథుఁ డిట్లు లాడి దాని నొసంగె,
భాగ్యమనుచుఁ బూని. నందనంబుఁ
జేసి నలుఁడు వెడలె; వాసవాదులుఁగూడఁ
దరలి రటె విదర్భపురముఁ జేర.

17

తనల నలావనీశుఁడు విదర్భపురంబును జేరి, కీర్తనం
దున్ననది తాల్చి, యక్షులకుఁ దోషక యంతిపురంబుఁ జొచ్చి, ముఖ
వినికికి వేయిరెల్లు గడువెల్లుచు రూపవిలాసరేఖలఁ
మిసమినలాడుకాంతఁ గని, మెచ్చుచు, నొచ్చుచు మారుకోలలఁ.

క. తలఁ గలయదృశ్యకరణిక్ (18

వలవలికరమందుఁ దాల్చి ప్రత్యక్షముగాఁ

బొలిచిన, నసమోహను నా

నలుఁ గని, చెలి యదరిపడి, మనంబున భ్రాంజిక్. 19

క. మదనప్రేరితయై సతి

మది సిగ్గుఁ దొలంగి, మృదులమంజులగతి నిం

పొదవెడుపలుకులఁ జక్కెఱ

వెదజల్లుచుఁ బల్కె, నలుఁడు విస్మయ మొందఁ. 20

ఉ. నిన్ను మాహానుభావునిగ నేఁ దలఁతుక్ మదిఁ సాహసంబునఁ

జన్నె చొరంగ నంతిపురిఁ? జారులు లేరె? యిదేమిమాయయో?

కన్నులభాగ్యమై పొలిచి, కామునిబారికిఁ దోసినావు! నీ

యున్ననిజస్థితిక్ దెలిపి యోముము; కైకొను మానసం బనఁ. 21

క. నలుఁడ. నిషధాధిపుఁడ నేఁ

జెలువా! దిక్పతులయాజ్ఞఁజేకొని, నీకుఁ

దెలుపఁగ వారలయభిమతి

ముల వచ్చితి, దూతపనిని మునుకొని యిట్లుకుఁ, 22

..ఆ. వజ్రీకాల, దహన, వరుణులు నినుఁగోరి

ఁవచ్చినారు; నీవు వారినొకరి

రమణ నీశ్వయంవరంబున వరియింపఁ

బలుక నన్నునిటుక్కుఁ బంపినారు. 21

క. ఎంతటిభాగ్యమొ? దిక్పతు

లంతటివారలె-వరించి యర్థించిరి; నీ

స్వాంత మలర నం దొకరినిఁ

గాంతా! పాణిఁగ్రహించి కరుణింపఁగదే! 24

క. అనిన, విని చెలి యవనతవ

దనయై, ప్రియుపలుకులెంచి తత్తరపడుచుకా,

గనుఁగొని కనులారఁగ నలు;

ననియెను బద్ధానురాగయై యాతనిపై. 23

తే. పృథ్వు లర్పింతు భక్తి దిక్పతుల; కేను

నీధనమ! నిన్నురప్పింప నెపమువెట్టి

పరపె నాతండ్రి యీశ్వయం వరము; నీవు

దయను నన్నేలు; లేకున్న దనువు నొల్ల! 25

తే. అస ఏవిజు లేడ? నే నేడ? యతివ! వారి
పాదరజమును బోలను; వారి నొకరి
బీజ్రీతి పరియింపు; సురల కప్పియముఁ జేయ
నెంతఘనులైనఁ జెడియెద రెఱుగఁవొక్కొ? 27

క. నామాట వినుము, వారలఁ
బ్రేమింపుము, దేవవిభులె ప్రిమించిరి నే
నే మందు; నీయదృష్టము,
కామిని, త్రోయకుము వారిఁ గరుణింపఁగదే! 28

తే. అనిన; దమయంతి నయన బాష్పాంబుక లిత
గండయుగళ యగుచుఁ గొంత కలగి యెడఁద;
నట్టె యోచించి“నిరపాయ మానుపాయ
మొండు మదిఁ దట్టెవిను” మనియుత్సుకమున. 29

ఉ. వా రటులన్ స్వయంవరసభాస్థలికిఁ జనుడెంతు రేని, నే
వారలదివ్యసన్నిధి, ననారితనై నరియింతు నిన్ను, నీ
నేరము లేనిరీతియును నిశ్చయచూఁగద వారికెల్లనుక;
మారు వచింప కింక నని మానిని యానలుపాద మంటినక. 30

ఆ. చేయునదిలేక యాతఁ డాచెలని వీడి
యింతిపుడమును బాసి, యయ్యమ రవరుల
దరిసి, జరిగినకతయెల్ల, దప్పకుండ
వినిచి, సమ్మతిఁగొని వారి వీడుకొనియె. 31

ఆ. తరుణి నలునిఁగాక వరియింప దట్టె, యా
 కథణిఁ జూతమంచు సురలు నల్పు
 రరిగి, మండపమున నానలు వజ్రన,
 నలునిరూప మూని నిలిచి రంత.

37

చ, కరగతవుష్పదామయయి కామిని యాదమయంతి, తత్స్వయం
 వరవరమంటపంబునకు వచ్చి, సరేశులఁగాంచు చేగి, యే
 వురు నలురూపు లొక్కేడనఁ బొల్పుట గన్దొని, భ్రాంతయాచునే
 ర్పరువఁగ లేక నాథునిఁ గరంబరుదార నిమిలితాక్షియై. 33

మ. కరయుగంబు మోడ్చి సురవరులార! నా
 నలునిఁ జూపి కరుణ నన్నుఁ బోవు
 డనిన, ననిమిషాక్షు, లస్వేదగాత్రులై
 నేల విడిచి సురలు నిలిచిరంత.

34

క, కని నతి, తనప్రియు నలుగళ
 మున సుమదామమును వైచే బొగడరి యమరుల్,
 ముని విప్రసాధువాదము
 ఘనతూర్యారవము లెసఁగె గగనం బంటఁ.

35

సీ. ఘనవైభవంబునఁ గల్యాణ మాసల
 దమయంతులకు నయ్యెరమణమీఱు,
 నలునకుఁ దనయజ్ఞముల నమరేశుండు
 నిజరూపమునుఁ జూచ నేర్చునట్లు;

నగ్ని వరుణ లాతః డగ్నిజలంబుల

వలచినతోడనఁ గలుగునట్లు,

ధర్ముడు నలునకు ధర్మపునఁ బుద్ధి

తద్దయు సతతంబుఁ దగులునట్లు,

ఆ, నరము లిచ్చి దేవ వరు లేగుచుండంగ,

దారినడుమ నెదుట ద్వాపరమ్ముఁ

గలసినచ్చు కలినిఁ గని, “యెందుబోయెద ?

వేమిపని?” యటంచు నిందుఁ డడుగ.

36

తే. “అరయవటె. దమయంతీ స్వయంవరంబు

ధరణి జరుగుట? నందుఁ దత్కన్యచేత

నేను వరియింపఁబడుదు నా నెవముచేత

నరుగుచున్నాడ” నన, నగి యమరవరులు.

37

క. “మది మెచ్చెక యేరిని నా

సుదతీమణి నలు వరించెచ్చొచ్చి కనుల న

య్యది. మేముఁ దరలితిమి మా

‘నదనంబులఁ జేర నిట్లు స్వర్గమున” కనక.

28

క. కర మలిగి కలి, సురేందున

“కరరే యొరు సరకుఁగొనరె? యణఁచెదఁ గనుఁగా

నరొకద, నలదమయింతులు?

నరులకు నీకావరంబె? న న్నెఱుఁగరొకో!

39

సీ, అని వారివీడ్కొని, యరిగి యాకలి, నిరం

తరయజ్ఞయజనతత్పరుని, నలునిఁ

జొరరాక, సమయంబు నరయచుండఁగఁ గృత

మూర్తుడై జలముల ముట్టి పిదపఁ

బాదశౌచముఁ జేయఁ బదఁబడి మఱచి, సం

భోగపానశముఁ, జల్పఁ దొట్టియతని,

దాయాది, పుష్కరు దరిసి, త న్నెఱిగించి,

చెలగిజూదం బాడి నలునితోడ,

ఉత్తే. నొడిచికొమ్ము నాని పుడమినిఁ. గలిమిని

ననుచుఁ బోత్సహించి. యతనిఁ గూడి

విప్రవేషమూని వేంచేసి పుష్కరు

తోడఁ నలుని జూదమాడఁ బిలిచె.

40

క అనికిని జూదంబునకును

దనుఁ బిలువఁగ నృపుఁడు పోవఁదలఁగ. నధర్మం

బని నలుఁడు గడఁగె జూదం

బున కాక లిమాయచేతఁ బుష్కరుతోడఁ.

41

చ. ధనము నువస్తు సంతతులఁ దాలుచుసొమ్ముల పారణంబులఁ

ఘనరథవాజిరాజి, మణికాంచనరాశి దుకూలజాల మా

నననివహంబు రాజ్యమును సర్వ మొక్కొక్కటి నొడ్డియాడె సం

దునఁగలవిజ్ఞ లాఁపినను దోయక తొట్టి చలంబుపెంపునఁ.

42

క. ననట దమయంతి తనయున్

దనయను వాల్మరేయుడనెడు తమసారథ్యోఁ

బనిచె విదర్భపురికిఁ దను

జనములకడ విడువఁ బ్రియుని సమ్మతిఁ గొనుచున్.

43

సీ. ఇల రాజ్యముం జెడి నలుఁడు పక్షినిఁ గూడి

కుడ్పలేక జలంబుఁ గొనుచు నడవిఁ

బడి, బుభుక్షుపీడ భరియింప నోపక,

సరసఁ దిరుగుపక్షి చయముఁ గాంచి,

భక్ష్యంబు లగు నని పట్టఁ దాఁ గట్టిన

నస్త్రంబు వానిపై వైవ, నవియుఁ

గొని దాని నాకాశమున కేగి, విగతవ

స్త్రిని నలుఁ గని, నగియనియె “నీడు

తే. ధనము, రాజ్యము నికృతిమైఁ గొనినయట్టి

యక్షముల మేము! కొనియిట్లు పక్షిరూపు

నస్త్రమునుఁ గొంటి; మిఁక లేదు పనియటంచు

నరుగ; మదిఁ జాల విస్మయ మంది నలుఁడు

44

క. తిరిగి ప్రియకట్టు పుట్టపు

చెఱుగుం గొని కట్టె నొక్కచీర నె యిటులి

ద్దర్తుఁ దాల్చి యొక్క రొకరిన్

బరికించుచు వగచుచుండఁ, బతిసతి కనియెన్.

45

నీ “కమలాక్షీ నీకడగండ్లు జూడఁగలేను,
 వడనోవ వడవుల నిడుమ లీవు;
 కాన, విదర్భకో, కాక యుజ్జయినీకో,
 శోసలకో పొమ్ము! కొనుము తెగువు.”
 నన, శోకగద్గదయ్యి నాథుతో, “మన
 మిర్వురము విదర్భ కేగి, యందె
 యుంద, మీవిధిఁ గానఁ గుంద నేమిటి?” కన్న
 నతివతో నతఁడు “నేన వ్వు డట్లు,

తే, రాజవిభవంబుతోఁ బోయి నోజమెఱసి
 బంధుజనులకు మానసానంద మెసఁగఁ
 జేసి, యిపు డిట్లు దీనుడై వాసి బాసి
 బంధువులఁ జేర నెంతయాపదలనైన”

45

శ్రీ అనిన శోకరుజార్తున “కాషధంబు
 సతియొకర్తయ! సతితోడి పతికి నెందు
 నెంతలాపద లున్నను నెఱుకవడవు!
 తరుణి ధవునకు హర్ష సంధానకరణి!

46

తే, అలపుసొలపుల, ట్టుత్తుదాహములవేళ
 సకియ భర్తకుఁజేత చాగచల్య మడఁపు
 లాలనా లింగన స్మిత లలితవచన
 రచనశుశ్రూషవీక్షణప్రచురణమున.

47

క. మనుజేశ! మదను జీవిత

యనుచు, ననువ్రత యటంచు, నగ్ధాంగి యటం,
చనుకంప నీయ యనుచును

నను వీడకకొనుట నీకు న్యాయం” బనినన్.-

49

క. “హిత మగు నీపలుకులు, సతి

పతికి బ్రాణంబు! సతికి బతి యగుగతి! స
మృతిగను, మోడకు మిఁక నీ

జత వీడ నటంచు ముందు జని యతఁ డొకచోన్-

50

తే. విజన వివినంబునం, దొక విటపి నీడ,

ధూళిధూసరితం బగు నేలమీదఁ

జండి, కను మోడ్చి, కూరుకు పట్టకునికి

చరణముల పొంత నిద్రించు సతినిఁ గాంచి-

51

చ. ధరణి, సమస్త రాజ్యమును దాయకుఁజేరుట, నాప్తవర్గముల్

బరిజన వారముల్ తొలఁగఁబారుట; దారయఁదానుఁ గానతోఁ

బరిపరి కష్టముల్ వడుట భావనఁజేసి, దురంతదుఃఖ సా

గరమునఁ దొప్పదోగి దరిఁగానక; యాసతి రీతిఁ గాంచుచున్-52

తే. “మృదుల తల్పంబు పైవాల్చి మెయినిఁ, జెలులు

పదము లొత్తఁగ నిద్దురఁబట్టు కోమ

లాంగి యిటు గూర్కె; నాకు నర్థాంగియయ్య

కష్టముల నొందెదై వసంఘటనఁ జేసి.-

52

ఉ. చాన విషాద మేఁ గనఁగఁజాల, మఱెందులకేనిఁ బోదు; నన్

గానమి నెట్టకేల కెటా గాదిలిబంధులఁ జేరు, నంతిలోఁ
మానును దుఃఖి మీ మె యని, మానిని మేల్కొనఁతుండఁ నస్త్రమఁ
బూని సగంబుఁజించి, యది పుట్టముగా ధరియించి పోవుచున్. 54

క. ఆఁగి, సత్తివైని నెయ్యపుఁ

దీఁగన్ ద్రేంపంగ లేక, తిరుగుచుఁ జనుచున్,

ఁగ్గెడి యుయ్యెలవలె, గా

ల్కాగక మోహంబురజ్జుఁ వదిపెనగొనుటన్ .

55

ఆ. పొలతి నొంటిఁబాసి పోలేడు; నడుకాన

వెఠలఁ జూడలేడు వెంట నుండి;

కడకు నలుడు తెగువఁ గ లినికృష్ణుండయి

కాంత వీడి చనియెఁ గరుణమాలి.

56

శే. కొంతసేపుమీఁదఁ గోమలి మేల్కొని,

చెలువుఁ గనక తనదు చీరచెఱుగు

చింపుఁ జూచి, భీత చిత్తయై, తడబడి.

కంట నీరుదొరలఁ గనుచు దెసల.

57

సీ. అగ్నిసాక్షిగఁ గొన్నయర్థాంగి నన్ బాఱుఁ

దగవగునే ధర్మతత్పరాత్మ!

యెడబాఱు నని యిడ్డై నుడి వి నన్ విడిపోవ

సత్యవ్రతుండవే! చనునె నీకు?

సనఖండమంజల నాథుడనై యిట్లు

పడతిని విడుతువే యడవి నొంటి?

ననుఁ బరీక్షించుకాంక్షను నిందు నెందైన

దాగినాడనె ప్పాణదయిత రమ్మ?

(శ్రీ. యనుచుఁ బొడల, నదుల నదుల, గుంటల,

గుట్ట, పుట్ట, చెట్టు, పట్ట లరయుఁ

గన్నతాలకెల్లఁ గన్నీరుఁ గార్చుచు,

నార్తిఁ దిరిగె నడవియందు నబల.

58

ఆ. ఉలికిపడును బిట్టయెలుఁగేది విన్ననుఁ

నెండ కోడి చెట్లదండ నిలుచు;

దారిముండ్లు, తాలు, దగిలి తొట్టిలు, వాలు;

నడవి సత్తిములకు నడలు, బడలు,

59

(శ్రీ. సోలు, దూలు, బ్రాలు మాలు, గూలును, వ్రాలు,

సొలయు, మలయు, నలయు, బొలయు, నులియు,

కలఁగు, దలఁగు, నలఁగు. నలుగును, జెలఁగును,

దాఱు, దాఱుమాఱుఁ గూరు, జీరు.

60

ఆ. అట్టులడవిఁ దిరుగు నాదమయంతిని,

నజగరంబు పట్ట నరుగుఁడేర,

నాథ! శరణ మగుమునా కని విలపించు

నింతియెలుఁగు విన్నయెఱుక యొకఁడు.

61

క. పర తెంచి నురియఁ గొని, వెనఁ

దఱిగి యజగరమును, దేర్చి తరుణిని, మదనా-
త్తురుడై పైఁబడఁ గనఁ, బరి
పరి వినిచి, ఫలంబుఁగనక పాల్వోక మదిన్-

ఆ, శాప మిచ్చె “జెడుగ! చావు” మంచని, వాఁడు
ధగ్గుఁ డగుచుఁ గూలెఁ దక్షణంబ;
ప్రాణదాత నేనిఁ బరిగణించునె సాధ్య,
మాన మేచి చెఱుపఁబూనె నేని?-

ఆ, తరుణి తన పతివ్రతా మహిమంబునఁ
గూర్చుఁ జంపి; హృదయ కుహర ముందు
నలుని నిలిపి, తొలఁగ కలవోక త్రిమ్మరై
ఘోరవనిని నలునిఁ జీరి చీరి.-

ఆ. లతల దళిసైఘ్యముడుగు సతి మనోనాథుని;
వేఁడుఁ జెట్లఁ బ్రియునిజాడఁ దెలుప;
గహనగహ్వరముల, గుహల, సరస్సుల
నరసి కంటి నీళ్లు లురల నేడ్చు.

క. చనిచని యిటు లొకచో ముని
జనాశ్రమముఁ గాంచి, యటకుఁ జని తాపస్సులన్
గని, భక్తి మొక్కి నిలిచిన
పనితకు నవ్వారు పొదలు వాత్సల్యమునన్

౩. “అవ్వా! యెవ్వరిదానవో?
యివ్వన దేనతవో? వేల్పుటింటివో? తగఁదో
జెప్పరు లే కిటు దిరిగెదు
జవ్వని! వివరింపు నీదుచరితం!” బనినక.

క. “క్షీతిదానయజ్ఞ సత్య
వ్రాత. నలునిల్లాల, నన్నుఁ బాసె నడవి నా
పతి విధివశుడై; యాతని
స్థితి నారసి చెప్పరయ్య సిద్ధులు మీరల్.

68

తే. కాంతున స్వేషణార్థమై, కాననమునఁ
ద్రోహ్యురుచునుంటి; ని కఁగొన్నిదినములందు
ధవునిదర్శనభాగ్యం బుద్ధవలసేని
మేను వాయుదు” నని యేడ్వ మానినిఁ గని.

69

క. “సతి! సర్పదమ్మడై నీ
పతి వికృతాకృతిని నుండఁజేస్తదపడి ధరణీ
పతి యగు, నాతని నీవుక
గతిపయకాలమునఁ గనెదు కలఁగకు మమ్మా!

70

ఉ. కంటిమి మాతపోమహిమఁ; గావుత మంగళ మంచు మామ లా
పెంట నద్భుత్యలై చనినఁ; విస్మయ మొందుచుఁ గల్గయో, కలక
గంటినో? నిక్కు వంబో! యని కామిని పోయి బిడార మొక్కచో
ముంటమ బాచి, యందుఁ జొరనుండగఁ గాంచి తేదీయు తొజనుల్,

శ్రీ. ధూళిధూసరితక రాశకర్మశములై

చిక్కువారిసకురుల్ నిక్కుదాని,

మలినార్థనస్త్రంబు మైగప్పి, తూగుచు

సరుదెంచుజీర్ణ దేహంబుదాసి,

దృష్టమబుభుక్షానిద్ర) లేమేని గానక

యున్నత్తవైఖరి నొప్పదాని,

సతి గనుగొని, పిశాచం బని కొందఱు

పాటిరి; కొందఱు పజ్జఁజేరి.

శ్రీ. హాస్య మొనరించు, “చడవిలో నరము దేమి

యబ్బసొమ్మని” నగిరి; యోయవ్వ! నీవు

వేల్పు నగు దని కొందఱు వెఱచి, భక్తి

వందనము జేసి రాసార్థవాహులంత.

72

క. దమయంతి వారలక గని

తమక ముడిగి, మదిని సమ్మదము గని నే నా

విమలచరితు నలుభార్యను,

రమణుని జాడరయు చిటు లరణ్యము బడితిక.

73

ఆ. తెలిసియున్న మీరు తెల్పుఁడు మన్నాఁడు

డెచట నుండె? ననిన “నెఱుంగ” మనఁగ;

నితి మరల నారి “నెందేదెద” రటన్న,

“నాను బాహునగరి” కనిరివారు.

74

ఆ. “అయిన నేను నచటి కరుడెంతె” నని వారి

నెంటనంటి రమణి వెడలుచుండె,

మునిజనాళివాక్యములు మనంబున నాస.

సమృక్ముగ్గు గొలుప సమ్మదమున.

75

క. నడచు చిటు చనుప, యొక్కెడ

విడిసెఁ దటాకంబుదరిని; వెలుగులతోడఁ

నడు నెత్తి నిలిచి యుడు కిడఁ;

ఒడలిక లార్పంగ, తుత్పిపాసలఁ దీర్పఁ

76

ఉ. అట్టుల వార లాదివస మయ్యెడఁ నాగఁగ, నర్థగాత్తి; నీ

ర్శట్టున, నత్తటాకమున వారిఁ గృహింపఁగ, దంతియాధముల్

బెట్టుగ వచ్చి, యవ్విడిది స్వేచ్ఛ జరించి, హడావుడిఁ బ్రజ్ఞ

మట్టి కలంచె, భీతియుతమానసులై జను లార్ప నెవ్వగఁ.

77

క. ఈసంక్షోభమ్ముం గని

వే సతి యడ్డంబురాగ, విడివడి గజముల్

నాసె నచొటు విడి; యావలఁ

జేసిరి పయనంబు వారుచె లితో లిలతోఁ

78

క. అంత సుబాహుపురిని దమ

యంతీసతి రాజవీధి నరుగుచునుండఁ,

ప్రసంగంబున సౌధంబున

మంత్రమున మన్న రాజమాత కనుగొనె.

79

పా 77 పా 2 అ 11. 8; పా 78 పా 2 అ 8- 8; పా 3 అ 1- 9;

పా 79 పా 3 అ 1- 9;

శ్రే. మలినజీవార్థవశ్రుంబు మయిని దోష,
 భూభిభూసరితాలకజాల మాన
 నమున నాడగఁగ, గనులవిన్ననగ్రసింప,
 నెడఁగుకై నడి దమయంతి నడచుచుండె.

80

శ్రీ. మాసిన పేలిక వెలఁచుమానికమ్మబలె, మబ్బులోపల
 భాసిలుచంద్రరే ఖవలె, భస్మము గప్పిననిష్కతున్న య
 ట్లాసితపంకజేక్షణవరాంగము ధాతివరాగసాంద్రమై
 భూసరితిమ్ము నందెను విధుంతుదసంగ్రహచంద్రుకై వశిక్. 81

క. తనకనుల, నూర్పుదమయం

తినిఁ గనుఁగొని రాజమాత నివ్వెఱపడి, దా
 సినిఁ జేరి, “యామె నిబుత్”

ఙ్కొని ర మ్మని పంచె, మదినిఁ గుతుకముపేర్చి.

82

ఆ. అల్లవీధి నరుగు నాదమయంతిని

మెల్ల డాసి దాసి, యెల్ల వినిచి,

పిలిచి తెచ్చి ముందునిలిపిన, నారాణి

కనికరంబుఁ దోవక ననియె నిటుల.

83

ఆ. “ఎవరిదాన వమ్మ? యిం దెట్లు వచ్చితి?

వెచటి కేగుచుంటి, వేల్గఁబలుకు?

నిన్నుఁ గాంచిసంత నెన రుదృఢించెడు,

నెట్టిబాంధవంబో యెఱుంగ” ననఁగ?

84

ఆ. రాణి వీవు! పేదరాలను నే! నిట్టి
మనకు బాంధవంబె మాత? నాదు
భర్త విధిచశమున భాగ్యవిహీనుడై
పడియె నడవి ధర్మబద్ధుఁ డగుచు. 85

ఆ. తోడునీడవోలె వీడక పాణేశుఁ
దవిలియుంటి, విధివిధానమహిమఁ
బండియున్ననన్నుఁ బాసిపోవుటఁ జేసి
యతని నరయుపొంటె నరుగుచుంటి. 86

క. అని బాష్పంబులు దొరఁగఁగఁ
దనఁచెక్కిటఁ గరముఁ జేర్చి తలఁచి, కలికి రో
దనము సలుపఁగా, ననునయ
మున నిట్లనె రాజమాత పూర్ణప్రేమకా. 87

క. నాకడ నుండుము, నీపతి
నేకరణినినైనఁ దేర నే విపులనె
న్నోకడల రోయఁ బనిచెద;
శోకింపకు, మనిన భీమసుత సమ్మతితో. 88

క. కుడువను నెంగిలి; పరులకుఁ
గడుగవదముఁ బరపురుషులఁ గని పలుకఁ; బతికొ
గడుకొని రోయు ద్విజులతో
నుడువుదు; పైరంధ్రీ నగుదు; నోముదు దినముకా. 89

క. అన; నీయిష్టం బగుచో

ప్రస నును నాకడ నటంచు, బొందుగ స్నేహం

బున రాజమాత నుడువం

గను, నట దమయంతి యూడిగముఁ జేకొనిమెన్. 90

చ. అటవి నలుండు, బాసి దమయంతి నటన్, దనయంత సేగ, న
చృట మృగజాతిఁ గూల్చుచు, దిశావళి లంటుచు, నార్చి పేర్చుచున్
బెటపెటఁ జెట్టుగుట్టలను వీల్చుచు వెల్లుదవాగ్నిమధ్య, న
న్నిటు దయచేసి యోము"మను నెల్లు వినంబడ జాలినొందుచున్.

క. చని నలుఁ డచ్చోటికి వ 91

హ్నినిఁ జొరఁబడి, దానినడుమ నిటికి వనరుదీ

నుని, నాగకుమారునిఁ గనె;

ననె నెవ్వఁగ నమ్మిఁ డగుచు సతఁడు నలునితోన్. 92

క. అనఘా! నేఁ గర్కటకుఁ

డనువాడను నాగసుతుఁడ; యతివరు మును దూ

షణఁజేసి కదలనరక

వనరెదఁ దచ్చావగతిని వహ్నినశుఁడనై. 93

క. కడలన్ గడుకొని, నాదెన

కడరెడుదావాగ్ని మ్రింద నడలెద; వెన నన్

గడుదయఁ గొనిచని సరసినిఁ

బడవేయుము నీకు బలుశుభంబగు ననినన్.

ఆ. దానిఁ బూని, సరసి దరిసిన, మఱిఁ బది
యడుగు లిడుమటన్న, నల్లె చేసె,
నగతి వికృతరూపుఁ డయ్యెడునట్లు లా
పాము కఱచి నలునిఁ; బలుకు నిట్లు.

95

సీ. నలగాజ! నను వేఱుఁదలఁపకు, తలఁచకు,
మెగగు ని న్నొరు లెఱిగిననని,
వికృతుఁ జేసితిఁ గాన విష మెంతకాలంబు
నీశరీరమునందు నిలుచు, నంత
దాఁక దుష్టశిశుఁడ, దానవ, సర్ప, శా
త్రువ, భయంబులు రావు; రాజ్యలాభ
మును, సతీసుతలాభమును, యశోవైభవ
ములునుఁ గల్గెడు నీకు; వలసినపుడు

తే. తలఁప నను, బుత్తు నొక్క వస్త్రంబు, దానిఁ
దాల్చి, నిజరూప మబ్బు సిద్ధంబు నీకు;
పరఁగ ఋతుపర్ణఁ గొల్పు, మ వ్యానియక్ష
హృదయమును గొని, ప్రతి యశ్వహృదయ మిమ్ము. 96

క. అని యతఁ డదృశ్యుఁడైనఁ;
తనమది విస్మయము నొంది, తరలి యయోధ్యే
శుని ఋతుపర్ణునిఁ గని, వం
దన మొనరించి పలికె నలుఁడు తనకార్యంబుఁ. 97

ఆ. బాహుకుండ నశ్వపాకశాస్త్రంబుల

శిల్పకర్మమున, ననల్పకౌశ

లమ్ముఁ గలదు; నుజననమ్మతు నినుఁ గొల్వ

నలఁతు ననఁగ, తేఁడు వల్లె యనియె.

తే. తేనియానతి, నలల, వాహ్నేయు లనేను

వాహు సాయంబొనర్పఁగాఁ, బవలుతేలు

నేమరక తన , గుట్టెవ్వ రెఱుఁగనీక

సలుపుచుండెను బనులు ప్రచ్ఛన్నుఁ డగుచు.

తే. దినము లిట్లెఁగఁగా నొక్కదినమునందు

రాత్రి భార్యావియోగదుర్భరవిషాద

బాధ నలుఁ డార్తిఁ గలవరింపంగఁ గాంచి

జీవలు డనుభారుణీదేవుఁ డంత.

తా. ఈకురూపిఁ గూడునింతి యింకెట్టిదో?

యనుచు విస్మితాత్ముఁ డగుచు, దరిసి,

నెయ్యకడ! నీకు నీభార్య కెడబాటు

గలిగెనేల? యన్న నులికి నలుఁడు.

క, ఈరూపునకుఁ గాంతయె?

మారునితాపంబె? సఖుండ! మనసగుటను, శ్వం

గారగ్రంథములోనిది,

నేరిచినది చెప్పినాఁడ నిద్దురరామి.

ఆ : అనుచుఁ ద న్నైఱుంగ నటవలె నర్చించె;
నట విదర్భపాలుఁడైన భీముఁ,
డనుఁ గుండనయ నరయ నననీసురలఁ బంపెఁ
గడగి యెల్లకడలఁ గలయదిరుగ.

103

క. అందు సుదేవుం డనుద్విజుఁ
డంపందున్ దిరిగి యరసి, యలసి, తుదిని నా
నందమలరఁ జేదిపురి ను
నందనకడఁ గాంచె నొక్క నవలామణినిన్.

104

క. నీలాభిచ్ఛాదితశశి
వోలెన్ గుఱుతింప రాక పొల్పఱుదానిన్
భూలతమధ్యస్థిత సు
శ్రీలక్షణ లగ్నసూక్ష్మచిహ్నితనదనన్.

105

క. సతి దమయంతిగఁ గని, యిది
పతివిరహిత యయ్యుఁ జెడదు పాతిన్రత్య
స్థితి నవుగా! కులవనితకుఁ
ఓతిభక్తియె చాలు; నేలఁ బరభూషణముల్?

106

చ. అని తలపోసి, “నీపితరు లాత్మజు లెల్లరు సౌఖ్యసంగతిన్
మనెదరు; తండ్రి నిన్ పెదక మమ్ము లఁ బంపఁగ వచ్చినార మో
తనయ! సుదేవుఁ డే ననఁ గఁ; దాగురుతించి నమస్కరించిమా
నిని తనవారిన్దగ్గి; మది నెవ్వగ తేవఁగ నేడె బోరునన్. 107

సీ. సైరం ధి యిటు లేడ్చుటారసి దూతిక,
 యంతిపురంబున కరిగి, యద్ది
 రాజమాతకు విన్న రయమున నాడేవి
 నచ్చి సైరంధియు బాహ్మణుండుఁ
 బలుకాడుచుండుటఁ దిలకించి విప్రుతో:-
 భూమిసురేంద్ర! యీ పుణ్యక్షేత్ర
 మెవ్వనిపుత్రిక? మెవ్వని భార్య? యే
 కారణంబునఁ దనకాంతఁ బాసి

తే. సలుపు నిత్యవ్రతంబు! నీ లలన నామ
 ధేను మెయ్యది! నీ వెల్లు తెలిసి తీమె?
 నని యడుగ రాజమాతకు నాద్విజుండు
 సంభ్రమోపేతుడై యిల్లు సరసఘటితి. 108

చ. తెలియ నలావసీరములు దేవి, వివర్భపురేంద్రపుత్రి యీ
 చెలి దమయంతి, దై నగతిఁ జేడ్చుడి రాజ్యముఁ, గుమ్మరిల్లు నా
 నలునిపిఱుందనేగె నుతి, నా విని. రోయఁగఁ బఁచెఁ డఁడి వి
 ప్పులను; సుదేవుఁ డేన సతిఁ బుణ్యసశంబునఁ గంటి నియ్యెడన్. 109

తా. భూమధ్యంబునఁ బద్మరేఖ సతి కొప్పున సూక్మరూపంబునన్
 శ్రీమాన్యంబది ధారినిర్మితము; గుర్తింపంగ నే గంటి నాన్;
 ఆమాటన్ వినిరాణి, పాంసుపిహితంబై యున్న యాకామినీ
 భూమధ్యంబును నీటిచేఁ గడుగఁగా రూపొందె చిన్తం బటన్, 110

ఉ. అంతట రాజమాత దమయంతిని, గౌగిటఁ గుచ్చి, మోహసం
భ్రాంతిని “నాసహోదరికుమారివి; పుత్రివి నాకు; తల్లిసీ
కెంతటియావదల్ గలిగె; నిప్పటి కీసిరిగంటి! నోము లే
నెంతగ నోచియుంటినొకదే?” యని యార్చుచు జార్చె నశ్రులక్
తే. అంత దమయంతి, మొక్కిక్కఁగా, నానునంద
కూఁతుఁ గౌగిటఁజేర్చి, సంప్రీతిమెఱయ
నత్కరింపఁగఁ గొన్నా శృచట నసించి,
వెడలె దమయంతి కనఁదన పితలనుతుల! . . . 112

క. మణిమయరథమున నాసతి
చని, జననిని, జనకు, నాత్మజనుల, నుతునుతక్,
గని, మోదమొంది, వారికిఁ
గనుపండువుసేసె నీమె కనె మఱి జనినాఁ. 113

ఉ. తల్లినిఁ దండ్రిఁ జేరియును దన్ని నిజేశునకై వ్రతంబు సం
ధిల్లగ సల్పుచున్, సతము దేహసుఖంబులు వాసి, గాత్రమం
దల్ల దుమారమంట, మలి నార్ధిదుకూలముఁ దాల్చి, నాథు సై
నుల్లము నిల్చి, సుంతయును నూరటఁగానక యల్లతల్లితో. 114

తే. పతివియోగంబుకంటెను సతికి లేదు
దుర్భరం బగుదుఃఖంబుఁ! దోస నాథుఁ
గనక యనువులు నిలువవు; ఘనుని నలునిఁ,

బుణ్యపురుషుని వెదకఁ బంపుమ! యటన్మ, - 115

ప|| 111 పా|| 2 అ|| 19- డ: ప|| 112 పా|| 2 అ|| 3- గౌగిటఁ
ప|| 114 పా|| 4 అ|| 12- జ: ప|| 119 పా|| 1 అ|| 4- నేనునయారఁ

క, గూఁతు మనోభీష్టం బా

మాత పితకుఁ దెలిపె; నంత యౌవతి ద్విజసం

ఘాతమును నియోగింపఁగఁ,

బ్రీతిఁ దమయంతి వారి వీక్షించి తగఁ.

116

సీ. ఆనిష ధేశ్వరుం డసమర్థుఁడెపు డౌట

నన్యు లెఱుంగరాక యడఁగియుండుఁ;

గనుక నాయాసభలను జొచ్చి “నలుఁ డెట్టి

సత్యనిరతుఁడొక్కొ? సతిని నట్లు

వంచించి యద్దాని వస్త్రార్థమున్ జించి

నిదురించునబలను నదయన్పత్తిఁ

బాసెను కానలో?” భార్యభర్తవ్యనా

బడుధర్మ మెఱుంగఁడో? పాపియొక్కొ?

ఆ. అనుఁడు మీరు; దాని నా లించి సడికోడి

ప్రతివచన మెవండు పలుకు, నతఁడె

నలుఁడు సుండు! నన్ను దెలిపి వేదోఁడ్తెండు

రాకయున్నఁ దెలిసి రండు! పొండు!!

117

క. అని వినిచి పనిచి నంతనఁ,

జని సభలం జొచ్చియట్లె సలుపుచుఁ బ్రతివా

క్కును గనక మర లి నచ్చిన

జనులన్ బర్ణాదుఁ డనెడు యౌనురుఁ డంతఁ.

118

సీ. అతివ! నేనయోధ్యకరిగి నీకజపిన

సరణి మై ఋతుపర్ణ సభను బలుకఁ

గుఱుచచేతులవాఁడు గొఱుమేఁ గలవాఁడు

బాహుకుం డనుపేరు వాఁడు తేని,

బాససీఁడఁట, యశ్వపాలకుండఁట, కీఘ్ర

యానకౌశలుఁడు, నున్నట్టులుండి

మోము వెల్పెలఁ బోవ మునుకొని నిట్టూర్పు

లొలయ నవ్వుచు సభఁ గలయఁగాంచి

తే ప్రియునిదోసము లున్న సైరించి మదిని

భర్తృభక్తిని, నమ్మిని బాయనట్టి

రమణి పొందును లోకాంతరమునభర్త

తోడ భోగము" లని, సభ వీడిచనియె.

119

క, అన; దమయంతి యొకించుక

మనమున యోచించి "యిట్లు మా జీమనే నలా

వనిపతికా? కని, కైకొని

జననివనువుఁ, బిల్వబంచి సరగసు దేవుఁ.

120

చ. కని వచియించు "నాడునను గన్గొని తెచ్చినయట్లు లానలా

వనిపతిఁ దెమ్ము భూసుర! యపారదయావర! నీ వయోధ్యకుఁ

జను మని తా, రహస్యముగ సంగతు లెవ్వియొ వించి మొక్కిక్క, దీ

వన లిడి, కార్యసిద్ధిఁ గని వచ్చెద నోడకు మంచు జెచ్చెఱు. 121

క. చని ద్విజుఁ డయోధ్య; కట సభ

జనపతి ఋతువర్ణుఁ గాంచి సత్కారములన్

గొని, నలుసతి దమయంతి క

గును తేపు స్వయంవరంబు కువలయనాథా!

122

సీ. విను! విద ర్భేశుండు భీముండు, నలు రోయఁ

బంచి యెందెందును బడయలేక,

తరుణి పునస్వయంవరమును జాటించె;

వసుధేశు లెల్లరు వచ్చువారు,

నీకు విన్న నృపుండు నియమింప వచ్చితి;

నెల్లి యేయది, యెటులేగు?" దనిన;

విస్మితి బాహుకు వీక్షించి ఋతువర్ణుఁ

డను "వేడబం బిది కనఁగ నల్లతు,

తే. రాత్రియగునంత కటకుఁ జేరంగ రథముఁ

బరపి నీయశ్వనిపుణత నెఱపి నేడు

మాకుఁ జూపఁగఁ దఱియిది నీ" కటన్న

నరిగి యాతఁడు రథము నాయత్త పరచి.

123

చ. కలగి యెడంద విన్నన ముఖంబునఁ దోఁపఁగ, భార్యదుర్లయం

బలజడి నింప, నశ్రువులనార్చుచు" నూర్చుచు, భావిజీవిత

ప్రళయము నాదపించి, తనబాధ బయల్పడనీక బాహుకుం

డలఁగక తేరుతెచ్చె, నది యారసి తేఁడు రథాధిరూఢుఁడై. 124

ప|| 122 పా|| 4 అ|| 3- తేపు; ప|| 123 పా|| 10 అ|| 22- అ;

ప|| 123 పా|| 4 అ|| 14- అ;

క. కన వాణ్ణేయుని, నాతం

డును నెక్కఁగ; నెక్కె నలుఁడు నొగ; గుఱ్ఱములఁ
గని “బక్క విప్పి దవ్వు లఁ
గొనిబోవు నె మ?” మృటన్న కువలయవతితో. 125

క. అను బాహుకుఁ “డీహారులు బ

ననగతిఁ జనుఁ; బ్రౌద్ధ గ్రుంకునడకమునుప యే
గును సుమి, విదర్భ” కన; నేఁ
గనియెద నీయశ్వహృదయకౌశల మనుచుఁ.

126

క. జనపతి ఛలోక్తి నాడఁగఁ

గను మని బాహుకుఁడు లాగి కల్మేము, సెలగో
లును జూపి, యదలుపంగాఁ

జ నెఁ బననగతి హయములు నలుపుచు హేషల్.

127

బి. జే. కడఁగి తెప్పపాటు కాలంబులోఁ గడు

దవ్వుతావు లల్ల దరియవచ్చుఁ;
దక్షిణంబ యవ్వి దవ్వుయి తొలఁగును
కనులఁ గానరాక నణఁగి నట్లు.

128

క. తిలకించియది, “యితఁడు మా

త లియొ, యనూరుండొ, నలుండొ, త కొండుఁడు హయం
బుల నిటు జవముమీఱఁ గు

పలయమునక దోలనేర్పువాడుక గలఁడే?”

129

ప. 125 పా॥ 4 అ॥ 3. పో; అ॥ 10- గు; ప. 127 పా॥ 4 అ॥ 7- 8౯;
ప. 128 పా॥ 3 అ॥ 2- క్ష; ప. 129 పా॥ 3 అ॥ 4- ట్లు; పా॥ 4 అ॥ 1. ప
అ॥ 11- వాఁ

- ఆ. అనుచు విస్మయాత్ముఁ డగుతేనిభుజ మాను
వస్త్ర మట్టె వసుధఁ బడిన, రథము
వేగ మాపుమింత యేగి వార్ శ్లేయుండు
వడిగఁ దెచ్చుఁ బడినవస్త్రవనుచు. 130
- క. తేఁ డన, నవ్వుచు బాహుకుఁ
డాడెను “వస్త్రంబు జాతి యామడకడచెక్
గూడు నదె ట్లని మఱినా
జాడఁ గలవిభీతకమును త్కౌపతి కనుచుక్. 131
- ఆ. “అందఱునివిద్య లరసియుండరు, భిన్న
భిన్నవిషయలెల్లఁ బృథ్విజనము,
లే నెఱుంగనేర్తు నక్షణమాతాన
వస్తుసంఖ్య లెంతవానినైన. 132
- క. కల వీవిభీతకమ్మున
ఫలవర్ణములెల్ల, వేలుపండ్రిండును, నా
వలతోంబదియూఁ జనియన,
నలుఁ డయ్యవి యెంచిచూచినన్ సరిపోయెన్. 133
- క. మది నచ్చెరువడి బాహుకుఁ
డిది నా కిడు మనిన, నక్షహృదయము సుమ్మి
య్యదియని విధ్యుక్తముగా
నదియియ్య, గ్రహించి పిదప నతఁ డాన్మపుత్రో- 134

- ఆ. ఉరక విద్యఁ గొనఁగ నొప్పదు కావున
నిజేడఁ బ్రతిగ నశ్వహృదయవిద్యఁ
గొను మటన్న తేడు “గొనెద నానలసిన
తఱిని, యంతిదాఁకఁ దాల్చి” మనియె. 135
౪. అక్షహృదయమహిమ నపుడు కర్కోటక
విషముఁ గ్రక్కికొనుచు వెడలి నలుని.
యొడలు వీడి, కేలు ముడిచి మొక్కిడి కలి
తను నెఱుంగఁ జెప్పఁ గనలి నలుడు. 136
- క. తను శిషియింపఁగఁ బూనఁగఁ
గని కలి “యహివిషముచేతఁ గ్రాగితిఁ గడు నే
నినుఁ బొందుట నింకేటికి
ననుఁ గినియ మహాత్మ! యేల్కొనఁగదె కరుణా. 137
- ఉ. నిన్నుఁ దలంచువారలను నేఁ జెనఁకఁ గరుణింపు మన్న పై
చెన్నలుఁ, డాక్షణాబ కలి చేరెను తద్రుమమందు; పంత నా
చెన్నఱురూపుఁ దక్క, విడిచెఁ నలుఁగప్తము లావిభీతకం
జెన్నఁగనప్రశస్తముగ నేర్పడ నాటనుగోలె నేటికిఁ. 138
- క. ఆమీఁదట వార్ శ్లేయుఁ
భూమిపు ఋతుపర్లుఁ గూడి పోయి నలుం డా
భీముపురిఁ జేర, నాతఁడు
పేమ నెదుర్కొనుచు వారి విడిచులఁ జేర్చె. 139

తే. పురి స్వయంవరసంరంభ మరయరాక,
 నచ్చెడునృపాళిఁ గనక, విభ్రాంతు లగుచుఁ
 బాలుపోవక సంగతి వారు ముగురు
 విసిగి డోలాయమానమాన^{సు}నై రి.

149

చ. అరయ మనోవిభుఁ, దహతహఁబడుచిత్తము నొత్తలేక త
 త్తరమున భీమపుత్రి, తనదాసినిఁ గేళినిఁ బిల్చి “యేగి నీ
 వరయుము బాహుకాఖ్యుఁ మన మంపినబ్రాహ్మణుమాట కాసభాం
 తరమున మారునల్కిన యతండాకొ, యీచ్చెడి నుల్ల నూడెనఁ.

క. ధీచతుర వీన, చెలి! నీ

వా^{హ్మ}జ్ఞోమహిమమున వాని పలుకుల, నడలం
 దాచూకిఁ దెలిసి ర, మ్మా
 లోచించెద మాతఁ డానలుండో? కాదో?

142

క. అనుపలుకులు వినికేళిని

నని, కని, దరిఁజేరి. సరస సరణినిఁ, “బే రే”

మన, “బాహుకుఁ డ” ని యతఁ డన,

విని నగి సతి “పేరొ? యివొకపిచ్చియై” యనినఁ.

143

క. వెలవెలవో నాతఁడు, చెలి

తిలకించుచు “నీవు పచ్చితే పేరాసఁ

నలురాణి వరింపఁగ, నన

నిలువున నీ రగుచు నలుడు నెలతఁ గనుచుఁ.

144

అరణ్యపర్వము, ద్వితీయాశ్వాసము

క. చెన్నగు స్వయం వరార్థపుఁ

జిన్నెలె లే; వేల నృపులు” జేర రన, నలుం

డున్నాడే, మఱి తదితర

సన్నాహము లేల, యెట్టిశంకలిఁకేలా

క, మిన్నున్ మన్ను నెఱుంగవో?

ని న్నెఱుంగవో? పాడి నెఱుంగనేరవో? సాధ్వీ

ము న్నెఱుంగవో? నలునతి కగు

చున్నస్వయంవర మెఱుంగవో? యులికిపడెదవో?

ఆ. బాససీడవంట బాహుకా! యీస్వయం

వరమునకు నిఁచేల వచ్చినావు?

మగువమరులొ? కడుపుమమకారమో? లేక

తెలివి ముదిరి పిచ్చివనిబడితొ?

క. అన, బాహుకుఁ “డుస్సురు” మని,

కని కేళిని “తేడు గోరంగలుగుట, శతయో

జనదూరము రథ మొకదిన

మునఁ జేరఁగఁ దెచ్చినాడ! పో, యదియుండెన్

క. అతివా! నలుదేవి పతి

వ్రతయని మును విందు, నేడు పాడిదొఱుగి యీ

గతి వరియించునె పతిపైఁ

బతి? ననఁ గేళిని వచించు బాహుకుఁ గనుచున్.

ప॥ 145 పా॥ 2 అ॥ 10. చే; ప॥ 146 పా॥ 4 అ॥ 9- ఱుంగ;

ప॥ 147 పా॥ 1 అ॥ 10- క; పా॥ 4 అ॥ 8- పలను;

చ. అవయతఁ, గట్టుపుట్టమున, నర్థముఁ జించి గ్రహించి, కానల్
 నవలఁగ, ఘాళిఘాసరముపైకొన, నేలను బన్వళించుచున్
 నదనము వాడ్సడన్, జటలువాఱు గురుల్, గడుసాధ్వన్వత్తి నై
 సుదతి వ్రతంబుచల్లు నలుఁ జూడఁ దపించుచు నిష్కళో నన్. 150

ఆ. ఉబుకుళోక మాఁపనోపక, కన్నీటి

కణము లురల నిడుచు గండఁచుగళిఁ;

దెజన తెలియు నంచు దిగులున నలుఁ డొండు

వలను సూచుచుండె దలను నరచి.

151

క. పరికించి దాని “నలుఁ డెం

దరిగెనొ, యెఱుగుదు వె” యనిన, “నలుఁ డొక్కం డా

పరమాత్ముం డొకఁ డెఱుఁగుచు

దరణీ! యాగుట్టు నెఱుఁగఁ దర మె యొరునకున్?”

152

స. అనినంట వని నిల్చి యాతఁ “డుప్పని” యూఁద

నుదయించి యగ్నియుజ్జ్వాతలూఁగె;

శూన్యకుంభముల నంజుల్ల కెత్తినఁ దోడ

నక్షయవారి పృత్యక్షమయ్యె;

వంటకట్టెలనందు గెంటక పోయి మండె;

నార్చెడు నందాక నర్చు లెసఁగె;

నతనిహస్తముల మర్దితగంధకుసుమముల్

గందియుఁ దొల్లింటి కంప్ర లీ నె;

తే. అతనివిధః మతిమానుష; మపగతప్ర
యాస, మశ్రుతపూర్వంబ, యదియదృష్ట,
ఘదియ పరమార్థ; మతఁడు వేల్పుగు నటంచు
య్యేంతిగ్రహించి, యేగె శుద్ధాంతమునకు,

153

క. చని దమయంతినిఁ గని, కత

వినిపింప, స్వయంవరమున వేల్పులు తననా

ఘన కిడు వరములకు నిద

ర్శన మిది యని, పతి యతఁ డని, సతి మదిఁ దలఁచెన్.

154

సీ. నంజుల్లు తెప్పించి నాతి యాస్థాడించి,

విని బాహుకునిరూపు గుణగణములఁ;

దనసుద్ది వినుట మోమున మూడుచిన్నెలు,

నతఁ డన్నపలుకులు నడిగి తెలిసి,

పాముచేఁ గఱవఁగఁబడి విరూపము నొందె

నలుఁ డన్నమునుల పల్కులఁ దలరచి,

నగురీతి, మోమున్నవగ, మేనిగతి, దాసి

తెలుపఁ గన్నూసి లోఁ దలఁచి తెలిసి;

తే. కడకుఁ గొడుకును నాతని కడకుఁ దోడి

కొనియరుగఁ గేళినికిఁ జెప్పి పనిచి; యూరి

యాడు మనసునుఁ గట్టంగఁ ద్రాడుఁ గనక

గడియ యుగముగ దమయంతి కడపుచుండె.

155

తే. దాసి యాసుతుతో నలుఁ దరియ, నాతఁ
 డక్కుమారునిఁ గని బ్రేమ నాఁపలేక
 హర్ష పులకితగాతుడై యట్టెయెత్తి
 ముద్దులాడెను కన్నీట మోముదడిపి.

156

క. కని "యాగడ మిదియే" మన,

వనితనుఁ గని యతఁడు తిచ్చనడి, నాసుతుఁ డి
 ట్ల నె యుంట, వీనిఁ గని నా
 మన సీడ్చే, క్షమింపును"న, బొమల్ ముడినిడుచుకొ.

157

క. "ఈపుట్టునకును సుతుఁడా?

యేవడఁతి వరించెనిను, న దొక్కెట్టిదియో?
 తేఁపట మాదమయంతిని

నాపత్నియటంచుఁ జట్టనకొ బట్టెదో?" నాకొ.

158

తే. అలిగెనో? తన్నుఁ దెలిసెనో? యనుచుఁ దలఁకి

యు లికివడి, కేళినినిఁ గని "నలునిజాడ
 లరసితిరె?" యన్న, నురగంబు గజువ వికృత
 రూపమున నున్న నలుఁడెట్లు చూపుఁదగులు?"

159

క. అనవిని, విననటు లాయమఁ

గని, కాల్ నిలవొక్కొ యింట? గడియ యుడుగ; వే
 పని పర పురుషులతో? మా

నిని! నీ మర్యాదరీతినే తెలియవుపో!

160

క. నఱుఁ డిటులన, “నరసితి నీ

కలమర్యాదకృమంబు; గాలగతిమెయి

“పులి పిల్లి, పిల్లి పులియగు;”

“ల విక” నని నుతనితోడఁ జెలి వీడ్కొనియె. 161

ను. అది యెల్ల దమయంతి, దాసి తెలుపక హర్షించి, మాతండుమత

హృదయేశుండని నిర్ధరించి, పితకీన్యతాంతము జెప్ప, నా

బిడవక బిల్వును భీమరాజు నలుపక, వేంచేసి శుద్ధాంతము

గదినెక, గాంచెను జిత్రవృశ్యమును దిగ్భాంతాత్మజై నిల్పుచుక.

క. చిక్కిన మెయి, జింపివలువ, (162

నిక్కిన వెండుకలు, నీరునిండిన కనుల

వెక్కనవడు నొక కామిని

ద క్కెవ్వరు లేకయుంటఁ దాఁగ నె నొకచోక, 163

ఆ, కాంచఁ గాంచఁ సతినిఁ గన్నీరతనికాడె,

సతియుఁ దోడ మేనిస్మృతిని వీడె;

నోర్చి పల్కరింప నుంకింపఁ గంతంబు

రుద్ధమయ్యెఁ గొంతపొద్దుదాఁక. 164

ఆ. తన్ని తేరి, “విధివిధానంబునక గొన్న

అర్థదేహ, నబల వడవినొంట

గెంటి చనెడుభర్తఁ గంటిమే, నిర్దయా

న్యతుని భీమపుత్రి పతినిఁ దక్క! 165

ఆ. సురలఁ దోసి తన్ను వరియింపనే! యేమి
 సలిపినానొ యెగు పలుకవలదె!
 తన్ను బోలుఘనుఁడు దారను బాయ స
 త్కర్మ మగునె, లోకధర్మ మగునె!”

166

క. అని తను నెపమిడి పలికెడు
 వనితను గని శోకవివృతవదనుండై “మా
 విని! కలిపీడినమతి నయి
 నిను విడి యడవులనుబడితి, నెగులఁ బొగిలితిన్.

167

క. అలిగినఁ, బతి తనుఁ దొలగినఁ,
 గలకుమరునినైన, నున్నకాంతుని నైనన్
 దలఁపక, యన్యోపేక్షణ
 సలుపంగా ధర్మమగునె సాధ్వల!” కనినన్.

168

సీ. చెలి కృతాఁజలియయి నిలిచి “పర్ణాదుఁడన్
 బ్రాహ్మణు నిర్ణయఁబంప నతఁడన్,
 పరఁగ నయోధ్యా సభాస్థావమున, నేను
 గఱపెనట్టుల నాడఁ గలఁగి, ప్రతిగ
 నీవట్కుటలు విన్న నేనుఁ దండ్రియుఁ జేరి
 నిన్ను రప్పింప నీ నెవము వెట్టి
 భూమిసురు సుదేవుఁ బుత్రైంచితిమి, స్వయం
 పర మెల్లియవి ఋతుపర్ణుఁబిలువ;

తే. నలుఁడు గాకున్న శతయోజనములు రథము

దినమునఁ గడపితేఁ డని తెలిసి, నిన్ను

నిటకు రప్పింప విఘ్నేక నిట్టి ఘోర

పాపపుం వార్తఁ గల్పింప వలసె నాథ!

169

ఉ. ఇంతకుమించు నే యఘము నేఁ గన నీవదమాన, దీన నే

సుంతయసత్య మున్నయెడ, సూర్యుఁడు, చంద్రుఁడు, దిక్పతుల్ సురల్

పంతముతోడ నన్నిటలె భస్మమొనర్తురుగాక! యన్న, స

ర్వాంతరభూతుడై పరఁగు పావనుఁ డాపవమానుఁ డంతటఁ.

ఉ. మిన్నునఁ బల్కె “నీసతి యమేయగుణాఢ్య! సుశీల; దీని, సం

పన్నత మూఁడునర్షములు బాయకసూర్యుఁడు, జంద్రుఁ డేనుసుఁ

బన్నుగ వేచి కాచితిమి; భావ్యము గా దిటువల్క; దోసమం

చెన్నక స్వీకరింపు మిక నీదమయంతి నలూననీవతీ!”

171

క. సుర లంబరమున నుండియె

కురిసిరి సుమవృష్టి; కర్ణకుహరము లొలయఁ

మొరసెను దుందుభు, లంతటఁ

గరము మనానందమొందఁ గాడుపు వీచెఁ.

172

క. నలుఁడంతటఁ గర్కటకుఁ

దలఁచుడు వస్త్రులు వచ్చె, దానిని మేనఁ

బొలుపుగఁ దాల్చుగ నాతఁడు

తొలిరూపము మొఱచినట్లు దోచెఁ దోడఁ.

173

చ. దినమణి డిగ్గె ధాత్రికను దిగ్భ్రమ నెల్లరుజేరి రయ్యెడన్;
 గనిబుతుపర్ణుఁ డానలుని కాళిల వ్రాలె ఊమింపు నుంచు; న
 ల్లునిఁ గని భీముఁ డుబ్బుమదిలోఁగొని కౌగిటఁ దార్చె; గాంత వం
 దన మొనరించి నాథునకు, నందను నందన నిచ్చె నెత్తి కోన్.
 క. నతితో సుతుతో సుతతో

హితబాంధవవితతిఁ దనిపె నిష్టాగోష్ఠిన్;

హితమార నలమహీవతి

బుతుపర్ణున కిచ్చె నశ్వహృదయము; పిదపన్.

175

ఉ. ఆపురినుండికొంతవడి, కాతతసై న్యసమేతుఁ డాత్మదై
 యేపు సెలంగఁగా నిషధ కేగి కనుగొని పుష్కరున్ “దగన్
 ‘నీవయి నెత్తినచ్చితి, ననిన్ బడు’ మన్న, “నధర్మమాను నీ
 కీవని; యోడి జూదమున నీధర బల్మిఁ గొనంగఁ జూచితే? 176
 క. వా దుడుగు, నీవు నాతో

జూదంబిపు డాడి గెల్చియోణీసలి నా

మీఁదటఁ గొనఁ దగుఁగా, కిది

కా” దను పుష్కరున కవుడు కడఁక నలుఁడనున్,

177

క. “కానిమ్ము జూద మాడఁగఁ

బూను” మనఁగ, “నిడెద రాజ్యమును బణముగ నే;

దేనిన్ బ్రతి యొడ్డెదో? నీ

మానిని దమయంతి తక్కు మటిగతి గలదే?”

178

క. మునుగెలుపుఁ దలఁచి యిపు డా

ననితఁ గెలువంగ నెంచి వాఁ డిటు లాడఁ

మన సంతనొచ్చి “దుర్మతి!

కను నాదమయంతిఁ బణముఁ గా నొడ్డితి నే:

179

ఉ. ఆడు” మటన్న, నిర్వురును నాడిరి, దైవవిలాసవై ఖరిఁ

ఓడెను పుష్కరుండు, నలుఁ డుర్వర గెల్చి “కలిప్రమత్తతఁ.

ఓడితి నేను నాఁడు; మది నోడకు నాకు బిత్తవ్యపుత్రుఁడై

నాఁడవు గాన సైచితి మనంబునఁ బొ” మృనిపంచెఁబుష్కరుఁ

క. తొల్లిటి ధరణీరాజ్యము

నెల్లఁ గొని నలుఁడు గీర్తి నెసఁగె; నలులనే

కొల్లగొని శత్రువుల నీ

పెల్ల ధరాతలముఁ గొనెడు కృష్ణునిదయతో.

181

తే. భక్తి నీకథ విన్నను బతనసేయ

నగును శుభములు; గర్కోటకాహిని మఱి

నలుని దమయంతి ఋతుపర్ణుఁ దలఁచు నేనిఁ

గలిభయమునుండి తొలఁగు నిక్కంబుఁ సరుఁడు.”

182

క, అను చిటువలె బృహదశ్వుడు

విశిచేశమన జనుకుఁ గరుణ పెంపున మఱియుఁ

మనసొప్పి యశ్వహృదయముఁ

గాన నుప దేశించి చనియెఁ గురుకులముఖ్యా!

183

క. అని చెప్పిన వైశంపా

యను జనమేజయుఁడు గాంచి యతిహర్షితుఁడై

వినయమున వేడఁ, జెప్పం

గను నొరకొనె ముందుఁగలుగు కత కుతుకమునఁ.

184

♦ ధర్మజుని తీర్థయాత్రా విశేషములు. ♦

ఉ, ఆవిధి నర్జునుండు దివిజాధిపువీటను నుండఁగా, నిలఁ

వావిరి ధర్మజుం డతనివార్త నెఱుంగక చింతనుండె; నా

దేవపురంబునుండి యరు దేర మహాత్ముఁడు రోమశుండు, సం
భావనతో నెదుర్కొనుచు మానినిఁ దెచ్చి యధిష్ఠిరుం డొగ్గిఁ.

తె. ఆసనము నిచ్చి; యర్హుపాద్యాదివిధులు

దీర్చ; సంతుష్టుడై మాని దేవనగరి

నుండివచ్చుటఁ, బార్థుఁ డం దుంట, దేవ

విభునిసత్కృతి నాతఁడు వెలయుచుంట.

185

చ. తపమునకాత్మమెచ్చి, తగ వర్జన మిచ్చి యుమేశుఁ డెంతయుఁ

గృవ మది హెచ్చి. పాశుపత మిచ్చుటయుఁ, సురరాజు పుత్తుడై,

జపలత, గద్దెపై సగముస్థానమునఁ దనతోడ నిల్చి, మే

లుపకృతిఁ జేయుటఁ వినిచి యొయ్యన నామునిచండుఁ డంతటఁ.

చ. అనురులతోడియుద్ధమునకై దివిజేందుఁడు, తన్నుఁ గోరుటఁ

మనలె నటఁ గిరీటి సురనాయకుఁ డర్చి లిఁ దీర్థయాత్రకుఁ

వెన నినుఁ బోవ, నీజతను వెళ్ళగ వన్నును జెప్పె. నింక నీ

వ్యసనము మాను; దిగ్విజయ మయ్యెడుగావుత! మీకు సం చనఁ,

క. సరుకుశలముఁ; బాశుపతము

హరుఁ డొసఁగుట, నిష్టసిద్ధి యగుట; ననుజ్ఞ

సురవిభుఁడు దీర్ఘయాత్రకు

సరుగ నిడుట; మీరు ధోడునయి వచ్చుటయుఁ-

189

శ్లో. తెలిసి, నాచెవి సమృతంబుఁ జలికి; మదికి

మోదమునుగూర్చి; ప్రాణంబు వోసి సన్ను

గాచి ప్రోచితి రివ్యాజ కరుణఁజేసి.

వరదయాసాంద్ర! మునికులనార్ధి చంద్ర!

190

క. శిరమున వహించితిని సుర

సరునానతి; మున్నె నేను వాంఛించితి నా

కరణి, యిపుడు సిద్ధించెను,

హరికరుణ" నటంచుఁ దీర్ఘయాత్రకుఁ గడఁగెఁ.

191

ఉ. రోమశఢౌమ్యులుఁ ద్విజవరుల్ ప్రియసోదరులెల్ల వెంటరా

నా మెయిఁ దీర్ఘసేవకుఁ బ్రయాణముఁగట్టి కృమకృమంబుగా

భూమినిఁ జాట్టుచేగి, యమపుత్రుఁ డగస్త్య ముసీందునాశ్రమా

రామముఁ జేర, హూని వివరంబుగఁ దెల్పెను దన్మహాత్మ్యముఁ. 192

సీ. పరఁగ నగస్త్యుండు వాతాపి యనుదైత్యుఁ

బొట్టలోఁ బెట్టుకొన్నట్టి కథను;

నతఁడు లోపాముద్ర యనుతన్విఁ బెండ్లాడి,

యామెకోర్కెను దీర్చినట్టివిధము;

పృథ్వుఁ జంపఁగ, సురల్ వేడ, దధీచి నె

న్నెముక నిచ్చినయట్టికమ; మగస్త్వ
నడుగు వ్రేటున వింధ్య యడఁగుట; ముని వార్ధి
నసురులకై గ్రోలినదియు; సగర

తే. సుతులచరితంబు; గపిలునిచూడ్కి వారు

బూడిదగుట; భగీరథుపూన్నివలన

దేవవాహిని భువి కరు దేరు టాది

వినిచె రోమశుఁ డాయమతనయుఁ డడుగ.

193

తే. ఒగిని దీర్ఘంబులాడి విధ్యుక్తదాన

ధర్మపితృతర్పణంబులదనర జరిపి;

స్థలమహత్వంబు దత్తధల్ తెలియ రోమ

శుండు వల్కుఁగ, యమనందనుండు పినుచు,-

194

సీ. ఋష్యశృంగానది కేగి విధుల సల్పి,

ఋష్యశృంగుని కథారీతిఁ దెలిసి,

కౌశికవ్రాదమునఁ గడఁగి స్నానముఁ దీర్చి,

గంగాంబురాశీసంగమము నరసి,

అభిచేతనఁ గళింగాఖ్యదేశముఁ గాంచి,

వైతరణిని స్నానవిధులఁ జేసి,

పరఁగఁ జేరి మహేంద్రపర్వతం, బలకశ్య

పునివృత్త మాద్యంతమును నెఱింగి,

శ్లో. యేచుపితమృతి కల్గి ముయ్యేడుమాల్లు
క్షుణ్ణియుల హత్తి సివమెత్తి సంహరించి
తనిసి తద్రక్తమునఁ బితృతర్పణంబు
పరిశురాముండు సలిపిన భాతినడిగి.

196

శ్రీకనివరశురాము దక్షిణగంగఁ జేరి,
న్నాన మొనరించి ద్రవిళదేశంబుఁ జొచ్చి,
తరలిపోయి యగస్త్యతీర్థంబు నాడి,
సంబరమునఁ బ్రభాసతీర్థంబుఁ డాయ,-

196

క. అది యెఱిగి రామకృష్ణులు
గదిసి సుఖం బరసి, నరుని కథ విని, మిగులఁ
ముదితులయి వీడుకొని, రా
పివప యుధిష్ఠిరుండు ముందు వెడలెఁ గడఁకె.

సీ. అతిశయసోమమిశ్రితతోయ యగుబయో

క్షిని గృతస్నాతులై తనిసి; గయుని
చరింతలు; శర్యాతిధరణీశసతసుకా

ఖ్యను, జ్యవనాఖ్యసంయమివివాహ

మాడి, యాశ్వినుల నాయమిపేర్చి సోమపీ

థులఁ జేయుటయు, దాని కఱిగు వజ్ర

పై నత్తిమునివేల్చి, దానవుడటఁ బుట్టి

హూనియానతి నింద్రుపై నఁ బడఁగ.

ప|| 196 పా|| 1 అ|| 1- యే; ప|| 198 పా|| 6 అ|| 10- అ;

ప|| 198 పా|| 7 అ|| 2- నల్లి; అ|| 14- ట్టి;

తే. వెఱచి సురవతి యాయమిమఱుగఁ జొరఁగ
 చ్యవనుఁ డాయందుఁ డేమియించు టాదిగాఁగఁ
 జెప్పఁ ముని, విని పయనంబుఁజేసె ధర్మ
 జండు యమునానదికి; రోమశుండు పిదప. —

198

సీ. జనపతి మాంధాతృచరితంబు వినిపించి,
 కడఁగి సోమకన్యపుకథ నచించి,
 యంబరీషునిగాధ లం బల్కి, నహఁషునా
 భ్రాతృయికఁ జెప్పి; విభ్రాతృఁడౌ య
 యాతిన్మత్తాంతంబు; నాశిబి మేని కం
 డను జెక్కి సురల కిడినవిధంబు,
 పూజ్య వస్తానకుఁ పూర్వోత్తర చరిత్ర;
 ముని యనకీర్తుఁడు ఘనతపంబు

తే. వలనఁ బాండిత్యవడసి, గర్వమునఁజేసి
 ముని పరావసునతిఁ గృష్ణయ నెడు సాధ్వీఁ
 బట్టి, రైభ్యుని నిజకోపవహ్ని జన్య
 శక్తి నాతఁడు సచ్చిన సరణి నెల్ల —

199

క. వినుచ, విని శ్రీవిస్తరమ్ముగఁ
 గని మోదము ధర్మజండుఁ గడుకొని వడిగా
 ననుదెంచి గంధమాదన
 మనుగిరి దనవారితోడ నధిరోహించె.

200

శా. ఆకాశంబును దాఁకునంతపొడవై యల్లంత విస్తారమై
వీరకా వృక్షలతానికుంజమయమై భీభత్సమై. కూరస
తాప్తస్థింబయి; సజ్జరీ కహరమై యచ్చచ్చిలోపేతమై,
జ్ఞాకాలోయల వింత వెల్లులిడుచుకొ శోభిల్ల శైలంభాగిణి - 201.

సీ. ప్రళయవీచిక లనఁ బఱతెంచి గాడ్పులు
గండశైలముల వృక్షములఁ గూల్చె;
పాంశుపటలిదిశా వలయము నలమెను;
గాటుక మొగిళ్లు క్రమ్ముకొనియె;
కాటు చీకట్లు కన్గవఁ గ్రమ్మె; మింటఁ బెక
మెఱుములు నుఱుములు మెఱసె మొరసె;
తొడుగుల వేటులఁ బీటగిల్లెను గిరుల్;
కడలి ఘూర్ణిలెను; బుడమి వడకె;

తే. ఘటములను గుమ్మరించిన కరణిఁబెద్ద
పెట్టునఁ గురిసె వర్షమ్ము, మిట్టతెగ్గు
దారి దరి దిక్కుఁదెలియక తడవి తడవి
తత్తరిల్లిరి పాండవుల్ తద్దయలెసె - 202

క. మించిన నల్లన నడుగుల
నుంచుచు, నవి మాయ నొదిగియుండుచు; దారిక
గాంచ నవస్థలఁబడి వా
రించు కొనుచుఁ ద్రోవఁ బడిన వృక్షప్రతతిక. 203

క. నడుకుచు జడిదడియుటచే

నొడవులు దడబడఁగఁ గాళ్లు లొరగుచు, లేనక
గడఁగుచు, బెదవులు బంజుక
విడక పరిభ్రమణ మొంద వెడనుడు లిడుచుక.

204

క. జా^{క్షు}రుచు; నొండొరు బాయుచు

జేరుచు; దడిపిండి, కట్టచీరల మేనక
దారుచుచు, బిడికరబుల

గూరిచి యెవఁ జేర్చి మెల్లఁ గునుకల నిడుచుక.

205

తే. అలసి; రటఁ గృష్ణగతిఁ గని యనుసుతుండు

డెందమున నొచ్చి తా వాయునందనుఁ గని

“కంటె, కోమలి యడుగిడఁగాకపడెడు

కష్ట” మన నాయుజుడు ఘటోత్కచు దలంచె.

206

తే. గగన పథగామియయి వచ్చి కాంచి పితల,

నలరి దండప్రణాంబు లాచరించె;

వానిఁ గొగిటఁ జేర్చి పననసుతుండు

కృష్ణ వైపున తనకేలు నెత్తిచూపి-

207

తే. “కంటె; నీజనయిత్రి యీకటికట్టాల

నడవ నేరక యలజడిబడెడు; నీమె

నెత్తికొని నీవు మాచెంత నరుగుదేరు”

మన, జనకుఁ గాంచి తనయుండు చినయగరిమ-

208

తే. కర్కశోపలనునిశితకంటకమగు

నీచురణ్యము; మీరును నేగఁజాల,

రలసితిరి చాఱ; నిదె యుండుఁడంచు నాత్మ

బలగమును జీర గాక్షసప్రతితి వచ్చె.

209

తే. ద్రాపదినిఁ బాండవుల ధౌమ్యుఁ దాల్చి భీమ

పుత్రుఁ; డాతక్కు వారినిమూఁపులందు

ససురమూఁకలు కొని, సని రభ్రవీధి;

సిద్ధగతి నేగె రోమశ సిద్ధయోగి

210

సీ. చనివియన్నది డాసి స్నానాదికముఁ దీర్చి

లలి నరనారాయణులకు మొక్కి,

నేత్రపర్వంబుగా నెలకొనుమాధుర్య

ఫలపల్లవంబుల వెలుగుచున్న

బదరీననమునఁ దపం బాచరించెడు

మునివర్యులను గాంచి మొక్కి, వారి

సేవించి మైనాకశిఖరంబు దర్శించి

మొగి బిందుసరసిలో మున్ను పెట్టి

తే. ఫలరసముఁ గోలి, జాహ్నువీసలిల మాని,

తరులనీడల, గుహల, లతాగృహములఁ

బండి పరవశులయి శుకప్రతిగీతి

వీనులకు విందొనర్పఁగ విడిసి రచట-

క. అని వినిచిన వైశంపా

యనుఁగని జనమేజయుండు హర్షముతోడన్

విసమిత శిరుఁడై చెప్పం

గను వేఁడెను ముందు నడచు కత కుతుకమునన్

212

ఆ. మునిమనోబ్జభృంగ! ఘనసీల రుచిరాంగ

సదమలాంతరంగ! సాధుసంగ!

రాయదుర్గవాస! రాకేందు సంకాశ!

విబుధహృన్నివేశ! వేంకటేశ!

అరణ్యపర్వము ద్వితీయాశ్వాసము సమాప్తము.

శ్రీ! శ్రీ! శ్రీ!

అ శ వ్వి త్త భా ర త ము.

అరణ్యపర్వము తృతీయాశ్వాసము.

క. శ్రీదయితా! తిదశార్చిత-

పాదా! శ్రితవరద! ధర్మపథ సంచరణా!

వేదవినోదన! దుర్జన

భేదన! శ్రీగాయదుర్గ పేరికటరమణా!!

1

క. మునిపతి వైశంపాయనుఁ

డనె జనమేజయుని తోడ నాకాంతయుల్

ఘనగంధమాద సమ్మృశ

ననువొప్పగ విడిసి మిగుల సనుమోదమునక-

2.

-: భీముండు సాగంధికములను దెచ్చుట :-

శ్రీ. అటునాళ్లట నుండఁగా సంతనొక్క

నాఁడు పాంచాలి భీముండు గూడి శైల---

సానుఘనరత్న వేదిక సరసగోష్ఠి

మైమఱచియుండ నాశ్చర్యమై కనంగ

3

తే. వాయువశమున ధర వ్రాలిపడి సహస్ర

వత్రకనులంబొకటి వారివజ్రజేర;

నెమ్మిఁ గైకొని తత్కమనీయ తకును

నసమసౌరభమునకును నలరిమిగుల-

4

శి. భీమునిఁ గాంచి ద్రావిడి “నవీన, మమోఘ, మపూర్వసౌరభం

బై మహనీయరమ్యతరమానిది, నందనవాటిపుష్పమే

మో, మదిఁ గోరె నీవిదుల మొత్తము నాముడి నత్తనొత్తఁగాఁ
గ్రోమే తలిర్పఁ దీర్పఁగదె ప్రీతి నటంచని కృష్ణపల్కినన్-

5

క. రామా! యిటుగారామా?

లేమా! సతికోర్కె దీర్పలేమా? యిదిపో

రామా? మారామా? ఓ

శ్యామా! మాప్రేమ సంశయమ? తేలేమా!

6

క. తిని గదఁ గొని సౌరభమువ

లను గొని చని సింహగర్జలను నలుపుచుఁ దో

వను బడెడుమృగములను గొని

సనువనమృగములను మొత్తి సంపుచుఁ గడఁకన్.

7

స. విజయాట్టహాసంబు వెలరారఁ బదతలి

ఘటించు భూమి యిట్టట్టగాఁగ్

నన్ను లెఱుపువాఁడఁ గను మృగంబులుపాఱ,

బొబ్బరించును దిశల్ ప్రబ్బికొనఁగ,

మైగాలిసోకుఁ మూకుల ధరద్రోముఁ;

దాకి శైలములఁ దత్తిరిలఁజేయ,

కాదాకృతిని శేచరభుజంగ సురనాధ్యు

లను గంధరములఁ దాచఁగ నొనర్చు,

తే. వేగభరమున శిఖరిముల్ ప్రీతి భూమిఁ

ద్రెళ్ళ గడఁ ద్రిప్ప మిగులనుదిక్కుఁ డగుచు;

లంఘన లొనర్చుఁ జెంగున లావుమెఱసి,

చీటు దిక్కరికర్ణముల్ చెవుడువాఱ.

8

క. ఆనమున శ్రీరాముని

భావంబున నిల్చి యోగపదవిఁ గొనినయా

పానని యగుహనుమం డీ

రావముచే ధృతి చలించి తాఁడి; పినపక్ష-

9

ఉ. అల్లనవిచ్చి కన్గన, దిశానళిఁ గన్గొని యార్చి మోదలన్

“జెల్లర! నాటిమానలము నేతలసింప నినాచము బలెన్

జెల్లెను ద్వాపరంబున! విచిత్రముపో! నరుఁ డెట్టివాఁడో? నేఁ

దెల్లముఁగాఁగఁ గాంచనలదే? యదియెల్ల నటంచు మెల్లనన్. 10

ఉ. పండినవాఁడు పండినటె వాలము సాఁపెను, తోగినలోనిపెన్

గొండలఁ జెట్టుగుట్టలను గూల్చి పెట్టిల్లుపెట్టిల్లుమంచు వే

తొండొకప్రక్క కొత్తు చది యొక్కటసాగె యధేచ్ఛగాను; భీ

ముండట వచ్చి కాంచె తనముందట దారినిబడ్డవాలమున్. 11

క. దారిం బడి యొక శైలా

కారంబున నడ్డగించు నావాలంబున్

మారుతి కని యచ్చేరువునఁ

బాటించెన్ దృష్టి దానిపాట మెఱుంగన్

12

క. ఎందాఁక దృష్టి యేగునా,

యందాకనుఁ; జూచెఁజ్జొడ్కి కందని దగుచున్

ముందున్ వెనుకన్ మీఁదన్

గ్రింద నదియె యుంటఁ దానిరీక్షించి భ్రమన్—

13

చ. ఇది యొకతోఁక యారపుర! యెట్టిదొనూమృగ మద్భుతంబు! నే

నది కనిగాని ముం దరుగ నంచని వాలముతోనఁ బట్టి తాఁ

బదములఁబెట్టుచున్ జని యపారము దూరము పోయి కన్గొనెన్

ముదిసి పరున్న యొక్కకపి ముఖ్యుని యోగనిమగ్నమూర్తిదాన్

ఆ. “పిట్ట చిన్న కూత పెద్దది” యనుభాతి

14

మృగముకంటె వాలమే ఘనమ్ము;

వింతకోరి దీని వీక్షించితి నొకింత,

యింకబల్కరించి యేగుదునని—

15

ఆ. పాండునందనుండు పరువడిక్షపివీరు

నల్లనల్లదరియ నరిగి యట్టె

చెంతఁజేరి చెవిని సింహగర్జనఁ జేసె

నంతగన్నువిచ్చి హనుమచూచి—

16

ఆ. “ముదిమి రుజల నలసి నిదురించుముఁబోలు
వానరములజోలి నలసె నేల?
కడఁకమీఱ గుండె నడఁకంగ నీలీల
సింహగర్జనలను జేయ మేలె?

17

ఆ. పేదమృగముపట్ల ప్రియబుద్ధి లే దేమి
నరుల? కీ వెవండొ? వెఱవకేల
నేగుడెంచినావొ? యిద్దినిర్మానుష్య
హగును సుమ్ము! కార్యమట్టి దేమొ?”

18

క. అన, “క్షత్రియుఁడను, బాండవుఁ
డను, గుంతీగర్భజాతుఁడ౯, వాయ్సంశ౯
జనియించినాఁడ, భీముఁడ!
వనచరవర! భూరిబాహుబల సంయుతుఁడ౯-

19

తే. ఏను గార్హస్థి నై యిట్టు లేగుచుంటి!
దారి కడ్డముకొండయట్లార సాపి
పండితే శ్రమ కా నిల్లు పాంథతతికిఁ?
ముడిచికొమ్మింక నీతోఁక, ముడువవేని-

20

క. తొలిహనుమఁడు శతయోజన
ములవిస్తారముగ వెలయు మున్నీటిని నా
వలదాటి నటుల నీగిరి
లలి లంఘించెదను హృదయ లాఘవ మెఱయఁగ౯”-

21

క. అనునాశ్శేముని మాటకు

మనమున హర్షించి నవ్వి, మారుతి “హనుమం
డను కపి యేల శరధిదాఁ

టెను దెలుపుదె?” యనిన నెడముడి ముదం బొడసెన్. 22

క. “కపినటై, యెఱుంగవటై, యా

కపికుల తిలకుని పవిత్రగ్రాధలఁ దొల్లెన్

నృపదశరథసుతు శ్రీరా

ముపడఁతి యస్వేషణార్థముగఁ గపివీరుల్ - 23

క. సుగ్రీవునాజ్ఞఁ బోయి యు

దగ్రాంబుఁ దాఁటలేక తహతహఁ బడఁగెన్

నిగ్రహమున లంఘించి ద

శగ్రీవుని వీఁడుఁ జేరి సామిరి తగ్గె - 24

క. రామునిసతి సీతకు శ్రీ

రామునికుశలంబుఁ దెల్పి, రామామణి సు

క్షేమముఁ దెల్పెను రామ

స్వామికి, లంఘించి వచ్చి శరనిధిని మఱి - 25

ఉ. ఆహనుమయంత బలశాలి నగుదు, సరయ

నిరువురము వాయుదేవుని వరమునలన

జనన మొందుట నాయగ్రజన్మఁ డాతఁ

డయ్యె; వీక్షిం తె నాశక్తి?” యనిన; హనుమ - 26

శే. ముసలి నేను కదల నసమర్థుడను, నీవె
తొలగఁదొడ్కి తోకక; దొడ్కివఁ గొనుచు
నరుగు” మనిన, వామకరముచే భీముండు
వాల మెత్తఁబోయి వశముగాక-

౧7

ఉ. రెండుకరింబులక గడగి తేగినకన్నుల రక్తమాడ, రు
దుండయి మోకరిల్లఁజడి రోషము పైకొనఁ మైచమర్చఁగాఁ
గాండాకసేపుఁ బెన్గె; నది కొంచముఁగూడ చలింపకున్న ఖ
న్నండయి గర్వమూడి, మది నూల్కొన దిగ్భ్రమ లేచినిల్చుచుక
క, “నామాన్యవాసరుడవై

నామద మడఁగించి తీవు! నాకేశుండే
నామందాఁగఁడు; నీనిజ

నామాదులఁ దెల్పు! మిదె వినతిఁ గొను” మనిన-

29

క. నీసెప్పినట్టిహనుమండఁ,
గేఠరిమారుతుల సుతుండఁ, గీశాధీశుం
డౌ సుగ్రీవుని సచివుండ.

శ్రీసీతారామపాద సేవారతుండక-

30

క. తమ్ముండ! రా రమ్మని తా
నెమ్మినిఁ గౌగిటనుగుచ్చి, నెఱిజఁగి వ్రాణా
మమ్ములిడు తమ్ము నెత్తఁగ;
నమ్మారుతిఁ గాంచి భీముఁ డత్యాదరతక-

31

ఉ. నిండినభక్తిఁ గేల్పొగించి నిల్చి “కసుంగడుధన్యుడైతివో
పండెను నాతపఃఫలము; పావని! నాఁడు ధరానుతార్థమై
నిండుమహర్షి నం బెలమి నీ వెటుదాఁటితొ? నాఁటిమాపుఁ గన్
పొడువుగాఁగ” జూపు నిజభాత్మసమాదరిబుద్ధిఁ నంచనన్. 32

తే. కాలమునుబట్టి గుణధర్మగతులు మాటుఁ;
దనరఁ గృతయుగరూప మీద్యావరమునఁ
జూప నెట్లగు? నేఁడు నే నోపినంత
చూపెదను వీఁక నీవది చూతుగాక!” 33

క. అంతట హనుమంతుం డిం
తింతై, మఱి యంతకంత యినుమడియై; య
ల్లంతై, యంతకు నంతై
వింతగ దివిభువుల కొక్కవిధముగఁ బెఱిగెన్. 34

మ. పరుసన్ ఛత్రమునై, శిరోభరణమై, కేఫాలాంకమై హారమై
కరసూత్రస్మయి, కట్యలంకరణమై, కాలందెయై, పాదుకా
వరమై తోవఁగ భానుమండలము, సంవర్తిల్లుచున్ జూడ్కికిన్
భరమై పొల్చెఁ ద్రివిక్రమాకృతిని విశ్వంబెల్ల నిండారుచున్. 35

క. ఆయాఘ్రం గని ముద్రశ్రులు
జారఁగఁ; బుల కింప మేను, స్మయమతి యగుచున్
గూరినభక్తిని గాఢది
కారావముతో నునించె నతఁ డాహనుమన్- 36

ఆ. అంత హస్త్యరూప మంది యాహనుమండు

“పోయి కార్యసిద్ధి బొందిరమ్ము!

నిన్ను నిర్మలాత్మ నిగ్రహానుగ్రహ

శక్తుఁ గంటిఁ గొంటి; సమ్మదమ్ము.

37

క. లలిఁ బార్థ రథధ్వజమున

నిలిచి రణాగ్రంబునందు నీవిక్రమమున్

దిలకింతు; మీకు జయమును

గలిగించెదఁ దిగిచి నేఁ బగతులబలంబున్”.

38

క. అని యంతగానం బా

హనుమండు కా; విస్మయాత్మఁడయి భీమండు

ఘనుఁ దనమదిధ్యానించుచు

జనె నాసౌరభము వచ్చు జాడన్ గొనుచున్.

29

క. ద్విగుణీకృతహర్షము మది

నిగుడఁగఁ జను చందునందు నిలిచి తదీయం

బగు ప్రకృతిఁ గని యలరుచు స

రగఁ జేరెను రజత భూధరప్రాంతమ్మున్.

40

క. తా వడివడిఁచును చోకచోక

బావని సౌగంధికాబ్జవనమును గని లోఁ

బోవంగా నుంకింపఁగఁ;

నావనచాలకసమూహ మతనిఁ దడయుచున్.

41

ఉ. “భూరిబలాశ్వువైఖరినిఁ బొల్పె దునగ్గి గదాధరుండైవై
 వీరగభీరకాద్రీ రసవిశ్రుత మాముఖభానుమండలం
 జారి! నరుండ వీవ, యిది యక్షకులేశువిహారవాటి, యిం
 దేరుఁ జొరంగ రా; దిచటి కేవిధివచ్చితో. చోద్యమయ్యెడి” 42

సీ. అలకాధినాథుండీ యెలదోట సరసిలో
 సత్తిగూడి జలకేళి సలుపుచుండు;
 నీదివ్యవనములో నా దేవకన్యకల్
 నిచ్చలు విహరింతు రెచ్చుతమిని;
 నీవాటిక మునీందు లేప్రాద్దు కాపుండి
 దేవతార్చనవిధుల్ దీర్చువార;
 లీనీళు లమృతోపమానముల్ దేవతా
 సేవ్యముల్ తదితరా సేవ్యములగు;

తే. నమలవైడూర్యనాళంబు లత్యపూర్వ
 సారభాన్వితములు స్వర్ణ సారసములు
 గలుగుటంజేసి యక్షరాక్షసులచేత
 రక్షితంబగు నిది యహరహము మిగుల-

43

క. నీ వెవ్వఁ డింతసాహస
 మేవిధి సల్పితివి? కార్య మేమియో? పెస నీ
 తావుఁ దొలఁగ మేల్ నీ కగు”
 నాపుడు నప్పండవుండు నయమారంగ-

44

ఉ. “పాండునృపాత్మజాత్మఁడను బాహుపరాక్రమ విక్రముండ, భీ
ముం డనువాడ, గాజకులపూజ్యుఁడు ధర్మతనూజుపెద్ద త
మ్ముండను, మత్ప్రియేష్టపరిపూర్తికి, స్వర్ణసుగంధకంజముల్
పండుట వెండికొండదరి వాల్మీకి వాని గ్రహించువాంఁఁడతఁడు.” 42

క. అనఁ “గౌంతేయులు బుధజన
వినుతులు భుజవీర్వులనఁగ విందుము; యక్షే
శుని వేడి యీసరోజము
లను గొను” మన, వారి నట్టె లక్షించి వెనక్— 46

క. గిరులక్ ఝరులక్ బుట్టిన
సరసులు నిజమునకు సర్వసామాన్యము, లా
క్కరిస్వత్వములే? యిది మీ
దొరయక్షేశ్వరుఁడు గొనెనె తొలినే? సెప్పుడా! 47

తే. కామితార్థము భుజబలక్రమము మెఱయ
నార్జనముజేసి యాప్తుల కర్థిజనుల
కిచ్చి తనకీర్తి దిశ వెలయించుఁగాక.
యొరుని యాచించునే క్షత్రియోత్తముండు? 48

ఉ. చాఁచఁ గరంబు మీకు గ్రహచారమె మాకు, త్రిలోచనుండునే
నేచిన మాన నాపనిని, శృష్టయుధిష్ఠిరులైన నంచు సం
కోచములేక వీఁడను వృకోదరుఁ డేడ్డెఱఁ జొచ్చి యావనిక్
బూచిన హేమకంజములఁ బూని సరోవరనీర మానినన్. 49

క. కని యసురులు బదివేవురు

గినియుచు నొకమెయినిదాఁకఁ గీల్కొల్పి కరిం

బున గదను, ద్రిప్పికొనుచును

దనుజసమూహమునఁ జొచ్చె దర్పంబెసఁగఁ.

50

ఉ. హుమ్మని హుంకరించి గద నూచిన యూకున సోఁకుమూక నొ

క్కుమ్మడి వేవురఁ జదిమె; నుద్భృతి లంఘనముల్ పొనర్చి పా

దమ్ముల వేవురఁ దునుమె, దార్కొని పెఁబిడిగ్రుద్దుప్రేలులఁ

గిమ్మననీక వే, యమునిగీమున కంపెను నిల్పువారలఁ.

51

తే. దాన నొకరిన్దత్తులొ తప్పివచ్చి,

యంత వృత్తాంతమును విన్న, యక్షనాథు

నాప్తమిత్రుఁడు మణిమంతుఁ డనెడియసుర

యధసన్నద్ధుఁడై వైకి నుఱుక రాఁగ-

52

ఉ. భీకరసింహ్యగర్జనలు వీను లఁగల్పు నొనర్చి, భీముఁ డు

ద్రోకముతోడఁ బూని గదఁదెవ్వున నామణిమంతుఁడైనికిఁ

దూఁక, నుదగుఁజై యసుర దోర్బలమొప్పఁగ నల్లులేయుచుఁ

దాఁకెను; వార లొండొరులు దర్ప మెలర్పఁగఁ బోరి రుద్ధతిఁ.

53

క. ఆరీతి వారు మీఱుచు

హో గాహోరిగను బోర, నురవడి భీముం

డారాక్షసు ప్రాణంబుల

నారింఁచెను దనువు నెత్తివై చిధరిల్పి-

54

ప|| 50 పా|| 4 అ|| 2- ను; ప|| 51 పా|| 1 అ|| 15- యూ;

ప|| 52 పా|| 4 అ|| 4- న్ను; ప|| 53 పా|| 1 అ|| 6 హ;

చ. ఇట యమనందనుండు, సతి కృష్ణ వచింపఁగ భీమనాహసో
త్కటవిధ మాఁలకించి, విడిఁదొమ్మని ద్రావదిఁ బర్ణశాల; నొ
క్కుటఁ గొని వెంటజంటలఁ జిత్రాచకఁ గానలఁ జుట్టికాంచె ధూ
వ్జటినలె శావ్రమూర్తియయి సంగరమందున నొప్పభీమునిన్. 55
క. మారుతి బారిని జూరైన

వారలు చని వినువ, యక్షపతి విస్మితఁడై

బోరన వచ్చెను తనపరి

వారముతో భీముఁ జూడ వాత్సల్యమునన్ -

56

ఉ. వచ్చుకుబేరుఁ డాయసమబాహుఁ లాఘ్యని భీముఁ గొఁగిటన్
గుచ్చె; యధిష్ఠురుండు గనిమొక్కె, గుబేరుఁడుభీముశౌర్యమున్
మెచ్చుచు “నాకుఁదెల్పకయె మేకొని రా మణిమంతునాజిలో
వచ్చె; నగస్త్యశాపగతి వాఁ డటు చచ్చెను వాయుపుత్రుచేన్. 57

క. ధర్మాత్ముల మిము నిందుఁడు

ధర్ముడు దయఁబోచువారు దద్దయు; నటులే

నేనును గాచెద;

ముడ వీడుకొందు నని తా నేగెన్.

58

తే. ధర్మజుఁడు సోదరులతోడఁ దరలి, నిజని

వాసమున్ జేరె; గాడుపువట్టిలేని

యదనున జటాసురుండునా యసుర; కృష్ణ

ధర్మజుల మూపునఁ దాల్చి బలిమి-

59

క. ఎత్తుకొని కీఘ్రగతిని వి

యత్తల మూర్ఛమున కుటుక నటచిరి వారల్;

కుత్తుక సారముఁ దెలిసి జవ

మెత్తుచుఁ బటతెంచి భీముఁ డీక్షించి తగన్-

60

తే. “జౌర! వంచక! మత్సోదరాళి నాయు

ధముల కెడబాపి కొనిపోనదలఁతె; వారి

వీడి భూమికి డిగి యుద్ధ మాడ రమ్ము

విమవవా, వచ్చె గద, పాణ ముడుపు నిదిగొ

61

క. అని గిరిగిర గదఁదిప్ప న

వని కుటికి భుజాననున్న వారల విడి యా

దనుజుఁడు భీముని పైఁ బడె

ననిఁబడి రిరువురును భూమి యదుగ్రవ నటచుచున్

62

ఉ. తేకువమీఱనిర్వరును దీకొని పోరుచు; మేను లొండొరుల్
నూకుచుమూల్గుచున్ విడకనూల్కొని మార్కొని డీల నిచ్చుచున్
వీఁకను ముప్పైపెట్ట లిడి విక్రమ మొప్పగఁ బట్టులూఁది య-
త్తాకను దిక్కరీంద్రములు తావడఁ జోరి రుదగగిమూర్తులై,

తే. అంత వడముడి రక్కసు నదిమి బాహు

పాశుములఁ జాట్టి పెనచి, యావేశ మెత్తి

యనువు టాడంగ మేనినిఁ బిసిగి పిసిగి

పీనుగాఁ జేసి పడవైచెఁ బృథ్వియదర.

64

శే. అర్చిషేణాశ్రమంబున కనుజఁ గూడి
ధర్మజఁడు కవలద్రాపది ధౌమ్యురోమ
శాద్విజనములతోఁ జోయి, యందు బర్హ
శాలలోఁ గాపురంబుండె సమ్మదమున- 65

-:అర్జునుఁడు సోదరులకు కాలకేయులను జయించిన విధముఁజెప్పట:-
ఉ.ఆనరుఁ డేగి వత్సరము లైదు గతించె నుమేశు సత్కృపక
బూనిక దివ్యవాశుపతిముఖ గొనె నంచు సురాధినాథుచే
మానితుఁడయ్యెనంచు విని మామది వొంగెడు నైన నింతకుక
గానము; ప్రాణమైన నరుఁ గానక సైఁవఁగఁ జాలమంచునుక 66

క. కలఁగుచుఁ బొందుసుతులు నరుఁ
దలపోయుచు నుండ నభ్ర తలి వెల్పుడి, మా
తలి కడవరథ మొకఁడు భూ
సలికిక డిగె నందునుండి సంభ్రమ మొప్పుక- 75

శే. ఇంద్రనిభ తేజఁ డర్జునుఁ డుల్ల డిగ్గి
మునుల కగ్రజలకు మ్రొక్కి- తనకు మ్రొక్కు
కనల ద్రాపదిఁ బ్రియమారఁ గొగిలించి
యను నయాలాపములచేతఁ దనిపెవారి. 68

శే. మాతలికి ధర్మసుతుఁడు సన్మానవిధుల
జరుప, నాతండు సంతోష భరితుఁ డగుచు
వారివీడ్కొని రథమున వాయువీధి
నరిగె నమరావతినిఁ జేర సరభసమున- 69

క. రవి యస్తమింప నాపాం

డవులెల్లరు నిద్రలోఁ గడపి రారాత్రి;

రవి యొడమ సరసగోష్ఠి

దవులుచు వారుండ దివిజ నాథుం డంతఁ-

70

తే. సపరివారంబుగా వారిసరసఁ దోచి

పూజలనుగొని యాధర్మపుత్రుఁ గాంచి;

పజ్జ వినమితుండై యున్న పాథుఁ జూపి

సారగంభీరమృదునచోధార లొలయ-

71

మ. “పడసెన్ బాశుపతాస్త్రదివ్యశరమున్ ఫాలాత్ముచే; నెచ్చి నే
నిదితిన్ శస్త్రమహాస్త్రముల్ మిగులఁగా; నేకంబులై లోకముల్
పడినన్ దోలు నితండు; శత్రువితితిన్ భస్మంబుగావించి యీ
పుడమిన్ బట్టము నీకుగట్టునన! నీపున్నెంబు నామాస్యమే? 72

క. మాకును మాసురకోటికి

దాఁకంగా రానియట్టి దర్పితదైత్యా

నీకము నివాతకవచా

నేకంబును గూల్చి మాకు నెమ్మి ఘటించెన్.

73

సీ. అంతు గాననియట్టి యభిలోఁ బురములు

నిర్మించుకొని యందు నెగడుచుండి,

తటిఁ జూచి సురపురిఁ దాకి విక్రమమున

బిట్టుగాఁ గవ్వుముల్ వెట్టువారు,

శరధిమధ్యమునుండి పురములతోఁగూడ
నెగసియభ్రమునందు నిలుచువార
లటచూచుమై, మేఘపటలంబునన్ దాఁగి
ఘోరశస్త్రాస్త్రముల్ గువ్వవారు,

తే. పొరిని మాయావులై మించి భువిని, దివినిఁ
గలుగు ఘనులను, మునులను గాసివఱువఁ
దోచకుంటిమి; నీతమ్ముడేచి, మమ్ముఁ
గాచె; దీర్ఘమె మీయువకార భరముఁ

74

క. అనిపాండవులన్ బొగడుచుఁ
ఘనీదీప న లిచ్చి యామఘవృండు ముదమునన్”
మునిరోమశుఁ గొని వెంబడి,
స నెఁ బుష్పక మెక్కి దివిజ సంఘము గొలువన్

75

క. సురవతి చన, యమసూనుఁడు
నరు నడుగఁగ, వివరముగను నడచిన కథ సో
దరులు దదితర జనంబులు
పరమా నందమున వినఁగఁ బార్థుఁడు ప్రీతిఁ:-

76

క, “నామెయిఁ గల భూషణములు
నీమణి బొమడికము. గొనయ మీకవచము నా
నామహితాస్త్రములను ను
తాముఁడు నాకిచ్చి పంపె రాక్షసతత్తిపై

77

క. తనదాల్పు కిరీటం బిడి,

తమతనువునఁ దొడుగునగలఁ దద్దయుఁ గృపఁ దా
నె నిలిచి తొడుగఁ, బుష్పక

మును మాతలి నడవ ననికీ బోయితి ననుచుక-

79

చ. వరుసమహాస్త్రశస్త్రముల వానిప్రయోగము, వానిసంహృత్తి

బరునడిచెప్పి చూపె, గనిపాండవులెంతయు మెచ్చు, గాంచిక

గిటువక, క్రుచ్చిక్రుచ్చి విని కృష్ణ ధనుంజయు మెచ్చి మెచ్చు సుం
బరమున మేనెటుంగనటు వర్తిల భీముడు నవ్వె బక్కునక-79

తే. ఇట్లు లవ్వారు హర్ష సంభ్రమములు నగుచు .

నందు గొన్నాళ్లు నివసించి, యచోటు వాసి

పోయి బదరీచనపవిత్ర భూమి జొచ్చి

వెడలి హిమవన్నగంబున విడిసి రంత.

80

* భీముడజగరము చేరబట్టువడుట; నహుష ప్రశ్నల
ధర్మజుడు త్తరించుట- *

క. పొందుగ వారలు వత్సర

మందుండఁగ నొక్కదివస మనిలజుఁ డందుక

గందోయి బడకయుండిన

సందేహముతోడ ధర్మసంభవు డంతక-

81

తే. భీము నెమకుచు నా వనభూమి దిరుగఁ

బాముచే నొక్కచోఁ జుట్టువడి తొలంప

సాహసముజేసి, తన శక్తిచాలకునికి

రావడి తలంకుతమ్ము దుర్గతిని గాంచె.

82

క. తెలియఁగఁ బదివేలేన్గుల

బల మొప్పెడివాఁడు, యక్షపతి నని గెలువం

గ లిగిన వీరుం డొక యహి

వలనంబడె నొం! కలదె ప్రతి. విధి గతికి?

83

క. అని తలఁచి యజగరము దరిఁ

జని నురుడవో? యసురవాక్కి? సర్వాన్మత్తిగై

గొని తంతె కాక నుటియొ

క్కని కీ భుజవీర్యుఁ డట్టఁగా నశమె?" యనన్-

84

చ. విను, సహస్రండ్ మిఁకులము పెద్దలలో నొకరుండ దేవనా

భువ కెన్నమైనవాఁడ; భువదుర్బుదవృత్తిఁ జరింప నన్నులోఁ

గనలి యగ స్త్యమాని భుజగమ్మవు గమ్మని శాపమిచ్చె; బ్రా

ర్థన మొనరింప "నీవడుగు ప్రశ్నలకు త్తర మెన్నఁ డబ్బునో"-85

క. ఆనాఁడు శాపమోచన

చూ" నని సెలవిచ్చి, నాకు నమితబలముఁ బూ

ర్వానుభవ జ్ఞానము ముని

తాను బ్రసాదించె గరుణ ధర్మజ! వింటే?-

86

తే. ఒనర నాప్రశ్నలకు నీవును త్తరముల

నిడఁగఁగల్గిన నీతమ్ము విడుతు ననినఁ

బ్రశ్న లేవని పాండవాగ్రసుతుఁ డడిగె;

నిత్రైఱంగున జరిగె బ్రశ్నోత్తరములు :-

87

తే. పరఁగ నేగుణములు గల్గు బ్రాహ్మణుండు?

“సత్యశీలతపోదాన శౌచ శాంతి

దమదయాన్వితఁ డగునువాత్సండు సేర్వ

వలయు నెయ్యది? సుఖదుఃఖములను సమత;

88

క. శూద్రునియెడ దీగుణములు

భద్రం బగు నేని వాఁడు బ్రాహ్మణుఁ డగునే?

శూద్రుండగు నే ద్విజుఁ డీ

భద్రగుణంబులను గోలుపడుగతి గనినన్?

89

క. “సత్యాదులు శూద్రునియెడ

సత్యం బగు నేని వాఁడుసచ్చాంద్రుఁడు నాన్

స్తుత్యుండగుఁ; జెడి విప్రుఁడు

సత్యము శూద్రుండునాగ నడి సన్నబడున్.

90

తే. ధనవిహీనుఁడు పెక్కువిధముల మజల

ధనికుఁడుగ నొప్ప నోపు; వృత్తంబు చెడిన

వాఁడు హీనుండు నాసడిఁ బాయఁడగుట

ధనము కంటెను వృత్తరక్షణము వరము!

91

తే. అహిత వర్తనుడైనను నన్యత పరుఁడు

నైన హింసావిదూరుడైనట్టి వాఁడు

సుగతిఁ బొందెడు నందు రేపగిది ధిజెపుమ?

యను సజగరంబునకు ధర్మతనయుండంత,

92

శే, దానము, బ్రీయం ఒహింస సత్యంబుల నెడు
నాలుగు సమానములెయైన మేలహింస;
సుర, మనుజు, తిర్యగములందు నరు డహింస
గొనఁగవలె ముఖ్యముగ నెంతగుఁడునైన-

93

ఇతైఃఁగు సల్పు ప్రశ్నల కుత్తరములఁ
బొంది నహుషుఁడు శాపవిమోచనంబు
నగది యహిహుపు డింది, దివ్యాగుఁ డగుఁడు
బోయెను విమానమున సురపురముఁజేర

94

క. అంతట యుధిష్ఠిరుం డ
త్యంతామోదమునఁ గూర్చి యనుజనితో. ని
శ్చింతిత నిజాశ్శిష్యుఁ
నాంతరమున కేగి చేరె నాత్మప్రజలక

95

* శ్రీకృష్ణరూర్కాండేయ నారదులు కామ్యకవనములో
నున్న పాండవులను జూడవచ్చుట *

క. జనమేజయ నృపవర! విను
మొనరగ ధర్మజుఁడు సతినహోదరులు సఖుల్-
మునులును ధౌమ్యుఁడు నిజపరి
జనులును సభదీరియుండ; సాదరమతియై-

96

తే. నమసే నీకాననమున ఫలములు; దుష్ట
మృగములుగ గడచె మాయున్ని కగువనమ్ము
కామ్యకమ్మొండె వేఱొండు గన మటంచు
వారితోఁ గూడి పోయి యవ్వనిని విడిసె

97

తే. ఆశరత్కా-ల మయ్యెడ నతడు గడపు
 చుండ శుభశకునమ్ములు మెండు దోచె,
 ఫలము కృష్ణాగ మనముగాఁ దలచి మఝియు
 చుండ, విచ్చేసి దూతయొకండు మొక్కి-

98

తే. అనిగా శ్రీహరి విచ్చేయు ననగ, న మృత
 సేచనంబై నగతి మది సేదదీర్చి
 వీనులకు విందునొనరించి, వీక్షణముల
 సార్థకముఁ గొల్పు; నెదురుగాఁజునఁగడంగె.

99

క. అనుజులును, సతియు, ధౌమ్యుం
 డును, మునులును వెంటగాఁ, గడువడిఁ జని, క
 న్గాని నవ్వుల గారుడకే
 తనమును నడుగడుగొనకును దా మడుగిడుచుక.

100

చ. మెయి పులకింప, గన్గదసమిశ్రము కంఠముకా; ముద్రశువుల్
 పయికొన; నాననాంబుజము భాసిల; వేదములందలేనిశ్రీ
 దయితుని గంటి, భక్తశుభదాయకుఁ గంటి; బరేశుఁ గంటి నా
 యయ విది ప్రాకృతిం బని యమాతృజుఁ డెల్లిఁ బెన్దపెట్టునక.

క. అది విని చిటువప్పున నా
 యదుకులతీలకుండు డిగ్గి యరదము, వడిగాఁ
 చుదములిడి కదిసి, ధర్మజు
 నెదకొత్తుచు వింతరీతు లే లిటు! లనుచుక.

102

ఉ. పావని, పార్శ్వ, మాద్రసుత, పావకపుత్రికమొక్కు లంది, భూ
దేవ, మునీంద్ర, ధౌమ్యులిశుదీచనలక్ గొని, తక్కువారి సం
భాననజేసి, తావునకు వచ్చి. సుఖాసనమంది వేడ్క గా
జీవదళాక్షుఁ డీక్షణలఁ జిందుచు ధర్మజు మోముదమ్మివై. 103

మ. దివిజేశుండు, మృదుండు మెచ్చియిడఁగఁ దివ్యాస్త్రశస్త్రంబులఁ
దవులఁ గీడి రహించె; నీతిసము నీధర్మంబు నీనిష్ఠయే
యవునో. యింతకు గారణంబు! ఘనభాగ్యం బన్న వేఱున్నదే?
భువి రాజ్యంబునకన్న ధర్మమె కడు భూష్యంబు నీకొఁగదే!-104

సీ. తితి వేదవేదాంగ తత్వవిదుండవు;

సదమలయజ్ఞవిశారదుండవు;

అతులధనుర్వేదవతివి; నిస్తులరాజ

ధర్మజ్ఞుండవు; సత్యతత్పరుండవు;

శమదమాధికుండవు; స్థైర్యధైర్యవిభూష

ణుండవు; నిత్యతృప్తుండవగుదు;

వరిపట్కవశనిజహస్తశస్త్రుండవీవు,

త్రికరణశుద్ధి వత్యకలుషుండవు;

తే. క్షిరయఁగ నజాతశత్రుండ వగుదు; పుణ్య

పురుషుండవుదువు; దాక్షిణ్యపరుండ వగుదు;

సతతభూతదయాపరశా లి వగుదు,

వమల త్రైలోక్యపూజ్యమహిముండవగుదు-

చ. కపట ద్యూతముఁ గారణంబుఁగొని, విఖ్యాతక సతీక ఒల్కితొ
 నవకర్షినితిగా నుయోధనుడు సేయక గాంచి నిష్కంప నా
 ప్రకటస్థైర్యము ధైర్యముక గలిగి సైపక నీవునూత్రింబెకా
 కికఁజూంఁతాత్ములు మాన్యు లిట్టిరులు నీవుజ్ఞేష్ఠలిక గల్గిరే? 106

ఉ. శాంతియుదాంతియుక గలుగుచత్యసమృద్ధుడె వొట నీదుసు
 స్వాంతము విక్రమంబునకుఁ గాల్పడనొల్లక సైచఁబట్టి, దు
 శ్చింతక ధార్తరాష్ట్రుల కుచేష్ట ప్రతిష్ఠలు చెల్లెఁగాక నొ
 క్కింతగఁ గుద్దొక డీనయిన సేమగు వారిలొ వార లింతకుక? 107

క. మేలిమి యగునీయాజ్ఞా
 వేలను దాటంగరాకవీరు లనుజు వీ -
 లీల సహించిరి; కాదే
 దోలరె యమపురికి వారి దోర్దర్పమునక? 108

క. అంధక భోజక వృష్ణులు
 బాంధవులై నిన్ను స్నేహపాశావృతని
 గృంధత సేవించురు; మో
 హంధులు కౌరవుల కెదుర నొనే వారిక? 109

తే. సప్త సాగర పరివృతఁజ్మౌకశత్రు
 పతివి? నీవు దలంచిన పనికి భంగ
 మొందునల్పఁగ శక్తుఁ డొకండు మూఁడు
 లోకముల మూడ సస్త్రకమహిమ! 110

క. అన; న నె ధర్మనుతుం డో
యనఘా! యల్పానశిష్టమా సనవాసం
బును, నష్టాశేమును గడసి
యనింద్య మగు విక్రమమున నరిజయ మొప్పుక. 111

శే. ఇంతవనిఁ దీర్ప నీదువం; తెనక మెసఁగ
నీవు కనుసన్నజెప్పిన భావ మెఱిగి
కడఁగునట్టిది నూనంతు; కార్య మరసి
నడపుమీ మును! సూత్రధారుడవు గమ్ము!! 112

మ అనఁ, గృష్ణుండతిత్తుఁడై మిగుల నెయ్యింబార పీక్షించి కృ
ష్ణను; నీపుత్రుకు లేగురుక్ వివిధ శస్త్రాస్త్రములక దీరి పీ
రనుతుల్ గొని పెల్లువారు! కడుహర్షంబార సాధదు కం
తను బీతిక మనుచుక సుభద్ర సతి విఠే! మోద మందకగదే!

* చూర్కాండేముడు ధర్మజునకు కృష్ణుని ప్రభావమును
ధర్మవ్యాధోపాఖ్యానమును జెప్పుట- *

క. అని యాశ్వాసింపఁగ; నం
తన మార్కాండేయ నారదద్వలు రాఁగక
సనియెల్లవా రెదుర్కొని
కొని తెచ్చిన, నాననములఁ గొని, కని యమజక- 113

సీ. తపమునఁ గొగ్గి, సంత్సమాధిని ముగి
జపహోమములఁ జిక్కి కృపణులగుచు;
స్వాధ్యాయనిరతులై శ్రమఁ గూరి తమేమిటి
గంగాది

ప|| 111 పా|| 2 అ|| 6- చ|| ప|| 112 పా|| 2 అ|| 1- నీవు;
ప|| 114 పా|| 3 అ|| 1- జు|| ప|| 115 పా|| 1 అ|| 7- సంతక;
ప|| 115 పా|| 3 అ|| 12- శని.

దానధర్మంబులఁదగిలి తత్పరులయి;
 యజ్ఞయాగాదుల నడలి బడలి,
 క్షేత్రజాలములెల్ల సేవించి భావించి,
 నిఖిలశాస్త్రంబుల నెమకి నెమకి,

తే. భ్రాంతి లై యెందుఁగానక బడలిరెల్ల
 కర్మకులు మునుఁడు మనువులుఁ గంటె! యెప్పుడు
 మంత్రియై భటుడై మేన మఱుదియున యి
 యెలమి సేవించు హరి నీ సుకృత మదేమొ? 115

చ. భరత భగీరథాదిసృవవర్షులు గల్గరె తొల్లి? వారి కీ
 తెఱఁగుఁనఁ జక్రితోఁ గలసి తిగ్గఁగఁ గొల్వఁగఁ గొల్పులందఁగా
 బరఁగఁగ, ముచ్చటింపగను బాంధవ మందఁగ భాగ్యమబ్బెనే!
 పరముఁ డితండు పాండవుల పాణము పాణము పార్థివోత్తమా!

క. అనిమార్కాండేయుఁడు మఱి
యనునజహరహరపరాత్ముఁడయి యెల్ల సృజిం

చను బెంచును ముంచు నితని

ఘనమహిమ మెఱుంగవా నిగమములునై నక- 117

క. కృతపుల వ్రతములఁ జిక్కం
 డితరపథంబులను జిక్కఁ డీశ్వరుఁ డితఁ, డు
 న్నతమగుభక్తికిఁ జిక్కిన
 గతి; దీనికిసాక్షి వీ వకల్మషభావా!- 118

తే. పుణ్యపాపంబు లనునవి బొందె తోడి

చాయనడువున నరుజన్మ జన్మములను

గడఁగి తత్ఫల ముడుగక కుడున నిడును

కనుక ధర్మపథంబగు మనికి తగును

119

మ. అనిధర్మక్రమమున్ వచించి యుగధర్మాదుల్ వినన్ జెప్పి, యం
తనవర్ణంబులరీతిఁ బల్కి; యటుమీఁదన్ ధర్మ సూక్ష్మసిత్తిన్
గననౌపూర్వల సృత్తముల్ తెలిపి, విజ్ఞానంబు విస్పించి యా
మునిచంద్రుండు పతివ్రతామహిమమున్ బోధింప నుద్వృత్తుడై

నీ. విను మొక యితీహాసమును; మున్నడవియందు

నుండె నొక్కఁడు కౌశికుండునాగ

నిత్యతపోధర్మ నియతుండు, ద్విజుఁడు, స్వా

ధ్యాయతత్పరుఁ; డొక్కతరువునీడఁ

గూర్చుండి, వేదముల్ గుణించుచుండ నా

తరువుపై నున్న కొక్కెరయొకండు

తనపైన విప్తింపఁ గిసెని యీతఁడు చూడ

నది చేతనముఁ దూలి యవనిఁ గూలెఁ

తే. గాంచి నిఃక్షాంతమగు తనగతికి వగచి

వికలమతిఁగుండి, క్షణముండి విన్నుఁ జూచి

మట్టమధ్యాస్తా ఘోమగుటచేఁ బట్టణమున

కరిగి యొకయింటి ముంగిలి దరిసి నిలిచి-

121

గీ, భీష్మ యన. వినియూ సాయంతి వెలచి భర్త

సేనలో నుండి, యదికడఁ జేసి, పినవ

నచ్చి బిచ్చంబు నిడఁబోన ననిత నట్టె

ద్విజుఁడు వీక్షింప, నీక్షించి తెఱవ పలుకు:-

122

తే. కొంగ నేఁ గాను వివ్ర! నీకోప ముడుగు;

పతిని సేవించు చుండిన కతన నింత

తాళితిని, దీనఁ గలదె నాతవ్వ? తాల్మి

యెఱుఁగజేసట్టి నీతప మేల చెప్పుమ?-

123

క. అదివిని భూమి దేవుఁడు

మది నచ్చెరువొంది ప లికె మానిని! యెటునీ

విచి తెలిసితి వన, నానతి:-

యది పాతిన్రత్యనుహిమ; యదియట్లుండె-

124

మ. అరిషట్కుంబు జయింపలేక, మదిలో హంకారము మానలే

కరయక హింసను బాయలేక, నిశితగ జౌధర్మ సూక్ష్మంపు టం

తరముల్ గుర్తిడలేక బాహ్యమగు కర్తవ్యంబు మాత్రాన ని

బ్ధరము బొందుటె బ్రాహ్మణోత్తముని సౌభాగ్యంబు లీపాటివే?

క. స్త్రీనౌట, ధర్మసూక్ష్మ

జ్ఞానము లేదగుట నన్ను సయిపుము; నీవుక

ధీనిధి ధర్మవ్యాధుని

చేనరయుము మిథిల కేగి శిష్టపథంబుక

126

మ. అనినన్ విస్మయచిత్తుడై మిథిల నొయ్యం జేరి బాపండు నీ
 ధని వీధిన్ జని, వ్యాధువాస మట నిర్దేశింప నా లించి వే
 సని, వ్యాధుం డట మాంస మమ్ముట జుగుప్సన్ జేరఁగాలేక ద
 వ్వున నిల్వంబడియున్నవిప్ర) విషయంబున్ వ్యాధుఁడూహించుచున్-

క. వే సని భక్తి నమస్కృతిఁ 127

జేసి, కుశలమడిగి, “సాధ్వి చెప్పట నాయీ
 వాసమునకు విచ్చేసి తె?

భూసుర! ప్రియమయ్యో! రమ్మ పోవుద” మనినన్- 128

క. చిత్రిములు రెండు గంటిని

చిత్రిం బిది! యనుచు నతినిఁ జేరినడ్డుచు నా
 ధాత్రీసురు నిజవాస

క్షేత్రిమునకుఁ దెచ్చి చూపె స్వీయపితరులన్- 129

క. పండుముదునల్లు పితరులు,

నిండుమనంబున భజింతు; నెఱి మాంసంపున్
 గండలు గొని నే నమ్ముదు

సుంఁడి! యిది నాదువృత్తి శుద్ధచరితా!- 130

సీ. త్మాసురులకుఁ దపస్వ్యాధ్యాములు; బ్రహ్మ

చర్యయు, సత్యంబు సాధకములు;-

దండనీతియ సూఁ! ధర్మంబు నృపులకు;

వాణిజ్యమును, బశుపాలనంబు,

వ్యవసాయ మనునవి వైశ్యులధర్మముల్;
 శూద్రధర్మంబు శుశ్రూష;- యటలె
 మృగయోపజీవనం బగుమాదుధర్మంబు
 వంశక్రమాగతవర్తనంబు;-

తే. స్వకులధర్మంబు విడువక సాగనిచ్చి
 ద్రోహమును బాసి, విషయవిమోహ మెడసి.
 హింసగతిఁ ద్రోసి, కృపశాంతి హితముఁ జేసి,
 దైన్యమును రోసి మనుటె సద్ధర్మ పథము!-

131

తే, దొరకినంతకె తృప్తుఁడై మరేగిన్ద్యాయ
 మున మనుచు దాను, దనవారి మనిచి, దాన
 ధర్మములఁ బెంచి, నిస్వార్థతను గడించి.
 దైవముఁ దలంచునాతఁడే ధన్యతముఁడు

132

క. నాన్యత్తినఁ గని నీమది
 నేవముఁ గొనినట్లుదోఁచె; నిదిహింసగ నీ
 భావమును గలఁచె; విను, భూ
 దేవోత్తమ! తత్సగతిని దెలియుము బుద్ధిక్

133

క. నేలయు, నింగియు, నీరము,
 గాలియుఁ బ్రాణులమయంబు కాన, సహింసక్
 బాలింపఁబూర్ణ మెట్లగుఁ?
 బోలినగతి నాచరింప బోలునుగా దే!

134

క. ఫలశాకంబుల నసువులుఁ

గలుగఁజె! యవి కుడువకుండఁ గలమే! మృగముల్
పులుమృగముల భక్షింపఁజె!
జల జోష్ఠపు సృష్టి యిట్టి చందము కాదే!—

135

క. యాగంబులఁ బశుహింసను

నాగమములు చెప్పలేదే! యటువలెఁ బ్రాణ
త్యాగముఁ జెప్పరె స్వప్రజ
యోగక్షేమముల పొంటె యోగ్యముగాఁగఁ?

136

ఆ. పరహితంబు కొఱకుఁ బరపిన హింస తా

నగు నహింస; స్వార్థమా నహింస
హింస యాను; సూక్ష్మ మిది శ్రుతిస్మృతి వృధ
వర్తనములఁ దెలియవలయు సరిగ!

137

ఆ. తగిన దైనఁ దనకుఁ దగనిదియే యైన.

నిజకులోచితమయి నెగడినట్టి
ధర్మమును విడంగఁదగ, దదినిజభాగ్య
విహిత మండు బుధులు విప్రవర్య!

138

క. తను కర్తృత్వముఁ బూనక

తనపా లికివచ్చు వృత్తి ధర్మ మటంచు
జనుసల్పఁగ, నది దేవా
ర్పణమనుచు, ద్విశుద్ధి నెట్టివట్టులనైన

139

క. కడువృద్ధులఁ బితరుల నిలు

కడనిడి, యడవులఁ దపింప ఘనమే? వారిన్

గడు భక్తిని గొలుపుము! య

య్యెడనే నీతపము పండు నెఱిగితె” యనినన్ -

140

తే. తక్షణము బ్రాహ్మణుండు పదక్షిణంబు

సల్పి యావ్యాధునకు:- నీవ జ్ఞానగురుండ

వగుదు నాతల్లిదండ్రులఁ దగ భజింతు”

ననుచు వీడ్కొనె ననుచు నామునివరుండు-

141

తే. ఇట్టిగాధలు బలుచవు లుట్ట, ధర్మ

గతిఁ దెలియఁ దెల్పి ధర్మజకలతఁ దీర్చె;-

గంజదళనేత్రుఁ డాపైనఁ గాంచి, పాండ

వాగ్రజునితోడ నిట్లనె నాదరమున:-

142

క. దినములు చాలగఁ గడచెను,

చననలె మావీటి కేము; సైరింపదు మా

మన సది మీయెడబాటును

ననుచును హరి కౌగిలించి యాధర్మముతున్:-

143

స. ఆడినకాలంపుటవధి దగ్గఱవచ్చె

సత్యంబుఁ దప్పని సాహసులరు

కడవుఁ డీయనతి యాకాలంపుటవధిని

సప్రమాదములరంబు యడవియందు

జేడుగుతాకొక పుల్ చెట్ట నెంచినగాని

శౌర్యంబునకుఁ బోనిశాంత మూనిఁ;

యజ్ఞాతిపానంబుటబ్బంబు నొడలెల్లఁ

గనుఁగల్గి చరియింపఁ గనుఁడు! విమఁడు!

గీ. మనుఁడు సుఖముగ నని, కృష్ణఁ గని; పపఁపజఁ

గట్టి నీక్షించి, కవటమిగాంచి పేమఁ;

గుచ్చికొగిటధర్మజఁ గూర్చి; నెల్లా

వారి ఏడ్వొని రథమెక్కి శౌరి తరలె-

144

గీ. కడపి రబ్బంబు లిటు పది, యడవియందుఁ-

దీర్ఘయాత్రల సల్పుచు, దేవమాని

సాధుజనసేవఁ జేయుచు, సత్యశీలు

రగుచుఁ బాండవు లొకరీతి తిగవునరసి.

145

* దుర్యోధనుని ఘోషయాత్ర; దుర్యోధనుని గౌధర్వలు
చేఱఁబట్టుట; పాండవులు విడిపించుట. *

శా. ఏకచ్ఛత్రపదస్థుఁడై సతిత ముర్వీశుల్ తగ్గ గొల్వఁగా

వీరకాదాను నిరింకుశంబుగ ధర్మ నెల్లారి దుర్యోధన

క్షౌకాంతం, డలఁ కర్ణ సౌబలులు పేమక కేరి సేవింప న

స్తోత్రశ్రీవిభవప్రభావ మహిమల్ శోభిల్లగానుండఁగన్. 146

గీ. భూసురుండొక్కరుఁడు పాండవులు నసించు

కాన కేతెంచి వారలకష్టములను

గాంచి విచ్చేసి, యాసితిగతులఁ దలుపఁ

దలచి ధృతిగాఘ్నాఁడవ్వు డశులుఁ నొఱంగి-

147

చ. గుణధనులై నెలింగి, బుధుఁగోటినుతిఁ గని, కీర్తికామిని
 మణికిని నాథులై విబుధమాన్యులునై ధరణీశమాళిభూ
 మాపడు లైన పాండవులు సౌఖ్యముఁ దక్కి ననాంతరంబులం
 దనదలరీతిఁ గుండుటె? కటా! యెటుసేయదు కాల మేరినే? 148

క, అనుజుని తనయుల దుస్థితి
 వినియును జాకుంటి, నిట్టి విపరీతము నే
 మనవలయునొ; ముం దెట్టివి
 కనవలయునొ కాంచరాని గతులకా వెతలకా?" 149

తే. అనుచుఁ బనవుచు మఱిమఱి యడిగి యడిగి
 త్నాసురునిచేత వారి కష్టము లెఱింగి
 కంది, బెగడొంది వెతనంది కుంది డింది
 యలఁతనేమేమొ విపరీతములఁ దలంచె:- 150

ఉ. అంతలువడ్డవారలు వనాంతర వాసము, గుప్త వాసకా
 భ్యంతర మెట్లా తీర్చి పులులట్టుల వచ్చి పురింబుఁ జొచ్చి, దు
 శ్చింతకులైన మత్సుతులఁ జెండరె భండనమందు? నింక నా
 వంతకు నంతముండు నె? యవారిత మీబ్రదు కెట్లుదాళుదు? 151

సీ. తెల్ల గజమునెక్కి విల్లుబొటుచు యుధి
 ప్తిరుడని యముడయి తిరుగునట్లు ;
 గదనెత్తియదలించి యద యత భీముండు
 దుశ్శోధనుని తొడఁ ద్రుంచినట్టుఁ

బ్రహ్మాండ మగలంగఁ బాహుండు గాండివ
మున సూతసుతుతలఁ దునిమినట్టు;
కడువాడికత్తులఁ గవలు మాసేనలఁ
జెఱకుఁ జెండినరీతి నఱికినట్టు;
శక్తిరూపమునఁ బొంచాలి నాలుక సాచి
యనిఁ జొచ్చి రక్తంబు నానినట్టు

తే. విశ్వరూపుని గృష్ణుని వీపున నిడి
కాలమహిషంబు నిజగళఘంటనినద
ఝణఝణల నుగ్ర నాట్యంబు సలుపునట్లు
కలలఁ గందును రేబవళులనుగూడ--”

152

క. అని వందురు ధృతరాష్ట్రునిఁ
గని సౌబలుఁ “డిట్టు లేల కళవళపడ; నీ
తనయులు సత్కాఢ్యులు; గుణ
ధను; లీఘనులందు నొక్క తప్పు గలుగునే--

153

క. వారలు విషయ విలంపట
పారంగతులౌట సోలి వసుధ, నడవిలోఁ
జేరిరి; యవధిఁ గడపి మీ
వారలతోఁ బోర కుడుగు వారలె నూర్తులె

154

౩. దూరనేల సుకుల? దుఃఖంబ నీకేల?

వగరపైన మమతఁ దగుల నేల?

యెవరి కర్మగతుల కెవ్వారు బాధ్యులు?

శాంతి నొందఁగనుము; భ్రాంతివిడుము—

155

౪. అని జనపతి నూజ్ఞశీలం

వినిచి, సుయోధనునిఁ గర్ణు వెనుగొనిచని, మం

తనమున నుండఁగఁ, గర్ణం

డనె దుర్యోధనునితోడ సతిహర్ష మునన్—

౫. భాగ్యము లుండి, భోగములు పండి, సతీసుత బాంధవప్రజా

యుగ్యము పండి గల్గినను, యుక్తసుఖంబులఁ దాను నిండి కా

ర్భాగ్యత మఁడు శత్రువులవాసములం బడి కన్నుగుట్టు సా

భాగ్యముతోడ నవ్వి యెవి వచ్చునె సాటిగఁ గారవోత్తమా! 157

౬. నారలు చీరలై, చెడువనంబులు రాజగృహంబులై, చెలుల్

ఘోరమృగంబులై, కుడుపుగూరలుఁ గాయలునౌ నసార సుం

సారులు పాండవుల్ గనఁగ ఛత్రపతిన్ నిను వారిమోము బం

గారము నగ్నిభాగ్గయినకై వడిఁ గావలె, గాంచఁగావలెన్. 158

౭. నీదేవులసాభాగ్యం

బాదీనుల దేవి కాంచి యడలన్ బడలం

గా, దిలకింప

గాదే యది జన్మసారకము మనకున్నపా

159

తే. అనఁగ, సాబలుఁ డదికార్య మనుమఁ బొగఁజెఁ;
 చగిఁపనియిది మైనను దండి యేల
 పునలఁ బోనిచ్చు నాద్వైతవనముఁజేరఁ,
 బాండుపుత్రికు లందుండుభంగి యెఱిగి? 160

క. అనఁగ సుయోధనుఁ డిటువలె;
 “మనగోగణ మందుఁ గలదు మఱమది కనఁగఁ
 జనెన” మని విభుని యానతిఁ
 గొను మనఁ గర్ణుండు:- పిల్చి గొల్లని నొకనిక 161

క. పనివినిచి వానికెనుదో
 డొని విభుఁగని ద్వైతవనిని గోగణ ముంటక
 వనమృగము లందు హెచ్చుట
 వినఁ దెలిపెను గొల్లచేతఁ బిత కాసుతుఁడుక - 162

చ. తృణజల పూగమై సుఖసమృద్ధమునై, పశువాసయోగ్యమై
 తనరెడుద్వైత కాననము తథ్యము; దుష్టమృగాళిబాధ యుం
 దునబలిసెక; నివారణకుఁ దోడ నమర్థులఁ బంపి కావు గో
 గణ మని గొల్లచెప్ప; విభుఁ గాంచి సుయోధనుఁ డాత్మరంబునక -

క. దేవరయానతి సేసినఁ
 బోవుదు మట మృగవిలతినిఁ బొరిపుచ్చి తగక
 గోవులఁ గాచెద; మిఁక సెల
 వీవలెనన. నంధస్యవతి యిష్టసుతనితో:- 164

శ్రీ గోగణము రక్షణము మేలు; క్రూరజంతు
మారణముఁ బోలు; నై నను వీరవరులు
మానధనులగు పాండుకుమారు లందు
విడిముటలు, మీరలరుగుట లెడరు దోచు-

చ, ఆచక్రీ వలఁగొన్నవారు; శివుదివ్యాస్త్రముఁ గొన్నారనూ!
భూచక్రాధిపతిత్వ మొదఁగలతెంపుక బెంపుఁ గన్నారనో,
మీచే నొచ్చినవారు బాహుబలిమిక్ మిన్నందియున్నార లా
ధీచారితులు! మీరువారుఁగలయక దీండ్రంబు వేడ్కంబగుక 166
తే, కనుక నచటికి మీరు పోజనదు; వేతె

యేర్చినై నను బంపుదు నూజకుండుఁ
డనఁగ, సౌబలుఁ డాయంధజనపుఁ గాంచి:-
యధిప! యిటులేల సందియ మందసీకు?-

167

శ్రీ కానమే మేము వారి విక్రమము? డెలిసి.
యేలపోదుము వారల జోలి? వారు
ధర్మనిరతులు ప్రతిపను దవ్వవారె!
కీడ్డమెయిఁ బోదుము జగడమాడఁగాదు

168

క. గోరక్షణకతమగుమృగ
యారతి నైఁబోవువార మంతియి; వారిక
జేరము- నేనంతయుఁదగ
నారయుదు నిటేల భీతి? యనివినువంగక-

169

తే. సుత యోచించి పతి- “బుద్ధిమంతుల రయి
యరసి గోధనమును వైశ మరుగుదెంచు
పాండు! వారలవఱి కేగకుండుఁ డనుచు
న్యోకేలకు నానతి నిచ్చి పసిచె.

179

సగల గోనెలను దంతావళిపై మోపి.

రత్నంపుసంచు లుష్కముల కెత్తి,
విలువైనవలువలు గలవేటికలనెల్ల
వాజికటముల నోడఁ దాగి;
చాకసామానుల బండ్లకు నెత్తించి,
రథపంక్తి శస్త్రాస్త్రరాశి వోసి,
యందలంబుల స్త్రీలసందర్శనకొంది,
మొగి విమానములఁ బ్రముఖులు నిలిచి

తే. సోదకులుఁ గర్ణ గాంధారులాది బాంధ
వులును సుతులును సఖులు, యోధులు మృగములు
పైన్యములు, భటుల్ సర్వులు సాగిరాఁగ
నేలయొనినగతి జనజాలమొప్పె -

171

క. గాయకులు, నటవిదూషకు
లాయతవిటవంది, మాగదాదులు, వేశ్యల్,
నాయకలు, గవులు సుకళా
ధ్యాయకులును జనిరి నృపుని యాజ్ఞాబలిమి

172

క. పదివేల రథంబులు, ము

ప్పదివే లుష్ప్రములు, నాల్గుపదివే లేన్లుల్;

పదివేలు శకటములు, నే

బదివే లశ్వములు నడచె వసుధ వడంకన్,

173

క. మంగళవాద్యంబులును మృ

దంగ, కహళవేణు ముఖ్యతరతర ఘనవా

ద్యాంగ ధ్వని గీతస్వన

భంగియ రవళులును గగన భాగముఁ దూఁటెన్-

174

క, చని యిటు, ఘోషంబులు గల

వనిఁ జేరి, తదంతరమున వసతిశిబిరముల్

తనరంగఁ గూరిచి వారం

దున విడిసిరి సర్వులున్ మనోహర్షమునన్-

175

సీ. ఫలమూలవృక్షసంపద గల్గి, యతిథుల

కాదరాతిథ్య మీయంగఁ గల్గి;

నిండారు కొలనుల నీరజ కలహంస

తతి ప్రేక్షకాక్షులఁ దనువఁ గల్గి;

రమణీయ బహులతానుమము లభ్యాగత

జననాసికల నేలుసరణిఁ గల్గి;

శుకపికాదులనుగీతికసుధన్ విను వీను

గవలవిం దొసఁగుత్యాగంబు గల్గి,

తే విష్ణు, నట్యు ముని, ఖచరుల వీండ్లు గల్గి;
 గోప, గోవిక, గోష్ఠ సంకులముగల్గి;
 నసచ్చగ సమూహ గర్జన ధ్వనులు గల్గి,
 సజ్జవే కీర్తిని భీతిని ద్వైతవనము-

176

స. హుళిమై కూడి, విహారము ల్గులుపుచు,
 ఫలములఁ దినుచుఁ దే నెలచు గొనుచు,
 గోష్ఠంబులకుఁ జని గోక్షీరములఁ బిండు
 కొని ధారధారల గుటుకలిడుచు;
 దధి ప్పుతంబులు, గొల్లతలొ సంగనానుచు
 మురియుచు, బూవుల ముడిచికొనుచు,
 బక్షితెటికి గానఘణితినిఁ గజపుచు;
 గమనంబు రాయంచగముల కిడుచు,

తే. నెమిళులకు నృత్యములగతి నేర్పుకొనుచు,
 బాటుచును, గేరుచును, దక్కి తారికొనుచు,
 గేలుకేల్వట్టి నడచుచుఁ దూలినగుచు,
 నబల లందందుఁదిరిగిరి ప్రిబలలగుచు-

177

మ. కురురాజుఁ బరివారయుక్తుఁడగుచు, గోష్ఠంబులఁ దాయుచు
 బరిశీలించుచు, ముట్టితెట్టికనుచు వత్సంబులఁ; ధేనులఁ-
 వరుసఁ గోడెల, నెద్దులఁ వివిధవర్ణాకీర్ణ ఫర్గలంబులఁ;
 జరియించె సఖులఁ, నహోదరులనోజఁ జేరుచు గేరుచు.

ఆ. వందిమాగధాదిబృందంబు రావించి

యానరించి యాభిచుతార్థము లిడి,

మృగయులంటిరాగ, మృగయావినోదంబు

గడగి యడవిజొచ్చె గడకతోడ.

179

మ. పొడుచు మత్త గజేంద్రసంఘమును నేపుంజూపి భల్లంబుచే

నడచుక భల్లకఖడ్గసింహాసువనస్యశ్రేణి ఖడ్గంబుచే;

బడుచుక వ్యాఘ్రవరాహరూటములపై, నిధించిప్రాణంబులక

దుడుచుక దంచునుజంచు, నొంచుబొలియించుమించి వెన్నంటుచుక

తే. ఇటుల జని, పాండుసుతు లున్నకుటజములకు

(180)

నరుత, నొకదివ్యతరసతోవరము దఱిసి,

వలసి కీడాగ్రహంబులచసతి గూర్చ

నాజ్ఞ నిడ భృత్యులకు; వారలచటికరి:-

181

తే. శిబిరముల గట్టి, నది చిత్రసేను డి నెడి

ఖచరవిభుకీడనార్థంబు గట్టబడిన

కొల నగుటచేత, ఖచరు లవ్వలకుద్రోయు

వారు పటతెంచి పతికి నాపగదె తెలుప,-

182

క. కోపంబున దుర్యోధను

దోపక సోదరుల జూడ, నుత్కటసైన్యా

టోపంబున, శస్త్రాస్త్ర

దీపితవిక్రమము మెరయు దెరలిరి వారల్,-

183

క. చెలరేగి సాగి, గంధ

ద్వలతోఁ దలపడిరి, పెనఁగిపోరిరి, పువ్రబం

తుల వధువరుక్మీడలవలె

నలరిశిరఃకంఠముల నాడిలి పెలుచున్-

185

క. అంకునకుబసులతలలను

తెంకాయలఁ గొట్టుకై నడిసి, నరశిరముల్

ఉంకువగ నిడిరి రణక

న్యాంకాశక్ వీరవరు లనన్య పేమన్-

185

ఉ. నెత్తురు^{మొలు}నుల బఱచి, నిక్కుచు నూఁగెడు నెమ్ముగూడులున్;

హత్తుచు వీడుచున్ సుడిసియాడుక బంధశిరోరుహస్తముల్,

ఒత్తుగుపేగుఁగండలయి యొప్పెడునారణభూమి నెల్లడన్,

బిత్తురలాడు పేతములవిం దొనరించిరి వాఙువీరునున్- 186

తే. కౌరవులధాటి కోర్వకఖచరసేన

పఱచి పృథుచిత్రసేనుని^{మొలు}మొలుగు సొచ్చి

వినుప; నాతఁడు మితిమీఱుకినుక నూని

పృబలసేనలతోడ సంబర మెసంగ-

187

మ. శరచాపంబుల నూని, తోమరిగదాశస్త్రాగ్ని కేలాని, మై

మఱువున్, గుండలముల్, కిరీటమును, సంభావ్యంబులౌ భూషణాం

బరముల్ చాల్చి; రథాధిరూఢుడయి, దుర్వారాగ్రహోదగుండై

ధర కంపింపంగ వచ్చెదాఁబ్రశయమార్తాండుండునానొప్పుచున్

సీ. తమ్ములు నూగ్గురు తనముందలను నిల్వఁ;
 గర్జ సౌబలులుఁ బ్రక్కలను గొల్వ,
 సైంధవ ప్రముఖులు శత్రుమధ్యను దూఁకఁ
 వడినర్ధరథులు పై బలముఁ దాఁక,
 సతిరథు లందందు మితిమీఱుఖితిఁ బోర;
 మొనను మహారథు లెనసి తేర,
 యోధులు సేనలవ్యూహముల్ పన్నఁగఁ;
 డెగిసైన్యవతులు నద్దిశలఁ బెనఁగ.

తే. కాల్బలము లశ్వబలములు కడుఁ ద లిర్ప;
 దంతిబలములు దందడుల్ తఱచు నెఱవ;
 సింహగర్జలు గగనంబుఁ జించిమించఁ,
 గురుధ రేశుఁడు రణమునఁ బరిఘించె-

189

క. ఉఱుములు, మెఱుములు, గర్జలు
 ధర గగన మగల్చె; శాతతిర శరవృష్టుల్
 గురిసె నొకగడియ యెడయక;
 కురుసేనలు సమసి పఱచెఁ గుఱ్ఱుడికొనుచున్-

190

ఉ. సుగ్రుచ్చు దుస్ససేనముఖ శూరులు చిక్కిరి; సౌబలుం డటే
 పిక్కబలంబుఁ జూపె; నరిభీకర వేజుఁడు సైంధవుండునున్
 బ్రక్కకు జాతె; నందఱును బాఱిరి కర్ణుఁడు తేని వీడకే
 యొక్కఁడె నిల్చి శత్రువులకుక్కడగించె బరాక్రమించుచున్.

క. గంధర్వవిభుఁడు, గర్జుఁడు
గంధగజద్వయము తాఁకుగతి, డీకొనుచున్,
బంధురముగఁ బెనఁగిరి, యమృ
తాంధసులు నుతింప, భూమి యదుర్జనఁ గడంకన్. 192

క. ఘోరశరంబుల నింపిరి
ధారుణి దివి రెండు నిబిడదంబై నిగుడన్
మీఱిసబలమును మెయిఁగొని
పోరిరి సరిసరిగ రోషపూరితమతులై.- 193

శే. తగులువడి యంతనంతి గంధర్వవిభుఁడు
మాయమయి, మేఘముల డాఁగిమలయుచుండి
శరతతిఁ గురిసె, గర్జుఁడు గుఱిదొఱంగి
వేటువడుచుండె, మరువేటు వేయలేక.- 194

చ. ఇటువలె జాముసైచి, కడ కేమియు సేయఁగలేక కర్ణుడుఁ-
దటుకున జాతెఁ; గౌరవుఁడు దాళఁగలేక పలాయనంబుకై
యటునిటు సూచుచుండ, ఖచరాధిపుఁ డాతనిఁ బట్టి బందిగా
ననలెతన జేరునన్ గొని, రయంబున నేగె నభిషేకంబునన్. 195

క. హాహాహారమ్మ! లెన సెను
నాహానరందమున, సతలయూరాటంబుల
ఊహింపరాని నయ్యెను;
పాహినులుర జెనలే, హస్తవారము బెడన్. 196

క. తక్కినకొరివ వీరులఁ

దక్కకబంధించుచున్; రథంబులఁ గొనుచున్

నిక్కుచు గంధర్వులు సని

దక్కజముగ రాజుగూడి యభివధమునన్.

196

తే. భానుమత్పాదిరాణులు వనరు చందె

స్తవనదీక్షిత మండినశమనపుత్రుఁ

గనుచు, “బతిభిక్ష పతిభిక్ష” యనుచు, శరణుక్

జొచ్చి, కత నెల్ల వినిచిన, నొచ్చి యతఁడు -

198

తే. భీమసేనుని గని “నీవు వేగ నరిగి

కొరవేతుని గంధర్వు బారినుండి

ముక్తుఁ గావించి, బాంధవ్యమును గణించి

నీవది నె భానుమతివెత నీగు” మనిన-

199

తే. వెలయు మనపని గంధర్వవిభుఁడె తీర్చె,

చెల్లెఁబో; యిది నుదినంబ చెప్పనేల?

దారిపోరును వలెనని కోరఁదగు నె?

పామునకుఁ బాలు వోయుదు రే? మహాత్ము;

200

ఉ. పుట్టినదాదిగా మనలఁబొందఁడు, సైవఁడు; చావుగోరుచున్,

బెట్టెవినంబు; లక్కయిలు వీడుగఁ గట్టెను; గొట్టెనంపదన్;

దొట్టెను భార్యపుట్టమును; దోలెనుకానల నట్టె; యిప్పు డీ

కట్టిడిస్సీయవై భవ ముఖంబునమమ్మగలంపవచ్చెఁబో; 201

ఆ. తత్ఫలంబుఁ గుడిచెఁ దప్పేమి? గంధర్వ
నేత మనకు దీన నెయ్యిఁ డయ్యె!
యిడఁగ రానియిడుమ లిడుభ్రాత కరువతి.
చంపదగిన ఘోరశత్రుఁ డయ్యె!!-

202

తే. అనిన; నిటు లగునే? శరణనినఁ గావ
ధర్మమగు; శరమునకయి తగవు గలిగె
జ్ఞాతులకు మనకు; శతకే నీతిజాతి
ప్రీతినియతుల రీతుల ప్రీల్పనగునె?

203

తే. వారికిఁ నీ మనకు దగవైన వారు నూర్గు
రైదుగురు మన; మితరుతో నయ్యెనేని
మనము నూర్పైదుగురముభీమా; నిజమ్ము!!
మతము నా దిది; విబుధసమ్మతము సుమ్ము -

204

తే. శరణు చొచ్చినచీకరశత్రునేని
గావవలె నన్న, భ్రాతనుఁ గావవలదె!
యజ్ఞదీక్షత నుంటచే, నరుగరాక
వినిచితిని, తోడుభ్రాతలఁ గొనుము చనుము

205

మ. అనినక భీముఁడుచిత్తమంచనియె, నష్టాశ్ పార్థుడే నిష్పడే
చని దుర్యోధనుఁ బుత్రుఁ దెత్తుననిబాసం జేసె; నానల్పుర్యుక్త
గొనితాస్త్రాస్త్రములక, రథంబులనుఁ జాగుక జేయఁజేయఁబో
రనగంధర్వరథస్వసంబుదెస. నస్త్రంబుక గ్రీడి సాక్షిచిన్క - 105

- క. చని యది, మబ్బులచాటున
జనుగంధర్వునిరథంబుఁ జన నీయ, కలె
మెనుకకు లాగి కొనుదుఁ బా
రునిముందటఁ దెచ్చినిలిపెఁ దుఁటి కాలమునకా.- 207
- ఆ. పార్థవిక్రమంపుపాటి నెఱుంగుట
చిత్రసేనుఁ డేమిసేయలేక;
“యంతవడియు మీర లీక్కూరులను గావఁ
గడఁగు కేమిమంచికార్యమయ్యె?” 208
- ఆ. కానఁ దోలి మిమ్ముఁ గట్ట పెట్టుటె కాక,
యిప్పుడుఁగూడనిట్లు లవహసింపఁ
గోరినచ్చు తెఱిగి కోపించి సురపతి,
పట్టి తేరవీనిఁ బనిచె” ననిన.- 209
- ఆ. “ఏది యెట్లులెన నిద్ది యగ్రజనాజ్ఞ
మాకుఁద్రోయరానిమతము నుమ్ము!
వీణ మితని; నీవె విడిపొమ్ము; నిష్కార
మనకు మనకు సమర మేల!” 210
- ఆ. అనుచుఁ బార్థుఁ డనిన యంతన, గంధర్వ
పతి వచించె “దేవపతియనుజ్ఞ
మాకుఁ జేయు, దీని మన్నింపఁ దగునీకు
ననిన; నష్టమండు ననియె నిట్లుల.- 211

ఆ. ఇందుకొక నిద్రియెఱిగింపుఁడయ్య! యీ
 గౌరవులకుఁ గలిగె జ్ఞానమగుటఁ
 బట్టినేల వీరి? వదలుఁడు! కాదేని
 సామ్రాజ్యమిఁగొందు ననిననగుచు-

212

ఆ. అనియెఁ జిత్రసేనుఁ డనియేలమనలోన?
 వినుతు మిద్దినీదు పితకు, నితనిఁ
 గొనుఁడు; వీని నీచగుణములు మునుమున్న
 జూడఁగల రటంచు వీడుకొనియె;-

213

తే. బంధితులఁ గౌరవుల నెల్లఁ, బాండుతనయు
 లరదముల నిడికొనిపోయి, యుగ్రజాతు
 చరణముల వైవఁ, గనిరు య్యజాతశత్రుఁ
 డపుడె బంధనములనూడ్చి కృపతలిర్ప-

214

శా. ఆత్మా! యెన్నడు నిట్టిసాహసము జేయంభోకు, దుష్కారముల్
 చన్నే? చేటగుఁగాదే! దుర్యోధము వంశం బెల్ల బుగ్గిరింపదే!
 మున్నెందుక మనపెద్ద లిట్టిపనులక బోజ్ఞాచిరే! యల్లసం-
 పన్నత్వంబుననుండు: మీగతికి తాపంబొందఁగాఁబోకుమా; 215

క. అనితగవుసెప్పి దుర్యో
 ధనుబుచ్చిన, నతడుస్థిగుల్లకొని మరుమా
 టనుబలుకనొల్ల. కట్టలె
 ననె; తనవారెల్ల వెంటఁజనుదేరంగఁ-

అరణ్య పర్వము తృతీయాశ్వాసము సమాప్తము.

అశ్వత్థ భారతము

అరణ్య పర్వము - చతుర్థాశ్వాసము

క. శ్రీదయితా! త్రిదశార్చిత
పాదా! శ్రితవరద! ధర్మపథసంచరణా!
వేదవినోదన! దుర్జన
భేదన! శ్రీరాయద్గుర్గ వేంకటరమణా! 1

దుర్యోధనుని పాప్రయోపవేశదీక్ష - అరినిని గాక్షసులు
పాశాళమునకుఁ గొనిపోయి ధైర్యము చెప్పి పంపుట,
అతడు హస్తినావతిమునకు వచ్చుట •

క. అనె నిటు లాజనమేజయు

గని వైశంపాయనుండు, కౌరవపతి యం

తనఁ జని గణానదిపాం

తన, సమతలమందు నిలిచి, దర్శాసనుడై. 2

తే. కడఁగి పాప్రయోపవేశదీక్షను ధరించి

యుంటఁ జూరి నల్లకల్లోల మొంద, పంధ

నృపతి, గాంధారి, గురు భీష్మ, శల్లపారు

వచ్చి దుర్యోధనునిఁ గని వనటగతుర. 3

క. చలదంచని చెప్పిన మా

పలుకులు బలుచేదు లయ్యెవతాన్! కల్గ
దులచెడుపలుకులు నీకున్

గలకండలునయ్యె గాలగతి నేమనఁగన్?

4

తే. తొలుతనుండియు నిట్లు లే దుడుకుపడితి,

కడకు నవమతి నొందితి! చెడుగుచేత

లుడుగు మింతట; బెద్దలనుడుగు లింత

కొనుమని గురుడు భీష్ముడు వినిచి, రంత-

5

క. నిజ మాడితి; రే నెంచఁగ

గుజనుడ, నావలనఁగండుకులమున కయ్యెన్,

ప్రజ నొచ్చె నాదుమనికీన్

సుజనులకును గవ్వమయ్యె సుక్కితి రీరల్

6

అ. చెడుగు వీడుమంచుఁజెప్పితి, రదియకానె?

వేముతియ్యవడునె? పాము విసము

విడునె? తేలుట్టు వేయక మానునె

కుజనుడుడుగ నగునె నిజగుణమునె?—

7

క. మానినఁ గొన్నాళ్లలతిగ

మానంగాశచ్చ మూలమట్టముగాఁగన్

మానవుడు నై జభావము

కూనునె మరణించికొక, మాటలనెంచున్?

8

ఆ. కనుక నేనుమనుట చనచాట, మృతిగంట

లోకమునకెకాదు నాకుమేలు!

దుర్మరణమఘు, మృదోషముప్రాయోప

వేశమగుటఁ, దనువు విడుతున్లు.

9

ఉ. వందనముల్ కొనుండు గురువర్య, పితామహ! మిత్రులార; నా

యంద లిదోసముల్ సయిచుఁ డాజ్ఞనొసంగుండు తల్లితండ్రి యీ

ముందఱ దుస్ససేనుకరముగ గ్రహించుత రాజ్యలక్ష్మీ! మీ

రందఱుఁ జేయుఁడిట్టు; లికనాగక యెల్లరుబొండు వీటికే 10

క. అన; ధృతరాష్ట్రుండు ననటక

దనయా! యిట్లేల? పాండుతనయులతో. సం

ధిని సలిపి, సగము బా లిడి,

యనుగుణులై మనుండు మీరందఱనంగక,

11

ఆ. సంధి యేమి? నన్ను సమరంబులో గెల్చి

నట్టిఖచరు గెల్చినపుడె, నన్ను

గెలచి రగుటఁజేసి, యిలయెల్లఁవారిదె!

సగమ యేల? రిత్త సంధి యేల?—

12

క. వారిదె ధర, నా దేహము

వారిదె; నేనిజమ వారిబంధియ; పాక్షిణం.

బీరాజ్యము నా డెట్టుల?

భూరాడకుఁ డిదియెనానశస్యస్కృతి యనినక

13

ఆ. ఇంతమందుఁ డగుదువేమయ్య; “యిటిలో
సర్వముండె నోటశని వసించె”
నన్నరీతి యయ్యె వక్కటా! నూర్గురు
కొడుకులుండి గొడ్డనడువు నైతి-

14

క. అని గాంధారి ననరఁగా:-

మనమురి యాడంగ భానుమతి “నీతోనే
దనువును దొఱగెద, వీటికి
సన నన; “నాయానయుండె సను” మనెఁ బతియున్.

15

ఉ. అంతటఁ గల్గుఁడొడె ‘యిదియా పనితేడ? తొలంగి తప్పడ
ట్లొత్తపరాకుతో; భవరునిప్పడ దంచెద నూకనుగ్గుగాఁ;
గొంతులు గోసివేసెదను గుప్పలు పాండుకుమార వారమున్;
ఇంతకు నింతయే? యనువులే గలుగంగను జింతయే యనన్. 16

ఆ. ‘ఏల పొరుషం బదేరితో? గంధర్వ
నాథుతోనె? నిన్నునన్ను గెలిచె
బవర మేరితోడ? బాధునితోడనా?
ప్రాణదాతతోడఁ బాడియగునె?-

17

ఆ. దేహ మిచ్చెనగుట ధృతరాష్ట్రుఁ డొకపిత!
ప్రాణదాన మిచ్చిపనిచెనగుట
జమునికొడుకు నొక్కజనకుండు; తండ్రినైఁ
బడెడునట్టి కొడుకుఁ గొడుకేకర్ణ!

18

క. కినుక మెయి నిటులఁజేలుకను

మనమున వై రాగ్యమొదవె; మరలను బురికి;

దనువుఁ ద్యజించెదఁ దధ్యము

చనుఁ డీర లనంగఁ గుంభసంభవుఁడంతః:-

19

క. భూవధువు నానఁజేసిన

యేవీరుఁడు సౌఖ్యమొందె? యిదికొత్త యాటె?

చావంగ నేల? తగవుగఁ

బోవంవలెఁగాక, యిదియు బుద్ధియె? యనియె.

20

సే. “ మింట మనువారు భూమిపై మెలఁగువానిఁ

బట్టినా రంట; భ్రాతలు వాపిరంట;

యనమతికిఁ గారణం బిందు లనముఁ గలఁడె?”

మంచు గురుసూనుఁడును గృపుఁ డనిరి విసిగి.

21

ఆ. అంత సౌబలుండు ననఁ బొండవులు నీకు

బంటు లగుట, వారిపాడి యదియ!

చూడఁ గించుఁ గలదె? శోలుట నేడైన

తేపు గెలిచి యేపు సూపలేమె?

22

ఆ. పందచేతఁ జిక్కు బలవంతుఁ డొకవేళ

శాలకర్మగతులీల యద్ది!

అంతమాత్రమునకే యవమతి యనఁగూనె;

యోడుగెలుపులెప్పుడుఁ గూడు వీడు”-

23

ఆ. అంతః గర్భః ఉనియే “నాపాండవేయులు

సోలువడరే మనకు జూడమందు!

అడవిఁ బడరే! మరణమాసించిరే యిటు!

భ్రాంతి యేల! రిత్త బడలనేల!”

24

ఆ. అపుడు దుస్సనేమఁ జాయన్నపదముల

వ్రాలి యశువులను వ్రాలి, వ్రాలి

“యింద్ర! పదవి నైన దృణమిల్లుత్యజియింతు

నీవు లేకయున్న నిజమి దన్న:-

25

ఆ. అనితమ్ము గుచ్చియన “మాటువలుకకు;

ఆన నీకు; వీటికరుగు” మనిన

హార్షమూనఁ; నేడు మరలి తేపిచటికి

వచ్చిచూత మంచువార లంత-

26

ఉ. ఆధృతిరాష్ట్రగుడి, మదినారటలోఁ జనిరెల్ల పార; లా

మీఁదట భృత్యులుంటఁగని, మీరు సనుండని తోల, వారలు

వేదనతోడ నేరి; దివింబడి డయ్యుటసూర్యుడంత, ప్నా

నాదులఁ దీర్పబల్చిమమహాబ్ధిని దూకెను; దోచెఁజందుగ్రాహ

తే. ఎసఁగ బాహ్యేంద్రియక్రియలెల్ల వీడి,

మహితమైన సమాధితన్మయతఁ గూడి,

గాలిసోఁకనిచా దీపకంఠుఁ బోలె

స్త్రీమిత గతినుండఁ గౌరవక్షీతి వరుండు-

28

సీ. ఆవేశ, ననురు లయ్యమరులచే సోలి

యహిలోకమందున నడఁగియుండి,

దుర్యోధనునినాటి దుస్థితి విని, యజ్ఞ

మున నొకశక్తినిఁ బుట్టఁజేసి;

దానిచేఁ గౌరవ ధరణీశుఁ దెప్పించి,

వాని సన్మానితుఁగా నొనర్చి,

సురలకుఁ దమకున్నయరిభావమును జెప్పి,

పాండవు లొకడ నుండు టాడి,

తే. ' పాలు పాండవులకు నీకు బవరమందుఁ

దోడు నీ కొడు; మమరు లాలోడునై నఁ

జంపెదము; వారి; నీవిటు చావనేల?

యని, యతని కనురులపై ధైర్యమును గజసి ' -

29

తే. శక్తిచే మున్నునలఁడున్న స్థలముఁ జేర్పఁ;

బలుగతుల దీని మదిలోనఁ దలచి తలఁచి,

ధైర్యమును భొందెఁ; దెలవాటెఁ; దానుకాత

కృత్యములఁ దీర్చెఁ; భూర్వాద్వి నినుఁడుఁ దోఁచె.

30

తే. కర్ణుడున్న శకుని రాఁ; గని కౌరవుండు

హస్తమారంగ వృత్తాంత మంతఁ జెప్ప,

వారు పొంగిరి, పొగడిరి వచ్చిరపుడు

ముగురు గజనగరికి; జనుల్ ముదితులైరి.

31

శే. నందుగొందుల బాటలఁ జక్కజేసి

ముంగిళుల, దేనళంబుల సింగరించి

పూజలను వేడ్కలును బండువుల సలిపిరి

రాజు పురి కేగు దేర నాప్రజలు దమిని.-

32

క. మంతనమునఁ గౌరవునకుళ

సంతస మొనగూర్పఁ, గర్జనాబలు లొకనాఁ

డెంతయుఁ బొగడుచు నిందుఁ

డింతటి విభవంబు నొందఁడిది సుకృతముపో!

33

ఉ. శత్రులు గాన లో ఒడిరి, సర్వధరాధిపతిత్వ మబ్బే నీ

స్తోత్రము భాగ్యమయ్యెను వసుంధర రాజులకెల్ల; ధర్మమే

గాత్రముఁ దాల్చె నావెలుగఁ గంటివి! సాటులు మేటులుండిరే!

ధాతిని నేలుకొమ్ము సముదారపదా! ముదమేదురంబుగన్ ౩౪

తే. అనఁగ; మీయట్టి హితులు నా కొనరియుండ

నొఱతయే? యైన నాయుధిష్ఠిరుఁడు రాజు

సూయమును జేసినపె నేనుఁ జేయ వాంఛ

కలదు, తీర్పఁగ దే; యన్నగర్హఁడంత.-

35

క. అగుఁగా! కని పాఞ్జల నడు

గఁగఁ బొందునుతాళి నోర్చి కానుకఁ గొన కె

ట్లగు నది? వైష్ణవ యాగము

తగునిప్పటి కనినరాజు తలకొనిధానిన్,

36

చ. అతి విభవం బెసంగఁగ, ధరాధిపుల్లరఁ జేర్చి, పాంశురా
 ట్సుతులకు చూతఁబుచ్చినఁగడున్ గుహితండయి భీమసేనుఁ
 తతరణము జ్ఞమున్ గడువు దాటిన మీఁదట. ధార్తరాష్ట్రున
 తతిఁదగ వేల్చిచేసెదములద్దగ” నఁచని. చెప్పు మంచ ౩౯ ౩౯

ఆ. ధర్మపుత్రుఁ డనియె ధార్తరాష్ట్రుఁడు మహా

యజ్ఞముం బొనర్చు ననుట వినుట,
 హర్ష మయ్యె; మాకునసధిఁ బూరింపక
 పురికిఁ జేరరాని పూన్కిఁ దెలుపు,

౩౩

ఆ. అనిన చూతయేగి యదియెల్లవినిపించె;

గౌరవేత్సవండు భూరిదాన,
 వక్షిణముల, మంత్ర తంత్రముల ను చూడ్చ
 కంబుఁ దీర్చి యవభృతంబుఁ జేసె.-

౩౪

౩౫. ద్వైతవనినిఁ గుంతీసుతు

లాతీరున నుండఁ బాండవాగ్రజుకలలో
 నేతెంచి జంతుసంతతి

భీతిని మొఱ లిడియెఁ గనుల వెడలఁగ నశ్రుల్

40

౩౬. తటిగ నస్మత్కులంబిటఁ దఱచు; బీజ

మాత్రిముగ నిల్చె మాయున్కి మానితాత్మ!

యొండువని కేగుడన, నిద్రనుండి లేచి,

యందఱనుగూడి, యీతఁ డాయడవి విడిచి.

41

క. మఱి గామ్యకమున డిగె; నది

తరుఫలసుముజలసమృద్ధి దంబయి, మృగభీ

కరమయి, రవిచండకిరణ

పరిహృతిశాఖామయ మయి భయగతి నొప్పెన్,

42

క. పారాశర్యుడు వచ్చి కృ

పారస మేపారఁగాంచి పాండుతనయులన్

సారతగధర్మ పథబో

ధారూఢిన్ జేసి వారిఁ దనిపె మృదూక్తిన్

43.

* సైంధవుడు ద్రౌపదిని ఘోరితొని పోవుట; పాండవులు.

సైంధవుని బట్టి మానభంగముఁ జేయుట * -

సీ. ఒకనాడు పాండవు లువిద కృష్ణను, ధౌమ్యు.

నిన్ బర్ణ శాలను నిలీపి; వేట

తమిని వా రేగ, నాతరుణంబునం దాత్మ

సైన్య సమేతుడై సైంధవుండు

వచ్చి ముంగిటను ద్రౌపది యుండఁ దిలకించి;

మోహించి తగవుఁ ఘ బూనలేక

వావిని వరుసను భావింపఁ గాబోక,

భ్రాంతిమై యామెను బట్టఁ బోవ,

తే. అన్నవే, చెలియలిఁగానె? చన్నె? యనుచు

వడకి, కేకలువెట్టిన విడక, వాడు

తన్ని రథమండు నిడికొని తరలఁ గాంచి

ధౌమ్యుఁ డే.తెంచి బెదరించె; దగవుఁ జెప్పెఁ

మ, విన కాధూన్తుఁడు, కృష్ణతో రథమువేవేబాజఁగాఁ దోలఁ, గీ
 న్కును నాచొపది ధౌమ్యఁడుఁ బలిమిఁగేకల్ నెట్టి రాయంతటఁ
 వినికొంఁజేయఁలు వచ్చి కుగ్రద్ధులయి, గెంటింపంగ నస్త్రంబులఁ,
 గని యాసైంధవుఁ డేర్చి నిల్చికడువీఁకఁ బోరెరొదుఁడునై;- 45

చ. గద గొనిభీముఁడార్చుచు, నెకాయకి తాఁకెను శత్రుఁసైన్యముఁ
 బదపడి పార్థుఁడస్త్రములపాండితిఁ జూపె సుపర్వు తొననఁ
 కదుకొనిజంటలంటి రిపుకాండముఁ జెండి, రిడెల్లఁ గాంచి దొర
 పది ముదమందె సైంధవుని పాలునకుఁ దనవారిధాటికిఁ - 46

క. ఆదాడి కోర్వకా ఖలుఁ

డేదిక్కును లేక, రథము నెగిరి దుమికి, య

ప్రే దాడుఁదీయ, వడముడి

మోదెను వెన్నంటి వానిమూపును గదచే-

47

శా. ఓహో! చంపకు, మాడుబిడ్డ చెడునయ్యో భీనుసైరింపునూ!

మోహంధుండయి దోషబుద్ధి నితఁ డేమోతప్పుఁ గావించె; నీ

దోహిఁ దుగించినఁ బెద్దతల్లికడుపుఁ దూటూడినట్లాఁగఁడే!

సాహంకారు శిరోజముండనముజేయఁ జంపినట్లేనదే; 48

క. అని ధర్మజఁ డెలుగెత్తిన,

వినిపార్థుం డడ్డవడియె; విడిభీముం డా

తనితల చెక్కలు వోఁగ

త్తిని బట్టెలు నాల్గుదీర్చి తీఱని యలుకఁ

47

౩. పాండవులభటుడ నని, భూ

మండలమునబాటుకొనుచు మృత్యువున, నపుడే

పాండవులభటుడ ననుచును,

పాండవడి వాడు కూసికొనుచును జనియె.

50

నా, గంగాద్వారము జేరి వాడు, తపముం గావింపఁ, బ్రత్యక్షమై

గంగాజాటుడు గోరు మీప్పితమ నంగా, చాను బాండవ్యుల

భంగింపంగను వేడె, బాండవులు దుర్వారప్రతాపాఘ్నలో

పంక్త గాదు కిరీటి నాకు; నిక నీపాస్త్రం బడేలాగను.

51

౪. నీకొక్కే దీర్ఘవలయుట

నాకొట; గిరీటి దప్ప, నల్పుర గెలువ

నీ కగు నొకనాడని, నని

వాకొని, యంతర్హితంబువడియె హరుడు.

52

౫. ఆకామ్యకవనమందున

నాకొంతేయాగ్రజన్ము, డనుజాది హిత

నీక, ద్విజమునిపరిజన

లోకముతో నుండె, ధర్మలోలపుడగుచు.

53

౬. మార్కాండేయుడు ధర్మరాజునకు రామాయణకథ జెప్పె.

౭. మునిమార్కాండేయుం డా

జనవతిఁ గనరాగ, నెదురునని తెచ్చి, కుత

నన మిడి సవర్య సలిపిన,

మునిమోదము నందె; ధర్మపుత్రిం డంత.

54

తే. పరమునీశ్వర! ద్రావదివగిది దుఃఖ

పడినరాజవధూటి, నావలె నె కష్ట

మనుభవించినవృషతి, యీయవనిఁ గల్గి

హొక్కొ, యెక్కొలమున, మమ్ముఁ దక్క? ననిన-

55

క. లేకేమి? రఘురాముఁడు

కాకుత్స్థాన్వయపయోధికంజసఖుండు

రీకాంతుఁడు గానల శో

కాకుల మగుసతివియోగ మందఁడె యధిపా!-

56

క. అనఁ దపసి; యాకతను విన

మనసయ్యెను దెల్పు మనెడుత్సాహతిఁ గని, యా

మునిపతి మార్కాండేయుం,

డనురాగముతోడ నిట్టు లాకథఁ దెలిపెన్.

57

సీ. తనయులకొఱకునై దశరథుఁ డనుతేడు

వరపుత్రకామేష్ఠి జరుపుటయును,

నం దగ్ని ప్రత్యక్షమై పాయసంభీయఁ,

బతి ముగుతొండ్రుకు, బంచుటయును,

రాముండు భరతుండు, లక్ష్మణ, శత్రుఘ్ను

పుత్రు లాసతులకుఁ బుట్టుటయును

కౌసల్యసుతు రాముఁ గానల కనుపంగ

నధిపుఁ దత్సతికై క యడుగుటయును,

నడిఁ పండియిడుటచే, నడవిని రాముండు
 సీతతో భ్రాతృతోఁ జేరుటయును,
 నడవిలో రామునిపడఁతి సీత దశాస్య
 దనుజచేఁ జెఱఁజిక్కి నశరుటయును,
 నటుపై న రాముండు, హనుమంతుఁ డనునపి
 ముఖ్యుని బంటుగాఁ బూనుటయును,
 గపిరాజు సుగ్రీవుఁ గని మైత్రిఁగొని రాముఁ
 డెలమి వాలినిఁ గూలనేయుటయును,
 ఆవానరుల రాముఁ డంపి లంకాపురిఁ
 గలసీతవృత్తంబుఁ దెలియుటయును,

తే. వారినిధిఁ గట్టి లంకలోదూటి కప్రుల్లు
 బలముననతిండు రావణు బలముననతిండు
 దునిమి భూజాతితోడ లక్ష్మణునితోడఁ
 జేరి పురి, రాజ్యపాలనఁ జేయుటయును-

58

క. రావరాయణ మామూలము
 నామునిపతి బూసఁ గుచ్చినటు తూ-చా-యే
 మేమియుఁ దప్పక నవరస
 ధామముఁగా వినిచి పిదపఁ దానానృపుతో-

59

క. శ్రీరాముగి కై వడినే
 ఘోరాటవిఁ గష్టమొంది కుండి, పిదప నీ
 ధారుణిఁ గొందువు కూరులఁ
 గౌరవులకొ దునిమి కడిమిఁ గలనను నధిపా-

60

సీ. విను, మొక్కకథ నింక వినిపింతుఁ దొలి మద్య
 వసుధేశ్వరుం డశ్వపతియనంగఁ
 గలఁ డాన్యపుడు సంతకుయి శోల్ప సావిత్రి,
 నా దేవి ప్రత్యక్షమైన నతఁడు
 “సంతతి” యన నట్టె జరుగు నంచనితోడి
 నామె యంతర్హితయఁగెయ్యఁ బిదపఁ
 బత్నిమాళవి యందుఁ బడసెనాతఁడు పుత్రి,
 నామెకుసావిత్రినామ మయ్యె;

తే. బాలచంద్రుని కైవడిఁ బ్రేరిదినమ్ము
 బాలవృద్ధినిఁబొందుచుఁ బ్రాయఁజొంది;
 మూఁడుజగముల యునతుల నీడులేక
 రూపరేఖాఫలసనిరూఢి నొప్పె,

61

తే. సాశ్వభూపతితనయుండు సత్యవంతుఁ.
 డతులగుణరూపుఁ డని విని యరినిపై న
 లలన మదినిలై మహినిగోల్పడి యతండు
 జననితో. సందజనకుతో వనుల నుండె.

62

క, నారదుఁ డొకదిన మచటికిఁ

జేరంజని యుచితరీతి నేవలఁగొని; సాం

పారెడుసావిత్రినిఁ గని

యీరముణికి వరునిఁ గూర్చు వేమిఁ యనందకా.

63

దే. సాశ్వభూపతితనముని సత్యవంతుఁ
నాక వేఱొల్ల నని మదిగలిగె నిద్ది;
యతఁడు గాజ్యవిదూరుండు, సటవివాసుఁ
జుండునుతఁ; డింక నేమి సేయంగ నేర్తు?

64

మ. అనఁగఁ; నారదుఁ డాధగాధిపతితో “నల్లంతఁ బో దద్ది; యా
తనికీకాటికి వత్సరంబుకడనక దధ్యంబుగా మృత్యువో,”
ననఁచిత్తుత్రిని గాంచి యశ్వపతి “యమ్మా! దేవమర్మంబు లీ
వతినికె డెల్ల, మమోఘమీమునినుమల్ బోనాడు తద్భాగినినాక
క. కరణములమూఁట, నంతః

(65

కరణము ముఖ్యంబు, దానఁ గైకొన్నమనో
హరుఁ బాయకంటె సాధికి
దురితి మధిక మున్నే? హెచ్చుదుఃఖం బున్నే?

66

క. అతఁ డెట్టిఁడైన నాకింకఁ
జతియును గతియును నతఁడె; పరికింపఁగ మీ
హిత మొప్పదు నాదుదృఢ
వృతి మిది! నాగతికి నొకరు బాధ్యులె సెప్పడా?

67

మ. అనినక; మెచ్చి ముసీందుగి “డిద్దిగుణవిద్యాబుద్ధిసాభాగ్యయీ
తనయక మించెడుసత్యవంతుఁడు; మహాధర్మాత్ముఁడాధీరుఁడిం
కనుమానింపకు; దేవుఁ డుండె; సతిమాంగల్యప్రభావంబునక
మనుతిక వాఁడు జిరాయ రూర్జితయశోమాన్యుండునై ధాతివై!

క. తని దీచన లిడి యాముని

కొని నందనములను, వీడుకొనె వారల; నం

తన నశ్వపతి సభార్యా

తెనయాబౌంధవుడునగుచు దర లి యడవికిన్

69

క. కనిన ద్యుమతేనుం డా

తని సంభావనముఁజేసె; దదనంతర “మీ

తనయను మీతనయున కిడె

దను న్నొని నను ధన్యుఁజేయఁ దగు” నని వేఁడెన్.

70

అ. అంత నశ్వపతికి నాసాశ్వపతి యనె

విగతరాజ్యలమయి విపినమందు

మృగములట్ల మనికె దగిలినమాతొడ

ముగుద యిద్ది సుకముఁ బొందునయ్య?

71

క. అనిన ద్యుమతేనున కా

జననాభుఁడు “గలిమి లేమి శాశ్వతమే? న

ద్దగుఁడవు; వినుతచరితుఁడవు

ఘనుఁడవు; వియ్యమున కింతకంటె గలదే!—

72

సీ. అన విని యయ్యంధజనపుఁ డామోదించి

తగఁ జేర్చి యచ్చటి తాపసులను;

ఘనతరశుభలగ్నమున సత్యవంతున

కును సతిసావిత్రికిని వివాహ

మును సల్పె శాస్త్రోక్తముగ; నల్లనకుఁ గూతు
నకు భూషణాంబరనికర మొనఁగె;
షడ్స్ర పేతభోజనదక్షిణలఁ దృప్తి
పడి మును లాక్షిన్సు లిడిరి మిగుల;

తే. సశ్వపతి వీడుకొని వారి సరిగఁ బురికి;
రమణి రమణీయచీనాంబరములఁ గొనక,
వనికిఁ దగువల్కలాజినవసన యగుచు,
భర్త సత్తను మామను భక్తిఁ గొలిచె.- 73

తే. నారదుఁడు విచ్చించినయానాటినుండి
విడక యనుదినమును లెక్క వేయుచుండి,
కొఱతగా నాల్గు దినములు వరుషమునకు
బట్టి నామె త్రిరాత్రోపవాసదీక్ష. 74

తే. అత్తయును మామ “యిటు వేల” యనిన నతిన
పరమశుభములఁ గోరి యావృతముఁ గొంటి
దేవిసావిత్రి కరుణించు దీనఁ గాన
వగనకు” డటంచు వారి నెవ్వగను మాన్చె- 75

క. నాలవదిన మామె యుపః
కాలమునక లేచి, తీర్చికాల్కములను, వే

వాళికిమునులకునలు లిడి

పోలగఁబూర్చి చేతువేస మునుకొనియుండె. 76
ప. 73 పా. 3 అ. 10- క్రి: ప. 74 పా. 3 అ. 7- వాల్మీకీరమనకస:
ప. 76 పా. 4 అ. 2- ల;

ఆ, సత్యవంతుఁ డంత సమిదెలుఁ గుశఫలం
 బులను దేఁ గుతారమును తీరించి
 వనికీ బోవనుండఁ, గని సతి వెన్నంటె
 వలదటన్నఁబ్రియుండు వదలఁబోక-

77

తే. “వడఁతి యుపసములఁజేసి బడలినావు.
 వల దుడుగు ” మన్నఁ “బ్రాణేశ! బడలి కేమి
 యొడలఁ గలుగదు నీ వెనుఁబడి యడివినిఁ
 గలవి శేషంబులను జూడఁ దలఁపు గ లిగె.

78

క. ఇని నుడివి, యత్త మూచుల
 కును వందనమాచరించి, కొని వాఁలమూ
 జ్ఞను, బతి వెను వెంటను! సతి
 చ నెఁ గళవళ మొందుమదిని జక్కఁబర చు చుక్కః.

79

సీ, సరసిజాకరములఁ బరువడిఁ బరువిడి
 యలరాధనంచలచెలువుఁ జూపి,
 సుమఫలభరితమై శోభిల్లుబహువిధ
 తరులతాగుల్కుసంతతులఁ జూపి,
 ఫలముల దిని కలకలలాడికొలనుల
 నీ రానుపక్షుల నీటుజూపి,
 పూదేనియలనాని, పోతుపార గాపంబుఁ
 గావించుతేనెగీగలను జూపి,

జె. హర్ష మొందుచు, సల్లాపమాడికొనుచుఁ
 నాంతిమెడఁ గేల బిగియించి, కౌగిలించి,
 ముద్దులనుగొంచు నాతండు మురియుచుండు
 నిర్వికారతఁ జితితోడ నెలత మెలకె. 80

క. లలి నాపయి గొడ్డఁటఁ గ
 ట్రైలఁ గొట్టఁగఁ బూని యతఁ డటే పోలి, ధరా
 సలి వ్రాలిన, సతి యాతని
 తలఁ దనతోడఁ జేర్చి కొంగుతలఁగొని విసరెన్, 81

క. అంతట ముందట సతి కనె
 ధ్వాంతోజ్వలకాయు. మహిషనాహుఁ; గరాళా
 క్రాంతశయనుఁ బాశాంకుశ
 కుంతగదాధారు, నంతకుని, సితడంష్ట్రుఁ. 82

ఆ. అంతకుండు సత్యవంతునిఁ గదిసినఁ
 దెగువ మగనిశిరముఁ దిగువదించి
 భయముభక్తి గదుర పాణియుగము మోడ్చి
 నయముఁ బ్రియము లొలుక నాతి పలికె. 83

శ. మీ రెవరు? మామెడకు రాఁ
 గారణమదియేమో? కనుట ఘను నిను శుభ మే
 పారెను, మాశోరిక నెఱ
 చేతి" ననఁగ, దండధరుఁడు వెఱిగుర్ బడుచున్ 84

మ. అతివా! దండధరుగడ! సాధ్వీ నిజ మాహాత్మ్యంబునక నన్నుగాం
చితి; విట్లన్యులకొనె? కాలమగుటక నీనాథుఁ గొంపోదు; వీఁ
డతిపుణ్యాత్మకుఁడౌట నన్యులకు డాయంరాదు; వీడ్కొందు నో
సతి; యంచాపతిజీవముం దిగిచి పాశంబండు బంధించుచుక - 85

మ. కొనుచుక దక్షిణదిబ్బుఖుండయి చనక గుంభించి దుఃఖంబు; నా
థుని దేహంబునుదాచి, యాశమను దోడ్చొం గాంతయుక బోనఁగక
గని కాలుం డిటులేల వెంబడిలఁగాఁ గల్యాణి! దుర్గమ్యమీ
చను మార్గం బిఁకనిల్వ" మంచనఁగ నాసావిత్రి ధీస్సార్థిమై 86
క. పతియడుగుబాడ నడిచుట

సతికిక మతమగుట, నాకు చనునది కాదే?

పతిభక్తివలన, నీదయ

కతమున నా కరుగ రానికడలుక గలవే? -

87

తే. మార్గసర్వస్వముల ధర్మమార్గమదియ
ముఖ్యమగు; సజ్జనులు ధర్మమూల; మట్టి
సుజనదర్శనమునఁ గల్గు శుభము లందు;
సజ్జన శ్రేష్ఠ! నీదుదర్శనము గలిగె!

88

క. అన, నాప్రగల్భ వాక్కులు

మనమున కచ్చేరువుఁగొలుప "మానిని! నీవా

కృణితికి మెచ్చితి, వర మిడె

దను పతిజీవంబుఁ దక్కఁ దగ వేడుఁమనక -

89

క. పతిఁ బాయువరమె సతికిన్

బిత్తపతి! దయ నిత్తునన్న వేడఁగఁ దగదే!

పతిపితను సాశ్వరాజును

గతచక్షుని లబ్ధచక్షుఁగాఁ జేయు మనన్

90

క. ఇచ్చితి నని వాక్రిచ్చుచుఁ

జెచ్చెర ముందునకు నడవఁ, జెలియుఁ బిలుందన్

వచ్చినఁ గని మఱి యే? మన,

నచ్చేడియ యతని కనియె సతిభక్తిమెయిన్-

91

క. త్రికరణముల హింసింపరు;

సుకమున్ దీనులకుఁ గూర్తు; సాలయక, మఱి గొం

కకయిడుదురిష్ట నూశ్చితు

లకునాత్మ్యులు నివియ ధర్మలక్ష్మ్యము లగుటన్-

92

క. నీకేమిసెప్ప? సమమతి

వైకర్మఫలములఁ బ్రాణులందరికిఁ దగన్

జేకొనిపంచెదు; ధర్మము

నీకలమునఁ దాండవించు నిర్మలమూర్తి!-

93

తీ. ప్రాణికర్మఫలంబులసాటి నెఱిగి

పంచుటగ్గఱ సరిగ, నిను సమవర్తియందు;

యముఁ డటందురు సర్వభూతిములఁ గడఁగి

నీపు యమియిలెరువగుట నోదేవ! యనిన-

94

ఆ. నీశునట్లుగొన్న వారికి శీతల
 వారివోయ, వారు దేఱునట్లు
 రహితకల్మషములు, రమ్యంబులౌ నీదు
 నుడులఁ దనివిఁ గనితి జడజనయన! 95

క. కావున నీచిత్రాశ్వుని
 జీవముఁ గాకేమికాంక్షఁ జేసిన నేనిక
 నే విధిగ నీ కిడెద నన
 సావిత్రి మనంబునందు సంతస మొసయక - 96

క. వైరులచే నిజరాజ్యవి
 దూరుం డగుసాశ్వవిభుఁడు దొంటివిభవముక
 గూఁతునట్లు వరముఁ గోరిన
 నారీతిగ నిచ్చి నిలువు మబలా! యనినక - 97

ఆ. ధర్మపరులు సల్పుధర్మక్రియలఁ దప్పఁ
 గాన, రెట్టిదశలనైన, నూర్చి
 మోహతాపములును బొడవపు ధార్మిక
 హృదులఁ బ్రథమధర్మపదవినోద! - 98

ఆ. పతియకాక సతికి గతియు న్నె? నిజమత
 ముడుగఁ దగునె? మోహ మెడసి ధర్మ
 మును గడంగవలదె ముద్దీయ? యోధర్మ
 రాజయధికల్పభూజ! యనిన. - 99

క. శ్రీకరధర్మనిశేష

చాకటచారిత్రి వీవు; పఠినొకని వినా

నీ క్షిప్తదగ్గరికొ మృన

నాకాంతాతిలక మప్పు డాకాలునితోక-

100

తే. మహితగుణనిధి! మాతండ్రిమద్రవిభుఁడు

పుత్రహీనుం; డతినిఁ జేయు పుత్రవంతుఁ

ననినమతశతంబిచ్చితి, "సనియముండు,

"ఒడలితివిబాల! నిలు" మన; నడిపెనామె.

101

క. అలయికయే? నిజపతిపద

జలజాంక్ష్యమైతనర్చునతి మఱి యితతం

బులఁ బోవున? వెత లెంతలుఁ

గలిగినఁ, బ్రశయంజ్ఞమైనఁ గారుణ్యనిధి!

102

ఆ. నిరతమాత్మధర్మనియతు లలభ్యులు;

వారిఁజేర నఘము వాయుఁ దీర్థ

భూతమతులు వారు భూతలంబున; వారి

వలన ధర్మ మెల్లమి నఱలుచుండు.-

103

క. ఇనశశులగతులు వారివ

లననె గలుగు; వార్ధులుగ్ గులాచలములు ని

లెను మించక; భూతము లొ

ష్టను దగనవ్విరిపేర్చి వినుతగుణాధ్య!

104

క. నుమలేచాడిత నార్కులు

వడిఁ జుట్టము లగుదురంట; పల్కితేదవు వెం

బడితి నొక నేను వేటుగ

నడుముగా నేల చుట్టమగుట? మహాత్మా !

105

క. కావున మిత్రము నోరథ

మేవడువ్వనై నఁ దీర్పనేవలయుట నో

దేవ; ప్రసన్నుడ నగు మన,

నీవాంఛిత మిడెద ననియనె యముఁ, డంత

106

క. మును బతిజీవముఁదక్క

గొను మనుచుండితివి, యిప్పుడు కోరిఁగనేదే

ననుమతిఁ నిడి, తిది భాగ్యం!

బనిసతి, పతిజీవమిడిదయ్యగను, మనిన

107

ఆ. మెచ్చుచుదిని యముఁడుఁ బుచ్చి వెంటనె పాశ

బద్ధుఁడై సత్యవంతు; నీతఁ

డిలఁ జతుశ్చతాబ్దములు మను; శతపుత్ర

పితగ నగును సవనశతముఁ జల్పు-

108

క. అని పితృపతిచరఁ, గామిని

వనికిం జని ధన్వనితనువు ఎసత కొని కనుం

గొనుచుండ సత్యవంతుఁడు

కనువిచ్చుచు మెయిని విఱిచి కనియె గాంత

109

తే. పెద్దనిద్దుఁవోతిని వెలఁది మేలు

కొలుప వేటికే! నెన్వండొ బలియుఁ డొకఁడు

తెగువనాబలమెల్లను దిగిచె; నద్ది

స్వప్న మనగాదు మగువ; వాస్తవమ యనిన

110

చ. అది యొకదైవచిత్ర మరయంగను వచ్చును రేపుమాపు; న

య్యదె నడురేయి యయ్యె, ఘనకౌనె ఘనాటవి నుండఁగా నిట్లుల్?

మదిదిగులయ్యె నత్తయును మామయు నెంతగరోయువారో?యిం

కఁ దడయరాదు; నీవలయిక్క బడినాడవ సేయనేచుగూ?-

క. అనుసతికాతం డనువుగఁ

[111

దనువొప్పెను; దప్పెనాకుఁ దలనొప్పి. పితృల్

ఎనటఁ బడిరో? నడుతేయిన్

మనకగునా, యిటులనడవిమధ్యన్ మనలన్?-

112

క. అని జననీజనకులఁ దల

వునఁగాని భీతిటంచు నశ్రువు లురల “చితృల్

దనియింపలేనితనయుఁడుఁ

దనయుండె కిరాతుఁ డంచుఁ దలకొనిలేవన్-

113

చ. అది కని కాంత యుస్సురని, యంగమునంటిన ధూళిదుల్పి; త

న్మృదుతర బాహుమూలమున నెత్తి భుజాగ్రము నూతనిచ్చియా

పిదపఁ గుతారమున్ గరిడివృక్షమునం దిడి, మెల్ల మెల్ల నన్

బదముల మెట్టు చాళిమముఁ బట్టునకున్ బయనించె భర్తతో. 144

ఉ. కాననమందు సాశ్వపతి కన్నులునచ్చుటః నాశ్రమంబునన్

సూనునిఁ గోడలిన్ గనక సుక్కుచు, కెక్కుచు చిక్కుచిక్కులన్
బూనికరోయుచుకమునుల మొక్కుచు వేడుచు మూర్ఖులొందున్
బ్రాణము వోవునట్లు బలు బాధ సతీపతు లంది కుందుచున్. 115

క. నారదునివలన నల్లుని

మారణమగు ననుట వినుట, మఱియది నేడె

టారయుట, సశ్వపతి యా

యారణ్యముఁ జేరవచ్చె నతిదుఃఖమునన్,

116

శీ. చనుదెంచి సావిత్రిసత్యవంతులు, భక్తి

మాతాపితల కత్తమామలకును

మొక్కిన, శోకంబుఁ దక్కి వా గాయెల్ల

సంగతి విని, చాలసంతసించి

రథిదుఁ జేరినయెల్ల బండుగులును మునుల్

సతిమహాత్మ్యంబుఁ బ్రశంసఁజేసి

రాపైన నాసాశ్వభూపతి మంతులు

విచ్చేసి “ఎగ జేడుఁ జచ్చె, రాజ్య

తే. మెల్లఁ దొల్లిఁటియట్టుల్ నేలుమనిన

నరగిచిత్రాశ్వుడంత సింహాసనంబు

నెక్క భవనత్రయంబుల నెందునేని

సాధ్య కుష్ణదె యొక్కయపాధ్య మనఘ?

117

క. ఈసాధ్వీ యాజ్ఞ సేనియు
నాసావిత్రి యటు లన్వయద్వయమెల్ల
వాసిగన నుద్ధరించు ను
హాసతి, కల్యాణి, ధర్మయాయని యధిపా! 118

క. అని మార్కండేయుడు ధ
శ్రేనిరూఢగతికా ఎచించి మాన్యులఁ గుంతి
తనయుల వీడ్కొని తాఁ జని
యెనిజాశ్రిమమునకు హర్ష మిగురొత్తంగక. 119
♦ బ్రాహ్మణవేషమున యాచించు దేవేంద్రునికఁ
గర్జుండు, కవచకుండలములిచ్చుట. ♦

క. అను మైశంపాయనుతో
జనమేజయుఁ డనియె గర్జనహజనితిములై
చనుకవచకుండలంబులఁ
గొనె సురపతి యెటుల! డెలుపు కోవిద! యశినక. 120

క. విను! సురనాథుఁడు పాండవ
వనవాసాంతంబు తుదను బాధునకుఁ బ్రియం
బొనరింపఁ గర్ణకవచం
బును గుండలముల హరింప బుద్ధిఁ దలంచెక. 121

ఆ. అరసి దాని దినపుఁ డాత్మజకర్ణున
కద్ది వినిచి మాన్వనాసఁజేసి,
విప్రవేషమూని, విచ్చేసి యొంటిగ
నుండు సూతసుతునియొద్దీ కరగి. 122

క. వీరా! నదాన్యశేఖర!

భూరిగుణా! నీకుఁ గీడుఁ బొరియక మనుపన్

గోరి దరిసితిని నిన్నుగు

మారా! యినుఁ డే ననఁ గ నమస్కృతు లిడుచున్; 123

క. దేవర దయ సేయుట నా

జీవము, భావమును, వపువు సిద్ధిం గ నె; రా

జీవసఖ! యెట్టియర్థము

నావలనన్ వలసె యాజ్ఞ నాకేమి? యనన్ - 124

సీ. ఈవట్టివాఁడ వం చెంచి యే తెంచితి

వీను మి దొక్క-రహస్యవిషయ, మవఃర
పతి, పాండవులపక్షపాతిగ నిను యాచ

నముసేసి కవచకుండిలము లెలమి

నంచించు, నాతనివలఁ దగులకు; మవ్వి

యిచ్చిన, మృత్యువు నచ్చు నీకు!

నమృతమయంబు లయ్యవియున్న సేమిట

నెందు వధ్యుఁడవు గాకుందు వీవు!

తే. అవియు సౌఖ్యప్రమోదంబు లనుదినంబు

నలరఁ జేకూర్చు నేగతిన్దైన వాని

రక్షణము నీకు ముఖ్యగర్తవ్య మనుచు

వినుప రవిః కర్ణుఁ డుబ్బుచు విన్నవించె, 125

జే. అనిససురలకుఁ బ్రాణంబునై న నిమిట
నాకు మతిమాట, రాదు మాస్పృగదానిఁ
గంజజన్మకై న; నది యుండె; గరుణ మెరయ
దర్శనంబును నొసఁగితి! ధన్యుడేన! 176

క. శతమఖండఁట యాచకుండఁట,
అతనికి నే దగినదాతనంట! యరె! పా
కృతిఫలము కవచగివచము
లతిశయములె! లోక బాంధవా! మమదేవా! 127

క. త్రిజగముల వెలుకీర్తిని
దృఢియించి, తృణంబుఁగాఁగఁ దరిగడియొడలిక
భజించుటె! నీబోధన
నిజమొ! పరీక్షయొ! యెఱుంగ నిఖిలాధారా! 178

ఉ. పాండవపక్ష మూని సురపాలుడె యాచనసేయ పర్వము
గుండల మేనిడక యశ మకుంతిమై జగమెల్ల నిండదే!
పాండవ ప్రాణముల్ గొనఁగ భవ్యతరాస్త్రము లింకనుండదే!
దండ మొనర్తు నాపలుకు దప్పగ నెంచకు ధర్మవర్తనా! 129

ఆ. యశముకొఱకుఁ గాయమైనఁ బాయఁగ నొప్పు;
నడికి మేలుగాదె చావుజగతి.
నీ కెఱుంగరానినెఱి యున్న! ధర్మాత్మ!
వినుము నామతంబు విన్నవించు- 130

క. శరణాగతులను బోధిపుట;

పరిచూర్చుట వగర; నర్థి పార్థన మిడుటలో,

తరుణీద్విజశిశునృభా

మృగిణీ దీక్ష నాకుఁ దోయజమితా!

131

చ. యశనిడుసన్దర్శి; బిత్తులయట్టులఁబోచును శ్రీయ నాయువు
యశ; మయశశ్విచూ శవమయావధమూడి దహించుఁ జించు దు
ర్భిశు; యశమే సమస్తమగు నంచుఁ జతుర్ముఖుఁడౌడౌడౌ తొలిక.
భృశము యశమ్ముకంటెఁ గల దేది సమస్తజగంబులం దనక. 137

క. మనిముండిన సర్వార్థము

లును గీర్తియుఁ గలిగెడు నొడలువిడుపిదవఁ గ

లునె? మృత్యుకీర్తి పీనుం

గు నలంకృతి సేయున ట్లగుక వితగాఁగక

133

క. అనునినునకు నాకగ్గుం

డన్యతమునకు వెఱచినంత యమునకు వెఱనక

గొనినవ్రతము విడి, దుర్గతి

మనజాల ననుగ్రహింపుమా! న న్నినక.

134

తే. ఈమతియు నీకు నిశ్చయమేని పోని

కలదు వాసవు నడ నమోఘ మగుశక్తి

తొలుతి నది కొని కవచ కుండలయగమ్ము

నిమ్ము; దాసన నీకు భద్రమ్ము గలుగు.

135

క. పైరులను జంపి చేతికిఁ

జేసును మఱి; దానివలనఁ జెండె సురపుఁ డా

కూరుల దనుజుల; భుజబల

నీర మఱివ కంచు నినుఁడు వీడ్కొ- నెఁ బిదపఁ,

136

శే. ఒక్కమధ్యాహ్నమందు సూర్యునినుపాస

నంబు సేసు చు విప్రజనంబులకు న

భీష్మితముఁ గర్ణుఁ డిడుతఱి, విప్రవేష

మున సురవతి “భిక్షాం దేహి” యనుచు వచ్చె.

137

ఉ. వచ్చినవిప్రవర్యునకు నందవముం బొనరించి “ధేనుతో?

హెచ్చగుభోగభాగ్యములో? యింతలో? రత్నములో? మజ్జెంతలో?

మొచ్చగుగామసీమలో? యమేయముఁగాఁగ, ధృవంబుఁగాఁగ నే

నిచ్చెదఁ గోరుకొ మ్మనిన, నిట్లనె యాచకుఁ డావదాన్యుతో. 138

క. ఇవి యెవి. వల దుడుగుము నీ

కవచంబును గుండలములుఁ గాంక్షించితి నీ

నవి నా కిడఁ గల్గినచో

భువనత్రయమునను బొగడ్లుబొందుదు కన్తా!

139

క. అంతట నాకర్ణుఁడు నీ

వెంతయు. బేలపు గదయ్యె! యివి యేలా? నీ

వంతున మును గోరిరె! యే

భ్రాంతియో? యిం దేమిఫలము వడయుదు” వనినఁ-

140

క. ఫల మిది, విఫలం బిది యను

తలపోతలు దాత కేల? తగ నర్థిమనః

ఫలమిశరె వదాన్యులు? నీ

వలె దలతులఁ దూఁచ నర్థివాంఛలఁ గనిరే?— 141

చ. అన ముదితాంతరంగుఁడయి “యర్థియఁజేర్చిజగదాధినేతయ. ?

వనులఁ దవంబుచేఁ దనువువారి కభీష్టము లిచ్చు దేవుఁడీ

వును నను వేడువాఁడవలె? పోలగ నే నిడువాఁడనట్టె? కై

కొనుమిడువాఁడనీప్సితముఁ గొంకక వీఁకఁ దిలోకచాలకా! 142

క. అని ఖండంబును గొని యా

ఘనుఁడు గవచకుండలములఁ గడఁగోసి “యిదో

కొను మని యిచ్చిన, సురపతి

కొని పృత్యక్షంబుసేసి; కొనియూడి కడుక. 143

క. కరమున నిమిరినఁ జిమ్ముగు

ధిరము నిలిచి గుఱుతుమాసి, దేదీపితభా

గ్గురుఁ డైనగర్భపయినక

గ్గురిసెనునుమృత్యుప్తి రంభ కునిసె నభమునక. — 144

తే. సురపుఁ డంతట మెచ్చుచు వరము నిడెద

నడుగు మనఁ గర్ణఁ డిడ నివృపడెదవేని

నీకరంబున నలరారు నిరుపమాన

శక్తి నిడు మన్న నిందుఁ డాశక్తి నొసఁగి. 145

తే. ఒక్కమా రిది నీ కుపయోగవడును;

నదల నీపని నిశితర్పి వచ్చి నాడు

కరముఁ జేరును; దత్ప్రతి జరుపరాదు;

ప్రాణభయ మైనయప్పుడే పరువు దీని!-

146

క. అనఁ, జిత్తం బనఁ గర్ణుడు;

చ నె వీడ్కొని దివిజవిభుఁడు స్వర్గంబునకుఁ

విని యిది సుయోధనుఁడు మన

మునఁ గలఁగెను బాండునుతులు బొంగిరి మరులకా-

147

క. అన విని వైశంపాయనుఁ

గని జనమేజయన్యపుండు, కాననవాసం

బునఁ గడవటిదినములుఁ గడ

పిన దెటు లప్పొందునుతులు వివరింపు మనకా-

148

* యక్షప్రశ్నలను ధర్మజుఁ డుత్తరించుట. *

తే. ఘనులు పాండవు లక్కామ్యకమును బాసి

మరల ద్వైతపనంబున కరగి, యందు

హితపురోహితవిప్రసహితముగాఁగ

నుండ, నొకనాఁడు బ్రాహ్మణుఁ డొకఁడు వచ్చి-

149

తే. అధిప! తరుశాఖ నిడిననాయరణి, యొక్క-

హరిణి యత్తరువును నొరయంగ దాని

కొమ్మలకుఁ దగుల నది, మృగి కొనుచుఁ బఱచె

నిత్యవిధి కది నాకు నగత్యమనిన-

150

ప|| 146 పా|| 4 అ|| 11- 12; ప|| 147 పా|| 4 అ|| 12- 13; ప|| 149 పా|| 2 అ|| 12- 13; ప|| 150 పా|| 3 అ|| 4- 5;

ఉ. పెంట నిజానుజాళిఁ నొని వీరుఁడు ధర్మజుఁ డశ్రుహస్తుఁడై
కంటక కాననంబున మృగంబును వెన్నడి తూణ నాణముల్
గెంటిన నంటువాసి యది గీటునఁబుచ్చుచు దాటులాడుచున్
కంటికిఁ జిక్కి చిక్కినటు గాటియి వెట్టుచు మాయమైచ నెన్. 151

తే. చేయునదిలేక వారలు చెయ్యఁదక్కి
శాంతిలై పోయి శీతలచ్ఛాయ నిగుడు
నొక్కవటవృక్షమును జేరి యున్నరనుచు
విశ్రమించిన, నకులుండు విసిగి యనియె- 152

క. కౌరవులకతన నెంతటి
దారుణదుఃఖములఁ దగిలి తలఁకితి మకటా!
సారకులశీలధర్మద
యారతు లగుమమ్ము నేచ నజుఁ డిటు లేలా? 153

తే. అనఁగఁ; బ్రాజ్ఞుండు ధర్మజుఁ డంత సుఖము
కష్టమునకును దనపూర్వకర్మ మొండె
కారణం బగు, వే తొండుఁ గా దటంచు
నందుఁబుధులన్న వడముడి యాగ్రహమున. 154

తే. ధర్మముల కేమి కపటజూదమున గెలిచి
యువిద సభ కీడ్చి పుట్టరబు లొలుచునపుడు
కౌరవశతరంబు నట్టె నాగ్రదను జదుమ
కుండి వది నాదొయ్యె తప్ప నుండి! యనిన. 155

ఉ. నీతిపరాత్ము నగ్రజునినేమము మేరనుమీఱరాక, దు
 ర్నితులచేతల సయిచి నేడిటు గోడ్వడనయ్యె లేనిచో
 నాతఱి భవ్యగాండివముఖానలకీలలఁ గాలకుందురే ?
 ఘోరకథార్తరాష్ట్ర లిటు గర్వము లుబ్ధుఁగ నిక్కువారచే 156

తే. అనఁగఁ బార్థుండు, సహదేవుఁ డనియె నాఁడు
 ప్రేమఁ జూపించి మమ్ముల్ల పిలువఁబంచి
 సేవతను మాదురాజ్యంబు దోచుకొనిన
 యప్ప ధృతరాష్ట్రుఁడే యన్నఁ దప్పుఁ గలదే!- 157

తే. ధర్మజుండుత “నైచుడు తమ్ములార!
 యంతయును దీతె, మనద్వాదశౌబ్ధవిధియు
 దినము లిఁకఁగొన్ని కొఱతఁగాదీతె; మఱికి
 తీతెపగర, కబ్బం బిఁక దీతమనకు 158

తే. నీరునట్టయ్యె; నీర మీనేల నెఁదు
 నైనఁ బరికించి తెమ్ము. పొమ్మన్న! యనిన
 నంత సహదేవుఁ డాయన్నయాజ్ఞ నూని
 వెడలె జల మున్నతావుల వెదకి కొనుచు- 159

తే. కనియె దప్పుల నొకతటాకంబు నతఁడు
 దానిలో దిగి, జలములఁ ద్రావనెంచి
 దోయిలించిన, నంత నెదోయదృశ్య
 భూత మిట్లు నె గంభీరతీతి దోఁప:- 160

తే. ఆనంబోకుము నీర మోయన్న! యిద్ది
 నాతటాకము; నాదుప్రశ్నలకు నుత్త
 రంబు లిడి మీఁద నీవు జలంబుఁ గోల్తు!
 కాని చో నీ క సామంబు గలుగుఁ జమ్ము!— 161

క. అన, నది యనాదరంబుగఁ
 గని, దాహముఁ దాళలేక, కడుచారఁగ నీ
 దును దావి చేష్టఁదక్కుచుఁ
 దనువునుఁ త్తటని వా, ల్పఁ నత్తరపడుచు— 162

ఆ, అంతనకులుఁగాంచి యటన్మృజుఁడు సహ
 దేవుఁడేలఁదడఁగఁ దెలియవచ్చె?
 నీవు నెడలియతని, నీరఁబునుఁ దెచ్చు!
 యనినఁ బోయి - పడినయనుజఁ గాంచి 163

చ. కళవళమొది, కారణముఁ గానక, దప్పిబలఁబుచేత నా
 కొలనునడిగి, నీరమును గోల్లఁగఁ బూనఁగ. మున్నురీతిగాఁ
 బలుకులురా, గణింప కవి, వారినిఁ దావి, తిలంబుఁజేరి మా
 నల నతఁడల్లె దేహమును వాల్చె విచేష్టఁదమ్ము దాపల్-163

చ. అచట యుద్ధిష్ఠిరుఁడు కనియట్లును “దాళిరి తమ్ముగొట్టి, లిం
 కెచటికిఁ బోయిరో? జలములింతకుఁ జిక్కవో? యేమిచ్చుటెనో?
 భుచరులె యడ్కిరో? తడయఁ గారణమేమొ? కలంగెఁ జిత్తముఁ;
 అచిరమరమ్ము వారిఁ గొని” యంచన, నేగెఁ గిరిటి చెచ్చెత్-164

ఆ. అరిగి యదిగి కొలని దరిఁ బజియుండిన

సోదరులను గాంచి స్రుక్కి, చింతి

గలిగి నాల్గుకడలఁ దిలకించి, మదివాలు

నోక, సరిసిజలముఁ దాఁకఁ గనిన—

166

చ. ఎలందు నాహసం బిటుల! వారితిటాకము నాది; నాదువ్ర

శ్నలకు నదుత్తరంబు లిడి సారముఁ గోలిని మేలు; కానిచో

గలుగును హాని” యంచనఁగఁ, గన్వడి “యెవ్వఁడ వీవుచూచెదన్

జలములఁ గోలియంచు నలునల్ప విచేష్టత వాఁలెదత్తటిన్ 167

క. కడునడలి ధర్మపుత్రుఁడు

నడముడిఁగని “చిత్రమిద్ది పావని! తమ్ముల్

తడసిరి;చను” మననాతెఁడు

పడిఁజనిక నెఁ గొలనితటిని బడిన యనుజులన్

168

చ. ఇదియ యమానుషంబ; మఱి యెవ్వరికృత్యమొ? చక్కఁజేతుపో

మొదల జలంబుఁ గోలినలె! పుట్టెనుదాహనుటంచు డాసినన్,

ఇదిమదధీనమా, బలికి యేనిడుచ్రోశ్నల కుత్తరంబు, నీ

యుదకము నాను! లేనియెడ నొందెడు చావని యభిమానఁగన్ 169

క. అప్పులుకుఁ గొనక పవనజుఁ

డప్పలనేవించి, పడిన యనుజులదరినే

తెప్పన వ్రాలుచు మూర్ఖులె;

నప్పుడు ధర్మజుఁ డనుజుల నరయుచు వచ్చెన్—

170

ఉ. తమ్ములునల్పురొక్కెడనఁ దన్ములువ్రాల్పుటఁగాంచి, చిత్తమం
దుమ్మలికమ్ము గ్రమ్మఁగను; నూరేఁగనశులు; నూర్పులార్చుచు
చెమ్మటలాడ మోముపయి; జేష్ఠులఁదక్కి ముహూర్తముండియా
సిమ్మటఁ దేటి చాలదురపిల్లె విచారివిషాదభారుడై - 171

ఉ. గాయములేదు; పోరితముఁగల్గదు; వేతెనరిందువచ్చియున్
బోయినజాడ కన్నడదు; పుట్టె నిద్రెట్టుల? ధార్తరాష్ట్రులే
మాను లఁబన్ని కుట్టలను మగ్నిందగఁజేసిరో యక్కటక్కటా!
దాయల నమ్మమేలే? పగదాయలు వారలే! వేటువారలే? 172

క. వదనంబులుఁగళఁగుండవు;
వదకరరుచులేమి కందువారవు; నీరం
బిదివిషపూరిత మేమో!
యెది తో? పదిదేమిమాయ? యీశ్వరుఁడెఱుంగున్ 173

ఉ. అక్కట! రాజ్యమున్ జెడి, మహాటపులన్ బడి, కట్టఁ గోలఁగన్
దక్కి, మృగంబులన్ గలిసి, నాకలమై యిటునచ్చి చచ్చిరే!
యెక్కడఁ బెట్టిపోవుదు, నదెయ్యెడ కేగుదు? గుంతి కుట్టవా
రెక్కడ? నన్న నేమనుదు? నేమిమొగంబునఁ గందు బందులన్ 174

శ్లో. అని పలురీతులన్ తుగచి, యాపఁగ నోపకదప్పి; సంబుఁ ద్రా
వనుగన, నాది యీకొలను, వారక నానుడి గీటువుచ్చి నీ
యనుజులు సచ్చి; రేనడుగునర్థములన్ విశదీకరించి నీ
రును గొనమేలు! లేద యెడరున్ గను దీవును భారీతలట్లుగన్ 175

క. అని నభమనఁగా, ధర్మజఁ

డ నెనివ్వెర “దేవముఖ్యులందెవరవో? యీ

ఘనుల, మదనుజుల, నితరుల

కనువేయిటుగెడపఁ? చెల్వు” మనిపార్థింపఁ -

176

క, తాళోపమకాయ; మనల

గోళాక్షులు; భయదదఁప్త; కుధరశిరం; శా

భీలానలఘో, షోష్యుల

నీలతనుండొకఁడు బొలిచినిలిచితటమునఁ -

177

ఉ. జనపతి! నేను యక్షపతిఁ, సమ్మతి నేనిడునట్టి ప్రశ్నలఁ

విని తగనుత్తరం బిడుదావే? యన, నోవహితాత్మ! నీకున

చ్చనటులఁ జెప్పనాకగునె? చూచెద నోపినయంత శృంఛనఁ

విను మనియక్షుఁ డాతనికి విన్నెను; జెప్పె నతండు నీగతిఁ - 178

సీ. రవి నెదినడపును? “బ్రహ్మాంబ” రవిఁగొల్చి

తిరుగున దెవ్వారు? “సురలు చూపె”

యినుఁ డ స్తమించు నదేమిట? ధర్మచే-

నాధార మాతనికేది? ఋతము;

దేనఁ బురుష్కుఁడు శోత్రియుఁ డగు? శుత్రముచే;

తగు నెల్లు మహిమంబు? తపముచేత;

నెదినహయము నేయు? ధృతిసూపె!- ధీమంతుఁ

డెట్లగు? బుధసేవ నెనఁగుకతన;

తే. దేవభావంబు నెఱుల భూదేవుఁ డొందు?

“సంతతాధ్యయనంబున” - సాధుభావ

మబ్బునెట్టుల? “వ్రతగతి” - నతఁ డసాధు

వెట్టులగు? శౌచహీనత; నెఱుమర్పుఁ

డయ్యెడిని? మృత్యుభయగతి యక్షనాథ! —

179

సీ. జీవన్మృతుఁ డెవండు? దేవాతిథిసితృభ-

టాళి కీమక కుడ్చునట్టివాఁడు -

ధరకంటె బరువేది? తల్లి-యభిముకంటె

పొడుగేది? తండ్రి- గాడ్చునకు జనమొ?

మది-తృణతృణ మేది? శుది చింత-నిది?ంచి

కనుమూయదెది? మీను- జనన మొంది

యెది యచేతనమయ్యె? నది గుడ్డు- హృదిలేదు.

రూపుండియెది? రారూప మద్ది—

తే. యేదివేగంబుచేబొల్పు? నేఱు-దారి

నేగువారికి, రోగికి. గృహపతికి మృ

తనకుఁ జుట్టము? విను, సార్థమును, భిషక్కు,

మంచి యిల్లాలు, గృతకర్మ మెంచ ననఘ! —

180

సీ. ధర్మపునకుఁ బాదు? దాక్షిణ్య మగు-కీర్తి

కగుతాపు? మహిమంబు-యమరపురికి

గతి? ఋత, మీవి- సుకపుటిక్క! శీలంబ-

యాత్మకరునకెవ్వ? డాత్మజుండె;-

అతనికి దైవిక మగుచుట్ట? మిల్లాలు-

జరుగుజీవికము? పర్జన్యకతన-

తన గారు నరుఁడెల్లు? దానంబుఁ గొనియాడి-

యెది పేటిధర్మ? మహింస చూపె!

శే. మొనర నెది మెప్పువండును? యోగకర్మ;-

మెది తునును మది ముదమగు? మదమ-యేరి

శృంగివికలంబుగాదు? సజ్జనులసంధి-

జగతికెన్నరుదిక్కు? సజ్జనుఁడె యనఘ!-

181

శే. సర్వసమ్మతుఁ డెఁడు? నిర్గర్వ శోక

రహితుఁడెవ్వఁడు? విను, క్రోధరహితుఁ; డర్థ-

నంతఁడెన్నఁ? డలోభుండు-సంతతిసుఖ

లోబుఁడు? ~~యశశ్చైర్జితకీలు~~ డనఘ!-

182

శే. పురుషుఁ డెవ్వఁడు? దివిభువివజులకీర్తి

నెగడురాతండు- సర్వధనియగు నెన్నఁ?

డడరుసుఖదుఃఖములును బిర్రయాప్రియములును

దగనమతుఁ ~~గ~~ సర్వధని మహాత్మ!-

183

చ. అనవిని యక్షరాజు కడుహర్షము నొందితి నీదుతమ్ము నొ

క్కని నిడునాఁడఁ గోరు మనఁగా నకులుక దయసేయుమన్న నా

తనిఁ గనివెన్నుతోఁజెడినతమ్ముల భీమునిఁ బార్థుఁగోర వే

మని యను యక్షనాథునకు నాశమనాత్మజుఁడంత నిట్లనుక 184

క, మాంసికి సతు లిర్వురు;

మాతల్లికి నేన యుంటి; మాదికి నటులే
జాతుఁ డొకఁ డుండవలదే?

యాతతధర్మక్రమంబు నారయఁ దగ దే-

185

తే. అనఁగ నిలు ధర్మజుం; డంత యముడు:- సీదు

ఈవరులు లబ్ధ జీవిత లాదు రనిన.

వారు నిదురను మేల్కొన్న పగిదిలేన

నచ్చెరువునొది యమసూనుఁ డతనిఁ గాంచి-

186

క. నమ్మను యక్షుఁడవని నిను

నమ్మరుతుఁడవో? సురేందుఁ డౌదువో? నా జ-

స్మృష్టిడినధర్మఁడవో? స

త్యమ్ముగ నిను నాకుఁడెలుపుమని వేడంగఁ-

187

ఉ, ఏను నిజమ్ము ధర్మఁడ; మహీశ! యశంబు, ~~నుశాంతిమూర్తియు~~

జ్ఞానము, దానశౌచములు, సత్య తపమ్ములు నాదుమూర్తుల!

సూనుని నిన్ను ధార్మికునిఁ జూడఁగ వచ్చితి, జూచిమెచ్చితి;

ఏనిడుదున్ వరంబుఁ బ్రియ మెయ్యది కోరు మనంగ నాతఁడున్

తే. చాఁగి దండప్రణామంబు సలిపి పొగడి

యవహరించెను భూసురునరణి హరిణి

నిత్యకర్మంబున కది యగత్యమగుట

నతని కద్దానినిడుమని యనిన; యముడు:-

189

చ. హరిణముగాదు, నిన్నెఱుంగనోట్టలనల్పితి నేన! కొమ్మటం
చరణినొసంగి; గెండుఁ బదియబ్బము లేగెను; వత్సరంబొకం
డరయఁగ రానియట్టమిము నయ్యయిరూపము మీరుగోరున
ట్లరువు పడంగ నేవరమునిచ్చితి, నింకభయమ్ముఁ దక్కుకీ! 190

క. అనియంతఃస్థానముకాఁ,
మనమున విస్మయము నంది మహిమఁడు పం తీ
తనయ శ్రేష్ఠుండాశ్రమ
మునకనుజలతోడ నరిగి ముదమున నుండెన్— 191

క. అనివినిచిన పైశంపా
యనుజన మేజయుఁడు గాంచి హర్షముతోడెన్
వినమితశిరుఁదై చెప్పం
గనువేడెను ముగదునడచుకత కుతకమునన్ 192

అ. మునిమనోబ్ధభృంగ! ఘననీలరుచిగాంగ!
సదమలాంతరంగ! సాధుసంగ!
గాయదుర్గివాస! రాకేందు సంకాశ!
విబుధహృన్నివేశ! వేంకటేశ!! 193

అరణ్యపర్వము సమాప్తము.

(శ్రీ! శ్రీ! శ్రీ!

అశ్వత్థ భారతము

విరాటపర్వము - ప్రథమాశ్వాసము

క. శ్రీదయితా ! తిదశార్చిత
పాదా ! శ్రితవరద ! ధర్మపాలన ! శుభహా !
వేదవినోదన ! దుష్టన
భేదన ! శ్రీరాయదుర్గ వేంకటరమణా !

* పాండవులు వెంటనచ్చిన పరిజనులనుబంపి మారువేసము
లతో విరాటపురిలో నడచి యుండుట *

క, అనెనిటులాజనమేజయుఁ

గని వైశంపాయనుండు కాననవాసం

బును బండ్రొండేడులు ముగి

సెన, ధర్మనుతుండు గాంచి శ్రితజనవిత్తి.

2

తే. “కాననంబున మాతోడఁ గలసి, మెలసి,

యలసితిరి; ద్వాదశాబ్దంబు లరిగె; మాకు

దక్కెనజ్ఞాతవిధి యింకనొక్కయబ్ద

మగుట నిటనుండి మిమ్ముఁ బౌయ్యంగవలసె.

3

మ. అతిగుఱ్ఱం బగుమన్ని- మాకు ఎలె నీయబ్బంబు; నాలోన మా
గతిగుర్తించిరయేని కౌరివు లిచక్ష గాంతారవాసంపు దు
ర్గతి మాకౌ; నిదిమీకుఁ దెల్లము; నమస్కారంబు మీకెల్ల, నా
నతి. నాజీస్సులనిండు; పొండు; మఱియెందైన న్ వనుం డంతకు. 4

క. తీరునె మాకష్టంబులు?

కూరు నె పరిజనుల, బందుగుల, భూసురులన్

జేరి సుఖంబుగ మనియెడు

నారదినం?" బంచుఁ గంట జల మాడంగన్.

5

చ. పలుకఁగ; ధౌమ్యుడంత “నిబుపాడియె, ధర్మనిరూపణార్థమై
స లిపినదీక్షగాక యొకసంకట మంటునె నిన్ను? జూడఁ ద
త్ఫలిశము నీచకౌరవవిదారణమున్, భవదున్నతోన్నతా
మలసుయశఃప్రశస్తమయ్య త్కౌజనశస్త్రముఁ గాదె భూవరా! 6

క. సురపతి ప్రచ్ఛన్నుఁడుగాఁ

బరగఁడె? హరి యదితేగర్భబాధలు వడఁడె?

తటికొఱకు వీడు లిత్రతి

మఱుంగయి తిశమకలువడరె మహిము న్నెన్నె?

7

మ. అటు ధర్మప్రతిపాదకుండ వయి, నీవప్తడఁ బోకున్నచోఁ
బుధవీర్యక్రమవిక్రమం బెసఁగ నీపార్థుండు నీభీముఁ డా
కుటిలస్వాంతులఁ గౌరవాధముల నుక్కుంజెక్కురే? మించిప్ర
స్ఫుటసామ్రాజ్యము నీవు గోరు నెడ నేప్రంజాపి సాధింపరే? 8

మ. అనఁ; బంకించి శిరంబు ధర్మజుఁడు “మీయా? స్సల్కు బండియా
 వనజాతాక్షుకటాక్షవీక్షణము మాపై నొల్కఁగానుండినక
 క్షణమట్లబ్దము పుచ్చినచ్చి కడుహర్షింబారఁగా మీమదీ
 వనలక బొందుదు; మింకవీడ్కొనుఁడు దేవా! పోనమా కాజ్ఞయా?

సీ. అనుచును బొర్లించి, యగ్నుల ధౌమ్యునిఁ

గాపాడఁగావేడి కడచునున్న

బంధుల, మిత్రుల బరిజనంబులనెల్ల

ననువైన తావుల కరుగఁజెప్పి;

ద్వైతవనమ్మున వదలి పాండవు లెందో

చని, తద్దయెఱుంగమం చనఁగఁ దెలిపిఁ

పందనమ్ములును, దీవనలు, నాలింగనం

బులు వారివారికిఁ బొరిని నలిపి

తే.గీ. అందఱును దన్ను వీడ్కొన్న యంతరమున

ననుజులను, ద్రావదినిఁ గూడియరిద మెక్కి

తనరశస్త్రాస్త్రములఁగాని ధర్మజుండు

తరలి యొకపటవిటపంబు దఱిసి, విడిసి:-

10

ఉ. ముందఱిపూన్నికై జితనముం బొనరింపఁగ ధర్మపుత్రుండ

య్యందఱు గాంచి “యిట్లు మనమైదుగు రీసతితోడఁ బోయినక

మందియెఱుంగదే! మనకుమాటగుమిన్ని యదొక్కఁడేనియక

బొందిక కాదు; మీమదుల బొల్పువిధంబెది యేనిఁ దెల్పుఁడీ. 11

క. ఉత్తరమున నాటయపతి

పెత్తిన మగుడు; హృచ్చ్య లతనిస్రియలు, ప డమరక
జెత్తిన పతులు; మనచే
నొత్తిబడిరి దాక్షిణాత్యు లొకతటి చలిమిఁ.

12

తే. దాగ మనకంక నెయ్యచి తగినతావు!

తోచ" దని యోచనముసేయఁ దొడరియున్న
నాయుధిష్ఠియఁ గనుఁగొని యర్జునులకు
సాంత్వనం బగు నచననచనముఁ దేసి-

13

క. కొరవులకుఁ బగతుఁడు; ఎర

వీరుని, సింహబలుబలము వెరవుగఁ గొనిపెం
సారెడువాఁడు; త్రిగర్తుల
వైరి విగాటుండు గలఁడు పశ్చిమదిశలో-

14

తే. మహితుఁడై యంగపత్యాదిమాండలికులఁ
జీరికిఁగొనఁడు; న్యాయసుస్థిరుఁడు చూడుఁ!"
డనిన; ధర్మజుఁ "డివి తగు నైన మీదు
రూపముల మార్పి నెట్లగు ధోప దకట!

15

మ. హి సువచ్చైలమువంటిభీము నెనకం బేరీతిగా మాటఁగా

ననురేశప్రతివిక్రముండు సరుఁ డెల్లఁ దారి తా నుండఁగా!
సుమకోదండులు వీరవర్మలు కవల్ నుక్కింద నెట్లొక దే!
ప్రమదారత్నము యాజ్ఞ సేని మెయి దానెక మార్గ మొందున్నదే!

తే. అనఁగ; నర్జునుఁ డనుఁ “ద్రిలోకార్చనీయ
శౌర్యధైర్యమహావీర్యసాహసుఁడవు,
శాంతిసత్యదయాక్షీర్తిసత్పుఁ డగుదు!
నీమహితమూర్తి నెటు మాట నేర్తు వనఘ?

17

తే. అనిన “సన్యాసి నై, కంఠుఁ డనఁగ, తేని
కడన నే నిల్చి, నా నేర్పుకరణి మెఱయ
ధర్మబోధల నతనిచిత్తమును గొందు
నన శమనఁజుడు; భీముఁడు ననియె నిట్లు-

18

క. వంటలవాఁడుగ నేనై
యంటి ధరాధీశు, వలలుఁ డనఁగా, రుచిగా
వంటల వండెద; లీలగ
గెంటుచు మల్లరను తేనికిఁ మెచ్చగుదుక”.

19

తే. పార్థుఁ డంతట “నూర్వశివలన నాకు
జేసి కా శాపమబ్బు నొక్కేఁడుమాత్రి)
మద్ది యుండఁగ సురపతి తిద్దెనపుడు;
భోగ్య మగు నాకు నిష్ఠదీ పుణ్యవశత.

20

క. పేరు బృహన్నలగాఁ గొని,
యారాజును జేరి, కన్నియల కే సృత్యం
బారూఢిగఁ గఱపెనఁ, గడు
నేరుపు గల దందు నాకు సృపవర!” యనియెక,

21

క. “దామగ్ధింధి యనంబడు

నామంబున, సశ్వశిక్షణం బగు పనిగా

నేమంబుగఁ గొలిచెద నే

నామహిపు” నటంచు నకులుఁ డాడెను; విదపఁ-

32

క. “గోపాలకుండ నయి, తం

త్రీపాలుం డనెడిపేర నృపుఁగొల్పుచు నే

నేపారెద ” నని శౌర్యో

ద్వీపుఁడు సహదేవుఁ డపుడు తెలిపెను; విదపఁ.

23

తే. “నేను సైరంధ్ర)వేషంబు నూని విరలు

దేవియెడ నురదు; గందంబుఁ దీతుఁ బూల

మాలికలఁ గూర్తు, సాధ్వీసన్మాన్యనృత్తి

వర్తనముఁజేతు ” ననుచు చా)నది వచించె:-

24

ఉ. తిరితట ధర్మపుత్రి “డిటులన్నియు నొప్పునె మున్నగుర్తునా

వంతయు నెవ్వరుకొ మనలఁ బట్టఁగ రావట రూపులబ్బఁగా

నంతకుడియ్యఁడే వరము? నయ్యదియుండ భయించిఁకేల? శ్రీ

కాంతుఁడు కృష్ణుఁడే మనలఁ గాచెడు, ఛేదిడబోఁడు నమ్ముఁడీవి

ప్ర. వీరభయానకంబు లగునిండ్లు వరాస్త్ర, సుశస్త్రజాలముకొ

జేరిచి తెండు; దిక్కులెగజిమ్మెడుభీకరశాఖ లొప్పి పెం

పారుశమీమహాక్షితిజ మల్ల దె; యామననంబు మధ్యలో

మీఁతెడు; దానదాచుదము; మేకోనిరం” తని తమ్ముడాయుచుకొ. 26

తే, మసన మిది యాట నిం దేరు మసలబోరు

సూర్యకిర ఇంబులకుఁగూడఁ జొరఁగరాక

దట్టమై చీకటులు బిట్టుదగులుదీనఁ

గట్టఁ బరు లేరుఁ దెలియ రీగుట్టు” ననిన.

27

ఉ. ఇయ్యకొనంగ నంద; అపు డింద్రితనూజుఁడు గాండివంబుఁ దాఁ

జయ్యన నెక్కుడించి, కని “శత్రువిదారణశక్తియుక్తమా

నియ్యది నాకరం బెడయు దెప్పడు; నిప్పుడు తప్పజేసె నా

దయ్యపుఁజెయ్య మిట్టి” దనితాధను విచ్చె విచారభారుడై. 28

క. భూరిగద భీముఁ డొసఁగెను;

నారు లుడిపి, కైదువులు దొనలు నిడిరి కవల్;

చేరిచి యన్నియు జమునికు

మారుఁడు నాగములఁగట్టు మాదిరిఁ గట్టె.

29

తే. శవమువలెదోపఁ బై నొకచర్మ మొనరఁ

జట్టి, తనకేల దానినిఁ బట్టి, యట్టె

నిశ్మలస్వాంతుడైన యాధర్మజుండు

జమ్మిపుట్టమ్ము నారోహణమ్మునేసి.

30

తే. హరిహరబ్రహ్మకు మొక్కి; యష్టదిక్ప

తులను, నూర్చుని, శశినీ, చిత్రులను. దివిభు

వులను, వనదేవతాదినర్వులను వలచి,

మొక్కుపెనుకాల్కి కామాపుఁ జక్కఁగట్టి.

31

క, చాపాధిదేవతలఁ దా

నేపున స్మరియించి “నాకు, నీపార్థునకుఁ

జేపడుఁడు; తదితరులకుఁ

రూపింపఁగ రాక భయదచూపులుఁ గంఁపి!

32

క. కవ లొకవరిఁ గోరినచోఁ

దవులుం; డీభీముఁ డెట్టితఱి నేని మిముఁ

దవులఁగ వచ్చినఁ, జిక్కక

దవుదవులఁ దొలగిపొండు, తప్పకుఁ” డనినఁ

33

క. ఆమాటకు భీముం డు

ద్వామాగ్రహఁ డగుచు, “పాండుతనయులు మీశలో!

నేమాత్రము క్రోధవృక్ష

నే? మంచిది! చూతు మీదునియమములెల్లఁ.

34

మ. సురసందోహమె యడ్డుఁగాక; యసురస్తోమంబె మాతొడ్డి సం

గరముఁ నల్పెడుఁగాక; యేకమయి లోకంబుల్ వదిలనాల్గు భీ

కరమై వైబడుఁగాకఁ నామృడుఁడె వీరక దాకెడుఁగాకఁ ని

బ్బరమై మించుచు మద్గదాయుధమునే బ్రాణిగ్రహింతుఁడాడి!

మ. అనుచు సాగరమట్లు ఘూర్జిలఁగ; నోయ్యోడిగ్గి యనృక్షముఁ

గని. భీముఁ గొని కౌగిలించి “యిది కిస్కన్ బూనఁగాఁ గాలమే?

కొనఁగా సైరణ మాకునుకలె నె నీకుఁ గల్గ; దల్లెటచే.

వమకూలంబుగ నబ్ధముఁ గడవ. నీయాలోచనఁ బన్నితికె, 35

క. కోపమె నీకుఁ గల్గిన

నాపంగఁ ద్రిమూర్తులకును నగునే? యిటులఁ

గాపాడఁ గంటి సమయము;

నాపాపమె మిమ్మునెల్ల ననయఁజేసెన్ —

37

క. నట్టడవుల మిమ్మిట్టులఁ

బట్టించితి; జూదమాడఁబట్టి కలిమి పోఁ

గొట్టితి; బెట్టితి నిడుమల

కట్టిడినే; నన్ను గనలఁగాదే నీకుఁ?

38

శే. అనుచుఁ గన్నుల నశ్రువుల్ తనుకఁగంప

మొనర గళమున ధర్మజుఁ డనిన; దోన

జలముచే నగ్ని చల్లారుసరణి భీముఁ

డాగ్రహమువీడి పడి యన్న యడుగులందు—

39

క. “ ఒడ లెఱుఁగక పేలితి నిటు;

నాడిగట్టితిఁబాప; మెట్టు లుడువఁగ నొనో?

కడుకొని నను శిక్షింపక

విడువను నీయడుగు లనుచు విలపించెఁ గడున్—

40

డి. అక్కునఁజేర్చి, యశ్రువుల సల్లన దుడ్చి, మొగమ్ముఁగొంచుచుఁ

జెక్కిలి నొక్కివ్రట్టి “యిటుచెల్లునె వీరవతంగ! కాచినా

వెక్కిటిలక్కయింట; నిటులేటికో? బాపము నీకుఁగల్గునే?

యొక్కివ్రలైన కారవుల నుక్కడఁగించెదుగాక! లెమ్మిఁకన్. 41

శే. అని శమనజుడు భీమునియలఁతఁ దీర్చి

“విరటునగఁకి ముందు నే నరుగువాఁడ,

నరుస మీరొక్కరొకరు రాసలయు, నబ్ద

మోర్చి యెట్టులొ, సమయంబుఁ దీర్చవలయు.

42

క. జయుఁడు జయంతుం డనఁగ, వి

జయుఁడు, జయతేనుఁ డనఁగ జతపడఁ బే, ల్లా

పయిని జయద్బలుఁ డనఁగా,

నియమితములు గ్రమముగా నని వినిచి తగఁ.

43

చ. కరముల మోడ్చి, పొగ్గి శముఖం బిడి ధర్మజుఁ డంతటఁజలూ

కరమున గుక్షరూపమునఁ గన్పడి, కోరినయాపు లిచ్చియె

వ్వరు గుఱుతింపరానటుల వర్షముమమ్ములఁ గావఁగా, వరం

బిరవుగ నీవే! తండ్రి! యదియిట్లుఫలింప ననుగ్రహింపవే. 44

క. అనినంతన, యతిరూపం

బనువుపడెఁ; దక్కువాతి కందఱికినిఁ గో

రివ వేసము లపుడె యమరె,

నను వెనయఁగ నద్భుతముగ, నాశ్చర్యముగఁ.

45

క. అంతట వారల వీడ్కొని.

కాంశేయాగ్రజుఁడు విరటుఁ గనఁ జన; నాభూ

కాంతుఁడు దపుదవ్వుల యతి

కాంతునిఁ గనుగిటుపజ్జోక కని, సంభ్రముఁ.

46

చ. రవిసమ తేజఃడై పృథివిరాజలనెల్లను నేలఁజాలు వై
భవవర రేఖలొప్పముఖభాసురు, నీయతివేష మేటికో
తవిలెఁగిడిమూర్తులొక్కమెయి లొల్పిరొయిట్టులగిధర్మమివిధి
భువి నవతార మెత్తెనొకొ? పోల్చగరా"దనుభ్రాంతి నొందుచున్.

తే. అట్టె డాయంగ వచ్చినయతినిఁ గాంచి,
యెదురుగాఁ జని, కొని తెచ్చి, పదయుగముల
నిజశిరఃకిరీట మొనరనిలిపి మొక్కి,
సింహపీఠాధిరోహణఁజేయ వేడ.

48

క, ఆసింహపీఠచెంతన్

భాసిల్లెడు సముచితాసనంబును గొని యా
భూసురనరుండు వదనవి
కాసవిలాసముల నాల్గుకడలన్ బరపన్.

49

ఉ. నిన్వేషపాటుతోడ ధరణీపరుఁ డై నవిరాటుఁ డంత "మీ
రెవ్వరో? దేవముఖ్యులరో? యాయతిరూపముఁ గొంటిరేల? యిం
దెవ్విషయంబుఁ గోరి, యిటు లీరు నిగూహితవేషధారులై
యివ్విధి వచ్చినారో? మఱుఁ గేటికిఁ దెల్పుడు సంశయింపకే. 50

క, కొనుఁ డీసింహాసనమును;

ననుఁ, దనయుల, సచివవరుల, నాపరిజనులన్
బనిగొనుఁడు! మూఁడుపదముల
మును భువిదివిఁ గొల్చినట్టిమూర్తివిగాదో!

51

క. బలివలె నింద్రోపదంబును

వలనను, రక్కసుఁడుఁగాను, వసుధామర! మీ

వలసినటుల వర్తింపుఁడు;

ఫలమేమీ వేసములను? బలుకుఁడు నిజమున్”,

52

చ. అన;దరహాస మొల్కుఁగని యయ్యత్తి “మానుముసంశయంబులన్

మనుజుఁడ, నేస్విజుండ, గురునాథునిపంపున నొక్కయబ్బ మీ

ట్లణఁగియణంగి నర్తిలఁగనై యిట వచ్చితి! రాజనీతివే

త్తను, మఱిమ్యూతిరప్తుఁడను, ధర్మరతుండను మత్స్యభూవరా! 53

క. ఒకపేరది కంకుండని;

యిఁకఁజాలన్ గలవు? తడవ నిప్పు డవేలా?

యొకకీడు పనికిఁ బోవను;

ప్రకృతం బాశ్రయ మొసంగి పాలింపు” మనన్.

54

ఉ. “చిత్తము, మిథున చిన్మనటు సేయుఁడు, పెద్దలు మాకుమిత్రులై

యత్తమమార్గముల్ కఱపి యోగ్యుల సల్పుఁడు, మానసక్షీతిన్

విత్తుఁడు రాజధర్మవరబీజముల్; గరుణించి మానిరా

టనత్తమ! కొల్వులందు” డని హృదయధర్మజు నిల్చి నాపురి. 55

క. నీవెవరవు? “వలలాఖ్యుఁడ”

“యేవర్ణము?” “నాలుగవది” యేవృత్తి? ధరే

శా! వాచవి యగు వంటల

నే వండెద; భీమునొద్ద నిలిచితి దొలుతన్”

56

తే. వలలనామంబుతో నున్న పవనజనకు;

మత్స్యసరవతి కిట్లు సంభాషణంబు

కొంత జరిగినపిమ్మట, వింతపుగుఱ్ఱుఁ

డితఁ డటంచు విరాటుఁడు నతనిఁ గాంచి.

57

ఉ. రుద్రున కీడుజో డనఁగ రూపము దీప్తము హావభావముల్

భద్రముఖంబు వీక్షణము, భాషణమున్, బలమున్ పృథా వసి

ర్ణిద్రవరాకృమంబుఁ గలనీవు మహాక్రియలన్ గళింపఁగ, కీ

క్షుద్రపుదాన్యవృత్తిఁ గొనజూచెద వేటికి వీర! “యఁచున్, 58

ఆ. “బానిసము నొనర్తు; బవరంబునకు వత్తు;

నింక మించుపనుల నేనుజేతు;

బ్రకృతమందు వంటపనికి మాత్రమే నిల్తు;

గొనుము లేక, యెల్ల నని పనుపుము!”

59

క. అన “గాటగుప్రకృతివి! యే

పనినై నను గొనుము, వంటచారలవైనన్

జను ఘభికారిగ” నని ము

ద్ర నొసంగిన, దానిఁ బూని తాఁ జనె నగుచున్.

60

చ. మఱియొకనాఁడు కొల్వుఁగొని మత్స్యమహిపతి యుండదవృన్

బురుషుఁడుగాక కేవలముఁ బొల్లిగనొప్పక దివ్యతేజమున్

గరువముఁ గల్గి వేషమునఁగాంతగ; భీషణభాష్కరుండుగన్

మోటుసెడు నొక్కమూర్తి మెలమెల్లనఁ జేరఁగ రాగఁగాంచుచున్.

క. ఇందుఁడొ యీతఁడు కాక యు
పేంద్రుఁడొ; యిటు పేడివేస మేమో! యకారా!
చంద్రసదృశరూపంబు, ది
నేంద్రప్రతాపంబు నొప్పె నే మనవచ్చుక.

ఆ. ణ్ణటివంతవారె యే తెంతు; వీరి లా
పాండుసూతులయొద్ద నుండి రేమొ!
అంతవారి లకట! యడవులచాలైరి;
యేరి కప్పు డేమొ యెవఁ డెఱుంగు?”

63

ఆ. తినుచు. విస్మితాత్ముడై యీతఁ డుండంగ;
పేడిగూప మూని క్రీడి రాంగ,
దిన్యతేజ మెలమిఁ దిగిచిన నామాత్ముఁ
డతని గారవింభి, యనియె నిట్లు.

64

ఉ. “వీరవరే శ్య! యేమియిది? వేసమొ! దోసమొ! ధాతిమోసమో!
కారణజన్మమో? స్వకృతకర్మమొ! శాపమొ! పూర్వపాపమో!
ఆరయ నామతిభ్రమమొ! యందఱ కయ్యెను దిగ్భ్రమంబు! నీ
తీరుచరిత్ర మెట్టిదియొ తెల్పు మొకింత యనంగఁ గ్రీడియుక. 65

క్ష. “మీసలపినయాహలలో
దోసములే; దవ్వియెల్ల దొరికొని, యిటులక
జేసెను పేడిగ డైవవి
“తానం బది నే బుహున్నలాభ్యవరండుక.”

66

ఆ. తృప్తనేల దాని భరణీశ! స్వకృతంబు

కుడువఁబెట్టకుండ విడున; దద్ది

యట్టులుండె; నేను నట్టునయొజ్జ; మీ

పట్టిఁ దిద్దితీర్చఁ బెట్టు” మనిన.

67

క. “మేలు బృహన్నల! మాత్సుత

బా లిక, కుత్తరకు, లాస్యవాద్యగతులు, గా

నాలాపములుఁ గఱపు” మని

హాళిని, సుతనప్పగించె నధిపుఁ డతనికిఁ:

68

క. దామగ్గింధి యశంబడు

నామంబున, నశ్వశిక్షణను నకులుఁడు; గో

స్వామిగఁ, దంత్రీపాలుఁడు

నా, మఱి సహదేవుఁడును నణఁగి నిలిచి రటన్,

69

క, సైరంధ్రీవేషంబున

నారీమణి యాజ్ఞసేని, నయగతితోడన్

జేరఁగవచ్చె విరాటధ

రారమణునిసతి సుదేష్టరాజీవాక్షిన్,

70

మ. మొగిళుల్ కప్పినచంద్రబింబమటులింపున్ దక్కుచున్; మఱిచుచే

సాగనున్ దప్పిన నీరజాతమటులన్ సొంపేది, ధూళ్యావృతం

బగు పూదీపటు మాసి, ప్లాతను మఱుంగఁ మానికం బట్టుతొ

వగతో దోవది, రాణిమందిరముతోవన్ బట్టి విచ్చేయఁగన్, 71

ఉ. అంతిపురిన్, సతీనివహ మచ్చెరు వొందుచుఁజూడ; రాణియున్
గాంతవిలాసపై ఖరికిఁ గన్నిడఁగా; నెద, నెత్తి, వీపులం
దంతకునంతకున్, దడవుచల్ల చెఱుంగును; నేలఁజూచుచున్
కంతునిదంతినా దగసె కామిని కృష్ణను దేష్ట నంతటన్. 72

చ. నిజపదకాంతికుంకుచుము నిల్చినచోటులఁ గూర; మేనికాం
తిజిగి సమీపకుడ్యములఁదీర; విలోలవిలోకనాబ్జముల్
సృజనము సేయమా లికల; శీర్షజనైల్యము మేల్గునుంగుదాఁ
టిజిగి, యింటికప్పునకు తెక్కినగూర్పఁగవచ్చి నిల్చినన్. 73

క. నిలువారఁగఁ గని విరలుగి
చెలి “రమణీ! యెవ్వరీవు చెప్పు; మెచటి కే
ఫలమునకై యిటు తిరిగెదో?
కలరూపది యెట్టిదొక్కో? కాంతుఁ డెవండో? 74

క. ఆకారశ్రీరేఖల
శ్రీకాంతను బోలు దీవు, చెడినటు తిరుగన్
నీ కేమికర్మమొకదే?
కా కీవేసంబుఁ గొనితొ కార్యభరమునన్? 75

క. నలు దేవివలె నె కడునిడు
మలఁబడితివో? పాండుసుతులమానినివో? నేఁ
డలవార డవులఁజడి; రా
కలికిని నేఁగందు; నీవు కావుకదమ్మా. 76

చ. అనిన, స్మితాస్యయై “యటులెయకాను, మదీయచరిత్ర మెంతయున్
వనటకుఁ గారణంబ! యది నల్లిపుడారయ; నేను దాస్యమున్
గొనఁ జనుదెంచితిన్; మునుపుఁ గొల్పితి సత్యను, దోవదిన్ దగ్గఁ
వనములఁ బాండవుల్ వడుట, వచ్చితి నిన్ గొలువంగ నెమ్మిత్తో.

తే. అనిన, “దోవదిచెలినపె వనిత! నీవు?

ఆమె కాననమున కేగె ననుట వినుట

వ్యాకులముఁ గంటి; నిన్నామె యటులఁజూతు!

నాకడనె యుండు! చింతింప నీకు వలదు.

78

క. అనఁ, గృష్ణవలకు “నీవపుఁ

బనులకుఁ జన, గరిత నగుదు; వలయుకలవపుం

బనులకు, విరులల్లుటకును

ననుఁగొనుమా! మా లిని యను నామము నాకున్.

79

మ. అన, “నీరూప మనన్యలభ్యమ యగున్, మ్రోన్యక్రియ బోవనం
చనుదే? నాథుఁడులేడు; జవ్వనివి, ధ్యేయం బెట్టిదో? భర్తయే
నిను బోద్రోసెనా? సన్యసించితివా? వన్నెల్ చిన్న లేవారుఁ నీ
మనసింకెట్టులా? యంచు రాణివలుకన్ మర్చిక్తి; సైరంధ్రియున్.

ఉ. “పలుకుదు సత్య, మైదుగురుభర్తలు భూబలాధ్యభేచరుల్
కలుగుదు; కెప్పు డేమటక కాతరు, నన్ జెనకన్ జెనంటులన్

బలిగొనువార; లీశ్వరుడె వచ్చిన మానరు; నాదుచిత్తమున్
చెలియఁగఁ దావృశాలి కది తేలదు; చెప్పకు మట్టితుచ్ఛముల్. 81

శ్రీ. అనుచుఁ బాంచాలి నుడివిన. నాను దేష్ట
 “ యంటి నే లోకసామాన్య మగువిధంబు;
 నేచగింపకు; నీచిత్త స్మృతి యట్ల
 నడుపు మీ ” నని సంభావనంబుఁ జేసె-

82

5. సన్న్యాసివేషాన శమనపుత్రుఁడు కంఠుఁ
 డన, విరాటునియొద్దఁ దనరుచుండె;
 నంటలవాడయి నలల నామంబున
 మారుతి యయ్యెడఁ జేరియుండె;
 అలబృహన్నలనామ మంది పేడిగఁ గీడి
 యట నాట్యగురుఁడయి యలరుచుండె;
 దనరి దామగ్గింధియనుపేర నశ్వశి
 క్షుకుడయి నకులుఁ డక్కడ నెయుండె;
 గోపాలుఁ డగుచుఁ దంత్రీపాలుఁ డనుపేర,
 నచ్చోట సహదేవుఁ డవరియుండె;
 తే, కృష్ణ సైరంధ్రియై రాణియెడన నుండె;
 గోవ్యగతి, నోర్పు, భయ, మడకువయుఁ దగవు
 మెలపు, నేరుపు, నెఱిఁతోడ మెలఁగుచుండి
 యంద టండట లాలించు చడఁగియుండి-

83

:- భీముఁడు మల్లరతోఁ బోరి చారిని జయించుట :-

శ్రీ. కురురా జంపగఁ బాండవాళికయిదిక్కుల్ రోయఁగావచ్చి యా
 విరాటప్రాంగణమందు జొచ్చి నృపునికే వీక్షించుచుకే మల్లకే
 ఖరులా వేగురు మొక్కి “లోకమువ వీరక ముమ్ముదాఁకంగ నొ
 క్కరుఁడు గల్గఁడు;మియెడ గ నెడువేడ్క వచ్చినా మోక్షభూ!

క. జీమూతమల్లుఁ డే నన;

నామల్లునిభ్యాతి కడలనంటుట వినుటన్,

ఆమాత్స్యనిజెట్టులు గని

భూమికిఁ జూడ్కులను వాల్చి, భూపతి కనుచున్.

౪౩

తే. మదిని విసివినఁ, గంకుఁ డామాడ్కి నరసి,

“నేఁడు విడమిచ్చి పంపుము, తోడ తేవు

రమ్మనుము చూత!” మంచన, రాజు వారి

కటులె విడమిచ్చి తేవు రండనుచుఁ బనిచె.

౪౪

క. ఆమరునాఁ దుదయమునన్

భూమిశుఁడు గొలుపుదీరి, పోరిఁ గని కంఠన్

“ఆమల్లురు విచ్చేసెద,

రేమాలోచించినార లీర!” లనంగన్.

87

క. “మనవలలుఁడు మల్లరతోఁ

దెనఁగంగలవాఁడు, మేటిబిరుదుఁగలాడున్;

మనుజేశ్వర! పిలిపింపు ను

నిన, విఠలుఁడు మదిని వెఱఁగొని కనుచుఁగంకున్.

88

మ. భవనభ్యాతుఁడు మల్లుఁడేడ? యకటా! బోనంబులన్ వండి మ

న్ని వెలార్చగలదానుఁ డేడ? యిటు చన్నే వానిఁ జ్ఞింపఁగా?

భవిదేవా! దయలేదే? ధర్మవిదుఁడీవున్ గూడనిట్లాడువే?

తవులన్ గట్టుచె నాకు నిట్లును” నాన్ భాత్రీసురుం డిట్లునుఁగిరి

హా వెఱవఁగ నేటికిఁ? వలలవీరుఁ డసాధ్యుఁడు! సామ్యుఁడీభువిఁ
దొత్తఁడు; తప్పు నానుడుల దొర్లదు; దోసమురాదు; భీముచేఁ
గఱచెను మల్లవిద్య మును; గంటిని; వానికిజోడు వీఁ డగున్
హరి కరిపై న దూకిడినయట్టులె మాఱొక్కను నీతఁ డాతనిన్. 90

నా, అనఁ; బిలిపించె తేఁడు; సభ కావలలాఖ్యుఁడు గెంపు లక్షులన్
దనుక; గభీర తాననము దర్ప మెలర్పఁగ; బాహునాగముల్
కనుల భయంబు నింపఁగ; బ్రగాఢతరం బగు వజ్రవక్ష మా
ఘనుగరువంబుఁ జాటఁగ; ముఖంబున గుప్పెడుగుండ్రమీసముల్
గునియఁగ వింతివీ, మదకుంజరమట్టుల వచ్చి చొచ్చినన్, 91

విరటుఁడు సంభావించుచు

“వరమల్లులు వచ్చినారు; వాఱులు గీర్తి
మెఱయించినారు ధర; నిట

పరిమల్లులు సణగినాగు చాల మటంచున్.

92

ఉరక పంపఁగవచ్చునె?

వైరులకడవారు వారు; బలియుండ వని నీ
పేరీకంకుడు చెప్పటఁ

జీరితి; నీవిషయ మెట్లా? చెప్ప మనంగన్

93

ఇంతకు నింతచింతయె? మహీతలపాలక! ప్రాణమన్న నా
కంతటితీపియే? యశమువచ్చెడివట్టుల జాఱనిత్తునె?
యెంతటివాఁడువాఁడు? జమునింటికి గెంపెడ! వంటకట్టయ
ట్లంతగ నింతగా విఱుతు లీలగ మేలుగ; వానిఁ జూపుమా! 94

క. తినునంతట జీమూతుడు

ననుదెంచె సహస్రమల్లజన తతితోడన్;

అనుమతి నొసంగెను విరటుడు;

కనిరొక్కరి నొకరు మలయుగజయుగ మటులన్. 95

ఉ. వంగి, ధరిత్రీకిన్ సలిపి వందనమున్; మెయిఁ జల్లుకొంచు మన్;

చంగున దాటు లేయుచును, జయ్యన బాహుల నప్పళించుచున్

సింగపు బొబ్బరింత లిడి చేతులువట్టుచుఁ జాటుచుట్టుచున్;

అంగము లంటి గెంటుచు, ఘనంబుగఁ బల్లటు లల్లఁ గొట్టుచున్

సీ॥ నడుముకాసినిఁ బట్టి విడక గిట్టునఁ జాటి

యప్పళింపఁగఁబోవు నదను గనుచు

కాళులలోఁ గాలుఁ గీలించి, పడఁద్రోయ

సాహసంబును జాల సలిపికొనుచు;

తనువులఁ దక్కలోఁ గొని, బల్మిమై భూమిఁ

ద్రోయంగ సమయంబు రోయఁగనుచు;

గొంతును జంకలోఁ గుదియించి, పినుకంగ

నోలిమై మిగులఁ దంటాలఁబడుచు;

తే. ధాటిమైయెత్తి దేహంబు మీఁట దివికి;

పొదిని ముఱపించి తివియఁగఁ దటికి; బయికి

ముఱికి నుపినేయ వానిలో నొక రొకరికి

నువ్వురకు విరుద్ధము నొగ్గి బెచ్చువెరిగె. 97

చ. తిగియుచు, దీటుచు, నటె పుట

మెగయుచు. బిడిగుగ్గిద్దు లిడుచు, నెనక మెనంగఁగా

నిగుడుచు, గవయుచు, బిగియుచు

దెగి పోరిరి సభ్యులెల్ల దిగులువడంగఁ.

98

చ. ఇటులఁ గుతూహలంబున నొకించుకసేపు నటించి. గొబ్బనఁ

బటుగతిఁ బట్టివై కుటికి పట్టెడు దేగవలెఁ వృకోదధుం

డటునిటు మల్లునిఁ బొదవి హావడిగాఁ దల కాలు కేలు కీల్

పెటపెటఁ గట్టెవోలె నవలీలగఁ దా విటిచెఁ తుణంబునఁ. 99

క. అంతట వేగురుమల్లురు

వంతముతో నొక్కమెయినిఁ బైఁబడ; వారిఁ

వింతగఁ దృటిలో వలలుం

డంతికపురి కంపి, యట్టహాసముఁ జేసెఁ.

100

తే. సభ్యులల్లన చప్పటల్ సరచి, హర్ష

నినదములఁ జేసి; రంతట జనవిభుండు

బానిసీనిని సల్పి సంభావితునిగఁ,

గొలుపు సాలించి నగరునకుం గమించె.

101

క. వచ్చినవేగురుమల్లురు

జచ్చుట, నిదియేమి తెలియఁజాలక కురురా

జెచ్చటనొ జెప్పులుండిరి,

వచ్చెద రని మఱచియుండె వారివిషయమే.

102

క. ఆనాటినుండి కంకుని,

బానిసవనివాని మత్స్యచాలుడు దగన

న్మానించుచు, గార్యంబులు

దా, నియమింపఁ గడంగె దటియగు నెడలఁ.

103

ఉ. కంకునితోడ మత్స్యపతి జ్ఞానవిచారము, మ్యూతికేళి, రా
జాతితదిన్యధర్మముల నారయుచుండును, బానిసీని నీ
రాణితమల్లరక బులుల, హస్తుల, సింహచయంబు నొడ్డి ని
శ్శృంగతదాటి పోరనిడు, సంతస మొందును గాంచి క్రీడమై. 104

-కీచకుడు సైరంధ్రినిచూచిమోహించుట; నుదేష్టాకీచకుల

సంవాదము.-

చ. ఉడుగక కాలమిట్లు చనుచుండ, విరాటుమఱిది దండనా

థుడు, బలగర్వితుండు; నయదూరుడు, సింహబలుండుఁ గీచకా

ఖ్యుడు, నిజరూపవిభ్రముడు గూఢుడునప్ప సుదేష్టఁ గాంచన

క్కడకరుదెంచి, కృష్ణుగని కామవికారతఁ దక్కెఁజేప్పలఁ. 105

చి. నాతివిలాసవైఖరుల నాటినచూడ్కి మరల్పలేకతే

చేసెఁజీనుడై నిలిచె; చిత్తజుఁ డత్తఁ టి గల్గి నూసి పె

ఘాతముదీఁగె; జిత్తి మున గాయముజేసె, జలించె ధైర్యమే

భీతియు భ్రాంతియుఁ బోసె; బీడ్వడెబుద్ధి; మనంబు చేడ్వడె-

క. భువనవిమోహనతిలకమొ!

యువవిటతితి కొడ్కొడిన యురులో; కాయో

దృవుకగపుష్పశరమొ! యీ

యిచలీమణి! యరరె! యంద మొప్పునె యిటులఁ?

107

క. మగల వగలయోగముగ, విధి

బోసివలయుకొని యిద్దఱిఁ బరికపుయ్యుకొనె

దెగఁగొన, మరుఁడెత్తిన వద

నగుభిక్ష మొనఁ యనుచు బెదరె నాకాముఖుడు.

108

తే. కైత్య దేశత లుదధిసఁ ద్రచ్చునాడు

విశ్వమోహిని మాపంబు. విష్ణుఁడెత్తె!

నదియై యిది!! యరసికమారహరుడు దాని

హొడికె నన, నన్ను రిసకుచి నడుగ నేల!

109

చ. అని, గణిమింగె నడులను; నట్టై మనశ్శలకంబు మీద నా

ననితవిలాసవై భుల వాసికొనె; మరుభూతమంతఁ బై

కొనె; గ నెదిశ్చమంబు; నిదికోమలి దోవది చూచి రోషిలో

వనరె; జెమరె; నెల్లనడ; వాడె; దలంకెను, జుగె; గొంకెజో!

ఉ “మందగనాదాచిత్తమును జూటగొనె; మరువేలకాడువన

దుగుడుడికె శిరంబులను; నొయ్యలిబొందక నాకుమస్మయే

సందియ; మీమెమానసముచంద మదెట్టికో! నాకుఁగొల్పయా

బొందిక నేసి, వక మనుచుప్రభులుగల్గరె యాధరాస్థలి! 111

సీ. అడుగుదునా? లోననొడఁబడియును బైకి

స్త్రీ యొప్పు దనుమడి సిద్ధమేమో!

దరిసిపట్టుదునో? నన్నరిసికుడని యెంచి

పొలతిలోబడకుండఁ బోవునేమో!

అడిగితేనా? పరు లరసిరిగుట్టని
 కిగిసి నాపై “గుట్టు” మనునో యేమో!
 ఊతకుందునో? కూరమారుడు కసిఁ బూనె
 తొడరినా జంపియేవిడుచునేమో!

తే. యేమిసేయుదు? దారినాకేది? యింత
 బలము, బలగము, బ్రభుతయు, గలిగియుండి,
 జగమునె జయింపఁ గలయట్టిశక్తి యుండి,
 రిత్తవడితిని, మగువలు చిత్త మింక
 కడఁగి భోగింపఁగా నొనె మృదున కేని?

క. కానీ, చూచెద; నప్పను
 దీనివిచారంబు నడిగి తెలిసెద! నాపై
 నానేరువుఁ బ్రకటించెద;
 మాన, నని నుదేష్టకడకు మత్తుడు తరలె.

తే. తొలఁగిపోయెను దోనది; తోడనున్న
 చెలియ లందఱు చెదరిరి; కలఁతనొంది
 చూచుచుండె నుదేష్ట నీచుండు రాఁగ
 పీతమును జూపె; గూర్పుండి పిదప నతిడు.

ఉ. అక్క! భవత్సఖీనిభమామందానఁ జక్కనిచుక్కవోలె నీ
 చక్కియ వెల్లుచుండిన చిశాలినిలోచన యెందుజాతె? నీ
 మక్కువ మన్ననమ్ముల ప్రమాణము లెట్టివి? దీనివృత్తమే
 ఫక్కిది? జాతిస్థితిపరిపాటుల వెట్టి వనన్ సుదేష్టయు.

ఈమమ గంధర్వులసతి,

న్యాయంబగుమాన్యవృత్తి నాకడ నుండున్;

ఓయన్న! చాలుతొలగుము;

సీమాటలు పాగ విందు, నిజమిది! “ యనినన్.

116

. గుండె చలియించె; గుబులుదిగులు జనించె

చింత మదిఁ గాల్చె; మోహ మింతింత చీల్చె;

దిగ్భ్రమము మీఁతఁ దలఁగలతెలివి జాతె

నెరిగి చాకీచకుండు నచ్చి యిల్లు చేరె.

117

. పువ్వులసెట్టమీఁదఁ పడి పొర్లును నిప్పులఁ బొర్లి నల్లుఁదా

దవ్వుల శబ్దమైన నది తన్నియెలుం గనిరోయు; భోజనం

బొన్గదు: త ను మింటశిశియన్ విడ, నానిసి నిద్రలేనివా

రెన్నరుఁ గల్గ రాఘరిని; నీగతి సింహబలుండు వేఁగుటన్.

118

. కనులు జేగురించె; గండెను నమ్మోము;

మండగించె మేను; డెంద మవిసె;

గడియ యొక్కయుగముగా రాత్రిఁ గడఁద్రోసె;

గోడికూసె, బాన్పు వాడువాసె,

119

. తలఁపులపైఁ దలఁపులుఁ దల

నెలుఁగును, నలు తొలఁగు; నిట్లు వేవేవిధముల్

కలిగి కలఁగి, కడ కతఁ డొక

. నిలకడఁ గని, కాల్యములను నెఱవేర్చి తమిన్.

120

తే. పొసఁగనుపహారమును గొని, భూషణాంబ
రములఁ గై నేసి, గంధమాల్యములఁ దాల్చి
పరిమళమునించు విడెము సేననముఁజేసి,
వీడు విడి సింహబలుఁడిల్లు వెడలి చనియె.-

121

తే. అటుచని నుదేష్టయింటిముంగిట నొకర్త,
నిలిచియుండిన సైరంధ్రిపాలుపు, కనుల
మెఱపు మెఱసినకై వడి మరులుగొలుపఁ,
దడఁబడుచు నిల్చె కీచకాధముఁడు బెరిగి.-

122

క. పరికించి వఱడు సింహిని;
గరుడతరుణిఁ గాంచి పాము కామించునటాల్,
మరులువడి కీచకుం డా
తురమున సైరంధ్రి డాయఁ దొట్టువడంగఁ.

123

తే. తెలిసి సైరంధ్రి వాడిఁ గళనశము నొంది
“సోలె నీచుఁడు చెడె” నని సుక్ష్మి యెడఁగఁ,
దొలఁగ వెనుకడుగుల నిడులలినిఁ గాంచి,
దుడ్దికి ముందడుగుల వడివడిగ నిడుచు.

224

క. “నిలు; పలుకాడిన ముత్తియ
ములు రాలునె నోట? నాటిమోహినివి కదే!
వలఁగొంటివి చెలి! నామది
చిలుకను; బంజరము నుడువ చెల్లునె యిటులఁ

125

1. తోలిగూడున దానిని విడి,

పలికింపఁ! యధరమధురఘలమిడి తనువం

దలడఁ! నీకుచములగు-

స్త్రిల విహరింపంగనీవె తోయజనయనా!

126

మ. అనునాకీచకు జూచి, రోసి సతి “నీకొనేయిటుల్ వల్కుఁగా?

ననుమోహింపగ రా;దలభ్యమిది యన్నా! కాలకూటంబు మ్రింగ

గను గాంక్షించుదే! బాడబంబు నుఱుకంగా నెంచుదే, కత్తిఁ జే

కొనుచుఁ గుత్తుక నుత్తరించుకొనుదే? గుర్తింపఁ జేఁబాగదే! 127

క. అనుచుఁ దాఁటంగ; గీచకుఁ

డను “జరుగకు! మదుఁడు వాడియడిదంబున దూఁ

టెను పెనుగాయము; నౌషధ

మును నెఱుఁగుదు; పోచికొనుము మొక్కెదఁ దరుణీ! 128

క, నుడివిను; మడుగిడు టుడుగుము!

కడగంటికటారి నాటి కలుగతి నెడఁదఁ

విడిపోవుదే! మరణార్తుని

కడుకొని తలఁగాచి పోవఁగాదే? యనినఁ

129

చ. పరసతి కాంక్షసేయ ఘనపాతక మబ్బును; వాసి మాసెడిక;

బరము సెడుక; దొలంగు సిరి;పాసెడినాయువు;నిందమోసెడిక

సరిజనులెల్ల రోసెదరు; సత్వముఁ గోల్పడు సారముఁ జెడుక;

గరువము డీల్పడుక; గనులు గాసని కాముక! మూర్ఛకీచకా! 130

మ, అనినన్; సస్థతి కూలిపోని, నరకంబౌగాని. యిల్లాండు) వా
యని; మన్నిత్రులు బందుగుల్ విడని; రోయన్ గల్గినీలోక మే;
వనితా! మారుని కోర్వ నీకుచగిరిప్రాంతంపుఁ బ్రాపిచ్చి నన్
మనుపంజూడము పున్నె మయ్యెడిఁగ దే! మన్నింపవే! మ్రొక్కెదన్
క. చెలి! తెలిసవుఁ జికింపుము;

(131)

తొలఁగింపుము తాపభరము! తొటతొట నమృతం
బొలికించునుడులఁ దృష్ణ

బొలియింపుము! కవుఁగిలించి ముద్దిడు; మనినన్.

132

చ. కరముల మూసి కర్ణపుటిఁ గామిని, కృష్ణుఁ దలంచి, లోన నా
నురనడి డించి “కీచక! యయో! కులనాశకుఁడౌదే! నీచముల్
దొరకొనఁజూతె? మోహమది లోకపునైజము; కాని శాసనం
బుటవు! తొలంగు మింక ఊణముండకు; మోర్వరు మత్పితుల్ నినున్.

క. నాపతు లసమబలాఢ్యో

(133)

ద్రీపులు గఁధస్య; లిద్ది తెలిసిర యేనిన్

ఏపున నిను సమయించెన!

రోవుదూర త్రిమూర్తు లేని నొగి వా రలుగన్.

134

క. అని దోనడి యనఁ; గీచకుఁ

డనుఁ, “జా వెటు దప్ప దగుట నతివా! నే నిన్

మనసారఁగ భోగించియె

తిన్ను వీగెద మరునిబారిఁ దప్పింపఁగ దే!

135

ఉ. శీఘ్రకోప మాకునకె పెట్టగు! సింహబలుడు కోపమే
 మాకుకోసక విలోకములె మల్లలరాకవే! శీఘ్రోల్పుదే!
 నీవయరాని; మీవయిన నీవతులెల్లర నోర్తుగాని యీ
 వాదము మాను, మాకు ముడవాలిన లీలగఁ గాలతాచనే?

క. మధుపపికమ్ములు రేగెను; [136
 విధుడడరె, వసంతుడుగుమె; వేపె మరుతుఁ; వా
 యుధమెత్తెను మారుడు; నా
 నధజతిగెడిఁ జూతువేల! పాలింపవె! నాక 137

తే. “వీరు చంపరు; దానికి వేతె కలరు
 మరులు విడవేని నిజముగా మడియుదీవు!
 తొలగు; మిది యింత మత్పతుల్ తెలియ, నిన్ను
 తాచెదరు కాల! ననుచు సైరంధ్రియనిన- 138

క. “నారీ! దూఱకు; బాఱకు;
 వేతేమో గొప్పఁజెప్పి వెఱపింపకు; నక
 నీరమున ముంపనైనక
 క్షీరంబున ముంపనైన నీహొక్కలవే! 139

క. పాగొర్తునితో సరసమే!
 మానిని! యథయంబు నిచ్చి మనుషంగదవే!
 సూనాస్త్రుడు వేఱొడెడు,
 దీనుడ! దాసుండ! కల్గదే దయ! తరుచే! 140

క. నాసంపదకైల్లను నిను

జేసెద నధికాంగణిగను; నేవలఁ జేయన్

జేసెద నారాణుల; నే

దాసుడనై కొలుతు! ” నని పదంబులఁ బట్టెన్—

141

క. “ గతియు, మతియుఁ జెడ నితఁ ” డని

సతి దోవది సుంతచింత సలుపుచుఁ గోగ్రోధో

నృతితో, పెతతో, సరభస

గతితో లోపలికిఁ జనియెఁ గలఁతన్ బడుచున్.

142

ఉ. కీచకుఁ డంతలేచి, కని “ కీడ్వడ మాశము, మున్నుఁగన్ననాఁ

జే చెఱఁబట్టఁగాఁ బడితి; డిల్వడ నాసలు నిప్పు, డింక నా

యోచనలన్ని వీడువడ; నొప్పులుఁ జేడ్వడ; నప్పయొక్క తే

తోఁచెడు నాకు దోడువడ; దోడనె చూచెదనంచు నెంచుచున్.

శ్లో. అచోటు విడివాఁడు లోపలి కట్టె యరిగి,

[143

యొంటిగ నుదేష్ట యచ్చట నుంట. దరిసి

పాదములచాఁల; ఫాలంబుఁ బట్టియెత్తి

యామె యాతని మణిపీఠమందు నిలిపి—

144

శ్లో. చూచి “ పీనుఁగు మొగమటు దోచె వీని

యానసము; చెనకెనో యేమొ యాగరితము?

ధూర్తుఁ డీతండు వంశమున్ దుడుచుదాఁడ

నూవఁ ” డనుచు నుదేష్ట తో మరగి సారిగి—

145

క. అగ్గలమగుకళ మొగమున

దగ్గెను. బొగ్గటుల నమ్రోఁ దమ్ముడ! కనులం

దగ్గి మిగుగుఱులుఁ బాఱెడు;

దిగురువడె హృదయ మేమొ? తెలియక జెప్తమా! 146

మ. అనఁగక; గీచకుఁ డంత సిగ్గువడి తా నల్లంత చింతించి “ నీ

కనలేనట్టిదిలేదు: నీకొలుపులోఁ గాంతాళిలోనక శిరో

మణి సైరంధ్రియ చూటలాడికొనె నామానంబుఁ బ్రాణంబు; మా

రుని బారిక బడదోసె; గావఁగదె, కాదుణ్యంబునక నోవరీ!-

క. దిక్కేది శరణుఁ జొచ్చితి

నక్కా! జగమునె జయింతు; నట్టిబలాధ్యుక

ఇక్కలికి ననుగెలిచెగదె!

మొక్కెద రతి నాకుఁ గూర్చిపోవు” మనంగక — 148

తే. అన్న! నిజవంశవిధ్వాంస యముడవైతె?

కీర్తిసుమలతఁ జేసేత గిల్లఁగంటె?

పరసతినిఁ గోరి చెకినరావణుని విననె;

అని వడంకి సుదేష్ట యయ్యనుజుఁ గాంచి — 149

క. వేటాడుటె పరసతులను?

మాటాడుటె పరులసిరికి? మాటొడ్డులలోఁ

బోటాడక పరుగిడుటె? వి

యాటుని సమయింతులే? వెఱుతు నినుజూడక.

- క. పనితపతులు గంధర్వులు
మనమా, మనుజులము! సామ్యమా? వల దాకా
మినిగొడవ! చెలువలగు మా
నిను లిక భువి లేరే! దాసి నృపులకుఁ దగునే? 151
- క. తలమాసె, నొడలు మాసెను,
వలువలు, వంశమును మాసె, వల దుడుగుమ! యీ
కలికి చెలువకాదు సుమా!
తెలియరు మగవారు చెలువుతీరుల వినుమా! 152
- ఆ. చూచినేనె తగినసుందరి నొనగూర్చు,
తక్కు దీని; మించుచుక్కఁదెత్తుఁ
జెండి చేసికొనుము; పెడదారిఁ జనకుము
వేడుదాన! మాటవినఁ గదన్న! 153
- క. అని వలుగతులుగ వినుపం
గను, సోదరి నట్టెయట్టె కనుచున్ శగుచున్,
పనితా! యివేటి మాటలు?
శను నెట్టులొ తొలఁగఁద్రోయనా, యీ నేద్యుత్? 154
- క. నీవును భీతిఁగొల్పుదువె; నేనెవరొటఁ దలంపలేవె; యీ
నీవిభుఁ జేరిబల్కివయి నిత్పెను, నిక్కెను నీ వెఱుంగవే!
నీ విటుతోయ మీగతుల నే నెటుసేయ! దయ గగంగదే!
భావజాహిని! ననుబాలనసేయవె యక్క! మొక్కదా 155

శే. పలికితిని నానుఁ బెరికిలి నలుపుదు నని,
మనసు లగ్నంబుగాకున్న, మయికి లగ్న
మేల! ఫలమేమి! నుండరి యిద్దికాదె!
పోల నాకంటితోఁ జూడు తేలు నిజము.

156

తే. చిత్త మత్తుకపోయె నీచెలువయందు;
నుత్త బొందెకు పెండిలి యొనరుతు రఁటె!
నవ్వులాటయె యిది కాని, నాకుఁబానిఁ
గూర్చి తేఁ జాలు, నయ్యదే తోటిమేలు!-

157

ఉ. రూపసి యిద్ది కాదని నిరూపణసేయుదే! మిథ్యలాడుటల్
పాపముఁ గాదె! లోకమున భామలఁ గానమె, యింతయందమే?
ద్రోపదియొరై యూడె నట! తక్కి నభూచర శ్లేచరాశితో
చూపడికొక్కొ యిట్టిరులు? సోదరి! వంచన నీకు శక్యమే? 158

క. చెప్పకు మొరులను; గనులకుఁ
గప్పయ్యె నితరులచె; ల్విఁకఁబరసతులపే
గ్లోప్పవు చెవులకు; నాల్కుకుఁ
జప్పనగానయ్యె; మది కపహ్యం బయ్యె,

159

మ. అనఁగఁ; గన్నులనీరుగ్రొమ్మె; హృదయంబట్టాడె, నాపల్కులఁ
వినఁడేక్కురుఁడు; మమ్ముఁ గూడ దుడుకఁవీఁ డెంచుఁబావెట్టులీ
తనికీ దప్పద! యేమిసేయ? తనయంతఁబోవఁగా నిచ్చి, యీ
క్షణమేదోసెద! మీఁదఁ గల్గఁడొకొ పోకల్ దీర్పఁగా దేవుఁడే!

క. అని మది నొకనిలుకడఁ గని,

వనితామణి యాసుదేష్ట వానినిఁ గని “ నీ

వనరులుడుగు నైరంధ్రినిఁ

బనిచెన నీయింటి కాసవముఁ గొనితేరక—

161

క. చను మట నీప్పితమును గొను

మన “ గీచకుఁ డుబ్బి యదిర! యబ్బెను సుకృతం

బున, నప్పకరుణ వలచిన

వనితామణి; మరుని కిడుదుఁ బండుగకుడుపుక—

162

తే. అనుకొనుచు, నక్కవదముల కతఁడు మొక్కి;

“ మథువకుము! తడయకు! మదిమార్పుఁ గొనకు!

వేచియుండెదఁ; దడవైన వేచుమాగుఁ ”

డనుచు, నలరుచు గృహమున కాయఁడరిగె—

163

తే. చేరి విజనదనంబును, సారమధుర

సమును సమకూర్చి రుచ్యభక్త్యములు చాలఁ

జేర్చి. యచ్చోటు విజనంబు జేసికృష్ట

పయి మరులు గోళు లుఱుకంగనయిన వాఁడు—

164

ఉ. వచ్చినయట్లు; కేగినలవాలు నురమ్మునఁ గుచ్చినట్లు; తే

మెచ్చుచు నవ్వ వెన్నెలల మేనునఁ జిల్కినయట్లు; గుబ్బలక

గుచ్చుచు నిచ్చఁగొంటను గుప్పినయ; ట్లధరమ్ముఁ గోలఁగా.

నిచ్చినయట్లు; నీవి సడలించి పయింబడినట్లు భ్రాంతియై— 165

ఉ. “అప్పు యదేల పంప దని యల్కనహించు; గంకించి కాంతతా
నొప్పుక జాతె నోయనుచు నూర్పును; నుస్సురనుక; నెలంత చే
దప్పినఁ జావు దప్ప దని తత్తెటిలుక మదిపాలు నోక లో
చొప్పటి మాడునుక్కునడుం; జొక్కువడుక,దమిసిక్కు నీలుగుక
తే. అరివిరులనెజ్జవైబడి పొరల నతని
కాగుమేక నోకి పూవులుఁ గమరె; లేత
యనఁటియాకులవీవన యటైయూర్పు
తాకుడులఁ గందె; నతఁడు వితాకు నొందె-

167

♦ సుదేష్ట సైరంధ్రిని గీచకునికి గల్లు తే బంపుట ♦

ఉ. అచ్చట నానుదేష్ట ద్రివదాత్మజఁ శేరగలిల్చి “దప్పి కాఁ
జొచ్చెను, రుచ్యమామధువు చొప్పడుఁ గీచకుషద్రమందునక,
జెచ్చెర తెమ్ము నీగమనశీఘ్రతఁ గందుముగాక! యంచనక
టిచ్చనుబొంది, తేరంగని, నిల్వన నీరయి కృష్ణ నొచ్చుచుక 168
తే. “పోవ నే నోవ నచటికి దేవి! నీదు

సోదరుడు దుండగీడమ్మ! చూచి చూచి

వంపవచ్చునే! నీచంపుఁబనులఁ బోవ

ననుచుఁ దొలి నీకుఁ జెప్పనే! యన; సుదేష్ట-

169

తే. మఱిగియును మది ననుజుపై మమతపేర్కె;

బ్రణయగతి నీవ తగు దని పంపఁ గంటి!

తనగుణముఁ బట్టి పరులు నుత్తిములుఁ జెట్ట

అగుదు రంతియ నెప్పనే! మనిన, కృష్ణ.

170

క, కలతెఱఁగంతియ, వేఱుగఁ

దలఁపఁగ న న్నగునె? కష్టవము దాన్య మయో!

కలుగఁడె దేవుం డనుచుఁ, దె

రలఁ జవకమునూని తానె రయగతిఁ; దోవన్.

171

క, గతిరహితుల కిల నీవే

గతి! దుర్యోధనునిచేతఁ గనినపరిభవ

సితిఁ గనఁగ నుంటి; దయ శ్రీ

పతి! పాలింపఁగదె! పాండవప్రాణపతీ! !

172

చ. అని, కథయుగ్మమున్ మొగిచి, యజ్ఞహితున్ గనినేనుపాండునం

దనులకుఁ దప్పనట్టినుమనస్సిని నాదునయేని దేవ! శ

న్నైనయకెయుండఁ గీడు, కృప నేలగఁదే!యని మొక్క నాతఁడొ

క్కని భుజవీర్య రక్కసునిఁ గామినిఁ గావఁగఁ బంపె వెంబడిన్.

క. ఆతం డగోచరుండై

యే తేరఁగ, సింహబలునిగృహముం బొరఁగా

నాతన్ని పోయె, బెబ్బలి

వారన్ బడఁబోవుహరిణివడు నొప్పారన్.

174

క. పదనూపురఘణఘణలకుఁ

గదిసి పురుల విప్పి నెమిలిగమి, నటియింపన్;

మదవతితనులతసారభ

ముఁ దవిలి ఝుమ్మనుచు భృంగములు బాడుగన్,

175

క. మాదునివిండ్లగు బొమ్మలును;

చేరెడు, తలచుట్టించి చేరెడు కండ్లుక

తీరఁగ నుండురముచదుము;

మీఱుకటియుఁ గుచము తెసఁగు మెలఁతుకఁ గనుచుక. 176

ఉ. “నెత్తురుఁడేక తాఁకులిడనేర్చినబా కిది; మేన వాతలే

బొత్తిగఁ దోఁపనీ కడుచు భూరికశంబిది; మానసంబునం

దత్తి పొగకరగుల్ప కను వార్చెడు చిచ్చిది; కంటిఘారచే

గుత్తుకఁ గోయుటంప మిదోకో” యని కీచకుఁ డార్చి దిగ్భ్రమః

తే “రమణి; రమ్మిటఁ గూరుచుండుము! మరుండు

మదిగుదురు పెఱచె; నికఁ నే బెదరఁగలనె ?

లిరుదుగట్టెద విధునకు, భృంగములకుఁ;

గోయిలల” కంచు నాకాముకుండు వలుక-

178

క. “పుచ్చదెనో, రిటు నీచత-

నుచ్చారణసేయఁ? గుక్క-యోజఁ జరింపక

వచ్చునె కీచక? మధువున

కిచ్చోటికిఁ బంపెరాణి; యి” మృగ నతఁడుక-

179

ఆ. “రాణిదప్పి దీర్చువాణావు! తత్సద

రుండను నాదు దిప్పి నుడువఁదగి డె?

యధరిమధురిసంబు నానంగ నా కిచ్చి”

యనుచుఁ దన్ను బట్టుకొనిన; నామె-

180

అ. వెనుకఁ దగిలివచ్చు దనుజునిసత్కింబు
 దొరకొనంగఁ దశకుఁ దోచి నీచు!
 చపక మచట వైచి సైరంధ్రీ యుఱికెను
 వెలికొలువునుగొన్న విరటుదెనకు- 181

విరటుకొలువున కుఱుకు సైరంధ్రీని గీచకుఁడు పరిభవించుట
 తే. విడక కీచకుఁ డానతి పెంటనంటి
 “నాతి! పాఱకు! కుచజఘనములభార
 మునకు విఱుగదె నీనడుము? నిలు మంచుఁ
 బట్టి కెడపినఁ దోచె చాపది యతనిని- 182

తే. ఒశువుఁ దప్పిననాగంబుచడువుఁ దోచ
 నిగుడ నిట్టూర్పు, కోపంబు నిట్లలమగఁ
 ఘరితుండయి, యాకీచకుండు వివశుఁ
 డగుచు నిలుచుండె; సభ్యులు దిగులువడిరి. 183

చ. అనలుఁడు తేగి కన్గొనల సల్లలలాడెను; నాసికంబులం
 దనిలువిజృంభణం బెనఁగె, నగ్నిగిరుల్ తలలందు భేదిలెన్
 వనధులు గుండెలన్ గలఁగె బాండుతనూజుల కద్దికాంచుటన్
 దనువులు పారవశ్యగతిఁ దాల్చుగఁ జేష్టులు దక్కి రొక్కటన్
 తే. ధర్మతనయుండు ధర్మతత్పరుఁడు సగుట
 నవధిపాటించి యెట్టెటో మధఁచుకొనియె
 సైచి, సైవక కృష్ణ నిశ్చలత నిలిచె;
 నణచుకో బోయి విఫలుఁడై యనిలనుత్తుఁడు- 185

చ. పెటపెటలాడఁబండ్లు; కనువిష్వల నిష్వలు రాల; భూరిభూ)
కుటి నటవాతిరేకగతి కొల్పగఢీతి; వచ్చిచండభానుసం
ఘటితిముఖంబు దోఁప; లయకాల భయంకరముద్ర) రాద్రప్ర)
స్ఫుటనిటలాక్షుఁ డెవ్వఁ బెరచూడ్కికినందఁగఁ గాక లోననే-

నా. పరఁగ నచాండభాండముల బ్రస్తలుగొట్టఁగమించు నల్కలోఁ
గెరలువ; నీచకీచకునిగీటడఁపక గనియుక, బ్రభుండునై
నొరకొని శిక్షసేయకయె దుర్మదు నూరకవుచ్చినట్టియా
విరలుని మోదఁజెంతిఁగల నృక్షముఁ గన్గొన;దానిఁగాంచుచుక 187.

మ. కనునై గక మరలించి ధర్మజుఁడు “శాఖాపుంజమై యీశ్వరీతా
వనమై దివ్యఫలప్రదాయియయి తేవక మించునీ వృక్షముక
గనుదే? వేలుస్తమాని బాగులకునై ఖండించువృక్షుక బలెక
జనునే కూల్పఁగ నంటకట్టెలకు సంక గల్గవేసుమ్మముల్, 188.

క. అన, వినితద్గాఢార్థం
బనిలజుఁడు గ్రహించి, మిన్నకట్టులె యొదిగెక,
కని యామె యన్నదమ్ముల
యనయపుఁ జేష్టలను, గలయ నాసభఁ గనుచుక 189

గీ. “మత్స్యనాథు సఖాస్థలి మహితఁ డొక్కఁ
డైనఁ గలుఁగఁడొకో, ధత్తహానిభయముఁ
గలిగిపలికెడివాఁడు? రక్షకుఁడు, తేడు

శాసకుఁడెయ్యోర్చి చూచుట చన్నె చెప్పుడ-?

క. అన, సత్తివై నక్క-టికముఁ

గని విరఁకుడు నీచుఁ గినియఁగా సత్వములే

మిని, సాంత్యనమగువాక్యము

అను దెలుస్తొగ గీచకుడు దొలఁగె నాతలముఁ.

191

క. గుజగుజలువోవు చాసభ

గజబిజినడఁజొచ్చె; గృష్ణ కదలక పతులఁ.

బ్రజలఁ గనుచుండఁగ ధ

ర్మజుఁ డప్పుడు సైర్యమూని మానినిఁ గనుచుఁ.

192

చ. “జనపతియుఁ సభాసదులు సర్వులు నీ తెఱఁగెల్లఁ గాంచి రో
వనిత! తొలంగు మింక బహుభాషణముల్ పచరింపఁ బోవకీ
వన “దినగండచుయ్యె నిది యక్కట సైఁఁగలట్టిదే? విర
క్తునకటె, యాలిమానగతితోఁచుటె? కంటిమి కంక పేలుచుల్.”

చ. అని కినుకఁ వచింపఁ గని యాతఁ “డిదేటివి? సాధ్వీమానముఁ
గొనఁగలఁడే యొకండు? మునుఁ గొల్చిన దేవుడు నేడు గల్గఁడే
నిను భరియించుభేదరులు, నిర్దయులే? సతి! దుర్బలాత్మలే?
కనుఁగనలేవా? ధర్మగతిఁ గానవా? కర్మముపాఁ తెఱుంగవా? 194

క. వరివుడుదానికిఁ దెలియనె

గరితలగతి? చాలు; బతులు ఘనసత్పులు నీ

పరిభవ మరయరె? నీకీ

నురులేటికిఁ దొలగు! మనిన, మానిని చనియెఁ.

195

తే. పెడలి యటు కృష్ణ నిట్టూర్పు లిడుచు, నశు
లురల మఱిగి, నుడేష్టనుందిరముఁ జేరఁ
గాంచి యుత్తిరు రాణి లోఁగలఁగి, వెలికిఁ
దోచునీ కడి పాంచాలిలోడఁ బలికె— 196

క. “ దిగు లొందినట్లు చూపుల
వగ దోచెడు; మొగమువాడె; పసలారెడు మే
సెగఁ బొగలె నెవ్వడేగతి
నగడువడకజేసెఁ దెలుపుమా! యలైఱఁగున్. 197

క. దండించెద వానినిఁ ద
మ్ముండై నను, దండియైనఁ, బుత్తుండై వ
ఖండితమిది” యనుమిథ్యా
పండితురాలికి నచించెఁ బాంచాలివగన్. 198

తే. “తెలిసి తెలియనిగతి నాడవలఁతే! నీకుఁ
గల్గు తేజోవఁ గీచకుఁ డొళ్లుమఱచి
పట్టరాఁజూచి, నృపుకొల్పుపట్టకడకె
యుఱికితిని వాఁడు బఱ తెంచి పఱచెనభనె! 199

క. అనఁ “ గీచకు దండించెద;
వనటను మానును ” యటంచు బహుభంగులుగాఁ
దనుబ్రతిమాలంగ, నుడే
ష్టను గొన కాడ్చువదనుత కనలుగొం తెనయన్— 200

క. “నీ కేటికి దండింపఁగ

నాకాంతులు దీర్తురది” యనన్, గాణి విధి

త్యాకులయై పార్థింబినఁ

గైకొన కాకృష్ణ కోపగతి విడకుండెన్.

201

తే, తోడియంగనలెల్లరు “దుష్టకీచ

కునకుఁ దగుశాస్త్రి యగుత!” మంచనుచు మదిని

దలఁచుచుండిరి; కృష్ణ సంతప్త యగుచుఁ

జాన్పుఁజేరెను గనుల బాష్పములు దొరిల-

202

క. అని వినిచిన వైశంపా

యను జనమేజయుఁడు గాంచి, యతిమోక్షమునన్

వినమితశిరుఁడై చెప్పం

గనువేడెను ముందునడుచుకతఁ గుతుకమునన్.

203

ఆ. మునిమనోబ్జభృంగ! ఘననీలరుచిరాంగ!

సదమలాంతరంగ! సాధుసంగ!

రాయదుర్గవాస! రవికోటిసంకాశ!

విబుధహృన్నివేశ! వేంకటేశ!-

204

విరాటపర్వము, ప్రథమాశ్వాసము.

సంపూర్ణం.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

అశ్వత్థ భారతము

విరాటపర్వము - ద్వితీయాశ్వాసము.

క. శ్రీదయితా! తిరవశార్చిత
పాదా! శ్రితవరద! ధర్మపాలన! శుభదా!
వేదవిసోదన! దుష్టన
భేదన! శ్రీరాయదుర్గ వేంకటమణా!-

1

శ. వినుమని నైశంపాయనుఁ

డ నెజనమేజయునితోడ,” నాచోపదిచిం

తనుగన్నీరొలకఁగఁ, బా

న్పునఁ జొరలుచుఁ దుదకు మదిని స్ఫురియింపంగఁ.

2.

ఆ, “ప్రబలుఁ డైనసింహబలుఁ బొరిపుచ్చఁగఁ

జీవనసుతుని బాహుబలమెపోలు!

డైవబలముఁ గూడఁ దగియుండు” నని యెంచి,

రాత్రికొంతవడికి రమణి లేచి.

3

క. జనులెల్ల నిద్రఁ గొను నద

నున శయ్యను వీడి, నిజతనువు ధూళిని నీ

రునఁగడిగి, తొడిగి చలువఁ

జగభీముని గనె మహానస గృహములోనఁ.

4

క. పాతక కీచక దుర్మయ

తీరికిఁ బ్రతిసలువఁ దలఁపు కేచుటఁదను, చిం

తాతురుఁడై మండుచు, సతి

నాతఁడు గని పలుకరింప కటె యుండంగఁ—

5

ఉ. “ నీకనుముందుఁ గీచకుఁడు నీచత నన్ను బరాభవించియఁ

తేఱొన సౌఖ్యశయ్యఁ గని నీకనుమూసెడు శాంతినిద్ర నీ

కేకరణిఁ ఘటిల్లె? నపుడేఁడైటమాన్పుట నన్న నన్న ని

ట్టికఠినత్వముఁ గొనితొ? యీప్రియురాలి ననాథఁ జేసితొ”

6

ఆ. బాల, యాలకూయిఁ బగతునకై నను

సరయుఁగిదియ ధర్మమనిన బాల

నాలిసీచుఁ డప్పడటుదోయఁ గనికని

తాలినావ! ప్రాణదయితుఁ డీవ!—

7

క. అనఁ, “జెప్పకు మది యగ్గిజు

ననుమతి పాశమునఁ జిక్కి నట్టెడనే; నా

తనికె మొఱయుడుము సతి! పా

ర్థ, నకుల సహదేవులను శరణుజొలు చనుమా!

8

శే. నాఁడు దుశ్శాసనుని పేపు లూఁకబెఱికి
నమలి రక్తమునాన నేదుముకనున్న
మాన్యై; సైంధవు నఱుమంచె; మరలనేడు
నడ్డే గనుసన్న నాయన్న; యరయు దీవ!

౩

కం. మడతిమరులు వడి యగ్గిజు
నుడిపాఁటితి ననుచు జనము నోనాడెడు; నే
గుడువఁగరాని యనల విది!

విడునే వినజాల, మదికి వేగయ్యెఁగడుక

10

తే. మాదుశస్త్రాస్త్రముల జమ్మిమ్రానఁ గట్టి
యన్న యన్నట్టిపలుకుల విన్నదాన!

వేన దుందుడుకట! వార లిగితిజ్ఞ

లంట! చాలదె బహుమతి యరయనాకు?—

11

కం. గరువము వలుకుటగా దిది!

తరుణీ! నా తెంపువేఱు; ధర్మంబునకు

మఱిహద్దువలయుఁగా కిటు

గుఱి, గెర. సరితోలఁగుపథముఁ గొననామతమే!

12

ఉ. చెప్పెద నొక్కమాట! నరుచిత్తము నుత్తలమెత్తఁ బల్కుమా
త్రిపుము ధర్మసూతిమతి; రేఁగఁగవల్ వచరింపు; కార్యముక
జొప్పడఁజూడు; మయ్యదియు శూన్యఫలంబగునేని మానినీ!

తప్పది వారిదేనిజము! తాకదునాకపక్షిపొమ్మనక—

13

చ. అనలముఖంబునన్ బొడమి; యాదుప్రదాధిపు పెంపు నునిజి-
 గొనములపోవు కుతిపెదకోడలి నైకొనిమాడఁ గఁడఁ; గా
 వనులగు పాండునందనుల పత్నిగ సౌఖ్య సుధాబ్ధిఁ దేలతిఁ
 అనఘుల వీరవిక్రముల శందనులన్ గని కీర్తనందితిఁ 14

తే. అతుల మైచట్టి రాజసూయావభృథను
 గరితిఁ బూతిను సభ నొకకరినుఁ డేచి
 పరిభవించిన నది చూచి పతు లనాద
 రించ; గతి మతి మాలి జీవించుటె సతి? - 15

క. పాణింబు నిచ్చి యేనియు
 మానముఁ గాపాడఁ దగును మగువకు; మగఁడే
 మానాపహారుఁ జంపక
 మానఁగ, నిల మానవతికి మన్నన కలదే? - 16

క. ఉడుగడు తానింతటఁ, బైఁ
 బడఁదొడ రెను తేవు మాపు; వేతులె సతినఁ జే
 విశిచితిరి; మానరక్షకు
 విడుతుఁ దనువు నాజ్ఞనిమ్ము! భీమా! యనుభుక్ - 71

క. బిట్టుగ నశు) లురలి, చను
 కల్లుపయిన్ మిట్టియాడఁ గడుకొని గుండెల్
 గొట్టికొసఁగ దడదడ; సతి
 యట్టె యొటిగె భీమసేను నడుగుల మీదన్ 18

ఉ. కన్నుల నీరు గిట్టుమ నెక్కి మెల్లను జెమ్మట భీముమనఁ; బ్రే
మొన్నతి నాతఁ డాతరుణి నొయ్యన నూగువులందుఁ జేర్చి; వే
లన్నెటు లల్లదీర్చి, సలిలంబుల మోమును దుడ్చి, మిన్నకా
కన్నులలోనఁ గన్నులిడి కన్గొని మీసముఁ గేలదువ్వుచున్ 19

ఉ. చించెవగేచకున్; గనలుఁ జెందిన మాత్స్యని దుర్గింతు; నన్నుగు
ర్తించినఁ గౌరవవ్రజము వేల్చెద; సగ్రిజుఁ డడ్డనేని ల
క్షించెవనే! సహోదరుల గిమ్మచ నిత్తునె? శౌరిమీఁకి
పించిన మించనే? ప్రతాపమిట్టి నీచుఁడు చచ్చె బొమ్మిఁకన్ 20

చ. అని సతిహస్తమందు నిజహస్తము నూన్చి “ప్రమాణమిత్తఁ గై
కొను మిదె యాదురాశయుని గూర్చునిఁ గీచకుఁ గీటడంచెడన్;
జనివిగిపింపు రేపునిశి నర్తనశాలకు వాని నొంటి ర
మ్మని; తెగజీల్చి విందిడెద నయ్యధమాధముఁ బ్రేతజాతికిన్

౨౪. కుసుమతి మనల నెఱింగిన

మఱి ననవాసనుగుఁ గాదె మగువా! మెటులో

మఱుగగు రీతి నె నీచునిఁ

బరిచూర్చెద సర్వవిధుల భయరహితముగన్

22

తే. అనఁగ; మొగ మలరతిగ నయ్యాజ్ఞ నేని

యప్పడాభీముఁ గొంటఁగుప్పె, నిరువు

రట్టై నిముసంబు వివశత ననుభవించి;

శంత వీడ్కొనె సతివతి యాజ్ఞను గొని.

క. కడగి నిజగృహమున రాత్రిఁ గడపి కృష్ణ
 పొద్దున నె లేచి. కాత్యముల్ పుచ్చి, భక్తి
 భానునకు మొక్కి, కృష్ణ భావమునఁ దలచి,
 భర్తల స్మరించి, ముంగిట వచ్చి నిలచె, 24

—: భీముడు నర్తనశాలలో కీచకుని సంహరించుట :—

ఉ. కామినిపై విరాళిఁగొని, కామునికోలల నొచ్చి, కొల్వులో
 నామెయి భంగమొంది చని, యాకలుషాత్ముఁడు కీచకుండు, నా
 యామిని దుష్టస్వప్నముల నానుచు. వేగుట లేచి, భ్రాంతిఁజెట్టె
 భామజపంబుతో సమయనర్తనముల్ వచరించి, పిమ్మట 25

తే. దివ్యతరభూషణాంబర భవ్యగంధ
 మాల్యములఁ దాల్చి; మదిని సంభ్రమము గదుర,
 నమరగట్టిన నిల్వటద్దమునఁ దనదు
 చాయఁ గని, నీటునవరించి. చ నెదనంత 26

క. చనిచని ద్రాపది యుండున
 దనముకడఁ జూడ్కి నెఱపె, దత్తురుణియు ముం
 దునముంగిటఁ దోచినఁ దన
 కనులుఁ దనియ, మ నముఁ గునియఁ, గనితాననియె 27

ఉ. “మొత్తియమిత్రభూపతుల మూలలకొత్తిన మేటివీరుడఁ
 ముత్తైములట్టి భూభుజుల మోహాపుహ్రయపు స్త్రీలచిత్తముల్,
 గుత్తకుఁగొన్నవాడఁ; గొనకునిమఁ బట్టఁగఁ బల్కిగల్గి, యా
 వృత్తిని మానితి రసవిహీనుల యాటది యశాటవిశ్తరీ! 28

ఉ. “ఐంకరుహాక్షిరో! సేశలు వేర్వ ములయ్యెను నిన్న మొన్న! నే
 గొంతుఁడు నేఁచెఁ గాలయము నట్టులఁ; నేనిదినాకు దక్కడఁ
 శంక జనించె; నీచరణసాక్షిగఁ బ్రాణము మాన మీఱ! నీ
 కింకరుఁడేన! నామనవిఁ గేరడఁజేయకు మంచు” మొక్కి-౩౯ 29

క. “మరుఁడు యముఁడగును; మనికియె
 గరళంబగు; నత్తు లురులు గానగు; హితులే
 యరు లగుదురు వలవని పర
 తరుణి మరులుఁ దగిలినట్టి దౌర్భాగ్యునకుఁ! 30

క. వలచన్న వినవు; పొప్తికిఁ
 శలదే ప్రితి తలవఁ నాదుకాంతులు గన నీ
 తలఁదఱుగుదు; రానర్తున
 నిలయమునకు రాత్రి రమ్మ నీ వొకరుఁడవే”- 31

క. అన “నీతి ట్లాకీస్సుల;
 మనితిని నీ కరుణ! ననువు మగుడు మృతునియ”
 ట్లునఁ; “జను నిలకిట; నిసి నొం
 దితిని ర” మృన నట్లే యని చనెఁ దమి నతఁడుఁ. 32

తే. పిదప నిదియెల్ల గోప్యమా విధిని దుర్విపద
 పుత్రి భీమున కెఱిగించె; బొంగుచుదుల
 నడముడియుఁ గృష్ణ కడసి రాపగలు; నంత
 నస్తమించెనురవి తమకమ్మలే రాత్రి 33

ఉ. కీచకుండంత వీడుకొని కృష్ణ నలుల్, యుగమట్టు లాపగల్
తోచెఁ, దలంపుపైఁ దలపుఁ దోచెఁగ, నొక్కడ నిల్వనోపకే,
వేచుమనంబుతోడ, మరువేటులపోతుల; మిట్టివాటు సఠ
కోచము, సంశయమ్ముభ్రమ, కోపము, తాపము, రెచ్చిరెట్టిలాకా

ఉ. “వచ్చునొ రాదొ యచ్చవల? వంచనవాక్కుల బుజ్జగించెనో?
పొచ్చెము లేలసెప్పు? నటువుచ్చినదాని కదేమి లాభమో?
యిచ్చయె యున్న, నిన్ననను నేటికితోయిను? కాంతిభ్రాంతయై
వచ్చుట సత్య! మేటికిటు వంశరుకోగము నాకుబుట్టెనో! 35

క. కొత్తడియగుటకా దా నపు
డత్తతి నొల్లమి నటించె; నాటదికద యా
బిత్తరి, నారూపము తన
చిత్తము నొత్తదె! మరుండు చెలరేగింపకా- 36

క. అతిన తనకు గంధర్వులు
పరులనె; ననుఁ దోసినట్టివారలొ వారల్?
సతిమరులున నడి సైచితి
గతియింపరె నేనుగినియ భుచరుల్ గిచరుల్?—” 37

ఉ. అనుచు నూడిల్లఁ; గను సంశయము మఱి
బొద్దుకడనఁ జూచుఁ; దద్దనూర్పుఁ;
గలత నొందుఁ; గన్నుఁగవమూయుఁ; దలవోయుఁ;
నావలించు, నొడలి నట్టె విఱుచు- 38

తే. అచట మారుతి, యానిసి నంధకార

మందుఁ దలచీర మొలచీరయట్లు గట్టి,

యతివతో నేగిన్మత్తాలయమున మంచ

మందుఁ ధాఁ బండె; నటఁ గృష్ణ యడఁగియుండె:—

89

చ. మదనవికారుఁడుక, స్వబలమత్తుఁడు సింహబలుండు వచ్చియు
న్మదగతిఁ జొచ్చి మండపము; మంచముడాసి కరంబుసాచి యా
పదమున మేనువాలించిన పావనిపాదము నంటి యుబ్బుచుక
మదనతి ముందెవచ్చితి నె? మంచిది నాయదెహగు సైచుమా! 40

చ. అన, ఘనరోష వేగగతి కాగకయుండియు సైచిభీముడా
యనయుఁడుసల్పుచై దముల; నాడెడువాక్కుల చొప్పుఁజూడఁగా
వినమనసాటఁ జేప్పితము వీడ్వడియుండెను; కృష్ణడాగి విం
తినుగని మెచ్చుచుండెను; మదంబునఁ గీచకుఁడు బ్రహ్మోదయై

ఉ. “వేనకువేలుస్త్రీలు ననువేడ్కరమించి రభీష్టవస్తువుల్ [41
కానుకలిచ్చి; నారుల నిగారపు నారివి! నీవ గల్పితో
మానిని! నన్నుగూడ గొకమానవు! భ్రాంతవుగాక పోవు లే!
కాని” యటన్న, రోసియును గాడువుపట్టి సహించి, యాపయ్య.

ఉ. “ఆరయ నీకురాద! యిది యందఱినారులయట్టి నారియే! [42
చేరినగొంతువట్టుఁ గరకృంఖలమా; సురనాశిసాఖ్యముక
గూరుచు, గండు వింక” నని కోపము రేపఁగ లేచికిచకుఁ
మారుతిమోదె ‘భేచదులుమాయలబన్ని’ కటంచురేగుచుక 43

చ. తొడఁబడివాఁడు భీమువయి దూఁకెను; పావని వానినెఱి సై
 నడచెను; కీచకుండు గడునల్లఁచు మారుతిడొక్కప్పక్కలఁ
 బొడిచెను; భీముఁ డంతఁ బెనుముష్టినివానియురమ్ము వ్రయ్యఁబె
 ట్టిడెను; రవంతసొమ్మఁగొని యెచ్చరమ్ము గని వాఁడుఁ బైఁబడెఁ
 క. పరులెఱుఁగరాదటంచును

[44

నిరువురు సవ్యడులు నిగుడనీయక, లోలో

సరిసరిబలిమిని, దెలివిని

నరమర లేకుండఁబోరి రద్భుతరీతిఁ.

45

క. అడరుచుఁ దొడరుచుఁ, గడుకొని

పడఁద్రోయుచుఁ, బల్లుగొనుచుఁ బట్టుచు, విడుచుఁ;

ఎడనూకుచుఁ, బిడికిలి నిడి

పొడుచుచు, నడచుచును విడక పోరిరి కడఁకఁ.

46

క. హరిణముఁ బట్టెడు సింగము

కరణిఁ గీచకునిఁ బొదివి, కాలుఁ, గేలుఁ,

శిర, ముదరముఁ జొఱఁ బొడువులఁ

బరిమాతిచి భీముఁ డాదుఃపదజను జీరెఁ.

47.

తే. అడగి యందున్నద్రోవది యరుగుదెంచి

కాంచి వెఱగంది, “యోనీచకామస్తత్ర!

యస్త్ర కంఠైతఁజేసితి; వేమి శంకి?”

వనివృత్తిఁ భీముఁ గొనియాడెఁ దనివిధిఁ.

48

క. సహాయంగఁ జగదని కృష్ణకు

సహముగి చినిపించి వెడలెఁ; బడఁపడి సతి నె

ల్పగి, కావలి వారిలఁ గని

నుడి వెను జేరింగఁజేరి నొప్పుగ వారల్.

49

క. “ వామగఁజగు గంధస్వని

చే మడిసెను సింహబలుఁడు: చెడునడవడి దా

ష్కాముకులకు గతి యుండు నె?

భూమిని నన; దివ్వియలను బూనుచు వారల్-

50

* కీచకుని శసముతోఁ గట్టికొనిపోవుచున్న ఛాపిని-

భీముఁడు విడిపించుట *

ఆ. సరగచచ్చి నృత్త శాలలోపలఁ జొచ్చి,

కాంచి వినుప, కీచకపాదంబు

మొత్తొకొనుచు వచ్చి మూలను నగుచున్న

కృష్ణఁ గాంచి, దీన నింత జరిగె-

51

ఆ. అనుచు నామెఁ బట్టి, పెన్నవైచి కీచకు

పీనుపాడెవైనఁ బిగియఁగట్టి,

“అగ్రజాత్యత్ప్రి యగుటకు సతనితో

నగ్ని వేల్పువార మజల! నిన్ను

52

ఆ. అపుడు నవ్వి నట్లు లిప్రుడును నవ్వుము!

తెలియ నీదు కోవ్వుతెఱఁ గటంచు

భుజములందు పాడె బూని దివ్వియలను

గరములందు నూని సరభసమున-

53

చ. మనసముజారిబట్టిచన; మానిని దో/వది భీతచిత్తయై
యొసరగబొవ్వుముల్ కనుల, నుమ్మలి కమ్ముననార్యై “గీనకుల్
వెనఁగొని సింహసత్త్వని కళేబరమూనిచి నన్ దహింపఁగా
మనసముఁ జేరఁబోదు రిదె మాన్పుఁడు భేచరులార! వేదఁదన్.

సీ. జయ! యోజయంతి! విజయ! యోజయత్యేన!

ప్రియజయద్భుల! మీదుప్రియను నేను;

సైరంధ్రి యనుదానఁ గూరుల పాలైతి

రక్షింపుఁడి వేగరండు రండు!

కీచకవ్రజము నన్ గీచకశవముతో

దహియింప మనసంబు దరియుదు రిదె!

గంధర్వ పతులార! కై మోడ్చు ఘటియింతు

మిమ్ము నమ్మినదాన నెమ్మనమున!

లే. పరమవిక్రమధనులార! శరణు శరణు!

నిరుపమదయాంబునిధులార! శరణుశరణు!

శరణరక్షనియతులార! శరణుశరణు!

నిరతసద్ధర్మపథులార! శరణుశరణు”

55

క. అని దో/వది వందుర నా

నినదము విని యనిలనుతుఁడు నిజసతిగళ ని

ప్సనముగ దాని గ్రహించి, వె

న నుఱికిఁ బితృవణము దెసకు సంరంభమునన్.

56

తే. సరగ లంఘించి చొచ్చి మననము నాల్గు
దేసలఁ గని యందుఁ బెనువృక్ష మెసఁగు టశసి
పోయి పెకలించి, యది కేలఁబూని, యెదురు
సనియె; నుపకీచకులు నదికని వడంకి—

57

క. వచ్చెను గంధర్వుండని
విచ్చలవిడిపఱచి రుడిగి పీనుఁగుపాడిక;
చిచ్చె మండుచు పావని
నచ్చె వరుస నూటయేవరక గీచకులక—

58

తే. పవనజండంతఁ బాంచాలి బంధనంబు
నుడిపి, పొమ్మింక నిశ్శంక విడిదికనుచుఁ
గాంతఁ బోఁబంచి వేటుమార్గమును గొంచు
నేగితాను మహానసగృహముఁ జొచ్చె—

59

సీ. పురములో నీవార్త పొక్కుట, గుమిగూడి
యందందు గుసగుస లాడువారు;
వీధినిఁ గృష్ణరా, వెఱుఁగొంది కాంచుచు
దఱియక, దవుదవుఁ దలఁగువారు;
మఱుఁగున నిలబడి కర మెత్తి నారిగా
దిది మారి యని చూపియేగువారు;
నింతలో బో దిది, యీపురిమగ వారి;
శుమయించి కా కని సఱగువారు;

కూనిఁజూకీచకుం డని దూఱు వారు;
 నాను దేష్టదె తప్పించు ననెడు వారు;
 వింటుదొర్బల్బ ముంచని మఱిగు వారు;
 నగుచుఁ బురిలోని ప్రజకడు నటమటించె

60

తే. ఇట్లులందందు గొణగుచు, మిట్టి పడెడు
 జనులఁ గనుగొంచు, నడువీధిఁ జనుచుఁ గృష్ణ,
 బాససంపు గృహద్వార మాని నిలిచి
 కనుఁగొనుచు నున్న పవమాన తనయుఁ గాంచి.

61

క. తెలిసవులను, గడగంటను

దిలకించుచుఁ గరములెత్తి దివిముఖమిడి యా
 చెలి, గంధర్వపతి కిదే
 సలిపెన నతులనుచుఁ జనియె నదనంబునకుఁ,

62

చ. విరటుఁ డిదెల్ల లోఁదెలిసి, ప్రేయసితో “నికదీని నింతటఁ
 బురివిడఁ దోఁతకున్నఁ గడుముప్పగు; నీయె యనన్యదివ్య నుం
 దరి; కనుఁగానలేని మరుదాసులు పూరుషు; లిద్దిహాలనా
 తరుణికి విన్చి పంపు” మనఁ; దక్షిణమాయమ కృష్ణఁ జేరుచుఁ
 డ. “మానిని! విన్నపంబు విను! మాపురముఁ విడిపోగదమ్మ! నీ
 కేనునమస్కరింతుఁ దరుణీ! నవమోహినివీవు! కన్ను మేఁ
 గాననివారు పూరుషులు! కాంతులు భేచరులమ్మ నీకు! భూ
 జానిభయంబు నొంది యిటు సల్పగఁ దెల్పెను నా” కటంచనఁ

క. అపరాధము నాయదియే?

చపలుఁడు చెడుగెంచఁ బతులు జరిపిరి; విను మీ
యాపకార మొంది మీకే
యవకృతి మావారు నేయ నరయరు వింటే!

65

క. బెదరేటికి మన్నాఁగులు

నదయులు, సద్ధర్మపరులు, సంపన్నమతుల్;
పదుమూఁడుదినము లిట నుం

డెద నంతియ! మిగుల మీకు నెగడు శుభంబుల్

66

ఆ. అనుచు నూటడించె; విని యేమి సల్పఁగ

నొల్ల కానుదేష్ట యూతకుండె;
నృత్తి శాలకరుగఁ గృష్ణను దిలకించి
యాదగిముగఁ బాఠుఁడనియె నంత,

67

క. “నీచునిఁ గీచకు, ఖేచరుఁ

డేచిదునిమెనంట; యద్ది యెల్ల విశదమై
నీచే విస వాంఛించితి,

నాచరితముఁ దెలుపు” మన్న నాయమ యంతః.

68

క. “ఆటలఁ, బాటల మఱుగుచు

నీటుగఁ గాలంబుఁ బుచ్చు నీ కేటికి నా
పాటరయఁగ; నది యెంతటి

పాటి? బృహన్నల” యనంగఁ బాఠుఁడంతః.

69

తే, పేడి పాటించి యేరి కేప్రియముఁ గూర్చు

బ్రలిసి తెలియనికై వడిఁ బలుక నేల?

యకలుషాత్మపు నిన్ను నే నరయలేనె!

నీవలుకులకు నా కేలతాప?" మనియె.

♦ విరాటుగోవులఁ బట్ట దక్షిణమునకు సుశర్మపోవుట. ♦

మ. ఇటు లాపాండవులెల్ల గోప్యగతియావృత్తిక బ్రవర్తింపఁగా

నట దుర్యోధనుఁ డాప్తమంత్రినహితుండై మంత్రసంబుండి, యె

చ్చటఁ బాండవులుదాగిరో, తెలియు నిచ్చక రోయుచుండంగ, న

చ్చటి కేతెంచిరి గూఢచారులు సహస్రానీకసంఖ్యాకులై. 71

క. జయజయ నినదము లెసఁగఁగ,

భయనయగతిఁ దోప మొక్కి, ప్రభుఁ గన్గొని, ని

ర్భయతఁ గను! పాండవులు ని

శ్చయముగ నిలలేరు లేరు ట్టావర! వింటే!

72

చ. జనపదముల్, ఘనాటవులు, సాగర, శైల, పదీ, తటాకముల్,

ఘనమగుద్రీపముల్, గుహలు, గట్టలు గుట్టలు మిట్టపల్లముల్

చని, కని, రోసిరోసితిమి ట్టాస్థలి నెల్లడ; మేము పోయి కాం

చనిస్థల మొందు నుండదు; నిజంబుగ లే తెటఁ బాండునందనుల్!

క. మన్ననఁ గలసిరో! లేకా

మిన్ననఁగలవేల్పుటన్నమిన్నలబనలం

దున్నాతో? యెన్నంగా

జున్నీడా! ఘోష నెందు మన రవ్వారల్.

74

తే. విడుము వారలవ్యసనంబు! వినుము శుభక
రంబయినవార్త; మాతృస్వమటంది, సింహ
బలుఁడు. దేవరవారికిఁ బ్రబలవైరి,
మనత్రిగర్తలమార్తుండు మడిసె” ననిన.-

75

కా. “ఏమీ! మత్స్యమహీశుదక్షిణభుజంబేపాయెనే! మేలుమే
లేమీ! సింహబలుండుఁ గూలెనే! బలే! యెట్లున్నాఁటి కథ్యంబే! మీ
రేమీ, స్వప్నమునందులేరే! యను, నాపృథ్వీశుతో వాడు “మీ
తోమిథ్యల్ వచరింతుమే! వినుము, చేతోరక్తితో భూవరా. 76

క. గంధర్వులకాంతను గా
మాంధుండై కవయఃబోవ నాకీచకు నా
గంధర్వులలో నొక్కఁడు
మృండించెను నిసివి గుట్టుమై” నని యనినక.

77

క. “మిన్నునఁ గలమనుజుం డెటు
మిన్నునఁ గల శాంతఁ గవయ మెయికొనె! వానిక
అన్నెలలనాథుఁ డెట, నే
తెన్నున మృండించె” ననినఁ డెలిపిరి వారల్.

78

తే. మాతృస్వసతిఁ గొల్చి గంధర్వమహిళయుండఁ,
గీచకుండామె నాసింపఁ, గెరిలి మగఁడు
నీచుఁ గడచేసె నిసియందు, నృత్యశాల,
ముట్టకే యాయుధము ముట్టి పెట్టతోనె.

క. అన నృపుఁ డాశ్చర్యముతో

నను “నిది మిథ్యయుగు! నామె యసలోద్భవయా!

ననిలజుఁడె ఖేచరుం డగు!

నణిగిరొ ము తేస్యశువీట నలకాంతేయుల్!!

80

తే. ఖచరసతి యేడ? విరటునికాంత యేడ?

నరసతి నదేల గంధర్వతరుణి కొల్చు?

బాండుతనయకుతంత్రప్రభావ మిదియ!

యనిలజాతుఁడె గంధర్వుఁ డగు నిజంబు! !

81

క. ఆల సింహబలుఁడు, శల్వుఁడు,

బలరాముఁడు, భీముఁడు, సమబలు; లొండొరులక

గెలువక గందురు; వీరికి

దుల ఏరే! కీచకుండుఁడూలునె పరుచే?

82

క. కలరే యిరువురు దవుల; న

నిలజుఁ డొకఁడె నిలిచె ఖలుని నీల్గింపఁగఁ; గా

వలయును దోవది సురసతి!

బలిగొనఁగా సింహబలునిఁ బరుగి నశంబే?”

83

తే. అనినఁ; బాండవు లెందుందు రందు ధనము,

ధాన్యపశువృద్ధి, సుఖవృద్ధి, ధన్యబుద్ధి

పరఁగు; నేడట్లు లెనఁగెడు విరటుపో! ల

టంచు వినవచ్చె; వార లెంత టడగి రేమొ?

84

తే. వారిగడుపును ముగియుచువచ్చె; బోయి
తోడికొనివచ్చి. పాలిచ్చి, కూడియుంట
తగ వగును, మాయెఱిగిన ధర్మమిద్ది!
యనఁగ గురుకృపుఁ; లాభేష్టుఁ డనియె నిట్లు. 85

గీ. “తథ్యచూడిరి వీరలు; ధర్మబుద్ధి
వారు వారలవిధిఁ బుచ్చి నచ్చినారు;
సిలిచి గారవ మేపారఁ గలసియుంట
మేలు! లేకున్న విడుతురే పాలువారు?” 86

క. ఆన, వినుగున దుశ్శాసనుఁ
డను; “వారికిఁ బాలుగీలు ననవచ్చునా? కా
ననమే పాలు! కలనునై
ననుఁ దలఁవకుఁ డట్టివిధ మ”నఁ గర్తుఁ డనుక:- 87

క. “చని, కనుఁగొని, మునుపటివలె
వనవాసమునకు విడెంబు వారి కిడంగక
జనుఁగాక, ధరణిఁ బాలిడు
పసియే?” యన, భీష్ముఁ డనియెఁ బకపకనగుచుక. 88

గీ. “అంతసులభంబె కానల కంప వారిఁ!
గపట మెఱుంగక చెడి రప్పు; డివుడు నటులె
యనుప శక్యంబె! యవ్వార లవధిఁదాటి
బయలు పడువారె? యేటి కీభ్రాంతి మీకు? 89

క. అన, వినిదొంగుడు “సూతవ

చనమే శ్రుతిమంత్ర మయ్యె త్కౌపతి కెందుక;

వినుఁ; డీతని తంత్రంబులె

జనపతికిఁ జేటుఁదెచ్చు సత్యంబు సుడీ!

90

మ. అన, దుర్యోధనుఁ డాడు “మీర లిటు వ్యత్యాసంబుగానున్నచో

ననువేనా పగవారలక గెలువ! నాయందుంచి విశ్వాసముక,

వినుపుం జేగతిగుర్తిడంగరిపులక! విజ్ఞానులాగా” యటం

చన, గాంగేయుడు “మమ్మువేటుగను వత్సా! యెంచ నీ కేటికిఁ!

గీ. మీరు చారును నొకమెయివార నాకు;

శురుఁడుఁ గృపుఁడును నెఱిని వాళొనిరి; పాండు

నందనులు దైవబలమును నమ్మినారు,

చెటువఁజూచెద రీరలు చెల్లనెల్ల!

92

గీ. ధర్మమె జయించుఁ దథ్యంబు; దాని కేమి!

అడిగితిరి కాన నుడివెద, నాలను జెఱఁ

గొనిన ధర్మజుఁ డున్నచో, గూడు, నీరుఁ

గైకొనఁడు, వాని విడిపింపకయె; వినుండు!

93

మ. అనఁక; గేరుచునానుయోధనుఁడుమత్స్యధీశుగోబ్రందముక

గానెదక నేఁ జెఱఁ, బాండవుల్ గలుగుచో, గుర్తించి నేఁగానకుక

బనుతుక; వారలులేనిచో విరటుబండ్లారంబు. దోపిఁచెదక

గొన కెఱునను ల్లాభమే” యనిన, నాకుఁభాత్మజుం డిట్లనుక. 94

గీ. తప్పు లేచిందు, శిష్యులదర్శనంబు
గూడ మా కగు; నడవిలోఁ గీడికొన్న
దివ్యశస్త్రాస్త్రములతీరుఁ దెలియఁగూరు;
మీకు సంధిఘటిల్లిన మేలు మీఱు!

95.

చ. అనఁగ; సుశర్మ వల్కు “వసుధాధిప! వంపుడు నన్ను మాత్స్యగో
గణము గ్రహింప; నన్నతఁడు గాసిలఁ జేసెను మున్ను; దీర్పఁగా
ననువిది నాకు; స్వల్పమగునట్టిది దీనికిమీరలేల! గో
గణము గ్రహింతుఁ, బాండవులఁగాంతు; విరాటునడంతు, దంతు నే.

గీ. అనఁగఁ; గర్జుడు నిద్ది తగును సుశర్మ
బలముతోఁ జోయి, యొకదెసఁ బనులఁ బట్ట,
మనము వేఱొందుదెసఁ బట్టఁ, బనిసులభము!
ఒకకడనైన నాదు దొడ్డకక పోరు.

97

శ్లో. అనఁగా నృపుఁ డను “దక్షిణ
మున కేగని యీసుశర్మ ముందుగ; మరునాఁ
డునఁ జని యుత్తరమున గో
గణమును ముట్టుటయ మనకుఁ గర్జుం” బనినఁ.

98

గీ. అందఁ ఁదిసమ్మతించిరి; యధిపుఁ “దాలఁ
గొనియె డుసుశర్మ బహుశాస్త్రమిని; నవమిని
మనము నుత్తరమున నాలఁ గొనుద” మనుచు
సైన్యస్థన్నాహమున కాడ్చినలిపి వంపె.

99

ఉ. అంతసుశర్మ భూధవునియాజ్ఞఁ దలఁధరియించి, వీటిక
త్యంతముదంబుతో నరిగి, యద్భుతిరీతిగ సేనలొప్పఁగా,
దంతివరాశ్వముల్ రథపతాకచయంబులు విండ్లునస్త్రముల్,
వీంతగుశస్త్రముల్ వెలయ; వీరులబాబ్బలు ప్రబ్బ నలెసల్. 100

సీ. ఇసుకఁ జల్లిననైన నిల వ్రాల దన, సేన
సేల యీనినయట్టి లీలఁ గ్రాల;
ధగధగ మనుశస్త్రతతికాంతి కార్యైఱుం
గుల నెల్లడల నిలపుపాలుపుఁ జెలఁగ;
దెసదెసల్ మార్తాత లెసఁగెడు రణతూర్య
రవము మఱ, మిన్నుల రాచికొనఁగ;
సేనల బహువిధసింహగర్జనములు

పిడుగులు బ్రేలుడునడుపు నిగుడ;

తే. వాహినులు పాటునటు నిజవాహినులును;
వాహినీశులు మంత్రులు నరుసఁ జేర;
దంతిహయరథతండంబుఁ దగిలి నడవ
వెడలెను సుశర్మ విరటుని వీటితోవ.

101

గీ. విరటు పరిసరభూముల వీడువిడిసి,
వేగరుల ముందుగాఁ బంప, సేన వార
లాలమందలు గలఁజోటు నరసి వచ్చి
తెలుప, వెడలెను సేనలు బలిసిరాఁగ.

102

గీ. మలయాగణవాద్యముల మోత మాన్పి, వీర

గర్జలుడిపించి, నిశ్శబ్దగతిఁ దల్పి

సాగి మునుముందు వేగరుల్ జాడఁ జూప,

నడచెను సుశర్మ బలములుఁ గడఁగిరాఁగ-

103

గీ. నాల్గుపాయలుఁ గాసేన, నాల్గుకడలఁ

బసులఁ జట్టినఁ, గావలి వార లెదురఁ,

దాఁకిరి త్రిగర్త సైనికుల్ దర్పమెనఁగఁ;

గొందఁ జండునఁ బట్టిరి గోగణము-

104

-: విరాటుఁడు సుశర్మతో యుద్ధమాడఁ జోవుట :-

క. మందల కావలి వారలు

దందడిగాఁ జోరిపోరి తలఁగి రసువులఁ;

అందున జాతిన వారలఁ

గొందఁజొరవఱతెంచి విరటు కొలువునఁ బడుచున్

105

ఉ. “దేవ! త్రిగర్త వాహినులు దేవర గోగణమున్ గ్రహించుచున్

బోవఁగఁ జూచి, యడ్డుపడి పోరి గతించిరి రక్షకుల్; వృథా!

వావిశత్రుసేనబలవత్తరమై గణనాతిరేకమై

శేవరహించె;వైరులఁ గడిందినడంపుము లెమ్ము లెమ్మున్ 106

క. “ఏమీ! సుశర్మ మును గనఁ

డోమము! మత్తుండో! జాల్ముడో! యంధుండో!

తామసిల నేల! సైన్య

స్తోమంబుల నడపుఁ” డంచు దోర్బర్హమునన్

107

చ. విశటుఁడు సైన్యనాథులకు వీడెము లిచ్చి, యమాత్యనర్థమున్
 ద్వరగఁ జనంగ నాజ్ఞనిడి, తానుసహూదర మిత్రయుక్తుడై
 వరశరశస్త్రభేటములు వర్మకిరీటములూని, తేరున్
 బరువడిసాగెభూరితర వాద్యవిఘోషలుఁ బెద్దమోగఁగన్. 108

క. అరసి యది ధర్మజుఁడు సో
 దరులన్ గని “మనలనెచుకఁ దలకొని కురుభూ
 వరుఁ డంపెఁ ద్రిగర్తల, నిటు
 విరటుని గోగణముఁ బట్ట, వీరత మెరయన్ — 109

గీ. గడువులోపల మనలను గాంచిమరల
 నడవికిన్ దోలఁ బూనిన యన్నమిద్ది!
 యేది యెటులైన గోవుల యిడుమ విన్న
 చెవుల సీరై నఁబోయము సిద్ధమినియ! — 110

కం కావున విరటునితోఁ జని
 యావుల చెఱునుడు పవలయు, నర్జునుఁ డిచొటున్
 గావఁగ నిలువని మనమిఁకఁ
 బోవుదమని యొనఱిచ్చి, పుచ్చి పురి నరున్ — 111

గీ. జతగఁగొని భీముఁ గవలను శమన తనయుఁ
 డనికి వెడలంగ, మాత్స్యండుగని, హసించి,
 “కలిగెనే మీకు ననిసేయఁ గాంక్ష కంక?
 యనుచు రథశరములఁ గూర్చె నాముగురకు — 112

గీ. దృష్టికంపనిదై సేన తెరలి నడవ

దిశదిశల ధూళి క్రమ్మంగ; దివియు భువియు

వాహినీవాద్య ఘోషలు పల్కి కొనంగ

విరటుఁడావేశమున నేగె నరులఁ దాఁక.

113

గీ. కని త్రిగర్తేశు సేనలు గనలి తగిలె

మాతృస్య బలమును; రెండును మలసి కలసి

గిరులుగిరులును శరధులు శరధు లోజ

దాఁకినటువలె నురుముచుఁ దద్దపెనఁగె.

114

క. శరములు, శరములు బరువిడి,

నురువడి మండంగ; ముష్టియుద్ధము లెనయఁ

ఇరుగడల నసిగదాతో

మరభల్లము లార, రుధిరమయ నది పాఱఁ—

115

క. చించుచు వర్జంబులఁ బడ

దంచుచు గజరథతురంగ తండంబుల; బా

ధించుచు, నొంచుచు నొండొరు

మించుచు, మెయికొనుచు ననిని మెలగిరి వారల్.

116

సీ. శరముల శిరముల ధఁతగులనేయుచు;

గుత్తుకల్ గోతులఁ గోసియిడుచు;

నీటెల మేనుల దూఱుచు; బాకుల

తొమ్ముల నాటంగఁ గుమ్మనిడుచు;

నదలించి తలలపై గద లెత్తి కొట్టుచు;

ముసలాల నొండరుల్ మొత్తంగనుచు

భిండివాలంబులఁ గండలఁ జెక్కుచు;

చాలుల డాలులు వ్రక్కలిడుచు

గీ. శేలుకాళులు మొండెముల్ దూల నిడుచు;

మీసములు దువ్వు చాడుచు రోసములను;

విజయమో, స్వర్గమో యంచు నీరు వారు

పెనఁగి రెల్లడఁ బీనుగు పెంటఁజేసి

117

చ. విరటుని సేన లుద్ధ విడివిక్రమ మొప్పుఁ ద్రొగర్త సేనలఁ

అఱిముఱివెట్టి గంతులిడ, నాగ్రహ మొంది సుశర్మ మీటుచుఁ

సరగ విరాటుఁ డాఁకె; రథసంబున మే కొని యిర్వురుద్ధతిఁ

బర్హిసిరి యస్త్ర వృష్టిని సుపస్వలు మెచ్చుచుఁ బిచ్చలింపఁగఁ.

క. హుంకారము, భయద ధను

వృంకారము, మంటలార్చు శరరభసమహః

ఝంకారము, లాశాశిబి

డాంకముగా నితరశబ్ద మణఁగఁ జేసెఁ.

119

క, పులుమాండలికా! మాతాస్య!

అలసింహబలుండు నీల్గి నవ్వుడె చెడె నీ

బలమెల్ల; నింక నేటికి

విలుఁ బట్టఁగ? నీవు నొక్కవీరుడ వొక్కో?

120

క. అనుచు సుశర్మ హసింపఁగ
 విని, మిసమఁగేల దువ్వి విరటుఁడు “పంచా!
 మును పోడిపోవే! మఱచి తె?
 వెనుకాడకనిలు” నుటంచు విలుమిటిడుచుక-

121

గీ. ఆలుగు వేయంగ, నలుగుచే నడ్డిదాని,
 సరగ శరములు వుచ్చే సుశర్మ; వాని
 నడుమ ఖండించి విరటుండు విడిచె నూఱు.
 బాణములను, వానిసుశర్మ వ్రేయ్యనేసె

122

క. ఉచ్చుట, ఖండించుట లిటు
 విచ్చలవిడి సలిపి వారు; వీరావేశం
 బెచ్చి పెనఁగులాడిరి కడు
 నొచ్చియుఁ బాణముల నొడ్డనోచి చలమునక.

123

గీ. ఇతనికోలల నఱికిడు నతఁడు; నతని
 బాణములఁ జించు నీతఁడు, వగున నొకరి
 నొకరు మించుచుఁ దగ్గుచు, నొడ్డిచి చించి,
 దంచి పోరిరి స్వేచ్ఛగ దర్పమెసఁగ

124

క. సోలుచు రథమున వాలుచు,
 వ్రాలుచు, మయిమఱచి, లేచి వారసకన్కణ,
 తాలఁగ నిప్పులు కన్నుల
 నాలము నవ్వారు నలిపి రవని వడంకక.

125

గీ. పెడలురక్తముఁ దుడుచుకో నెడములేక,
పడుకిరీటంబు సవరించువడువుఁ గవక,
నాఁటునమ్ములఁ బెరికెడి పాఁటిఁ బోక,
పోరి రహిపతికై నను బొగడరాక

126

చ. చటులతఁ దోఁవనీయక సుశర్మరథంబు విరాటుతేరు చె-
గటఁ జననిచ్చి, మాత్యుపయినక బడదూఁకెడి వానిబట్టి; తా
నాటతన తేరునక గొనివయంబునఁ బోవఁగఁ గాంచి ధర్మజం
డిటులను భీముతోడ నది యెల్లను నేర్పడఁ జూపి యేపునక127
-భీముఁడు సుశర్మనోడించి విరాటుచెఱఁ బాపుట :-

క. “అరసితె; సేనలు జెడతెను,

విరటుని నరిపట్టుకొనియె, ననిలాత్మజ! యిం
కుతుకుండనేల! యీసో

దరులక గొనిపోమ్ము, తెమ్ము త్వరమత్స్యవర్తి!”

128

గీ. అనఁగఁ జెంగటి పెనుమాని ననిలసుతుఁడు

గాంచఁ గని ధర్మజండు వృక్షంబుఁబూని
పైఁబడ నరులు నినుగుర్తు పట్టలేరె?

నలదుడుగు సాహసంబిటు పవనతనయ;

129

క. మనగడువు నేటితోఁ దీ

కుంభును సైపు మొకింత, సోదరులఁ గొని, యరదం

బును విలుఁ గొని చని మాత్యు చె-

ఱును బాపుచుఁ దెమ్ము పొమ్మర్థమున” ననినక

130

చ. కవలు సహాయులై నిలువఁ గావ్యుకముం గొని భీముడుద్ధృతిఁ
బవరమునఁ ద్రిగర్త బలవర్గములఁ సమయించి సైన్యముఁ
జనమునఁ గూర్చియోధులను జంపుచు మారి మసంగినట్లుఁగ
దవిలి మహారథాతి రథతండము నుగ్ధనరించె వేల్చిడి 181

క. అరదంబుల, గజవాజులఁ

జారిగొని, సారథులఁ గొట్టి, పాదివిసుశర్మఁ
దరిసి “నిలునిలు” మటంచును

శరవృష్టిని గుఱసె నతఁడు చరచరలాడఁ—

182

ఉ. అంతసుశర్మ కిన్కఁగొనియల్గులు విక్రటిలంగనేయఁగా
నుంతచలింప శావననజుండవి తుంటలు జేసె; మాదిజుల్
పంతముతోడఁ బోరిరి; జవంబున భీముడుదగ్గి మూర్తిమై
దంతి గ్రసించు సింహము విభంబున దూఁకి సుశర్మఁ జట్టుచుఁ

క. విరిటుని విడిపించి. కసిఁ

183

జెఱవట్టి సుశర్మ; నాలఁ జెఱఁబాపి వెనక

బట్టెంచెను దమ్ములతో

విరిటునితో నాత్రిగర్తవిభుతోదవితో

184

చ. యమసుతుఁగాంచిమత్స్యవతి హ్నిమువొంగనుజించి “మంటినీ
ప్రవిమలమైనప్రేమ” నని; బానిసి శౌర్యముఁబ్రస్తుతించి, యా
కవలను మెచ్చి, “మీరెవరో? డెఱుగంగ, సగుఱవృత్తిమై
భువిఁ జరియించు దేవతలొ? పోలగఁ దెల్పుఁ మీనిజసిధి 185

క. తను విదిమిరి డినది. సిరి

యును మీయది; మీది తభ్య ముర్వర సుండి!
కొనుడి, దయఁ గనుడి! పని
గొనుడి మ” మ్మంచు వేడికొన నది కనుచున్.

గీ. కంకుఁ డను “మమ్ము నెంతయో గారవించి
తంతియేచాలు, వేటురాజ్యంబు వలెనే?
పురికిఁ బోయినపిమ్మటఁ బోలినట్లు
సలిపెదవుగాక యిపు డాప్రసక్తి యేల?

క. చెఱఁ బాపుమీనుశర్మకు;
పురిలో నీజయముఁ జాటఁబుచ్చుము భటులన్;
దరలింపు మాల” నని, యటు
జరిపించి విరాటుతోడఁ జనె పయనంబై.

ఆ. అరులచేత భంగమంది ప్రతిక్రియ
సలువలేక పనుల జాఱవిడిచి,
పొగలు చాను శర్మపోయెను; విరటుండుఁ
బయనమయ్యె వీడు పట్టు జేర.

గీ. సైన్యములు నడచె; జను వాద్యసమితి మోసె,
నరదములు సాగె; కరితురగాలి యేగె;
నాలమందలు పురిఁ జేర నరిగె, నంతట
జ్ఞాంకజాప్తుండు పశ్చిమ వార్ధి మునిగె.

క, అని వినచిన వైశంపా

యను జన మేజయుఁడుగాంచి యతిమోదమునక

వినమిలిసిరుఁడై చెప్పం

గను వేదెను ముందునడచు కతుకుతకమునక.

141

4౭, మునిమనోజ్ఞభృంగ! ఘననీలరుచిరాంగ!

సదనులాంతరంగ! సాధుసంగ!

రాయదుర్గవాస! రవికోటిసంకాశ!

విబుధహృన్నివేశ! వేంకటేశ! !

142

ద్వితీయాశ్వాసము సమాప్తము.

అశ్వత్థ భారతము

విరాట పర్వము, తృతీయాశ్వాసము.

ఉత్తర గోగ్రహణము.

క. శ్రీరాయితా! త్రిదశార్చిత

పాతా! శ్రితపరద! ధర్మపాలన! శుభదా!

వేదవినోదన! దుర్జన

భేదన! శ్రీరాయదుర్గ వేంకటరమణా!

1

క. విను మని వైశంపాయనుఁ

డనె జనమేజయునితోడ “ నామరుదివసం

బునఁ గురుపతి పెనుబలములఁ

గొని, మత్స్యపురోత్త రాశకుఁ జని విడిసెన్.

2

ఉత్తరుఁడు జృహన్మలను సారథిగాఁగొని కౌరవులపై

—యుద్ధమునకుఁ బోవుట.—

మ. అల దుశ్శాసనకర్త సౌబలవికర్ణాదుల్ వెనక గోవులక

వలఁగొన్నక, గని రేగు గోపకులఁ జావక మోదియొడ్కొనిక

తలవై నాదిగ నాసికాంతముగ నున్నంచేర్చి పెఱబట్టెగాక,

“ బలిమిఁ గౌరవు లాలఁ బట్టి ” రని తెల్పకఁ జేసికొంటున్నాఁడు.

క. పటచిచని వాడు వితటున

గరులోపలఁ జొచ్చి యందు కాంతాగోష్ఠి

మరిగి మయిమఱచు నాభూ

చరసుతు ను త్తరశుమారుపదములఁ బడుచున్,

4

గీ. అదర హృదయము; దగ బలుగదుర; నిశ్వ

సనములు నిగుడ. నోరారఁ దనువుఁ జెమర,

గళము వడ నుడి దడవడఁ గనులఱెదరఁ

గనుచు రాసుతు, నాగొల్లఁ డనె వడఁచుచు:—

5

క. లెమ్మా! శత్రుంజయుఁ డవు

గమ్మా! చెఱగొనియె మనదుకదుపులఁ గురుపుం;

ఢిమ్ముగ సేనలఁ గూర్పుమ!

ఇమ్ముగువలగొడవ విడుమ; నృపవర తనయా!

6

గీ. ధరణిపరుపుగఁ గురువతిదండు వచ్చె,

శరశరాసనములఁ గొని యరదమూని,

వాహినులు, దంతిగజహయ వారములును

వెంటరాఁ జను, గోవుల విధ్వంస గనుము!

7

క. అన, నూర్గురుమ గువల మ

ధ్యన నిష్ఠాగోష్ఠినున్న యాసుకుమారుం

డనె నించుక కనులఁ గినుక

తొనఁకఁగ గర్జన యొకింత తోఁప గళమునఁ:-

8

క. ఏమిర! ముకుతై సున్నపు

నామం బదియేమి? బెదరునకుఁ గత మేమి?

మానుము మది భయ"మన" గురు

సేనలు నుత్తరపుఁబనులఁ జెఱవట్టె నృపా!

9

క. ఎందాకఁ జూడ్కు లానెడు

నందా కరిసేన, దంతిహయబృంద మగుక

ములిదును వెనుకను దిశలం

దెందును దుములంబె మసఁగి యెసఁగెడు నధిపా!

10

క. దక్కినదెస కేగినతే

డక్కట! యిందాక రాడ; యటసమరము పెం

పెక్కెనా? మఱి యేమామెనా?

యుక్కిపు లీసందుఁ గొనిరి యుత్తరభూపా!

11

గీ. పురముకావలిసేనల నిరవుగొలుపు

మరులుఁ జొర్రానికై వడి; నారి తేఱు

వీరసైన్యముఁ గొని యట్టె నెడలు మింక

నుత్తరపుఁటాలఁ జెఱఁజావ, నుత్తరనృప!"

12

క. అనఁ, గుడియెడమలవనితలఁ

గని, మెయినే మఱచి; నిలిచి, గంభీరముగా

ధ్వనిచెలఁగఁగ నగ్ని, కాంతలు

డనుఁ గన, బొమముడి ఘటించి దర్పం బెసఁగఁక.

13

క. నూఁకుఁడు వీనిని సమరభ

యాకులు; సజినుతులభ్రాంతి నఁటి యిటకురా

నీకతఁ గట్టెను, నే ను

దేకించిన సురలు గిరలుఁ జేరి కనుదురే?”

14

క. అని సత్తులు బెగడఁ బలికిన

విని గొల్లఁడు “నిన్ను నెదురువీరులె వీరల్?

దినపు నెడఁ దిమిరదర్పమె?

జనపతిజ్యంభణము గోపజనములపై నే?”

15

క. అని యిచ్చకఘాడిన, ను

బ్బునఁ దా డాకేల మీసమున్ బురిగొనుచున్

బినసవృన్. రోమాంచన

మునఁ గనుగానక, మగువలమొగములఁ గనుచున్,

16

౧౬. “కపటమున రాజ్యమును గొని, కాంతఁ బరిభ

వించి, పాండవుల వనికిఁ జంచినట్టి

కొప్పు నాయెడఁజూపుటే కురువిభుండు?

తలఁచినాఁడేమొ నను బీదధర్మజునిగ?

17

గీ. గుంజెనా. యముమీసము? ఘోరభైత

పునికపోలముఁ గొట్టెనా? పాగరువట్టి

మిత్తి ముందలప ట్టిడ్చి మొత్తెనా? స

మరము నాతోడఁ గోరెనా కురువిభుండు?

18

గీ. చచ్చుబాపలు గొందఱు; జమునిపురికి
దారివట్టిన కొందఱు; లేక్కువయిన
కులమువారలు గొందఱు కురుధరేశు
సేనవీరులు వీరలె చెప్పనేల?

19

క. ధరనధములపనికా కిటు
నరపతులకుఁ బసులఁబట్ట నాణెం బగునే?
కురుపతివిక్రమ మరరే?
యరసితి'మని యాడుఁగఱచి యాదల నార్చె.

20

క. ఖలులక దునిమెద; గజపుర
నెఱిగొల్పెద "తాణ" నరుల నేల నొరసెదక;
ఇలబెగడఁ జేతు" నని కొ
మలు లెదుర నిజప్రతాపమహిమఁ బొగడుచుక.

21

గీ! కాని ఫలమేమి? మొన్న సంగ్రామమండు
సారథి గతించె; దొడ్లకందు వేటొకండు;
తగినసూతుండె యొదవినఁ దక్షణంబ
యరిగి వైరులఁ జించిచెండాడి గా నే!

22

క. కుంభజముఖ్యులు నాసం
రంభముఁ గని "నరుఁడువచ్చెరా?" యని బెదరక,
జంభారి యదర; మాలిక
రంభయె నామెడనువేయ తణము నలుపనే!

23

సీ. అనఁగ; దోవదిపోయి, యది పార్థునికుఁ జెప్ప,
 నాతండు నల్కె “నజ్జాతవాన
 విధి గడచెను; దాళ వెరవుగా దిఁక మన
 వసుధను గొన నేగవలయు; మనల
 సరయుటకై కురువరుఁ డిట్లు వచ్చె, ను
 త్తరతోడ “ఖాండవదహనవేశ
 మనబృహన్నల యర్జునునకు సారథ్యంబు
 నలిపె, నిష్ఠింతకుఁజాలు” ననుచుఁ

గీ. దెలిసి, తనయన్న కయ్యది తెలువఁ జెప్పి
 నన్ను నెటులైనఁ బిలిపింపఁ బన్ను” మనుచు
 వినిచి పంచిసఁ, గృష్ణ యావిధముఁ దెల్పె
 నుత్తరకు; నామె యది తెల్పి యుత్తరునకు.

24=

జ. “మానుమ సందియ, మిఁక నా
 హ్వనింపును యిటకురా బృహన్నలను; వెనక
 బూనుపును సారథిగ నీ
 వానరుఁడవుకమ్మ! విజయ మందుము లెమ్మా!

25=

చ. అన, విని నవ్వి, “పేడి మొగమైనను జూడఁగనోడు నట్టి నా
 ఘనతకు లోటుగాదె యిది? కవ్వడిసారథియంటివోటఁ గై
 కొనితి! మదీయధాటి కనుగూఁబ్బుఁడె సూతుఁడు! చూతుఁగాక వే
 జనుము బృహన్నలఁ ద్వరగ సమ్మతిలంగనొనర్చి తె” మృనా. 26

సీ. రాకేందుమఖి, దివ్యరాజీవదళ నేత్రి,
 శస్త్రకపోల, విశాలఘాల,
 అభిప్రీలకుంతల, విలసితశ్రీకర్ణ
 చంపకనాస, చంచలితహాస,
 కంబుకంధర, సుధాకలితబింబాధర;
 శుకవాణి, నీరదసుభగ వేణి,
 తతకుచకుంభ, సైకతసన్నిభనితంబ,
 తనుమధ్య; నైజాణ, కనకవర్ణ,

గీ. ఉత్తరకుమారి, మరుగజమో యనంగ,
 చూడ్కి మెఱుంగులఁ జిమ్ముచు, వేడ్కుతోడ
 నల్లనల్ల న వచ్చి నృత్తాలయమును
 జొచ్చి, నిజగురునకుభక్తి జోతఁజేసె.

27

క. కని నరుడది ముసిముసి నగి,
 “తనయా! సీరాకరీతిఁ దలఁపోయ నెదో
 ఘనరాజకార్యప్రీతఁ
 గనఁబఱచు; నదెట్టిదిట్టకార్యమొ?” యనినఁ.

28

గీ. “రాక మఱియేమి లేదు, కౌరవులు మనదు
 పసుల నుత్తరమునఁ జెఱవట్టినారు,
 దక్కినమునుండి పితరాకతడసెఁ గనుక
 అన్న యుత్తరభూపుండే యరుగవలసె,

29

గీ. మొన్న నాతనిసూతుండు పోరులోన
మరణమొందుట, నెవ్వరు దొతకరగుట,
సస్థునున కీరు సారథియగుటఁ గనుట
వినుప సైరంధి, మాయన్న ననుఁ బనుచుట. 30

గీ. కారణంబుగ వచ్చితి; సారథిత్వ
మూన మిము వేడఁ, గరుణనాపై నఁ బరపి
గడవవలెనుండి నేటి యిక్కట్టునుండి!"
యనుచుఁ బొర్లింపఁ; గనికరమున నెరుండు. 31

క. ఎనఁడో సల్పిన దడి; యై
నను గాదనఁజాల, నీకునై తొనియెద నే
పనినై న; నింకఁ బోవుద"

మని మదవారణముభంగి నాతఁడు వెడలెన్. 32

చ. అగరివునూతిరానటకు, నాన్మవశందనుఁ డంత సాదరం
బుగఁగని మన్ననల్ సలిపి "పోరు కురుక్షితిపాలుతోడ మా
కగుఁ; దగునూతుఁడున్ దొఱకఁడౌట నినున్ దమిఁగోరికొంటి నీ
తెగువను వింటి! మాతొఱతఁ దీర్పుము నేర్పుమెయిక్ బ్రహ్మన్నలా!"

క. తొడుగుము వర్షము, నరదము
వడితె, మృశ్యములఁ బూన్చి; పృథ లీనెడుమా
సిడ మెత్తుము; జాగే లి
ప్పుడ వత్తుము కడుపుతోడఁ; బూను" మనంగన్. 34

క. శృత్త మొ, గీత మొ నావని;

యిత్త టి సంగ్రామసూతకృత్వము పనియే?

యెత్తిరఁట కురుధరేశ్వరు

లొత్తిరఁటే పసుల; మాటలొకొ పోరుటలుక?

35

క. తర మెఱిగి సూతుఁ గొను” మనఁ

“గురుబలములఁ గాననట్టె? గురుభీష్మకృపా

ద్యులగఱిఁ గనెద, వరదముఁ

బఱపుము; నెవమాత్రముండు; భయముడుగు” మనఁ.

36

గీ. పార్థుఁ డను “రాజసుతుఁడవు; పసిమి యొసరు

వయసువాఁడవు, తుత్రియాన్వయుఁడ వగుదు;

గణనయే నీకు గురుఁడు, గంగాసుతుండు,

గురుసుతుఁడు, గృపకర్ణులు, గురువిభుండు!

37

క. అనె; నుత్తరుండు కవచం

బును దెప్పింపగ్గి వెనుకముందుగఁ దొడు పా

ర్థునిఁగని సతులుఁ జతచినగఁ,

గొని యుత్తరుఁ డద్ది నరునకుక దొడిగించెక.

38

గీ. “వర్మమే తొడనేరనివాఁడు రథము

గడపనేర్చునె యని?” నని కాంతలందు

గుజగుజలు లేచె; హయములఁ గూర్చి నీడము

నెత్తి రథమును గొనితెచ్చె నింద్రసుతుఁడు,

39

క. కనుచు బృహన్నల నుత్తర,

“రణనిర్జితరాజభూషరాజని, నరకాం
చనచేలతినిఁ దెండీ!

పానరారునవేరి బామ్మపాత్తికల” కనక.

40

క. “రానుతఁడు రణతలంబున

వాసిగ జయలక్ష్మిఁ జెట్టవట్టెడునఁటె, నే
నీసన్నపనికి దగనే!

చేసెదలే నీయభీష్టసిద్ధిఁ గుమారీ!”

41

శీ. అని నరుడువల్కె; నుత్తరుఁ డంతలోన

మకుటభుజకీర్తివర్జముల్ మహితతార

హారములుఁ గుండలములు, బంగారునడుము

పట్టె, కటకంబు, లుంగరాల్ పరఁగఁ దాల్చి.

42

శీ. పట్టుపీతాంబరముఁ గట్టి, పెట్టి నొసటఁ

శ్మశ్మకస్తూరితలకమ్ము; తమ్ములంపు

టిమ్ములారఁగ, నడిదమ్ము జమ్ము కొనుచు

రాచరీవిని నడతెంచి రథము నెక్కి.

43

క. “నాయస్త్రశస్త్రనిచయము

లాయత్తముచేయబడినవా? సారథి!” నా,

నాయుత్తురునకుఁ గవ్వడి

అ! యన్నియబండ్లకెత్తి రవెకను” మనియె.

44

సీ. అంభోజదళనేత్రుఁ తారతులైత్తిరి;

పెట్టిరిసేసలు ప్రియలు తమిని;

బాటలుపాడిరి పాటలాధరిలు; నా

ట్యమును గావించిరి యతివ లంత;

వేసిరి మాలలు భానురాంగులు; జయ

నినదముల్ సలిపిరి వనజముఖులు;

మణిదర్పణముల రమణులు చూపించిరి;

దృష్టినిఁ దీసిరి యిభగమనలు;

గీ. పూవుఁబోదులు గురిసిరి పుష్పవృష్టి,

కాంత లిచ్చిరి నిజకటాక్షములకాన్క;

చిన్నవోయిన మొగములఁ జేలువల్లెఁ

దనుప్రణయమునుజాటి రుత్తరున కపుడు.

45

గీ. వందిగాయకవిటనటవై ణికాడి

వర్ణములు స్వీయవిద్యులఁ బరపి; రంత

ధరణిదేవులు లాజాక్షతలను జల్లి

పనసలఁజదివి యాశీర్వాచనము లిడిరి;

46

గీ. వండ్లు, గొబ్బెరకాయలు, పాలుపెరుగు

నిండుకుండలు, గుమ్మడిపండ్లు, నడుగు

నడుగునకుఁ బడవై చిరి కడఁగియరద

మునకు ముందఱ జనములు మూఁగసాగి.

47

గీ. మొరసె రణవాద్యములు సేన లుఠవడించె,
వాజితతి హేషణానరించె, వారణములు,
జేసె ఘోరకృతులను; వీరసింహనాద
ములరవళిమించె; రథములు బలిసి నిలిచె.

48

గీ. సైన్యములు, సైన్యనాథులు, సైన్యధర్మ
శుద్ధతనిఁ బట్టి యుత్తరప్రభున కపుడు
వందనసమర్పణముఁజేసి, వరుసతోడ
“నెడమకుడి” యంచు నడుగుల నిడుచుఁ జనితి.

49

క. పౌరజనంబులమొక్కుల
గౌరవమున నంది; ప్రేమఁగనుఁగొని, నిలువక
నారులకు వినిచి; పరపుము
సారథి! రథ మనిన నరుఁడు సాగక దోలక.

50

గీ. సైన్యములు, సైన్యనాథులు, సకలవస్తు
సంతతులు, హయరథములు, సామజములు
వెనుకబడియెను, మారుతవేగమూని
రథము సాగెను బిత్తవణాప్రింతుమునకు.

51

ఉత్తరుఁడు కౌరవసేనఁగని పరువిడుట; అర్జునుఁడుపట్టి తెచ్చి
వానిసారథిగ నియమించి, తానురథికుఁడగుట.

తా. కాంచక ద్రవ్యుల నుత్తరుఁడు కురుభూకాంతేశుసైన్యంబులక;
నించక భీతి. చలించెగుండె చెమటల్ నిండక మెయిక; దెమ్మక్కి
ణించక నోట; వడంకె నంగములు; వంచక మాళి; చావౌటయిత
చించక; దల్లనిఁ దండి నాండ్రును దలంచక, బల్తపించక మదిక

సీ. పరఁగ శస్త్రాస్త్రముల్ భానుకోటి తలిరెప్ప;
 సింహనాదంబులు చైవులఁ జీల్పెన్
 శుంభిబృంహితములు గుండెల ఖండింఁజే;
 హయతతిహేషలు భయము నించెన్
 జీటుధనుష్టంకారపటలంబు వడఁకించె;
 గదలతివ్వడులు కన్గవను మూసె;
 భూరివీరాలాపములు మూర్ఛ నొనఁ గూర్చె;
 రథఘోషణములు దిగ్భ్రమ మొనర్చెన్.

గీ. జ్యోతికటహయదంతిఖురపుటప్రచలితధర
 ణీరజశ్చాదితంబులై నిఖిలదిశలుఁ
 దమమునిండుటఁ గనుట, నుత్తగుండూబెదరి
 తనకుతప్పదు చావని తలఁకి యేడ్చె. 53

క. సామాన్యసైన్య మనుకొని
 దీమసమున వచ్చినాడఁ బెలియక, యిదియే
 మో, మాగమసంగి నట్టుల
 భీమంబై తోచె మరణభీతి జనించెన్. 54

గీ. క్షత్రియాన్వయమును జెండఁ జాలినట్టి
 పరశురాముని గెలిచినబలియుఁ డొకఁడు;
 హరుని గెడవినవిజయునిగురుఁ డొకఁడు
 శక్యమే వీరితో నాకు సమరమాడఁ 55

గీ. ఇది ప్రళయకాలమేఘచూర్ణికయై, కరికు
లంబా? పిడుగులగరడియై? లయగతిపి
చలితమో? కల్పనహింసచండభూసు
పటలమో, కైదువులో? యివి పలుకరాదు,

56

గీ. దివిభువులనంట నెగచినతెల్ల, ఒక్క
యమ్ములో? జగముల ముంచ నరుగుదెంచ
శరధులో, సేనలో? రథచయమై, శమను
వాహ్యములో? కౌరవుల, నమనర్తు లొక్కొక్క

57
52

గీ. కనులు గడఁగాన; వరిసైవ్యపనధినీద
మనసునకుగాదు; తనువున్నఁ గనమె యెంత
తెంతవెంతటి? ధర యీనినంతసేన;
తాఁకి దీనిని జెందునాతఁడె మృదుండు!

58

క. ఆకటఁబడుమారియెదుట
జోకుగ నడయాడుగొఱయజోకై తిఁగజే!
నూకకు హయముల, సెలగో
లాకడఁ బడఁద్రోయవే బృహన్నల!" యనియె.

గీ. కనఁగనఁగ గురుబలమ్ముల, దనువు భార
మయ్యె, రోమవికారమై యవయములు
మండె; గళమాతె, పెదవులు నెండె; గుండె
అవియఁ గరవుటితో మూసె నక్షియగము. 60

క. సారథి! యేటికిఁ దేరును

బాటిచి నాగొంతుఁగోతు? బలముదె కనుమా!

కారము నూరెడు గన్నుల;

నారమువో? పాగరొ? తెలివి యడుగంటినదో?

61

గీ. సురలకునుసేన లివి తేరిచూడరాదు,

నిల్పు హయముల, రథము మరల్పు! చాలు!

తడసి తేనిఁ బ్రమాదంబు తప్పదు సుమ!

దాటుదమువీటి; కేటిపిల్లాట నీకు?"

62

క. విన కది పార్థుఁడు రథమును

జన నిచ్చెనునాల్గుడుగులు; జాతె నపుడు చే

తనుగలవి ల్లుత్తరుసకు

“వినిచెడుమే మే లికలము! విద్వేషులమే!

63

క. స్వామిద్రోహము పాపం

బీమాత్రము దెలియనేరవే! యన, నగి ను

తామజుడు దోలె; “చంపితి

వే హము సారథి!” యటంచు వేగిరపడుచుక.

64

గీ. కట్టుపుట్టంబు పైకెగగట్టి, వెనుక

ముందుగ జరిగి, తుది రథమునకు వచ్చి,

యల్లనకలేచి, భూమికి నట్టె యుటికి

“బ్రతికితి” నటంచుఁ బరువిడఁ బ్రభుసుతుండు.

65

క. ఓరగ నొరగుకీటము;

జాతీనీముడి, సూళినుయననమున్, జెడరం

బ్రాతీవగళహారముఁ; గ

న్నీరగుచెంపలుగ నతఁడు నెఱిచెడి పటచెన్.

66

క. పరువిడుచుఁ దిరిగి కనికని

పఱచెడునుత్తరునిఁ గాంచి పాగుం “డరచే!

చెఱచెను బని” యని పట్టఁగ

నరదము డిగి వెంటనంట; నదికనుఁగొనుచున్.

67

క. కురుసేనలోనఁ గలనర

మురియూడెను; వేడివేస మొప్పెడువాఁడ

నరునట్లు దోచు మెయిఖిరి!

శస దిది” యని కనిరి తెప్పలార్పక వీరుల్.

68

బ. కురుబలమెత్తిరాఁ, దగులుగుండెగలాఁడుఁ గలండె యెవ్వఁడే?

హరుఁడు నరుండు దక్కవరుడైనఁ దెగించునె ప్పాణమాన; నా

విరటునివీట నిమ్మెయిని వేసముతో నరుఁడుండెనో” యటం

చరమరలొందఁ జొచ్చిరి. మహామహులెల్లరు భ్రాంతచిత్తులై. 69

గీ. అటుల నుత్తరు వెన్నంటి యర్జునుండు

నిలుము! నిలకున్న దీతు నీతల” నటన్న

వృత్త్యువో? సారథివో? నాకు నెచట దావ

రించితివో? యంచుఁ గనుచు సాగించె బరుగు.

70

గీ. నడక వశిజేసి నరుడు నూటడుగులందు
బట్టి యుత్తరు “నిదియేటివని కుమారి!
సతులమధ్యనఁ బొల్లుదంచితే? యని మొనఁ
బఱతే? స్వచ్ఛని రాటునన్వయముఁ జెఱతే?”

71

గీ. అనఁగ; నిగిలించిపండ్లను, నట్టెనోట
వేలినిడి, వాంచిశిరము “నిట్లెలచలము?
వదలు-మఱి బుట్టఁగంటి నీయుదరమునను;
మనద నీపేరు నేఁజెప్పి కొనుచునిలను.

72

గీ. నేను చచ్చుటె నీకిష్టమైన వినుము!
కొనుముఖడ్గము; శిరమునుఁ దునిమి విడుపు;
మేలలోకంబు వారిచే నిట్లునాడు
గొంతుఁ గోయింతు కాంతు వేమంతేఫలము?”

73

గీ. అనఁ; గడుపు పగులఁగ లోనె యతఁడు నగుచుఁ
గామినులమధ్యఁ బట్టపగ్గములు లేక
వాగితివి డంబముల వాయివ్రక్కవాఱ!
పగఱఁగని పాటుదే? చావవా కుమారి?”

74

గీ. అనిని బాటిన నడుగడుగునకు సఘము
మునుకొన నడుగడుగునకు ముట్టు నశ్వ
మేధపుణ్యము! మడిసిన మింటిచెలుల
ఫౌందు దివియందు, నిలఁ గీర్తినొందు” ననివ.

75

గీ. అనిమొననుబాసి పాటిన యథుముఁ జాప
ధరణిసురలుందు; రశ్వమేధమును మేమె
స్వయము సలువంగ నేర్తుము! స్వర్గసతుల
నొల్ల; మాయంతిపురికాంత లుందు! కొల్ల

76

క. నూఱుహయంబు లిడెద; మణి
హారంబుల నిత్తు నీకు! హస్తాలనే వే
యఁజెచ్చెద; మఱి నావరి
వారాంగసలను నొసంగువాడ; నుడుగుమా!

77

క. మాతండ్రి పా పొసంగిన
దే తన్నగఁజేసి చూపితే నీచేయికా!
తాఁతిమదిగల బృహన్నల!
నాతర మిదికాదు వినుము! ననుదయఁ గనుమా!

78

క. పరుఁ బిరికియనఁగ నందఱుఁ
బురుషుల! తమలోటు లెంచు పుష్కలు గలరే!
పరిహాసములకుఁ గినిసి బ
వరమున దూఱంగఁ బిచ్చిపట్టెన నాకుకా.

79

గీ. అనిన, నర్జునుఁ డుత్తరు ననునయించి
“నెఱవఁబోవకు మేనుంటి నెఱపు సార
భిత్వమన “నేరి మును బోరి తేటినావో
ఫేడి కేటికి యుద్ధంబులాడు గొడవ!”

80

క. అనినన్, “మాటల దూఱిన

విను! నీకడవాయిఁ గోతు; బింకమువిడు; కై

కొను సుంతకృత్యమును; ర

మ్మని శిరమును జంకనుగొని, యరదముఁ దరిసెన్,

81

గీ. నొగపయిన నిల్పి యుత్తరు “బెగడు వడకు,

రథము గడపుము; శత్రుల రామునందు

నడుకఁ జేసెద నీయాన! నమ్ము” మనుచు

ధైర్యమును బోయ, నీకొనెఁ దప్ప దనుచు-

82

గీ. మున్ను తమయాయుధంబుల మూట, నిడిన

తతశమివృక్షమెడకు నుత్తరునిచేత

రథముఁ దో లించెఁ బాగుడు రథికుఁ డగుచుఁ

గాంచి యిదికురుబలములుకళవళించె-

83

క, గురుఁ డది కని “యద్భుతుఁ డి

కరణి నవధిదాఱి యిట్లు కానంబడె, నే

తెఱుగో” యని భీష్మునితోఁ

బరు తెఱుగని యట్లు మర్మఫణితిని బలికెన్.

84

చ. కురుపతి వచ్చెనంచయినఁ గుంకడు; కాలముపోల్చియేనియన్

తెఱవఁ డిదేమిగర్వము? వివేకము! పెద్దలు లేరే! బుద్ధినిన్

గఱపరే! యిందుచందమునఁగన్నడు మీ డెవఁడో, గణించియన్

గుఱుతిడరా ది; దెట్టితెఱుగోకద యీతనిచిత్తవృత్తి” నాన్ 85

ఉ. “వానికి భీతిలేకునికి వాస్తవమే యగు! నేటికుండుఁ? బా
మాన కవన్ని యెన్ని యిటు మార్కొనఁగామది నూఁది వచ్చె; నీ
మానసమందు సందియము; మానుము సంధియొ ముందు యార్థమో
పూనఁగ నిట్లు విఘ్నపతిపూజ నొనర్చుటిదంచు నెంచెడన్.” 86

గీ. ఇట్లు గురునకు గాంగేయుఁ డెఱుంగఁ జెప్పె;
దానియర్థంబు గ్రహియించి దోషిణుడంత
నవధిగడపిరి పాండవు లంచుఁ దలఁచి
సందియము మానె; నచ్చటనవ్యసాచి- 87

గీ. ఉత్తరునిమోముఁ గన్గొని “యిత్తరువునఁ
బాండవులకై దువులు దాఁచఁబడిన వవిగా!
దీనినారోహణముఁ జేసి, వానిలోన
గాండివము నాకు ని” మృనఁగా, నతండు- 88

గీ. సరిగ శిర మెత్తి తిలకించి, “శవము నకట!
రాజపుత్రులు దాఁకుదురా, ధరితి?
సారథీ! యనుచితమిది, వే తెదేని
వనికి నియమింపు మ్రొక్కెద” ననిన; నరుఁడు.- 89

ఉ. “కై డువులపై నఁ జర్మము, నీ
బాదుకొనఁగఁ, బరులు గుఱుతువట్టనియటు లీ
మాదిరిఁ గట్టిరి, శవమిది
తాదు నుమీ! త్వరగ నేగి కై కొను” మనినన్. 90

గీ. పుట్ట మెగగట్టి, భయముఁ బోనట్టి, చెట్టు
నెక్కి యసువులవరచేతఁ జిక్కవట్టి,
కట్టులనువిచ్చి, చర్మంబుఁ గడకుఁ దోసి.
కైదువులఁ గాంచి వడఁకుచుఁ గట్టికనియె—

91

“కాలభుజగమో. ఖడ్గమో? కనఁగ శరని
కరమో, కల్పాంతవహ్నివిసరమో? యాయు
ధములొ కాలాంతకుని కపోలములొ? నన్నుఁ
జెఱచితి బృహన్నలా!” యంచు సజ్జచి యుతఁడు.

92

క. “ఎట్టు కరమిడుదుఁ బాముల
పుట్టను? బిడుగులొకొ కైదువులొకొ యివి? నాక;
నెట్టుకొని నరునిఁ దలఁచుచుఁ
బట్టును యవిచిక్కు” నంచు బాధుండనియె.

93

క. చిత్తమున నగుఁ స్మరించుచు
సత్తువ నిగ్రహించి చెచుటజాత్యార మెయిన్;
ఎత్తికొని గాండివము నొ
డొత్తుచు బాధున కొసంగి యుత్తరుఁడు కట్టుపై.

94

గీ. పరశు, గద, దేవదత్తము; శరనికరము,
వర్మ, ఖడ్గాదుల నొసంగెవరుసమీఱు;
నవ్వికొని కీడి “మిగిలిన వట్టెపెట్టి
-ర” మృనిన నుత్తరుండనె, బహ్మరిలి-

95

గీ. సారథీ! యిప్పుడిచ్చిన భూరిచాప
మేమహామహాభుజముపై నెక్క-నేర్పె?
దక్కుకై దువు లివియేరు తాల్చువారు!
తెలుపుమా! వేడెడ" నటన్నఁ బలికెనరుడు:- 96

క. ఇదిగాండీవము కవ్వడి;
దది ధర్మజుమేటిచాప; మది వడముడిపె
గద! కోదండము నకులుని
దది; యదిసహదేవుచాప నువసీశసుతా!" 97

వ. అని తమయస్త్రశస్త్రముల, నయ్యయి వర్మకిరీట ఖేటముల్;
పొను పడుతేరు లెక్కములుఁబూన్చుహయంజులుఁ; బట్టుశంఖముల్
మునుమును కొన్నకార్యములు, ముఖ్యములైనతదీయహేతువుల్
వినిచెను క్రీడి యుత్తరుడు వేడఁగ గుచ్చుచుఁ దన్ను వేడ్కతో

క. వింతగ నుత్తరుఁ డది విని
కాంతేయులమట్టు గుట్టుఁ గనుమహితుఁడ వా
కాంతేయుల నొక్కఁడవా? త
వాంతర్యము నాకుఁ డెలుపు" మనఁ బార్థుఁ డనుక 99

క. "ఏ నర్జునుండ; వలలుఁ
డౌ ననిలనుతుండు; కతుడయ్యె యమజుఁడే!
మానకులుఁడె హయరక్షకుఁ
డౌ! నాసహదేవుఁడనుమా! గోవుఁడగుక.

క, మీరాణివాసమందున

పైరంధ్రియనంగనుండునతి దోవది యా!

గోరుటఁ గీచకుఁ డామెను

మారుతి యూనీచుఁ జంపె మాటగుఢాటిక.

101

గీ. పదియురెండేండ్లు ననినుండి; వత్సరంబు

గడువు నజ్ఞాతవాసంబుఁ గడప; నిట్లు

మఱుఁగుపడి యుంటి మిచట, మీపురిని, మీదు

ప్రాపునం” దన్న, నతఁడు హర్షంబుతోడ:-

102

గీ. “పార్థనకు బేరు లొప్పారుఁ బది యవేవి?

యెప్పుడేరీతి లభియించె నెఱుంగఁ దైలుపు

మపుడు సారథి! నమ్ముదు” ననిన శస్త్రి

తాననుండయి యింద్రజః డనియె నిట్లు:-

103

గీ. ఫల్గున, శ్వేతవాహన, పార్థ, సవ్య

సాచి, జిష్ణు, కిరీటి, విజయ, ధనంజ

యాద్వునులునన, బీభత్సు డనఁగ, నిట్లు

పేరు పది యొప్పె నాకు పృథ్వీశతనయ!

104

సీ. ధరణినెల్ల జయించి ధనమును జేకొని

యుంట నన్ను ధనజయుం డటండు,

పోరులో జయ మెల్లఁ బొందంగఁ గల్గుట

విరుదారఁగా నన్ను విజయుం డండు,

రవివోలే శిరమున రహించు నిండుకి
 రీతుం బగుట నక గిరీటి యండు,
 నీర హరికినెల్ల బీభత్సండుగ నుంటు
 జూటించి నన్ను బీభత్సం డండు,
 కేలురెడిచును. యాకేలమిన్నగ వింటు
 శరము లేయుట సవ్యపాచి యండు
 ఉత్తర ఫలుని నువయంబు నొందుట
 లోకులు నన్ను ఫలునుడు సందు;

గీ. పాదుఁ డందురు పృథకు నేఁ బట్టి నగుట;
 నన్దునుం డండు స్వచ్ఛవర్ణాంగుఁ డగుట;
 ప్రాణము ధర్మజుకు జేరుఁగనినవానిఁ
 జింపఁ బ్రీతినుగొంటనక జిష్టుఁ డండు.

105

శీ. నాకభవులెల్ల నడ్డుచు న న్నెదిర్ప
 నంబుజాక్షాక్షమాత్రాసహాయుడఁ నయి
 యేర్పుటను ఖాండవము నాకుఁ గృష్ణం డనుచు
 విధిభవులు బనునొకఁడుపే లొసఁగిరి.

106

గీ. అమరవిభుఁ డమరు లొసఁగి రస్త్రశస్త్ర
 జాల; మనిలోన లొంగనికాలకేయ
 ముఖ్యదానవకోటిఁదున్నట్లఁ గిరీట
 తేవదత్తము లిచ్చిరి దివిజవరులు.

107

ఉ. ఈకురునాథుఁ డల్లఖచరేశ్వరుచేఁబడినప్పు, జొక్కఁడే
నాకరణంబునందుఁ బదినాలుగువేపుర నభ్రచారులఁ
నూఁటితి; రాజరాజనటె నొవ్వంగనీక గ్రహించి తెచ్చితి;
నీకు భయంబులేదు; కురుసీరక్కద్రచ్చెద. నాలఁదెచ్చెదఁ” 108

క, అఁ; డిగ్గ నఁటికి వృతుం
బనుమోడముతోడఁ గ్రీడియడుగులఁ బడునా
తని నరుడు శౌగిలింపఁగ
ననెనుత్తురుఁ డలరుచుఁ పయముఁ బ్రియ మొప్పు. 109

చ, “ఘను నిను, దేవనాథసముఁ గానక ప్రేలితి సైచు నన్నటం
చని వినుతింపఁగాఁ “దెలియ కాడినపల్కుల దోసమెంతునే?
యనుచు సమాదరింపఁ గని “యాహవభూమిని సారథిత్యముఁ
గొని పనిసేయ నీకు, మచిఁ గోరితి ము, న్నదియబ్బె నేటికి. 110

గీ. “అలఁతి యని నన్ను నెంచకు, మరులు వొగడ
నూతుఁడై, మించునాచేయి చూపుదు” నన
నర్జునుడు “నాకు నీపైన నగ్గలంపు
టాదరం బనె; సుత్తురుఁ డనియె నపుడు. 111

చ. హరిసఖునిఁ మహాభుజ, మహాత్ము న్సురేంద్రతనూజుఁ గాంచుటఁ
బతమకృతార్థుఁ జేనయితి; భాగ్యముపండెను; భవ్యమూర్తి! నీ
కరయ నపుంసకల్ప మెటులయ్యెను బ్రాప్తము! క్లేశమయ్యె! సా
దరమునఁదెల్పు, మెప్పుడది లెక్కు? నటంచన నర్జునుండ ను, 112

క. విష్ణు మూర్ధ్విశి శాపం ఒడి!

ఎనుపదె న్నహిత నాకచిత్ర కమునల!

చనె న్నిట్టికో; లేమి

కన. చురి రు చు నుత్తమమహా ముహూర్తము మౌగళ.

11-

క. కలుగు మదిసందియందెల్లఁ టొలఁగె నొక

నన్నుఁ బనిమి మనఁగ, మున్నున్న యట్ల

తక్కు నాచుధనులఁ గట్టి తరువునందె

పెట్టి కథమూన్పు! చున గాతఁడిట్టై సలిపె.

114

క. కరిములగాజులను విడిచె

నరికాంతలగాజు లట్ల! యదిమి పెటపెటక;

మఱి దొడిగె మల్ల గంటిడి

నరిగంచులచీర నరుడు సవరించి మెయి

115

క. తిలకమును మార్చి; వెండుక

లలవడఁగాఁ బాచి చుడిచి, యధి దేవతలక

దలఁచుడు నిజగాండివా

దులు గలుగఁగఁ బురుషమూర్తితో వెలగారెక.

116

క. మునుపటినిజరథమును హరు

లను గోరినదిచ్చె; హనుమం బ్రార్థించినఁ, గే

తిసముపయిఁ బొలిచె; గవచం

బును దొడిగి, ప్తమోచముద్రముఖమునఁ దనుకళ.

117

గీ. బలరిపుఁ డిడిన కుండల నజ్జినుకుట

మఃలఁ దలఁవఁ గగ్గళిరిములమూఁచె నవ్వి
రవినదృశముఁ ర్తిరిహి^{యి}త రథము నెక్కి.

భానుఁడుదయాద్రీపైఁ బొల్పుభంగి నోఁచె

113

క. “జయమగు ధర్మజుఁడ!” కని, వి

జయఁ డటె గాండివముఁ గొని, నిజగురువును దలు
చి, యెసఁగఁగ నారిని బిగిచి

భయగతి నరియెడఁద లవియు ఎడువున మీఁటె.

190

గీ. తోడనే దేవదత్తంబుఁ గూడ నొత్తె

వేయిపిడుగులు మోసినవిఘ్నముఁగాఁగ;
ప్రళయహయేనో యనుచు నభ్రముననున్న
దేవతలు దిక్కుఁదెలియక దిగులుపడిరి.

120

గీ. తోయధులుమోఁగెఁ గులగిరుల్ తూఁగ నాగె;

క్షోణి యూటాడె; దిక్తతి క్షోభనొందె!

చాలుగ రథాశ్వములు మొగ్గి కూలఁబడియె;

మెయిమఱివి యుత్తరుఁడు నొగమీఁద నొరగె,

121

— అగ్నునుఁడు కౌరివబలముతో యుద్ధముసేయుట —

గీ. నరుఁడు పగ్గములను ఓట్టి తురగములను

నివిరి నూలుకొనెన్ నిల్పి; తేవిలి వికృత

రూపుడై యున్ననుత్తరు లేపి, చక్క

నునిచి, యేమిది? యన నాతఁ డనియె నంత.

122

క. భేరివంఖారముల,

వారణాక్షింకృతుల, విండ్లధ్వనులగతుల. నే
నారయుదుఁ దొల్లి; నిద్రాశ్ర
యారభటియెక్కాక, సంచునారావంబే?

123

క. పిడుగులపిండులు వడినటు

కడపాణంబుల నగల్చె; గపికేతనమో
పొడిచెను గనులకుఁజేరితిఁ
గడువేస్తే పొలిచెఁ దావకపదసరివియుక్.

124

క. తొలిసారిగ నిది వినుటక;

గలిగెనునీభంగంపాటఁ, గడవచె నదియుక్;
జలియింప నింక; నేదీ!

యులియింపు" మనంగ సంకు నూడెను మఱిలక్.

125

గీ. కలఁగుభయమిటు తనకుఁ దాఁ దొలఁగఁ దోసి;

గుణముసారింప విని, గుండెఁ గుదురుపరచి;

జబ్బికిఁబ్రదక్షిణముగ విజయననుజ్ఞఁ

బజపి యరదము, నరిసేన కుటుకఁ దోలె,

126

గీ. అచటఁ గురుసేనలోపల సంతకంత,

'నరుఁడు నరుఁ' డంచు నజపులు విరియఁ జొచ్చె;

గుంభసంభవుఁ డట్లు సంరంభమెసఁగ

ఘనఘనాఘననిస్సవమున నిటనియె.

127

ఉ. ఆచటితోగుహుతిరమునందుచ దాగి, గజేంద్రయూగపు
 రాకను గాంచి దూకు, మృగరాజమువోలె, నరణ్యనాస ఖ
 న్నాకులబుద్ధి, రోషబళ బానలుండకుల నాట్యమాడంగ
 వీచను దాచకగా మసల, వీడె కరిటియముండు వచ్చెబో! 128

చ. మునువటిచార్థుడే! సురవముఖ్యులొసంగినగాండివాది సా
 ధనములతోఁ గిరీటము, రథమ్ము, హయమ్ములఁ బొందె; నీశ్వరు
 రణమున నోర్చి కై కొనె వరంబుగఁ బాశుపతాస్త్రరాజము;
 మనకు నజేయుడితిఁ డనుమానము మానుఁడు; కర్ణ మేమిక్కో!

చ. రవి యుదయించుకైవడి విగాజిలె మూర్ధమునఁ గిరీట; మా
 ఛవిగలకర్ణపూరయగ చంచలతిల్ కనుదమ్మిఁగుట్టె; బల్
 చెవును ఘటించె జ్యారవ మశేషముగఁ దిగిభేంద్రరాజికి;
 దివిభువి దిగ్భిమూబుఁ గొనుతీరున మ్రోగెను దేవదత్తము.

గీ. పడగపైనికపిందునారబ్ధ మయారె!

వరఁగ బ్రహ్మాండభాండఁబు బటియఁఁగెజేసె

జిననజయమున బడినశిశ్యుంబు లారె!

ధరణియమృతగఁ బటలెంచె నరదమూని.

131

క. అవశకునయుతతోచెడు,

నివును మనకు జయముచూట యేమో! మొదలె

నృపునెయిలై నను బురికిఁ గ

దుప్రతోఁ జంపుట ను నాకుఁ దోచు హితముగ.

132

ఉ. కొంతబలంబు ముందున్మృపు గూడి చనన్, గదుపుల్ పిఱుందనే
కొంతబలంబుతోఁ జనని; కూడికతో మనమెల్ల నిల్చియం
తంతకుఁ గ్రీడినడ్డి దురిమాడుడ మానిలుసేసతోడ; న
య్యంతకు భూవరుండు పురినందునుఖంబుగఁ; జూత మాపయిన్,

క. ఆనఁ; గటకటఁ బడికట్టఁడు;

“వినఁ గూడనిమాట వినిచి వెఱపింతె న్మృపుకొ?”

వినుతించుచు వందిగ న

ర్జునునిన్ గొండంతఁజేసి చూపెద వాఁగ!

134

గీ. తగునె హీనునిగఁజి జాఱ ధరణివిభుడ?

పార్థుఁ డేతెంచుమాత్రానఁ బాఱనేల?

వాఁడును రథికమాత్రుఁడు కాఁడె? తాఁ

గుండె లేకున్న మీరెల్లఁ బొందు పురికి!

135

క. భోజనదక్షిణ లండగ

భాజనులగువాడుగాక బాపనవారల్

రాజనుడరె బవరములకు?

రా జెఱుంగడుఁ మీఁధురంధరిత్వమహిమముల్.

136

ఆ. మొదట నొప్పి వచ్చి, కదుపులఁ జట్టించి,

పార్థుఁ డన్నమాత్రఁ బరువులిడుటె?

విప్రబుద్ధిగాక వీరులబుద్ధితో

యిద్ది? పొందు వారులేల మీకు?

137

మ. నరుడొక్కఁడుగ నేల, దేవతనితో నాకేఁగఁడే తాఁకిన

వెఱవఁ! డిఁకొనువాఁడ! గోగణము నే వీడఁ; గనుం డెల్లఱుఁ
ధరణీనాథుఁబుణంబు దీర్ప కిటుయుద్ధంబన్నమియట్టులఁ
బరువుల్ వెట్టఁగఁజాలఁ" బోరెదఁ గడుఁ బాహుబలం బేర్పడఁ

క. గాండివపాశుపతంబుల

చండిమ మెట్టిదియొ చూతు" జమదగ్నితనూ

జం డిడినచాపవిద్యా

పాండిత్యం బుండ నొరునిఁ బాటించునటే?

139

గీ. రాజుమన్ననఁబుఁగముఁ దీర్పంగఁ; బాఠ

కర్తలఁ గణ్యుఁ డెవ్వఁడొ నిర్ణయింప

నేడు తఱియబై, నిది విడనాడగలనె?

కాంచెడినిగాక, దివిభుని కన్ను వెట్టి."

140

క. అన, నశ్వత్థామ కడుఁ

గిమకఁ గొని "కోతలేటికిఁ గోయ? కులం

బుచుబట్టి కూత" యనియెడు

జనవాక్యము నీదుపల్ల సార్థక మయ్యెన్.

141

గీ. గొల్లలను దోలి కదుపులఁ గొన్నయంత

నితమగటిమియే! జూదమే రణంబు!

శకునిపాచిక లిందున సాగునొక్కొ?

పోల రమరులె యన, నీవు చాలఁగలవే!

142

నీ. “గుణముగల్గిన శత్రునిఁగూడ బాగడఁ
దగును సుజనున కన్నంతఁ, దనయనదృశు
శిష్యుఁ డై, లోక్యవీరు, సచ్చీలు, గురుఁడు
గణుతిఁగొనఁరాదే? యది వీనుఁగనకుఁ జేదే? 143

క. భూనాథుఁడు దద్దగ నిను
బూనుట, నీయాటచల్లెబో! కానియెడఁ
మానితుల సవయతించినఁ
బోనిత్తుకె నాల్క; గోసిపుచ్చక కడఁక? 144

ఆ. అనఁగఁ, గత్తిదూసి యనలంబు గన్నుల
చూతులాడుకినుక తొంగలింప.
“మాట లేటి కిటు దూఁచెదు, పోరాడఁ
జేతఁగాక? రమ్ము చూతుఁగాక!” 145

క. అని కన్లుఁడు లేవఁ, గృపుఁడు
చని యడ్డము “కాలుద్రవ్యచను దెవ్వఁడు నీ
వని కనఁ, గాలము దేశముఁ
గనవలదె వివేకమున్న ఘనునకుఁ గల్గి? 146

ఆ. కార్యగతులయందుఁ గందురు పాశ్చాటలు
సమరమధమసాధనముగ, సర్థ
సిద్ధిపొందురీతిసేసెడు పట్టుల,
మొఱకు నుఱుకులాట తెఱఁగునీది! 147

ఉ. అర్జునువేరు నెత్తునెవ; నగ్గిగ భగ్గనిమండు వీవ; యా
నిర్జుంకోటియైన నని నిల్వదు వానికి; భేచరుండు మున్
దుర్జయుఁడై వ్రభున్ పఱచి తోకొనిపోయెడువాఁడు గల్గవో?
గర్జనతర్జనంబులనె కార్యములన్ సమకూర్చుటొందువో? 148

ఉ. తేజ మెలర్చగా నొకఁడె దిగ్విజయం బొనరించి, కీర్తిని
రాజనమెత్తె కొంపకులంబునకెల్లను; మీవయ్యత్రమున్
ఓజనుగొట్టికృష్ణఁ గొనె; నోర్వకఁడై బదురాజతోకమున్
ఆజిజయించె, నీవునపుఁ డచ్చటనుండవో శచ్చిన్బుగన్, 149

క. గాంగేయుఁ డవ్వడనె గ
ర్జుంగని “యిటుతగునె బుధుల నొవ్వఁగనాడన్ ?
ఇంగితవేదు లగుటఁ గల

సంగతి వినిపించినారు, సమయం బగుటన్. 150

ఆ. అద నెఱింగిబుద్ధివిధ మువదేశింతు;
తొడరుతఱినిఁ గత్తిదూయఁగందు;
మహితులైనవారిమత మిది! యెఱుఁగవ”
పోల దవసులింపఁ బూజ్యమతుల! 151

గీ. కాకమన్నచగల యంగరాజ! నీకు
సమరపాటవవాక్యముల్ సరియ! కాని
మాన్యు లగువారి నిట్లవమానపఱప
శూర్ధతనమేమి కా దదిచెడ్డగుణము! 152

మ. అనగఁగ; గర్జుని గౌరవేశ్వరుఁడు నెయ్యంబాడి వారించి, దోర్
 ఁనిఁ బార్థించి, కృపుఁ నుతించి, గురునూనఁగ వేడి “మీలోనమీ
 రినుకూలింపక యన్న నెట్టులగుఁ గార్యంబుల్? ననుఁగాంచియై
 నను గోపంబును మాని, ముందుపనిపై నఁ దృప్తి సారింపుఁడీ! 153

క. అన “భీష్ముని పల్కులనే
 చనఁ గోపము; పనిని జేతన జాల్ములమె, వృషా!”
 అనుగురునకుఁ గురువతి యను
 “వినుఁ డొక్కవిచార మిండు వివరింపఁదగుఁగ. 154

గీ. ప్రతిప మేరకు వదుమూఁడు వత్సరములు
 గడవకుండఁ బయల్పడఁ గట్టియుగుట,
 మునుపువలెఁ బాండవు లడవి మనవలయుట,
 తెల్లమగుఁ గాదె సంధి యిత్రైతఁగువడుట ? 155

క. వారలఁ గుర్తింపఁగదా!
 గోర యిటుకు మనముఁగాక; కూడ నది యిటుల్
 మీ రేల వాదులాడ! వి
 చారము లిటులేల! యేల సమరముచింతల్? 156

క. అన భీష్ముఁడు “పాండవు లవ
 థిని దాఁబడివారె! యగ్ని లేజ ముడిగిత్
 దినమణి వెలుగఁగె యున్నఁ.
 మనుమిన్నేకంబునైన మాటిన విశ్రుత్ 157

గీ. అట్టులేమైన, దోవది నగడుపఅచు

తఱినినై తురె మిమ్మెల్ల! ధర్మపాశ

బద్ధులగుదురు కాదె యవ్వారు! మాట

దప్పనే యెట్టివశనై న ధర్మజుండు?

158

గీ. అధికమాసంబులరు కేర్చి యరయ నవధి

ముగిసె నిన్నటికే పదుమూడువత్స

రములు; కనుక నె పొడనూపె సమయ మెంచి

నిర్జితాఖిలవిద్విషం డర్జునుండు!

159

గీ. హరునినోర్చినవాని నాహవమునందు

గెలుతు మనరాదు; సంధినిసలిపి రగుట

వారలకు వారిపా లిడవలయుగాదె!

కారణములేక కయ్యంబు కర్జనుగు నె?"

160

క. అన, దరహసితాననుడై

యను దుర్యోధనుడు:— భాగ మనుటను స్వప్నం

బుననై నఁ దలఁపకుడి! యది

యనిమొననే నిర్ణయింపనగుగా! కనియె.

161

చ. అది మతమైనఁ బోలితమయ్యా; పనిఁ దోలిన నిన్ను గాంచుటక

మొదలిదియాటఁ గిన్న మినుముట్టినదయ్యెడుఁ క్రిడి; కిప్పు నీ

మొదగుటమేలు; మొగ్గరము నూనక ముందుగ నేనతోడ నీ

కదువులతోఁ బురంబుఁజూరేగాఁ జననా మృని దోగుఁడొడన

చ. కార్య మిద్ది యుచు గాంగేయుఁ డనియెను;
సమ్మతించి రిద్ది సర్వజనులు;
నది యనిష్టమయ్యు విధిలేకపోవుట
నియ్యకొనితి తేఁడు నిననుతుండు.

163

సీ. బలములో నాల్గవభాగంబుఁ గొని రాజు
మునుముట్టఁ బురితోవఁ గొనెడునట్లు,
అంతటిపై న్యంబు, లావులఁగొని జేని
పిఱుచినే కడుకొని యరుగునట్లు,
తెగువ మహారథాతిరథు లందందున
మొనగట్టి కీడితోఁ బెనఁగునట్లు,
గురుపుత్రుఁడును గృపుం డిరువంకలను గావ,
దోమిండు తఱిగని దూఁకునట్లు.

గీ. శకునికర్ణ వికర్ణ దుశ్శాసనాది
యోధవర్యులు వ్యూహంబు లొడ్డి విజయుఁ
బఱచునట్లను, పై న్యాధిపతిగ భీష్ముఁ
డన్ని నడిపించె నొడలెల్ల కన్ను వెట్టి-

164

ఉ. అందఱితోడ నొక్కనరుఁ డాలముసల్పెడునంచుఁ గాంచ నం
కందనుఁ డంత సిద్ధసురగణ్యమునీంద్రుని రేంద్రబృందము
స్వందనమందుఁ దోడుకొని సంభ్రమ మొప్పఁగ రాఁగ నెల్లరు
జొందుగ మింటఁ బంతులుగఁ జొల్పిరి; నిల్చిరి తెప్పలార్పకే,

గీ వాసవున కంతదవ్వున నాసనమున,
బాండుభూపతి కూర్చుండియుండె; దేవ
వేశ్య లటనటఁ జామరాల్ వేయుచుండి;
వాద్యములు పూల పుటికల వరుసలుండె,

166

—అర్జునుడు గోవులను బురికి మరల్చుట—

శా. పోటుల్ వాఱఁగ దిగ్గజంబులచెవుల్, పూరించుచున్ శంఖమున్ ;
ధాటిక వాజులుఁ దూఁగుచున్ ధరను, దద్దక దూఱులన్ బెట్టగన్ ;
అటోపించెడుకేతనాగ్రికపివీరారావముల్ గుండియల్
దూఱున్ గౌరవసేనకున్; విజయుఁడున్ దోఁతెంచె దోర్నియున్
ఉ. అట్టుల వచ్చి దూరమున నాకురువాహిను లుంటఁగ్రీడియా
తట్టునఁ దేఱపాటఁ గని, తానను నుత్తరుతోడ “నీమొనల్
గట్టివి కాని వట్టివి, యిలావతికన్నడఁడౌట; గోవు లా
పట్టన సేనతోఁజ నెడు; పార్థివుఁ డందున జాతెనో కదా ? 168

ఆ ఆలతోడ భూమిపాలుతోడనె కాక

వట్టిబలముతోడఁ బనియె మనకు!

దావలించి రథము నేవునఁ బఱపుము

మందయును నృపుండు నందె వొడుకు”

169

క. అన, సేనకు నెడమగుదా

తీనిఁ గొని యుత్తరుఁడు రథము రివ్వునఁ బఱపి

నెను, నరుడయ్యందఱ నటఁ

గనువిడి కలయంగఁ గాంచి, కని తనసూతున్

170

క కుడినెడమల, మును వెన్నల

నడచెడివారలను వినిచి. “నాగధ్వజాఁడీ

కడిలే; డాకదువులవెం

బడియెను; సవ్వేగనీక పనిబట్టవలె!”

171

అ. చనునె యూనిరామిమంబైనసేనతోఁ

పగులువడఁగ? యిద్ది తడయకుండ

సరగనడవు రథము చని భూమిపాలునిఁ

బొదవి, మొదలఁగదువుఁ బుచ్చవలయు!”

172.

సీ. అనుచుఁ దేరువడిని నినుమడింపఁగఁ జేసి

యేగఁదొడఁగి దారి నింద్రసుతుఁడు

గురుని భీష్ముఁ గృపుని గురుసుతుఁ గన్గొని

చేతమందున భక్తి పీఠి పొదలఁ

బాదపద్మములంటు వడువున రెండును,

గర్జయుగ్మంబుల కడన రెండు

గాఁగ బాణంబుల సాగించె వందన

భద్రగతులఁ బెల్పు భాతి; సంతఁ

అ. వార లిద్ది యెఱిగి కేసుచు సర్జును

మెచ్చుకొనుచు “వనులఁ జొచ్చి మఱలఁ

బుట్టివచ్చె” నంచు మోదఁబు నొందుచు

దీవనలను నిడిరి భావ మలరి.

173

క. “సుగుణములపో” వితఁడు, ము

జ్జగముల నేలంగఁజాలునత్వాఘ్యఁడు; మూ
ర్తిగభీరుం; డతులైతకీ

ర్తి గడించినవాఁడు; ననమధీమఁతఁడగున్

174

క. అని, కని “యీతఁడు నృపుదేవఁ

జనె; నొంటిగ వీనిఁదాఁతఁ జాలఁడతఁడు; రు

దుగినకును వే” గన, నితనిన్

మనుజులె మార్కొనుట? తేనిమా టేమొ కదో”

175

క. అని తమతమబలములతో

జనపతిరక్షణముఁ గోరి సరభసరీతిన్

జనజూచ్చిరి శస్త్రాస్త్రము

అనుఁగొని తెలియించి యనువులనె యొడ్డుగతిన్.

176

చ. అగరిపుసూనుఁ డట్లె రయ మార రథంబును సాగనిచ్చి, తీ

గుగనొక కోశదూరమున రూక్షపునై న్యము లాలతోడఁ బో

వఁగఁ గని “గోవులన్ దరియవచ్చితి; మాదెససేన మమ్ము న

డ్డఁగఁ జనుదెంచె; దేరును గడంకను రెంటికిమధ్య దోలుమా!

క. వచ్చెడు నీవీరవరుల

వచ్చెద నస్మద్భుజాబలం బేర్పడఁగన్

బుచ్చెదగోవులఁ; గురువిభుఁ

దెచ్చటికిఁ గఁ జాటుఁ జిక్కి యెలీరు మమీ!

178

ఆ. అనఁగ; నుత్తరుండు నరుడెంచునేనకు
పశువులకును నమమ పాగ్నిశాము
ఖముగ రిభముఁ బఱపె; గనసేనఁ గవ్వడి
కరితలఁబు నెత్తి సారమునొత్తి.- 179

ఆ. నిలుఁడు నిలుఁడటంచు నిజనామమును వాడి
గర్జతోడి శరనికరముఁ బఱపె;
సంధికార మట్టై సంధింపఁ గురుసేన
గుడ్డిదగుచుఁ గట్టి నడ్డకుం డె. 180

క. అంధతయు, భయము రెండును
సంధించుట, దిక్కుఁ గనక సైన్యము నిలిచే
బంధింపఁబడినటుల; నరు
బంధురకరతాఘవప్రభావముచేత.
181

క. కదుపును బొదవినసైన్యము
సదరఁగఁ బాగ్నిశకుఁ దోలఁజేసి రథంబు
అదలించిన నది పఱ చెను;
మొదవులు పురిచారిఁ బట్టమునుకొనె సంత.
182

క. నరుశంఖారవమునుఁ గపి
వరుగర్జారవము, మౌర్యి పఱ చెడురవము
అరదప్రవమును, మింట న
మరు లార్పెడురవము మిన్నమన్నులఁ దన్నె.
183

క. అమరగణము గురియించెను

సుమవృష్టిని; రంభ యాడె; సురమునిచాడె;

ధమధమదుందుభు లార్చెను

దమకంబున గొంతసేపు తాళలయగతి.

184

గీ, మరల కురుసేన కదుపుల దఱియకుండ

నడ్డముగఁ దేరువోనిచ్చి యర్జునుండు

విరటుగోపకులఁ బనుల పెంబడింపఁ

జీరి కనుచుండె నవి పురిజేరువఱకు.

185

క. కురుసేన లడ్డరాఁగా,

నుటుమాడెను నడుమ నర్జునుఁడు; గోగణపుం

బిటుదనె చనిగోపాలురు

పురఁ జేరిరి “మఱలఁ బుట్టువొందితి” మనుచు.

186

క, అని వినిచిన వైశంపా

యనుక్రమేజయుఁడు గాంచి హన్వ ముతోడఁ

వినమితశిరుఁడై చెప్పె

గను వేడెను ముందుఁనడుచుకతఁ గురుకము.

187

ఆ. మునిమనోబ్రభృంగ! ఘనసీలరుచిరాంగ!

సదమలాంతరంగ! సాధుసంగ!

రాయదుర్గవాస! రవికోటిసంకాశ!

విబుధహృన్నివేశ! వేంకటేశ!

188

తృతీయాశ్వాసము సమాప్తము.

అశ్వత్థ భారతము

విరాటపర్వము - చతుర్థాశ్వాసము

క, శ్రీదయితా! త్రిదశార్చిత
సాదా! శ్రితవరద! ధర్మవథసంచరణా!
వేదవినోదన! దుర్జన
భేదన! శ్రీరాయడుర్గ వేంకటరమణా!! 1

శ్లోక. అనెనిటు లాజన మేజయుఁ

గని వై శృంగపాయనుండు “కడుపుల బురికం

పి, నరుండు దవుల గురుపతిఁ

గని, తేరుదులఁ దెల్పుగా సారథికి. 2

చ. కని కురుసేన లయ్యది. యెకాయెకి నాలుగువేల్పిభంజుట

గాని చన; భీష్మకర్ణులునుగూడ ఘోరొక్కరు వేయివేయితో

జని తలదాటికొన్నవరిని సంధిలనీయక కీడి నడ్డుచున్

దసరినఁ నాసుయోధనుఁడుదమ్ములతో వెనుదన్ని నిల్చినన్. 3

క. కని యది మోమునఁ జిలునగు

వెనయఁగఁ గనివంపుఁజెన్ను తొర్వడు నపుడ

ర్జును డుత్తరు మొగమును గని

యను వీణా వేశతస్మయాత్మ్యం డగుచుక

4

నీ. విలసిత కాంచన వేదికోన్నతపతా

కప్రిభావిభవూడు కలశజంఘ;

గగనచుంబితసింహక లిత కేతనుఁ డరి

దుర్విజయుఁడు వాఁడెదో గ్రాసుతుఁడు!

ధగధగాయతకాంతిధర్మితస్మశభధ్య

జాహ్నుధరభుండై నయశఁడై కృప్రుఁడు;

దివ్యకంబుప్రిభాదీవ్యవతాకవి

హారంబు వాఁడె రాధాత్మజుఁడు;

గీ. విప్రులనవరత్నదీపితవీరభుజగ

కేతనరథుండెయగు కురుక్షితివిభుంఘ.

తతమ హానన్నతతాళకేతనవిరాజ

మాసరథమండితుండై భీష్ముండెను తనయ!

5

క' గురుని వలఁగొనఁగ నరదముఁ

బరప్రమ! యీఘనునిపల్ల వలదు పరిభవ!

బరయఁగ నీతఁడు కురుకుల

ధతేశసుతగురుఁడు; పూజ్యతముండగు నాకు.

6

గీ. జగతి శక్త్యైస్త్రవిద్యాప్రశస్త, సిద్ధ
హస్తుః; డతులధనుశ్శక్త్యైస్త్రసస్తులుండు;
నాకుఁ గూర్చునుండు; తపగతిదాన
తాకినక గాని నే దాతఁడగ దితనిని.

7

మ. గురువుత్తొందురు కౌర్మ్యంబుతఁడు, సత్కీదండపాఁడిత్యసం
గరిభీముండు; నునానురాభిని, నాఁగక రానిదోర్వీద్యుఁ డీ
శ్వరభూర్యంశభవుండు; నుష్టతఁడు, శిష్టత్వీర్తియతండ్రికి
సరితూఁగంగలవందనుండు; గురుమాన్యశ్రేణిశ్రేష్ఠుండగుక.

8

క ఔర్వసైర్యగభీరను

వీర్యుఁడు, దోష్టాచమ నాటివీరుండు, గృహ
చార్యుఁడు, మత్పితృమిత్రుఁ
డార్యగుఁడు, మాకుమొరటియాచార్యుఁడగుక.

9

గీ. పూజ్ఞతావర లగుట నే ముందుఁ దొడరఁ

దగదు; వారలె తాకినతెఱినిఁ జూత;

మివ్వ డరదమ్ము నల్లన నేగనిమ్ము

టంచు ముంగిటఁ గనుచు రాధాత్మజాతఁ—

10

శా. దుర్వాహోగ్ర భుజార్గిభండఁగదనోద్యోగ ప్రియుండుక, మహా
గర్వాటోపుఁడు, కౌరవాధిపతిసఖ్యవాప్తి సంపద్విభా
సర్వస్వం డలజామదగ్ధ్యకి లితాస్త్ర శ్రేష్ఠవిద్యాఘ్యుఁడుక
ఔర్వస్సారుండు సూరినందనుఁడు కర్ణాభిఖ్యుఁ డాతండెనూ! 11

గీ. శౌర్యమున వీర్యమున నస్త్రశస్త్రమహిమ
మద్బరించును నా గురుత్వవిభుండు
తన్నెదురు నాకు జేయుకతమున; నీరు
లేరిని జీరికి గొనఁ జీతఁ డెపుడు.

12

శా. ప్రజ్ఞావంతుఁడు; మేటివీరుఁడు, రణప్రాసిద్ధుఁ డీతఁడు మా
విజ్ఞానంబుల తాతమ్యవిధమున్ వీక్షింపనా యుద్ధపుణ్
యజ్ఞంబాదున ముందు; నిందు నధఃజేయన్ శర్మజుం డట్టునా
కాజ్ఞాపింపఁడు కానఁగేవలము ^{బ్రాహ్మ}స్థాధి చూపించెదన్.

13

క. కురుబలముఖ్యుల నిపుడే

బరిమార్చ, నొకొక్కరొకరి వధియింపఁగఁ జే
సిరిప్రతిసను మావా, రవి

యరముటఁ దప్పుతిగ సలుపనగునే నాకున్?

14

క. ఈకర్ణం డెపు చెట్టుల

పైకొమనో యేమొ? నీవు భయపడకుము, నే

వీడను జిచ్చఱపిడుగై

డీకొనియెద; రథము గడవు డీల్పడ కెలమిన్.

15

ఉ. విక్రమవీర్యధుర్యుఁడును వీరకులాఘ్యుఁడు ధీయుతుండు ని

ర్వక్రిప కాక్రియూఁడు, కురువర్యుఁ, డహాకృతిరూపు; మాదెసన్

వక్రిసమగ్రిబుద్ధి గలవాఁడు, నురాగ్రిహుఁడన్నిటన్; రణ

ప్రక్రియ మాకుమాకయినఁ బండువయా నది నాకునుత్తరా! 16

ఆ. మద్భితామహండు మహానీయతరైన్తి;

బుద్ధిసురగురుండు, భూరిబలుండు,

సాటిలేనిపేటి! జామదగ్న్వ నిసోర్చి

నట్టడిట్ట! త్రిభువనైకభన్వి!

17

క. కౌరవులను యము సమగతి

నారయువాడెప్పుడు నునికి యయ్యెడ నగుటక

వారికి సహాయమగు; మదిఁ

గూడిమి మాయెడనఁ బెద్దగుక దలపోయక.

18

ఆ. అతనియెడకు వరద వరుగంగి నీయకు;

కోప మూనెనేనిఁ గురుపతికిని

సేనలకును మనల కేరంగ నీయక

చెలఁగి యడ్డి మిగుల సిలుగు లొడ్డు!

19

క. అని యిట్లు వేటువేటుగఁ

గని, రిపుముఖులను జూపి కవ్వడి సమరం

బున కుత్సహించుచుక గను

గొనుచుండఁగఁ; గర్జుఁ గాంచి గురుతనయుఁ డనెక

20

క. నీయాడినస్వప్నోత్థిప

రాయగ వాక్యములు మఱ తె! రాధేయ సరుం

డియెడకె వచ్చె, బెబ్బలి

న్యాయంబున దూఁకరాదె! యదనిది కాదే!

21

క, వలసిన నీసఖు శకునిన్

బిలిచి విచారింపుమింశ; పృథ్వీపతి నీ

తలమోపె గార్యఖడ్గపు

బలుమో; పది రిత్తుపుచ్చవచ్చునె నీసఖ

ఆ. ఆనంగఁ గినిసి యాతఁ; ఉపశాంతి వే నన్ను?

నీకుఁబలెనె భీతి నాకుఁ గలదె?

నకుఁడు కామ దేవవరుఁడైనఁ బోరెద

బంటుతనము చలము బలము మెఱయ!

ఆ. అనుచుఁ గడఁగు కర్ణుఁ గనుఁగొని మునుమున్న

గురుఁడుఁ గృపుఁడు భీష్మగురుసుతులును

గ్రీడి నక్షత్రరుగఁ, గెరలునఁ గురువతి

విగ్రహమున కేగె నుగ్రిఁ డగుచు.

నీ. కడుకొని దుశ్శాసనుఁడు, దుష్ప్రహుఁడు యుగ్మ

ఖుఁడు మొదలై నట్టి కురుకుమార

శతమును, సైంధవ శకుని పౌభృతి బంధు

తతియ, బాహ్లిక సోమదత్తమఖ్య

సామంత యూధంబు, సకలయోధాశ్రేణ

రులును, బదాతులుఁ జెలఁగి వెలుఁగఁ

క్షరటి ఘటాఘోటకంబు లుష్ప్రింబులు

రిథయాధికేతిన పృథకర మలర.

శీ. సర్వసేనాసమూహ ముత్సాహ మూని
నడివఁ నడికెను భర, భూతి శభముఁ దన్ని
రివిని మాటెను; పటుతూర్వరవము దెసలఁ
గవినె; వివిధాయుధంబు లుగ్రత రహించె.

25

శీ. గుణమునను లక్ష్మకంబునఁ, గోటిముగళిఁ
శ్రేష్ఠులుకఁ గ్రీడి భీషణక్రియను, రభస
గతిని, రేగినమాడ్కి నిశితశరాళిఁ
బగట ముంచెను దిక్కుదోవంగనీక.

26

శీ. గాంధీవముమోక్షత రోదసిఁ గలఁప. రోస
మొలయఁ, దలచిఁబుకాల్చులములను జెంపి,
శవములను దొక్కి తొనుచును సాగ రిభము,
ముగిటిబలంబులను గవయంగవచ్చి—

27

శీ. తనదుస్వప్తిని ముప్పిని నినిచి వేయఁ
గాయములుఁ బడిపదు నేనుగాఁగ దూయ
శర మొకఁటికి; వరుసఁ బగటను జవరు
తొనుచు, మొన మొన మునుముట్టఁ గూల్చు దొడఁగె.

28

క. లెక్కిడఁగరాక యోధులు
చొక్కునరా, వాతినగ్నిజొలుమిడతలుగఁ
నొక్కట నరుఁడు శరాగ్నికిఁ
దక్కక నాహుతిగఁజేసె దద్దయువేడ్క.

29

గీ. సేన లులుముచు మఱిముట్టఁబూని యస్త్ర

శస్త్రముల భువి దివిఁగవ్వు; సవ్యసాచి
గాండివముచాలనముఁ దీవ్రగతి నిగిడ్చి
యొంచెఁ జించెఁ గలంచె, మర్దించెఁ దుగించె.

30

గీ. చక్కసా బాలునడునట్లు చదిమి, చీల్చి

తునుకులుగఁజేసి, ఛేదించి, తోలుఁజెక్కి,
నుసినుసిగ దంచి, తెగగోసి నుగ్గునలిపి
రూపుమాపెను సేన నుట్టూతలూఁపి.

31

క. ముందుఁ, వెనుకఁ మీఁదఁ

గిందను నెల్లెడలఁ దానె నిక్కెడునటులఁ
స్థందనమును బఱపించుచు
దందడిగాఁ దిరిగి శత్రుశత్రు నుటుమాడెఁ,

32

ఉ. దంతులనొంచి; యుష్ట్రతతిదంచి కలంచి; భటాళిదుగించిని

స్సంతతిఁజేసి, రథ్యములఁజంపి, రథంబుల నుగ్గుగొట్టి; కే
రింతలసూతులఁ దునిమి. కీడి పతాకములఁ మారించి; పై
న్యాయతముఁజేసి, కాల్బలము నంతకుచెంతకుఁ జేర్చి వింతగఁ.

33

గీ. సింహనాదంబు సల్పుచుఁ జించివగఁ

గుండియలఁ గండుమీఱుచు, దండియగలఁ
జెండికోలల; చండిప్రచండధాటి
నిండియెల్లెడ నుండె నప్పొడవుండు.

34

శా' అంతి గూడిబలము లుగ్గరిగిగా, నయ్యిద్రక్షా జప్తుచు
 పతివ్రాతరథాశ్విజాలములఘంటాకంకిమల్ మోగెగ; న
 త్వంతింబు శరశస్త్రజాలముల నేయ; వేల్పుమై నెన్నుటల్
 కొంటేయుం డొలువొంగి, గాండివమువేడ్క భాటిమైటిపొటిదెన్.

క' ఎడయని నిజగుణగర్జన

పుడుమికి నభమునకు నెగిడి, పొరిబిగ్గనశిడం

బుడికించె; నిష్టుచకము

నడువున గాండివము తిరుగువాతెనుగడకన్,

36

క. సవ్యాపసవ్యముగ నను

దవ్యయగతి గాగ్నృకంబు నట్టె తిగియటల్

దిన్ద్రులును గుర్తిడనియట

భవ్యముగాఁ బలుపి. నరులు వాయివిడునగన్.

37

కీ. దృక్కులు పృథ్వీంబులపై

నెక్కొల్పంగఁ దవులునట్లు, నెతి నరుశరముల్

తక్కకలత్వముఁ జిక్కనఁ

జక్కన గుఱిబాటి చీల్చె శాత్రవవిరితి.

38

గీ. సనుము, విషమము, నిమ్నోన్నతము, సహప

దూరముల తారతమ్యంపుఁ దీరు లేక

యవహితంబుగఁ గవ్వడిస్యంపనంబు

సంగరసలిఁ బరగె నభంగరీతి,

39

సీ. వెయుబలమెల్ల రెండుపాయలుగఁజొచ్చి;
 యనల నాల్గొక నడ్డముదవిలి దూటి,
 చాలచీలికలుగ మూలమూల కఠిగి;
 వలయముగ సాగి చించె వివ్వచ్చుఁ డలిగి.

40

క. సాగరమందలిమీనము
 సాగెడునటు కౌరవేంద్రునై న్యమున మహా
 వేగముగ ననునియగదం
 బాఁగక విహరించె శత్రులలమటనొందక,

41

ఆ. మణిని కేతనములు, మసుటకుండలములు,
 గటకహారహీరపటలములును
 బాధుబాణనిహతిఁ బడెఁ గౌరవులచేటు
 కతన డుల్లు నుల్కుగములు బోలె.

42

సీ. పాదుశరంబుల వ్రాలిన కరులచే
 నిబిడాఁబుద్దెఱిమై నేల తోఁచె;
 చరణముల్ తెగి మొగ్గుతురగముల్, రాతుల
 నరుని శరణుచొఱుం డనఁగఁ దోఁచె;
 బలుపులు గాండ్లును, జగ్గాలుఁదెగి పాఱు
 వాజల దయఁ గీర్తి వదలి పోఁచె;
 దళితధ్వజాతపత్రిములుగా లిని. సభ
 తలినాడునట్టల చెఱువుఁదోఁచె;

సీ, బాగుకట్టెమరన నొకబారివడిన
వాకి లొక కేసి సతనితో బోర నేను
వారు గల్గు మజ్జెయొకసారి తారి
తప్పియైనను గుగుసేన భర్తులెవరు.

43

చ. బలములనొందినొంది. గజవాజిసూయాహము, జరిచి నిందిరా
తులదెగదించి, సారములదొంగి. రథంబులనున్నసేన, చే
తులకసివీజు ధన్యులనుచోలె; మహావిభలావిగాంగ న
ద్వలునిలకార్పివాఁగ నరుం డని నాడెను హృత్ప్రసాదక. 44

సీ, పాదుశరతతి భూనభోభాగ మెల్ల
నిగుడుకీలలు పర తెంచి మిగుల నార్భ
టించి పొగ లెగయించి కగ్నిమ్మించి దెసల
నించి కాటుకచీకటి ముంచె భువిని.

45

క. నెత్తును చేగుల భటముల
కృత్తాశ్వ, పతాక రథ కిరీటఘృణిమహల్
మత్త గజకుంభగతమగు
ముత్తయములు పలు చె యుద్ధమున నలుగడలక.

46

సీ. తెగినకస్త్రాస్త్రములు; గడ తెగినపాద
కరములు; దలలు, మేనులు, గళనికరము,
నెమ్ముప్పేవులు గండలు, నిమనెమ్మ
గుండముల నుడితిగుగుచు నుండె నిలక.

47

ఉ. ఎత్తి నవిల్లు డిఁపకయ, యేడ్చెట శత్రుచమూనరస్సులొ
మత్త గజంబటుల కలఁచి మార్తురఁ దుగించెడు కీడిఁగాంచి పే
పెత్తి నభీతిగుండెపడి “యీడదు పొద్దటుగుంకఁగాని యీ
మత్తి” యటంచుఁ బర్వులిథ మేకొనియెక్ గురుభీర నై న్యముల్. 48
క, బెదరువడిరి విద్యాధరు;

లదరిరి భేచరులు; నార్చి రాగంధర్వుల్!

వదరిరి సురలుక్ దమదెస

నెదిపుట్టునో? యనుచుఁ గ్రీడియెసకముఁగనుచుక్.

క. “పూనుట, శరములమానుటఁ

గానము; పరమాణు వేనిఁ గ నెదముగాదా?

మానవచక్షులె మన” వని,

పూనిక ననిమిషులు దివినిఁ బొగడిరి విజయుక్.

50

గీ. అంత గుమిగూడి కొరవుల్ సొంతబలము

నెల్లఁ గూరిచి మొత్త మై యింద్రసుతునిఁ

దాఁకరా, నాతఁ డాయెల్ల దాయగమిని

గలయఁ గని చేసి గాండివక్ష్వణ క మెలమి.

51

క! పదిగా, నూర్లుగ, వేలుగఁ,

బదపడి రెట్టించి, నానిఁ బదియంతలుఁగాఁ,

బదిసూర్లంతలుగ శరస

ముదయక్రమగతిని నొంచు బోధి కరులక్,

52

క. తొలి నేసినయమ్ములకే

నిల రొక్కళు, లింక నేయ నీకేటికి? మ

మ్ముల నొక్కగుటికి మఱిమఱి

యలయిం తని యస్త్రవిఠతి యర్జును వేడెన్.

53

గీ. సమయపక్వంబు లొడగజ్జలములను

శమనుఁ డేఁజ్జెఱఁ జదురెడుసరణి మోఱిసి

యుగ్రభైరిననాట్యసమగుఁ డగుచుఁ

బాధు దుఱుకాడి యుఱుకాడి పగఱఁ గూల్చె.

54

క. అపురా! శరమో, శరలా

ఘనమో, మేమెందు మున్ను గనము, వినము, రా

ఘన రావణ ఘోరతరా

హవ మిట్టిదె! యనుచు హనుమఁ డర్జును బొగడెన్...

55

శ్ర. చిత్రాంగవాదివీరులు

చిత్రాంగుగఁ బైఁబడంగఁ జెలిగి నగుంకా

శశువులఁ దుగించె నొకతొడి

మాత్రంబున, పై న్యముల్ సమరమునఁ బఱవన్

56

గీ. అద్ది వీక్షించి కర్ణుడు తద్దఁ గినిసి

కవిసి, యుత్తరుఁ బదివిశిఖముల నేసి,

రథముగుఱ్ఱాల నాఱుశరముల నడచి,

పఱపె నలుగుల సర కపివరులపై న.

57

క. సింహపరాక్రముఁ డానర

సింహుఁడు గాండీవము మీటి, చెచ్చెఱ దానిక
సంహరణముఁజేసి, కడఁగ

సింహార్భటి సలుపుచుక విశిఖముల నేసెన్.

48

క. వీరాగ్రాశి కర్ణుం డటె

వారించి యవెల్ల బాణ వర్షముఁ గురిసెన్

ధారుణి, దివి, దెసలివియని

యేరికి గుఱుతింపరాఁక యెసక మెసంగన్,

59

క. తానుకవిల్లుక, శిఖితో

రాణించెడువీరహోత్రుగాణఁ, గలనిలో

గానంబడె గర్జుఁడు; కురు

సేనలఁ దూర్యములమోసెన్; జెలగిరి యోధుల్.

60

గీ. రవిసుతుఁడునిక్కఁ, గురుజలరాశి యుక్కు;

నిక్కఁగాఁ బార్థుఁ డయ్యదియుక్కుఁ దక్కు;

నుక్కునిక్కుల, దక్కులఁ జిక్కి తూఁగు

ఋయ్యెలట్టులఁ గురుసేన యయ్యె నంత.

61

గీ. సూర్యసుతుఁగని సురపతిసూనుఁ డంత

సభలఁ బల్కెడు “నాసరిసమరవీరు

లేరు ధరణిని లే” రని యిప్పుడు చూప

వలదె బలిమిని! శర్ణ! పల్కులను ఫలమె?

62

క. సురలు, నరులు. దివి ధావులన్

ఐరికింతున్, చూపవలదె బాహుబలమున్?

మఱి నుడివినట్టె జరుపంగ

దరమా? మాటలకుఁ బోటుతనమున్ గలదే?

63

చ. అనఁ, 'బ్రహ్మదావనం బనకయాహుతిఁగొన్న రగచ్చమీనము'

దునియఁగఁ గొట్టినట్టిబలధూర్వహ! వోరొనరించి యాకీరా

తునివెను, మన్నసోతునటు తొసినమేటిపిఁధార్వభంగమున్

గని కనుమూసికొన్న ఘనగాండివి" వంచని కన్ఱు వాడినన్. 64

ఆ. పార్థుఁ డనియె ధర్మవాశిబద్ధుఁడనౌట

దుస్ససేనుడుడుకు, దుస్సహంపు

నీదునప్పు చెల్లె నిజముగనచ్చట!

తెల్లఁగలవె యట్టిచెయ్యు లిచట?

65

క. అన, ధర్మహానిధీతిన్

వెనుదీసితిన్? తప్పు నన్న నెత్తిని బెట్టన్

గనియిట్లు జగముగఁ జూచెదె?

కనఁబటచెదె నేడు నీదుఘనభుజబలమున్?

66

ఆ. సంధి నడవ నీరె సరిభాగమంచుఁ బే

రాస నడవిఁ బడితి వంటె, బలము

చలముఁ గలదె నీకు? సంశయ మగు మాకు!

వాదు లేల! చూపరాదె యిప్పుడు.

67

క. అని, కొనివాలమ్ముల బో

రనఁ గురుసినఁ, దుండరించి రాదుగ్రిండై య
జ్ఞునుఁ డంతగాండివము చా
అనమును గావించి శతములన్ బఱపించెన్.

68

క. దేవాసురసంగ్రామము

తేవన్ జృంభించెరణము; డీల్పడఁబోకే,
చేవన్ జెడకే, విడకే
భావించి వచింపరాక పరఁగి రి రువురున్.

69

క. తేరుల, వారువముల, రిథ

సారథులను, డెక్కిములను, శరసముదయమున్
గారించుచు, వారించుచు,
మీఱుచు నొక తొకరి, వారు మెలఁగిరి కలనన్.

70

క. పాఱుదేరులు నభమున,

తేరన్ భారుణికి నవ్వి! చెంగున నలుగున్
దూఱన్ దనువుల! నెత్తురు
కాఱన్, బాఱన్ దొలంగఁగన రే వోరన్,

71

క. అజ్ఞునుఁ డతికుపితుండై

దుర్జయఁడొకర్థశరముఁ దుండించి వెనక
బద్ధన్యునిగతి. మృగపతి
గర్జనలన్ సలిపి వేసెఁ గర్ణుడు నలఁగన్.

72

6. అంత నూతుండు శక్తిచే నభిసేసెను;

నరుండు దాసిని రెండుబాణములఁ దునిమి.

శరముఁ గొననీక బాణాన్నిఁ బరిపి నెఱవ;

నేర్పు నేర్పును పెడి పాత్ర నిలువ కఠెడు.

73

క. పూరించి దేవవర్తము

పేరుండు నరుండు తత్తురు నకై వీక్షించుచు, “నా

కౌరవబలమున వీడొక

పేరుఁ గలరి; డితిఁడె పజ చె విడువడికలచె,

74

6. కుంభసంభవత్రోడ మా^{మన}భ్రష్టనింక

రణ” మటంచు వీధావేశమున నగుండు

కనఁగ నుత్తరుఁడనియె వెక్కనము భీతి

విహ్వలము మదిఁ గదుర, సవ్వెట యు నిగుడ.

75

ఉ. అంతకునంత కత్యధిక మానుబలంబుఁజలంబుఁ దేజము

వింతగ నీకు; నాదు మదివిహ్వలతఁ గనె; నోచ నింక ర

వ్యంతయు సూతకృత్యమును; వానవి! కానను జన్మమాదిగా

సంతరిణంబు; గుండెవడె; నిందియముల్ కుదులొందకే చెడె. 76

క. అన. దరవాసితానమండై

యను నరుఁ; “దేనుండఁగా భయం బొకఁ డున్నే!

పూనుము ధైర్యము; రథము

బోనిమ్మిఁక గొంతవడికిఁ బోరు దీఱు.

77

సీ. అనివిన్చి “యదె కను మాతని; నిడుదక

రములు, బంధురకంధరంబువాని;

వెడదకన్ను లురమ్ము వెలయునీరుని; నరు

ణాశ్వరథంబున వలరువాని;

సకలకుసుమారచాపశిఖాచార్యు,

సంగ్రామదూర్జయు, సాంగ వేది;

నీతినిశారదు, నిర్మలు, బుధనిర్యు

దోణు, దివ్యాస్త్రధురీణు, హూన్యు;

తే, నుతునికంటెను నాకు గూర్పును మనమునఁ

బూజ్య గురువర్యు మార్కొనబూనవలసె;

రాజధర్మంబు కడు దుర్భరంబు; రథము

నరుగని మ్మాతనిదెన కేడ్డైఱఁ గుహార!

7

క. విని యతఁ డది మది దిటవును

గని, యరడముఁ దోలె దోణుకట్టెదుటికి; నా

ఘనుఁడు ధనుర్గురుఁ డది కని

చనుదేరఁగ నెదురు; నరుఁడు సాచి కరంబుల్,

79

క. గురునకు వదన మొనరించి

“పరిభవమొందితిమి, యడవిఁ బడితి, మిడుమల్

గరగతిమి; వచ్చితిమి తఱి;

గరుణింపు! విపన్ను లేము; కనలకుఁ డీరల్,

80

6. నెఱుకు మున్నేయ మీరలు వేయఁగాని;
యనిన నరువయి దోఁగిఁబండు సునిసితంపు
టలుఁగలను మీఁజె; నవి తునియలుగఁ దాఁక్షఁ
డేయ, దోఁగిఁబండు వేయింటి నేసె నడరి.

81

7. అవి యెల్ల దునిమి పాఠుఁడు
తవతవ గురునన్నిటన్ హుటాహుటి ముంచెన్;
దపుదపుల వాని దోఁగిఁబండు
జవగతితోఁ జెండి, కప్పె నాయకవితతిన్.

82

8. గురుఁడో శిష్యుఁడో, యధికుం,
డిరువురిలో నెవ్వఁ రంచు నేర్పరువఁగ రా,
కరుదొంది కనిరి విద్యా
ధర కిన్నర సురలు మిగులఁదన్మయ లగుచున్.

83

9. హరుఁడో యీగురుఁడో; యిం
కొరుఁడే నరుమార్కొనంగ నోఁవఁగల ధను
ర్ధరుఁ డెంచుఁ గురుబలంబుల
మొఱసెఁ గలకలంబు నాల్గుమూలల నెందున్.

84

10. ఆతనిశరముల నీతం
డితనివిశిఖముల నాతఁ డేడ్డెఱు దఱుగున్;
ఆతఁ డితఁ డలుగు లేయుట,
ఘాతమునేయుటలుఁ గాంచఁ గాదెవ్వరికిన్.

85

- గీ. పరుణదహనేంద్రవా యుదై వత్యములగు
శరముల గురుండు బరపిన, నరుడు వాని
దత్తదుచితంబులగు దైవతముల శరని
కరముఁ గురియించి నతి కు సక్తజముగాఁగి 86
- క. ఎట్టెటుకడఁగిన గురుఁ డా
గుట్టెఁగినయట్లు నరుడు గుఱిగొని కపతక
అట్టపై తొడరుచుఁ గొట్టినఁ
దట్టుకొనంలేక యతఁడు తల్లడపడియె. 87
- ఆ. ఇంతప్రొద్దు పార్థ నెదురుట ద్రోహఁభేద
బల్లిదుం డటంచుఁ బలుకనలసె
ననుచు వీరు లాడ; నంతలో ఖండించె
గురునిచేతివిల్లు నరుడు కోల. 88
- క. అది కని యశ్వత్థామ భ
యదనారాచముల వైచె నస్తునునిపయి;
సదమదముఁజేసి నరుఁ డవి,
కదలించెను గురుతనూజఁ గార్ముకవితతిఁ, 89
- క. గురునిఁ మించినవాఁ డని
గురుసుత సగ్గింప సురలు, గురుబాణములఁ
గురియించె నరుడు; వానిని
హరియించుచు గురుతనూజఁ డమ్ములఁ జిమ్మెన్ 90

చ. అంత వాల్మీకిని లక్ష్మణుడును నేనె
కన్నీ యన్నీ యెదిరి యభ్రాంతి
వాకి నూకి నాకి నూకయి, నుగ్గయి
భూకి దేలి తూలి నేలఁ గలసె,

91

క. నరుడంత కరద్యయమున
గురునుతఃపావఃబుఁ దేరు గుఱ్ఱంబుల భీ
కరముగఁ ద్రొంచి విశిఖతతి
నెఱ పినఁ గృష్ణుడడ్డి నరుని; నిలిచె బోరఁ.

92

చ. ఇరువురు హస్తలాఘవము లేర్పడ మండుదవాగ్నులట్లు భీ
కరముఖులై మహాగ్రాతర కాండములఁ దివి భూమియుఁ దిశల
మెఱియఁగ నింది పోరఁగను, మేదిని బొంగరమ్ము లాడె; సా
గరములు ఘూర్ణితై, గులనగంబులు మొగ్గి వడఁ చెచ్చిరగఁ. 93

ఆ. నిస్తులాస్త్రశస్త్రనిచయంబులను వాలు
డాలుఁ గేల నూని చాలతడవు
పొడిచి, యడచి, యొకిచి, కడుకొని వారెరి
విడక, తడవుకొనక, వడకు వడక.

94

క. ఇటు లేవుసూపి; రంత భృ
కుటి నటియింపంగ గడుసుకోలలఁ బాఠం
డటె కృష్ణుని నొంప, నాతం
డెఱతొవక యెదిగె; భీష్ముఁ డిదికని యెదిరె.

95

గీ. సేన, సేనానులును, నృపుఁడేరి భీష్ము
 నండనిల్చిరి; సంకులాహవము జరిగె;
 నెదురుపడువారి నెల్లఁటఁ జదిమి నరుఁడు
 నేరుగ నురనదీసూనుఁ జేరఁబోయె. 96

క. పెడబొబ్బ లిడుచు భీష్ముఁడు
 కడుకొని సారథినిఁ గపినిఁ గార్చుకతతిచే
 నడచినఁ; సారథి నొగఁబడె;
 నుడివడి కపివీరుఁ డటవఁజొచ్చెన్ బెలుచన్. 97

క. ఉత్తరుఁ దేటిచి నొగ నిడి;
 యుత్తలవడ కంచుఁ గపిని నోదారిచి, మో
 మెత్తి కని, నిజపితామహు
 మొత్తెను విశిఖముల నరుఁడు ముసిముసినగుచున్. 98

క. హరతిపురాసురరణమో,
 హరినర కాసురులరణమో, యసురసురల సం
 గరమో! రఘునాయకదత్త
 శిరులరణమో! యిదియనంగఁ జెలఁగిరి వారల్. 99

క. కృచ్ఛుచుఁ గోలల మేనుల;
 నొచ్చుచు; మఱిఁ దేటిపోరి నుగ్గాడుచు; లో
 మెచ్చుచు నొండొరు, హెచ్చుచు;
 విచ్చుచుఁ వ్రచ్చుచును వారు వెలసిరి వీరుల్, 100

ఆ. అలసి పొలస్తిమైన నని దొలంగెను; నాటు
నమ్మలై నఁ జెఱుక నిమ్మనీసు;
తోగఁగు నెత్తురై నఁ దుడువంగ నెంచక
వెనఁగిరిరుప్ప రెంత వేర్చిమగలూ?

101

క. సంతకు నని తెగకుండిన
గౌంతేయుం డలిగి ఘోరకాశ్మక మొంటిక
శాంతనవునెదను నాటిన
యంతన నొగ నూతగొనుచు నాతందొరికె,

102

చ. అది కని కీడి నారఱకి నవ్వల సూపి రథంబుఁ దోలునా,
నదలిచె నాతఁ డశ్వముల; నాకురువీరులు చూచుచుండఁ దే
రది చనె రాజరాజకడ; శర్భునఁ డంతటవిల్లు మీటుచుక
గదసినఁ; గర్జుఁగాంచి గురునందనుఁ డాడెను గీడిఁ జూపుచుక.

౪౮. ఏమిసేయువార మిరదఱుగల్గియు

నీవు తక్కితేసి! నిఁద్రజుండు

రాజనుఱుకఁబాతె రాధాసుతా! చూడు

మనిన; “వీలమాడె దట్టె?” యనుచు.

104

ఆ. రవిసుతుండుతాఁకె; బ్రముఖులుఁదాఱిరి;

తోలివారిగట్టి “తోలుమరద”

మనిన నుత్తరుండు ననునిడు విడుబాటు

గనని రణము నాకుఁ గాదు. వశము.

105

చ. అన, నగి పార్థుఁడొడెను భయపడ నేటికి నేరుగల్గి! దీ
తెనుసమరంబు; తేడదొ, నిరీక్షాఁజేసెడువట్టుఁ గన్పడుక!

అనుజులఁ గూడి యుండెఁ గను, మా యభిమాన ధనుండు; వానికిఁ

మన నిశితాస్త్రశస్త్రములమాధురిఁ జూపక మానవచ్చునే? 106

చ. అనఁ, జనదోలేఁ దేరు; నరుఁ డడ్డమువచ్చినవారి నెల్ల నే
పున నొరగంగనేసి కురుపుంగపుశ్శతము నాట నంబకం
బును దగమీటి నెత్తురులు బుగ్గులువార్పఁగ; రాజు గుర్జ్మఁడై
కను లెఱుపాఱి, నెన్నుదురుగాడఁగ దూఁటెశరమ్ముఁ గట్టికిఁ.

గీ లెక్కనేయక దానిని గ్రీడిమరల

మార్గణము లేసె; నవి హతమార్చి రాజు

మరల నేయఁగఁ బాపుండు పరిహరించె!

గుప్పి రిరువుగు మఱి నలుగులను మిగుల.

108

క. నరుఁ డంతట నాకురువతి

యరదొబును దుగ్గింప, మఱొక టతఁ డెక్కి యటే

యరవరలుగాఁగ పోరిన!

నరుఁ డాతని కార్ముకమును నడుమ నె దునిమెకా.

109

ను, మఱి యొంటికొని రాజు పోవఁ గని భీష్మద్రోణకర్ణాదు లా
జొర కండై నిలువఁగఁ జోవఁ గని బాధుం డంతఁ దీవ్రబుగాఁ
బఱిపెక గూరితరాస్త్రముల్ మిగులఁగా, వారెల్లరుక గాఱుభీ
కరన్మత్స్యం విషియంచు నోవకయ కాఁక బాటి రిచ్చాగతిక. 110

గ. కట్టి సైంధవసైన్యము, గర్జభుజము
కడఁక నాదుస్ససేనుని పెడితలయును
మాని దుర్యోధనుని మణిమకుట మట్టె
కొట్టె వారలు పరువులువెట్ట నగుచు.

111

క. అదికాంచిరాజు యోధుల

“కిదితిగునా, భంగవాటు నెంచక పఱవక ?

యెదిరినిఁ జంపుటా, చచ్చుటా

గదవిధి! పెనుదిగుఁడింకఁ గలఁగతుఁ” డనినఁ.

112

చ. సమయ మరసి యరుల సమయింపఁగావలె;

నెదను గానియెడల నడఁగ వలయు;

మానధనుడ! రిమ్ము మా వెంటఁ; బాడియాఁ

బ్రాణ భీతివేళఁ బుగు! మఱుగు!

113

క. అనుచును యోధులు పరువిడ

జనపతియును బాతె; సవ్యసాచి కనుచు, బ్రా

హ్మగులట్ల ట్టిరియుఁడు నీ

వును బాటుటె! రాజరాజ! హోలునె కలవక.

114

ఉ. ఎందుకుపర్వ! నితలనెయేమి తెగె? గురురాజ! ముందిఁక?

గ్రంధొకఁ డట్టె కాచినది కాదే! శలంపిక మార్పుకొందువో?

ఫాండెటుసేతువో? జయముఁబొందగ యీ విజయ! జయింపఁగా

నందిది! లేవు సాచికలు, సాబలుమాయలు సాగిరా వెల్క 115

క. కోతలసాతుని రమ్మను;

భ్రాతను బిలు. వలువలొలుచు పని నేర్పఱినిన్;

నీతల భీమున కని నా

చేతులఁ దప్పింపఁగఁ బఱచెదవే! యనినన్.

116

ఆ. మాటవడఁగలేనిమాని దుశ్శోధనుఁ

డలుగు లట్టి విజయుపలుకు లలుకఁ

గలుగఁజేయ, నోర్వఁగాలేక కృమ్మరెఁ

బ్రభునితోడు సనిరి ప్రముఖు లెల్ల.

117

—అర్జునుడు సమ్మోహనాస్త్రముచేఁ గౌరవులను మూర్ఛగఁడిపి
పురికమరిలుట.—

గీ. నలుగడల ముట్టుసేనల నరుడు గాంచి

యన్నదమ్ములప్రతినల నెన్ని, రిపుల

జంపఁ దటి యిది కాదు, భంగింప కుడిగి

పోవగా, దని మది నొక్కపూన్ని నూని.

118

క. సూతుని, రథరథ్యంబుల

ఖ్యాతిగఁ దాఁ గాచికొనుచు, గాండీవమునం

దాతఁగిసమ్మోహనశర

మాతం డెక్కించి మీఱె నలెపటుధాటిన్.

క. ఎక్కడఁగల ఎక్కడనే

చొక్కివడియె, నిదురుపోవుచొప్పునఁ దుగ్గిలో

నక్కురుబలములుఁ బతితో;

నక్కం నేయుండు చూసి యది యుత్తరుతోన్.

120

ఉ. నీరలు తేజకుండమునుపే మనయు తైరకోర్కె దీర్పంగన్
 వీరలవస్త్రముల్, నగలు వేసని యూడిచితెమ్ము పొమ్మిక్కన్;
 జేరకు భీష్మ! మూర్ఖయతనిన్ స్పృశియింపదు లేచియుండునా
 ధీగుఁ డటప్ప ను త్తరుడు తెచ్చి యవన్నియుఁ జేర్చె డేరునన్. 121

ఆ. నరుడు రథము నంత నడువంగఁ జెప్పంగ;

“ నేటిపట్టి లేచి యెలమి నతని

దాఁకరాఁగ, భీష్మతనువున నలుగుల

నించి, తేరుదోలిపించె నతఁడు.

122

క. అంతట మేల్కొని కురుభూ

కాంతఁడు దెస లరసి, యల్కఁగని తాఁకఁగ న

క్కొం తేయఁ గనిన; భీష్మఁడు

చెంతకుఁగొని యతనిఁ; బలికె జిటున వ్పొలుకన్.

123

జ. కానవేల, యంతగాఁ బడ్డపాటును?

క్రీడి మనల మూర్ఖఁగడిపి యొడిసి

పిడికిలించియుండి కడవాఁకముల; నట్టె

కడఁగకుండ నిండుకౌరవమునకు!

124

ను. తనయంతఃజను; దాఁకరాఁడు మము; నేతల్పార్థునమ్మోహమో
 హనబాణాహతి విస్మృతిగనిన బాహుభాగ్యముకనమ్మి హా
 జనునేయాతనిపై మఱి మఱియు; వత్స! హాహసంబిద్ది! యో
 జనలేకుండినబుద్ధి !! యల్లయగుచోఁ జూచుట నిష్ఫలమహా! 125

- ఆ. అరయుకొఱకె, మాత్స్యవాపులఁజెఱఁగొంటి;
వఱసి తింక నేల నరునిఁ జెనఁక?
నాటతోడనాతఁ డిరిగెడుగా, కింకఁ
జల మిటేల పురికిఁ జనక!కొడుక!! 126
- క. అని యోదారిచి ప్రముఖులఁ
గని యఱఱడఁబలికి, యేగఁగాఁజేసి నదీ
తనయుఁడు సేనలఁ గూరిచి
కొనిచన, నదికాంచి యిందుకొమరుఁ డలరుచున్. 127
- ఆ. సతకు నొత్తి యూఁది జ్యోతుంకృతి నొనర్చి
కొంతదవ్వు తఱిమికొనుచుఁ జోయి
యలుగులన్ బ్రణామ మందించి గురుభీష్ము
లకుఁ; విదిల్చి రాజు మకుటమణుల. 128
- క. బిరుదులుగల గొడుగులు, బం
గరుసిడెములు వైచికొని మొగం బెత్తి సారం
బరుదారఁ “జోయి వచ్చెద!
మఱవకు!!” డని చెప్పి రథము మరలిచి పురికిన్. 129
- గీ. పత్స! మీతలితండ్రిలు బండుగులును
దల్లఁకుచ్చుందురు నినుగాంచఁ దలఁచి; త్వరగ
రథము వోని వ్కుటన్న వైరాటి నరునిఁ
బొగడుచును వాయుగర్జిఁ దేరుఁజోవఁదోల. 130

గీ. దారి వాజమ్మిభూజముఁ దరిసి, రథము
డిగి, మొదటియటు శాఖఁ గట్టించి చాచి
శరములఁ; గీరీటశంఖధ్వజాదికములఁ
దొలఁగినచఁ జేసి; తొలివేగమలవరించె,
131

గీ. రథకుఁ డయ్యెను సారథి; రథకుఁ డయ్యె
సారథిగ; నుత్తరునిఁ గని సవ్యసాచి
విజయమందినదీవుగ వెల్లడింపు!
మనిన నాశ్చర్యమును లజ్జయును భయంబు-
132

గీ. కలుగ వైరాటి “యిది యేటికార్య?” మనిన
“నదియె ప్రకృతిము తగు” నన నస్థునుండు;
నీపనుపు నేను గాదందు నే మహాత్మా!
యద్ది నాకు శిరోధార్య మగు నిజంబు!
133

గీ. అనుచు నుత్తరుఁ డనఁ; దఱియందు ముందు
బయలుపడినగుసత్య; మిప్పటి కి దింశె;
అంపు గొల్లలఁ బురీ నీజయంబుఁ జాట
ననుచు నరుఁ డన, మత్తరుఁ డటులె యనుచు,
134

క. పఱపెను గొల్లల; వారలు
పురోకేగిరి వార్తఁ దెలుప ముందుగ; నటుపై
నరదము నడచెను; నటఁ బుర
విరటుండు తనవిజయవార్త వినుచుచునగరి.
135

గీ. ఉత్తరుండేడ! యనిన నావృత్త మెల్ల
 వినువఁ దనవారు దిగులొంది విన్నఁబోయి
 “భీష్మముఖధన్వలేడ! యీపిన్నఁ డేడ;
 మొడ లెఱుంగఁడ! కందు నే కొడుకుమొగము? 136

గీ. పేడిసారథి; రథకుడిపిన్నవాఁడు
 గురుఁడుఁభీష్మఁడు గర్జఁడు గురుకొమఱఁడుఁ
 గృహజయద్రథముఖుల ఏడెదురువాఁడ!
 నరుఁడొ, హరుఁడో కనంగ నుత్తరనుతుండు. 137

క. అని విరుటుఁడు యోజనలో
 మునిఁగెను, గోపకులు వచ్చి మొక్కిక్కు లిడి జయం
 బు నృపాలక! జయ” మన, నా
 జనపతి యేమనిన, వారు “జయజయ” యనుచుక, 138

చ. అరదముఁ దోలఁగాఁ గొని బృహన్నతి; నేడైఱమీఱి పోరియు
 త్తరయువరాజు భీష్మముఖదర్పితయోధవరాఘవమైన యా
 కురుబలముక జయించి, మనగోగణముక జెఱుఁబాపి తెచ్చియీ
 పురికడ నుండె నాఁ దెలువఁ బుచ్చిన, వచ్చితి మఱచు మొక్కి న.

గీ. మనసులో నూరి మీఱి కన్గొనల జాఱి
 గండములఁ బాఱి మోదాశుకణము లలరి;
 మోము విరిదమ్మికా; మెయిపులకరింప
 గోపకుల నుత్సృజి డది కుగ్రిచ్చి కుగ్రిచ్చి యుడిగి. 140

౪. వీటను నీధులవీధులఁ

జ్జ

జాచింపుడు మోగిగ భేరి సామక్షిపతిపై;

ఘోటక, గజ, పూర్వస్త్రీ

కోటల నెరు రంపవలయుఁ గొమరునిఁ దోడ్చే.

141

౫. మహితతూర్వ్యంబులును గంధమాల్యములును

గొనుచు నుత్తర కన్యకాజనముతోడ

నేగవలె; విప్రబుధబంధు లెల్ల సచివు

లెలమిఁ జని సుతుఁ దోడి తేవలయు లలిని

142

౬. తెలిపి యిటు మంత్రులకు, వారై తెచ్చినట్టి

వారి కిప్పించి భూషణాంబరనికరము;

గాంచి కంకుని నెత్తే మొక్కటిని నిష్ప

డాడుదుమే! యన్న, నాతఁ డాయధిపుఁ జూచి.

143

౭. నీవు సుమాశంబున ను

న్నా విపు; డాడంగనగునె నా? కన, సగి యా

భూవిభుఁ డాసైరంధిని,

“నీనది తె” మ్మన్న నామె యిడె నది యెదుట.

144

౮. అంత కమనపుత్రిఁ డనియె నామాత్యుతో

షీతిని, ననుజతని, సతిని సైత

మొడై యాడి యోటునొందె ధర్మసుతుండు;

జూద మేమిమేలు చూడు! మనిన.

145

— విరాటుఁడు ధర్మజానీఫాలమును సారెతోఁగొట్టెను. —

చ. అదియటులుండె, విప్రవర, యారసితే మనయుత్తరుండఁపా!|

కదిసిన దోణభీష్మముఖకౌరవసేవ నడంచి తెచ్చె మా

కదుపుల; నెంతవిక్రమమొ? కంటిమె. వింటిమె యిట్టిపీడు; నిం
కెదియెదురుండు? నం చన మహీశునిఁ గాంచి యుధిష్ఠిరుం డనుక.

గీ. కుంభభవముఖమైనట్టికురుబలమును

గెలిచె నుత్తరుఁ డన నికఁ బలుక నేమి?

భువినిమాత్రంబెకాదు పో, దివినినైన

నింతకంటెరు భూవర! నింతకలదె?

148

క. అన; వినివిరటుఁడు కంకునిఁ

గనియటె, “యటలయిన నిద్ది కలయే? మనగో

గణ మిట వచ్చుట కల్లయె?”

యనఁగా, నాశమనపుత్రుఁ డనె నాతనితో.

148

గీ. “కల్ల గా దదికలగాదు; కదుపు పురినిఁ

జేసుట నిజంబు; కౌరవసేన విటిగి

పాటుట నిజంబు; నీహుమూరు చేత

నైనవని యిద్దికా, దన, ననియెఁజేడు.—

149

గీ. “అయిన దమయంతఁ బాటిరే యరులుఁ గరుణ

వనలిరె పసులఁ? జేదప్పి కదుపు పురికి

వచ్చెనే కం? యేసునవచ్చు నిన్ను?”

ననఁ గనలుగొంతుతో ధర్మతనయుఁ డనియె.

150

గీ. “వడలరవ్వారు; చేదప్పి పనులురావు;
అనిమొసల నాబృహన్నల యండ నున్నఁ
గురుబలమెకాదు సురదైత్యకోటినేనిఁ
దఱుముపసిపాపయైన; నుత్తరుడెయేల!” 151

క. అనఁ, గనిరూక్షక్షణములఁ,
గనమేసారథుల, నిట్టికథలుంగలవే?
విసలేవొసుతుప్రతాపం?
బనయుడవో? యసూయగలవోయధిపులయెడల? 152

ఆ. అనిన, నగుచుఁ గఁకుఁడనె “బృహన్నల దిపు
రాజఁ గాంచి రేగి, రణముఁ గోరి
యుత్తరునకు సూతివృత్తి నియోగించి,
యరులఁ దఱిమె రథకుడయి నిజంబు!” 153

క. అని యంతఃబోక, “చారుల
ననువుము చాటింపఁగా బృహన్నలజయ” మం
చన వైచెగినిసి పతి నా
రెను ధర్మజనుదుట నెత్తురేగి తొనంకఁ. 154

గీ, చట్టన౯ వచ్చి దోవది యట్టునెత్తు
రట్టై తనచీరచెఱఁగునఁ బట్టి, యల్ల
వేటుకన్నొత్తెఁ; గని తేడు వెఱఁగు నొంది
“యేమిది” యనంగఁ; గృష్ణ యానృపతి కనియె. 155

క. ఉత్తమవంశభవుడు, సద్
 వృత్తుం డగు నితని రుధిర మెన్నికణంబుల్
 హత్తునాధర దుర్భిక్షము
 మొత్తం బన్నేండ్లు కలుగు భూవర! వింటే !!

గీ. ఇల కొలుకనీక నెత్తురు నిలిపితి నిటు;
 పూతభూసురరక్తనిపాతమెల్లు
 గీడు కావున, నీకొకకీడు వృట్ట
 నొల్ల కేనిట్లు సల్పితి నుద్విపాల!

క. అన; విరటుడు భయభక్తుల
 వినతుండయి ధర్మసుతుని వేడంగ; సతేడుక
 “నిను రేగించితి నేనే!
 నను వేడంగనేల” నంచు నగి, వారింఁచె.

ఆ. అంత భటుడు వచ్చి “యాబృహన్నల తోడ
 నుండె నుత్తరప్రభుండు ద్వార
 మందు తేనియాజ్ఞ కైవేచి; జనసమూ
 హమును గలదు బలిసి యనిన; శృంగుడు.

క. తనయు, బృహన్నల నిర్భర
 బనువు మిటకు; దక్కువారి బసలకు జనని
 మృన, నరు నుత్తరు లోనికి
 బనిచె; గుడమవారి దూత బసలకు ననిచె.

గీ. నరుఁడు తనగాయమును గన, విరటునెట్లు
చేగు నో? యంచు మది నింత చింతజేసి
శమనపుత్తుఁడు తలచీర జార్చి, దాని
మఱుగు పఱచెను, వచ్చి రుత్తుఁడు, నరుఁడు.

161

క. వచ్చిన నందనుఁ గౌఁగిటఁ
గ్రుచ్చుచు మూర్ఖనిశిరమ్ము తొమ్ము నిమురుచుఁ
హెచ్చినశమిని ముదశ్రులు
పుచ్చుచు, నిలువారఁ గనుచు భూపరుఁ డంతఁ,

162

గీ. పరశురాముని గెల్చిన బాహుబలుని;
ధరణి నేకై కధన్విని గురునిఁ; గర్జుఁ;
గృపుని, గురునుతుఁ; గురుపతిఁ గలిచి తొర!

కన్నకడుపులు ధన్యతఁ గనెనుమన్న!

163

గీ. అని ప్రశంసింప నొల్లక యానుతుండు
“కన వె నాభుజబలమును గన్నతండ్రి!
వలవ దీభ్రమ, యాబృహన్నలకరమ్ము
దండ, నరుచేరిపాశువతమ్మదండ!”

164

గీ. అనిన; విరటుఁడు నవ్వుచు “నద్ది సరియ!
సారథి ప్రశంస రథికుఁడు నలువదగును,
రథికునంతటి మేటిసారథియె వలయు;
రథికివలె నవ్యసాచిత్వపథపతల!

165

- క. రథవట్టిడ వగుదువు! సా
 రథి యీతం డట్టివాఁడు! రణమలర దె య
 త్యధికంబుగఁ? గురువీరుల
 కథ పఱుగుల వధ మదెల్లుకాకుండు నితఁ?!
- క. అన; విననొల్లక తనయుఁడు
 జనక! బృహన్నలను నీవ సంభావింపక
 జను! ననఁ, గరచాలనపుం
 ఘనతఁ సారథికి సలిపె త్నాపతి యంతఁ.
- గీ. ఉత్తరుఁడు, నరుఁడు దవ్వుల బత్తిమీఱ
 మొక్క దీవించె గంకుండు; భూపునాజ్ఞఁ
 గొని చనిరి వార లిర్వురు, గొంతవడికి
 త్నావిభుం డేగె; నామీదఁ గంకుఁ డరిగె.
- పీ. నరుఁ డంతఁ గాంచి యుత్తర కిచ్చె రణభూమి
 దెచ్చిన బామ్మపొత్తి కలఁ; బిదపఁ
 పాంచాలిలోఁగూడఁ బొందవులెల్ల రా
 నిసి ధర్మసుతుఁడున్న నిలయనుండు
 గోవ్యంబుగా గోష్ఠిఁగొనియుండఁ, బార్థుండు
 ధర్మనందను ఫాలతలమునందు
 గాయంబుఁ గని “యేమికం దది!” యననాతఁ
 డామాత్సునకుఁ దన కైనవాద,

సీ. మదికతన సారెచే నతఁ డడచుటయును
నిలకుఁ దననెత్తు సోకంగనీక దుగ్ధపద
తనయ చీరచెఱంగునఁ దాఱుటూది
వినువ భీముఁ డుదగుఁజ్జై కనలి లేచె. 169

సీ. నరూడు కనునివ్వు లాఱుచు “విరిటుదుగ్ధింతు
ననుచు ఘూర్ణిల్లె, గవలఁ జెల్లెనుకఁ గొనిరి;
దుగ్ధపదపుత్రిక యెదిసేయఁ దోవకుండె,
శాంతి శాంతి యటంచని శమనజుండు. 170

చ. తనయుని జల్కనాడ వినితండ్రిసహించునె? కౌత్రముండదే?
మననిజరూపముల్ గనమి. మన్ననసేయమితేని దోసమే
మనమిట హాయిగాఁ గడవమా, యొకయబ్బి! మిచ్చెల్లఁగానకా
తనికొకకీడు సల్పు, సడి తాఁడదే? శాంతము నూననొప్పదే? 171

క. కాని పరీక్షింపందగుఁ
గాన మనము తేవు వేగుకడ న్నృపువీరి
బూని యధిష్ఠించి, మనలఁ
గానఁబఱచి యతనిరీతిఁ గందు మనంగఁ. 172

సీ. అందఱదివిని ‘యిదిలెప్ప’ యతఁడుమిమ్ము
క్షమనువేడిన మే; లటుకాళగద్దె
నెక్కి తని, కినిసినఁ బనిఁజక్కఁజేతు
మని చనిరి వారివారిగృహములకడకు, 173

క. అని వినిచిన వైశంపా

యను గనిజనమేజయుండు హర్షముతోడన్

వినమితిశీరుడై చెప్పె

గను వేడెను ముందునడచు కత కుతుకమునన్.

174

ఆ. మునిమనోబ్ధభృంగ! ఘననీలరుచిరంగ!

సదమలాంతరంగ! సాధుసంగ!

రాయదుర్గవాస! రవికోటిసంకాశ!

విబుధహృన్నివేశ! వేంకటేశ! !

175

చతుర్థాశ్వాసము సమాప్తము.

అశ్వత్థ భారతము

విరాటపర్వము - పంచమాశ్వాసము.

క. శ్రీదయితా! తిదశార్పిత
పాదా! శ్రితవరద! ధర్మపథసంచరణా!
వేదవినోదన! దుర్జన
భేదన! శ్రీ రాయదుర్గ వేంకటరమణా!

క. అనె నిటులాజనమేజయుఁ
గని వైశంపాయనుండు కౌంతేయులటుల్
సని, తమతమగృహముల రా
త్రిని నిదురించిరి సుఖోన్నతిని; నాపిదపన్.

క. నినిఁ గడపి, వేగమేల్కొని
ససిస్వాదౌదికముఁదీర్చి, సముచితగతివ
స్త్రుసుగంధమణివిభూష
ప్రసవంబులఁ దాల్చిపత్ని భ్రాతృసహితుఁడై.

౧. మత్స్యవల్లభు వరసభామండపమున
కేగి, సింహాసనముఁ దా నెక్కిఁ బట్టి
మహిషితో ధర్మజుడగు; వాచమాని, యిందు;
పట్టి, కవ లిరు సక్కుల బలిసి కొలువ. 4
౨. నిరటుఁడు గొల్లుదీర నుత్తమశత్రోడ
నచటి కేఁజెంచి కని విస్మయఁబునొంది
కంక! యిదియేమి యీరాచగదై నెక్కి?
తిప్రడ నను గాంచియను లేవ వెంతపడమొ? 5
౩. సైరంధ్రియిట్టిదగునే?
వీ రిటుఁ దమపనుల మాని విచ్చేయఁట కే
కారణమో? యనియన; నరు
డాతేనినిఁ గాంచి మందహాసవదనుడై. 6
౪. ఆసతి దండయాత్రగ దిశావళి సల్పెను; రాజమూర్ధ స
న్మాన కిరీటముల్ నడచునవ్యపుద్గైల సల్పె వీటికిఁ,
దానసచేతనధ్వజవితానము సల్పె ధరిత్రి నద్ధులక;
మానితకీర్తిచంద్రికల నద్దిశలక డెలిపూతఁ బూసె నూ! 7
౫. పరమ మగు రాజసూయా
ధ్వజవర్తి! దిగంతకీర్తి! వరసత్యదయా
పరమూర్తి! ధర్మదీక్షా
పరితక సమవర్తి! చక్రివర్తి! ధరిత్రిక. 8

గీ. అమరసింహానంబునకై నల బాలు

శక్తియుక్తుడు, పాండుభూబానివంశ

శరణిపూర్ణశశాంకుఁ; డబాతిరిపుడు

తగఁడె నీచిలుగద్దె కీధర్మసుతుఁడు? 9

క. అన, విస్మయమందుచు నా

జనవతి దోవదియె యీమె! సహజన్మలె యీ

మనుజవతి కీరు! భీమా

ర్జును లెవరో! జంటలెవరో! చూడఁగ విూర్వో, 10

క. ఆని సంశయించు జనవతిఁ

గనుచున్ శాస్త్రాలసింహగజసంహతితోఁ

బెవలిన. మల్లరంగొని విజ

చిన బానిసి భీముఁ డితఁడె క్షీతితలనాథా! 11

క. దామగ్రంథి యనంబడు

నామంబునఁ, దురగరక్షణక్రియఁ గొనుచున్

నీమందిరమున నుండిన

భీమబలుఁడు నకులుఁడితఁడె వింటెన్మపాలా! 12

క. ఘనమతి! తంజ్రీపాలుం

డన నీగోవకులకెల్ల నగ్రేసరుఁడై

నిను మెప్పించిన భీరునిఁ

గనుమడె సహదేవు, మావిక్రషగ్బానుచున్, 13

క. నీరాణికడ మెలంగన

పైరంభిమె యగ్నిజాత; హ్మనర! దుష్పదో
ర్వీరమణుని సుత, యీసతిఁ
గోరుట మరణించె గీచకుడు పననజుచే.

14

క. ఆనిపలికి దేవవిభునం

దనుఁ డూరకయున్న, వాయుతనయుం డంతః
గనుఁగొనివిరటుని, బాఠుని
దనకేలిడి చూపు చిట్లు తలకొ నెఁబలుకఁ.

15

ఉ. ఖండవముఁ దహించె; గడఁకఁదనుజావలిఁగూల్చె; నెక్కినా
ఖండలుగడ్డెపై; మృదునికాఠ్యకముఁగొనెఁ గయ్యమాడి; యు
ద్దండితి గాఁజు దెచ్చె సురితండముఁ దోలి; బృహన్నలాభ్యతో
మండుఁడు నా నిటఁ మెలఁగఁ జాలిన పార్థుఁ డితండెయంచనఁ.

క. పొంగుమెయి నుత్తరుం డా

ముంగడ కరుదెంచి వెన్న ముం దరసెడి తం
డింగనుచుఁ జూపి నరు, రణ
రంగమునం దితఁడె నన్న రక్షించె నృపా!

17

శా సింగంబట్టులఁ దూఁకి శత్రువిఠతిఁ జెండాడె; భీష్మాదులుఁ!
భంగంబొందిరి; రాజరాజుఁ బటచే బాణాశ; సంగామభూ
రంగంబందు రథప్రచోదనక్రియారంభుండనై యున్న నా
యంగంబుల్ వడఁకొందె బార్థసమరవ్యాపారభారంబునఁ.

18

క. సామాన్యసైన్య మనుకొని

దీమసమునఁ బోయి చూచి దిగులునఁ జూచు

గా మేకొనున స్వీడక

యీమహితుఁడు పట్టి గడవ నిడె నరదంబున్.

గీ. తలఁపఁగా, నింద్రమకుటంబు తలనుబొలిచె;

గాండినముఁదాలె; శింఖము, కపిపతాక

రథము లేతేరఁ గయిసేసి, రవిసహస్ర

తేజముఖమండలుం డయి యాజి కడరె,

క. సగకురవముఁ, బౌర్ణధను

ప్రంతారము; హనుమఘనపటాటోపంపుక

హుంకారముఁ; జేరుజవపు

ఝంకారము చెప్పుడు దశదిశలకున్ గూర్చెన్.

గీ. ఇద్ది ప్రకటింపవల దని యీతఁ డాజ్ఞ

నిడుట, నీకింతవఱ కెఱిగింపనైతి;

వారె యిటు బయల్పడుట నే బలుక వలసె;

నేల యిడ శంక? యితని సేవింపు! మనిన.

గీ. ధర్మజునిచాదయుగళి నాదలను నుమప

మాత్స్యేంద్రుఁడమి గొలిల్లిచెల్లమజుఁడు, విరటుఁ

డలరి భీమ కిరీటీఁ గవలను గొలి

లించి; ధర్మజుఁ గని నోయిలించి నిలిచె.

గీ. నరుఁ డనియె దుస్తరంపుటజ్ఞాతవిధినిఁ

గడఁపిమి వత్సరంబు త్వద్గర్భవాస

గుప్తి; విందులయట్టు లేకుందు లేక;

వసువనీశ్వర! యుపకారభరము మీఁతె,

24

క. అన, నతఁ డనె; నన్యుడనే!

వని కేగితి రచుట వినుట వనఁట గంటి!

గనుకఱవుదీఁ నేఁ డిటు

కనుగొంటిని; పెద్దకలిమిఁ గంటి మంటి.

25

చ. ధరణి సమస్తముఁ గొనుచు ధర్మజఁ డేలత! నేను బుత్తలఁ

బరఁగ నమాత్యులుఁ సఖులు బంధులు నిల్చి తదాజ్ఞ నెప్పుడుఁ

శిరమునఁ దాల్చి కొల్పెదము సిద్ధము! కారవుతోడియుద్ధమే

జరిగినఁ బ్రాణమొడ్డి యని సల్పెద మంచన; మత్తరుం డనుఁ.

క. మారాజ్యమనెదు, శత్రులఁ

జేరవె మేనులును మనదుక్షితి; నిన్న నెగాఁ

బాఁచించి రేపుల, నవి కొని

వీరలు దయ మనకు విక్ష పెట్టిరి కాదే!

27

క. ఇచ్చినవారల కవె మఱి .

నిచ్చుట, కైకొనుట తగని. దిరువుర; కగుట

మొచ్చుగ మన యుత్తరనే

యిచ్చిన మనచుట్టరికము హెచ్చ గును గదే!

28

గీ. అనఁ, దనయు మెచ్చి జనకుండు పనిచేచ వనిన
జనుల; వారు నుదేష్ణకు వినిచి సర్వ,
మున్నర నలంకృతగఁ జేసి, చిత్తజాతు
మత్తగజమనఁ దోడ్చేర మగువ లటకు,

29

గీ. జలదవంత్రిని వెల్లు వర్జన్యలక్ష్మీ
గతిని వచ్చిన మున్నరఁగదిసి తెచ్చి,
యమతనూజసమక్షమునందు నిల్చి
చేతులు మొగిడ్చి విరలుండు చేసిపొణతి.

30

క. ఈముద్దియఁ గ్రీడికిఁగొను;
మామదిఁ గల కాంక్షయిద్ది! మావారలతో
నేమమున నిన్ను గొల్పుచు
నామనికి సార్థకత మొనరఁ గూర్చింతుఁ.

31

గీ. అనిన, ధర్మజఁ డాపార్థుఁ గనియె; నరుఁడు
గురుఁడుగా నాటపాటలఁ గఱపినాఁడఁ!
గనుక ధర్మముగావది; కోడలిగను
గొనుదమి మెను, నామదికుతుక మదియ!

32

క, పారిమేనల్లుఁడు, విక్రమ -
గరినుఁ ద్రివిక్రముఁడు; శీలకరుణాగుణధా
నురుఁ; డురు తేజఁడు; వరసుం
దరుఁ డభిమన్యుఁడు నీదు తనయఁగొనుతఁ!

33

సీ. అస, పిరము జీర్ణ నాభాగ్య మంచు నలరె,
 “నరుడు తగనాడె!” నసె యుద్ధిష్ఠరుడు వల్లె,
 నగుచు భీముడుఁ గవలుఁ గృష్ణయును మేలు
 మేలసిరి, మోక్షగె నభగరతాళరవము.

34

సీ. ధర్మజుడుల కంత మత్తెరకుమారి
 చేతదండప్రణాంబుఁ జేయఁజేసి,
 చెలియలిసి నుత్తరుడు పంపె జెలులతోడ,
 సంతిపురమున కాకాంత యరిగె నంత.

35

సీ. సమయ మగుటను ముగియించి సభను సహ్య
 లరిగి, రంతపురఁబున నాసుదేవు
 భక్తి నొనరింప బాహుభివందనంబు,
 గడగె యామెను దోవది కాగిలించె,

36

— ఉత్తరాభిమన్యుల వివాహము. —

సీ. పిదప ధర్మజుడును విరటుండు మాహూర్తి

కులచేత శుభలగ్న మలవరించి,

పాంచాల యదుమాఖ బాంధవితతికి

లగ్నపత్రికలఁ గాలరులచేతఁ

ఁగి, మోదితులయి వార లన్యోన్యబ

హూక్యతులయి యెప్పుచుండి, రచట

రారాజ భీష్మునిర్ణయము నొల్లక, ధర్మ

జుడు మిథ్యావిముఖుం డటంచు

గీ. దూత నంజిన, నన్వాఁడజాతశత్రు

దరిసి, విషయంబు వివరింప "నరుండు బయలు

వడిగ మునునాటి కజ్జాతవత్సరంపు

టవధి ముగిసె; నటనిచెప్పియనిచెవాని.

37

ఉ. సమ్మతి ధర్మపుత్రుఁడనుజన్మలతోఁ జని, పూజసల్పి యా

జమ్మికి; దాచియున్న శరశస్త్రములక గ్రహియించి తెచ్చి హ

సమ్ముగ నందె యొక్కెడను సాదరతకొని మాత్రుడుత్సకం

బిమ్ముగఁ గూర్ప లగ్నము నిరీక్షణసేయుచు నుండె నెమ్మడిక.

గీ. అదె. యుపప్లావ్య మనఁబడు నట్టి వీడు;

విరటుప్కార్యనపై నందువిడిసి ధర్మ

నందనుండు సతీభ్రాత్రుబృందసహితుఁ

డగుచు నందుండె లగ్న కార్యములఁ గనుచు.

38

సీ. బలదేవ, సాత్యకి. ప్రద్యుమ్న కృతవన్మ,

లకూరుఁడొందసేనావి యాద

పులఁ గూడి వాసుదేవుండు సుభద్రాభిమ

న్యలతోడ నాత్మబంధువులు బలియ;

గజరథాశ్వాదోళికాదులపై, విప్ర

సఖి, సతీసచివపశస్తుఁడగుచు,

వచ్చెను, దుర్యోధనుండు బలగంబులను గూడి

విచ్చేసె; నెదురేగి తెచ్చి-వారిఁ

బాండవులు మత్స్యవిభుఁడును బరమకీర్తి
విడిదులనుడించి; రంతటఁ గడమనున్న
వియ్యరును, నెయ్యరును వచ్చి విడిసిరటఁ బ

భస్మరబహుకరణముసంభ్రమము నెసఁగ. 40

ఇటు లుభయపాశ్చ్యసంబధు లిష్టబంధు
వర్గ మెల్లను నిజవై భవములవచ్చె;
బురము బహువిధశృంగారముల వెలియి
కమలములతోడి సరిసినాఁగదురహింతె.

41

వై వాహికవరవేదిక
దేవసభాంగణమునోలె దీపించెను; భూ
దేవ, సతీబాంధవుఁడై
యావిరటుఁడు వచ్చి వేది నధివసియించె.

42

సాలంకృతయగు మత్తర
హాళి గొనితెచ్చి నిల్చి రావేదిక; నా
వేళక ధర్మసుతుఁడు గో
పాలుండు స్వకీయులై నబంధులతోడఁ

43

మత్తగజంబువైన, నభిమన్యు నలంకృతు నిల్చి, మంగళా
మత్తపదార్థముల్ గొని బుభాశిష్యముల్ శుభతూర్యముల్ దిశల్
హత్తగ; వందిమాగధజయధ్వను లెక్కఁగ వచ్చి, తద్వర్ణ
మత్తనడించి వేదికకు ముఖొలితెచ్చిరి, నిల్చి రందునక, 44

గీ. ఏకొఱత లేక నిజపురోహితుఁడు మంత్ర
తంత్రములఁ దీర్ప వేదిపైఁ దత్పరులయి
మాతస్యదంపతు లపుడు సమయసముచిత
కార్యకర్మకలాపముల్ కడపిరంత.

35

క. భృంగాగుగాంగసలిలము
లు గడిగి నరుని ^{ప్రళయ} జలజముల, విరటుం
డంగనతో దానవిధా
నాంగముగా భారవోసి నల్లునకు సుత.

46

క. హలిహరిశతధర్మజమా
త్సులు లలిఁ దెరవట్టి రావధూవరులకు, దో
యిలిముత్తెముల సతులు సే
సలు నొండొరుమూర్ధములను జల్లించి రొంగి.

47

క. మాంగల్యముఁ గట్టించిరి
మాంగళహార్యములు సెలఁగ నుత్తము లెసఁగె.
మంగళహారతులెత్తి శు
భాంగనలు సలిపిరి నర్తనాలాపనల.

క. తెరనెత్తిరి హరివిరటులు;
అరసి వధూవరులు గనులమైశ్వర్యముగా
మురిసిరి. యొండొరు మామృతులు
బొసి, ఛిరిసి, వందిరులను బెట్టె దొడఁగె.

49

క. కలపులచూడ్కులు; గలగల

పులచూడ్కులు; తేలు వాలు బుడిబుడిచూడ్కుల్;

వలపుల, సిగ్గుల చూడ్కులు

జెలగఁగ గనిరి, తమిఁ దనువులఁ జిలుచెమట లిడఁ.

50

గీ. వధువుతోఁగూడి వారిచి వరుడు; హేళామ

కార్యము దీర్చె సతికరగ్రహణవిధిని;

దనర సుత కల్లునకు మణిసగితభూష

ణాంబరగఁబాదులను మాత్స్యే డరణ మొసఁగె,

51

క. నరముఖపాండవులను, హలి

హరిముఖయాదవవితతిని, నాదుప్రదోర్వీ

వరుని, దక్కినబంధుల

విరటుండు బహుకరించె వివిధక్రియల్.

52

క. తనిసిరి దక్షిణవరభో

జనదానవిధానములను త్మోనురులు గడుక;

జనములు, బరిజనములు, ముని

జనములు. జనపతులు బొగడసాగిరిపెన్లె.

53

క. అని వినిచిన వైశంప

యను గనిజనమేజయుండు హర్షముతోడఁ

నినమితతిరుండై చెప్పె

గను పేడను ముందునడచు కత కుతుకముచక.

54

అశ్వత్థమునిమనోబుద్ధిగ! ఘననీలదుచిరాంగ!

సాధుసంగ! సాధుసంగ!

రాయదుర్గవాస! రవికోటిసంకాశ!

విబుధహృన్నివేశ! వేంకటేశ! !

55

విరాటపర్వము సమాప్తము.

ఈ కవిగారి ఇతరగ్రంథములు.

- 1 దండక రామాయణము 4-8-0
- 2 అనుభవామృతము 3-0-0
- 3 అశ్వత్థేశ్వరీకథి ౧౩-౧-౦
- 4 గీతాదండకము
- 5 గీతాసారదండకము
- 6 ఉత్తరగీతాదండకము సంఖ్య 4-0-0
- 7 హరిగోవిందశతకము తది 4-7-0-0
- 8 హితము 0-8-0
- 9 భావగీతెగగళు [కన్నడము] 0-4-0

—ముద్రాణం—

- 1 సోమేశ్వరశతకము.
- 2 హరిభక్తిసారము.

ప్రొద్దిస్తానము:- “కవిరాజ” అశ్వత్థరావు కలుగోడు (P. O.)

రాయదుర్గం తా|| ఆనంతపురం జిల్లా

ఈ గ్రంథము రాయదుర్గం శ్రీజడస్థిదేశ్వర ప్రింటింగ్ ప్రిస్సునందు
ముద్రించబడెను. తా|| 13-6-59.

